

Kísérő ..... I-V

Bevezetés: A Független Kisgazdapárt politikája a második világháború befejezése után: felkészülés a háború után 1

A. A Független Kisgazdapárt kongresszusai 1

1. A Független Kisgazdapárt kongresszusai 1

A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT POLITIKÁJA 45

1. A Független Kisgazdapárt politikája 45

/1944-1947/

2. A Független Kisgazdapárt elhelyezkedése a

Függetlenségi Frontban és az augusztus 23-i

megyválasztások 49

A politikai erőviszonyok átmeneti helyre-

tevése és Kádár-kormány kialakítása 59

A Kisgazdapárt felkészülése az új

parlament 59

KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓ 20-1

megyválasztások 59

3. Az 1945 évi budapesti körzeti és nemzeti

gyűlési választások. A Tilly-kormány meg-

alakulása 113

A budapesti körzeti választások 141

Az országos választások 176

A Tilly-kormány megalakulása 208

4. A Független Kisgazdapárt hatalmi törekvéseinek

utolsó /1945 november-1946 december/ ..... BUDAPEST, 1972.

1. A Kisgazdapárt kudarca a politikai meg-

szervezési átalakítás 217

2. A Kádár-kormány kialakítása és Tilly Kálmán

miniszteri elnöki választása 244

3. A népi demokrácia kialakítása és az

Tartalomjegyzék

az 1945 márcsiai politikai válság.....	254
4. A Független Kisgazdapárt ellentmondása és	
Előszó	I-V.
Bevezetés. A Független Kisgazdapárt politikája a második világháború befejező szakaszában; felkészülés a háború utáni kibontakozásra. 1943-1944	1
A. A Független Kisgazdapárt konglomerátumszerű "gyűjtő"-párttá válása /1944 ősze-1945 ősze/.....	45
1. A Független Kisgazdapárt újjászerveződése.....	45
2. A Független Kisgazdapárt elhelyezkedése a Függetlenségi Frontban és az augusztus 20-i nagyválasztmány	89
A politikai erőviszonyok átmeneti balra-tolódása: az Ideiglenes Kormány átalakítása..	89
A Kisgazdapárt felszabadulás utáni első pártkongresszusa, az augusztus 20-i nagyválasztmányi ülés.....	109
3. Az 1945 őszi budapesti községi és nemzeti gyűlési választások. A Tildy-kormány megalakulása.....	133
A budapesti törvényhatósági választások....	141
Az országos választások.....	176
A Tildy-kormány megalakulása.....	208
B. A Független Kisgazdapárt hatalmi törekvéseinek kudarca /1945 november-1946 december/.....	217
1. A Kisgazdapárt kísérlete a politikai kezdeményezés átvételére.....	217
2. A köztársaság kikiáltása és Tildy Zoltán köztársasági elnökké választása.....	244
3. A népi demokratikus erők fellépése és az	

az 1946 márciusi politikai válság.....	264
4. A Független Kisgazdapárt ellentámadása és	
junius-júliusi politikai válság.....	300
A Kisgazdapárt 1946 májusi memoran-	
duma és a junius 4-5-i pártközi meg-	
állapodások.....	302
A Kisgazdapárton belüli ellentétek	
kiéleződése a nyári hónapokban.....	332
Az 1946 július 16-i koalíciós egyezmény.....	349
5. Az 1946 őszi politikai és kezdődő kormány-	
zati válság.....	369
A Független Kisgazdapárt politikai	
vonelváltása; harc a tőkés restaurá-	
ció és a proletár szocializmus ellen,	
törekvés a népi demokrácia kispolgári	
jellegű konszolidálására.....	369
A Független Kisgazdapárt előkészületei	
a szocialista fordulat megakadályozására.	
Az 1946 október-novemberi pártközi tárgye-	
lások kudarca.....	406
A kisgazda pártvezetés baloldali utkeresése..	443
C. A Független Kisgazdapárt széthullása/1947 január-	
1947 szeptember/.....	458
1. A Független Kisgazdapárt felbomlásának	
kezdetei 1947 tavaszán.....	458
2. Kisgazdapárti manőverek a 3 éves terv	
bevezetése ellen és a Nagy Ferenc-kormány	
bukása.....	520
3. A Független Kisgazdapárt széthullása: az	
1947-es választások.....	564

A Független Kisgazdapárt belső vál-	
ságának elmélyülése.....	564
Előkészületek a nemzetgyűlés ujja-	
választására: a választási blokk	
megalakítása és a választójogi	
törvényjavaslat elfogadása.....	587
A választási kampány.....	611
A választások mérlege.....	643
A választási eredmények értékelése.....	658
4. A kisgazdapárti jobbszárny puccs-	
kísérletének kudarca és a második	
Dinnyés-kormány megalakulása.....	669
Az FKGP 1947 szeptember 11-i nagy-	
választmányi ülése és előzményei.....	669
A kormányalakítási tárgyalások.....	696
D. A Független Kisgazdapárt politikájának	
baloldali fordulata /1947 október -	
1948 október/.....	704
Jegyzetek.....	1
A felhasznált források és irodalom jegyzéke.....	215

Előszó

A marxista történetírás a magyarországi parasztmozgalmak gazdag hagyományaiból eleddig elsősorban az agrárproletáriátus és a szegényparaszság gazdasági-politikai küzdelmének eseményeit dolgozta fel, a birtokos parasztság megmozdulásaival, a társadalom fejlődésében betöltött szerepével viszonylag keveset foglalkozott. Igaz, a falu tulajdonos rétegei, osztályhelyzetükénél, társadalmi súlyuknál fogva távolról sem tettek olyan nagy jelentőségre szert legújabbkori történetünk folyamán, mint az agrárnincstelenség, s nem álltak mindig következetesen a progresszió oldalán, mégis - agrárországról lévén szó - történeti szerepük nem lebecsülendő.

A kisbirtokos parasztság mozgalmi három nagy, egymástól többé-kevésbé független s eltérő vonásokkal rendelkező szakaszra bonthatók. Az első szakasz az 1918-1919-es forradalmak s az ellenforradalmi rendszer kiépülésének időszakára esett. A tulajdonos parasztság a polgári demokratikus forradalomban alig vett részt. Megriadva a hagyományos osztályrend felbomlásától s csalatkozva reményeiben, szembefordult a Tanácsköztársasággal s az ellenforradalom mellé állt, vagy legalábbis hallgatólagosan támogatta. A második periódus az 1929-1933-as gazdasági világválság időszakát ölelte fel. A súlyos gazdasági helyzet, a szegényparaszság és a földmunkásság növekvő elégedetlensége s a szociáldemokrata munkásmozgalom vidéki térnyerése hatására, a Tiszántulton, a Duna-Tisza közén s Dél-Dunántulton széleskörű birtokosparaszi ellenzéki moz-

galom indult, amely a Független Kisgazdapárt megalakításához vezetett /1930. október 12/. E politikai mozgalom, amelyben a vezető szerepet a középparasztság és egyes gazdagparaszti csoportok játszották, s amelyben nagy számban vettek részt az agrárnépesség alsó és középső rétegei, az ellenforradalmi rendszer terrorisztikus intézkedései következtében nem tudott megerősödni, s hamarosan dzsentrí-középbirtokos vezetés alá került, majd a harmincas évek közepén, a gazdasági helyzet valamelyes konszolidálódásával, lehanyatlott. A párt azonban fennmaradt s biztosított bizonyos keretet a parasztság közéleti tevékenysége számára - főleg a községi politikában. A birtokos parasztság mozgalmainak harmadik hulláma a II. világháború után, a népi demokratikus forradalom részeként bontakozott ki. Ebben a periódusban a társadalmi réteg rövid idő alatt hatalmas strukturális és politikai változásokon ment keresztül, eljutott a munkásosztállyal való politikai szövetség vállalásáig, de az osztályharc logikájából adódóan minden tulajdonos réteg érdekeinek szószólójává válva, fokozatosan szembekerült a haladó erőkkel.

A Kisgazdapárt a felszabadulás után nagy politikai jelentőségre tett szert. Elsősorban azért, mert Kelet-Európában nem szokatlanul, de 1945 után mégis egyedülállóan paraszt-párt léteire a legkülönbözőbb, egymással szembenálló érdekű osztályok és rétegek képviselőinek gyülekező helyévé vált. Társadalmi felépítettségében megőrzött, pontosabban átmentett egy kicsit a régi, letűnt

Magyarországból - nagytőkések, volt földbirtokosok, köztisztviselők, vagyonos kispolgárok együtt vettek részt benne nemcsak a tehetősebb falusiakkal, hanem nagyon sok vidéken szegény- és kisparasztokkal, nemegyszer újonnan földhözjuttatottakkal is. Munkánkban egyrészt azt a célt tűztük magunk elé, hogy ábrázoljuk a párt gyűjtőpárttá válásának bonyolult és ellentmondásoktól nem mentes folyamatát, másrészt az, hogy kimutassuk, hogy összetételéből adódóan hányféle törekvés hordozója, illetve kifejezője lett. A párton belüli áramlatok jellemzésekor a Nagy Ferenc-Kovács Béla vezette demokratikus birtokos paraszti centrumot állítottuk a középpontba, mindenekelőtt azért, mert a paraszti demokrácia sorsa elválaszthatatlanul összefonódott a népi demokrácia sorsával, s mert az volt a domináns, meghatározó irányzat a párt politikájában. Emellett természetesen nem mellőztük a konzervatív liberális polgári jobboldal és a haladó értelmiségi-szegényparaszti szárny arculatának felvázolását s az egyes kérdésekben elfoglalt álláspontjának bemutatását sem. A konglomerátum-szerű gyűjtőpárttá vált Kisgazdapárt a népi demokratikus forradalomban nem őrizhette meg szervezeti és politikai egységét, szükség-szerűen fel kellett bomlania. Részletesen elemezzük a szét-hullás okait és következményeit s nyomon követjük annak különböző szakaszait.

Tanulmányunk nem a Kisgazdapárt felszabadulás utáni történetének egészét adja, hanem csak tevékenységének fő-vonalát, a politikai hatalom megszerzéséért folytatott küz-

delmét s erőfeszítéseinek kudarcát vizsgálja. A tematikai leszűkítés nemcsak abból következett, hogy a politikai szféra volt működésének legfontosabb területe, hanem a rendelkezésre álló forrásanyagokból is.

A népi demokratikus korszak kutatásának objektív nehézségei általában ismertek. Hogy a közismert tényekre mégis nyomatékosan utalunk, azért van, mert a kutatási gondok a Kisgazdapárt esetében hatványozottabbak. A párt iratanyagának zöme megsemmisült vagy elkallódott. A vezető szervezetek dokumentumai nagyon hiányosak; az országos vezetőség, az un. nagyválasztmány jegyzőkönyvei közül egyetlen egy sem került még elő, s az operatív irányítást végző Politikai Bizottság összejegyzetelein készült feljegyzésekből is csak 1947 illetve 1948-ból maradt meg néhány. A képviselőcsoport tanácskozásairól készült jegyzőkönyvek közül 1947 szeptemberig terjedő időszakból mindössze egyetlen egyet sikerült megtalálnunk. A pártközpont egyes osztályainak és a megyei szervezetek az iratai szintén teljesen széthányódtak. Ami fennmaradt, az javarészt nem primer forrás, kivéve talán Tildy irathagyatékának néhány darabját, s azokat, amelyeket a koalíciós partnerek irattára őrzött meg. A szűk forrásbázis természetesen komolyan kihatott a tanulmány jellegére, szerkezetére, dokumentáltságára. Megfelelő anyagok hiányában egyes időszakok és történeti problémák jóformán megközelíthetetlenek voltak, mások viszont nem elég árnyalt megvilágítást kaptak. A források elégtelensége miatt voltunk kénytelenek pl. az un. debreceni periódust átugrani,

és fejtegetéseinket lényegében csak 1945 április-májusával kezdeni. A földreform történetére szintén hasonló okok miatt nem térünk ki részletesebben.

Befejezésül szeretnénk köszönetet mondani az MTA Történettudományi Intézet, az MSZMP KB Párttörténeti Intézete és az ELTE Bölcsészkar Legújabbkori Történeti Tanszéke dolgozóinak és kutatóinak, akiknek szakmai tanácsai és baráti segítsége nélkül e munka nem készülhetett volna el.

A szerző.

az állam függetlenségét politikai tevékenységét. Nem hívta össze országos vezető szerveit, abbahagyta a szervező munkát a visszavonulva a parlament biztonságát nyújtó falai közé lemondott a nyílt ellenzéki agitációról. Az a politikai szervezet, amely a 30-as évek második felében az ellenforradalmi rendszer egyik tekintélyes és nagyhatású baloldali ellenzéki pártja volt, a háború első éveire jelentéktelen képviselőházi frakcióvá szűkülött és a belpolitikai élet fejlődésére alig gyakorolt befolyást. A kisgazdapárti vezérkar az új kül-és belpolitikai helyzetben nem látott lehetőséget a korábbi német-és nyilasellenes, demokratikus függetlenségi politika folytatására, nem akart a magyar uralkodó osztályok számára baleset nehézségeket okozni. Arra törekedett, hogy átvigye a pártot /és természetesen önmagát/ arra az időre, amikor a nemzetközi helyzet és a hazai politikai viszonyok ismét lehetőséget nyújtanak az ellenzéki politika meghirdetésére. Mindaddig, amíg ez kilátástalannak látszik, háttérbe húzódott, politikai függetlenségét és szervezeti önállóságát azonban megőrizte.¹

1942 őszén és 1943 tavaszán a nemzetközi helyzet alakulásában és a világháború menetében jelentős változások következtek be. A fasiszta Németország katonai sikereinek hatására 1942 második

A Független Kisgazdapárt politikája a második világ-
háboru befejező szakaszában; felkészülés a háboru utá-
ni kibontakozásra

/1943-1944/

A Kisgazdapárt politikai és szervezeti megújulása

A Független Kisgazdapárt a második világháboru kirobbanása után felfüggesztette politikai tevékenységét. Nem hívta össze országos vezető szerveit, abbahagyta a szervező munkát s visszavonulva a parlament biztonságot nyújtó falai közé lemondott a nyílt ellenzéki agitációról. Az a politikai szervezet, amely a 30-as évek második felében az ellenforradalmi rendszer egyik tekintélyes és nagyhatású baloldali ellenzéki pártja volt, a háboru első éveire jelentéktelen képviselőházi frakcióvá zsugorodott s a belpolitikai élet fejlődésére alig gyakorolt befolyást. A kisgazdapárti vezérkar az új kül-és belpolitikai helyzetben nem látott lehetőséget a korábbi német-és nyilasellenes, demokratikus függetlenségi politika folytatására, nem akart a magyar uralkodó osztályok számára belső nehézségeket okozni. Arra törekedett, hogy átmentse a pártot /és természetesen önmagát/ arra az időre, amikor a nemzetközi helyzet és a hazai politikai viszonyok ismét lehetőséget nyújtanak az ellenzéki politika meghirdetésére. Mindaddig, amíg ez kilátástalannak látszik^{oh}, háttérbe húzódott, politikai függetlenségét és szervezeti önállóságát azonban megőrizte.¹

1942 őszén és 1943 tavaszán a nemzetközi helyzet alakulásában s a világháboru menetében jelentős változások következtek be. A fasiszta Németország katonai sikersorozata 1942 második

felében végleg megszakadt. November 8-án angol-amerikai csapatok szálltak partra Észak-Afrikában. 1943 január-februárjában a Wermacht súlyos vereséget szenvedett Sztálingrádnál, amely fordulatot jelentett a háború történetében. A szovjet fegyveres erők csapásai alatt a Donnál elpusztult a rosszul felszerelt 2. magyar hadsereg.

A kisgazdapárti vezérkar, amely angol orientációjánál fogva korábban sem bízott a német győzelemben, gyorsan reagált a katonai eseményekre. A többéves "öntudatos hallgatás" után az FKgP fokozatosan feladta passzivitását, bekapcsolódott a politikai életbe s ismét hallatta szavát a nemzetgyűlésben. A vezető pártkörök kutatni kezdték a politikai kibontakozás módját, foglalkozni kezdtek azzal, hogyan lehetne elkerülni a háborús katasztrófát, megakadályozni a további okatlan vérontást, a néptömegek, elsősorban a parasztság szenvedéseinek folytatódását. Ezt annál is inkább tették, mert tudatában voltak annak, hogy a Kisgazdapártra, amely az egyetlen jelentős társadalmi bázissal rendelkező polgári párt, a háború után komoly politikai szerep vár, feltehetően kormányzó párt lesz. Márpedig ahhoz, hogy a majdani közéletben igényeiknek megfelelő helyet biztosítsanak a maguk számára, nem elég kívánni az események kedvező fordulatát, a jövő előkészítésében a pártnak aktív szerepet kell vállalnia.²

1943 tavaszán a Független Kisgazdapárt a nemzetközi és a belpolitikai helyzetnek megfelelően - az események várható fejlődését figyelembe véve - több mint egy évtized után, új politikai programot dolgozott ki, és módosította korábbi politikai vonalát. A kisgazda vezérkar kettős célt tűzött ki maga elé: közre akart működni abban, hogy Magyarország minél előbb kilépjen a szovjetellenes háborúból és szakítson a fa-

siszta Németországgal, de oly módon, hogy a német segítséggel megszerzett területek megmaradjanak, ugyanakkor a háborúból a békébe való átmeneti időszakban demokratizálni szándékozott az ellenforradalmi rendszer politikai berendezkedését, végre kívánta hajtani a legszükségesebb szociális reformokat, de úgy, hogy a társadalmi átalakulás a törvényes keretek között menjen végbe s ne következzen be se a népförradalom, se egy jobboldali fasiszta fordulat.

E bonyolult stratégia sok vonatkozásban meghatározta a párt közvetlen társadalmi politikai célkitűzéseit s megnehezítette, hogy kivonja magát az uralkodó osztályok eszmei befolyása alól. A programban nem szerepelt a háborúból való kilépés követelése, elég határozatlanul állt ki az ország függetlensége mellett, s csak nagyon óvatosan bírálta a kormánykörök németbarát politikáját. Egyedül a fasiszta államokat tömörítő háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás miatt fejezte ki neheztelését, de azt is olyan enyhe formában, hogy - Bajcsy Zsilinszkyék 1941-es ellenszavazataihoz képest - szinte politikai meghátrálást jelentett. Külpolitikai kérdésekben az angolszász orientációju nagytőkés-nagybirtokos csoportok álláspontjához hasonló nézeteket fejtett ki.

A párt belpolitikai követelései is meglepően szerények voltak. Az ellenforradalmi rendszer államformáját és állami berendezkedését nem kívánta lényegesen átalakítani. Amellett foglalt állást, hogy Magyarország államformája továbbra is alkotmányos királyság maradjon, s ezzel elutasította a köztársaságot. A magyar parlamentarizmusnak azt a konzervatív strukturáját, amely a Horthy-rendszer alatt is létezett, /elsősorban a kétkamarás országgyűlést/ változatlanul fenn

akarta tartani, de a választójogot és a felsőházat demokrati-
kusabbá kívánta tenni. Nagyon határozottan kiállt a polgári
demokratikus szabadságjogok érvényesítéséért, az állampolgári
egyenlőség és a teljes egyenjogúság megvalósítását követelte.
Szorgalmazta a választások tisztaságának biztosítását, annak
intézményes megakadályozását, hogy a közigazgatás ne avatkoz-
hassék bele a pártpolitikai küzdelmekbe. Megismételte a birto-
kos paraszti mozgalomnak az állami bürokrácia csökkentésére, a
közigazgatás politika-mentességére vonatkozó régi kívánságait.
A nemzetiségi kérdésben demokratikus nézeteknek adott hangot.

A kisgazda vezetők az átmeneti időszakban, a korabeli
uralkodó felfogásnak megfelelően, elkerülhetetlennek tartották
a legégetőbb szociális reformok életbeléptetését, amelyek kö-
zül a legfontosabbnak a földkérdés mielőbbi megoldást tekin-
tették. Ennek ellenére a program konkrét földreform tervet nem
adott közre, csak olyan általános földbirtokpolitikai elveket
fogalmazott meg, amelyek egy mérsékelt, teljes kártalanítással
végrehajtható, a hitbizományokat és a nagybirtokokat felszá-
moló, de a középbirtokot és részben az egyházi földtulajdont
érintetlenül hagyó földreformot körvonalaztak. A feudális ere-
detű nagybirtokrendszer felszámolásával a kisgazdapárti vezér-
kar a hatalmas falusi nincstelen és szegényparaszti rétegek
elégedetlenségét akarta levezetni, mindenekelőtt azért, hogy
ilymódon megelőzhető legyen az agrárszegénység forradalmasodá-
sa s az "ország megrázkódtatástól mentes fejlődése" ne kerül-
jön veszélybe. A földosztás mellett a politikai munkaterv még
számos, a földmunkások és a szegényparasztok anyagi helyzeté-
 javítását célzó elgondolást tartalmazott.

A kisgazdapárti vezetők a gazdaságpolitikában változatla-
nul nagy súlyt helyeztek a mezőgazdasági termelés fejlesztésé-

re s részletes - bár zömében jelentéktelen - javaslatokat terjesztettek elő erre vonatkozóan. A korábbi egyoldalú agrárius gazdaságpolitikai elképzelésekkel és törekvésekkel ellentétben a program nem mondott le az ipar továbbfejlesztéséről sem, annak ellenére, hogy konstruktív előterjesztéseket nem tett. A nagyipar decentralizálását, a vidéki ipartelepítést és az agráröllő megszüntetését szintén elsősorban szociális szempontból tartották fontosnak. Érintették a kereskedelem, az áruértékesítés, a vámpolitika egyes, főleg a közép- és gazdagparaszság érdekeivel összefüggő kérdéseit is. Először szerepelt a hivatalos dokumentumban a mezőgazdasági szövetkezetek ügye. Az írásbafoglalt elgondolások szerint a termelő-fogyasztási és értékesítési szövetkezetek nagyarányu fejlesztését tervezték.

Kulturális téren a párt-program konzervatív és nacionalista nézeteket vallott. Annak ellenére, hogy az oktatásügy demokratizálását követelte, az iskolai nevelés nacionalista szellemiségén nem kívánt változtatni,³s változatlanul nagy szerepet kívánt biztosítani benne az egyházaknak.

A Kisgazdapárt programja tartalmát tekintve németellenes, általános demokratikus feladatokat megfogalmazó, kispolgári, reformista programnak tekinthető. Igaz, a benne foglaltak, a nyugatbarát konzervatív nagybirtokos, nagytőkés csoportok politikai elképzeléseihez képest demokratikusabbnak, előremutatóbbak voltak, de ha összevetjük a birtokos paraszti mozgalom előzményeivel, azellenzéki beállítottságu közép- és gazdagparaszság politikai arculatával, feltűnő a visszaesés. Az 1930-ban, a gazdasági világválság idején, keletkezett un. békési-programtól eltérően, egyetlen kartell vagy banktőke ellenes követelést sem tartalmazott, hatalmi-politikai kívá-

ságai általánosak, megfoghatatlanok voltak s nem lépett előre a földbirtokpolitika terén sem. Lényegesen mérsékeltebb volt a Szociáldemokrata Párt ezidőtájt készített programjánál is, amely ugyan a belső ellentétek miatt nem került nyilvánosságra, de - bár igaz, hogy jelentős társadalmi reformok útján s nem forradalmi uton - végsősoron mégiscsak a szocializmus felé ke-
reste a társadalmi-politikai kibontakozást.

A kisgazdapárti program további jellemző vonása - az egy évtizeddel korábbitól eltérően -, hogy feltűnően nagy hangsúlyt kapnak benne a pápai enciklikákban körvonalazott keresztény-szocialista nézetek, így "az igazi keresztény, krisztusi demokrácia",⁴ az "istentől adott emberi szabadságjogok" megvalósítása stb. A krisztusi kereszténység eszmekörének előtérbe kerülése az egyik legjelentősebb változás, amely a háboru alatt a párt ideológiájában végbement. Ez kétségkívül a kispolgárság egy igazságosabb társadalmi berendezkedés iránti vágyódásának ideológiai kifejezője volt, de egyben szorosan összefüggött a háboru utáni időszakra való készülődéssel. Az FKgP a 30-as évek elején a református vidékeken szerzett magának tömegbefolyást s úgy tartották számon, mint református pártot. Katolikus területeken /főleg a Dunántulon/ nem tudott gyökeret verni. A keresztény eszmeiség fő funkciója az volt, hogy a párton belüli vallási ellentéteket feloldja, elősegítse a párt befolyásának kiszélesítését a katolikus paraszti vidékeken, hogy ezáltal könnyebben válhasson a parasztság egységes politikai szervezetévé. A párt vallásos arculatának hangsúlyozása egyben azt a célt is szolgálta, hogy megpróbálják ellensúlyozni a nyilas mozgalom vallási demagógiáját. Ez az ideológiai fordulat ugyanakkor azt mutatja, hogy a kisgazdapárti vezetők számoltak egy nyugati típusú keresztény néppárttá válás lehetőség-

gével is s megpróbáltak felkészülni rá.

A kisgazdapárti felső vezetés maga is felismerte, hogy a háborúból való kilépésért és a "holnap Magyarországaért" vivandó harc megvalósíthatatlan a társadalmi erők összefogása nélkül. Az FKGP, miután kormányra akart kerülni, a nemzeti összefogást szélesebb értelemben fogta fel, mint akár a Szociáldemokrata Párt, akár az illegális KMP. A kisgazdapárti vezetők /Bajcsy-Zsilinszky Endre is/ a Hitler ellenes front részének tekintették az angolorientációju kormányköröket s a mögöttük álló nagytőkés csoportokat, sőt éppen azoktól várták a kibontakozás érdekében az utmutatást és a cselekvést. Meg akarták nyerni a középosztály, elsősorban az értelmiség támogatását, annál is inkább, mert a parasztmozgalomnak korábban alig voltak értelmiségi kapcsolatai. Ugyanakkor elfogadták - s ez jelentős, új mozzanat - hogy a nemzeti egységben részt kell vennie a munkásosztálynak is. A nemzeti összefogás vezető erejének azonban a polgárosodó parasztságot tekintették s arra törekedtek, hogy a Kisgazdapárt a németellenes függetlenségi mozgalomban központi, irányító szerepet vigyen. A kisgazdapárti köröknek kezdetben nem volt világos elképzelésük a nemzeti egység politikájának szervezeti formájáról, hosszú ideig egymás mellett létezett két koncepció: a különböző társadalmi rétegeket és csoportokat pártok szövetsége formájában összefogni, illetve az összefogást egy párt - az FKGP - keretei között megvalósítani.⁵ Tildy és környezetének óvatos politikai célkitűzése többek között abból is következett, hogy ők "egyetemes nemzeti" programot akartak adni, olyat, amely egyformán ki tudná elégíteni nemcsak a nagypolgárság igényeit, hanem a falusi nincstelenek követeléseit is. Olyan politikai koncepció és követelés-

rendszer, amely kontradiktórikus társadalmi ellentéteket akar egyszerre, egyformán kielégíteni, ab ovo csak semmitmondó lehetett.

A Kisgazdapárt 1943 tavaszán tehát új politikai irányvonalat alakított ki. Felhagyott a háború előtti "kétfrontos" harccal, amely egyfelől a totális fasiszta rendszer bevezetésére törekvő erők - a NEP, majd a MEP szélsőjobboldala, illetve a nemzeti szocialista mozgalom - másfelől a szociáldemokrata és kommunista munkásmozgalom ellen irányult, az uralkodó osztályok nyugatbarát csoportjaival való kapcsolatok fenntartásával egyidejűleg balra nyitott, a háborúból való kilépés és az új demokratikus Magyarország megteremtése érdekében a parasztság, a munkásosztály, az értelmiség és a kispolgárság német-ellenes, demokratikus elemeinek összefogására törekedett.

Az új politikai orientáció megvalósításának egyik fontos feltétele a párt reorganizációja volt. A belpolitika elszíntelenődése, érdektelenné válása s a politikai tevékenységet szigorúan korlátozó rendkívüli intézkedések, a sajtócenzúra és a gyűléstartás tilalmának bevezetése súlyos csapást mért a Kisgazdapárt szervezeti helyzetére. A pártapparátus szétesett, az országos központ és a vidéki szervezetek közötti kapcsolat megszakadt, a pártélet mindenütt megszűnt, a parasztság zöme teljes passzivitásba vonult. A helyi szervezetek azonban, néhány községtől eltekintve, nem bomlottak fel s közülük csak nagyon kevesen mentek át a kormánypártba, vagy a szélsőjobboldali szervezetekhez. Az újjászervezést tehát gyakorlatilag előlről kellett kezdeni, annak ellenére, hogy a pártkeretek érintetlenek maradtak.

A pártvezetőség 1943 február 11-i ülésén elhatározta, hogy havonta ismét összehívja az állandó országos választmányt,

amelynek a megyei parasztszervezetők is tagjai voltak.⁶ Április közepén körlevelet intéztek a helyi aktivistákhoz és fel-szólították őket, hogy újra kapcsolódjanak be a pártmunká-ba.⁷ Az országos központ jelentkezése nem remélt óriási visszhangot váltott ki. Tildy Zoltán szerint a 2400 helyi szervezet közül 1280-tól kaptak biztató választ.⁸ A kedvező fogadtatás bátorítást adott a felső pártköröknek. A május 7-i vezetőségi ülésen döntést hoztak a párt szervezeti és politikai tevékenységének fokozásáról.⁹ Tildy Zoltán a Kis-Ujságban a nyilvánosság elé tárta a pártprogram legfontosabb pontjait,¹⁰ amelyeket a kisközpárti sajtó azonnal népszerűsíteni kezdett. 1943 május 27-én - a háború alatt először - összeült a párt legfelső szerve, az un. nagyválasztmány, amely Tildy Zoltán beszámolója alapján elfogadta az FKgP új prog-ramját és politikai irányvonalát s határozatot hozott a párt-szervezés megindítására, az 1937-ben létrehozott, a falusi nincsteleneket tömörítő Földmunkás Tagozat felélesztésére, va-lamint a városi kispolgári és értelmiségi rétegek, valamint a birtokos parasztság képviselőit összefogó új pártszervek fel-állítására.¹¹

A kisközpárti pártvezetőség - új vonalával összhangban - mindenekelőtt a budapesti szervezkedésre fordított nagy gondot. Az FKgP parasztpárt lévén, városi bázissal nem rendelkezett, fennállása majd másfél évtizede alatt nem sikerült a fővárosban megvetnie a lábát. Egy reményei szerinti kormánypárt a hatalom megragadásához és megtartásához nem nélkülözhetette a polgári-kispolgári és értelmiségi rétegek támogatását. Ezért határozták el, hogy életre hívják az un. Polgári Tagozatot, amelynek segít-ségével megpróbálnak behatolni a középosztály soraiba s megkísér-lik magukhoz vonzani e társadalmi csoportok német-ellenes, a

háborúval szembefordulni kész, bizonyos társadalmi reformok bevezetését támogató részét. Sarkallta a kispazdapárti vezetőket az is, hogy 1943 tavaszán a Szociáldemokrata Párt rohamosan tért nyert a fővárosi értelmiségi körökben.¹²

A fiatal baloldali gondolkodású értelmiségiek kezdeményezésére az FKgP Polgári Tagozata - hetekig tartó belső viták után - 1943 június 21-én alakult meg.¹³ Budapest példáját követve, hamarosan sorra jöttek létre a vidéki, városi kispazdapárti szervezetek, előbb Szegeden és Pécsen,¹⁴ majd Kaposváron. Egyetemi és főiskolás hallgatókból külön ifjúsági csoportot szerveztek. A Polgári Tagozat társadalmi politikai összetétele vegyes képet mutatott. A városi szervezetek zömmel szabadfoglalkozású értelmiségieket, kispolgárokat és középburzsoá elemeket tömörítettek. Valamennyien szembenálltak a németekkel és a nemzeti szocialista mozgalommal, ezen túlmenően azonban a konzervatív liberalizmustól a forradalmi munkásmozgalomig a legkülönbözőbb politikai irányzathoz tartoztak. Szélesebbkörű vezetőségében hamarosan a baloldali, az illegalitásban élő kommunistákkal is együttműködő fiatal polgári értelmiségiek kerültek előtérbe. A Polgári Tagozat soraiban egy új /értelmiségi/ baloldal szerveződött meg, amely a párt korábbi bal-szárnyához, a Nagy Ferenc-Kovács Béla vezette paraszti szárnyhoz képest, számos kérdésben haladóbb álláspontot képviselt.¹⁵ Következésképpen antifasiszta és háború-ellenes volt, részt vett a nemzeti függetlenségi mozgalomban. Felismerte a munkásosztály vezető szerepét, elfogadta a munkás-paraszt szövetség létrehozásának szükségességét.

A Polgári Tagozat kezdetben önálló akciókat is szervezett, amelyeket azonban a pártvezetőség később leintett. A baloldali értelmiségiek aktívan részt vettek a pártéletben, előadásokat

tartották, bekapcsolódtak az ellenzék által kezdeményezett sajtóvitákba. A fővárost azonban nem hagyták el, a vidéki pártszervezésbe nem kapcsolódtak be, részben azért, mert Nagy Ferencék ezt ellenezték, részben azért, mert nem akarták, hogy felhívják magukra a rendőrség figyelmét.

A Kisgazdapárt paraszti szárnyának vezetői ugyan egyetértettek a középosztály, elsősorban az értelmiség körében folytatandó szervezkedéssel, de bizalmatlanul fogadták a jövevényeket. Ők a pártot, a tulajdonos parasztság politikai szervezetének tekintették és attól féltek, hogy a polgárság felé való kapunyitás következtében elveszti paraszti jellegét s lemond a falu érdekeinek képviseléről.¹⁶ A Polgári Tagozat ellensúlyozására hozták létre 1943 augusztus 19-én a Kisgazda és Földműves Tagozatot, melynek elnöke Nagy Ferenc lett.¹⁷ E frakció javarészt a párt régi, ellenzéki beállítottságú paraszt-vezetőit tömörítette, zömmel azt a generációt, amely a 30-as évek elején kapcsolódott be a parasztmozgalomba. A pártban a háború alatt azonban nem játszott olyan aktív szerepet, mint az értelmiségi csoport.

Az FKgP vidéki szervezkedése, a paraszti tömegek mozgósítása és politikai aktivizálódása 1943 nyarán-őszén bontakozott ki. A májusi nagyválasztmány határozata értelmében a párt újjászervezését a megyei vezetőségek újjáalakításával, tehát felülről kellett megkezdeni. Szeptember elejétől, szinte hetente tartották a megyei választmányi üléseket, s ennek eredményeként 1944 kora tavaszára újjáalakult Baranya, -Békés, -Bihar, -Heves, -Szolnok, -Komárom, -Pest, -Tolna és Somogy megye kisgazdapárti szervezete, valamint a Felvidéki Csoport, amely az észak-magyarországi megyéket fogta össze. A megyei nagyválasztmányok általában jelentős politikai demonstráció helyei voltak. Rend-

szerint megjelentek a pártvezetők és fontos beszédeket mondtak. A gyűlések előkészítése megmozgatta az adott megyét, lelket öntött a helyi vezetőkbe. Több helyen előfordult, hogy a régi alapító tagok, földmunkások, közép-és gazdagparasztok, akik a 30-as évek második felében otthagyták a paraszti érdekek védelmét ellátni tehetetlen pártot, vagy a megyei dzsentrí-középbirtokos vezetés kiszorította őket, ismét bekapcsolódtak a pártmunkába, részt vettek a nagyválasztmányokon. Tíz év után először jelentek meg pl. a bihari parasztmozgalom vezetői a megyei nagyválasztmányon.¹⁸

A kiskisgazdapárti vezetőség azonban a helyi szervezetek felélesztésére nem fordított kellő gondot. Néhány megyében - mint pl. Hevesben,¹⁹ ehhez hozzákezdtek, de a legtöbb vidéken nem jutottak el a falvakhoz. Ennek következtében a párt teljes szervezeti reorganizálódására nem kerülhetett sor.

A kiskisgazdapárti vezérkar kísérletet tett arra, hogy szervezeti befolyását területileg is kiszélesítse. Főként az első és a második bécsi döntés alapján Magyarországhoz csatolt területeken igyekeztek létrehozni helyi szervezeteiket. Tildyék mindenekelőtt Erdélyben szerették volna megvetni lábukat. 1943 augusztus közepén Anghi István erdélyi képviselőt, aki csatlakozott a párthoz, beválasztották a vezetőségbe és megbízták az ottani szervezkedés irányításával. Az FKGP Erdélyben baloldali értelmiségi körökben tett szert befolyásra, de a lakosság szélesebb rétegeit nem tudta meghódítani.²⁰ Felvidéken 1943 december folyamán Ravasz László és Vidovics Ferenc jobboldali képviselők tettek szervező körutat, Léván és Bars-Hont megyében próbáltak helyi csoportokat kialakítani. A fáradozásaikat nem koronázta siker.²¹ Tudomásunk van arról, hogy Délvidéken is megindult a kiskisgazda

szervezkedés, önálló szervezeteket azonban itt sem tudtak felállítani.²²

A Kisgazdapárt megújódása azonban nem járt együtt társadalmi befolyásának komoly méretű kiszélesedésével. Lényegében megmaradt a parasztság politikai szervezetének, bár társadalmi háttérében lezajlottak bizonyos változások. A párt paraszti alapja a 30-as évek második felében s a 40-es évek elején sokszínű arculatot mutatott. Az Alföldön, Makón pl. a legmaradibb zsirosparasztokat tömörítette, ugyanakkor Békésen a radikális, baloldali gondolkodású agrárproletáriátus és a szegényparasztság adta zömét.²³ Kecskeméten sem a konzervatív, a kasztszerűen elzárkózó gazdagparaszt, hanem a belterjesebb gazdálkodást folytató, általában gyümölcs és szőlőtermelő módosparasztság áll a párt zászlaja alá, az a réteg, amely a paraszti árutermelés jellegéből adódóan vállalkozóbb szellemű, törekvőbb, fogékonyabb volt az új iránt, amely nem ismerte az urak iránti lojalitást, hanem nagy tömegében ellenzéki magatartást tanusított. Körében rendkívül erősen éltek a demokratikus hagyományok, a függetlenség s a kossuthi "népuralom" eszméje. Eredeténél, származásánál fogva lefelé sem zárkózott el s a Kisgazdapártban együtt tevékenykedett a földmunkásokkal és szegényparasztokkal.²⁴ Bácskában viszont a párt azt a tehetősebb polgárosodott paraszti réteget / a középparasztság felső és a gazdagparasztság alsó csoportjait/ egyesítette, amely viszonylagos szabad gyarapodási és fejlődési lehetősége következtében konzervatív módon ragaszkodott a fennálló társadalmi rendhez, s távol állt tőle a határozott ellenzékiesség.²⁵ Ezzel szemben a Kiskunságban, többek között Kiskörösön, a tagság zömét a középparaszti életszinvonalra

állt. / Bun /Csorvási/ Viktor, a Polgári Párt titkára

bankár családból származott, nagybátyja az egyik vezető finánc-
felvergődött gyümölcs- és szőlőtermelő törpebirtokosság adta,
amely egyértelműen ellenzéki beállítottságu volt, s szembefor-
dult nemcsak az urakkal, hanem a dőlyfős gazdagparaszttal is.²⁶
Észak-Magyarországon pl. Tardon, a párt határozatlanabb poli-
tikai tudattal rendelkező nincstelének, a summások gyülekező
helyévé vált.²⁷ A Dunántúlon, - Baranya, Tolna, Somogy megyékben-
elsősorban a középparasztság körében és a gazdagparasztság
alsóbb régióiban ért el sikereket. E vidék tulajdonos paraszt-
sága azonban sok vonatkozásban különbözött az alföldi kisgaz-
dáktól. Erősen függtek a nagybirtoktól, a politikai élet
iránt inkább közömbösséggel, mint érdeklődéssel viseltettek,
az urak felé mindig lojálisak voltak.

Az FKgP városi szervezkedése nem hozta meg a várt eredményt,
a középosztály és a városi kispolgárság soraiba alig sike-
rült behatolnia. E társadalmi rétegek zöme, a soraikban kezdődő
erjedés ellenére, akkor még a Kállay-kormány mögött állt, s
azok akik szemben álltak a konzervatív, a németeket kiszolgáló
politikai kurzussal, vagy a Rassay-féle Szabadság pártban,
vagy mint egyes kispolgári csoportok, a Szociáldemokrata Párt-
ban helyezkedtek el.²⁸ A párt társadalmi összetételében egyet-
len fontosabb változás történt csak, amely azonban inkább a
későbbiekben, a felszabadulás után vált jelentőssé: megerősöd-
tek az FKgP kapcsolatai a nagyburzsoázia német-ellenes füg-
getlenségi szárnyával. Az FKgP és a nagytőke közeledésének
tendenciáját mutatja, hogy a Polgári Társaság ügyvezető alelnöke,
Oltványi Imre, a Magyar Felzálog és Hitelbank ügyvezető igazga-
tója lett,²⁹ aki ugyan 1931 óta párttag volt, de valójában csak
a háború alatt kezdett aktivizálódni. /Egyébként Oltványi
tartotta az összeköttetést a párt és a GyOSz ill. a TEBÉ kö-
zött.³⁰ / Bun /Csornoky/ Viktor, a Polgári Társaság titkára

- 15 -

bankár családból származott, nagybátyja az egyik vezető finánc-
tőkés bank, a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank elnöki és
vezérigazgatói székében ült. A nagytőke emberének tekinthető
dr. Auer Pál ügyvéd, a pártvezetőség egyik legbefolyásosabb
tagja is, aki az albertfalvai L.C.H. Lakkgyár elnöksége mellé
hét kis és közepes nagyságu, elsősorban francia érdekeltségű
tőkés vállalat igazgatóságában foglalt helyet.³¹ Ugyanakkor,
mint a francia követség jogtanácsosa, kitűnő nyugati kapcso-
latokkal rendelkezett. Bajcsy Zsilinszky Endrének és Tildy
Zoltánnak szintén voltak összeköttetései a nagytőkés körökkel.
Mindketten Fenyő Miksa, a GyOSZ egyik, egyébként liberális
beállítottságu vezetőjének baráti köréhez tartoztak.³² Mind-
ezek ellenére az FKgP nem vált a finánc-tőke nyugatbarát szár-
nyának hangadójává, a vezető nagytőkés csoportok elsősorban
nem rá építették politikai terveiket.

Lazább szálak fűzték a pártot az arisztokráciához. Néhány
lecsuszott főúr, mint gr. Dessewffy Gyula, előfordult a pártban,
de közelebbi viszony nem alakult ki, sőt a háboru időszakában
néhány, az angolszászokkal szimpatizáló legitimista nagybír-
tokos közeledése ellenére, lényegében visszaesés következett be.
A dzsentri eredetű középbirtokos csoportok, amelyek kezdetben -
főleg vidéken - számottevő befolyással bírtak a pártban, miután
javarészt német orientációjúak voltak, már a 30-as évek má-
sodik felében kezdtek háttérbe szorulni, s ez a folyamat a
háborus években meggyorsult.

A Kisgazdapárt és az egyházak kapcsolatai, a párt baloldali
fordulata miatt, a háboru befejező szakaszában meglazultak.³³

A birtokos paraszti mozgalom a háboru alatt egy új, koráb-
ban nem ismert szervezeti formát hozott létre: a Parasztszö-
vetséget. E paraszti társadalmi szervezet 1941 őszén - Teleki

hason kormánypártiak is.

és a nyugatbarát kormánykörök támogatásával - az FKgP paraszti szárnya kezdeményezésére alakult meg. Nagy Ferencnek és baráti körének az volt az elképzelése, hogy miután a Kisgazdapárt politikai sikon szerény eredményeket ért el s ingadozó, megalkuvó volta miatt a paraszttömegek nagyobbára eltávolodtak tőle, a Parasztszövetség keretében saját vezetésükkel összefogják, egységbe tömörítik a parasztság valamennyi rétegét, megóvják mindenféle "szélsőségtől", nemcsak nyilas-fasiszta mozgalom befolyásától, hanem a baloldali radikális irányzatoktól is, azaz kialakítanak egy olyan intézményt, amellyel konzerválhatják s egyben átmenthetik a parasztság politikai erőit, s amelyet a háboru után kibontakozó politikai küzdelmekben jól felhasználhatnak.³⁴

A Parasztszövetség megalakulása a magyarországi birtokos paraszti mozgalom fejlődése, a parasztság öntudatosodásának szempontjából előrelépést jelentett, mert függetlenül létrehozóinak szándékától, s a szervezet vitathatatlanul meglévő reakciós vonásaitól, alapjában mégis abba az irányba hatott, hogy a közép-és gazdagparasztság kivonja magát az uralkodó osztályok, mindenekelőtt a földbirtokosok ideológiai-politikai befolyása alól. Annak leszögezése, hogy a szövetség csak paraszti kézben lehet, egyértelmű kritikáját jelentette a korábbi, birtokos paraszti mozgalmaknak, amelyek összefogtak az urakkal, s felismerhetően a Kisgazdapárt korábbi dzsentrizáló közép-birtokos és értelmiségi vezetése ellen irányult. Természetesen szó sem volt arról, hogy sikerült volna az uralkodó körökhöz fűződő szálakat teljesen eltépni; a szövetség mindvégig a kormány anyagi támogatásával működött s vezetésében nemcsak baloldali, demokratikus gondolkodású parasztok vettek részt, hanem kormánypártiak is.

A Parasztszövetség a parasztság megszervezése és kulturális felvilágosítása terén jelentős eredményeket ért el. Alig 3 év alatt, 1941 szeptembertől 1942 júniusáig 14 vármegyében, 213 községben majdnem 30.000 kisgazda lépett soraiba.³⁵ A szervezkedés 1942-43 telén meggyorsult, tömegesen csatlakoztak a falu tulajdonos rétegeit tömörítő gazdakörök, egyletek s más szervezetek. Emellett azonban, főleg az Alföldön, szép számmal jelentkeztek a földmunkások és szegényparasztok is. Kovács Béla adatai szerint 1943 októberére 100.000 főre nőtt a taglétszám.³⁶ A parasztszövetségi vezetők jelentős kulturális akciókat kezdeményeztek. 1942-43 telén, főleg paraszti előadókkal, 893 közművelődési estet rendeztek, több mint 45.000 résztvevővel.³⁷ Vándorkönyvtárakat állítottak fel, határjáró körutakat szerveztek, amelyeknek során a különböző vidékek parasztemberei kicserélhették tapasztalataikat.³⁸ A Parasztszövetség valójában nem volt politika-mentes szervezet, hiszen keretet nyújtott az emberek összefüveteléséhez, a vélemények, álláspontok kicseréléséhez, fontos szerepet töltött be a háboru alatt a parasztság felvilágosításában, politikai látókörének szélesítésében.

A Parasztszövetség kitűnő fedezéket nyújtott az antifasiszta egységfront kialakításán dolgozó kommunistáknak is. A KMP, a Szabad Szó köré tömörült népi írók, valamint a baloldali szegényparasztok voltak azok, akik Nagy Ferencék ellenállását letörve, 1943 májusában létrehozták a Földmunkás Szakosztályt, amelynek elnöke Dobi István lett. A Földmunkás Szakosztály az agrárproletár vidékeken jelentős befolyásra tett szert és nagy szerepe volt abban, hogy a helyi szervezetek vezetői sokhelyütt baloldali parasztok lettek.³⁹

A Parasztszövetség létrehozása még abban a koncepcióban fo-

gant, hogy a háboru kimenetele bizonytalan, tehát a parasztságot passzív állapotban tartva át kell menteni. 1942 végén-1943 elején azonban kiderült, hogy a nemzetközi helyzet, a háboru menete másképp alakul, szükség van a parasztság politikai szervezkedésére, annál is inkább, mert kitűnt, hogy a szövetség a parasztság tulajdonos rétegeinek gazdasági érdekeit nem képes megvédeni. Ezért a kispárti paraszt-vezetők a hangsúlyt az FKGP újjászervezésére fektették s a Parasztszövetségből 1943 őszén lassan kivonultak. Nagy Ferenc november 3-án lemondott az elnöki tisztségről. Kapcsolataik azonban nem szakadtak meg. Az FKGP komoly támogatást nyújtott a Földmunkás Szakosztálynak az első országos földmunkás kongresszus megrendezéséhez, amelyet 1944 februárjában tartottak Vésztőn.

támogatják egymás jelöltjeit. A két párt között azonban szorosabb a

A Kispárt politikai tevékenységének fellendülése

szükség a fasiszta Németország közvetlen szomszéd lett s az országban

1943 nyarán további jelentős változások történtek a katonai helyzet alakulásában. A kurszki csatában a Vörös Hadsereg súlyos csapást mért a német fasiszta csapatokra és széles fronton ellentámadásba ment át. Nyugaton is fontos esemény történt: 1943 július 10-én Sziciliában partraszálltak az angolszász csapatok, két hét múlva, az olasz uralkodó körök megbuktatták Mussolinit. Badoglio marsall, bár folytatta a harcot Németország oldalán, tárgyalásokat kezdett a szövetséges hatalmakkal. A magyar uralkodó köröket kinosan érintette a "tengely" egyik oszlopának megrendülése. Horthyék továbbra is kiszolgálták a németeket, de 1943 nyarán kezd a gyakorlatban kibontakozni a Kállay Miklós névvel fémjelzett ún. hintapolitika, az a törekvés, hogy kellő időben végrehajtott politikai fordulattal megkíséreljék az ellenforradalmi rendszert nagyobb megrázkódtatások

nélkül átmenteni. Ez utóbbi érdekében a belpolitikában is engedményeket tettek, valamelyest szabadabb mozgási lehetőséget biztosítottak az ellenzéki pártoknak.⁴⁰ A nemzetközi helyzet, elsősorban az olaszországi események az ellenzéki pártok körében nagy visszhangot váltottak ki: napirendre került egy háboruellenes, demokratikus blokk megalakítása.

A Független Kisgazdapárt hivatalos politikájához a háboru előtt mindvégig hozzátartozott a munkásmozgalom elleni harc. A párt 1935-ös "liberális" fordulata után az SzDP és az FKgP vezetői között kialakult némi kapcsolat. Eckhardt Tibor politikai pályafutása során először találkozott Monus Illéssel, az SzDP egyik vezetőjével, kicserélték politikai nézeteiket,⁴¹ s megállapodtak abban, hogy a helyi választásokon kölcsönösen támogatják egymás jelöltjeit. A két párt között azonban szorosabb együttműködés nem jött létre. 1938-ban, az Anschluss után, amikor a fasiszta Németország közvetlen szomszéd lett s az országban a nyilas-fasiszta mozgalom fénykorába lépett, a Kisgazdapárt tett egy óvatos lépést a fasiszta előretöréssel szemben való védekezés érdekében a munkásmozgalom felé, de a felemás, a politikai és ideológiai feltételeket szabó akció akkor visszautasításra talált.⁴² 1942 őszén a költségvetési vita során Tildy Zoltán, az FKgP ügyvezető alelnöke a felszólalásában - hosszú idő óta először - nyíltan védelmébe vette a Szociáldemokrata Pártot és szót emelt legalitása érdekében. A szociáldemokrata vezetők, de lényegében az egész polgári ellenzék ezt a megnyilatkozást úgy értelmezték, mint az együttműködés lehetőségének felajánlását. Az SzDP Tildy kijelentéseit olyan kiindulópontnak tekintette, amely alapja lehet egy megalakítandó német-ellenes demokratikus blokknak s ezt követően kezdődött bizonyos közeledés a két párt között.⁴³ Nemcsak Bajcsy Zsilinszky Endre, hanem

Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla is nyilatkozataikban sorozatosan állást foglaltak a parasztság és a munkásság összefogása és egymás kölcsönös támogatása mellett. A Kisgazdapárt, személy szerint Tildy Zoltán, szorgalmazására 1943 tavaszától kezdve közvetlen tárgyalások folytak a pártok között. A pártvezetők hónapokon át rendszeres időközönként közös értekezletet tartottak, amelyeken megtárgyalták az aktuális kül-és belpolitikai kérdéseket.⁴⁴ A kisgazdapártiak politikai akcióikhoz rendre kikérték partnerük véleményét. Az 1943 májusi nagyválasztmányon az FKGP nyíltan felajánlotta az együttműködést a legális munkáspártnak.⁴⁵ Összehívták a megyei parasztvezetőket és tájékoztatták őket a szociáldemokratákkal való összefogás szükségességéről; utasítást adtak a vidéki pártszervezeteknek, hogy ahol mód van rá, vegyék fel a kapcsolatot a helyi munkáspárti szervezetekkel.⁴⁶ Megkezdődött a közeledés az SzDP és a Parasztszövetség között is.⁴⁷

A Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt szövetségének megkötésére - Kállay Miklós miniszterelnök tudtával és beleegyezésével⁴⁸ - 1943 július végén, Mussolini bukását követő napokban került sor.⁴⁹ Sajnos nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy a két párt közötti megállapodásokat írásban rögzítették volna, valamint azt se tudjuk pontosan, milyen kérdésekben jutottak közös nevezőre. Kifelé, a tömegek felé, az együttműködés célját a következőkben jelölték meg: a háborúból való kilépés, megvalósítása, a nyilas-fasiszta szélsőjobbboldali erők elleni harc, az ellenforradalmi rendszer demokratizálódása s a háboru utáni Magyarországon a dolgozó osztályok politikai befolyásának biztosítása. Nagy Ferenc emlékiratában azt hangsúlyozza, hogy a megegyezés akkor a kommunisták ellen is irányult. A tárgyalásnak forradalmi megdöntésére, a tömegek mozgósítására irá-

lások során felmerült, hogy a két párt hogyan fog reagálni a Kommunista Párt elkerülhetetlen színrelépésére. Nagy Ferenc szerint az SzDP vezetői megígérték, hogy a kommunisták "támadása" ellen harcolni fognak s állást foglaltak az "igazi" demokratikus berendezkedés mellett.⁵⁰ Tervezték közös program kidolgozását is, de az nem vált valóra.⁵¹ A pártszövetség később szélesebb értelmet nyert: nemcsak a liberális és a baloldali ellenzéki politikai csoportok, hanem a nyugatbarát kormánykörök is a háboru után megteremtendő demokratikus Magyarország politikai alapjának tekintették.

A szociáldemokratákkal való összefogás nagyjelentőségű esemény volt az FKgP életében és politikai fejlődésében. A párt először jutott el odáig, hogy nyíltan szövetségre lépjen a másik dolgozó osztály pártjával. Ez a tette félreérthetetlenül bizonyítja balratolódását. A pártszövetség jelentős abból a szempontból is, hogy a parasztság képviselőinek igen lényeges kérdésben sikerült megszabadulnia a nagytőkés-nagybirtokos uralkodó osztályok ideológiai-politikai befolyásától. 1918 óta először hangzott el a parasztpolitikus /Nagy Ferenc/ szájából a felismerés: "Fontos a parasztság szövetségeseinek megválasztása. Természetellenes összefogásra nem vállalkozhatunk még egyszer". Nem vállalja a parasztság még egyszer, hogy összeugrassák a dolgozó osztályokat." "A magyar parasztság saját érdeke ellen vétene, ha még egyszer szembefordulna az ipari dolgozókkal."⁵²

A két párt szövetsége lényegében a kispolgári, paraszti demokrácia és a reformista szociáldemokrácia összefogását jelentette, s nem sok köze volt a marxista értelemben vett munkás-paraszt szövetséghez. A pártkoalíció nem a tőke uralmának forradalmi megdöntésére, a tömegek mozgósítására irá-

nyult, hanem általános demokratikus feladatokat - a háborúból való kilépést és a fasiszta Németországgal való szakítást - tűzött ki célul. Mindennek ellenére a demokratikus blokk létrejötté már önmagában is nagy horderejű esemény volt. Világosan mutatta, hogy a konzervatív ellenforradalmi rendszer elvesztette stabilitását, nem akadályozhatta meg a demokratizálódás folyamatát. Az FKgP és az SzDP kapcsolatainak szorosabbra fűzése, a város és falu összefogása a Horthy-rendszer politikai strukturája bomlásának első komoly mozzanata volt. A két párt összekapcsolódása a németellenes függetlenségi mozgalom fejlődésében is új szakaszt indított, a kispolgári demokratikus és a szocialista áramlat összefogása, a korábbi esetleges és elszigetelt illegális akciók helyett a politika szférájába emelte a német- és háboru-ellenes harcot s ezzel összehasonlíthatatlanul hatékonyabbá, jelentősebbé tette.

A szociáldemokráciával való együttműködés elfogadtatása a Kisgazdapárton belül komoly nehézségbe ütközött s kisebb válságot robbantott ki. Még a birtokos parasztság ellenzéki beállítottságu részében is makacsul éltek tovább a munkásmozgalomról alkotott előítéletek, féltek 1918-1919 megismétlődésétől. Attól tartottak, hogy a szociáldemokráciával való együttműködés a kisgazda "elvek" feladásához fog jutni, az FKgP lemond a paraszti demokráciáról s elveszti "nemzeti" jellegét. A birtokos parasztság öntudatosabb vezetői s a földmunkások képviselői⁵³ felismerték a háboruellenes demokratikus koalíció jelentőségét és támogatásukról biztosították a pártvezetőséget. Nagy Ferenc komoly sikerét jelentette, hogy - igaz, súlyos belső harcok árán, de - keresztül tudta vinni, hogy 1943 augusztus 19-én az FKgP falusi tömegeit összefogó kisgazda és földműves tagozat is elfogadta a két párt szö-

vetségét.⁵⁴ A politikai döntést az FKgP Intéző Bizottsága is magáévá tette.⁵⁵

A két párt szövetségre lépése nagy feltűnést keltett a politikai életben. A baloldali ellenzéki sajtó, ha különböző indítékokból is, de örömmel üdvözölte, s hamarosan csatlakozásokra is sor került. Egyes polgári politikai frakciók passzívak maradtak, mások, mint a Szabadságpárt, Rassay Károly és hűvei, szembefordultak a baloldali összefogás gondolatával.

A kormánypárt jobboldali szárnya és a szélsőjobboldali csoportok éles támadást intéztek a reálpolitikai tömörüléssel szemben, lapjaik rágalomhadjáratot indítottak vezetői ellen.⁵⁶ A kormánykörök s az ahhoz közelálló nyugatbarát polgári csoportok, a nyilvánosság előtt nem foglaltak állást a pártkoalíció ellen, ami hallgatólagos egyetértésükről tanuskodott.

Az olaszországi események - az SzDP-vel való koalíció megkötésével egyidejűleg - további lépésekre készítették a Kisgazdapárt vezetőit. A finnországi polgári ellenzék deklarációjának példáját követve elhatározták, hogy memorandumban fejtik ki álláspontjukat a belpolitikai élet legfontosabb kérdéseiről. A politikai dokumentumot, amelyet Bajcsy Zsilinszky Endre és környezetének tagjai készítettek, - az SzDP-vel való konzultálás után - 1943 július 31-én átadták Kállay Miklós miniszterelnöknek.⁵⁷ A Kisgazdapárt memoranduma élesen bírálta a magyar uralkodó körök egyes csoportjainak németbarát magatartását, elítélte a hadbalépést s a fasiszta hatalmakhoz való csatlakozást. Sürgette, hogy Magyarország lépjen ki a háromhatalmi szövetségből és a háborúból, térjen vissza a Teleki-féle fegyveres semlegesség politikájához s végre változtasson az egyoldalú német orientáción. A fasiszta Németországtól való elszakadás s a háborúból való kilépés érdekében az alkotmányos jogrend helyreállítását

tartotta az egyik legfontosabb feladatnak; követelte a németbarát szélsőjobboldali elemeknek az eltávolítását a kormányból, a hadseregből és a közéletből s a fasiszta propaganda betiltását. Szorgalmazta a reakciós szoldateszka háttérbe szorítását. A zsidótörvényeket alkotmányelleneseknek minősítette s eltörlésük mellett foglalt állást. Tiltakozott a törvénytelenések, a nemzetiségekkel való bánásmód, a zsidó munkaszolgálatosok meghurcoltatása ellen. A Kisgazdapárt támadta a Kállay-kormány belpolitikai vonalának egyoldaluságát s a jobb- és szélsőjobboldal javára tett engedményeket. Követelte, hogy a baloldali és a liberális pártok nagyobb politikai szabadságot kaphassanak, a sajtócenzurát enyhítsék, teremtsék meg a lehetőséget ahhoz, hogy a demokratikus pártok "most már szólhassanak bátrabban és nyíltabban a magyar néphez." Nélkülözhetetlennek vélte a nemzetiségi kérdés rendezését, az 1868-as nemzetiségi törvény alapján. Ugyanakkor szót emelt a kossuthi "szabadságharcos szellemmel" telített hadsereg felfegyverzéséért és megerősítéséért.

Az emlékirat nemzetközi vonatkozásban Bajcsy-Zsilinszky Endre külpolitikai koncepcióját ismételte meg. A "Pax Hungarica" érdekében a környező államokkal való megbékélést hirdette, de azon az antidemokratikus alapon, hogy a szomszéd népek fogadják el a magyar uralkodó osztályok vezető szerepét s járuljanak hozzá a magyar területi követelésekhez. Erdély teljes megszerzése érdekében gondos felkészülést sürgetett, nem zárva ki Dél-Erdély katonai megszállását sem. Befejezésül a memorandum a kockázatok vállalására igyekezett rábírní a kormányköröket, amellet foglalt állást, hogy a semlegességét és önállóságát visszanyert Magyarországnak szembe kell fordulnia az esetleges német megszállás kísérletével /még a katonai átvonulással

Zsilinszky Endre megbízására, az FKGP külföldi képviselője-

is/, de az angolszász csapatokkal való harcot mindenáron el kell kerülnie.⁵⁸

A Kisgazdapárt politikai dokumentuma számos helyes javaslatot tartalmazott a németekkel való szembefordulásra és a háboruból való kilépésre vonatkozóan, amelyek végrehajtásához határozott és erőskezű kormánypolitika kellett volna. Horthy és környezete, valamint a Kállay-Bethlen vezette nagytőkés-nagybirtokos csoportok azonban a memorandumban foglaltak megvalósítását, az ellenzéki pártok egységes fellépése, Bajcsy Zsilinszky Endre közbenjárása ellenére sem vállalták; a memorandum ügyében folytatott pártközi tárgyalások eredménytelenül végződtek. Még az okmány nyilvánossághozatalának gondolatát is elutasították.⁵⁹

Amint várható volt, 1943 szeptember 8-án Olaszország kapitulált, Badoglio marsall aláírta a feltételnélküli fegyverszünetről szóló egyezményt. A magyar kormánykörök és a mögöttük álló nagytőkés-nagybirtokos csoportok óvatosan igyekeztek elhatárolni magukat a náci Németországtól, egyes lényegtelen német követeléseket nem teljesítettek s fokozták a háboruból való kilépéssel kapcsolatos előkészületeket. A baloldali ellenzék, elsősorban a Kisgazdapárt, úgy értékelte a helyzetet, hogy Olaszország kilépésével a háborúhatalmi egyezmény megszűnt, Magyarország visszanyerte teljes szabadságát és függetlenségét s elérkezett az ideje, hogy Magyarország deklarálja semlegességét.

A Kisgazdapárt, amelynek a háboru előtt is voltak önálló külpolitikai törekvései, 1943 őszén - a Kállay-kormány tudta nélkül - diplomáciai akciókat kezdeményezett. Honti Ferenc genfi magyar konzul szeptemberben Tildy Zoltán és Bajcsy Zsilinszky Endre megbízására, az FKGP külföldi képviselője-

ként Svájcba utazott. Feladata a külföldi kapcsolatok létrehozása és a román demokratikus polgári ellenzék nyugati agitációjának ellensúlyozása volt. Honti megjelentette a párt juliusi háboruellenes memorandumának egy részét a Berner Tagwacht című svájci szocialista lap 1943. október 15-i számában. Egy svájci könyvügynökség segítségével angolul kiadta Bajcsy Zsilinszky Endrének az erdélyi kérdésre vonatkozó könyvét. A kisgazdapárti diplomata kapcsolatot épített ki a svájci kormánnyal, a De Gaulle vezette francia ellenállási mozgalommal s összeköttetést keresett a londoni Ideiglenes Cseh Kormány képviselőivel. A Kisgazdapártnak azonban nyugaton nem sikerült önmagát a magyarországi németellenes ellenállási mozgalom vezetőjeként elismertetnie.⁶⁰

Kellő hazai támogatás híján Honti propagandája hatástalan maradt,

Olaszország kiválása a háborúból ismét mozgásba hozta a hazai belpolitikai életet. A Kisgazdapárt Intéző Bizottsága 1943 szeptember 10-én hivatalos nyilatkozatot adott ki, amelyben nyilvánosságra hozta politikai programját. Májustól eltérően sokkal határozottabban állt ki Magyarország nemzeti önállósága és függetlensége mellett, nagyobb súlyt helyezett a háboru utáni demokratikus átalakulás megvalósítására s erélyesebben fordult szembe a nyilas-fasiszta németbarát szélsőjobboddallal.⁶¹ Másnap, Tildy Zoltán lakásán, együttes ülést tartott az SzDP és az FKgP vezetősége. Közös állásfoglalásukban, amelyet eljuttattak Kállay Miklós miniszterelnökhöz, határozott cselekvést, a háborúból való azonnali kilépést, a semlegesség deklarációját követelték. Kállay azonban elutasította az ellenzék józan követeléseit.⁶²

A háboru- és a német-ellenes propagandát, a független demokratikus Magyarországért folytatandó harcot a Kisgazdapárt kivitte a tömegek közé. Az e napokban üléselő megyei kisgazdapárti nagyválasztmányokon - Nagyváradon, Kolozsvárott, Miskolcon - komoly politikai tüntetésekre került sor. A legnagyobb visszhangot a szeptember 12-i miskolci nagyválasztmányi ülés váltotta ki, amelyen részt vett Bajcsy Zsilinszky Endre, Nagy Ferenc, Szentiványi Lajos és Milassin Kornél. A gyűlés vezérszónoka Bajcsy Zsilinszky volt, aki a Kisgazdapárt nevében - először a nyilvánosság előtt - ki- mondta: ki kell lépni a nemzet érdekei ellenére vívott háborúból. Követelte, hogy a kormánykörök vonják le a nemzetközi eseményekből adódó politikai következtetéseket. Kijelentette, be kell szüntetni a Szovjetunió ellen vívott háborút, a katonák haza kell hívni. Az ország semlegességének kinyilvánítását, az önvédelmi politikára való átállást sürgette. Ugyanakkor azonban feltétlen hűségéről biztosította Horthyt. Közölte, a pártnak három jelszava van: "Demokrácia, kormányzó, önvédelem". Befejezésül a független, szabad, demokratikus Magyarországot élte. ⁶³ A miskolci gyűlés híre egész Felső-Magyarországon elterjedt; növelte a néptömegek várakozását, németellenes hangulatát.

November 7-én Gál Gaszton, az FKgP első vezére, sirjának megkoszoruzását jelentős politikai tüntetéssé fejlesztették; többezren mentek ki a balatonboglári temetőbe, Varga Béla és Dobi István mondtak ellenzéki hangvételű beszédeket. ⁶⁴

Fellendült a párt parlamenti csoportjának tevékenysége is. Az országgyűlés nagy érdeklődéssel várt október-decemberi ülés- szakán, a költségvetési vitában, a kisgazdapárti vezetők, ⁶⁵

Békepárt ellen általános támadást indítottak, újabb letartóztatást követően Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Bajcsy Zsilinszky Endre megismételték a juliusi háború-ellenes memorandumban körvonalazott politikai nézeteiket. Támadták a Kállay-kormány háborús politikáját, alkotmányellenesnek minősítették a hadbalépést, Bárdossy László felelősségrevonását követelték, kiálltak a "kossuthi eszmék", a függetlenség, a demokrácia, a törvény előtti egyenlőség mellett, sürgették a magyar csapatok azonnali visszavonását a szovjet frontról. Bajcsy Zsilinszky Endre odáig ment, hogy 1943 december 9-i felszólalásakor kijelentette: a németek elvesztették a háborút, a magyar kormánynak mindent el kell követnie, hogy a velük való szövetséget megszakítsa. Az FKgP és az SzDP képviselői megerősítették, hogy a két párt együttműködésének elmélyítését továbbra is fontosnak tartják.⁶⁵

A belpolitikai élet eseményei, a baloldali ellenzék, főleg a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt tömegbefolyásának növekedése a dolgozó osztályok és a középrétegek egyes csoportjainak körében kibontakozó, bár a felszínre alig jutó politikai erjedés, s a háború- és német-ellenes hangulat terjedése, a kormánykörök számára politikai nehézségeket támasztott. 1943 október közepén Kállay Miklósnak, majd egyéves előkészületek után, sikerült megegyezésre jutnia az angolszász hatalmakkal az előzetes fegyverszüneti egyezményrel kapcsolatban. A nyugatbarát kormánykörök arra törekedtek, hogy az angol-amerikai csapatok megérkezéséig fenntartsák a belső rendet és elkerüljék az ország német megszállását.⁶⁶ Ezért némileg módosítottak belpolitikai vonalukon, ismét fokozták a terrort, megakadályozták a nagyüzemi sztrájkmozgalom terjedését, korlátozták a szakszervezetek tevékenységét. A

Békepárt ellen általános támadást indítottak, újabb letartóztatási hullám kezdődött. Kállayék, hogy a németek és a velük szorosan együttműködő jobb és szélsőjobboldali erők fellépését megelőzzék, igyekeztek mérsékelni az ellenzéki pártok antimilitarista és náci ellenes agitációját, különösen Bajcsy Zsilinszky Endrét bírálták, cikkeit betiltották, a politikai fórumokról kiszorították. A miniszterelnök 1943 december elején személyes levélben szólította fel, hogy vonuljon vissza a politikai életből.⁶⁷ A kispártvezetőség, amely maga is kerülte a belpolitikai helyzet kiélezését, kiváltképp a kormány-párttal való összeütközést, sietve visszavonult s lojalitásáról biztosította a Kállay-kormányt.⁶⁸ Egyes jobboldali kispártvezetők /Horváth Zoltán és környezete/ a párton belül is támadták Bajcsy Zsilinszkyt s felelősségre vonását követelték. A mindig kompromisszumokra törekvő Tildy Zoltán és Oltványi Imre közbelépésére a felelősségrevonás elmaradt, de határozatot hoztak, hogy Bajcsy Zsilinszky politikai megnyilatkozásait előzetesen cenzurázzák. A polgári ellenzék legszókimondóbb vezére a támadások után átmenetileg háttérbe szorult, de az FKGP-ből - mint első pillanatban tenni akarta - nem lépett ki.⁶⁹

A belpolitikai helyzet megmerevedésével s a Kállay-kormány helyzetének átmeneti megszilárdulásával egyidejűleg a kulisszák mögött a Bethlen-Rassay csoport részéről akció indult az FKGP és az SzDP részvételével alakult demokratikus blokk ellen. Annak ellenére, hogy a baloldali pártok együttműködése nagyobbára a felső vezetés szintjén maradt s csaknem kizárólag a közös parlamenti akciók végrehajtására korlátozódott s az erőfeszítések ellenére sem tudott a vidéki pártszervezetek s az azokba tömörülő tömegek összefogásává válni, a befolyásos angolszász orientációjú körök mégis veszélyt láttak benne a

maguk számára.

E politikai csoportok 1943 nyarán az ellenforradalmi rendszer mentése érdekében az addig kiátkozott munkapártnak is hajlandóknak mutatkoztak kezet nyújtani, álláspontjuk azonban néhány hónappal később megváltozott. Ez feltehetően azzal függött össze, hogy az angolokkal történt előzetes fegyverszüneti megállapodások megkötése után azt hitték, biztosítva van az ellenforradalmi rendszer átmentése, túlzott engedményeket nem kell tenni. / A szövetséges nagyhatalmak teheráni értekezletéről ekkor még nem szivárogtak ki értesülések. / Bethlen és Rassay kidolgozták a Demokratikus Polgári Szövetség, egy jobboldali politikai tömörülés létrehozásának tervét, amelyben a polgári liberális pártok, a Kisgazdapárt és egyes pártonkívüli politikusok vettek volna részt. Ebbe a szociáldemokratákat nem szándékozták bevonni. A polgári blokk közvetlenül azt célozta, hogy a háboru utáni rendszerben maradéktalanul megőrizték a nagytőke és nagybirtok gazdasági és politikai uralmát.

A jobboldali pártszövetség létrehozására irányuló tárgyalásokba bekapcsolódott az FKgP is, noha a kisgazdapártiak kezdetől fogva nehézményezték, hogy az SzDP-t a tervezett blokkból kihagyták. Ma még feltáratlan körülmények között, a pártvezetőség utasításait megszegve, a tárgyalásokon résztvevő Nagy Ferenc és Varga Béla lényegében elfogadták a Bethlen-Rassay-féle javaslatot; hajlandók lettek volna a szociáldemokrata-kisgazda együttműködést felszámolni és csatlakozni a Polgári Szövetséghez. Nagy Ferencék "árulása" azonban hamarosan kitudódott. Nemcsak az SzDP vezetősége, hanem Bajcsy-

mondott a kormány politikájának nyílt bírálatairól a nem hatá-
Zsilinszky Endre és a Kisgazdapárt befolyásos csoportjai is
felleptek a megalkuvó akció ellen. 1944 február 21-én össze-
ült pártértekezlet elé Bajcsy Zsilinszky határozati javaslatot
nyújtott be, amely elítélte a polgári blokkhoz való elvtelen
csatlakozást s követelte, mondja ki az értekezlet, hogy az
FKGP semmi olyan pártcsoporthoz nem vesz részt, amely
lazítaná az SzDP-vel kötött szövetséget. A neves politikus
azonban nem kívánta becsapni a kaput Bethlenék orra előtt
s helyeselte, hogy folytassák a tárgyalásokat velük. A párt-
értekezlet nem foglalt állást a határozati javaslatot illetően,
s elhalasztotta a döntést, mert Nagy Ferencék tervének komoly
támogatói voltak a pártvezetőségben.⁷⁰ A csatlakozás körüli
harcok is mutatják, hogy az új demokratikus irányvonal mi-
lyen nehezen vált elfogadottá a párton belül.

A Kisgazdapárt 1943 őszén egyre nagyobb jelentőségre tett
szert s az SzDP-vel az oldalán komoly befolyást gyakorolt az
ellenforradalmi rendszer közéletére. 1944 elején a szovjet
csapatok közeledésének s a fenyegető német megszállásnak a
hatására a kisgazda pártkörök balratolódása folytatódott.

A Kisgazdapárti vezetők, elsősorban Bajcsy Zsilinszky
Endre, egyre nagyobb csalódással látták a Kállay-kormány
tehetetlenségét. Kezdték felismerni, hogy nem lesz képes
szakítani Németországgal s nem tudja a totális fasizmus be-
vezetésére törekvő szélsőjobbaldalt feltartóztatni. Egyre
nagyobb aggodalom élt bennük amiatt, hogy Magyarországnak
nem sikerül elkerülnie a külpolitikai csődöt s az azzal
járó háborús katasztrófát. Szemük előtt látták az ország
német megszállását s egy Quisling-rendszer felülkerekedését.
Bajcsy Zsilinszky Endrét kínzó önvád gyötörte, amiért le-
bevonulással, vállalja a fegyveres harcot, még ha vereséget is

mondott a kormány politikájának nyílt bírálatáról s nem határolta el magát attól élesebben.⁷¹

Annak ellenére, hogy a Kisgazdapárt irányítói addig nem jutottak el, hogy harcot indítsanak a Kállay-kormány ellen, 1944 január-márciusában egyre következetesebben és nyíltabban hangoztatták a vele való szembenállásukat, s nem vállalták a felelősséget a kormánykörök tevékenységéért. A párt további balratolódásáról tanuskodott az országos vezetőség 1944 március 8-i ülése is. A háboru alatti utolsó pártértekezlet élesen szembefordult a kormány háborus politikájával s a küszöbön álló német megszállásra való tekintettel, bátran kiállt az ország függetlensége mellett. A kisgazdapárti küldöttek hitet tettek a demokrácia, a politikai szabadságjogok, a törvény előtti egyenlőség s az emberi egyenjogúság mellett. A nagyválasztmány demokratikus és szociális jellegű társadalmi berendezkedést sürgetett; újra követelte a földreformot, noha részletes programot nem adott. Sietette a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldását s szakítva a magyar szupremácia gondolatával, a dunai népek összefogását szorgalmazta. Az FKgP pártgyűlése külön határozatban erősítette meg a szociáldemokratákkal kötött pártszövetséget. Bár nem utasította el a Bethlen-Rassay-féle polgári blokk tervét, leszögezte, hogy abban az SzDP-nek is helyet kell biztosítani.⁷² A nagyválasztmány döntései megerősítették a párt új politikai irányvonalát.

A kisgazdapárti vezetők, Bajcsy Zsilinszky Endre és Tildy Zoltán, értesülve a németek Magyarországgal kapcsolatos terveiről, 1944 március 17-én felkeresték Kállay Miklós miniszterelnököt s felhívták, hogy Magyarország álljon ellen a német bevonulásnak, vállalja a fegyveres harcot, még ha vereséget is

szenved. Felajánlották a párt közreműködését a sorsdöntő küzdelemben. Kállay azonban nem vette komolyan a figyelmeztetést és elutasította az FKGP javaslatait.⁷³

A Kisgazdapárt részvétele a nemzeti ellenállási mozgalomban

1944 március 19-én a német fasiszta csapatok megszállták az országot, s három nap múlva Sztójay Dömét, a volt berlini magyar követet, neveztették ki miniszterelnöknek. A hatalomra jutó németbarát jobb- és szélsőjobboldali csoportok hozzákezdtek a totális fasiszta rendszer kiépítéséhez; megkezdődött a zsidóság nagyarányu üldözése. A Gestapo és a magyar rendőrség sorra tartóztatta le a baloldali ellenzéki pártok vezetőit, közöttük Nagy Ferencet, Bajcsy Zsilinszky Endrét, Horváth Zoltánt, Szentiványi Lajost és másokat; őrizetbe vették az angol-amerika-barát polgári politikusok, újságírók, közéleti férfiak, művészek, tudósok jelentős részét. A baloldali pártokat és társadalmi szervezeteket, közöttük a Kisgazdapártot és a Parasztszövetséget feloszlatták, vagyonukat elkobozták, lapjaik nem jelenhettek meg.

A német megszállás készületlenül érte a Kisgazdapártot. A párt reorganizációja nem fejeződött be, az országos vezetőség és a vidéki szervezetek kapcsolata nem alakult ki. A gyengén szervezett párt gyorsan szétesett, a vezetők egy részének le tartóztatásával a felső vezetés pillanatok alatt felbomlott. Az illegális munkát nem ismerő, annak kötöttségeitől idegenkedő kisgazdapárti politikusok egy időre elvesztették akcióképességüket. Elitálték ugyan a megszállást, jogtiprásnak, az alkotmányosság megsemmisítésének minősítették, de tanács-talanok voltak a tekintetben, hogy hogyan lehetne felvenni a

küzdelmet a nácik és magyar kiszolgálóik ellen. Április-május folyamán az FKgP és a Parasztszövetség baloldali vezetői és funkcionáriusai azonban már kapcsolatot kerestek az SzDP és a Békepárt felé s hamarosan megteremtették az összeköttetést egymással nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is.⁷⁴

Az antifasiszta, háboruellenes erők megszervezését és összefogását a Békepárt kezdeményezte, amely a német megszállás után a függetlenségi mozgalom egyetlen szervezett ereje maradt. A kommunisták, a Szociáldemokrata Párt és a Baloldali szakszervezeti vezetők támogatását a nemzeti front létrehozásához könnyen megszerezték, de a polgári pártok és csoportok bevonása már nehézségekbe ütközött. A Kisgazdapárt a Hitler-ellenes erők összefogását maga is fontosnak tartotta, de abban a vezető szerepet magának kívánta biztosítani, programját, célkitűzéseit maga akarta meghatározni. A kisgazdapárti vezetők a kommunisták együttműködési javaslatait nem utasították el, de a Magyar Front kiáltványának szövegével nem értettek egyet. Bajcsy ²silinszky Endre, akihez a börtönbe juttatták el a közös felhívást, közölte, nem fogadja el a kommunisták vezető szerepét a Magyar Frontban s nem írja alá a röplapot, amely szerinte lényegében a kommunisták célkitűzéseit tartalmazza. Kovács Béla a Parasztszövetség /és az FKgP/ nevében szintén elutasította a csatlakozást.⁷⁵ Végül is Tildy Zoltán, aki az utolsó nagyválasztmánytól teljes felhatalmazást kapott a párt ügyeinek vitelére, döntött ebben a kérdésben: az FKgP nevében elfogadta és aláírta a Magyar Front kiáltványát. /Ennek ellenére Dessewffy Gyula - Tildy Zoltán megbízottja - június elején Szakasits Árpáddal történt illegális találkozón továbbra is kifogásolta, hogy a kiáltványnak

a parasztsággal foglalkozó része nagyon radikális.^{76/} A csatlakozásban kétségkívül jelentős szerepet játszott, hogy a Kisgazdapárt ideiglenes vezére ekkor már sejtette, hogy Magyarországot a szovjet hadsereg fogja megszállni, s felismerte, hogy a Szovjetunióhoz való viszony szempontjából később döntő lehet a Kommunista Párttal való jó kapcsolat kiépítése és fenntartása. E politikai számítás azonban nem von le annak történelmi jelentőségéből, hogy a Kisgazdapárt, fennállása óta először, az antifasiszta politikai szervezetben a Kommunisták Magyarországi Pártjával is összefogott. Tildy a Magyar Frontban azonban elsősorban az FKGP-SzDP pártszövetség folytatását látta, s arra törekedett, hogy az elenállási mozgalomnak is e két párt koalíciója legyen a politikai magva.

A Magyar Front, a demokratikus pártok harci szövetsége, 1944 május második felében jött létre. A Békepárt, a Szociáldemokrata Párt, a legitimisták csoportja az un. Kettőske részt Szövetség, valamint a Független Kisgazdapárt vettek részt benne. A Magyar Front programját a júniusban kiadott kiáltvány a következőkben jelölte meg: "... a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel s a minden ízében demokratikus szabad Magyarország alapjainak lerakása." E feladatok megoldása érdekében hozzákezdtek a nemzeti ellenállás szervezéséhez. Nagy példányszámban röpiratokat és felhívásokat bocsátottak ki, amelyeken a termelés és beszállítás szabotálására szólították fel a tömegeket; szembeálltak a nyíllas fasiszták szovjetellenes propagandájával; felhívták a katonákat, hogy ne folytassák az értelmetlen, nemzetvesztő háborút s fordítsák szembe fegyvereiket a német letét, amelyet a kommunisták szorgalmaztak, és 1944 nyarán

fasisztákkal. A demokratikus pártok koalíciója fellepett a magyar hazafiak és a zsidóság embertelen üldözése ellen. Felkérték az egyház főpapjait és papjait, hogy legyenek segítségére a fasizmus üldözöttjeinek.⁷⁷ A Magyar Front propagandatevékenysége, a német megszállók terrorja és a szélső-jobboldal agitációja ellenére is hamarosan érezttette hatását, tovább növekedett a munkásosztály és a parasztság, valamint a középrétegek egyes csoportjaiban a rendszer-ellenes hangulat, a béke utáni vágyakozás.

A Független Kisgazdapárt tehát bekapcsolódott az antifasiszta ellenállási mozgalomba s annak balszárnyán helyezkedett el. Megtartotta azonban politikai vonalát, s a Magyar Frontban való részvétel és az SZDP-vel való szövetség fenntartásával egyidejűleg kapcsolatot keresett más ellenállási szervezetekkel és csoportokkal s igyekezett együttműködést teremteni velük. Tildy Zoltán 1944 június-júliusában többször találkozott a horthysta ellenállási szervezet, a Magyar Függetlenségi Mozgalom megbizottaival /pl. Szentiványi Domonkossal/ s kialakult közöttük bizonyos gyakorlati együttműködés.⁷⁸ A pap politikus ápolta nexusait a legitimistákkal /elsősorban gr. Pallavicini György környezetével/, Vázsonyi Jánossal, a polgári demokraták vezetőjével, s közeli hívei résztvettek ifjusági ellenállási mozgalmakban is.⁷⁹

Tildy Zoltán és környezete annyiban sem változtatott magatartásán, hogy továbbra is elsősorban az angol-orientációju uralkodó köröktől várta a politikai kezdeményezést a megszállók elleni harcra s a háborúból való kikapcsolódásra. Nem vetette el ugyan az általános fegyveres felkelés gondolatát, amelyet a kommunisták szorgalmaztak, de 1944 nyarán

egyelőre alkalmatlannak találta hozzá a feltételeket. Igyekezett mérséklően hatni a Magyar Frontra, óvott a felesleges kockázatok vállalásától, továbbra is "alkotmányos uton" kereste a kibontakozást s memorandumok szerkesztésével kívánt nyomást gyakorolni a vezető politikai körökre. "A volt kormányzó és környezete 1944 nyarán megpróbálta velem felvenni az érintkezést - emlékezett vissza később Tildy. - Én az érintkezés felvételének feltételéül a Gestapo fogágában lévő magyar politikai foglyok kiszabadítását, a magyar őrizetben lévő baloldali politikai foglyok szabadon bocsátását és azt jelöltem meg, hogy változás esetén a baloldali pártokból alakult koalíciónak át kell vennie az ország vezetését. Többször írásban szögeztem le feltételeimet és ezeket Bereczky Albert juttatta el a kormányzóhoz."⁸⁰ A horthysta kamarilla azonban elutasította Tildy Zoltán követeléseit s még nem szándékozott a baloldali demokratikus erőkkel együttműködni.

1944 nyarán újabb lényeges változás következett be a háboru menetében. Junius 6-án Franciaországban az Overlord hadművelet keretében a partraszálltak a szövetséges csapatok, s ezzel megnyílt a második front. A keleti hadszíntéren a szovjet csapatok lendültek ismét támadásba s sorra felszabadultak a balti államok. 1944 júniusában megkezdődött a nácik kiűzése Lengyelországból. Augusztus 23-án a kommunisták irányításával Bukarestben népfelkelés tört ki; a királyi udvar és a hadsereg támogatásával megdöntötték Antonescu uralmát s szembefordultak a németekkel. Szeptember 9-én Bulgáriában győzött a nemzeti felszabadító mozgalom és az ország kilépett a háboruból. Északon a szovjet seregek Finnország területére léptek, s a finn kormány 1944 szeptember 19-én fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval.

A nemzetközi helyzet alakulása, az antifasiszta nagykoalíció döntő fölényének kibontakozása s nem utolsósorban Románia kiugrása súlyos figyelmeztetés volt a magyar uralkodó körök számára. Horthy környezete lemondatta a németbarát Sztójay-kormányt, s augusztus 24-én Lakatos Géza vezérezredest nevezték ki miniszterelnökké. Kormányának feladatát az ország szuverénitásának helyreállítása, a zsidóüldözés felszámolása és Magyarország háborúból való kilépésének előkészítése képezte. Szeptember 10-én a koronatanács végre döntött; elhatározták, hogy a magyar kormány fegyverszünetet kér a szövetséges hatalmaktól. Több napos huza-vona s az újabb nyugati tapogatózások kudarca után, amikor már végleg elkerülhetetlenné vált, szeptember 28-án utnak indult a Szovjetunióba a Faraghó-vezette fegyverszüneti delegáció.

A nemzetközi események az antifasiszta ellenállási mozgalmat is új helyzet elé állították, nyilvánvalóvá vált, hogy végre cselekedni kell s szakítani a náci Németországgal. A különböző ellenálló szervezetek, csoportok tevékenysége fellendült, a szervezkedés, a kapcsolatok keresése újabb lendületet vett. Az ellenállási mozgalomban a baloldali ellenzéki pártokat tömörítő Magyar Front volt az, amely a tényleges erőt képviselte. A Magyar Front azonban fejlődésének kezdeti szakaszában csak egy politikai keretet alkotott, a pártok - az illegalitás kényszerítő körülményei között elkerülhetetlen - laza szövetségét jelentette. Akcióképességének fokozása nem nélkülözhetette szervezeti megerősítését, egy operatív irányító szerv felállítását, az egyes pártok és illegális tevékenységüknek összehangolását. Szeptember elején a résztvevő pártok és szervezetek, valamint az egyházak képviselőiből megalakult

a Magyar Front Intéző Bizottsága, amelynek elnöke Szakasits Árpád lett, a kommunistákat Kállay Gyula, a kisgazdákat Dessewffy Gyula és Pfeiffer Zoltán, a legitimistákat és az egyházi csoportokat Kenessey Pongrác képviselte.⁸¹ Az antisziszta demokratikus szövetségben 1944 nyarán az SzDP és az FKGP pozíciói erősödtek meg, sőt a kisgazdapártiak a szociáldemokratáknál is nagyobb szerepre, politikai tekintélyre tettek szert azáltal, hogy a polgári ellenállási csoportok, mindenekelőtt a horthysta uralkodó körök őket ismerték el az MF vezető erejének s velük kívántak kapcsolatot kiépíteni. Tildy Zoltán és környezete viszont továbbra is az SzDP-t tekintette elsődleges partnerének. Ez a helyzet a Békepárt, illetve az újraalakuló Kommunista Párt háttárbeszorulását eredményezte. A kommunisták, a Magyar Fronton belüli erőviszonyok eltolódásának megakadályozása céljából, a Nemzeti Parasztpárt bevonását szorgalmazták, amelyet Dessewffy Gyula és Pfeiffer Zoltán heves ellenállását letörve, Tildy Zoltán támogatásával keresztül is vittek. /Igy szeptember végén Kovács Imre is az MF Intéző Bizottságának tagja lett./ Ezzel egyidejűleg a KMP kezdeményezésére - hosszabb előkészítő tárgyalások után - a munkáspártok 1944 október 10-én megállapodást kötöttek, amelyben lerögzítették, hogy messzemenően együttműködnek a német-ellenes harcban, megakadályozzák, hogy a Magyar Frontban a kommunistákat elszigeteljék s kifejezésre juttatták egyetértésüket a közös cél: a háborúból való kilépés végrehajtásában és az új demokratikus Magyarország megteremtésében. Közös nevezőre jutottak tekintetben, hogy a háboru után szükséges forradalmi munkáspártot és egységes szakszervezeti mozgalmat hoznak létre.⁸²

A romániai fejlemények nemcsak cselekvésre ösztönözték a Hitler-ellenes ellenállást szervező polgári erőket, de meggyőzték őket arról, hogy a Horthy-klikkel való együttműködés a legfőbb járható út a háborúból való kiválásra. A Kisgazdapárt, feltehetően az SzDP-vel egyetértésben, a Magyar Front nevében kiáltványt adott ki, amelyben a fegyverszünet azonnali megkötését és a Magyarországon tartózkodó német csoportok lefegyverzését és kiűzését követelte.⁸³ A kisgazdapártiak és a hozzájuk közelálló polgári csoportok hozzákezdtek egy közös, illegális katonai szervezet, a Felszabadító Bizottság létrehozásának előkészítéséhez, amelynek feladata a honvédség különböző egységeinek beszerzése volt.⁸⁴ Elhatározták, hogy az ország súlyos helyzetére való tekintettel ultimátumszerűen memorandumot nyújtanak át a kormánynak, akinek környezete szeptember elején ismét közeledni próbált az ellenzéki párt-hoz. A szovjet csapatoknak magyar földre lépését megelőző napon a Magyar Front nevében Tildy Zoltán memorandumot juttatott el Horthyhoz. Ebben a baloldali pártok a következő sürgős teendőket jelölték meg: "1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak haderőivel és az ország területén lévő német haderőt lefegyverzi. 2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak. 3. Ezzel egyidejűleg delegációt küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében. 4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front pártjai és a hadsereg képviselőiből." Egyben kérték, hogy a kormányzó a MF-tal a közvetlen kapcsolatot vegye fel.⁸⁵ A horthysta uralkodó körök, amelyeket a német "szövetséges tábor" bomlása súlyos válságba sodort, a fegyverszüneti tárgyalá-

politikai vezetője, a Magyar Front, rövidesen - a szovjet sok sikere reményében, vonakodtak felvenni az összeköttetést a demokratikus erőkkel. Bár a memorandumra válasz nem érkezett, bizonyos kapcsolatok kialakultak a kormányzó környezetével, sőt előzetes puhatolózó tárgyalásokra is sor került. Az első komoly tárgyalás 1944 október 11-én zajlott le, amikor Horthy fogadta Szakasits Árpádot és Tildy Zoltánt, a Magyar Front vezetőit és tájékoztatta őket a fegyverszüneti tárgyalások eredményéről. A kormányzó - az elkerülhetetlenbe beletörődve - kezdve erőfeszítéseket tett a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére a támogatás Hitler-ellenes erők támogatását. A kiegészítő tárgyalások, amelyek lényegében azonosak voltak a szeptember 20-i memorandumban foglaltakkal. Megállapodtak abban, hogy október 15-én kiegészült a börtönök, maguk is sürgősen felfegyverzik a munkásságot s október 17-én az MF általános sztrájkot hirdet az átállás feltételeinek biztosítására.⁸⁶

A háborúból való kiugrás, a fasiszta Németországgal való katonai és politikai szakítás azonban Horthy és környezetének tehetetlensége, a tisztikar németbarát szárnyának árulása, s nem utolsósorban a németek katonai beavatkozása és a nyilas puccs miatt fiaskóval végződött. Szálasiék hatalomrajutásával megkezdődött a nyilas rémuralom, tízezrek kegyetlen lemészárlása, a zsidóüldözés s folytatódott a német hadigépezet kiszolgálása.

A szélsőjobboldali hatalomátvétel új helyzet elé állította az antifasiszta ellenállási mozgalmat is. Horthy és fia letartóztatásával ill. elhurcolásával feloszlott az un. "Kiugrási iroda", a horthysta ellenállási csoportok szétzúzódtak. Tünetileg zavar keletkezett a Magyar Front pártjainak körében is, kapcsolataik visszaestek, a kiépített illegális hálózat meglazult, a letartóztatások bénították működésüket. Ekkor már nem volt kétséges, hogy az ellenállási mozgalom

politikai vezetője, a Magyar Front, rövidesen - a szovjet hadsereg akkor már átlépte a Tisza vonalát - fontos szerephez jut. Megkezdődött az ellenállási mozgalom politikai átrétegződése, a különböző polgári szervezetek és csoportok közeledtek a Magyar Fronthoz, igyekeztek vele felvenni a kapcsolatot, felvételüket kérték szervezetébe. Ez lehetővé tette a náci és nyilas-ellenes erők szervezeti összefogását, az ellenállás kiszélesítését. A Kommunista Párt már november első napjaitól kezdve erőfeszítéseket tett a fegyveres ellenállás megszervezésére s támogatta a Hitler-ellenes erők tömörülését. A kisgazdapárti vezetők, közöttük Bajcsy Zsilinszky Endre, aki 1944. október 15-én kiszabadult a börtönből, maguk is sürgetőnek tartották a közös cselekvést s a nemzeti felkelés megszervezését. 1944. november 9-én - nem az előző folytatásaként, hanem lényegében új szervként - megalakult a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága, amely a Magyar Front mellett összefogta a különböző polgári ellenállási csoportokat. Elnöke Bajcsy Zsilinszky Endre, helyettese Csorba János lett, tagjai Kállai Gyula /KMP/, Sós Géza /MFM/, Dudás József /MMSZSZ/, Fekete Péntes Gábor /SZUMBE/, Kovács Imre /NPP/, Gyenes István egyetemi hallgató voltak. Hamarosan létrehozták a katonai vezérkart, amelynek vezetői Bajcsy Zsilinszky környezetéből kerültek ki és hozzákezdtek a fegyveres felkelés tervének kidolgozásához, valamint a katonai akciók előkészítéséhez.⁸⁷

A Felszabadító Bizottságon belül, az első pillanattól kezdve komoly politikai ellentétek keletkeztek, egyfelől a Magyar Front tagjai, másfelől az antifasiszta harci szövetség és a különböző horthysta és polgári ellenálló csoportok között. Abban egyetértettek, hogy a német fasiszták kiűzése, a Szálasi-

rezsim felszámolása érdekében meg kell szervezni a nemzeti felkelést s a magyar nép ellenségeinek eltávolítása után meg kell teremteni a szabad, független, demokratikus Magyarországot s jelentős szociális reformokat kell végrehajtani. Abban az esetben, hogy kié, mely pártté és szervezeté legyen majdan a politikai hatalom, már kiütköztek az ellentétek. A Kisgazdapárt többé-kevésbé megtartotta különálló helyét a Felszabadító Bizottságban, Bajcsy ⁴zilinszky Endre rá tudta erőszakolni a véleményét a testületre s a többi ellenállási csoport is elfogadta, hogy a jogfolytonosság alapján a Magyar Front a hatalom letéteményese.⁸⁸

A Magyar Front - Tildy Zoltán kezdeményezésére - még a Felszabadító Bizottság megalakulása előtt kísérletet tett arra, hogy érintkezésbe lépjen a Szovjetunióval s delegációt küldjön Moszkvába. Simonffy Tóth Ernő /Tildy megbízottja/, miután a küldöttség politikai tagjai autóbaleset következtében nem érkeztek meg a megbeszélt időpontra, felhatalmazás nélkül utazott november 13-án a szovjet fővárosba s nem tudott teljes jogu megbízottként a kormányalakítási tárgyalásokba bekapcsolódni.⁸⁹ Az FKGP vezetője ezzel egyidejűleg nyugat felé is keresett összeköttetést.⁹⁰

A nemzeti felkelés kirobbantása azonban nem sikerült. A katonai vezérkar nem széleskörű népi támogatással szervezett fegyveres harc útján, hanem katonai puccsal akarta a hatalmat átvenni. Az előkészületek konspirációs szabályok mellőzésével folytak, a nyilasok és a német titkosszolgálat hamar nyomára jött az ellenállás vezető csoportjának s nem jutott idő a felkelés kirobbantásához. 1944. november 23-án letartóztatták a Felszabadító Bizottság és a Katonai Vezérkar tagjait s ha-

marosan felgöngyölítették az egész ellenállási mozgalmat⁹¹. A nyilasok bírósági komédiát rendeztek: a katonai vezetőket kivégezték, a politikusok nagy részét súlyos börtönbüntetésre ítélték, Bajcsy Zsilinszky Endre életét 1944. november 24-én oltotta ki a gyilkos golyó. A nemzeti ellenállás azonban folytatódott, a partizánharcokba bekapcsolódtak a Tildyékhez közelálló polgári személyek is.

Az ország keleti részeiben, a Szovjet Hadsereg által felszabadított területeken ekkor már egy új világ alapjainak lerakásához kezdtek hozzá s ezzel a Kisgazdapárt történetében is új szakasz kezdődött. Últ vel, hogy a magyar uralkodó köröknek Finnországhoz és Romániához hasonlóan sikerül kinyomulniuk a háborúból, és képesek legyenek nagyobb megrázkódtatások nélkül átmenni az ellenforradalmi rendszer társadalmi-politikai keretei, vagy ha ez nem is következik be, Magyarország az angolszász hatalmak csilljék mag és azok verik ki a német fasiszta hadsereget. Azt remélték, bármely eset következzen is be, a politikai örökség az SUK-ba hull, s a kisgazda-szociáldemokrata pártközösség veszi át az ország irányítását. Azal a lehetőséggel, hogy a szovjet csapatok érnek előbb Magyarországra csak akkor számoltak, amikor a szovjet katonák már a Várpatok tulsó oldalán álltak. De még ez esetben is abban bíztak, hogy a nemzeti ellenállást szervező Magyar Front alakít kormányt s ez lesz a politikai kibontakozás központja.

A kisgazdapárti vezérkar várakozásával ellentétben más politikai fordulat játszódott le. A Vörös Hadsereg beépése alatt a Horthy-rendszer széthullott, erőszakoservezetei nagyobbra megszámítottak, a volt kormánypártok és a szélsőjobboldali szervezetek feloszlódtak. Az új demokratikus

A.

Ellen alapjainak lerakása, a politikai barátságok és

szovjet A Független Kisgazdapárt konglomerátumszerű

szervezés "gyűjtő"-párttá válása /1944 ősze-1945 ősze/ Magyar

Nemzeti Függetlenségi Front nem egyszerűen a német-ellenes

ellenállási mozgalomban az 1. fejezet

csapatokat 1944-1945 Magyar Front folytatása volt, hanem a

részt A Független Kisgazdapárt ujjaszerveződése

A Függetlenségi Front osztálybázisa és belső struktúrája más-

ként A Független Kisgazdapárt, mint láttuk, a háború utolsó szakaszában arra készült fel, hogy a magyar uralkodó köröknek Finnországhoz és Romániához hasonlóan sikerül kiugraniuk a háborúból, és képesek lesznek nagyobb megrázkódtatások nélkül átmenni az ellenforradalmi rendszer társadalmi-politikai kereteit, vagy ha ez nem is következik be, Magyarországot az angolszász hatalmak szállják meg és azok verik ki a német fasiszta hadsereget. Azt remélték, bármely eset következzen is be, a politikai örökség az ölükbe hull, s a kisgazda-szociáldemokrata pártszövetség veszi át az ország irányítását. Azal a lehetőséggel, hogy a szovjet csapatok érnek előbb Magyarországra csak akkor számoltak, amikor a szovjet katonák már a Kárpátok tulsó oldalán álltak. De még ez esetben is abban bíztak, hogy a nemzeti ellenállást szervező Magyar Front alakít kormányt s az lesz a politikai kibontakozás központja.

A kisgazdapárti vezérkar várakozásával ellentétben más politikai fordulat játszódott le. A Vörös Hadsereg csapásai alatt a Horthy-rendszer széthullott, erőszakszervezetei nagyobbára megsemmisültek, a volt kormánypártok és a szélsőjobb oldali szervezetek felszámolódtak. Az új demokratikus

állam alapjainak lerakása, a politikai berendezkedés a szovjet külpolitika és a magyar kommunisták elgondolásai szerint történt. Az 1944. december elején megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front nem egyszerűen a német-ellenes ellenállási mozgalomban szerepet játszó politikai pártokat és csoportokat tömörítő Magyar Front folytatása volt, hanem a résztvevők azonossága ellenére is új politikai szövetség. A Függetlenségi Front osztálybázisa és belső struktúrája másként alakult, alapját nem az FKgP-SzDP koalíciója, hanem a két munkáspárt együttműködése képezte, amelyet 1945 januárjában újabb megállapodásokkal erősítettek meg. Nem a Magyar Front alakított kormányt, hanem az átállt horthysta katonatisztek s a fegyverszüneti bizottság tagjainak bevonásával, a nagyhatalmak iniciatíváinak megfelelően, Moszkvában állították össze az új kabinet listáját. Az 1944. december 21-én megválasztott új magyar kormányban, a horthysta politikusok és katonatisztek mellett, akik azért kaptak politikai szerepet, hogy jelenlétükkel megkönnyítsék a még fel nem szabadított területeken a régi rend befolyása alatt álló tömegek orientálódását és átállását s ezzel elősegítsék az ellenforradalmi rendszer bomlását, a Magyar Kommunista Párt három, a Szociáldemokrata Párt két, a Nemzeti Paraszt Párt egy miniszteri tárcával rendelkezett. A Kisgazdapárt két minisztériumot kapott: Vásáry István, az egyik legtekintélyesebb ellenzéki polgári politikus pénzügyminiszter, Gyöngyösi János, baloldali gondolkodású békéscsabai gimnáziumi tanár a Vörös Hadsereg politikai tanácsadója, külügyminiszter lett. Az államtitkári és főispáni pozíciókat paritásos alapon osztották szét.¹ A demokratikus pártok előzetesen megállapodtak az Ideiglenes

Nemzetgyűlés mandátumainak felosztásában is. A 230 parlamenti helyből 55-öt az FKgP-nek juttattak, 16-tal kevesebbet, mint amennyit az MKP kapott, de 17-tel többet, mint amennyi az SzDP részesedése volt.²

Az új társadalmi-politikai helyzet, s a bizonyos mértékig felülről kialakított hatalmi struktúra azt eredményezte, hogy a Független Kisgazdapárt, amely 1943-44-ben komoly politikai szerepet játszott, az első hónapokban háttérbe szorult az országos politikában a nagy energiával előretörő Kommunista Párt mögött. A kisgazdapárti mozgalom kezdeti passzivitásában nagy súllyal esett latba, hogy a birtokos parasztság nagy része, az értelmiség és kispolgárság zöme s e társadalmi rétegek politikai képviselői / sőt a szociáldemokrata vezetők is / azt hitték, hogy a Kommunista Párt - a Szovjetunió támogatásával - azonnal átveszi a hatalmat és kikiáltja a proletárdiktatúrát, s minden más politikai szervezet szabad tevékenységét korlátozza. A párt népfront politikája, a több-pártrendszer felélesztése nagy meglepetést keltett, s átmenetileg megnyugtatta a munkásosztály hegemoniájától félőket, de egy ideig eltartott, amíg a polgári-kispolgári körök megértették, hogy az újonnan születő demokratikus közélet fórumain minden németellenes, antifasiszta erőnek helye van és szabadon működhet.³ A Kisgazdapárt számára hátrányt jelentett az is, hogy országosan ismert vezetői - Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla, - a szovjet csapatok által körülzárt Budapesten maradtak, s csak a város felszabadulása után, 1945. februárjában, kapcsolódhattak be a politikai életbe. Az Ideiglenes Országos Vezetőség, amely már 1944. december közepén Debrecenben megalakult, a fontos politikai és gazdasági kérdésekben halogatta az

állásfoglalását, nem akart elébe vágni Tildyék döntéseinek.⁴

Az 1944. őszi gyökeres politikai fordulat egycsapásra túlhaladottá tette azokat a mérsékelt polgári demokratikus elgondolásokat, amelyeket az FKgP 1943-as programjában lefektetett. Az új helyzet komoly próbatétel elé állította a kiskgazdapárti vezérkart: nemcsak régi nézeteivel, előítéleteivel kell leszámolnia, hanem egyben tisztáznia kellett társadalmi- gazdasági célkitűzéseit, politikai alapelveit s a nemzeti feladatok megoldásában való közreműködésének mikéntjét.

A kiskgazdapárti politikusok, parasztvezetők zöme a felszabadulás után a magyar nép háborús katasztrófáját mélyen átérzve, hatalmas tettvágygal, az újat akarás nemes szándékával kezdte közéleti tevékenységét. A párt külön politikai programot nem dolgozott ki, de bizonyos általános nézetek kialakultak. A multhoz, az ellenforradalmi rendszerhez való viszony többé-kevésbé egységes volt: elítélték a letűnt rend konzervatív politikai berendezkedését, terrorizmusát s nem kívánták visszatértét. Leszámoltak a nagyhatalmi ábrándokkal, a nacionalizmussal és sovinizmussal s a magyarság különleges dunavölgyi elhivatottságával. Le akarták dönteni a régi bálványokat, kiábrándulva a korábbi vezetőréteg tehetetlenségéből, teljes félreállítást követelték.⁵ A Kiskgazdapárt lépést akart tartani a korrallal, a demokratikus politikai hatalmat a dolgozó osztályok és a kispolgárság összefogására kívánta építeni. Társadalmi-politikai reformokat szándékozott életbe léptetni, de azok mértékét és ütemét s a jövőt, a társadalmi átalakulás irányát illetően vezető köreinek felfogása jelentősen eltért egymástól. A népi írók által kidolgozott kispolgári utópiától, a "szövetkezeti szocializmustól" kezdve⁶ a paraszti demokrácia

Nagy Ferenc által kifejtett eléggé konzervatív változatán keresztül,⁷ a nyugati mintájú polgári demokráciáig a legkülönbözőbb elképzelések és törekvések merültek fel.

Tildy Zoltán és a szűkebb pártvezetőség képes volt arra, hogy politikai tévedéseit kiigazítva, többé-kevésbé reálisan felmérje társadalmi-közéleti helyzetét, s az új viszonyoknak megfelelő politikai vonalat alakítson ki. Az új kurzus leglényegesebb mozzanatai a következők voltak: külpolitikai téren együttműködni a Szovjetunióval és a nyugati nagyhatalmakkal, valamint a környező népekkel, bizalmat kelteni körükben Magyarország iránt; belpolitikában gyökeresen szakítani a reakciós múlttal, együttműködni az MNFF pártjaival, a közéleti vitákat és ellentéteket mérsékelni s a pártok közötti békeséget biztosítani; gazdasági téren minden erőfeszítést megtenni az ország újjáépítése érdekében, olyan formában azonban, hogy a mezőgazdaság és a parasztság fokozottabb támogatásban részesüljön.⁸ A Kisgazdapárt magáévá tette a Függetlenségi Front antiimperialista, németellenes demokratikus programját;⁹ nem pusztán politikai kényszerűségből, hanem azért is, mert az abban foglaltak nem álltak ellentétben a kisbirtokos parasztság érdekeivel. A párt támogatta az Ideiglenes Kormány politikáját, helyeselte a fasiszta Németországgal való szakítást, a fegyverszüneti egyezmény aláírását. Részt vett a demokratikus hadsereg megszervezésében; közreműködött a fasiszta maradványok elleni küzdelemben és szót emelt a háborús bűnösök felelősségre vonása érdekében.

A kisgazdapárti vezérkar, mint említettük, már a háború alatt tisztában volt azzal, hogy a békeévek első és legfontosabb feladata a feudális eredetű nagybirtokrendszer felszámolása,

teljesítéséhez, és előterjesztett egy sor olyan javaslatot, mint

a dolgozó parasztság évszázados követelésének kielégítése lesz. 1945 tavaszán a földreform végrehajtása volt lényegében az egyetlen követelés, amellyel az újjáéledő Kiszgazdapárt a népi demokrácia porondjára lépett.¹⁰ A pártnak az agrárkérdés megoldására vonatkozóan nem voltak kidolgozott tervei - korábbi agrárpolitikai elvei az új helyzetben szintén elavulttá váltak - s ezért újakat kellett készítenie. A pártvezetőség körében a legkülönbözőbb elképzelések fogalmazódtak meg: voltak, akik a polgári radikálisok 1918-as földbirtok programját akarták megvalósítani;¹¹ a fiatal jobboldali értelmiségiek egy csoportja egy nacionalista jellegű, a teljes kártalanítás alapján a nagybirtokot kisajátító, de az uri középirtokot érintetlenül hagyó földosztó tervezettel állt elő. De nem volt egyetértés a párt vezetői között sem, s elgondolásaik jelentősen eltértek az MKP és az NPP által 1945. januárjában kidolgozott agrárprogramtól is. Nagy Ferenc, aki az FKgP földreformtervezetének kidolgozását irányította, elfogadta ugyan a 100 holdas paraszti birtokmaximumot, amelyet később a földreform-rendelet felemelt, de a földosztás radikális végrehajtásával nem értett egyet, az szerinte a mezőgazdasági termelés visszaesésével járna együtt, veszélyeztetné a város ellátását, súlyos károkat okozna a nemzetgazdaságnak. Ehelyett a földbirtokreform lassu, 4-5 éves végrehajtását tartotta helyesebbnek.¹² Nagy Ferenc azonban álláspontjával nemcsak a koalícióban szigetelődött el, hanem pártjában is; Tildy Zoltán és csoportja a föld azonnali felosztása mellett foglalt állást. A kiszgazdapárti földbirtokprogram így közeledett a baloldali pártoknak az agrárkérdés megoldása méreteire és ütemére vonatkozó követeléseikhez, de előterjesztett egy sor olyan javaslatot, mint

pl. magas birtokminimum, az uri birtokosok számára család-
védelem címén 50-50 kh meghagyása, járásonként 4-500 kh-as
mintabirtok létesítése, a nagybirtokos tulajdonában lévő
erdők érintetlenül hagyása, amelyek jelentősen szűkítették
volna a földreform méreteit. Nem vették volna el a földbir-
tokosok mezőgazdasági üzemeit, gazdasági épületeit sem.
Emellett magas megváltási árral számolt, amely elsősorban
az ujonnan földhözjuttatottakra rótt volna nagy terhet. A
végrehajtásba a szegényparaszság mellett be szándékozott
volna vonni a közép- és gazdagparaszság egy részét is; az
agrárproletáriátus rovására előnyben kívánta részesíteni a
szegény és kisparaszságot. E kisközpárti reformterve-
ket a baloldali pártok egyöntetűen utasították vissza, a
mérsékelt földreform program nem is kerülhetett nyilvánosság-
ra.¹³

A kisközpárti vezérkar, azzal együtt, hogy bekapcsoló-
dott az ország vezetésébe s a politikai realitásokat figyelem-
bevéve demokratikus fordulatot hajtott végre, az első pillanat-
tól kezdve elégedetlen volt hatalmi helyzetével s azzal a
politikai szereppel, amelyet betöltött. Nehézményezte, hogy
az FKgP az Ideiglenes Kormányban egyetlen fontosabb pozíciót
sem kapott, s nemtetszésének adott kifejezést amiatt, hogy
a nemzetgyűlésben kevesebb mandátummal rendelkezik, mint a
munkáspártok.¹⁴ Kifogásolta a Függetlenségi Front strukturá-
ját is, azt, hogy a baloldali pártok együttesen többséget
alkotnak a párttal szemben. Tildy Zoltán és a szűkebb párt-
vezetőség éppen ezért kezdettől fogva arra törekedett, hogy
a debreceni periódusban kialakult hatalmi konstrukciót meg-
változtassa, növelje politikai befolyását az ország irányi-

vezetők tevékenységének koncentrációjában.
tásában.

A kisgazdapárti politikusok 1945 tavaszán, amikor még az ország nyugati felén folytak a harcok, hosszú távra nem tervezhettek, nem tudhatták, hogyan alakul a nemzetközi helyzet, s a hazai politikai fejlődés. Azzal azonban tisztában voltak, hogy gyökeres politikai fordulatra csak akkor számíthatnak, ha a szovjet csapatok idővel elhagyják Magyarországot. Ez azonban egyelőre nagyon távolinak tűnt. Számukra az adott viszonyok között egy választási győzelem megszerzése volt az egyetlen lehetséges eszköz arra, hogy indulási hátrányukat behozzák, a politikai és a kormányzati hatalomban való szerényebb részesedési arányukat javukra előnyösen megváltoztassák. Ezt az első perctől kezdve tudták, s fő taktikai célkitűzésük 1945 kora tavaszától kezdve az volt, hogy a választások kiírását minél előbb elérjék.¹⁵ Egyes jobboldali kisgazdapárti körök már 1945 februárjában megkísérelték a választásokat a demokratikus átalakulás központi kérdésévé tenni. A Debrecen című kisgazdapárti lap már 1945 február 27-én felszólította a kormányt, hogy kezdjen hozzá a választójogi törvényjavaslat előkészítéséhez. Vásáry István pénzügyminiszter a legmagasabb fórumon, a minisztertanács ülésén, két ízben is, február végén majd március 19-én, sürgette az általános választások mielőbbi megtartását. Épp a kisgazdapárti külügyminiszter, Gyöngyösi János volt kénytelen elutasítani az időszerűtlen követelést.¹⁶ A kisgazdapárti vezérkar a felszabadulás után mindent alárendelt a választási célnak bár ezt természetesen a nyilvánosság előtt elhallgatta.

A politikai tervek realizálásának alapfeltétele a párt újjászervezése volt, s 1945 első felében ez állt a kisgazda

vezetők tevékenységének homlokterében.

A Kisgazdapárt vezetőségének a párt ujjaszervezését a felszabadulás után gyakorlatilag előlről kellett kezdeni, mert a német megszállás alatt a szervezeti hálózat teljesen szétesett s az illegalitás idején nem sikerült a kapcsolatokat helyreállítani. A helyi szervezetek nagy része azonban túlélte a háboru és nyilas uralom viharát. Az FKGP háboru előtti kb. 2400 helyi szervezetéből kb. 1200-1300 tekinthető viszonylag stabilnak, ami azt jelentette, hogy kb. az ország községeinek a felében volt kire támaszkodnia. A vidéki parasztszervezeteket már jóelőre felkészítették, hogy amint a front átvonul s a falu felszabadul, nyomban kezdjenek hozzá a párt ujjaélesztéséhez.¹⁷ A régi ellenzéki vezetőségárda tapasztalata, tömegkapcsolatai, helyi ismeretei felbecsülhetetlen előnyt jelentettek az FKGP számára.

A Kisgazdapárt pártépítési politikáját, szervezési elveit taktikai célkitűzései határozták meg. Ahhoz, hogy egy /polgári/ párt parlamentáris körülmények között hatalomra jusson s megszerezze a képviselőházi többséget, univerzálisnak kell válnia, integrálnia kell számos, nemegyszer egymással szembenálló társadalmi réteg érdekeit. A kisgazdapárti vezérkar éppen ezért az első perctől kezdve lemondott arról, hogy osztályalapokon, a parasztság osztályszervezeteként alakítsa ujja a pártot, s arra törekedett, hogy a parasztság mellett, a nagy- és kispolgárság, valamint az értelmiség támogatását is elnyerje. Ezért nyíltan vállalta a polgári érdekek védelmét. Ez a törekvése nem volt új, mint láttuk, már 1943-ban megpróbálta ezt a fordulatot - sikertelenül - végrehajtani. Tildy Zoltán és környezete ugyanakkor lemondott arról, hogy az FKGP

kizárólag a polgári-kispolgári rétegek politikai képvisellete legyen és elutasította a párton belül jelentkező ilyen irányú törekvéseket.¹⁸ A többségi párttá fejlődés azt feltételezte, hogy a közéletben más, hasonló politikai szervezetek, amelyek megoszthatnák a várt tömegeket, ne vegyenek részt. Ezért a párt monopolhelyezetének fenntartása érdekében igyekeztek megakadályozni az azonos arculatú polgári pártok létrejöttét,¹⁹ illetve a demokratikus közéletben feltűnt kisebb polgári csoportosulásokkal fúzióra léptek, vagy beolvasztották őket.²⁰

A Tiszántúlon, a Duna-Tisza közén, valamint Észak-Magyarországon a Kisgazdapárt újjászerveződése már 1944 november-december folyamán megkezdődött. A politikai élet központjai eleinte a nagyobb városok, Szeged, Debrecen voltak, de hamarosan megmozdult a falu népe is. Azok az ellenzéki beállítottságú kis-közép- s helyenként módosabb paraszti rétegek, amelyek korábban szembenálltak a háborúval és a régi renddel, kezdeti bizonytalankodás után bekapcsolódtak az új világ megteremtésének munkájába; támogatták a társadalmi átalakulást, egyetértettek a demokratikus erők összefogásának gondolatával. E paraszti társadalmi rétegek demokratikus beállítottságúak voltak, s várakozással tekintettek az új politikai rendszer elé. Ugy érezték, hogy végre komolyan beleszólhatnak az ország irányításába s az új hatalom igazi néphatalom lesz. A kisbirtokos parasztság nagy reményeket fűzött a Kisgazdapárthoz, ami kedvező feltételeket teremtett a kisgazdapárti mozgalom újjászervezéséhez. Ilymódon a szervező munka, a háborús viszonyok, a közlekedési nehézségek, a kommunikációs eszközök hiánya ellenére gyorsan haladt előre és szép sikereket ért el.

Szabolcsban Erős János polgári ellenzéki politikus, aki a

követlen környékére korlátozódott. Csak 1945 május felya-
háboru előtt Bajcsy Zsilinszky Endre környezetéhez tartozott,
már kezdtek a debreceni vezetők komolyabb szervező munkába;
a megye főispánja, irányította a kisgazdapárti szervezkedést,
vármegyei szervező bizottságot állítottak fel, január 21-én
amely 1945 március végére gyakorlatilag be ejeződött.²¹
megalakították a megyei szervezetet a megválasztottak tiszti-
/Kivételt képezett Nyiregyháza, ahol a városi tagozat május
karát. A pártba áramló különböző társadalmi rétegek, elsősorban
23-án ült össze először/. Sajnos ebből az időszakból nincse-
sz iparosok és kereskedők összehozására különböző tagozatokat
nek adataink a taglétszám alakulására vonatkozóan, későbbi-
kivételt képez. Biharban a kisgazdák aktivitása valamelyest
ekből azonban arra lehet következtetni, hogy a csatlakozások
elmaradt az MKP és az NPP mögött. Békés megyében ellenben
száma gyorsan emelkedett: 1945 augusztusában az FKGP-nek
az FKGP az első perctől kezdve komoly politikai erőt képvisel-
már 34922 tagja volt, míg az SzDP 22820, az NPP 16453, az
sejt. A szervezkedést Gyöngyösi János vezír és Borsos István
MKP 6600, a PDP 437 taggal rendelkezett.²² Az FKGP tehát
gazdagparaszt, a vármegyei szervezet elnöke indította meg.²⁵
tömegbefolyását tekintve jelentősen megelőzte koalíciós
Endredőn, Gyénán, Szeghalmon, Vésztőn, ahol az FKGP a háboru
partnereit, mindenekelőtt a Kommunista Pártot. Előretörésé-
előtt is jelentős szerepet játszott a falu életében a paraszt-
ben ellenzéki tradíciói mellett nagy szerepet játszott elő-
vezetők öntevékenyen maguk kezdték hozzá a párt felállításá-
nyős helyzete: a főispáni pozíció birtokában kézben tarthatta
hoz. 1945 március elejére az új demokratikus politikai szer-
az egész polgári közigazgatást, amely a front átvonulása elle-
vezet a megye valamennyi helységében létrehozta helyi orga-
nére sem bomlott fel teljesen. A dzscentri hagyományokat őrző
portjait. A kisgazdapárt, amelynek régi szervezői sokhelyütt
régii állami bürokrácia s a volt nagybirtokok gazdasági veze-
csaknem változatlan tisztségviselőkkel alakultak újra, jelentő-
tői aktívan támogatták a kisgazdapárti szervezkedést, s nehe-
tömegbefolyásra tett szert. Békés megye 30 helysége csatl-
zították a kommunista csoportok létrejöttét. A Kisgazdapárt-
21-ből rendelkezésünkre álló adatok szerint az MKP - a harm-
hoz nagyon sok helyen a tulajdonos paraszti rétegek mellett
csak felvetteket, hanem a "látogatottak", a tagjelöltöket, és
a szegényparasztság, sőt az agrárproletáriátus egy része is
szimpatizánsokat is beleszámítva - 4917 taggal rendelkezett,
csatlakozott. De megjelentek a kispolgárság képviselői
ugyanakkor az FKGP taglétszáma elérte a 30000 főt. Az FKGP
/kocsmárosok, a Hangya-boltvezetők/ s a helyi értelmiségiek,
főlönyét és társadalmi összetételét alakulását jól repre-
papok, tanítók, kistisztviselők is.²³ Hasonló, sőt bizonyos
zentálják a megye három városának pártviszonyaira vonatkozó
mértékig még kedvezőbb volt az FKGP szervezeti helyzete
adatok. Békés megyében, az ideiglenes kormány külügyminiszteré-
Szatmárban.

nek sokkal jobb helyzetben, ahol az FKGP négy nappal az MKP után,
Az Alföld más területein, ahol a munkáspártok komoly ver-
1944 október 12-én megalakult. 1945 március elejére a helyi
senytársat jelentettek, az FKGP lassabban kapott erőre. Hajdu
kisgazda pártszervezetébe 3500-an léptek be, ezzel azonban az
megyében a kisgazdapárti mozgalom sokáig csak Debrecenre és
MKP 651, az SzDP 500, az NPP 478, a PDP 112 taggal rendelkez-

közvetlen környékére korlátozódott. Csak 1945 május folyamán kezdtek a debreceni vezetők komolyabb szervező munkába; vármegyei szervező bizottságot állítottak fel, június 17-én megalakították a megyei szervezetet s megválasztották tisztikarát. A pártba áramló különböző társadalmi rétegek, elsősorban az iparosok és kereskedők összefogására különböző tagozatokat hívtak életre.²⁴ Biharban a kisközségi aktivitása valamelyest elmaradt az MKP és az NPP mögött. Békés megyében ellenben az FKGP az első perctől kezdve komoly politikai erőt képviselt. A szervezkedést Gyöngyösi János tanár és B. Szabó István gazdagparaszt, a vármegyei szervezet elnöke indította meg.²⁵ Endrődön, Gyomán, Szeghalmon, Vésztőn, ahol az FKGP a háboru előtt is jelentős szerepet játszott a falu életében a parasztszervezetek öntevékenyen maguk kezdtek hozzá a párt felélesztéséhez. 1945 március elejére az öt demokratikus politikai szervezet a megye valamennyi helységében létrehozta helyi csoportjait. A Kisközségi párt, amelynek régi szervezetei sokhelyütt csaknem változatlan tisztségviselőkkel alakultak újjá, jelentős tömegbefolyásra tett szert. Békés megye 30 helysége közül 21-ből rendelkezésünkre álló adatok szerint az MKP - a nemcsak felvetteket, hanem a "látogatókat", a tagjelölteket, és szimpatizánsokat is beleszámítva - 4917 taggal rendelkezett, ugyanakkor az FKGP taglétszáma elérte a 18155 főt.²⁶ Az FKGP főlényét és társadalmi összetételének alakulását jól reprezentálják a megye három városának pártviszonyaira vonatkozó adatok. Békéscsabán, az ideiglenes kormány külügyminiszterének szűkebb hazájában, ahol az FKGP négy nappal az MKP után, 1944 október 12-én megalakult, 1945 március elejére a helyi kisközségi pártszervezetbe 3500-an léptek be, ezzel szemben az MKP 651, az SzDP 500, az NPP 478, a PDP 112 taggal rendelkezett.

Az FKgP baloldali ellenzéki multja ellenére- főleg Gyöngyösi Jánosnak a helyi politikából való kiválása után - nagybőrára az ellenforradalmi rendszerben kompromittálódott emberek gyűlekező helye lett, a vezetés teljes egészében értelmiségiek és kispolgárok kezébe csuszott át, a demokratikus parasztvezetők háttérbe szorultak.²⁷ Gyulán a kispárti szervezet, majd másfél hónapos késéssel 1944 decemberében bontott zászlót, de már 1945 március elején 1230 tagja volt, míg az MKP-hoz 300-an, az NPP-hoz 234-en, a PDP-hez 40-en tartoztak. Az SzDP taglétszáma nem ismert.²⁸ Orosházán ugyanekkorra, annak ellenére, hogy itt nagyon aktív kommunista pártszervezet működött, az MKP-ba 200-an léptek be, holott az FKgP 1750 taggal rendelkezett, s a szociáldemokraták 616, a parasztpártiak 450 embert szerveztek be.²⁹ A nagyközségeik közül az FKgP erős volt Békésen és Szarvason is.

Békés megyében - s általában a Viharsarokban - a politikai pártok, a történelmi hagyományok és a társadalmi strukturából adódóan egyértelműbben kifejezték az egyes osztályok és rétegek szembenállását, mint más vidékeken. A Kispárt csaknem kizárólag a birtokos parasztság pártja lett, míg korábbi szegényparaszti és agrárproletár tömegei többnyire elfordultak tőle, s a baloldali pártokhoz csatlakoztak. Békés megyében pl. számos helységben olyan parasztemberek hozták létre az NPP-t, akik a háború előtt az FKgP-ben tevékenykedtek.³⁰ A Kispártban elhelyezkedő kis- közép- és gazdagparasztság a hagyományaiból következően politikailag heterogén arculattal rendelkezett. Gyomán a párt tábor a középparasztság köréből került ki, vezetői, mint Rácz Lajos és mások, demokratikus gondolkodású emberek voltak. Ugyanakkor Endrődön a helyi csoport a 25-30 és a 90-100

holdások soraiból tevődött össze, olyanokból akik szemben álltak a falu szegényebbjeivel, lenézték őket s az új demokratikus rendszert bizalmatlanul fogadták.³¹ Békésen, B.Szabó István szülőfalujában, ahol a felszabadulás előtt a tagság zöme a baloldali beállítottságú agrár szegényekből verbuválódott, most a paraszti szervezet a konzervatívabb felfogású módosabb gazdák pártja lett.³²

A Jászságban és a Nagykunságban - főleg a városokban - a kispazdapárti mozgalom viszonylag gyorsan életre kelt. Szolnokon 1944 november elején a kispazdapárti politikusok már felvették a kapcsolatot a szovjet parancsnoksággal és működési engedélyt kértek.³³ Jászberényben a párt a többi demokratikus politikai szervezetekkel egyidejűleg 1944 december közepén alakult. Törökszentmiklóson az FKGP és az SzDP Egyesült Szociáldemokrata és Független Kispazdapárt néven s együttesen állítottak fel párthelyiséget és csak egy hét után váltak szét.³⁴ A községi pártszervezetek azonban lassabban kezdtek mozgolódni s hetek teltek el, amíg érintkezésbe léptek egymással. A megyei központ csak 1945 áprilisában szerveződött újjá, elnökévé Baráth Endre középparaszt helyett, aki főispán lett, Z.Nagy Ferenc dévaványai módosabb parasztvezetőt választották. A megyei pártvezetőség határozatot hozott, hogy támogatja a Függetlenségi Frontot, a demokratikus erők összefogását s magáévá teszi programját. Annak érdekében, hogy a konzervatív jobboldali elemeknek a pártba áramlását feltartóztassák, úgy döntöttek, hogy a volt kormánypártok helyi vezetői, a horthysta közigazgatás emberei a községi, járási, megyei pártszervezetekben tisztséget nem tölthetnek be. Ezt sikerült is megtartaniuk.³⁵ Szolnok megyében az FKGP tagtoborzása csak 1945 áprilisa után lendült fel.

A Tiszántul déli részén - az ország politikai központjának áthelyeződésével - Szeged vesztett közéleti szerepéből, s ez a kisközpárti mozgalom helyzetének alakulására is rányomta bélyegét. Az FKgP szegedi szervezetének aktivitása, Dr. ^Ualogh István kiválása után, aki a helyi csoportot létrehozta, csökkent s nem tudta betölteni vállalt funkcióját, a dél-magyarországi szervezkedés irányítását. Bár a pártszervező munka 1944 decemberében megindult, a szegedi pártszervezet az első népgyűlését csak 1945 februárjában tartotta meg.³⁶ Fokozatosan egyre nagyobb jelentőségre tett szert a megyei pártéletben. Hódmezővásárhely, ahol a helyi szervezet már 1944 november 15-én működött s a kezdeményezők között olyan radikális kisközpártok, mint pl. Tárkány-Szücs Ferenc, is részt vettek, valamint Csongrád, ahol viszont a kisközpárt csoport kezdettől fogva jobboldali befolyás alatt állt. Jellemző, hogy az FKgP csongrádi szervezetének elnöke Sággy S. János szőlősgazda lett, aki feltehetően résztvett a 20-as évek elején a fehérterrorista gazdagparaszi bandák garázdálkodásában, de legalábbis /bizonyíthatóan/ nagyon közel állt azokhoz.³⁷ Csanádban a kisközpárti mozgalom szintén nehezen talált magára. Makón, amely Magyarországon elsőként szabadult fel a német fasizmus és a magyar nyilas-rendszer uralma alól s ahol az MKP már 1944 októberében hozzálátott a társadalmi-politikai élet újjászervezéséhez, a kisközpárti vezetők csak egy hónappal később kezdtek mozgolódni s a helyi szervezet csak 1944 december 24-én alakult meg. A megye alig több, mint negyven községének a beszerzése majd három hónapig tartott. 1945 márciusában nyitotta meg kapuit a megyei központ, amelynek elnöke az eléggé vaskalapos Szőnyi Imre, makói hagymakertész /1930 óta párttag/

lett. Hamarosan felvette a kapcsolatot a községi csoportokkal és sikerült helyreállítani az összeköttetést az országos központtal is.³⁸ Bácskában és Dél-Pest megye felszabadult részein a kiskgazdapárti szervezkedés gócpontja Kiskunhalas volt, ahol az FKgP Dr.Fekete Imre nagybirtokos, nyugalmazott polgármester vezetésével, /aki 1935-től a városi szervezet élén állt/ 1944 november 12-én ujjaalakult. 1945 februárjában Jánoshalmán, Kalocsán, Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason, Kiskőrösön, Kiskunmajsán, Soltvadkerten, Szalkszentmártonban már működtek a helyi csoportok.³⁹ Kalocsán, amely jelentős egyházi központ volt, a német csapatok kiverése után a Kiskgazdapárt és a polgári demokrata beállítottású Nemzeti Demokrata Párt vette át a hatalmat, ők hozták létre az ottani Nemzeti Bizottságot is.⁴⁰ A Kiskgazdapárt szervezeti befolyása egyre gyorsuló ütemben növekedett s nem egy helységben sikerült tevékeny pártéletet teremtenie. Kiskunfélegyházán "... igen lelkes, szép munkát tapasztaltam - számolt be dr.Fekete Imre megyei pártszervező 1945 március 23-án kelt levelében Vidovics Ferencnek, az FKgP vidéki főtitkárának - A pártélet élénk és lelkes. A pártban úgy a tanyai gazdák, mint a városi polgárság tekintélyes számmal vesz részt. A tagok száma 500-ra tehető. A Kiskgazdapárt száma a legnagyobb. Utána a szocialisták következnek, majd a kommunisták."⁴¹ 1945 március-áprilisára a Tiszántúlon és a Duna-Tisza közének nagy részén, a többi demokratikus politikai szervezetekhez hasonlóan a Kiskgazdapárt ujjaalakította, illetve ahol korábban nem létezett kiépítette helyi szervezeteit. Mindenütt résztvett a Függetlenségi Front városi, falusi szervezeteinek létreho-

zásában, amelyek a politikai erőviszonyoknak megfelelően többnyire paritásos alapon szerveződtek meg. A kisgazdapártiak tevékenyen bekapcsolódtak a közigazgatás és a demokratikus önkormányzatok ujjaszervezésébe; a helyi törvényhatósági bizottságok nagyobbára szintén a pártok egyenlő aránya szerint alakultak meg. A Kisgazdapárt szervezeti kiépülése már befejeződött, amikor e területeken megkezdődött a földosztás, amelyben a baloldali pártok, elsősorban az MKP és az NPP vállaltak nagy szerepet s az a helyzet a baloldal szervezeti megerősödését, politikai befolyásának kiszélesedését eredményezte, míg a kisgazdapárti mozgalom átmenetileg visszaesett.

Észak-Magyarország, a magyar "Ruhr-vidék", évtizedek óta a hazai munkásmozgalom egyik fellelegvára volt. A felszabadulás után az élet megindításában, a politikai szervezetek újjáalakításában a kezdeményező szerepet itt is az illegális KMP tagjai, a németellenes ellenállási mozgalom /a MOKÁN Komite/ kommunista vezetői, a szakszervezeti funkcionáriusok és a baloldali szociáldemokraták vállalták magukra. A Kisgazdapárt, amelynek e vidéken, kiváltképp Borsodban és Hevesben, komoly ellenzéki múltja volt, s jelentős paraszti tömegbázissal rendelkezett, csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásának előkészületei során kezdett magához térni. Az ujjaszervezéshez a régi megyei vezetők keztek hozzá: Borsodban Pártay Tivadar újságíró /1932 óta párttag/, az FKgP Felső-Magyarországi Csoportjának pártigazgatója, Zemplénben dr. Rácz Gábor ügyvéd, Hevesben Millassin Kornél ny.katonatiszt, aki már a háború előtt is a párt jobbszárnyához tartozott, irányították a pártmunkát. 1944 december 16-án Miskolcon a kisgazdapárti vezetők /Kulin István mezőgazdasági kamarai igazgató, Dr. Rácz Gábor ügyvéd, dr. Váczy József

Abaujban 31000 fő került alakulni.⁴⁵ /Zemplénből nincs adat./
volt képviselő, Kozma Ferenc laptulajdonos és ujságíró/ már
részt vettek az ideiglenes nemzetgyűlés előkészítése kapcsán
rúban nem volt szervezői befolyása, a megszokott párt-
a képviselők jelölésére alakított bizottság ülésén s rögtön
váltak el a feladatok az egykori harctestek katonaváltók
tiltakoztak is amiatt, hogy a képviselőjelöltek számaránya
számukra kedvezőtlen.⁴² Az FKGP Miskolcon 1945 január 3-án
egy hónappal a város felszabadulása után alakult meg.⁴³ A
első-magyarországi pártvezetőség újjászervezésére 1945 már-
cius folyamán került sor, elnöke Pártay Tivadar, pártigazgató-
ja dr. Rácz Gábor lett.

Az északi országrészben a pártszervezés és a tagtoborzás
1945 januárjában megindult s azokon a területeken, ahol a kis-
gazda mozgalomnak már a háboru előtt is komoly tábora volt,
hamarosan jelentős sikereket ért el. Borsodban pl. a sajaszent-
péteri járás 28 helysége közül 1945 február 16-ig már 15 köz-
ségben működött pártszervezet. A hónap második felében Dél-
Borsodban tartottak alakuló gyűléseket. Március elejére a
három megye községeinek nagy részében már tevékenykedtek kis-
gazdapárti szervezetek, újjáválasztották tisztikarukat s azon-
nal bekapcsolódtak a falu közéletébe. Sokhelyütt a kezdet-kez-
detén nagyobb taglétszámmal rendelkeztek, mint a munkáspártok.
Az agitáció és a szervező munka azonban csak április-május
folyamán lendült fel igazán. A kisgazdapárti agitátorok nem
válogattak eszközeikben, számos helyen a pap, a jegyző, a
községi bíró házról-házra járt és minden családból felírt
valakit a listára. Nemegyszer félrevezették az embereket, ha-
mis ígérekkel csábították, vagy éppen fenyegetőztek.⁴⁴
Junius elejére Borsod-Abaujban többé-kevésbé befejeződött a
párt kiépülése, Zemplénben a szervezkedés némileg tovább tar-
tott. Az FKGP taglétszáma 1945 július közepére Borsodban 42000,

Abaujban 31000 fő körül alakult.⁴⁵/Zemplénből nincs adat./ Azokon a területeken, ahol a kisgazdapárti mozgalomnak korábban nem volt számottevő befolyása, a megalakuló pártszervezetek élén feltűntek az egykori horthysta kormánypártok tagjai is.⁴⁶

Heves megyében az egri pártszervezet, amely a háború előtt az egyik legaktívabb vidéki csoport, 1944 decemberében kezdett tevékenykedni s nem sokkal később Hatvanban is megalakult a párt. Gyöngyösön 1945 január 21-én bontottak zászlót a kisgazdák és hiveik.⁴⁷ Az új év első napjaitól kezdődően kibontakozó nagyarányú szervezkedés nyomán május végére többé-kevésbé kialakultak a párt keretei s alig maradt helység, ahol ne lett volna pártszervezet. Nógrádban a kisgazdapárti mozgalom lassan talált magára, de ezidőtájt ott is megkezdődött a pártszervező munka.

A népi szervek és a demokratikus önkormányzatok létrehozásában Észak-Magyarországon is a Magyar Kommunista Párt játszotta a vezető szerepet. A kommunisták fáradhatatlanul járták a vidéket, ismertették a Függetlenségi Front programját és célkitűzéseit s kezdeményezésükre hívták életre sokhelyütt a nemzeti bizottságokat. Néhány községben ezekben eleinte csak a kommunisták foglaltak helyet, míg másutt, paritásos alapon, más politikai szervezetek is képviselethez jutottak. Azokon a területeken, ahol az FKGP bontott e őbb zászlót, a kisgazdapártiak váltak hangadóvá a népi politikai testületekben. Általában azonban az összkép az volt, hogy a kezdeti időszakban a párt a helyi hatalmi viszonyokban alárendelt szerepet játszott s ezért arra törekedett, hogy tömegbefolyásának növekedésével párhuzamosan helyi hatalmi súlyát is növelje. Borsod-Abauj-Zemplénben a kisgazdapártiak szorgalmazták leginkább, hogy a demokra-

tikus pártok ne paritásos alapon, hanem taglétszámuk arányában vegyenek részt a nemzeti bizottságokban. Néhány helyen - a polgári közigazgatás régi beállítottságu vezetőinek támogatásával - ezt meg is valósították. A munkáspártok azonban a paritásos képviselő elvének érvényesítéséért harcoltak, s sikerült is keresztülvinniük, hogy 1945 nyarán ezen az alapon alakították át a Függetlenségi Front városi és falusi szervezeteit. A felső-magyarországi megyékben, ahol a nemzeti bizottságok akkor alakultak ki, amikor már a központi kormány-szervek működtek s a közigazgatás nagyjában-egészében helyre-állt, a népi politikai szervek tevékenysége lassan, nem egyszer az államapparátus régi szemléletű vezetőivel való harcban bontakozott ki, s államigazgatási funkció híján közéleti szerepüket hamarosan elvesztették.⁴⁸

A Dél-Dunántul a Kisgazdapárt számára a szervezkedés szempontjából előnyösebb terep volt, mint a Tiszántul, vagy Észak-Magyarország. Ez a vidék számos ok, mindenekelőtt a feudális eredetű nagybirtokrendszer tulsulya és a katolikus egyház befolyása miatt, politikailag a háboru előtt is konzervatívabb volt, mint más országrészek. A német csapatok kiűzése s e területek felszabadulása azonnal nem változtathatott a politikai hagyományokon. A társadalmi-politikai demokratizálódás kibontakozása előtt komoly akadályok tornyosultak. A régi elnyomó apparátus széthullása lassabban ment végbe, mint másutt, a horthysta államigazgatás helyi szervei és emberei /a jegyzők, a szolgabírók, a megyei tisztviselők/ zömmel a helyükön maradtak. Az állami bürokrácia, a falusi értelmiség nagy része /főleg a tanítók/ s az egyház a Kisgazdapártot támogatták. Baranya, Tolna és Somogy egyben a kisgazdapárti

a Kommunista Párttal és a Szociáldemokrata Párttal, erős mozgalom régi fellegvárai is voltak, ráadásul az országosan ismert parasztvezetők közül többen innen származtak s mindez komoly helyzeti előnyt biztosított számára.

A Dél-Dunántúlon a kispazdavezetők - a politikai helyzet és a tiszántúli szervezkedés tapasztalatai birtokában - erélyesen kézbe vették a szervező munka irányítását. A Baranya megyei és a pécsi városi pártszervezet, Kovács Béla, Peer Viktor és más tekintélyes kispazdapárti politikusok aláírásával, 1945 január 2-án, még mielőtt a legális működéshez a szovjet katonai hatóságoktól az engedélyt megkapta volna, körlevélben szólitotta fel a községek lakosságát, hogy alakítsák meg a politikai pártokat, mindenekelőtt - ahol nincs - a Kispazdapártot, s azonnal állítsák fel a helyi Nemzeti Bizottságokat. A körlevél közölte a Magyar Függetlenségi Front programjának kivonatát, amellyel azonosította magát: "E programban részben a mi eredeti - sőt békési - alapelveink vannak megismételve, azok tehát nem újak: Néppel a népért, a demokratikus független Magyarországért".- hangoztatta.⁴⁹

Somogyban, ahol az FKgP megyei szervezete a belső ellentétek miatt már a német megszállás alatt szétesett s Gál Olivér földbirtokos, megyei elnök a szovjet csapatok elől elmenekült, a felszabadulás után három csoport jelentkezett, amely kezébe akarta venni a párt irányítását. A baloldaliak élén Kovács József agrárproletár, a párt egyik alapító tagja, a megyei szervezet társelnöke, aki egyben a Parasztszövetség elnöke is volt,⁵⁰ és két 8-12 holdas kispazst, valamint egy falusi molnár, az FKgP Somogy megyei szervezete Intéző Bizottságának tagjai, álltak. Népszerűek voltak a falvak népe előtt, a párttagság jelentős része támogatta őket. Együtt kívántak működni

a Kommunista Párttal és a Szociáldemokrata Párttal, erős volt köztük a németellenes hangulat, szimpatizáltak a Vörös Hadsereggel. Nem rendelkeztek azonban kellő politikai tapasztalatokkal, nem voltak világos elképzeléseik a jövőre nézve. A földosztást helyeselték.⁵¹ A második csoport, amely Petracsik János földbirtokos körül alakult ki, aki 1944-ben kapcsolódott be a pártéletbe, befolyással alig rendelkezett. A harmadik csoport, amely az FKgP kaposvári városi szervezetének tagjaiból verbuválódott, szintén nem volt jelentős. Az FKgP megyei szervezete, alig tíz nappal a Kommunista Párt feloszlása után, 1945. január 16-án alakult meg. Mindhárom frakció a Kisgazdapárt nevében lépett fel és kijelölte a megyei Nemzeti Bizottságba küldendő megbizottait. A kommunisták és a szociáldemokraták nem fogadták el a kisgazdapárti jobboldali jelöltjeit, noha a megyei alispán is azokat támogatta, Tolnában kerestülvitték, hogy a balszárny képviselőit hívják be.⁵² Ezzel a hatalmi harc a baloldali kisgazdák javára fordult el, akik azonban nem tudták tartósan magukhoz ragadni a párt irányítását. Nemcsak azért nem, mert a párt elnöke ismét Gaál Olivér lett, hanem azért sem, mert 1945. április végén a megyei főispánná Vidovics Ferencet, az FKgP egyik legkonzervatívabb, élesen kommunista-ellenes vezetőjét nevezték ki, aki minden baloldali törekvést elfojtott. A párt radikális paraszti és értelmiségi vezetői később fokozatosan háttérbe szorultak. Az FKgP már 1945. február 14-én megyei értekezletet tartott, újjáválasztotta tisztikarát, s megnyitotta megyei pártközpontját. A kaposvári pártszervezet 1945. március 14-én alakult meg.⁵³ Tolnában a Kisgazdapárt reorganizációja 1945. januárjában

kezdődött. Január 6-án alakult meg a szekszárdi csoport, amely a megyei szervezkedés irányítását kézbe vette. A nagy ellenzéki multtal rendelkező kigazdapárti vezetők, Dulin Jenő és Taksonyi János eleinte háttérbe vonultak s csak a baloldali pártok ösztönzésére és tanácsait követve vállaltak politikai szerepet. Fenntartásaikat azonban hamarosan félretették és nagy energiával kapcsolódtak be a demokratikus közéletbe.

A kigazdapárti szervező munka Dél-Dunántúlon a birtokos parasztság támogatásával, a háborús állapotok és a közlekedési nehézségek ellenére gyorsan haladt s alig három hónap alatt jelentős eredményeket ért el. Baranyában 1945 március elejére a megye 303 helysége közül 268-ban, a községek több mint 85%-ban már működött a Kigazdapárt. Tolna megye 111 helysége közül - ugyanerre az időpontra - 71-ben a községek majd 70%-ban megalakultak a kigazda pártcsoportok. /Az MKP-nak 36, az NPP-nek 28, az SzDP-nek 15, az NPP-nek 15 helyi szervezete volt./ Ugyanakkor 31 községben, amelyek hadművelleti területre estek, még egyetlen párt sem tevékenykedett. Mind az öt politikai alakulat csak Szekszárdon és Borghádon bontott zászlót. A legtöbb helyen a munkáspártok mellett az FKgP alakult meg harmadik erőként, de szép számmal voltak olyan községek, ahol csak a kigazdák léptek porondra.⁵⁴ Szekszárdon 1945 májusára a kigazdapártiak hatalmas tömegbefolyásra tettek szert: amíg az MKP - szigorú tagfelvételi elvei miatt - csak 68 taggal rendelkezett, addig az FKgP-ba több, mint 2000-en iratkoztak be.⁵⁵ Somogyban, miután a megye nyugati része április közepéig hadművelleti terület volt, a politikai élet újjáalakulása elhúzódott. A

megye nagy részén működtek már a politikai szervezetek, amikor a marcali, nagyatádi, csurgói járásokban megkezdődött a pártok tevékenysége. E területeken - a közigazgatás támogatásával - az FKgP a helyi szervezetek kialakításának idő és sorrendjében megelőzte a Kommunista Pártot. Marcaliban pl. 1945 április elején megalakult a helyi kisközségi párti szervezet, ugyanakkor az MKP csak július második felében jött létre. Az FKgP irányítói között ott találjuk a helybeli főjegyzőt, a helyi tanács elnöke szövetkezet németellenes beállítottságú vezetőjét, a környék egyik leggazdagabb iparosát, egy bognár mestert, valamint egy középparasztot.⁵⁶ A falvaknak zömében hosszú ideig szintén csak a kisközségi tevékenykedtek. A Kisközségi párt előretörése Somogyban, a Tiszántúltól eltérően, a földreform befejeződése után következett be. 1945 augusztusára a megye mind a 304 községében már létezett kisközségi pártszervezet.⁵⁷ 1945 június-júliusára Dél-Dunántúl nagy részén a Kisközségi párt létrehozta szervezeteinek hálózatát, a községek 80-85%-ban működtek helyi csoportjai. Taglétszáma óvatos becsléssel - elérte a 90 - 100.000 főt.⁵⁸ Szervezetei kiépítésében a Tiszántúltól eltérően több helyen megelőzte koalíciós partnereit, tömegbefolyása, különösen Somogyban, lényegesen nagyobb volt, mint a baloldali pártoké, s térhódítása folytatódott. /Az MKP Pécsi Területi Bizottságához tartozó pártszervezetek taglétszáma 1945 július 6-7-i adatok szerint 16 637 fő volt.⁵⁹ Az FKgP számára e viharos ütemű szervezeti kiépülés a kezdeti időszakban - az Alföldtől eltérően - jelentős elő-

nyöket biztosított a megteremtődő demokratikus közélet különböző fórumain. A kiskgazdapárti vezetőknek sokhelyütt sikerült kézbe kaparintaniuk a nemzeti bizottságokat. Tolna megye 111 községe közül 1945 március elején 73-ban már működött a nemzeti bizottság, amelyek közül 39-ben csak az FKgP vett részt, míg 38 koalíciós alapon tevékenykedett.⁶⁰ Baranya 302 helységéből 297-ben ezidőtájt szintén volt már nemzeti bizottság, közülük csak 29-ben nem képviseltette magát a birtokos parasztság pártja. A kommunisták azonban mindössze 140 nemzeti bizottságban foglaltak helyet, csaknem fele annyi helyen, mint a kiskgazdapártiak. A FKgP-nek a Függetlenségi Front helyi szervezeteiben betöltött vezető szerepéről tanuskodik a nemzeti bizottságok tagjainak pártok szerinti megoszlása is: az új politikai intézmény 2338 tagjából 1352-en az FKgP-hez, 469-en az MKP-hoz tartoztak, emellett közöttük 270 szociáldemokrata, 114 parasztpárti, 74 szakszervezeti megbizott, 23 polgári demokrata volt, 4-en a Parasztszövetséget képviselték.⁶¹ A kiskgazdapárti nemzeti bizottsági tagok döntő többsége a németellenes, ellenzéki beállítottságu paraszt-vezetők köréből került ki, noha egyes helyeken bejutottak soraikba egykori kormánypárti és szélsőjobboldali elemek is. Somogy megyében szintén az volt a helyzet, hogy számos községben a kiskgazda pártszervezetek irányításával jöttek létre a nemzeti bizottságok, az ő szerepük dominált s minden lényeges pozíciót a saját embereikkel töltöttek be.⁶²

A Dél-Dunántúlon később, a központi hatalom helyreállításával, "szabálytalanul" megalakult, egypártból álló nemzeti bizottságokat a belügyminisztérium feloszlatta s utasítására paritásos alapon szerveződtek ujja.⁶³

1945 február elejével, Budapest felszabadulásával, új szakasz kezdődött a Kiszgazdapárt újjászerveződésében. Tildy Zoltán, aki Eckhardt Tibor 1941-ben történt távozása után ideiglenesen betöltötte a pártvezéri tiszteket, újra átvette a párt irányítását. Hamarosan újjáalakult - majdnem régi összetételében - a pártvezetőség és az Ideiglenes Országos Vezetőség feloszlott. Az FKgP elnöke továbbra is Sziij Bálint maradt, aki azonban idős kora és súlyos betegsége miatt nem tudta ellátni feladatát s nemsokára meghalt.⁶⁴ Ismét Varga Béla lett az alelnök s Nagy Ferenc az országos főtitkár, akinek helyettesévé Kovács Bélát nevezték ki. A további funkciókat a következők töltötték be: vidéki szervezés vezetője: Vidovics Ferenc, főtitkár helyettes; a budapesti főtitkár Csornoky /Bun/ Viktor; országos pártjegyző B. Nagy Lajos; pártigazgató Szentiványi Lajos; sajtófőnök gr. Dessewffy Gyula, helyettese Mihályfi Ernő; a kulturális bizottság vezetője Ortutay Gyula; gazdasági bizottság vezetője dr. Gergely József.⁶⁵ 1945 február közepén megalakult a párt legfelsőbb operatív irányító szerve, a Politikai Bizottság.⁶⁶ Az országos nagyválasztmány és az annak élén álló Intéző Bizottság újjászervezésére, amelyek a központi hatalmi testületeket alkották, csak hónapokkal később került sor. A képviselőcsoport, amely a párthierarchiában különleges helyet foglalt el, s állásfoglalása nélkül egyetlen jelentősebb pártpolitikai-döntés sem született, egyelőre nem funkcionált, miután a nemzetgyűlés Debrecenben tartózkodott s a kialakulatlan körülmények között egyébként sem ülésezett rendszeresen. Február elején működni kezdett az Országos Pártközpont, amely Budapesten a Semmelweis utcá-

ban, a volt dzsentri kaszinó épületében rendezkedett be.⁶⁷ Hamarosan megjelentek a párt-lapok.

A kiskgazdapárti vezetők nagy figyelmet szenteltek a budapesti szervezkedésnek. Nemcsak azért, mert tisztában voltak a fővárosnak az ország politikai életében játszott kiemelkedő szerepével, hanem azért is, mert korábban itt a kiskgazdapárti mozgalom nem tudott gyökeret eresztetni. Az 1943-ban létrehozott Polgári Társulat, amellyel be akartak törni a középosztály, az értelmiség, valamint a kispolgárság soraiba, nem tudott komoly tömegbefolyásra szert tenni.

Budapest felszabadulása után a kiskgazda körök nagy energiával kezdtek hozzá a fővárosi pártszervezetek kiépítéséhez. A kezdeményezők csaknem mindenütt a Polgári Társulat vezetői voltak. 1945. január 26-án megjelent a Szabadság című demokratikus lapban Varga Béla nyilatkozata, amelyben bejelentette, hogy "a párt a legerőteljesebb szervezkedést indította meg", s felszólította Budapest demokratikus polgárságát, csatlakozzon a Kiskgazdapárthoz: "Mint tudjuk a párt tulajdonképpeni hivatalos neve Független Kiskgazda, Földmunkás és Polgári Párt, - mondotta-nagy alapítónk Nagyatádi Szabó István és Gál Gaszton ezen a néven indították útjára a pártot. Természetes tehát, ha számítunk Budapest demokratikus érzelmi polgárságára is." /Kiem.tőlem V.I./

E napokban már megkezdte működését a FKGP budapesti központja. A fővárosi szervezet elnöke Varga Béla, alelnöke Oltványi Imre lett. Főtitkárrá Csornoky /Bun/Viktort, Tildy Zoltán vejét nevezték ki. A pártmunkát egy kilenc tagú Intéző Bizottság irányította.⁶⁸ Hamarosan sorra alakultak a kerületi pártszervezetek, majd azok közreműködésével a helyi

csoportok. Jellemző, hogy először a Belvárosban, az Erzsébet és Józsefvárosban jöttek létre a kerületi szervezetek, ott ahol a kispolgárság és az értelmiség nagyobb számban élt. 1945 február elejére a pesti oldalon - Zugló kivételével - valamennyi városrészben működtek a pártközpontok. A vár környékén még folytak a harcok a német csapatok ellen, amikor már elkezdték a budai pártszervezetek felállításának előkészítését. 1945 február végére a Duna jobb partján valamennyi városnegyedben munkához láttak a kigazda szervezetek.⁶⁹

A kerületi párthálózat kiépítésével egyidejűleg megkezdődött az un. "szakmai" szervezkedés is, amelynek keretében foglalkozási ágak, illetve munkahelyek szerint igyekeztek összefogni a párt híveit. Rövid idő múlva gomba módra szaporodtak az értelmiségi /ügyvéd, pedagógus, újságíró, mérnök/ valamint iparos és kereskedő csoportok.⁷⁰ Különböző közintézményeknél, elsősorban a minisztériumokban, erős hivatali pártszervezetek keletkeztek. Gyorsan népszerű lett a párt az állami és a városi alkalmazottak körében, így a MÁV-nál, a BESZKÁRT-nál, valamint a Gáz-műveknél.

A Kigazdapárt viszonylag gyors szervezeti kiépülése a fővárosban, amelyet a munkásmozgalom versenye is ösztönzött, kezdetben nem állt összhangban tömegbefolyásának növekedésével. A városi kis - és középpolgárság, az értelmiség és az állami bürokrácia társadalmi-politikai aktivizálódása csak fokozatosan bontakozott ki, s emiatt e rétegek tömeges csatlakozására csak később került sor. Az FKgP fejlődésének üteme elmaradt a munkáspártok politikai befolyásának, népszerűségének növekedése mögött, bár sikerült Budapesten is megvetnie a lábát. Egy 1945 szeptember elején Budapesten végzett köz-

véleménykutató felmérés szerint a megkérdezettek 55%-a egyetlen demokratikus pártnak sem volt tagja. A 45% a Horthy korszakhoz képest óriási változást jelent, azt tanúsítja, hogy a felszabadulás után igen jelentős tömegek kapcsolódtak be a politikai életbe. A politikailag aktív réteg pártállás szerint a következőképpen oszlott meg: 13% SzDP, 11% MKP, 4% FKgP, 2% szakszervezetek, 1% PDP és NPP közösen.⁷¹ A pártok tömegbefolyásának százalékos arányát figyelembevéve az FKgP fővárosi szervezetének létszámát ekkor kb. 30-40.000 főre becsüljük. /Összehasonlításképpen: az MKP taglétszáma két hónappal korábban, 1945 július elején, 32.000 fő volt.⁷²

A Kisgazdapárt mellé szegődő társadalmi rétegek politikai arculata sokszínű képet mutatott. Erre utal a fővárosi pártapparátus összetételének alakulása is. A budapesti kisgazdapárti vezetők között ott találjuk a Polgári Tagozat baloldali értelmiségi tagjait, - Gáspár Ervint, Mihályfi Ernőt, Ortutay Gyulát, Oltványi Imrét, Rubletzky Gézát, - akik a kommunisták oldalán részt vettek a Hitler-ellenes ellenállási mozgalomban. A kiépülő fővárosi pártszervezetre azonban mégsem a baloldali befolyás, hanem a jobboldali elemek térnyerése volt a jellemző. Jelentős pozíciókat kaparintott meg az ellenállási mozgalomban résztvevő német-ellenes, de politikailag jobboldali fiatalokból álló un. Arany-Saláta csoport, amelynek többsége a fajvédő titkosszervezet, a Magyar Közösség, tagja volt. Arany Bálintot, aki 1945 január 20-án lépett be a Kisgazdapártba, Tildy Zoltán a fővárosi szervezkedés irányításával bizta meg. Saláta Kálmán budapesti főtitkár-helyettes, Gyulai László

a személyzeti csoport, majd később a propaganda osztály vezetője lett. Arany Bálint rajtuk kívül környezetének számos tagját bevonta a pártmunkába.⁷³ Mellettük feltűntek az ellenforradalmi rendszer kormánypártjainak egykori tagjai is. Az FKgP I. kerületi elnöke pl. az a Drózd Győző lett, aki a háboru előtt a liberális polgári ellenzékől Gömbös NEP-jéig szinte minden politikai irányzatot kiszolgált.⁷⁴ A IX. kerület élére Morelly Gino, a MÉP volt helyi nagysága került, míg a VIII. kerületben Korödy Katona Jánost, egykori fajvédő politikust emelték az elnöki székbe, helyettesévé Ferdinándy Lászlót nevezték ki, aki régebben szintén a helyi MÉP-ben tevékenykedett.⁷⁵ A XIV. kerületben a háboru alatt német-barát hurokat pengető Eckhardt Emil irányította a pártot. Ugyanakkor szerepet vállaltak a felszabadulás előtt ellenzéki oldalon álló liberális kisgazdapárti politikusok, mint pl. Pfeiffer Zoltán, aki a Budapesti Központ pártigazgatója, vagy Auer Pál, aki a párt VI. kerületi szervezetének elnöke lett.

A jobboldaliak előrenyomulása a párton belül hamarosan éreztette a hatását. A budapesti pártszervezet Intéző Bizottsága csaknem működésképtelenné vált, mert a jobboldali IB tagok rendre távolmaradtak az ülésekről. A fővárosban a párt szélesebb körű politikai tevékenysége, agitáció és propaganda munkája csak lassan bontakozott ki. Jellemző, hogy az első hivatalos nagygyűlést csak 1945 április 8-án tartották, holott a munkáspártok már februárban a nyilvánosság elé léptek.

Budapest környékén és Pest megyében a párt ujjaszer-
kezés kezdődött.

vezése 1945 március közepén kezdődött. 16-án ujjaalakult a megyei központ, amelynek élére Dinnyés „ajos dabasi földbirtokos, tekintélyes kisgazdapárti politikus került, megyei főtitkár Vass Sándor volt képviselő /1931 óta párttag/ lett, mellettük dr. Pongrácz Tibor és dr. Némethy Jenő ügyvédek vállaltak nagy részt a pártmunkában.⁷⁶ /Mindketten szintén régi párttagok voltak/. A Pest megyei szervezet körlevélben szólitotta fel a régi csoportokat, hogy kezdjenek tevékenykedni, vagy ahol nincs pártszervezet ujjakat hívjanak életre. Utasítást adott, hogy a talpraálló szervezetek azonnal hozzák létre a nemzeti bizottságokat, vagy ahol már léteznek, kapcsolódjanak be munkájába. "A szervezet vezetősége kezdje meg a taggyűjtést. Nyilasokat felvenni tilos!" hangzott a figyelmeztetés.⁷⁷ Ennek ellenére a legnagyobb gondot az okozta, hogy itt, ahol a háboru előtt és alatt a nyilas mozgalom nagyon erős volt, s a kisgazda pártszervezetek nagy része vagy feloszlott, vagy a kormánypárthoz csatlakozott, a felszabadulás után sokhelyütt egyes aktívabb német-és fasisztabarát elemek ragadták magukhoz a kezdeményezést s gyors pálfordulással a Kisgazdapárt képviselőiként léptek fel.⁷⁸ A baloldali erők természetesen nem nézték tétlenül a szélsőjobboldal átmentési kísérleteit, s a kommunista vezetés alatt álló megyei rendőrség jó néhányukat internáltatta. A fasiszta elemek elleni politikai harc, amelynek jogosságát az FKGP megyei szervezete is kénytelen volt elismerni, ily módon az ország legnagyobb megyéjében paradox módon akadályozta a kisgazda mozgalom kibontakozását, bár természetesen végsősoron nem tartóztatta fel a párt kiépülését. A főváros elővárosainak és Pest megyének a beszervezése 1945 június elejére lényegében befejeződött.

A Független Kisgazdapárt szervezeti kiépülésének harmadik szakasza az ország teljes felszabadulása után, 1945 április-május folyamán kezdődött. Áprilisban felállították az Országos Központ szervezési osztályát, amelynek feladata a pártszervezés irányítása, a helyi, járási, megyei párt-szervezetek összefogása és munkájuk ellenőrzése volt. Az ún. "vidéki központ" a parasztszervezők főhadiszállása lett, élén Nagy Ferenc, majd később Vörös Vince főtitkár-helyettes és Futó József szervezési igazgató álltak.⁷⁹ A megyékbe központi küldötteket indítottak utnak, országosan ismert népszerű politikusok részvételével népgyűlések sorozatát tartották, majd szervező körutakat rendeztek. A tagtoborzás szorosan összefonódott az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldendő dunántúli képviselők megválasztásával s ez rányomta bélyegét az agitáció és propaganda hangvételére. A kisgazdapárti agitáció 1945 kora tavaszához képest jelentősen megváltozott: a haladó követelések s a munkás-paraszt összefogás gondolata jóformán eltűnt, a propaganda középpontjába a "magántulajdon alapján felépülő polgári demokrata rend"védelme, s nacionalista jellegű, kommunista- és munkásellenes nemzeti összefogás hirdetése került. Nyíltan felszínre kerültek az FKgP hatalmi igényei, a "többség" uralmának érvényesítését követelték a "kisebbséggel", a Kommunista Párttal szemben. Nagy hangsúlyt kapott a paraszti szupremácia gondolata, az a nézet, hogy a parasztságnak kell lennie az új demokratikus Magyarország fundamentumának.

A nyugat-magyarországi megyékben a pártok versengése többé-kevésbé egyidőben bontakozott ki, itt a munkáspártok sem indultak olyan jelentős előnnyel, mint a keleti ország-

részekben. Sőt a Dunántul már említett konzervatív politikai hagyományai, társadalmi strukturája, az egyház befolyása és a régi horthysta államapparátus lassu széthullása a Kisgazdapártnak kedvezett. De ezen tulmenően nagy előnyt jelentett az is, hogy a megyék többségében kisgazdapárti főispán került az ujjaszerveződő közigazgatás élére. E területeken a központi kiküldöttek mellett a párt szervezkedését a főispánok, vagy más magasrangu köztisztviselők irányították. Zalában a német-és nyilasellenes, de jobboldali beállítottságu dr.Brand Sándor alispán, aki már a Horthy-éra alatt is betöltötte egy fél évig ezt a pozíciót, vette kezébe a szervezkedés vezetését, s ő lett a megyei pártszervezet elnöke. Május közepén bizalmas körlevélben szólitotta fel a helyén maradt régi vágásu közjegyzői kart, hogy segítsék az FKGP talpraállítását.⁸⁰ Vas és Sopron megyékben a fiatal jobboldali értelmiségiek csoportjához tartozó Jackó Pál és Hám Tibor töltötték be a főispáni állásokat, akik kinevezésük után azonnal hozzákezdték a kisgazdapárti mozgalom feltámasztásához. Vas megyében Szombathely volt a szervezkedés központja, ahol a város felszabadulása után /1945. március 29./ hamarosan megalakultak a demokratikus pártok. Április elején a Kisgazdapárt még"csak néhány emberből áll; nagyon reakciósak".⁸¹ 1945 május 7-én azonban már megalakult a megyei szervezet, megválasztotta tisztikarát és hozzákezdtett ahhoz, hogy helyreállítsa kapcsolatait a falusi sejtekkel. Sopronban Hám Tibor leérkezése után két nappal, 1945 április 23-án, ujjaalakult a megyei kisgazda pártszervezet, amelynek elnöke Hajdu Német Lajos, ügyvezető elnöke Czupi Bálint lettek. A vezetőségben zömmel közép-és gazdagparasztok foglaltak

helyet, de mellettük a polgári értelmiség, sőt a földmunkásság is képviseltette magát. A megyei szervezet Intéző Bizottságába azonban 4 kisiparos és kiskereskedő, 8 tisztviselő /köztük 4 GyESEV alkalmazott/ egy cégvezető, egy szállítmányozó és két "kisgazda" került be.⁸² Az ambiciózus fiatal politikus szinte "kiskirályként" viselkedett, maga akarta megszabni, hogy mi történjék a megye közéletében. Az Új Sopront, az MKP lapját cenzurázni szándékozott, a helyi NB titkárát - minden alap nélkül - letartóztatta, a baloldali pártok által javasolt új soproni polgármestert nem ismerte el, s nem akarta beiktatni. Bizalmas utasítást adott a megyei közigazgatási szerveknek, hogy kapcsolódjanak be az FKgP vidéki szervezkedésébe.⁸³ Veszprémben Rainprecht Antal ügyvéd töltötte be a főispáni funkciót, aki "gyász-lovagokkal", régi, konzervatív beállítottságú emberekkel vette körül magát. Az FKgP megyei alakuló ülésén a követendő irányvonalként már 1945 májusában a marxizmus és a kommunizmus elleni harcot jelölte meg.⁸⁴ A párt megyei elnöke Borsos Elek 60 kh-as gazdagparaszt, ügyvezető alelnöke Csermői György nyugalmazott katonatiszt, alelnöke Róna Sándor bankigazgató lett. A megyei tisztikarban szinte valamennyi paraszti, polgári társadalmi réteg képviselőit fel lehetett lelteni.⁸⁵

A Kisgazdapárt helyzeti előnyét, mindenekelőtt a horthysta közigazgatás támogatását kihasználva a Nyugat-Dunántúlon gyors ütemben fejlődött. Vas-megyében rövid idő alatt létrehozta helyi és járási szervezetét, taglétszáma 1945 szeptemberre elérte a 35370 főt, többen léptek soraiba, mint a három baloldali pártba együttvéve.⁸⁶ "A Kommunista Párt be-

folyása a munkástömegekre emelkedik, legalábbis a látszat ezt mutatja- tájékoztatta a felsőbb szerveket ugyanebben a hónapban az MKP Vas megyei titkára - A polgárságra és az értelmiségre jóformán semmi befolyása nincs. Ugyanakkor azt is megjegyezzük, hogy a Független Kisgazda Pártnak óriási befolyása van a polgári, értelmiségi, sőt munkástömegekre is különösen a nőkre. A papság, közhivatalnokok, tanítók, katonatisztek nagy része teljesen mellettük áll. Befolyásuk napról-napra erősödik." ⁸⁷ Sopronmegyében, ahol az FKGP-nak jelentős tradíciói voltak, számos helyen, főleg a nyugati határszélen fekvő csepregi járásban csaknem kizárólag kisgazdapárti csoportok alakultak, de hamarosan zászlót bontottak azokban a községekben is, ahol az MKP vagy az SzDP lépett előbb a politikai küzdőtérrre. 1945 május végére, alig egy hónapi szervezkedés után, a megye 110 helyiségéből - nem teljes adatok szerint - az FKGP 44-ben megalakult, míg az MKP 34, az NPP 13, az SzDP 9, a PDP 4 helyi pártsejttel rendelkezett. A nyár folyamán az FKGP tovább növelte előnyét, 1945 október végére a 110 helyiségből 84-ben működött kisgazdapárti szervezet, ezzel szemben az MKP 62, NPP 46, az SzDP 38, a PDP 13 községben nyitott párthelyiséget. ⁸⁸ Sajnos a pártok taglétszámának alakulására nincsenek részletes adataink, feltételezhető, hogy az FKGP e vonatkozásban is jelentős előnyre tett szert, annál is inkább, hiszen a munkáspártok köztudottan gyengék és kislétszámúak voltak. Többé-kevésbé hasonló volt a helyzet Győr-Mosonban, bár főleg Győrben, az SzDP is komoly befolyással rendelkezett. Veszprémben annak ellenére, hogy a birtokos paraszti mozgalomnak helyi hagyományai nem voltak, a Kisgazdapárt rövid idő alatt megelőzte a munkáspártokat,

taglétszáma 1945 október végére kb. 45000 fő körül alakult s a legerősebb párttá vált a megyében.⁸⁹

E vidékeken Zala megye volt az, ahol a Kisgazdapárt viszonylag lassabban talált magára. A kisgazdapártiak május közepén kezdtek szervezkedni, július elején a megye 178 helységéből még csak 50-60-ban voltak helyi szervezeteik, s alig 2400-2600 taggal rendelkeztek. A nyár folyamán a párt szervezeti helyzete javult, egyes helyeken, mint pl. a lenti járásban csak kisgazdapárti szervezetek alakultak; szeptemberre taglétszáma elérte a 22.000-t. Komolyabb befolyásra azonban csak az év végére tett szert, amikor is taglétszáma - a választások hatására - 45.000-re emelkedett.⁹⁰ A Kisgazdapárt nehézkes magára találása egyrészt azzal magyarázható hogy itt a politikai változások - még dunántúli vonatkozásban is - lassabban bontakoztak ki, s a bizonytalan helyzet miatt az emberek féltek, nem mertek szervezkedni, másrészt azzal, hogy a megyei kisgazdapárti vezetőségben azonnal a jobboldaliak, a letűnt Horthy-rendszer közéletében is szerepet vállalt elemek ragadták kézhez a vezetést, míg népszerű paraszt vezetők háttérbe szorultak. A megyei központ súlyos káderhiánnyal küzdött, július végén a pártszervezéssel foglalkozó főtitkári funkciót még nem töltötték be, fizetett pártalkalmazottak nem voltak.⁹¹

A Dunántul középső részén 1945 április elején indult a szervezkedés. Fejér megyében április végére a legtöbb helységben, a munkáspárti falusi szervezetekkel egyidőben, a Kisgazdapárt helyi csoportjai is megalakultak, sőt néhány községben, mint pl. Mányban, Inotán csak kisgazda pártszervezet jött létre. A megye háboru-pusztította nyugati és északi

járásaiban a politikai élet május közepén kezdett beindulni. Juniusra alig volt olyan község Fejérben, ahol az FKgP-nek ne lettek volna sejtjei. Ha szervezetileg nem is, de tömegbefolyását tekintve a kisközgazdasági mozgalom hamarosan megelőzte a munkásmozgalmat. A Kisközgazdapárt Székesfehérvárott, / ahol már 1945 április 3-án zászlót bontott/, a jobbmódu járásokban és községekben, mindenekelőtt a sárbogárdi járásban, valamint a sváblakta településeken volt erős.⁹² A Független Kisközgazdapárt régi kádereit és a nevében rejlő előnyöket mindenütt alaposan kihasználta - számol be tapasztalatairól az SzDP egyik Fejér megyei instruktora. - A papság csaknem mindenütt csatlakozott hozzá, s a községi értelmiség nagy része is. A közigazgatási apparátus, bár nem nyíltan, de szintén őket támogatja. Ahol a régi községi értelmiségiek kezében van az FKgP, ott csaknem behozhatatlan előnyt szereztek maguknak annak hangoztatásával, hogy mi szociáldemokraták iparospárt vagyunk és ezzel már meg is határozták számarányukat. Szépen diplomatikusan tették lehetetlenné tömegpárttá fejlődésünket."⁹³ A Nemzeti Parasztpártot mindenütt igyekeztek háttérbe szorítani, vagy ha mód nyílt rá, maguk mellé állítani. Komárom-Esztergom megyékre - elsősorban a bányavidékekre - a munkáspártok, főleg a Kommunista Párt térhódítása volt a jellemző, az FKgP - Esztergomot és környékét kivéve - nagyon gyengén állt, szervezeteit alig tudta kiépíteni. Nyugat- és Közép-Dunántúlon, azokon a vidékeken, ahol a módos parasztság társadalmi súlya jelentős volt, - a régi horthysta bürokrácia segítségével a Kisközgazdapárt a helyi hatalmi viszonyokban jelentős befolyásra tett szert. A nagyobb

városokban - Sopronban, Győrben, Szombathelyen, Zalaegerszegen, - általában a három nagy párt paritásos alapon vett részt a nemzeti bizottságokban és a helyi törvényhatósági bizottságokban, a falvakban és járásokban azonban már másként alakult a helyzet. Sopron megyében pl. a nemzeti bizottságok és az önkormányzatok nagy részében a Kisgazdapárt rendelkezett többséggel. Azokban a községekben, ahol a helyi hatalmi szervekben a baloldali pártok tartották kezükben a vezetést az FKgP más polgári pártok felélesztésével, a Parasztszövetség, illetve különböző polgári egyesületek által beküldött emberekkel, olyanokkal, akik rendszerint már a felszabadulás előtt is a falu vagyonosabb rétegeihez tartoztak, igyekezett pozícióit megerősíteni. A kisgazdapárti törvényhatósági bizottsági tagok sok helyütt zömmel a régi vilirisek és a falusi előljárók közül kerültek ki. A munkaspártok nem tudták a helyi hatalmi viszonyokat a maguk javára fordítani, holott néha a törvényadta lehetőségek keretein is túlléptek. Sopron megyében 1945 decemberében - 57 község adatai alapján - a nemzeti bizottságok 50,9 %-ban csak egy párt és érdekképviseltek, esetleg pártonkívüliek vettek részt, s mindössze 10,5 %-ukban képviseltette magát mind az öt párt.⁹⁴ Nyugat- és Közép-Dunántúlon a népi szervekben és a demokratikus önkormányzatokban - az ország egyéb területeitől eltekintve - nem sikerült már 1945 nyarán a központi hatalom segítségével viasszaszorítani a jobboldali rétegek előretörését.

A Független Kisgazdapárt szervezeti kiépülése 1945 június-júliusra többé-kevésbé befejeződött, a községek 80-85 %-ban megalakultak a helyi csoportjai. A párt országos poli-

tikai szervezetté vált, szervezeti téren nemcsak behozta indulási hátrányát, hanem jelentősen meg is előzte koalíciós partnereit. Különösen Dél- és Nyugat-Dunántul lett szilárd bázisává, de komoly táborra tett szert a Tiszántulon és a Duna-Tisza közén is, s viszonylag a leggyengébb Észak-Magyarországon és az ország középső megyéiben volt. Sajnos megbízható adatok híján taglétszámát nem tudjuk pontosan felmérni. Becsléseink szerint - jelentős tévedéssel eleve számítva - a taglétszáma ekkor 600-800.000 fő körül alakulhatott, tehát valószínűleg majdnem megduplázta hiveinek 1939-es táborát. Tömegbázisának méreteit tekintve jelentősen vezetett nemcsak a Kommunista Párthoz képest, amely akkor /1945 július elején/ 226.577 taggal rendelkezett, hanem a Szociáldemokrata Párthoz képest is, amelynek csaknem 1200 alapszervezetében kb. 340.000 tagot számláltak.⁹⁵

A sietve végzett szervező munka, az egységes szervezeti elvek és módszerek hiánya, a párt gyors felduzzadása eleve lehetetlenné tették, hogy a Kisgazdapárt ütőképes, jól mozgósítható politikai szervezetet alkosson. A vezető testületek képtelenek voltak átfogni a hatalmas párhálózatot s hiányzott az egységes politikai irányítás. Az Országos Központ maga is kialakulatlan volt, az egyes funkciók, az osztályok hatásköre nem volt elhatárolva egymástól.⁹⁶ A pártapparátus számos vidéken csak középszintig épült ki, a megyei és a helyi szervezetek között hiányzott az összekötő láncszem. A megyei pártszervezetek nagy önállóságot élveztek, nem egy esetben külön vonalat vittek, /Pl. Dinnyés Lajos vezette Pest megyei szervezet/. Az országos és megyei szervezetek közötti kapcsolat is rendezetlen maradt, a pártvezetőség direktíváit a megyék saját belátásuk szerint

hajtották végre s azok ellenőrzésére ritkán került sor. A megyei pártközpontok szervezettsége is alacsony fokon állt, a helyi csoportok irányítása esetleges volt, a falusi szervezetek általában nem éltek rendszeres pártéletet. Mindez később súlyos problémákat okozott.

A Kisgazdapárt feltámasztásával egyidejűleg megkezdődött a Parasztszövetség ujjaszervezése is. A birtokos paraszti tömegszervezet a háború alatt jelentős szerepet töltött be a parasztság politikai öntudatának fejlesztésében, szervezettsége növelésében; komoly részt vállalt a Hitler-ellenes ellenállási mozgalomban; legális működési lehetőséget nyújtott a kommunisták számára. A felszabadulás után funkciója átalakult. A Kisgazdapárt paraszti szárnya hatalmas tömegszervezetté kívánta kiépíteni, amely társadalmi síkon képes összefogni és tömöríteni a különböző pártállású és osztályhelyzetű paraszti tömegeket, ezáltal komoly támasztékot nyújt a párt számára, s egyben biztosítja a módosabb parasztság falusi vezetőszeropét, korlátozza a szocialista munkáspártok, mindenekelőtt a szegényparaszti radikalizmus politikai képviseletének, a Nemzeti Parasztpártnak a vidéki térnyerését. Ugyanakkor a Parasztszövetséggel szándékoztak a nagy hagyományokkal rendelkező, széles munkásbázisra támaszkodó, s egyre nagyobb politikai szerepet játszó baloldali szakszervezeti mozgalom hatalmi-közéleti ellensúlyát megteremteni. A Parasztszövetséget a parasztság érdekvédelmi szervezetévé kiáltották ki, s hasonló politikai és érdekvédelmi jogok biztosítását sürgették, mint amilyenekkel a munkás-szakszervezetek rendelkeztek.⁹⁷

A Parasztszövetség ujjaélesztésével kapcsolatos tárgya-

lásait Nagy Ferenc 1945 március közepén kezdte meg. Április elején Baranyából, ahol Kovács Bélák ideiglenesen felállították,⁹⁸ Pestre költözött az országos központ s megalakult a szövetség vezérkara. A szervezet elnöke ismét Nagy Ferenc lett, alelnökké Vörös Vincét, főtitkárrá Kovács Bélát, titkárrá Dancs Józsefet választották. A Földmunkás Szakosztály vezetője Dobi István, a Kalászos Szakosztály vezetője Vörös Vince maradt. Az operatív irányítást kézben tartó ügyvezető igazgató Nagy Ferenc akaratából németellenes beállítottságu, a dolgozó parasztság érdekeit képviselni akaró, de politikailag jobboldali, erősen nacionalista Kiss Sándor tanító lett. A fiatal értelmiségiekhez tartozó politikus azzal a feltétellel vállalta a megbízatást, ha a Parasztszövetségbe a Nemzeti Parasztpártot is bevonják.⁹⁹

1945 április végén jelent meg a Kis Újságban Nagy Ferencnek a Parasztszövetség újjáalakítására vonatkozó felhívása, s ezzel megkezdődött a szervezkedés.¹⁰⁰ A reorganizáció azonban nagyon vontatottan haladt. A központi apparátus csak július folyamán épült ki. Baranya után május 15-én Sopronban¹⁰¹, 19-én Somogyban kezdett működni a megyei szervezet,¹⁰² Pest megyében júniusban bontottak zászlót. Az 1945-ös év második felében azonban mindössze 4 megyében tudott talpraállni, tehát nem tudta visszahódítani háboru alatti tömegeit.¹⁰³

A Parasztszövetség lassu kibontakozásának elsősorban politikai okai voltak: az FKgP-nek fejlődése felfelé ívelő szakaszában egyelőre nem volt közvetlenül szüksége a társadalmi szervezet támogatására, a politikai harc még a kezdet kezdetén állt, a frontok még nem alakultak ki teljes egyértelműséggel. Ugyanakkor szerepet játszott az is, hogy a Parasztszövetséget -

Sándor, a művelődési osztály vezetője lett, a paraszti

mint a paraszti érdekképviselő intézményét - nem sikerült legalizálni, a munkáspártok csak szóbeli ígéretet tettek elismerésére.¹⁰⁴ A birtokos paraszti tömegszervezet erőfeszítései ellenére, néhány helységtől eltekintve, mint pl. Sopron, Marcali,¹⁰⁵ nem volt képes beépülni a nemzeti bizottságokba és az önkormányzatokba, a közéleti funkció hiánya mérsékelte jelentőségét. De nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a felszabadulás után a baloldali pártok megjelenésével és az agrár viszonyokban lezajlott változásokkal elvesztette agrárproletár és szegényparaszti bázisát, azokat a rétegeket, amelyek társadalmilag és politikailag aktívabbak voltak. Tagságának zöme a kis- és középparasztság soraiból került ki, hangadókká azonban a tehetősebb középparaszti és gazdagparaszti csoportok váltak. Akadályozták a szövetség tevékenységének fellendülését a súlyos anyagi gondok is. A kisgazdapárt legkülönbözőbb - nemegyszer törvényellenes - forrásokat vett igénybe, hogy a szervezkedés anyagi fedezetét előteremtse.¹⁰⁶

A Parasztszövetség az FKGP birtokos paraszti szárnyának vezetése és ellenőrzése alatt állt. Annak ellenére, hogy ez a függőség nagyon szoros volt, a paraszti szervezet rendelkezett bizonyos önállósággal. Soraiban hamarosan három irányzat alakult ki: az egyiket a konzervatív jobboldali, szélsőségesen nacionalista, fajvédő titkos szervezet a Magyar Közösség tagjai alkották,¹⁰⁷ a másik, a "katolikus vonal" élén Hajdu Németh Lajos és hívei álltak, akik a katolikus egyház befolyása alatt álló paraszti rétegek és képviselői számára szerettek volna nagyobb teret biztosítani a szövetségben. A harmadik áramlat vezetője a parasztpárti Kelemen Sándor, a művelődési osztály vezetője lett, a paraszti

radikalizmus talaján a paraszti érdekek hatékony képviselővé szeretne volna kiépíteni a szervezetet.¹⁰⁸

A Kisgazdapárt kezdetben nem emelt kifogást az egységes demokratikus nő- és ifjúsági mozgalom megteremtése ellen, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség és a Magyar Demokratikus Nők Szövetsége vezetőségében helyet foglaltak megbízottai. 1945 tavaszán azonban annak hatására, hogy a koalíciós partnerek, elsősorban az SzDP, hozzákezdtek saját tömegszervezeteik kiépítéséhez, az FKgP vezetősége is hozzálátott saját nő- és ifjúsági szervezetének létrehozásához.

1945 március 2-án Debrecenben hivatalosan megalakult az FKgP Ifjúsági Csoportja, amely később Független Ifjúság nevet vett fel, s kilépett a MADISZ-ból.¹⁰⁹ Elnöke B. Rác István lett, aki részt vett a németellenes ellenállási mozgalomban, de a fiatal értelmiségiek csoportjához tartozott. A vezetőség nagyjából a régi jobboldali ifjúsági egyesületek vezetői köréből került ki, többnyire új emberek voltak, a Polgári Tagozat baloldali beállítottságú ifjúsági szervezetének tagjait szinte az első perctől kezdve háttérbe szorították, vagy mellőzték. A Független Ifjúság a háboru előtti ifjúsági szervezetek egy részének utóda lett, a KALOT-ból, a KIE-ből, a Cserkészszövetségből s a különböző református egyesületekből átlépett, vagy "kiöregedett" fiatalokat, elsősorban a parasztifjúságot, de értelmiségieket és diákokat is tömörítette. A kisgazdapárti ifjúsági szervezet politikailag sokszínű arculattal rendelkezett; közös jellemző vonása azonban az volt, hogy szemben állt a marxista pártokkal és ifjúsági szervezeteikkel, ideológiájára nagy hatást gyakorolt a népi írók világnézete, különösen a "szövetkezeti

szocializmus" eszméje.¹¹⁰

A Kiszgazdapárt női szervezete 1945 április végén alakult meg.¹¹¹ Vezetésében városi polgári uri asszonyok játszották a főszerepet. A kiszgazda politikai mozgalom legreakciósabb intézményét alkotta, rendkívül nagy befolyása volt körében a katolikus egyháznak.

A kiszgazdapárti nő- és ifjúsági mozgalom tevékenysége 1945 nyarán lendült fel.

A Független Kiszgazdapárt viszonylag gyors szervezeti kiépülése azt mutatja, hogy a parasztság tulajdonos rétegei nagy politikai aktivitással kapcsolódtak be a népi demokratikus átalakulás áramlatába. A párt a felszabadulás után kibontakozó hatalmas demokratikus paraszt-mozgalomnak köszönhette létét. A szervezeti hálózat kialakulásával párhuzamosan az FKGP tömegbázisában - a háboru alatti állapotokhoz képest - jelentős eltolódások kezdődtek: megindult a polgári-kispolgári és értelmiségi rétegek áramlása a párt felé. E folyamat a társadalmi átalakulás egész menetére nagy hatást gyakorolt.

A politikai hatalmat a Magyar Függetlenségi Front pártjai tartották szilárdan a kezükben és tételen megfigyelés alatt tartották, hogy a koalíciónak csak négy tagja van.¹ A kormánykoalíciónak a magyar közbizonyban számottevő ellenzéke nem alakult ki. A kisebb politikai pártok és csoportok, miután működésüket nem engedélyezték, eltorvadtak, vagy ha fenn is tartották önállóságukat, belső válság marcangolta őket, tömegbefolyásra nem tudtak szert tenni. A Függetlenségi Fronton kívül az egyház képviselte a legjelentősebb politikai erőt.²

II. fejezet

A Független Kisgazdapárt elhelyezkedése a Függetlenségi Frontban és az augusztus 20-i nagyválasztmány

A politikai erőviszonyok átmeneti balra tolódása:

az Ideiglenes Kormány átalakítása

1945 nyara a népi demokratikus átalakulás menetében új szakasz nyitánya. Magyarország egész területe felszabadult a német fasiszták és magyar kiszolgálóik uralma alól. A náci Németország katonai vereségével véget ért a második világháború, s lezárult a fasizmus elleni harc szerte Európában, így nálunk is. Ezzel egyidejűleg hazánkban befejeződött egy sor demokratikus feladat megoldása, mindenekelőtt a feudális maradványok, a nagybirtokrendszer felszámolása. Kiépült az államapparátus, a közigazgatás reorganizálódott, a központi kormányzati hatalom nagyjából megszilárdult. A helyi önkormányzatok és a népi szervek csaknem mindenütt létrejöttek. Többé-kevésbé végleges formában kialakult az ország politikai struktúrája. A politikai hatalmat a Magyar Függetlenségi Front pártjai tartották szilárdan a kezükben és tételes megfogalmazást nyert, hogy a koalíciónak csak négy tagja van.¹ A kormánykoalíciónak a magyar közéletben számottevő ellenzéke nem alakult ki. A kisebb politikai pártok és csoportok, miután működésüket nem engedélyezték, elsorvadtak, vagy ha fenn is tartották önállóságukat, belső válság marcangolta őket, tömegbefolyásra nem tudtak szert tenni. A Függetlenségi Fronton kívül az egyház képezte a legjelentősebb politikai erőt.²

A népi demokrácia pártpolitikai rendszerének egyik jellemző vonása az volt, hogy a társadalmi rétegződés és pártpolitikai struktúra teljes egészében nem fedték egymást. Amíg a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt a munkásosztály, az agrárproletáriátus és a szegényparasztok, a városi és falusi kispolgárság képviselőit fogta össze, s a nemzeti Parasztpárt az agrárszegénység, a nincstelenek, szegényparasztok és újonnan földhözjutottak gyülekező helye lett, addig a Kisgazdapárt zászlaja alatt az ujjgazdák, a közép- és kis-gazdagparasztok mellett a volt uralkodó osztályok maradványai, a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia, a polgári értelmiség és a városi kispolgárság különböző csoportjai álltak össze. Ebből egyrészt az következett, hogy a pártok egymáshoz való viszonya nem fejezte ki egyértelműen az osztályok egymáshoz való viszonyát, a politikai szervezetek szembenállása nem jelentette az osztályok szembenállását, másrészt az, hogy a társadalmi-politikai ellentétek nemcsak, sőt nem is elsősorban a kormánykoalíció és az azon kívül elhelyezkedő konzervatív-jobboldali erők között, hanem a Függetlenségi Fronton belül, és a különböző egymással szembenálló érdeklő társadalmi rétegeket egyesítő Kisgazdapártban alakultak ki. A népi demokratikus pártrendszer további vonása, hogy a Függetlenségi Frontnak belső szerkezetében komoly aránytalanságok keletkeztek. A baloldali erők a pártok számaránya tekintetében fölényben voltak a Független Kisgazdapárttal szemben, amely bármely gazdasági-politikai döntés meghozatalánál behozhatatlan előnyt jelentett számukra, ugyanakkor a Kisgazdapártnak a politikai és a kormányzati hatalomból való részesedése nem állt összhangban tö-

megbefolyásának rohamos kiszélesedésével. A politikai erőviszonyok ilyen fejlődésének elkerülhetetlenül politikai összeütközésekhez kellett vezetnie.

A Független Kisgazdapárt-1944 őszén - 1945 kora tavaszán- háttérbe szorultsága, felső vezetésének kialakulatlansága és tanácstalansága, szervezeti gyengesége miatt komolyabb politikai szerepet nem játszott, az események alakulására számottevő hatást nem gyakorolt. "A pozíció háboruban" országos szinten sorozatos vereséget szenvedett. 1945 május-junius folyamán azonban fokozatosan magához tért, s széleskörű szervezkedése, nagyarányú és erőteljes agitációja a politikai élet felső szintjén is egyre nagyobb hullámokat vert.

A kormánykoalíció tagjai között feszültségek keletkeztek, megkezdődött - egyelőre még alig észrevehetően - az egyes pártok politikai elkülönülése; a német fasizmus leverése, s a nagybirtokrendszer felszámolása után a soronkövetkező feladatok kijelölésében és végrehajtásában nézeteltérések alakultak ki.

A Kisgazdapárt vezetősége természetesen maga is tisztában volt azzal, hogy az ország felszabadulása után a legégetőbb nemzeti teendő a rombadőlt ország helyreállítása, az üzemek és a lakóépületek felépítése, a termelés beindítása, valamint a közlekedés újjászervezése s támogatásáról biztosította a Kommunista Pártot.³ Bár az áprilisi kormányrekonstrukciókor az újjáépítési tárca elvállalásában taktikai célok is közre játszottak, - jól felhasználható a párt népszerűsítésére, kormányzati befolyásának növelésére, esetleg átfogó gazdasági csucsszervvé lehet fejleszteni, - Nagy Ferenc miniszteri megbízása azt mutatja, hogy az ország újjáépítésének gondját a kisgazda pártkörök komolyan vették.⁴ Ugyanakkor hamarosan ki-

derült, hogy Tildy nyilatkozataival ellentétben az ország helyreállításának mikéntjét, a teendők sorrendjét és az egyes nemzetgazdasági ágazatok fontosságát, illetően komoly felfogásbeli különbségek vannak a két párt között. Az alapvető vitakérdés az volt, hogy a magyar nép képes-e saját erejéből helyreállítani az országot. A kommunisták határozott igennel válaszoltak erre a kérdésre. A jobboldali kiskgazdapárti körök azonban azt vallották, hogy a háboru okozta károk elhárítása a külföld, a nemzetközi nagytőke támogatása nélkül megvalósíthatatlan. Varga Béla a pártban kialakult eme hangulatnak a nyilvánosság előtt is hangot adott: "... az országot a magunk erejéből talán 40 évig sem tudnók felépíteni olyanná, amilyen volt. Vegyük tudomásul, hogy a termelőmunka sem az egyik, sem a másik téren nem tud megindulni segítség nélkül. Ezt az országot magunktól felépíteni nem tudjuk,"⁵ - mondotta. A nyilatkozat belpolitikai vihart kavart, kommunista oldalról Varga Béla állásfoglalását az ujjaépítés elleni támadásnak minősítették; a Szabad Nép nagyon határozottan visszautasította a hitetlenséget keltő, az ujjaépítés lendületét veszélyeztető kijelentést.⁶ Nézeteltérések voltak amiatt is, hogy az FKGP paraszti szárnya az ipari termelés beindításával szemben elsődlegesnek a mezőgazdasági termelés helyreállítását tartotta, s a birtokos parasztságot állami támogatását, a vetőmaggal, a mezőgazdasági gépekkel és alkatrészekkel való ellátását szorgalmazta. Jellemző, hogy Kovács Béla, a MKP "Arccal a vasut felé" jelszavának pandanjaként "Arccal a mezőgazdaság felé" jelszavát hirdette meg.⁷

A Kiskgazdapárt annak ellenére, hogy szűkebb vezetősége nagy gondot fordított az ujjaépítés zavartalan menetének

biztosítására,⁸ s Nagy Ferenc az újjáépítési minisztérium élén jól látta el feladatát, néhány elenyésző példától eltekintve, nem kapcsolódott be erejéhez mérten az ország helyreállításába. Ennek részben objektív okai is voltak: az FKGP a munkásosztály körében nem rendelkezett befolyással, a legfontosabb gazdasági tárcák, elsősorban az ipari és a közlekedési minisztériumok a munkáspártok kezében voltak s paraszti tömegeket kisebb részfeladatoktól eltekintve, nehezen lehetett mozgósítani. De abban, hogy a Kiszgazdapárt még a rendelkezésre álló lehetőségekkel sem élt eléggé, közrejátszott az is, hogy tevékenységének homlokterében politikai kérdések álltak, különösen azután, hogy az MKP kezdeményezésére 1945 májusában megkezdődtek a parlamenti választások előkészítését célzó tárgyalások.⁹

A demokratikus erők közötti ütközések egyik legfontosabb tárgyát a pártok egyenlőtlen fejlődéséből és eltérő hatalmi helyzetéből adódóan, már 1945 kora nyarán az új népi demokratikus rendszer erőszakszervezete, a rendőrség képezte. A rendőrséggel kapcsolatos - főleg a Kiszgazda Párt részéről elhangzó¹⁰ - panaszok orvoslására az Ideiglenes Kormány megbízásából a jobboldali szociáldemokrata Valentiny igazságügyminiszter javaslatokat dolgozott ki. Ezek azt célozták, hogy átszervezésekkel és új politikai nyomozószerv felállításával a karhatalom irányítását kivegyék a Kommunista Párt ellenőrzése alól. Valentiny tervezettét a minisztertanács 6:4 arányban elfogadta. /A kommunista miniszterek a javaslat ellen foglaltak állást, a szociáldemokraták szavazatai megoszlottak, míg a kiszgazdák támogatták az előterjesztést./ a felszabadulás óta először fordult elő, hogy a kommunista pártot valamely kérdésben leszavazták.

Gerő Ernő az MKP nevében azonnal bejelentette, hogy a szavazás eredményét nem fogadja el, s a párt követelni fogja annak megváltoztatását.¹¹

A Független Kisgazdapárt politikai aktivizálódása, a koalíción belül keletkező feszültségek, s nem utolsósorban a népi hatalom kialakuló erőszakszervezete elleni jobboldali támadás 1945 június végén, július elején arra késztették a Magyar Kommunista Párt vezetőit, hogy részben módosítsanak a párt irányvonalán és az ujjaépítés mellett nagyobb figyelmet szenteljenek a politikai kérdéseknek. A kommunisták világosan felismerték az osztályerőviszonyokban kezdődő változásokat, s tisztában voltak azok politikai következményeivel. Helyesen látták, hogy a Kisgazdapárt jobboldala az, amely a politikai életben képviseli és kifejezésre juttatja a polgári-gazdagparaszti rétegek törekvéseit. Bár e politikai irányzat még viszonylag szervezetlen, kialakulatlan volt, az ellene való fellépés mégis éppen dinamizmusa, rohamosan növekedő befolyása, potenciális veszélyessége miatt indokolt, s nem elsietett lépés volt. A kommunista sajtó 1945 június végétől kezdve egyre erőteljesebben bírálta a Függetlenségi Front paraszti-polgári szárnya vezetőinek közéleti állásfoglalásait s a belpolitika egyes negatív jelenségeit. A MKP mindenekelőtt a demokratikus pártok összefogását kívánta megszilárdítani s velük együtt szándékozott harcba indulni az ujjaéledő konzervatív és jobboldali erők ellen. A párt Politikai Bizottsága 1945 július 5-én határozatot hozott, hogy a Szociáldemokrata Párttal szorosabbra kell fűzni a kapcsolatokat, tisztázni kell az egymásközi vitás kérdéseket. Ugyanakkor érintkezésbe kell lépni a Kisgazdapárt bal-szárnyával és centrumával s segítségükkel el kell szigetelni a párt burzsoá jobboldalát.¹²

Még aznap sor került a két munkáspárt vezetőinek találkozójára. Az MKP kérte az SzDP baloldali vezetőit, hogy a párton belül lépjenek fel az egyre inkább teret nyerő jobbszárny ellen, s az ellene vívott harcban - elvi alapként - az MKP-hoz és a népi demokráciához fűződő viszonyt tekintsék. Egyben kérte őket arra is, hogy foglaljanak állást a Valentiny-ügyben s a Kommunista Párttal való együttműködés kérdésében. A szociáldemokrata politikusok hosszabb vita után - kölcsönösen tett engedményekkel megállapodtak abban, hogy a két marxista párt szorosabbra fűzi együttműködését, a pártvezetőségek között közvetlen kapcsolatot építenek ki; a szakszervezetek kérdésében mindkét fél érdekeit kielégítő megoldást keresnek. Az SzDP hozzájárul Valentiny Ágoston igazságügyminiszter visszahívásához; az MKP közölte: felmenti Zöld Sándor, kommunista belügyi államtitkárt, a rendőrség vezetőjét,¹⁴ akit a koalíciós pártok erősen támadtak és felelőssé tettek a rendőrségen uralkodó állapotokért.

A Kisgazdapárt belpolitikai aktivizálódása, tömegbefolyásának növekedése hatalmi helyzetének valamelyes megerősödését eredményezte. 1945 június 24-én az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldendő új képviselők megválasztásakor a párt kapta a demokratikus blokk tagjai közül a legtöbb mandátumot, szám szerint 51-et. Ez ugyan nem jelentett komoly előretörést, mert a baloldali szervezetek összesen így is 38-cal több képviselővel rendelkeztek a nemzetgyűlésben, ahol ezáltal a baloldal főlényje megmaradt. A kisgazdapárti vezérkar azonban a mandátumok viszonylag nagy számát elsőkomolyabb politikai sikerének könyvelte el s nagyra értékelte, hogy mindössze 8 képviselői hellyel van kevesebbje, mint az MKP-nak.¹⁵ Ugyanakkor a belpolitikai élet eseményei s a polgári rétegek kezdődő mozgoló-

dása a Kiszgazdapártban is éreztette hatását. A kommunista vezetők számtalanszor figyelmeztették Tildy Zoltánt, az FKGP ügyvezető alelnökét és környezetét a jobboldali erők beszivárgásának politikai következményeire, ők azonban elhárították a kommunisták aggodalmait és kérték, ne avatkozzanak be a párt belső ügyeibe, mert ezzel csak a balszárny helyzetét nehezítik meg.¹⁶ A kiszgazda pártvezetőség lebecsülte a konzervatív polgári rétegek megjelenésében rejlő veszélyeket s e vonatkozásban nem ismerte fel a politikai fejlődés tendenciáit.¹⁷

A valóságban azonban a párton belüli helyzet már 1945 június első napjaiban válságjeleket mutatott; kiderült, hogy csaknem minden lényeges gazdasági és politikai kérdésben komoly nézeteltérések vannak, s az ellentétek kishiján felszínre törtek. Az országos pártvezetőség június eleji ülésén egy nem különösebben fontos ügyben majdnem leszavazták Tildyt, s csak nagy diplomáciai közbenjárással lehetett a vihart elkerülni. A pártvezérrel elégedetlenkedők a nyílt támadás tervével foglalkoztak. Így pl. egy egyébként jelentéktelen személy, Wittenberg István, aki felszabadulás előtt az egykori Gömbös-párti Zsitvay Tibor volt igazságügyminiszter körzetéhez tartozott, a Polgári Demokrata Párt lapjában, a Világban nyílt levelet akart megjelentetni Tildy és csoportja ellen. Az akcióra azonban nem került sor, mert egyrészt erről baráti köre lebeszélte, másrészt a Világ nem volt hajlandó a provokációnak teret adni.¹⁸ Debrecenben a helyi pártszervezetben is jobboldali fordulatra került sor; június 10-én kizárták a pártból a demokratikus gondolkodású Juhász Gézát, aki jó kapcsolatot tartott fenn az NPP-vel és az MKP-val.¹⁹ Szegeden a maradi fellogásu, bigottan vallásos Nagyiván János aktivi-

zálódása okozott feszültséget a helyi pártéletben, nyilatkozatai és állásfoglalásai a koalíciós partnerek bírálatát is kiváltották.²⁰

Tildy Zoltán és a szűkebb vezetőség június második felében kezdett felfigyelni a párt belső helyzetére. Ekkor döbbennek rá, hogy az MKP figyelmeztetése nem volt alaptalan. Határozottabb lépésekre azonban csak azután kerül sor, hogy a baloldali sajtó bíráló hangneme megerősödött. Június 28-án leváltják Arany Bálintot, a konzervatív jobboldali fajvédő titkos szervezet, a Magyar ^Aözösség, egyik vezetőjét a budapesti központ szervezési osztálya éléről, amikor kiderült róla, hogy a Honszeretet Egyesületben viselt tisztsége miatt a párt igazoló bizottsága nem igazolta.²¹

Fegyelmi eljárást indítanak a munkáspártok által sokszor kifogásolt, egykori fajvédő politikus Korodi Katona János, az FKGP VIII. kerületi elnöke ellen. Felelősségre vonják Pongrácz Aladárt, Dinnyés Lajos bizalmasainak egyikét, aki sovinszta kijelentéseket tett, s ezzel ártott az ország külpolitikai érdekeinek.²² Felmentik Morelli Ginot, az FKGP IX. kerületi elnökét, aki a felszabadulás előtt a kormánypárt, a MÉP helyi vezetője volt. Napirendre került Vásáry István helyzete is. A konzervatív, a koalíciós viszonyokat nehezen tűrő, élesen kommunista ellenes Vásáry komoly tehetételt jelentett a kisközgazdasági politika számára. A baloldali erők gyakran támadták, kiváltképp pénzügyi politikáját bírálták. A pártvezetőség hosszú belső harcok után végül is úgy döntött, hogy visszahívják az állami megbízatásából. A döntésben valószínűleg szerepet játszottak Tildy és Vásáry közötti személyes ellentétek is.²³

A koalíciós partnerek közötti feszültség a felszínen

egyelőre alig látható növekedése, a pártok kezdődő eltávolodása egymástól aggodalmat keltett vezető kisgazdapárti körökben. Tildy Zoltán meg is kérdezte Rákosi Mátyást, hogy a MKP bírálóbíró hangvétele nem azt jelenti-e, hogy a munkáspártok nem tartanak tovább igényt az FKGP közreműködésére.²⁴ A kisgazda politikusok a nyilvánosság előtt igyekeztek a pártnak a Függetlenségi Fronthoz való feltétlen lojalitást hangsúlyozni. A kitűnő taktikai és politikai érzékkel rendelkező Balogh István felismerve a koalíción belül megbomló egyetértést, sietett elejét venni az ellentétek kiéleződésének. 1945. június 29-én Szegeden elmondott beszédében felelevenítette a "szegedi kézfogást", az 1944 őszi indulást, amikor még teljes volt az összhang a pártok között. A demokratikus erők fenntartások nélküli összefogásának fontosságát hangoztatta és nehézményezte a MKP fellépését, valamint a meginduló sajtótámadásokat.²⁵ Néhány nap múlva a Magyar Nemzet, az FKGP jobbszárnyának egyik szócsöve megismételte a hűségnyilatkozatot a "szegedi kézfogás" mellett.²⁶

A magyar népi demokrácia két vezető pártja közötti viszony 1945 július elejére azonban nemcsak az országos politika szintjén, hanem megyei és helyenként falusi szinten is megromlott. "A Kisgazda Párttal a valóságban nem működünk együtt - hangzik a MKP Miskolci Területi Bizottságának jelentése. - Részletkérdésekben meg tudunk velük egyezni / törvényhatósági bizottság összeállítása/, főleg személyi kérdésekben. Nincs együttműködés az ujjaépítés kérdésében, ahelyett, hogy együttműködnének, szétforgácsolják erőinket."²⁷ Az MKP Győri Területi Bizottsága is arról tudósít, hogy:

"Viszonyunk velük eléggé feszült..."²⁸. A Dunántulon, Vas, Somogy, Zala megyékben szintén komoly visszaesés következett be a két párt viszonyában. Baranyában az MKP-nak a megyei kisgazdapárti politikusokkal, akik jórészt paraszt-emberek voltak, jó kapcsolatai alakultak ki, de a polgári elemeket tömörítő pécsi tagozattal állandóan harcban állt. A falvakban, mind Baranyában, mind Tolnában a helyi Kisgazdapárt számos esetben támogatta a kommunisták törekvéseit.²⁹ A Tiszántulon valamivel jobb volt a kommunista-kisgazda viszony. Ennek ellenére az MKP Debreceni Területi Bizottsága a kapcsolatok hanyatlásáról számolt be, noha a helyi kisgazdapárti szervezetek némelyikével továbbra is együtt tudtak működni.³⁰ Dél-Magyarországon és Szegeden szintén romlott a helyzet, bár a mezőgazdasággal összefüggő kérdésekben rendszerint közös nevezőre jutottak.³¹

A Magyar Kommunista Párt július elején kezdeményezéseket tett a két politikai szervezet kapcsolatainak normalizálására; javaslatára a pártvezetők 1945 július 6-án közös értekezletet tartottak. Az MKP küldöttsége közölte Tildy-ékkel, hogy a fiatal magyar demokrácia további sorsa szempontjából veszélyes dolognak tartja, hogy az FKGP-ban zavartalanul erősödik a polgári jobboldal. Kifogásolta, hogy Budapesten, főleg a Polgári Tagozaton keresztül, sok reakciós elem lép be, a budapesti vezetőség kezd hatásuk alá kerülni, s a demokratikus gondolkodású politikusok háttérbe szorulnak. Követelték, a vezetőség csináljon rendet a párt portáján, figyelmeztetve arra, hogy az egész nemzet érdeke, hogy az FKGP ne kerüljön a soraiba özőnlő jobboldali polgári rétegek vezetése alá. Kisgazdapárti részről megpróbálták

vitatni a kommunisták által kifogásoltakat, tagadták, hogy a pártban jobb- és balszárny lenne. Hosszas vita alakult ki a "reakció" elleni harc értelmezése körül. A Kisgazdapárt a "reakció" fogalma alatt a háboru előtti szélsőjobboldal, a nyilas-fasizmus maradványait értette, amíg a kommunisták szélesebben értelmezték, az egykori kormánypártiakat és idesorolták. Végülis a kisgazdapárti vezetők elfogadták az MKP álláspontját, hogy pártjukon belül is fel kell lépni a régi rendszer hívei ellen. Rákosiék tarthatatlannak minősítették azt a helyzetet, hogy ha az MKP támad egy jobboldali figurát s az illető belép az FKGP-ba, megszűnik felelősségrevonásának lehetősége. Tildyék közölték, hogy már előzőleg visszahívták a munkáspártok által súlyosan elmarasztalt Vásáry Istvánt. A Kommunista Párt vezetői bírálták az FKGP-nak az ujjaépítéssel kapcsolatos magatartását is. Nehézményezték, hogy a kisgazdák azt nem tekintik központi feladatnak; szóvátették Varga Béla nevezetes nyilatkozatát, amelyben kétségbevonta, hogy a magyar nép saját erejéből helyre tudja állítani az országot. A jelenlévő kisgazdapárti politikusok, ha nem is túl nagy meggyőződéssel, de lényegében elutasították Varga Béla álláspontját. A két párt tárgyalásának fontos pontját képezte az új demokratikus rendőrség helyzete. A kisgazda küldöttség szerint a karhatalom még mindig nem áll hivatása magaslatán, sőt újabb kilengési hullám kezdődött, nagyon sok helyen parasztembereket, a párt helyi vezetőit zaklatják, bántalmazzák s nem egyszer okkal-ok nélkül internálják őket. Az MKP képviselői nem fogadták el ezt az elemzést, bár elismerték, hogy a rendőrség tevékenységében változatlanul sok bírálható mozzanat

van. A kommunisták követelték, hogy az FKgP lépjen fel erélyesebben a korrupció ellen.³²

Rendezésre vártak a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt kapcsolatai is. A háború után a két politikai tömörülés vezetői között az érintkezés felvétele nagyon nehézkesen indult, annak ellenére, hogy Nagy Ferenc 1945 február elején Marosán Györggyel Debrecenben folytatott tárgyalásai során közölte: az FKgP az SzDP-vel 1943-ban kötött megegyezést változatlanul állja, s két hét múlva Szakasits Árpád, a Szociáldemokrata Párt főtitkára is megerősítette: a maguk részéről szintén tartják a korábbi megállapodásokat,³³ a két párt között a kormánykoalícióban belül tényleges együttműködés nem alakult ki. Kivételt képezett néhány vidéki város, elsősorban Pécs, Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza, ahol a jobboldali szociáldemokrácia befolyása hatékornak bizonyult. E városokban a helyi SzDP az MKP-val szemben, a kisgazdáknál keresett és rendre talált is menedéket.³⁴ Tildy Zoltán és a szűkebb pártvezetőség az új kül- és belpolitikai helyzetben elsősorban a Kommunista Párt felé fordult, s azzal kívánt együttműködni. Világosan látták, hogy a Szovjetunió bizalmát élvező MKP kulcsszerepet fog betölteni a népi demokratikus átalakulásban s a hozzá való viszony határozza majd meg az egyes politikai erők helyzetét és lehetőségeit a közéletben. Az SzDP-t - a másik munkáspárthoz képest - politikai szempontból másodhegedüsnek tekintették, amelynek nincs s várhatóan alig lesz érdemi beleszólása az események alakulásába. Ennek ellenére rossz néven vették, hogy az SzDP 1944 októberében egységfrontra lépett az MKP-val, s a kétoldalu együttműködést a felszabadulás után felújították.

Befolyásolta viszonyuk alakulását az is, hogy a kisgazdapárti vezérkarnak a háboru alatt a jobboldali szociáldemokratákkal épültek ki kapcsolatai, akik azonban különböző okoknál fogva 1945 tavaszán háttérbe szorultak a pártban. Bár Tildyék nem mondtak le a szociáldemokrácia megnyeréséről s Szakasitsékat nem ellenfélnek, hanem bizonyos mértékig potenciális szövetségesnek tekintették, nem szorgalmazták túlzottan a külön együttműködést.

A munkásmozgalom reformista szárnya, függetlenül attól, hogy a proletár egységfront megszilárdítását tekintette elsőrendűen fontosnak, kezdetben nehézményezte, hogy a kisgazdapártiak elsősorban az MKP körül forgolódnak s nem sietnek a háboru alatt életrehozott pártszövetség felújításával. Később azonban, amikor egyre világosabb lett az FKgP felduzzadása, társadalmi összetételének megváltozása, Szakasitsék bizonytalanokká kezdtek válni, s visszahúzódtak, arra azonban vigyáztak, hogy a teljes elhidegülés ne következzen be.

A mindkét fél részéről elhangzó kölcsönös felajánlkozások és hűségnyilatkozatok ellenére a volt szövetségesek gyakorlati együttműködése ilymódon 1945 első felében nem sokat javult.

Az 1945 július 10-én megtartott közös értekezleten a két párt viszonyának rendezése mellett szóbakerültek a magyar belpolitika általános kérdései is. Az SZDP vezetői élesen bírálták az FKgP tevékenységében megjelenő jobboldali mozzanatokat s maguk is határozottabb cselekvésre ösztönözték Tildyékét a saját pártjuk konzervatív-antikommunista elemei ellen.³⁵

A Függetlenségi Fronton belül a legrosszabb kapcsolat talán a két parasztpárt között alakult ki, annak ellenére, hogy a kisgazdapárti vezetők meg-megújuló rohamokat indítottak annak érdekében, hogy az NPP-t a maguk oldalára vonják. Már 1945 február elején az FKGP részéről felvetették Darvas Józsefnek, az NPP egyik baloldali vezetőjének, hogy a két szervezet a munkáspártokhoz hasonlóan kössön szoros párt-szövetséget. Darvas ezt a tervet - az MKP tanácsára - visszautasította.³⁶ Május elején, amikor megkezdődött a Parasztszövetség szervezése, Nagy Ferencék felajánlották az NPP-nak, hogy lépjen be a közép- és gazdagparaszti vezetés alatt álló tömegszervezetbe. A Parasztpártban az FKGP közeledése nagy vitát váltott ki. Kovács Imre, aki ugyan a két párt politikai szövetségre lépést ellenezte, abból a megfontolásból kiindulva azonban, hogy "...valamiféle biztatást mégis csak kell adni a kisgazdák balszárnyának, mert különben teljesen elfordulnak tőlünk", a Parasztszövetséghez való csatlakozás ellen nem emelt kifogást. Veres Péter, Erdei Ferenc és mások viszont határozottan elutasították a belépés gondolatát. "A Parasztszövetséggel való bármilyen kapcsolat feltétlen bizonytalanná tenné helyzetünket a szegényparaszság előtt - jelentette ki Veres Péter - a földmunkásokkal sokkal több érzelmi közössége van a pártnak még akkor is, ha kommunisták, mint azzal a réteggel, amely a Parasztszövetségbe tartozik."³⁷ A Parasztpárt a belső nézeteltérések, s bizonyos taktikai megfontolások miatt, nem utasította el határozottan a kisgazdapárti ajánlatot s nem csapta be a kaput a hozzájuk forduló Nagy Ferencék előtt, de konkrét ígéretet sem tett. A kisgazda körök sértődötten

fogadták a bizonytalan választ s így a pártközi kapcsolatok e téren is megmerevedtek.

Az FKgP vidéki szervezkedése idején az egyik leginkább támadott célpont a szegényparaszti radikalizmus képviselőjét vállaló párt volt. Az NPP ezért sokhelyütt szembefordult a birtokos parasztságot és a helyi jobboldali elemeket tömörítő Kisgazdapárttal. Lényegében az egész országra vonatkoztatható az NPP Központi Kerületi Titkárságának a két párt viszonyának állapotáról szóló 1945 július 13-i jelentése: "Határozottan, ha nem is nyíltan, de valóságban mégis az egész kerületben szemben állunk a Kisgazdapárttal."³⁸ Bár a teljes elhidegülés a parasztpártok között nem következett be, a belpolitikai feszültség levezetését célzó pártközi tárgyalások sorozatában az FKgP és az NPP vezetőinek találkozásiára nem került sor.

A koalíciós partnerek tehát a július eleji pártközi tárgyalások során magukévá tették a Magyar Kommunista Pártnak a demokratikus erők együttműködésének megszilárdítására, az előretörő konzervatív és jobboldali erők elleni harc fokozására irányuló törekvéseit. 1945 július 7-én összeült az MKP Központi Vezetősége, amely jóváhagyta és megerősítette a májusi konferencia irányvonalát. A legfontosabb feladatnak változatlanul az ország újjáépítését jelölte meg s e cél érdekében az erők koncentrációját változatlanul szükségesnek ítélte. Jóváhagyta a nagytőke korlátozására és ugyanakkor az újjáépítésbe való bevonására irányuló gazdaságpolitikai elgondolásokat. Helyeselte, hogy a párt kezdeményezni fogja a bányák államosítását. A vezető kommunista testület politikai téren a korábbiaktól eltérően, elkerülhetetlennek tartotta az FKgP jobboldalán gyülekező polgári-kispolgári erők

elleni fokozottabb fellépést. Ez nem azt jelenti - mondotta Rákosi Mátyás - hogy a párt általános hadjáratot kezd a Kisgazdapárt ellen"...hanem annyiban történik változás, hogy ha a Kisgazdapárt jobbszárnya bennünket nyíltan vagy burkol-
tan megtámad, azonnal nyílt ellentámadásba megyünk a jobb-
szárny ellen. Rámutatunk, hogy a Kisgazdapártnak ez a része,
mely bennünket támad, reakciós és le fogjuk leplezni őket.
El fogjuk venni a kedvüket attól, hogy ezt a vonalat foly-
tassák. Ebben a tekintetben tényleg van egy bizonyos változás
a pártunk vonalában."³⁹

Másnap a Szabad Nép - a felszabadulás óta először - éles
hangon bírálta a Független Kisgazdapárt vezetését s a nyil-
vánosság előtt követelte, hogy vegye a részét ki a restaurá-
ciós erők elleni harcból s a párton belül lépjen fel a kom-
munista-ellenes törekvésekkel szemben.⁴⁰ A Kommunista Párt
kritikájához csatlakozott a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti
Parasztpárt is. Néhány napos sajtóháború kezdődött. A szociál-
demokrata sajtó óvatosabb, enyhébb fogalmazásban megismétel-
te az MKP követeléseit.⁴¹ Az NPP nyilvánosságra hozta, hogy
a két párt viszonya megromlott. Veres Péter a Szabad Szóban
visszautasította a kisgazdapárti jobboldal részéről a párt-
ját ért durva támadásokat. Rámutatott arra, hogy az FKgP
tömegbázisában komoly jobbratolódás ment végbe s leszögezte:
ez az oka annak, amiért a Parasztpárt nem kíván a Kisgazda-
párthoz csatlakozni. Kijelentette: nem akarják Nagyatádi ut-
ját, a magyar uralkodó osztályokkal való szövetség útját
megismételni.⁴²

A magyar népi demokrácia baloldalának fellépése a Füg-
getlen Kisgazdapárt ellen a kisgazda körökben nagy megütközést

keltett. Jobboldali csoportok az első pillanatok zavarában felvetették, hogy a párt lépjen ki a koalícióból s nyisson frontot a munkáspártok ellen.⁴³ Tildy és környezete politikai és taktikai megfontolásokból, nem utolsósorban azért, hogy a parlamenti választások megrendezését ne veszélyeztesse, nem akart a szocialista pártokkal szembefordulni s a koalíció robbantását helytelenítette. De nem értettek azzal egyet Nagy Ferencék sem. A Kisgazdapárt demokratikus paraszti szárnya - bár a baloldal fellépését nehézményezte - a társadalom demokratizálásának folytatása, az új demokratikus rend megszilárdítása érdekében együtt kívánt lenni a munkáspártokkal. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy a hazai politikai viszonyok és a nemzetközi helyzet nem teszi lehetővé a kormánykoalícióból való "kiugrást" s a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ilyen lépéshez nem járulna hozzá.⁴⁴ Így Tildynek, Nagy Ferenc támogatásával, viszonylag könnyen sikerült keresztülvinnie akaratát. A Kisgazdapárt vezetője a Kis Ujság 1945 július 11-i számában írt vezércikkében bejelentette, hogy az MKP követeléseit magukévá teszik: "A párt harcra kész a demokrácia védelmében - mondotta - akár keretein kívül, akár azokon belül kísérletezik is támadással a reakció". Hozzá hasonlóan néhány nappal később Egerben mondott beszédében, Nagy Ferenc is helyeselte a régi rendszer hívei elleni fokozottabb politikai harcot.⁴⁵ Más kisgazdapárti vezetők is ilyen értelemben foglaltak állást. Ezzel egyidejűleg nyilvánosságra hozták, hogy a pártvezetőség két, magát kompromittált politikus, dr. Pongrácz Aladár és Korodi Katona János ellen fegyelmi vizsgálatot rendelt el.⁴⁶ Majd közölték, hogy Vásáry István 1945 július

12-én benyújtotta lemondását.⁴⁷

Vásáry "feláldozása" nagy felháborodást okozott a jobboldali kiskgazda pártkörökben. A Dessewffy Gyula gróf szerkesztette Kis Ujság, amely egyben a párt hivatalos lapja is volt, ország-világ előtt védelmébe vette a hivatalából távozó pénzügyminisztert. "Vásáry István kétségtelenül egyike a legpuritánabb és legkeményebb harcosoknak" - írta róla Gulyás Gábor.⁴⁸ Azonnal vezére mellé állt a debreceni kiskgazdapárti szervezet.⁴⁹ A pártvezetőség maga is bizonyos mértékig visszakozott s a baloldali sajtó kritikájával szemben megvédte a konzervatív politikust. A Kiskgazdapárt Országos Központja nyilatkozatot adott ki, amely leszögezte: "Lehet, hogy illetékes körök és mások nem értenek mindenben egyet Vásáry pénzügyi politikájával, de azt, hogy Vásáry reakciós volna, állítani nem lehet és nem szabad."⁵⁰

A pártközi megállapodások alapján haramosan sor került a kormányrekonstrukcióra. Julius 21-én Faraghó Gábor horthysta csendőrtábornok helyett a baloldali szociáldemokrata Rónai Sándor lett a közellátási miniszter, Valentiny Ágoston helyett a szociáldemokrata baloldalhoz tartozó Ries István az igazságügyminiszter, Vásáry István helyett a Tildyhez közelálló Oltványi Imre a pénzügyminiszter. Zöld Sándort a belügyminisztérium államtitkári székében Farkas Mihály váltotta fel. A kormány összetétele a demokratikus erők javára tolódott el s ez vitathatatlanul az MKP sikerét jelentette. Nem véletlen, hogy kiskgazdapárti oldalról bagatellizálni igyekeztek a kormányátalakítás politikai jelentőségét. Balogh István miniszterelnökségi államtitkár sietett ki-jelenteni: "Debrecenben azok közül az emberek közül kellett

választani, akik éppen ott voltak, míg most a kormányban helyet kérnek a pestiek és a dunántuliak is. Ez nem jelent semmiféle irányba való eltolódást."⁵¹ hogy a paraszti szelle-

A kormányátalakítás és a pártközi tárgyalások után a politikai élet a felszínen normalizálódott. Mindkét oldalon kölcsönös engedményeket tettek. Az MKP pl. visszavonta a házasságreformról, a válás engedélyezéséről szóló reformrendelet tervezetét, ami az egyházhoz közelálló kisgazda körökben kellemes visszhangot keltett.⁵² Amikor Rákosi Mátyás 1945 július 22-i beszédében felvetette a bányák államosításának tervét, kisgazda részről azonnal támogatták a kezdeményezést. A Magyar ^ÁNemzet kijelentette, hogy a szénbányák államosításáért vívott harcban: "...teljesen Rákosiék oldalán fogunk állni."⁵³ Megszűntek, illetve mérséklődtek a kölcsönös sajtótámadások. Néhány kisebb összeecsapás, mint pl. az SzDP-nek Balogh István ellen a sajtópapír elosztása ügyében indított akciójára, az FKgP néhány szélsőjobboldali Szatmár megyei vezetőjének letartóztatása, ill. Kovács Imrének óvatosan fogalmazott, de elég határozott bírálata az FKgP-ről, nem zavarta a vezető koalíciós pártkörök közötti kapcsolatokat.⁵⁴ politikai események hatására augusztus elején

A Kisgazdapártban a kommunistaellenes megnyilatkozások elhalkultak. Az értelmiségi balszárny és a paraszti centrum egyes helyeken vidéken is fellepett a jobboldali törekvések ellen. Pécsen pl. ennek következtében a kisgazdapárti táborban szakadás történt. A középparaszti érdekeket védő Baranya megyei vezetőség szembefordult a pécsi városi tagozattal, amely teljesen polgári vezetés alá került. "Mi parasztok a Kisgazdapártra támaszkodunk, azonban nem kívánunk

foglalkozni a városi tagozattal - közölte a Nagy Ferenchez közelálló Koszér Nándor egy pártközi értekezleten a baloldali pártok képviselőivel - kijelentem, hogy a paraszti szellemet akarjuk érvényesíteni. Igenis ott akarunk lenni és küzdeni azok ellen a reakciók ellen, akik nem vitás, hogy bekonferenciáztak pártunkba, de elkövetünk mindent, hogy ezeket soratettük határukat a magyar belpolitikában. Azt a megállapítást, hogy a nemzet fennmaradását legyőző államok Magyarországra? A baranyai parasztság részéről ígérem, hogy az ország felépítésében részt fogok venni. Részt kérünk a munkából."55 A példához hasonló jelenség zajlott le Kaposvárott is, bár ott ilyen látványos szakításra nem került sor. Szolnokon szintén megmozdultak az FKgP baloldali tagjai, akik jórészt a földmunkásság, a szegényparasztság és a 10-15 kh-as középparasztság köréből kerültek ki. Sokan közülük a helyi jobboldali kisközgazda vezetéssel való elégedetlenségük miatt az NPP-ba mentek át. Baloldali kisközpénztárok átlépésére az NPP-ba Hatvanban is került.56

A belpolitikai nyugalom azonban csak nagyon rövid ideig - alig egy hónapig - tartott. Hamarosan kiderült, hogy a kormány-átalakítással elért baloldali siker viszonylagos. A legelsőként megszűnt a párt legnagyobb rangú szervezete, az un. nagyvárosi bizottság. E tanácskozás feladata volt, hogy felmérje a párt felkészülését a választásokra, és a választások előkészítését. A tanácskozás után megkezdődött a párt programjának és taktikájának megvitatása, amely a választásokra való felkészülést szolgálta. A választások előtt a párt belső életében a frakcióharcok kezdtek kialakulni.

A választási előkészületek és az országos pártértekezlet megszervezése kioldották a különböző belső áramlatok és frakciók közötti ellentétet, megindult a harc a párt vezetésének megújulásáért, a politikai irányvonalak megváltoztatásáért. Annak ellenére, hogy a belső ellentétet akkor még csak

A Kisgazdapárt felszabadulás utáni első pártkongresszusa, az augusztus 20-i nagyválasztmányi ülés

1945 augusztus 2-án végetért a nagyhatalmak potsdami konferenciája,⁵⁷ amelynek döntései szinte azon nyomban éreztették hatásukat a magyar belpolitikában. Azt a megállapodást, hogy a német fasizmust legyőző államok Magyarországgal hamarosan békeszerződést kötnek s az ország visszanyeri szuverénitását, a közvélemény és a demokratikus politikai fórumok örömmel fogadták s különösen nagy megelégedettséget keltett a Kisgazdapárt házatáján. A kisgazdapárti stratégia a békeszerződés megkötéséhez igazodott: a vezetőréteg azt remélte, hogy a békeszerződés ratifikálása után a nemzetközi ellenőrzés megszűnik, a szovjet csapatok elhagyják az országot s a Kisgazdapárt számára lehetővé válik - alkotmányos uton - a hatalom átvétele. A potsdami határozatok fényében a parlamenti választások politikai jelentősége is megnőtt. A Kisgazdapárt a juliusi átmeneti visszavonulás után ismét lázas tevékenységbe kezdett. A választási küzdelemre való felkészülés első lépéseként összehívták a párt legmagasabb rangú szervét, az un. nagyválasztmányt. E tanácskozás feladata volt, hogy felmérje a párt felszabadulás után megtett útját s kidolgozza azt a programot és taktikát, amellyel a kisgazdapárti mozgalom a választási harcban részt kíván venni.

A választási előkészületek s az országos pártértekezlet összehívása kiélezték a különböző belső áramlatok és frakciók közötti ellentéteket, megindult a harc a párt vezetésének megszerzéséért, s politikai irányvonalának megváltoztatásáért. Annak ellenére, hogy a belső ellentétek akkor még csak

kialakulóban voltak, a nagyválasztmányt megelőző hetekben a legfontosabb politikai kérdésekben - a Függetlenségi Frontban való részvétel, az MKP-hoz való viszony és a társadalom demokratikus átépítése folytatásának mikéntje, - már felismerhetően jelentkeztek a nézeteltérések s az eltérő törekvések.

Tildy Zoltán, akinek pozíciójánál fogva döntő szerepe volt a párt politikai vonalvezetése meghatározásában - korábbi magatartásával összhangban - a koalíció fenntartása, a demokratikus erők összefogásának megszilárdítása mellett foglalt állást s a munkásosztály pártjaival való együttműködés lehetőségét kutatta. Felvetette, hogy a kormánykoalíció tagjai az ország gazdasági helyzetének rendezésére, az infláció térhódításának feltartóztatására, meghatározott időre dolgozzanak ki egységes, átfogó gazdasági tervet, amelynek középpontjában az ipari termelés növelése állna. Javasolta egy új agrárprogram elkészítését is.⁵⁸

A konzervatív liberális beállítottságu kisgazda körök viszont szerették volna napirendre tűzni a párt Tildy által vitt demokratikus politikájának felülvizsgálatát, mindenekelőtt a Kommunista Párttal való együttműködés kérdését. A polgári jobbszárny a demokratikus átalakulás korlátozására, a forradalmi folyamat kiszélesedésének és elmélyülésének megakadályozására keresett megoldást: a társadalmi-politikai viszonyok konszolidálódását sürgette; a politikai pártokkal szemben a központosított államhatalom befolyásának növelését s a politika mentes végrehajtó hatalom megteremtését követelte.⁵⁹ A kisgazdapárti polgári politikusok Tildy Zoltán pártvezérségét ideiglenesnek tekintették, változatlanul

durva támadást intézett a Kommunista Párt ellen, s azt

Eckhardt Tibort várták vissza s igyekeztek hangulatot teremteni mellette mind a pártban, mind a közéletben.⁶⁰ Az FKGP demokratikus paraszti szárnya nemcsak Tildy csoportjától, hanem a polgári jobboldaltól is eltérő módon kívánt továbbhaladni. Bár, mint láttuk, 1945 július elején Nagy Ferencék a koalíció mellé álltak és Tildy vonalát támogatták, a munkásosztály politikai szervezeteinek további előretörését megrökönyödve vették tudomásul. Varga Béla augusztus elején Mindszentyhez írt levelében szomorúan panaszkolta: "Sajnos, jót nem írhatok, csuszik balra minden, Vásáry pénzügyminisztert elgáncsolták... Valentiny igazságügyminisztert is elgáncsolták. Itt az ország már nem mentheti meg magát. Csak a jó isten segíthet és a külföld."⁶¹ Nagy Ferencéket a népi demokratikus erők újabb tértnyerése határozott cselekvésre ösztönözte. Összetett taktikai célokat kívántak elérni: egyrészt utját állni a politikai erőviszonyok további balratolódásának, azaz politikailag ellensúlyozni a munkáspártoknak a kormányalakítással elért sikerét, másrészt - tekintettel a választásokra - támasztékul megnyerni és aktivizálni a nehézkesen magukra találó középrétegeket, tehát tovább szélesíteni a párt tömegbázisát, harmadrészt a közelgő nagyválasztmány előtt megszerezni a párton belül Tildy "megalkuvásával" elégedetlenkedők támogatását s ezzel csapást mérni a párt baloldalára és Tildy pozíciójára, utóljára, de nem utolsósorban a választások előtt felhívni Magyarországra a nyugati nagyhatalmak figyelmét.

A Kisgazdapárt centrumának akciójára augusztus 12-én Debrecenben került sor. Itt egy népgyűlésen felszólalt Nagy Ferenc. A kisgazda politikus eladdig szokatlanul éles és durva támadást intézett a Kommunista Párt ellen, s azt

tette felelőssé a kormánykoalíció belüli egyetértés megbomlásáért.⁶² A magyar politikai viszonyokat úgy állította be, mint ahol az MKP magatartása miatt a terrorizmus légköre uralkodik, a demokratikus szabadságjogok csorbát szenvednek, a néptömegek ismét elnyomás alatt állnak. Különösen nagy kirohanást rendezett a demokratikus rendőrség ellen, kijelentette, hogy a karhatalom tulkapásai miatt a Kisgazdapárt sokat szenved, a helyi vezetők közül "sokszor százan, országos viszonylatban ezren is" letartóztatásban vannak. A közelgő választásokkal kapcsolatban úgy állította be a helyzetet, mintha a baloldali pártok, a Horthy-rendszer választási módszereihez hasonlóan, közigazgatási úton be akarnának avatkozni a választási küzdelem menetébe. Mindezek ellenére Nagy Ferenc állást foglalt a koalíció fenntartása mellett, de kifejezésre juttatta, hogy a párt centruma csak a birtokos parasztság gazdasági és politikai érdekeinek tiszteletben tartása alapján hajlandó az együttműködésben részt vállalni. A kisgazdapárti politikus - igaz, nagyon homályos megfogalmazásban - nehézményezte az államosítás kérdésének felvetését; sürgette, hogy a földreform idején kárt szenvedett 100 hold alatti paraszti birtokosok panaszait orvosolják, szükségesnek tartotta a "reakció" elleni politikai és adminisztratív harc korlátozását. Mindemellett követelte, hogy a Parasztszövetséget, a birtokos parasztság érdekvédelmi szervezetét ismerjék el a szakszervezetekkel egyenjogunak és vonják be a nemzeti bizottságokba, valamint a törvényhatósági bizottságokba.⁶³

Nagy Ferenc beszéde, a Tildy politikájától eltérő, kommunistaellenes "kemény" vonal meghirdetése, az első nyílt támadás volt a Magyar Kommunista Párt ellen. Világosan mutatja,

hogy az FKgP demokratikus birtokos paraszti szárnya a nemzeti összefogásban csak úgy hajlandó közreműködni, ha a közép- és gazdagparaszti érdekek sértetlenek maradnak.

A magyar demokrácia baloldala azonban, felismerve Nagy Ferenc indítékait, nem válaszolt a támadásra. A Szociáldemokrata Párt ugyan bírálta a kiskgazdapárti politikust, visszautasítva demokráciaellenes kirohanásait,⁶⁴ de sem a Kommunista Párt, sem a Nemzeti Paraszti Párt nem reagált nyilvánosan az elhangzottakra. Révai József a kommunista propagandisták előtt tartott augusztus 14-i előadásában ezt a következőképpen indokolta: "Mi azért nem irtunk még róla, mert egy hét múlva lesz a Kiskgazdapárt országos választmányi ülése és valószínűleg Nagy Ferenc azért tartotta beszédét, hogy éles támadást provokáljon ki tőlünk, hogy azután erre hivatkozva, megfúrassák Tildy pozícióját, a Kiskgazdapárt balszárnyát. A Népszava ezen tulteszi magát, mi óvatosabbak, tartózkodóbbak, mérsékeltebbek vagyunk."⁶⁵

A debreceni beszéd jelentette a jobboldali, kommunista-ellenes agitáció nyitányát. Az agitációs érvek - a nagyválasztmányt megelőző két hétben - a Nagy Ferenc által körvonalazott formában hangzottak el szinte országszerte. Ezt Tildyéknek nem sikerült ellensúlyozniuk.

Az egyes kiskgazdapárti csoportok között különböző elképzelések merültek fel a párton belüli pozíciók elosztására, a párt személyi és szervezeti megerősítésére vonatkozóan. Tildyék elgondolásai szerint, amelyet valószínűleg Csornoky Viktor dolgozott ki, a budapesti pártközpont túlméretezett jellegét meg kell szüntetni, hatásköréből mindenféle politikai funkciót ki kell vonni, a jövőben csak várospolitikai és

szervezési kérdésekkel foglalkozhat. "A leépítés" azért vált szükségessé, mert a budapesti szervezet 1945 tavaszán - nyarán csaknem "ellen"-központként működött s elsősorban a polgári jobboldal bázisát alkotta s onnan a baloldali kisgazdák kiszorultak. A párt súlyos gazdasági helyzetén javítandó gazdasági ügyeket össze kívánták vonni az országos pártigazgatóság hatáskörébe, amelynek élére a jó tőkés kapcsolatokkal is rendelkező dr. Balogh Istvánt szánták. Az egységes politikai irányítás és a párttaktika betartásának ellenőrzése érdekében külön politikai osztály létesítését tervezték. Hatáskörébe tartoztak volna az ideológiai, a sajtó és propaganda, a külügyi, a közigazgatási s a személyi kérdések. A politikai osztály a párt legfontosabb szerve lett volna, amely gyakorlatilag a párt egész tevékenységének irányítását kezében tartotta volna. Ennek élére Tildy bizalmasát, Csornoky Viktort javasolták, helyettesül viszont Nagy Ferenc egyik bizalmi emberét, Hám Tibort. A vezető tisztségek betöltésére a következőket vették számításba: pártvezér Tildy Zoltán; pártelnök: Nagy Ferenc; ügyvezető alelnök: Varga Béla; országos főtitkár: Kovács Béla; helyettesei: Dobi István és Csornoky Viktor; országos pártigazgató: dr. Balogh István, helyettese dr. Kriváchy Ödön. Az Országos Elnöki Tanácsba a választott helyekre három értelmiségit: Oltványi Imrét, Balogh Istvánt és Csornoky Viktort és három parasztembert: Kovács Bélát, Dobi Istvánt és B. Szabó Istvánt jelölték. A pártvezetőség újjáválasztása és a párt megerősítése érdekében személycseréket ajánlottak: Kovács Béla belügyi államtitkár, dr. Balogh István miniszterelnökségi államtitkár, B. Szabó István honvédelmi állam-

titkár és Hám Tibor sóproni főispán visszahívását állami funkcióból pártmunkára. Emellett szükségesnek tartották a baloldali pártok által kifogásolt dr. Reinprecht Antal és Öry István főispánok leváltását. Tervezték a pártapparátus teljes átszervezését is.⁶⁶

E javaslat láthatóan kompromisszum jellegű s a munkáspártok július elejei fellépése után nem meglepő, hogy a jobboldal prominens személyiségei közül vezető pozícióba senkit sem terjesztettek elő. Hogy ez az elképzelés a kisgazdapárti baloldal súlyát erősítendő készült, mutatja Tildy pártvezéri Csornoky Viktor országos főtitkár helyettesi és politikai osztályvezetői jelölése, valamint az, hogy kinos pontossággal minden fontosabb pártfunkcionárius mellé baloldali politikust is állítottak. Így Kovács Béla helyettese Dobi István, míg Balogh Istvánnak a demokratikus gondolkodású dr. Kriváchy Ödön a partnere.

A kisgazdapárti centrum hangadói, mint már jeleztük, Tildy Zoltán és az értelmiségi balszárny pozíciójának gyengítésére törekedtek. Tildy pártvezérré választása ellen azonban nem emeltek kifogást, rá népszerűsége s nem utolsósorban koalíciós képessége folytán nekik is szükségük volt. Inkább azt igyekeztek elérni, hogy a környezetéhez tartozó, az MKP-vel is szoros kapcsolatban álló értelmiségieket háttérbe szorítsák és saját hadállásaikat erősítsék. A paraszti szárny volt az, amely mindent megtett, hogy az országos elnök székébe Nagy Ferenc kerüljön. A centrum szervezkedését valóban a háttérből a fiatal jobboldali értelmiségiek egy részét tömörítő s akkor formálódó ún. Hám-Saláta csoport irányította. A csoport egyik tagjának Hámhoz írt 1945. augusztus

10-i levele világosan feltárja törekvéseiket: "A nagyválasztmányon előreláthatólag Tildy pártvezér lesz, Nagy Ferenc országos elnök, Kovács Béla főtitkár és visszajön a pártba. Viktor /Csornoky - V.I./ az országos politikai osztály vezetését akarja magának, de még az egyelőre nem biztos, hogy megkapja. Nagy Ferencék ellene vannak mindenesetre. Ugyancsak erősen veszélyben forog az a törekvése is, hogy ő legyen a párizsi misszió vezetője. A mi köreinkben inkább csak az a gondolat áll előtérben, hogy ő csak a misszió egyik tagjaként mehessen ki." Befejezésül annak a reményének ad kifejezést, hogy "... gyakorlatilag a nagyválasztmány után a vezéri pozíciót kivéve, az összes dolgok a mi kezünkben fognak összefutni, miután a két Béla /Kovács és Varga - V.I./ megkérdezésem nélkül ma már semmit sem csinál. Ha Kálmán /Saláta Kálmán - V.I./ a neki kiosztott Ferit /Nagy Ferencet - V.I./ ugyanugy viszi, akkot kétségkívül kezünkben van lényegileg a párt."⁶⁷

A közelgő választások miatt fellendülő politikai aktivitás a Kisgazdapárt tömegbefolyásának, népszerűségének növekedése, a pártban kibontakozó jobboldali agitáció, s kiéleződő személyi harcok - ezek voltak a legfontosabb mozzanatai a kisgazdapárti mozgalom felszabadulás utáni első országos kongresszusát megelőző két hétben kialakult helyzetnek.

A Független Kisgazdapárt Országos Választmánya többszáz résztvevővel 1945 augusztus 20-án ült össze. Az időpont /a háború előtt is e napon gyűlt össze a pártértekezlet/ a pártnak a hagyományokhoz való ragaszkodását akarta kifejezésre juttatni. Augusztus 20 azonban jelentős egyházi ünnep is, kitűnő alkalmat adott az egyház iránti lojalitás hangsúlyozásának. Ez utóbbit szolgálta az is, hogy a nyugatról visszaka-

átvette az FKGP irányítását, többé-kevésbé kialakult poli-

pott relikvia, az un. Szent Jobb tiszteletére rendezett
aznapi hatalmas körmenet soraiban szinte teljes számban
jelentek voltak a nagyválasztmány tagjai.

A pártvezetőség hivatalos jelentését Tildy Zoltán terjesztette elő. A kisközgazdasági-politikus részletesen elemezte a pártnak az 1944. márciusi nagyválasztmány óta eltelt időszakban kifejtett tevékenységét. Az a kép, amelyet a kisközgazdasági mozgalom pályafutásáról felrajzolt, eltulozta és felnagyította a kisközgazdapárti körök valóságos szerepét a Hitler-ellenes nemzeti ellenállási mozgalomban s kozmetikázta a párt felszabadulás utáni tevékenységét is. Egyetlen "eredményt" sikerült csupán felmutatnia, amit Tildy sietett bejelenteni: elvi megállapodás született egységes szövetkezeti központ felállítására, amelynek vezetésében a Független Kisközgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt együttesen fölénybe került a munkáspártokhoz képest.

A vezetőség beszámolója elsősorban a párt politikai irányvonalának kérdéseivel foglalkozott. Tildy leszögezte: az országos vezetőség a "politikai béke", a demokratikus erők együttműködésének biztosítására, a reakciós múlt maradványainak maradéktalan felszámolására, a társadalom demokratizálásának folytatására törekedett. Külpolitikai téren igyekezett megteremtetni a bizalom légkörét Magyarország, a Szovjetunió és a nyugati nagyhatalmak, valamint a szövetséges államok között.

A Kisközgazdapárt vezére védelmébe vette a felső vezetés felszabadulás után követett irányvonalát, és határozottan visszautasította a jobboldal és a centrum részéről a párt politikáját s ezen keresztül saját személyét ért bírálatokat. Felhívta a figyelmet arra, hogy amikor az országos vezetőség átvette az FKGP irányítását, többé-kevésbé kialakult poli-

a szocializmusból, hanem a nyugati demokráciából, a nyugati burz-
tikai helyzet elé került, ahhoz kellett alkalmazkodnia.
"Akik a párt vezetésével szemben ma bizonyos kritikát gya-
korolnak - mondotta - néha-néha megfélemedeznek arról, hogy
mikor februárban Debrecenből újra átvettük a párt orszá-
gos vezetését, a kapott konstrukcióban a Független Kisgaz-
dapárt intézményes kisebbségbe volt szorítva. A mai helyzetet
tárgyilagosan csak ennek figyelembevételével lehet megítélni..
Viszont ennek a konstrukciónak az eredménye volt, hogy mikor
a Nemzeti Bizottságok megalkották a különféle igazgatási
szerveket, a Független Kisgazdapárt országos vezetősége ke-
zében egyetlen politikai eszköz nem maradt azon az erkölcsi
tőkén és értelmi eszközön kívül, amelyekkel rendelkezünk."

Tildy kifejezésre juttatta, hogy a Kisgazdapárt az
alapvető politikai kérdésekben ezután sem változtat magatar-
tásán. Fenntartja a politikai szövetséget a Kommunista Párt-
tal és a többi demokratikus pártokkal, s vállalja a poli-
tikai harcot a horthysta és nyilas fasiszta erők ellen
mind a közéletben, mind a párton belül. Az FKGP szem előtt
tartja - mondotta -, hogy "elengedhetetlen történelmi szük-
ségesség a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak
belső békéjét, összetartását minél jobban megszilárdítani."

A kisgazda pártvezér azonban új politikai programot
nem adott, nem körvonalazta milyen is legyen a háborus pusztu-
lás, a régi reakciós rendszer eltűnte után felépítendő új
Magyarország. Megmaradt üres általánosságok hangoztatásánál,
annak deklarálásánál, hogy a birtokos parasztság s a hozzá
csatlakozott társadalmi csoportok magyar demokráciát akarnak.
A demokrácia fogalmának nacionalista értelmezésével Tildy
elhatárolta magát nemcsak a keleti-szovjet demokráciától,

a szocializmustól, hanem a nyugati demokráciától, a nagyburzsoázia töretlen uralmát biztosító polgári rendszerektől is. Erről a "nemzeti", tehát magyar demokráciáról azonban mindössze annyit tudunk meg, hogy benne a demokratikus szabadságjogok korlátlanul érvényesülnek, "abszolút demokrácia", teljes politikai szabadság van.

Befejezésül Tildy bejelentette, hogy szeptemberben valószínűleg választások lesznek s javasolta, hogy azokon a Független Kisgazdapárt az MNFF pártjaival közösen vegyen részt.⁶⁸

Tildy Zoltán referátuma egyetlen hatalmas védőbeszéd volt az általa képviselt demokratikus irányvonal mellett. Az őszinte hang, a társadalmi átalakulás igenlése, kedvező visszhangot váltott ki a hallgatóság soraiban. Beszámolójának hangneme lényegesen eltért Nagy Ferenc előző napi, a paraszttagozat előtt elmondott beszédétől, amelyben a Kisgazdapárt főtitkára ismét meghirdette a kommunistaellenes "kemény"-vonalat.

A pártvezetőség jelentését széleskörű vita követte. A nagyválasztmány csaknem 40 tagja szólalt fel. Az eszmecsere azonban távolról sem volt olyan jellegű, mint amilyent a pártértékeket megelőző jobboldali agitáció után várni lehetett. A polgári szárnyhoz tartozó - a nagytőke exponenseit tömörítő - Auer-Pfeiffer-Acsay-csoport, amely kámadásra készült Tildy ellen, Salátáék kezdeményezésére visszavonult s nem bírálta a pártvezetőséget.⁶⁹ Vásáry, aki ugyan erősen demagóg hangvételű beszédet mondott s élesen kirohant a rendőrség, valamint a Kommunista Párt ellen, a párt belső helyzetét nem érintette.⁷⁰ Sulyok Dezső volt egyedül az, aki bírálta Tildy politikáját, őt is azonban csak rendkívül óva-

tos formában tette szóvá a pártvezér "megalkuvásait".

"Mértéktartást tanusítani a politikai szereplésben: ez a jelszó. Nem mint jelszót, hanem mint élő valóságot szeretném leszögezni azt is: mértéktartást a mértéktartásban. - Mértéktartást, amely sose fajuljon szervilizmussá", - jelentette ki nagy tetszésnyilvánítások közepette. Sulyok egyébként szintén érintette a végrehajtóhatalom és a rendőrség kérdését. Követelte, hogy a debreceni hatalmi szisztémának megfelelően a párt e téren is 25%-os arányban részesedjen.

Mint mondotta, ez a 25 % elég ahhoz, hogy a párt "...éber figyelemmel kísérje a dolgokat és a pártvezetőséget rögtön értesítve arról, hogy antidemokratikus intézkedést akarnak elkövetni".⁷¹

A legjelentősebb jobboldali megnyilatkozás az egykori októbrista politikus, Nagy Vince, részéről hangzott el, akit elsősorban személyes sérelmek /Tildyék nem tartották be a csatlakozásakor kötött megállapodásokat./vezettek.

Nagy Vince felszólalásában élesen kikelt a Tildy környezetéhez tartozó baloldali, a kommunistákkal együttműködő értelmiségiek ellen, akiket ő a "marxista szárnynak"nevezett.

Több pontból álló határozati javaslatot nyújtott be, amelyet Balogh István lapjának, a Magyar Nemzetnek 1945 augusztus 21-i száma nyilvánosságra hozott. Ebben indítványozta, hogy a nagyválasztmány lépjen fel a földreform tulkapásai ellen és vegye védelmébe a 100 holdon aluli gazdagparaszti birtokokat. Sürgette, a párt kezdeményezze, hogy az Ideiglenes Kormány tegyen meg mindent a szlovákiai magyarság helyzetének javítására. A továbbiakban azt ajánlotta, hogy a nagyválasztmány mondjon köszönetet az Egyesült Államoknak, mert elsőként tiltakozott a szlovákiai magyarellenés intézközése a maga országos irányelveit. Ne ölesszük ki tehát fo-

kedések miatt és táviratilag üdvözlje P.Grozát és Titót Románia és Jugoszlávia emberséges nemzetiségi politikájáért, azért, mert az ottani magyarság egyenjoguságát elismerték. Nagy Vince javaslata helyeselte a kormánykoalícióban való részvételt, de követelte, szögezzék le, hogy a párt haladó polgári demokráciát akar s a magántulajdon és az állami önállóság alapján áll. Felvetette, hogy tartsanak tagrevíziót s ennek végrehajtására egy bizottság felállítására tett előterjesztést. Nagy Vince azonban jóformán teljesen elszigetelődött, támogatókra nem talált, a hozzászólók inkább ellene foglaltak állást. Jellemző, hogy javaslatait Tildy egyszerűen fel sem tette szavazásra.

A kisgazdapárti polgári jobboldal támadása nemcsak azért bontakozott ki, mert a választásokra való tekintettel tudatosan tompították hangjukat, hanem azért sem, mert ehhez a párton belül sem kedveztek a körülmények. A "pártkongresszus" tagjainak nagy része a népi demokrácia, az igazi nemzeti megújulás mellett volt, a jobboldali áramlat ekkor még nem ragadta magával a széksorokban ülőket. A birtokos parasztság maga is az új teremtésének reményében élt, noha az általa megálmodott magyar demokrácia súlyos korlátozottságokkal rendelkezett. "Talán mi magyar parasztok, panaszkodhatnánk a legtöbbet, - mert a rendőrök, csendőrök és mások is, minket zavarnak a legtöbbet a falvakban, a falu mellett és a tanyákon, a mi otthonunk, családunk sinylette meg legjobban a multat. Mégis a tegnapi ülésen nem sirtunk, hanem leültünk és országos ügyekről hoztuk meg a magunk határozatait, mert egy országot kell megépítenünk... Ez a nagyválasztmány azért jött össze, hogy - mintha Pusztaszeren állnók - az új országépítésben meghatározza a maga országos irányelveit. Ne élezzük ki tehát fe-

leslegesen a sérelmeket". - fogalmazta meg a jobboldal elleni támadó éllel a közhangulatot egy felszólaló parasztember.⁷²

A kiszagda pártértekezlet légkörére jellemző, hogy az MKP üdvözlését tolmácsoló Rákosi Mátyás felszólalását hatalmas tapsvihar és rokonszenvtüntetés fogadta, ami a kommunista politikust is meglepte. Tildy ezt azzal magyarázta, hogy a parasztoknak nem a Kommunista Párt és vezetői ellen vannak kifogásaik, hanem a helyi hatalmaskodók ellen, s az országszerte népszerű kommunista vezetőket nem azonosítják az ún. "kis-királyokkal".⁷³

A nagyválasztmányon sor került a párt felső szerveinek újjáválasztására. A kiszagda baloldal erejét bizonyítja, hogy Tildy pártvezérre választását nem lehetett megakadályozni. Sziij Bálint halálával megüresedett elnöki székve, az addig főtitkári funkciót betöltő Nagy Ferenc került. Ez kétségtelen a nagy népszerűségnek örvendő parasztpolitikus befolyásának növekedését jelentette, bár pozíciója súlyában kisebb jelentőségű volt, mint Tildy pártvezéri megbízatása. Az ügyvezető alelnök Varga Béla, az országos főtitkár Kovács Béla lett. Négy alelnököt választottak: Dobi István földmunkást, B.Szabó István békési gazdagparasztot, a demokratikus beállítottságú Szentiványi Lajost és a kommunistaellenes Bencsik Gyulát. A centrum vezetői tehát megerősítették befolyásukat, jelentős pozíciókba kerültek. Az alelnökök közül Dobi István Tildyhez huzott, Bencsik Gyula és Szentiványi inkább Nagy Ferencékkal értettek egyet, jobboldalinak csak B.Szabó számított.

Újjáválasztották a párt Politikai Bizottságát is. Ennek tagjai a következők lettek: Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla, B.Szabó István, Oltványi Imre, Dobi István,

Gaba Mihály, Györgyi Lajos, Hajdu-Németh Lajos, Kiss Gergely, Vásáry István, Gyöngyösi János és Szabó Árpád. A PB politikai Kisebbségi József, Kossuth Mándor, Kovács Ferenc, Kovács István, erőeloszlása a következőképpen alakult. Baloldalinak számított: Tildy Zoltán, Dobi István, Gyöngyösi János és Oltványi Szalai András, Szenté Vessékényi István, Szenté József, Jakabonyi Imre; centristának: Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla; jobboldalinak: Vásáry és B. Szabó. A demokratikus gondolkodású és Szenté István. Az Intéző Bizottság lényegében valamennyi Szabó Árpád nyugalmazott tanító, a párt egyik alapító tagja csoportosulást tartalmazta. A parasztok, Dobi István és néhány Tildyhez huzott. Formálisan tehát a baloldal és a centrum fölényben volt a jobboldallal szemben. Tildy helye Nagy Ferencnek után mentek, bár Tildy sem vesztett népszerűségét azonban komolyan gyengítette, hogy Gyöngyösi a pártban segedből körökben. A baloldali értelmiségiek közül egyedül népszerűtlen volt, s a baloldali értelmiségi csoportból, Ortutaynak voltak /felületes/ kapcsolatai velük. Ettől függetlenül a párt értelmiségi bal szárnya számára politikailag sabb operatív irányító szervezetébe.

Az FKGP másik fontos vezetőszervénye, az Intéző Bizottságban a megújítására is sor került. Ennek tagjait részben a párt tisztségviselői /miniszterek, államtitkárok, az országos központ osztályvezetői, a budapesti főtitkár, párt-ügyészek, ifjúsági és női csoport elnökei, pártlapok főszerkesztői stb./, részben a választott személyek alkották. Értelmiségiek: Acsay László, Auer Pál, Bajcsy-Zsilinszky Endréné, Balla Antal, Bartha Albert, Berényi Sándor, Bognár József, Csornoky Viktor, dr. Dessewffy Gyula, Dénes István, Dinnyés Lajos, Donászy Kálmán, Dubay István, Dulin Jenő, Gáspár Ervin, Gordon Ferenc, Gulácsy György, Gyulai László, Jékely László, Kiss Sándor, Kővágó József, Kriváchy Ödön, Meixner Ernő, Nagy Vince, Ortutay Gyula, Pártay Tivadar, Perr Viktor, Pfeiffer Zoltán, Révész László, Rubletzky Géza, Saláta Kálmán, Sulyok Dezső, Tombor Jenő, özv. Turóczy Gézáné, Veér Imre, Vásáry József. Parasztok: Adorján József, Babodi János, Dancs József, Dezski János, Fehér Kálmán, Filó Sámuel,

Guba Mihály, Györgyi Lajos, Hajdu-Németh Lajos, Kiss Gergely, Kis-Tóth József, Koszér Nándor, Kovács Ferenc, Kovács István, Kovács József, Madarász János, Polányi István, Rácz Lajos, Szalai András, Szántó Vezekényi István, Szenté József, Taksonyi János, Vaszkó Mihály, Váczy Lajos, Vörös Vince, Z. Nagy Ferenc, és Zentai István. Az Intéző Bizottság lényegében valamennyi csoportosulást tartalmazta. A parasztok, Dobi István és néhány baloldali szegényparaszt kivételével, csaknem egészében Nagy Ferencék után mentek, bár Tildy sem vesztett népszerűségéből körükben. A baloldali értelmiségiek közül egyedül Ortutaynak voltak /felületes/ kapcsolatai velük. Ettől függetlenül a párt értelmiségi balszárnya számára politikailag megközelíthetetlenek maradtak. De mint a választmány eseményei tanúsították, a burzsoá jobbszárny sem volt hatással rájuk. Az Intéző Bizottság értelmiségi tagjai közül baloldali Gáspár Vince, Gulácsy György, Donászy Kálmán, Kriváchy Ödön, Ortutay Gyula, Rubletzky Géza. A centrumhoz tartozott többek között Bajcsy-Zsilinszkiné, Dulin Jenő, Perr Viktor, Meixner Ernő, Bognár József, Saláta Kálmán, Pártay Tivadar. Ide számítható akkor még Sulyok Dezső és Dessewffy Gyula is, bár ez utóbbi Pfeifferék felé is kötődött, Tildy és Nagy Ferenc között ingadozott: Dinnyés Lajos, Berényi Sándor, Gyulai László. Jobboldaliak: Pfeiffer Zoltán, Auer Pál, Acsay László, Nagy Vince, Dénes István, Dubay István és Vásáry József. Csornoky Viktor és Kővágó József, annak ellenére, hogy jobboldaliak voltak, Tildyhez fűződő személyes kapcsolataik miatt mégsem sorolhatók Pfeifferék táborába. Az Intéző Bizottságban tehát Nagy Ferencék szerezték meg a többséget, a baloldal és a centrum együttesen fölényben volt a jobboldalhoz képest.⁷⁴

A párton belül kialakult erőviszonyok, mindenekelőtt a polgári jobboldal viszonylagos gyengesége, a kisköz "kongresszus" által elfogadott határozatokban is tükröződtek. A balszárny számára nem kis meglepetést okozott, hogy a két hete tartó jobboldali agitáció ellenére, a nagyválasztmány elfogadta a pártvezetőség Tildy által előterjesztett demokratikus szellemű határozati javaslatát. Az országos vezetőség jóváhagyta az illegalitásban a Magyar Front pártjaival kötött megállapodásokat, s a párt vezérének a háborúból való kilépése és a németekkel való szembefordulás érdekében kifejtett tevékenységét. Helyeselte a párt részvételét a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban, az Ideiglenes Kormányban és a nemzetgyűlésben. Köszönetét fejezte ki az Ideiglenes Országos Vezetőség tagjainak, akik a kezdeti időszakban a népi demokrácia megszületésénél segédkeztek. A legmagasabb rangú pártforum akcióprogramként elfogadta a Függetlenségi Front kommunisták készítette demokratikus programját és kifejezésre juttatta, "... hogy annak megvalósítása érdekében az országos nagyválasztmány felajánlja és minden esetben mozgósítani kész a párt erőit." Nyomatékosan és feltételek nélkül foglalt állást a demokratikus pártok összefogásának fenntartása mellett s sürgette a koalíciós együttműködést zavaró jelenségek kiküszöbölését. Az országos választmány követelte az általános, titkos, nőkre is kiterjedő választójog törvénybeiktatását, fontosnak tartotta az állami és a gazdasági életben a centralizáció elősegítését, az ideiglenes kormány tekintélyének erősítését. Külpolitikai téren mind a Szovjetunióval, mint a nyugati kapitalista nagyhatalmakkal való együttműködés mellett tett hitet.

Ennek a demokratikus szellemű határozatnak az elfogadása kétségtelenül Tildy személyes sikere volt. Politikai jelentőségét azonban nagymértékben lerontotta, hogy az országos választmány magáévá tette az un. paraszttagozat határozati javaslatát is, amely más politikai törekvésnek adott hangot, olyannak, amely fontos kérdésekben eltért a Tildy által képviselt haladó irányvonalától.

Az un. paraszt-tagozat határozata, amelyet lényegében a Nagy Ferenc - Varga Béla - Kovács Béla vezette frakció készített, összefoglalta a középparasztságra és egyes gazdagparaszi csoportokra támaszkodó centrum politikai nézeteit, s körvonalazta az "igazi demokrácia", az agrár jellegű kispolgári demokrácia általuk elgondolt képét. A határozat kiindulópontként állást foglal a tőkés nagybirtokos uralkodó osztályok reakciós politikai uralmával szemben a demokratikus átalakulás, a társadalom haladó, a néptömegek érdekeinek jobban megfelelő berendezkedése mellett. Amíg azonban a háború alatt a paraszti szárny maga is helyesen ismerte fel, hogy a jövőendő demokratikus Magyarországot kizárólag a munkásosztály, a parasztság, valamint a haladó értelmiség összefogásával kell és lehet felépíteni, s emellett a felszabadulást követő hónapok nagy demokratikus fellendülésének időszakában is kitartott, addig 1945 augusztusára a tulajdonos parasztság döntő politikai befolyásának követelését állította előtérbe. A határozat leszögezi: "A magyar parasztság a demokrácia megingathatatlan alapja. A magyar parasztságot politikailag ezer esztendőn át elnyomták. Most el akarja foglalni méltó helyét a magyar politikai életben. Ezért szabad politikai fejlődést kíván a Maga számára. A parasztság a nemzet abszolút többségét teszi ki.

Ezért számolni kell azzal, hogy a tiszta demokráciában a paraszság döntő tényezője a politikának." /Kiem. tőlem - V.I./ Az önálló és független birtokos paraszti politika igényének megfogalmazása azonban visszajára fordult azzal, hogy nem tudtak reális társadalmi célokat kitűzni. A program a tőkés társadalmi rend érintetlen továbbélésének feltételezéséből indul ki. Helyesléssel fogadja a földreformot, a feudális eredetű nagybirtokrendszer felszámolását, ugyanakkor megvédendőnek tartja a gazdagparaszti parcellákat. Nem kívánja korlátozni az ipari nagyburzsoázia gazdasági és politikai uralmát, semmilyen tőkellenes intézkedést nem vet fel. Gazdaságpolitikában a Kommunista Párt és az MNFF programjával ellentétben, amelyek a nemzetgazdaság legfontosabb ágának az ipart tekintik, s annak helyreállítására helyezik a fő hangsúlyt, egyoldaluan a mezőgazdaság támogatását s ennek keretében a parasztság fokozottabb megsegítését állítja előtérbe. Ezzel összefüggésben a magyar gazdasági élet irányításában a parasztság döntő befolyásának biztosítását sürgeti. A társadalmi és politikai elképzelések, a demokratizálódás nyilvánvaló igénye ellenére is, tartalmaztak konzervatív vonásokat. Az államigazgatást, az egységes vezetést és ellenőrzést biztosító központosítás helyett decentralizálni kívánták. A falusi- városi és megyei szinten kialakított önkormányzatok lettek volna hivatva a közigazgatás népi jellegét biztosítani. Az önkormányzatok segítségével egyrészt érvényesíteni akarták a falu életében a módos parasztság és természetesen a Független Kisgazdapárt befolyását, másrészt általuk remélték, hogy a közéletben átvehetik a nagy- és középbirtokosok helyét. A társadalmi- termelés irányítását zések és megbántások érik, akkor valamivel is is védekezhetik, a gazdaságban, melyre addig még senki sem gondolt." 76

a középirtokosságra, a különböző társulatokra és a szövetkezetekre kívánták bízni, s mellettük nagy szerepet kaptak volna a dolgozó osztályok érdekvédelmi szervei /a szabad szakszervezetek és a Parasztszövetség/. Ujra fel szándékozták támasztani a régi falusi kulturális és politikai köröket, amelyeknek az lett volna a feladata, hogy a lakosság társadalmi-politikai életének szervezeti kereteit biztosítsák.

A paraszttagozat határozata megismétli Nagy Ferencék különvéleményét a legfontosabb politikai kérdésekben. Feltétlenül szükségesnek tartották a koalíció fenntartását, de helytelenítették a más pártok belügyeibe való beavatkozást s kétségbevonták más pártokról alkotott politikai bírálat jogát. S míg változatlanul elszánt harcot hirdettek a horthysta reakció ellen, a gyakorlatban a harc korlátozására törekedtek. Ismét sürgették a Parasztszövetség politikai jogainak elismerését.⁷⁵

Mint már jeleztük, az FKgP vezetőrétege féltékenyen nézte a munkáspártok növekvő politikai súlyát és népszerűségét; a népi demokrácia balratolódása 1945 nyarán ismét tápot adott a proletárdiktatúrától való rettegésének. Ez a félelem, a munkásmozgalommal való rivalizálás fogalmaztatja meg a paraszttagozati határozat egyik vitatottabb pontját: a paraszti sztrájk-jog követelését: "Kinyilvánítja a Független Kisgazda Párt parasztsága, hogy gazdasági érdekeinek hatályosabb védelme érdekében, szervezetein keresztül bevezeti a parasztság gazdasági érdekvédelmét, a sztrájkjogot is, melynek mértékét és formáit később, alkalmasabb időben határozza meg." A parasztsztrájk meghirdetését - egy későbbi ujságbeszámoló szerint - a nagyválasztmány "tomboló lelkesedéssel" fogadta, azonnal felismerve, hogy "...ha a parasztságot egyszer méltatlan mellőzések és megbántások érik, akkor valamivel ő is védekezhetik, a sztrájjal, amire eddig még senki sem gondolt."⁷⁶

E követelés, amely a birtokos paraszti mozgalomnak a munkásmozgalommal való egyenranguságát, vagy legalábbis az egyenjogúság illuzióját szándékozott kelteni, később gyakran használt fegyverré vált a demokratikus átalakulással szembekerülő módosparaszti rétegek kezében, nyílt fenyegetés volt a politikai és a kormányzati hatalom ujraelosztását ellenző munkásosztály részére.⁷⁷

Az FKGP centruma, amely a parasztság társadalmi felemelését, életkörülményeinek javítását, az évszázados elnyomás és kizsákmányolás megszüntetését tűzte ki célul, nem tudott felülemelkedni a tulajdonos parasztság érdekének kizárólagos képviselőjén. A paraszti érdekek védelme kapitalista viszonyok között a nagytőkével és nagybirtokkal s a burzsoá állammal szemben haladó követelés. Nálunk a felszabadulás után, annak ellenére, hogy a kapitalista tulajdonviszonyok sértetlenek maradtak, az államhatalom nem a nagyburzsoázia érdekeit képviselte, a nagybirtok eltűnt s a fináncsőke gazdasági helyzeténél fogva nem veszélyeztette a parasztság érdekeit, így a birtokos parasztság partikuláris érdekeinek általános nemzeti érdekekként való feltüntetése nem jelentett progresszív törekvést, arról nem is szólva, hogy az országot elmaradt agrár-államként konzerválta volna. Szükségszerűen össze kellett ütközni a többi társadalmi osztály és réteg érdekeivel. "A paraszt-sztrájk" követelése e folyamat kezdetének jele.

A Kisgazdapárt kongresszusa tehát két, lényegében egymásnak ellentmondó határozatot fogadott el. Egyrészt elfogadták a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front antiimperialista, antisziszta demokratikus munkatervét, de "ellenzéki" hangvételű,

jobboldali vonásokat is tartalmazó tervezetét is. A burzsoá jobboldal viszonylagos gyengeségét mutatja, hogy önálló programmal nem lépett fel, hanem Nagy Ferencéket támogatta. Jellemző, hogy a párt hivatalos lapja, a centrum és a jobboldal között lavírozó Kis Ujság, a paraszttagozat határozatát hozta le az első oldalon, amíg a pártvezetőség állásfoglalását csak a belső oldalon közölte. Dessewffyék nyilván az előbbit tartották fontosabbnak.

Az országos nagyválasztmány tehát nem hozott végleges döntéseket a párton belüli frakcióharcokban. Ellenkezőleg, egy sajátos, rendkívül bonyolult erőegyensúly jött létre. Az FKgP balszárnya, amely különösen a háború alatt igen jelentős befolyással rendelkezett, meggyengült, de mint Tildy pozíciója mutatja, befolyásos maradt. A szeghalmi pap pártvezérre emelése kétségtelenül előrelépés volt, amely véglegesen levetette a napirendről az Eckhardt-kérdést és szertefoszlatta Pfeifferéknek az egykori reakciós pártvezér esetleges visszatéréséhez fűzött reményeit. A baloldali értelmiségi csoportnak a pártvezetés gyakorlati irányításában azonban tevőleges befolyásra nem sikerült szert tennie. A burzsoá jobbszárnny erősödését a Politikai Bizottságban szerzett pozíciói bizonyították; ide beválasztották azt a Vásáryt, akit egy hónappal korábban leváltottak miniszteri posztjáról. A polgári jobboldal, mint láttuk, még mindig viszonylag gyengének bizonyult arra, hogy komolyan beleszólhasson a párt politikájának meghatározásába. Leginkább a Nagy Ferenc - Varga Béla - Kovács Béla triumvirátus által vezetett paraszti centrum szilárdította meg helyzetét. Tildy felismerve az értelmiségi baloldal gyengeségét, vidéki népszerűségének kor-

látozott voltát, de ugyanakkor megijedve a pártban erősödő jobboldali áramlattól, igyekezett Nagy Ferencék támogatását biztosítani s kerülte a személyes összeütközések lehetőségét. Nagy Ferenc és környezete, tekintettel a közelgő parlamenti választásokra, megértéssel fogadta a közeledést. Mindez azt is jelentette, hogy a Kisgazdapárt közéleti magatartására a birtokos paraszti szárny az előzőeknél komolyabb befolyást gyakorolt.

Az 1945. augusztus 20-i nagyválasztmány lezárta a párt felszabadulás utáni fejlődésének kezdeti szakaszát, amelyet alapjában véve demokratikus periódusnak tekinthetünk. Az elfogadott határozatok s a párton belüli erőviszonyok alakulása arra utalt, hogy megkezdődött a jobbratolódás. Az a veszély, hogy az FKgP s annak paraszti törzse a kapitalizmus restaurációjára törekvő nagyburzsoázia és az állami bürokrácia martalékává lesz, nem-hogy csökkent, hanem növekedett. Az MKP, bár nem elemezte kellő gondossággal a középparasztság politikai arculatának ellentmondásait, a nagyválasztmánynak a Horthy-rendszerrel szemben a demokratikus átalakulás mellett igaz, némileg bizonytalankodó, de mégis egységes állásfoglalását, helyesen mutatott rá erre a fenyegető veszélyre: "A Kisgazda Pártban a reakciós jobboldal nem győzött ugyan, de a demokratikus baloldal sem. Az a veszély, hogy a Független Kisgazdapárt Nagyatádi Szabó István megboldogult pártjának nyomdokaiba lép, nem mult el. A magyar reakció nem adta fel a reményt, hogy - követve Bethlenék példáját - egy demokratikus parasztpártot "felülről" a reakció eszközévé formáljon át."

A belső politikai irányzatok kezdődő kiindulása legjelentősebb folyamat a FKgP életében 1945 nyarán. Hatása azonban csak később, a választások után bontakozott ki, mert a régvárt

nagy lehetőség, s az arra való felkészülés háttérbe szorította az ellentéteket és újra egységessé kovácsolta a széthúzó erőket.

Budapesti közigazgatási és a nemzetgyűlési választások. A Tildy-kormány megalakulása

A parlamenti választások megrendezését a nemzetközi és hazai politikai helyzet alakulása 1945 kora szűken egyre inkább elkerülhetetlenné tette. A nagyhatalmak potendái értekezlete - számos kérdésben kialakított közös álláspont és meggyőzés ellenére - csak átmeneti enyhülést hozott a nemzetközi kapcsolatokban, az imperialista nyugati hatalmak és a Szovjetunió érdekkellentétének a Fasiszta Németország katonai leverése után kibontakozó differenciálódása a nyári hónapokban tovább folytatódott. Augusztus közepén a katonai akciók Távol-Keleten is befejeződtek; a Szovjet Hadsereg mandzsuri offenzívája, majd az atombomba bevetése Hirosimára, a fasiszta Japán is kapitulációra kényszerítette. Ezzel együtt lezárult a napirendről egy olyan kérdés, amely korábban az Egyesült Államok szerepét játszotta. A világpolitikai problémák közül változatlanul az egyik legjelentősebb Kelet-és Délkelet-Európa sorsa volt. A Szovjetunió Kelet-Európai befolyásának növekedése a másik oldalon egyre fokozódó túrultatlanságot váltott ki, amelynek jelei augusztus folyamán világosan megmutathatók. Az augusztus 9-án tartott sajtóértekezletén Truman, az Egyesült Államok elnöke, szükségesnek tartotta megismételni azt a régi amerikai álláspontot, amely szerint az Egyesült Államok nem ismeri el a befolyási övezetek létezését, s nem támogatja egyes államok erre vonatkozó igényét.¹

III. fejezet

Az 1945 őszi budapesti községi és a nemzetgyűlési
választások. A Tildy- kormány megalakulása

A parlamenti választások megrendezését a nemzetközi és hazai politikai helyzet alakulása 1945 kora őszen egyre inkább elkerülhetetlenné tette. A nagyhatalmak potsdami értekezlete - számos kérdésben kialakított közös álláspont és megegyezés ellenére - csak átmeneti enyhülést hozott a nemzetközi kapcsolatokban, az imperialista nyugati hatalmak és a Szovjetunió érdekellentéteinek a fasiszta Németország katonai leverése után kibontakozó differenciálódása a nyári hónapokban tovább folytatódott. Augusztus közepén a katonai akciók Távol-Keleten is befejeződtek; a Szovjet Hadsereg mandzsuriai offenzívája, majd az atombomba bevetése Hirosimára, a fasiszta Japánt is kapitulációra kényszerítette. Ezzel ismét lekerült a napirendről egy olyan kérdés, amely korábban az összekötő kapocs szerepét játszotta. A világpolitikai problémák közül változatlanul az egyik legjelentősebb Kelet-és Délkelet-Európa sorsa volt. A Szovjetunió Kelet-Európai befolyásának növekedése a másik oldalon egyre fokozódó türelmetlenséget váltott ki, amelynek jelei augusztus folyamán világosan megmutatkoztak. Az augusztus 9-én tartott sajtóértekezletén Truman, az Egyesült Államok elnöke, szükségesnek tartotta megismételni azt a régi amerikai álláspontot, amely szerint az Egyesült Államok nem ismeri el a befolyási övezetek létezését, s nem támogatja egyes államok erre vonatkozó igényét.¹

Anglia szintén kifejezést adott nyugtalanságának. Annak ellenére, hogy a juliusi parlamenti választásokon a Munkás Párt jutott hatalomra, Anglia kelet-európai politikája nem változott. Bevin, az új külügyminiszter, augusztus 20-i bemutatkozó beszédében feltűnően durva és megalapozatlan támadást intézett a legyőzött kis államok, Bulgária, Magyarország és Románia ellen. Kijelentette, hogy ezek az országok "az egyik totális államformát a másikkal cserélték fel", itt nincs demokrácia, ezen államok kormányai nem képviselik a nép többségének véleményét. Megismételte azt a korábbi angolszász követelést, amely szerint a nyugati hatalmak mindaddig nem ismerik el őket diplomáciailag, amíg választások útján át nem alakítják kormányaikat.² Mind a román P.Góza, mind a bolgár K.Georgiev-kormány baloldali politikai irányvonalat vittek, komoly szerepet játszottak hazájuk demokratikus átépítéséért vívott harcban, külpolitikailag egyértelműen szovjetbarát magatartást tanúsítottak s messzemenően együttműködtek a szovjet vezetés alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal. Magyarországon a juliusi kormányátalakítással szintén a demokratikus erők pozíciói erősödtek; a magyar-szovjet kapcsolatok is teljesen zavartalanak mutatkoztak. Persze valójában nem is az volt a kérdés, hogy az angol külügyminiszter tévedett-e avagy nem a délkelet-európai kisállamok társadalmi rendszerének megítélésében, fellépésének politikai értelme minden kétséget kizárt: a szabad választások megrendezésétől azt várták, hogy a politikai hatalomban megerősödnek a nyugati orientációju polgári csoportok, s így segítségükkel korlátozni tudják a Szovjetunió növekvő befolyását.

A nagyhatalmak jaltai konferenciája előírta, hogy a náci Németország volt szövetségeseinek országaiban a háboru befejezésével parlamenti választásokat kell tartani. Bulgáriában került volna sor először a jaltai egyezmény alkalmazására. A tervezett demokratikus parlamenti választások azonban elmaradtak. Az angolszász nagyhatalmak a nyugatbarát jobboldali ellenzéki csoportok /N.Petkov és környezete/ érdekében beavatkoztak a választási előkészületekbe s emiatt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság augusztusban a választásokat elhalasztotta. A nemzetközi megállapodások értelmében Magyarországon is választásokat kellett tartani. A bolgár események miatt megrendezésük nemcsak a szovjet külpolitika, hanem Magyarország számára is fontos volt. A magyar kormánynak bizonyítania kellett, hogy szilárdan a demokrácia talaján áll s a magyar társadalomban a demokratikus átalakulásnak komoly bázisa van.

A parlamenti választások megtartását ugyanakkor a belső viszonyok is sürgették. Az ország súlyosbodó gazdasági helyzete, az erősödő infláció, az államéletben meglévő ideiglenesség felszámolását, a népi demokratikus rendszer megszilárdítását s általában a politikai viszonyok konszolidációját követelte. Ugyanakkor feloldásra várt az a belső politikai feszültség is, amely abból adódott, hogy a júliusi kormányátalakítással a kormányzati hatalom balra tolódott s ezzel egyidejűleg a volt uralkodó osztályok maradványai, az állami bürokrácia, a közép- és gazdagparaszság, valamint a középrétegek egyéb csoportjainak aktivizálódásával az osztályerőviszonyokban másirányú változások zajlottak. A választások lehetőséget nyújtottak a politikai és kormányzati hatalom újraelosztására, ezért kiemelkedő politikai jelentőségre

tettek szert.

A magyar politikai életben a parlamenti választások megrendezését a Magyar Kommunista Párt kezdeményezte. A párt vezető szervei május óta több alkalommal is behatóan foglalkoztak a választások megtartásának lehetőségeivel, s végül úgy döntöttek, hogy a választásokat az őszi hónapokban kell megtartani. Ebben a döntésben az előbb jelzett kül- és belpolitikai tényezők mellett szerepet játszott az a megfontolás is, hogy az 1945 évi nyári rossz termés növelni fogja az egyébként is súlyos közellátási nehézségeket, s az infláció és egyéb gazdasági bajok a tömegek elégedetlenségét táplálják majd, s ez nem a baloldali erők számára lesz kedvező. A kommunistáknak az volt az elképzelésük, hogy a választásokat két szakaszban bonyolítják le, a nemzetgyűlési választásokat megelőzően a fővárosban tartják meg a községi választásokat. A budapesti törvényhatósági választásokat a főpróbának szánták, miután az MKP legálisan választási küzdelemben még nem vett részt. Emellett azt remélték, hogy a Szociáldemokrata Párttal összefogva, Budapesten abszolút többségre tehetnek szert, s ezzel maguk és az egész munkásmozgalom számára kedvezően befolyásolhatják az országos választások eredményét is.³ Rákosi Mátyás az MKP főtitkára augusztus 20-án bejelentette, hogy a párt szükségesnek tartja a parlamenti választások mielőbbi megtartását.⁴

Az MKP állásfoglalásával a választási előkészületek döntő szakaszba léptek. Augusztus 22-én Erdei Ferenc belügyminiszter a minisztertanács elé terjesztette a budapesti községi választásokról szóló rendelet tervezetét, amelyet

egyébként kommunista szakemberek dolgoztak ki. A minisztertanács azonban az FKgP és más pártok tiltakozására nem tárgyalta, hanem pártközi értekezlet elé utalta. Tildyék egyébként azt is követelték, hogy a választásokról ne rendeleti úton, hanem törvényalkotással intézkedjenek. A választójogi rendelet előzetes pártközi megbeszélésével a SZEB elnöke, K.Vorosilov marsall is egyetértett.⁵

A választások őszi megrendezésének gondolatával az általános, titkos, nőkre is kiterjedő választójog alapján a többi demokratikus pártok egyetértettek, így elfogadtatása különösebb nehézségbe nem ütközött. Egyetlen kérdés volt csupán - politikai szempontból kétségtelenül kulcskérdés - amely vitát váltott ki, az, hogy kiknek adjanak választójogot, ill. kiket zárjanak ki abból. Az augusztus 26-27-én tartott ún. "választójogi" pártközi tárgyalásoknak is ez állt a középpontjában.

A Magyar Kommunista Párt a legszélesebbkörű választójog megadása mellett szállt síkra, s csak arra törekedett, hogy a Horthy-rendszer kormány- és szélsőjobboldali pártjai és szervezetei, ill. azok vezetői ne választhassanak, de tagjaik ellen nem kívánt retorzióval élni. Az MKP-t az a politikai megfontolás vezette, hogyha a választójoggal rendelkezők körének erőteljesebb leszűkitése mellett lép fel, akkor olyan látszat keletkezhet, mintha a kommunisták eleve ki akarnák zárni a politikai életből várható ellenfeleiket, úgy tünne, mintha erőszakolt, nem demokratikus választást kívánnának. Ezt pedig - miután a közvélemény egy részében egyébként is erős volt a kommunistaellenes hangulat - mindenképpen el akarták kerülni.⁶ Az MKP a választójogosultak köré-

választójoghoz jutott. Ugyanakkor, ismét csak azért, hogy

nek további bővítése érdekében azt javasolta, hogy a választási korhatárt az eredetileg tervezett 21 évről 20 évre szállítsák le. /A párttagság korösszetétele a korábbi közvéleménykutató jelentések szerint erősen a fiatalság felé tolódott el, a párt joggal számított ezen rétegek fokozottabb támogatására.^{7/}

A választói jogosultság kiszélesítése mellett foglalt állást a Független Kisgazdapárt is. Az ellenforradalmi korszak kormány- és szélsőjobboldali pártjainak a választási agitációkból való kizárását a kisgazda vezetők maguk is helyesnek tartották, sőt, volt nyilasok, imrédysták és más reakciós fasiszta elemek választójogtól való megfosztásának gondolata sem állt távol tőlük, az ezen túlmenő korlátozásokat azonban nem támogatták. A kisgazdapártiak a "nemzeti" ill. a "polgári egységfront" kialakítása érdekében a legszélesebb körű választójogot kívánták, lehetőség szerint mindenki szavazatát igyekeztek megszerezni, aki nem volt tulságosan kompromittálva a régi rendszerben. Ez a törekvésük azonban, nemegyszer szándékuk ellenére, szükségszerűen teret biztosított a reakciós elemek politikai jogainak gyakorlásához. A kisgazdapárti körök voltak azok, akik nyomására a rendőri felügyelet alá helyezett nem veszítették el választójogukat. Ők követelték, hogy módosítsák azt a pontot, amely szerint az 1945 július 1 után nyugatról hazaérkezettek, nem kaptak volna választójogot, arra hivatkozva, hogy így a náci haláltáborokban sinylődött, a nemzeti ellenállási mozgalomban résztvett személyek sem élhetnek politikai jogaikkal. Ezt sikerült is keresztül vinniük, ami azzal az eredménnyel járt, hogy az összes nyugatos katonatiszt, elmenekült, majd visszatért reakciós tisztviselő választójoghoz jutott. Ugyanakkor, ismét csak azért, hogy

minél több szavazót menthessenek meg, a kisgazdapárti politikusok erélyesen felléptek a rendelettervezet jogi-fogalmazási pontatlanságai ellen. Az eredeti szövegezés szerint a szavazatszedő bizottságoknak bizonyítékok alapján bárkit joguk lett volna kizárni. Tildyék követelésére kimondták, hogy a szavazatszedő bizottságnak nincs joga felülvizsgálni senki választójogosultságát. Hasonlóképpen módosították azt a pontot, amely a már összeállított választói névjegyzékből való törlés lehetőségét biztosította volna. Kisgazda követelésre került a rendelettervezetbe, hogy a választások felülvizsgálata az eredetileg elgondolt társadalmi szerv, a "választási tanács" helyett, az igazságszolgáltatási intézmények hatáskörébe tartozik. Ez utóbbi javaslatok mögött nem nehéz felismerni a szándékot: megakadályozni az esetleges választási visszaéléseket.⁸

A Függetlenségi Front tagjai közül a választójogi vitában a Szociáldemokrata Párt foglalta el a legbaloldalibb álláspontot. A szociáldemokraták a választójoggal rendelkezők körének megállapításában komoly fenntartással éltek. Ők, mint később nyilvánosságra is hozták, a választójog radikális korlátozását kívánták, nemcsak a nyilas-fasiszta és más szélsőjobboldali pártok tagjait, hanem az 1919 utáni ellenforradalmi kormánypártok, a Bethlen-féle Egységes Párt, a NEP és a MÉP vezetőit is /a helyi vezetőségi tagokig terjedően/ távol kívánták tartani az első szabad demokratikus választásoktól.⁹ Az SzDP vezetői azonban állásfoglalásukkal elszigetelődtek, s kénytelenek voltak elfogadni a többi pártok elképzeléseit.

A pártközi tárgyaláson elfogadott s így közösnek tekinthető rendelet-tervezet kompromisszum volt. A kisgazdapárti körök nem minden alap nélkül mégis a maguk sikerének tekin-

tették. Nekik sikerült minden lényeges követelésüket érvényesíteniük, s a munkáspártoknak kellett engedményeket tenniük.¹⁰ Amíg az SzDP tulzottan radikális álláspontra helyezkedett, az MKP - megítélésünk szerint - a szükségeseknél nagyobb engedményeket tett. A koalíciós partnerek által átdolgozott rendelet augusztus 28, majd 31-én ismét minisztertanács elé került, amely apró stiláris észrevételektől eltekintve, lényegében változatlanul elfogadta. Az augusztus 28-i minisztertanácson egyedül a volt horthysta politikus gr. Teleki Géza próbálkozott meg azzal, hogy a választások szükségességét és időszerűségét kétségbe vonja, álláspontjával azonban teljesen magára maradt.¹¹ A budapesti községi választásokról intézkedő kormányrendelet /7460/1945.sz./ hamarosan megjelent.¹²

Az országos választásokról az előzetes pártközi megállapodások értelmében nem rendeleti uton, hanem törvényes uton intézkedtek. A választójogi törvényjavaslat csaknem teljesen azonos volt a budapesti községi választásokról szóló rendelettel. Elfogadására és törvénybe iktatására az ideiglenes nemzetgyűlés szeptemberi ülészekán került sor.¹³

A választásokról szóló 1945/VIII. tc., amely valóban a legdemokratikusabb volt mindannál, amit a magyar közjog ismert, kimondta, hogy minden 20 éven felüli magyar állampolgár választójoggal rendelkezik. Kivételt képeznek - elmebetegektől és köztörvényes bűnözőktől eltekintve - azok, akik háborús vagy népellenes bűnöket követtek el, a fegyverszüneti szerződés által betiltott egykori kormány - és szélsőjobboldali fasiszta pártok vezető tisztviselői voltak, vagy akiket az igazoló bizottság, illetve a népbíróság jogerősen elítélt.

A törvény lehetővé tette, hogy az Országos Nemzeti Bizottság

engedélyével az MNFF tagjain kívül más pártok is indulhas-
 sanak. Előírta, hogy a budapesti törvényhatósági választá-
 sokat október 7-én, a nemzetgyűlési választásokat november
 4-én kell megtartani. A választójogi törvényjavaslat el-
 fogadásával a magyar politikai élet középpontjába két hó-
 napra választási harc került.

A Budapesti törvényhatósági választások

A Kisgazdapártban a kétfordulós választási rendszer, a
 budapesti községi választások előrebecsátása nem talált osz-
 tatlan elismerésre, de miután mindenképpen választani akar-
 tak, nem emeltek kifogást ellene. Abban többé-kevésbé nem
 kételkedtek, hogy vidéken különösebb nehézség nélkül meg-
 szerzik az abszolút többséget, Budapesten azonban távolról
 sem voltak olyan biztosak önmagukban. Jóllehet egyes kis-
 gazdapárti politikusok, mint pl. Balogh István a fővárosban
 is abszolút többség megszerzését jósolták s nem kevesen
 bíztak a 40 %-os relatív fölény elérésében is,¹⁴ a pártve-
 zetőség borulatóbban értékelte a lehetőségeket. Jellemző,
 hogy Tildy Zoltán, a párt vezére, a nyilvánosság előtt nem
 nyilatkozott a párt választási esélyeiről. Mig mások, mint
 pl. Nagy Ferenc, ha állást foglaltak, annak a meggyőződésüknek
 adtak hangot, hogy még ezt a relatív többséget sem szerzik
 meg. "Budapesten előfordulhat olyan eredmény is - mondotta
 a centrum vezetője - hogy mi, kisgazdák, nem leszünk több-
 ségben a többi párttal szemben. Erről vidéki közvéleményünket
 már felvilágosítottuk."¹⁵ Miből származott ez az önbizalom-
 hiány? Mindenekelőtt abból, hogy a kisgazda pártvezetés
 alaposan félreértette a választások előtt kialakult politikai

helyzetet.

1945 nyárutóján Magyarországon a politikai hangulat a munkáspártok növekvő népszerűségéről tanuskodott. Gyűléseik hatalmas és lelkes tömegek részvételével zajlottak le. Az ország ujjaépítése érdekében kifejtett erőfeszítéseik mellett olyan sikereket is magukénak vallhattak, mint pl. a nagy belső feszültséget okozó hadifogoly-kérdés rendezésének kezdeményezése. Az MKP közbenjárására a Szovjetunió - még a békeszerződés megkötése előtt - hozzájárult a szovjetellenes háboruban a németek oldalán fogságba esett katonák hazaengedéséhez.¹⁶ A két munkáspárt között a kapcsolat zavartalannak mutatkozott, a SzDP, némi ingadozás után, beleegyezett abba, hogy a két munkáspárt együttesen vegyen részt a budapesti törvényhatósági választásokon.¹⁷ A választási szövetség nyilvánosságra hozatala nagy feltűnést keltett, s erősítette azt a látázatot, hogy a munkáspártok a fővárosban nagy fölényvel nyerik a választási küzdelmet. Ezt a vélekedést a korabeli közvéleménykutató felmérések is alátámasztották. Egy szeptember elején készült adatszolgáltatás szerint a megkérdezettek 48 %-a a munkásegységfront, 16 %-a az FKgP győzelmét várta.¹⁸

Az MKP és az SzDP fokozódó együttműködése, az általános hangulat, a választások várható kimenetele zavart és nyugtalanságot okozott a kisgazdapárti körökben. Akkor még nem lehetett tudni, hogy lent a társadalmi élet mély vizeiben mások a viszonyok. Idegességükhöz az is hozzájárult, hogy a párt fennállása óta Budapesten még nem vett részt választásokon, s nem tudhatták, hogy a budapesti polgárság hogyan fogadja őket. Az FKgP, noha igen gyors ütemben épült

ki a fővárosban, mint említettük, a munkáspártokhoz képest nem jelenthetett komoly erőt. A kisgazdapárti vezérkar jól tudta, hogy a munkásegység-lista győzelme politikailag sok vonatkozásban új helyzetet teremtené a hatalom birtoklásáért folyó harcban, s nyilvánvalóan hatással lenne az országos választások kimenetelére is. Ismét megerősödött abbeli félelmük, hogy a munkáspárti többség Budapesten meggyorsíthatja a magyar népi demokratikus átalakulás menetét, közelebb hozhatja a munkásosztály hatalom átvételét. Azzal viszont teljesen tisztában voltak, hogy a proletárdiktatura körülményei között az FKgP nem maradhat fenn, vagy ha meg is őrizné létét, jelentéktelenné zsugorodna. Mindebből adódóan a budapesti törvényhatósági választások a kisgazda pártvezetés számára különleges politikai jelentőségre tettek szert.

A választási előkészületek az augusztus 20-i nagyválasztmányi ülés után újabb lendületet vettek. "Minden időt a választásokra kell fordítani" - hangzott a pártvezetőség nevében Tildy utasítása.¹⁹ A politikai és személyi ellentéteket félretették, minden pártbeli frakció összefogott a tisztes választási eredmény elérése érdekében. A pártapparátus átszervezésére vonatkozó tervek megvalósítását elhalasztották. A pártvezetőség igyekezett minden rendelkezésre álló erőt mozgósítani, s fellépett a belső ellentéteket élező törekvések ellen. Jellemző, hogy amikor Csornoky Viktor, a párt budapesti főtitkára, Tildy bizalmasa, jórészt pletykák, de főleg a feléje áramló bizalmatlanság miatt benyújtotta lemondását, azt a pártegység megőrzése érdekében nem fogadták el, annak ellenére, hogy Csornokyt Nagy Ferenc és környezete sem kedvelte és szabadulni szeretett volna tőle.²⁰ Eluta-

sitották a jobbszárny nyugatbarát-eckhardista köreinek azt az elképzelését is, hogy a választások előtt Politika címmel külön pártlapot indítsanak. Podor Lajos zugujságíró, egy politikai kalandor, aki már a 30-as évek második felében Eckhardt Tibor körül forgolódott, Nagy Ferenchez írott levelében nyíltan megmondja, hogy a lap Tildy demokratikus politikáját támadná, s a polgári jobboldal és részben a centrum szócsöve lenne: "Mi, nagyon sokan, akik hivei és barátai vagyunk és leszünk mindenkor Tibornak /Eckhardt - V.I./ és politikájának, visszahuzódunk - és megdöbbenéssel, aggodással figyeltük és néztük Zoltán /Tildy - V.I./ gyászor és szomorú szereplését és állítjuk, hogy még az ostrom sem tett annyi kárt az országnak, a magyarság összességének, mint az ő szerencsétlen szereplése, beszédei, tettei, működése. Ha tehát lapom, mint a párt reggeli lapja jelenne meg, úgy annak iránya pártszempontból Tibor - illetve a Te és kizárólagosan csak a Te általad képviselt politika - Vásáry István és barátaink felfogását és politikáját propagálná az ország érdekében és semmi esetre sem adna hangot Zoltán klikkjének. Külpolitikailag pedig, mint az "Új Szó", az orosz hadsereg hivatalos lapja a Politika, mint a párt hivatalos lapja, az angolszászok barátságát igyekeznek az ország javára megszerezni, ápolni és kifejleszteni."²¹

A budapesti pártközpontban a választási kampány irányítására, a titkárságot kiegészítve, egy 40 tagú "stábot" hoztak létre. Ennek élére Csornoky Viktort, Tildy vejét állították. A propagandafőnök Gyulai László, aki a háború alatt Antal István hírhedt propagandaminisztériumában dolgozott, a szervezés vezetője Bognár József, akkor fiatal jobb-

oldali értelmiségi csoport egyik vezéralakja, a választási adminisztráció vezetője Jékely László, Tildy közeli hive, lettek. A választásokat vezető bizottság élére Varga Béla, budapesti központ elnöke került, aki funkciójánál és aktivitásánál fogva az egész választási hadjáratban központi szerepet játszott.²²

Az előkészületek során rendbe hozták a kisgazdapárti kerületi szervezeteket, kiegészítették és megerősítették a vezetőségeiket. Ezek személyi összetételének alapjában jobboldali jellege nem változott.²³ Hozzákezdtek a törvényhatósági jelölő listák összeállításához. A jövődő városatyák kiválasztásánál arra törekedtek, hogy lehetőleg minden társadalmi réteg képviselve legyen. Különösen nagy gondot fordítottak a választói névjegyzék elkészítésére és ellenőrzésére. A választójoggal rendelkezők jegyzékbe vétele az un. összeíró bizottságok hatáskörébe tartozott /s ezek a szervek voltak illetékesek a választói jogosultság eldöntésére is/, mellettük azonban nagy szerep jutott a háztömb-megbizottaknak, gyakorlatilag a munka dandárja rájuk hárult. A házmegbizottak nagy része Budapesten a munkáspártokhoz tartozott. Ők, s az összeíró bizottságok más baloldali tagjai, osztályösztönöiket követve felléptek a reakciós, fasiszta, a mult rendszerben kompromittált elemek politikai jogainak megfosztásáért, nem egyszer a rendelet és a szocialista pártok álláspontja szabta határokon túl is.²⁴ Az FKgP viszont a rendelet szigorú betartása mellett szállt sikra. A kisgazdák, akiket a Horthy-rendszerben a választási csalások, a panamák és a visszaélések oly gyakran sújtottak, most ismét attól tartottak, hogy ők lesznek a vesztesek, a munkáspártok és a még nem demokrati-

zálódott reakciós közigazgatás a régi módszerekkel fog élni. Így a választói névjegyzék elkészítése a politikai küzdelem egyik területévé vált. Az FKGP számára minden egyes szavazat fontos volt, s igyekeztek minél több választót megmenteni. A Budapesti Központ pl. felszólította a tagságot, hogy ha valakit kizárnak a hivatalos névjegyzékről, azonnal közölje, mert ilyen esetben a pártközpont maga jár el az érintettek választójogának visszaszerzése érdekében. Sőt, ha a helyi kisgazdapárti szervek megtudták, hogy valakit nem vettek fel az összeírólapra, meg sem várva az illető jelentkezését, ők maguk kérték, jelentse kizárásának okait.²⁵ A kisgazdapárti sajtó szerint a választások időszakában - az országos választásokat is beleértve - a Kisgazdapárt 60 - 100 000 esetben járt el a választási névjegyzék elleni "vétségek" miatt. Ezt a számot túlzottnak tartjuk, de így is jól jelzi a névjegyzékek körüli politikai összecsapások méreteit.

A kisgazda pártvezetés a választói névjegyzék körüli összeütközéseket az általános feszült hangulatban tulértékeltte, s abban a "hatósági erőszak" megnyilvánulását és a munkaspártok további térnyerését látta. A Kis Újság már augusztus utolsó napjaiban, akkor, amikor még szinte el sem kezdődtek a névjegyzékek összeállítása, "Felelőtlen összeírási kísérletek" címmel arról tudósított, hogy szerinte visszaélések történnek, mert egyes helyeken a házmegebizottak adatokat gyűjtöttek a lakók pártállásáról.²⁶ Néhány nap múlva a lap a házmegebizottakat támadta meg, s közölte, hogy Tildy pártközi értekezlet összehívását sürgette az egész házmegebizotti intézmény felülvizsgálatára.²⁷ Miután ez nem sikerült, s a következő napokban az FKGP tovább romlani látta helyzetét, határozottabb fellépésre szánta el magát.

A Kisgazdapárt állandó kezdeményezését a belpolitikai viszonyok mellett külpolitikai tényezők is motiválták. Egyrészt a nevezetes Bevin-nyilatkozat, amelyről a kisgazda körök helyesen olvasták ki, hogy Anglia a kelet-európai országokban nem nézi jó szemmel a radikális demokratikus átalakulást, és a Szovjetunió erősödő befolyását, tehát a polgári politika számára a lehetőségek nagyobbak, mint azt esetleg gondolnák. Másrészt komoly hatást váltott ki az egykori fajvédő kisgazda vezérnek, Eckhardt Tibornak az Egyesült Államokból érkező levele. Ebben a levélben Eckhardt politikai tanácsokkal látta el híveit, különösen a rendőrség feletti ellenőrzés megszerzésének fontosságára hívta fel a figyelmüket, s egyben a nyugati hatalmak növekvő érdeklődéséről tájékoztatta őket.²⁸ A belpolitikai akció mikéntje tekintetében azonban a párton belül eltértek a vélemények.

Tildy Zoltán, az FKgP vezére, az általa képviselt demokratikus törekvések szellemében a párt nehézségeit és "séreلمeit" a többi pártokkal közösen kívánta megoldani. Tildy még a választások időpontjának nyilvánosságra hozatalát megelőzően javaslattal fordult Rákosi Mátyáshoz, az MKP főtitkárához, hogy a választások előtt a három nagy párt vezetői üljenek össze és kíséreljenek meg olyan megállapodásokat kötni, amelyekkel elejét vehetnék a demokratikus erők közötti viszony elmergesedésének. Ennek az elgondolásnak volt egy kimondatlan taktikai célja is: ha a koalíciós partnerek a választások előtt közös megállapodásokat kötnek, tehát gyakorlatilag együtt vesznek részt a választási kampányban, akkor a baloldal várható budapesti többsége nem csupán a munkáspártok, hanem az egész koalíció sikere lesz, vagy politikailag legalábbis ilyen

értelemben lehet feltüntetni. S^{wa} a Függetlenségi Fronton belüli erőviszonyok lényegesebben nem változnak meg, akkor a budapesti községi választások nem gyakorolnak számottevő hatást az országos választások kimenetelére. A pártban hozzá is kezdtek egy ilyen "egység-terv" kidolgozásához, amely a kölcsönös támogatás feltételeit tartalmazta volna. A kiskisgazdák azt tervezték, hogy az együttműködést, a "munkás-paraszt egység" megnyilvánulásaként népszerűsítik.²⁹ Az MKP azonban bizalmatlanul fogadta Tildy Zoltán kezdeményezését s nem látván világosan a szándékait, várakozó álláspontra helyezkedett.

Nagy Ferenc és környezete, valamint a hozzájuk kötődő jobboldali csoportok, amelyek augusztus folyamán, de különösen a nagyválasztmányi ülés után előrenyomultak a pártban, az önállóbb és határozottabb kiskisgazda politika mellett szálltak sikra. A párt érdekeinek érvényesítésére készeknek mutatkoztak szembefordulni a koalíciós partnerekkel is. Változatlanul folytatták propaganda hadjáratukat a választások "tisztasága" és "erőszak mentessége" mellett, sőt odáig elmentek, hogy Varga Béla kijelentette: "... hogy ha a választás nem tiszta demokratikus eszközzel fog lefolyni, akkor élni fogunk az ultimaráció elvével, nem megyünk bele a választásokba."³⁰

Az FKgP látványos fellépésére a nemzetgyűlés szeptember 12-i ülésén, a választójogi törvényjavaslat vitájában került sor. Itt Tildy, a párt nevében a nyilvánosság előtt, megismételte a koalíció továbbvitelére és a demokratikus pártok közös munkálkodásának megszilárdítására vonatkozó javaslatait. A baloldallal való együttműködési készség kifejezésre juttatásával egyidejűleg megismételte azt a kiskisgazdapárti fenyegetést,

hogy ha a demokratikus rendőrség nem biztosítja a választások tisztaságát, akkor az FKgP nem vesz részt a választásokon. Sőt, két követelést is előterjesztett. Egyrészt sürgette, hogy pártközi megállapodás útján módosítsák a 138 000/1945 ME.sz. internálási rendeletet, amely elsősorban fasisztákra, háborús és népellenes bűntetteket elkövetőkre vonatkozott, de amely - a kisgazdapárti felfogás szerint - fogalmi pontatlanságai és tág értelmezési lehetősége miatt mások, a Kisgazdapárt helyi paraszt-vezetőinek a letartóztatására is jogalapot nyújtott. Másrészt követelte, hogy az Ideiglenes Kormány a rendőrség felett rendelkező szervek egyikét adja át az FKgP-nak.³¹

A Tildy által előterjesztett igényekhez a "bizonyító anyagot" az egyre inkább jobboldali befolyás alá kerülő Kis Ujság szálította. A párt hivatalos orgánumának aznapi számában, az első oldalon közlemény jelent meg, amely arról tájékoztatót, hogy az FKgP-nak nagyszámu olyan adat van a birtokában, amelyek a "választási névjegyzék összeállításával kapcsolatosan megfélemlítésről, választási visszaélésekről, a titkosság előzetes kijátszásáról szólnak." A cikk ezekért a visszaélésekért nyíltan a kommunistákat, elsősorban az MKP-hoz tartozó házmegbizottakat tette felelőssé.³²

A Kommunista Párt és a többi demokratikus párt ilyen körülmények között az FKgP agitációjában nem az együttműködési készség erősödését, hanem a fenyegetődzést, a párt erősödő jobbratulódását látták. A Szabad Nép határozottan visszautasította a Kis Ujság által mondottakat, s magabiztosan jelentette ki: "A munkáspártok lenyűgöző győzelme előre veti árnyékát és a reakció riadtan nyúl a legpiszkosabb eszközökhöz, mert a választások hitelességének megtámadásával nemcsak a

munkáspártokat, hanem - és elsősorban - Magyarországot is megtámadja."33

A Kisgazdapárt szűkebb vezetősége, mint jeleztük, munkáspárti győzelemre számított a budapesti községi választásokon. Ezt csak a legszélesebb polgári-paraszti egységfront megteremtésével lehetett ellensúlyozni. A kisgazdák választási taktikája éppen ezt tűzte ki célul. A "polgári egységfront" kialakítása, szemben az előretörő munkásosztállyal, nem jelentett új felismerést a pártban, hiszen a felszabadulás óta ennek figyelembe vételével politizáltak, most azonban különös hangsúlyt kapott. Hogy a választási vereséget elkerülje, a kisgazdapárti vezetés - a kialakult osztályerőviszonyok logikájából adódóan - egyre inkább a jobboldali rétegekkel való összefogás felé sodródott. Ez megmutatkozott már a választójogi rendelet, illetve a törvényjavaslat vitájában követett magatartásban és különösen kifejezésre jutott az internálási rendelet megváltoztatásáért indított akciójában.

A "nemzeti" ill. "polgári egységfront" megteremtését a kisgazda vezetők változatlanul két sikon kívánták megvalósítani, egyrészt szervezetileg, másrészt politikailag. Az FKgP monopóliumhelyzetét és szervezeti egységét továbbra is fenn akarták tartani, s ezért felléptek az önálló polgári pártalakítási törekvések ellen. Sulyok Dezső pld., amikor 1945 szeptemberében Mindszenty tárgyalásokat folytatott vele egy katolikus politikai párt megalakításáról, azzal érvelt, hogy nem tartja "időszerűnek a Demokrata Néppárt mostani szervezkedését, mert jelenleg az csak a polgári arcvonal egységét bontja meg." "A polgári egységet feltét-

lenül elébehelyezem a gyors szervezkedésnek és éppen ezért kértem a püspök urat, engedjen érvelésemnek, és tekintse a kérdést olyannak, mint ami most nem időszerű" - mondotta.³⁴ Emellett kisebb politikai csoportosulásokkal, amelyek kívül szorultak az MNFF-on s jobbra álltak az FKgP-től, közvetlen kapcsolatokat építettek ki és igyekeztek őket a párt támogatására megnyerni. Varga Béla pl. 1945 augusztusában a hazai katolicizmus "balszárnyát" alkotó, de a magyar munkásmozgalomban reakciós szerepet játszó keresztényszocialista mozgalom vezetőivel megállapodott, hogy a BESZKART-nál lévő keresztényszocialisták belépnek az FKgP-ba és a választásokon a pártot fogják támogatni s ehnek fejében az FKgP mandátumot biztosít számukra.³⁵ Hasonló jellegű tárgyalásokra került sor más jobboldali csoportokkal is. Emellett a kisgazdapárti körök egyéb politikai szövetségeseket is kerestek.

Új mozzanat, hogy minden eddiginél nagyobb mértékben bevonták a választási előkészületekbe az egyházakat, s komoly feladatokat bíztek rájuk. Az antidemokratikus klerikális körökkel az FKgP kapcsolatai a felszabadulás után szorosabbra fűződtek, nemcsak személyi vonatkozásban, hanem úgy is, hogy a katolikus egyház, főleg a Dunántúlon, közvetlen segítséget nyújtott a párt szervező munkájában. A kisgazdák elsősorban személyi támogatást vártak az egyháztól, azt kérték, hogy papokat jelölhessenek a parlamentbe és a fővárosi törvényhatósági bizottságba. "...nem közömbös pártunknak sem, - írta az un. Hám-Saláta csoport egyik tagja Esztergomba - hogy bátor szószólói legyenek a városatyák soraiban, akik gátlói lesznek majd minden olyan törekvésnek, amely nem egyeztethető össze a pártunk

által erőteljesen képviselt polgári gondolattal."³⁶ Mindszenty és környezete maga is felismerte, hogy az adott politikai helyzetben a katolikus egyháznak feltétlenül az FKgP-t kell támogatnia. Megegyezőst kötöttek Varga Bélával, hogy közreműködésével jelölik a "megbízható legitimistákat", s hozzájárulnak a politikai szerepet vállalni akaró papok kéréséhez. Az egyház befolyása alatt álló politikai csoportok, a Barankovics-féle Néppárt, a Schlachta-féle Keresztény Női Tábor, - a Pálffy-féle Néppárt kivételével - önállóan nem indultak, hanem az FKgP-ot támogatták. A reakciós klérus azonban nemcsak személyi és szervezeti téren nyújtott segítséget, hanem közvetlenül is részt vett a választási agitáció és propaganda hadjáratban. A papok aktívan agitáltak a kisgazdapárti lista mellett, felhasználva a szószéket és más fórumokat s nem egyszer magát a gyóntató-széket is.³⁷

A Kisgazdapárt a felekezeti egység létrehozása érdekében, nemcsak a katolikus főpapi köröket igyekezett megnyerni, hanem a református és evangélikus egyházat is. Bereczky Albert magasrangú református egyházi személyiség, kultusz-államtitkár /Tildy-rokona/ a budapesti közszégi választások előtt levelet intézett az ország összes református és evangélikus lelképásztorához, amelyben közvetett formában felszólította őket, hogy támogassák a Kisgazdapártot.³⁸ A kérés nem maradt teljesítetlen.

A polgári egységfront megteremtését szolgálta a párt választási agitációs és propaganda hadjárata is. Mint már jeleztük, a kisgazdapárti vezérkart határozottan zavarta, hogy a városi polgárság jelentős része passzívan viselkedett, nem

kapcsolódott be a demokratikus közéletbe, pontosabban nem részesítette olyan támogatásban az FKGP-t mint várták, és emiatt a párt a fővárosban viszonylag erőtlen maradt.

A választási agitáció elsődleges célja az volt, hogy a "tétovázó polgárt" mozgásba hozza. "Munkás egység helyett demokratikus polgár egység szükséges" - adta ki a jelszót Nagy Ferenc a választási kampány kezdetén. "Nem plakátra - gasztás és aszfalt-mázolás kell, - hangoztatta - hanem a polgári öntudat feléberesztése. És most választ adhat a polgárság arra, a vádra is, hogy ő gyáva, tunya és tehetetlen" és hozzáfűzte, "most sok forog kockán, most nem lehet sorsára bízni a tétovázó polgárt."³⁹

A polgári rétegek társadalmi közérzetét és politikai felfogása, ideértve a nagyburzsoáziát, az állami bürokráciát, az értelmiség különböző csoportjait, a kispolgárságot, sőt a földbirtokos osztályok maradványait is, a népi demokratikus átalakulás egy éve alatt viszonylag kevésbé módosult, alapjában véve változatlan maradt. A középrétegek egy részében vitathatatlanul megindult egy liberalizálódási folyamat, a népi demokráciához való közeledés, annak támogatása és igénylése, de ilyen jelentős rész, főleg az un. "uri középosztály" tömegeinek érzései, gondolkodási módja, politikai felfogása csak igen lassan, szinte alig észrevehetően változott. E társadalmi csoportok nem tudtak eligazodni a népi demokrácia új rendjében, nem értették, hogy mi zajlik körülöttük, ellenségesen vagy éppen közömbösen álltak szemben az új demokratikus rendszerrel. Nem hittek a demokratikus átalakulás tartósságában, átmenetinek tekintették, amely után ismét visszatér a hagyományos osztályrend, a régi ellenforradalmi diktatura. Az 1944 őszi fordulat jellege és az azt követő

békés politikai fejlődés eltakarta szemük elől, hogy Magyarországon egy teljesen új politikai fejlődés, forradalmi átalakulás bontakozik ki.⁴⁰ Az első hónapok után kétségtelenül mérséklődött a munkásosztály azonnali hatalomátvételétől való félelem, amely korábban szinte megbénította a polgári rétegeket, de valójában nem múlt el, s a választások alatt új erőre kapott. Ebben szerepet játszott a Szovjet Hadsereg jelenléte, a Magyar Kommunista Párt aktív közéleti szerepe, jelentős politikai és társadalmi sikerei, az ország ujjaépítésében kifejtett hatalmas munkája, s az a krónikus külpolitikai tájékozatlanság, amely a magyar középrétegek magatartását mindig is jellemezte. A polgári - kispolgári rétegek a negyedszázados horthysta propaganda hatása alatt jóformán semmit sem tudtak a szocialista társadalmi rendszerről, vagy ha rendelkeztek is információkkal, azok teljesen hamisak és félrevezetőek voltak. A szocializmus gondolatából csak annyit értettek meg, hogy az a magántulajdon felszámolását hozza magával. Éppen ezért a közgondolkodásban a magántulajdonhoz, a kis tulajdonhoz való ragaszkodás szükségszerűen magával hozta, egyebek mellett, a proletárdiktatúrától való félelmet is. Nem szűnt meg a Kommunista Párttól való félelem és idegenkedés sem, sőt ellenkezőleg, bizonyos mértékig erősödött. A kommunista politika, taktika, harci módszerek szokatlan újat jelentettek, nemcsak a konzervatívabb, hanem a politikailag járatosabb polgári rétegek szemében is, olyasmint, amihez az ellenforradalmi rendszerben nem szokhattak hozzá. "A Kommunista Párttal szemben fennálló idegenkedés a magyar politikai életben s a meg nem értés okai 95 %-ban arra vezethetők vissza véleményem szerint - fejtette ki 1945 őszén Révai József - hogy mi olyan elvet és módszert képviselünk a magyar politikai életben,

amire még nem volt példa. Mi képviseljük a magyar politikai életben a nagy politikai szenvedélyt, ami nélkül nem lehet történelmi programot végrehajtani. Mi képviseljük a népre való apellálást és a népre való apellálás bátorságát."⁴¹

A Magyar Kommunista Párt igyekezett meggyőzni a polgári rétegeket arról, hogy nem tekinti közvetlen feladatának a proletáriátus diktatúrájának kikiáltását, a kapitalizmus felszámolását, ellenkezőleg, a magántulajdon alapján áll, a tőkés vállalkozás szabadságának álláspontján van. Ezek a megnyilatkozások megnyugtatóan hatottak ugyan, de az idegenkedést nem tudták feloldani.

Annak ellenére, hogy Magyarországon a "tisztá" polgári demokrácia valójában soha sem fejlődött ki, s a polgári demokrácia erői mindig is gyengék voltak, a köztudatban a polgári életforma bizonyos külsőségei kialakultak, széles körök magukénak érezték. "A valóságban azonban a polgári életforma szeretete, öltözködéstől a könyvekig és a mérsékelt, többé-kevésbé humanizált kifejezés formáig, nemcsak a többnyire rosszkeresetű szabadfoglalkozásuak és az állami és magántisztviselők tulajdona volt, hanem sokkal szélesebb tömegeké, iparosoké, borbélyoké, pincéreké, vasuti és más "kisembereké". Amennyiben ezek nem tartoztak a marxista pártba, polgárnak számítottak és magukat is annak tartották"- írta Szekfü Gyula.⁴²

Alig néhány hónappal a háboru befejezése után, a háborus katasztrófa és következményei szinte az egész magyar társadalomban éreztették hatásukat. A közellátási nehézségek, a súlyos élelmezési helyzet miatt fokozódtak, az infláció erősödött. Az életkörülmények romlása, a háborus kifáradás

a néptömegek politikai magatartására is hatott s rendkívül erőteljesen jelentkezett a békevág, a nyugalomra, a rendre, a biztonságra való törekvés. A korabeli közvéleménykutató elemzések is azt tanusították, hogy az "égető anyagi gondok közepette a megkérdezettek tekintélyes hányada a lelki megnyugvás biztosítását mondta a legfontosabbnak... Békességet akarnak, a fegyverek elcsendesedését, megértést, egyéni nyugalmat. Az acsarkodás letörését, a bizonytalanság feloldását. Ne higgyük, hogy légüres térben mozognak."⁴³ Ez a biztonságra, nyugalomra való törekvés, a dolgozó tömegek depolitizálódása, az osztályküzdelmek mérséklése irányában hatott.

A Kisgazdapárt választási taktikájának és propagandájának kidolgozói természetesen kitűnően ismerték a polgári rétegek politikai véleményét, érzéseit és hangulatát s tudatosan építettek rájuk. A kisgazdapárti kortesek, akik a horthysta választásokon komoly tapasztalatokra tettek szert, tudták, hogy mit és hogyan kell mondani a pesti polgárnak.⁴⁴

A kisgazdapárti vezetők a választások politikai jelentőségét tudatosan eltulozták; úgy állították be, hogy nem konkrét politikai lépésekről van szó, nem azok felől kell majd dönteni, hanem általános, nagy elvi kérdésekről, mindenekelőtt az ország politikai továbbfejlődésének irányáról, a magyar nép jövőendő sorsáról.⁴⁵ Igyekeztek a köztudatban elhíttetni, hogy a választásokon fog eldőlni: Magyarország a szocializmus vagy a polgári demokrácia útján halad-e? "Beszéljünk nyíltan és őszintén - szólított fel pl. Varga Béla - Budapesten ma két eszme ütközik egymásba. Egyik a polgári gondolat, a másik a marxista gondolat. Egyik párt sem mondott le igazi programjáról, bár a kormány-programban megegyeztek. Most az a kérdés,

hogy az egyoldalú osztályuralommal szemben meg tudjuk-e védeni az igazi demokráciát. Az igazi demokrácia alapja a magántulajdon, míg a másik oldal a kollektív gazdasági rendet kívánja ... Teljes szabadságot akarunk mindenki felé, terrortól mentes életet, jogot és rendet akarunk."⁴⁶ Más alkalommal arra utalt, hogy "A polgárságnak a választásoknál nyilatkoznia kell, akár polgári demokratikus életformát, vagy pedig azt akarja, amit a munkáspártok által kiadott füzet nyíltan mond: proletárdiktatúrát."⁴⁷

A Független Kisgazdapárt a maga részéről a polgári demokrácia s a polgári életforma megvalósításáért szállt sikra, bár részletes választási programot nem adott. Egyes csoportok a "keresztény magyar demokráciá"-ról szónokoltak, mások a "nemzeti demokráciát" kívánták megvalósítani, megint mások, főleg a nyugati orientációjú kisgazda-körök, az angolszász mintájú polgári demokrácia mellett kötelezték el magukat.⁴⁸

Közös volt azonban, hogy egységesen álltak ki a magántulajdon rendszerének fenntartása mellett; hirdették a tőkés vállalkozás szabadságát, s az egész gazdasági élet fellenédítésének szükségességét; széles néptömegek számára biztos megélhetést ígértek. A rend, a nyugalom, a jog és vagyonbiztonság s a vallásszabadság megvalósítása mellett szálltak sikra. Ugyanakkor azonban a kisgazdapárti kortesek támadták a fiatal magyar demokrácia társadalmi és politikai be rendezkedését, eredményeit. Birálták az egyik legnagyobb horderejű demokratikus intézkedést, a feudális eredetű nagybirtokrendszer felszámolását, noha a fővárosban a földreform kritikája az egész választási kampányban másodlagos szerepet játszott. Általában a földreform végrehajtásának

mikéntje, a telekkönyvezés vontatottsága képezte a bírálat tárgyát. A földosztás helyességét, történelmi indokoltságát senki sem vonta kétségbe. Jellemző a nagytőkés és klerikális körök szószólójává vált Sulyok Dezső állásfoglalása, aki ugyan kifogásolta a földosztás gyors végrehajtását, de ugyanakkor egyetértését fejezte ki azzal, hogy megtörtént.⁴⁹ A másik támadási terület a kommunisták befolyása alatt álló népi rendőrség munkája volt; elsősorban az internáló-táborok feloszlátását szorgalmazták. Különösen a jobboldalhoz tartózó szónokok léptek fel élesen. Egyikük pl. egészen odáig elment, hogy kijelentette: "A Független Kisgazda Párt a tiszta demokráciáért küzd, nem helyesli a mai állapotokat. Nem tűrhetők tovább az internáló táborok. Az ilyen demokrácia rosszabb a régi diktatúránál."⁵⁰

A kisgazdapárti propaganda demagóg módon igyekezett kihasználni és a maga javára kamatoztatni a főváros súlyos közellátási helyzetét. Annak ellenére, hogy az FKGP is részt vett az ország életének irányításában, s a kisgazda főispánok távolról sem tettek meg mindent a beszolgáltatás végrehajtásáért, mégis úgy viselkedett, mintha nem lenne illetékes a közellátás gondjaiban. "Miért kell megint sorba állnunk?" címmel kiadtak egy röpiratot, amelyben az élelmiszerelosztás fogyatékoságáért az MKP-t, személy szerint Vas Zoltán kommunista polgármestert tették felelőssé. Felelőtlenül azt ígérték, hogy majd a Kisgazdapárt fogja megoldani ezeket a gondokat.⁵¹ Kortes célokból külön élelmiszer-akciót szerveztek, vidékről burgonyát szállítottak fel a fővárosba.⁵²

Az FKGP számára a legfontosabb "szövetséges ellenfél" a Magyar Kommunista Párt volt, ezért a választási agitáció

és propaganda is főként a magyar munkásmozgalom radikális szárnya ellen irányult. A kisgazdapártiak kitűnően kihasználták az MKP-nek azt a taktikai hibáját, hogy tulhangerővel lyozta a demokratikus átalakulásban betöltött szerepét, s így a magyar demokrácia minden belső nehézségeiért a felelőséget ráháritották. Emellett még egy egyszerű, de csaknem kivédhetetlen fogást is alkalmaztak: amikor csak lehetett, igyekeztek rámutatni az MKP stratégiai célkitűzéseire: "Kétségtelen tény, hogy a Kommunista Pártnak egy célja van - hangoztatta pl. Sulyok Dezső - a munkáshatalom megteremtése az országban. Taktikára azért van szükség, hogy elrejtse az igazi célt és lépésről-lépésre törjön ennek megvalósítása felé."⁵³

A "leleplezés" finom, elegáns formáját nemegyszer éles kirohanások, durva szitkozódások és rágalmazások kísérték. "Az MKP antidemokratikus alapon áll, ezért reakciós" - hirdette egy hónappal korábbi véleményét meghazudtolva Csornoky Viktor.⁵⁴ Varga Béla az ellen rohant ki, hogy a kommunisták tömegmegmozdulásokat, tüntetéseket, felvonulásokat szerveztek. "A mai szabadsággal mi elégedetlenek vagyunk - szónokolt egy népgyűlésen - s itt Budapesten ma sok ezren terror alatt nyögnek. Nézzük meg azokat az embereket, akiket ma az utcára hajtottak. Hogy lóg az orruk, milyen csüggedten mennek, mennyire látszik, hogy nem oda tartoznak. A legnagyobb hazaárulás, ha valaki a saját embertársait terrorizálja. Mi nem szólítottuk kaszára, kapára a népünket, mert tudjuk azt, hogy ha a magyar a magyarra emeli a kezét, az hazaárulás".⁵⁵

A Kisgazdapárt a választási agitáció során feltűnő ro-
kivánjár, hogy a város hadsereg csőnéig Magyarországon ha-

konszenzetet tanusított a másik munkáspárt, a Szociáldemokrata Párt iránt. A pesti választási kampányban az SzDP-t általában nem bíralták, sőt dicsérték politikai józanságát, s igyekeztek a messzemenő megértésükről biztosítani. A kisgazdapárti képviselőjelöltek és pártfunkcionáriusok számos esetben kifejezésre juttatták hűségüket az 1943-ban megkötött háború- és németellenes szövetséghez, de minden alkalommal külön hangsúlyozták, hogy ezt a pártszövetséget az SzDP jobbszárnyával kötötték meg. A választási kampány idején a Kis Újság heteken keresztül az FKgP és az SzDP háború alatti együttműködésére utaló idézeteket közölt. Mindez arra irányult, hogy a két párt a felszabadulás óta hűvös s a juliusi válság óta tovább romlott viszonyát rendezzék, s megkíséreljék az SzDP-t maguk mellé állítani és leszakítani az MKP oldaláról, ezzel a munkásegységfrontot fellazítani. Az SzDP iránt tanusított érdeklődésnek volt egy olyan oka is, hogy kifejezetten számítottak a párt jobboldali, kommunistaellenes elemeinek szavazataira s a szociáldemokrácia ellen indított támadással nem akarták ezeket elriasztani, sőt nemegyszer nyíltan támogatást kértek tőlük.⁵⁶

A kisgazdapárti népgyűlések szónokai és a pártsajtó külpolitikai téren az ország függetlenségének megerősítéséért szálltak sikra. Ezzel egyidejűleg azonban bíralták a Szovjetunióval való együttműködést hirdető és az együttműködést megvalósítani kész koalíciós külpolitikát. Annak ellenére, hogy a fegyverszüneti egyezmény tiltotta a szövetséges nagyhatalmak bármelyike ellen a nyilvános agitációt, a Gyulai László irányította kisgazda propaganda ezzel is megpróbálkozott. Kiadtak egy röpiratot, amely felszólította a választókat, hogy ha azt kívánják, hogy a Vörös Hadsereg sokáig Magyarországon ma-

radjon, akkor szavazzanak a Kommunista Pártra. A röpirat alá az MKP aláírását hamisították. A provokatív hangvételű dokumentumot Rákosi átadta Tildynek, aki ígéretet tett betiltására, de ennek ellenére tovább terjesztették.⁵⁷ A külpolitikai állásfoglalásokban igen gyakran aláhúzták a nyugati hatalmakkal való jó kapcsolatok kiépítésének szükségességét is. A városi polgárság és értelmiség megnyerése érdekében alaposan és körültekintően kidolgozott választási propaganda-hadjárat igyekezett az egyes rétegekhez közvetlenül is hozzáférközni. Külön röpiratokat adtak ki pl. a pedagógusokhoz, a kisiparosokhoz és az egyetemi hallgatókhoz címezve. Az egyetemi ifjúság számára kiadott röpirat pl. a nyelvi határok elismerése alapján a kelet-európai népek megbékélését, az osztályharc "kiküszöbölését", a kultúrában uralkodó német szellemiség felszámolását s a parasztság társadalmi és kulturális felemelkedésének biztosítását kívánta. Emellett követelte, hogy a munkás és parasztfiatalok a korábbiaknál lényegesen nagyobb arányban nyerjenek felvételt az egyetemekre.⁵⁸ Különösen nagy gondot fordítottak a nők megnyerésére. Számos népgyűlést szerveztek, kizárólag a nőkhez szóló röpiratokat készítettek. A vallás tiszteletben tartását, a keresztény erkölcs és a család védelmét ígérték, állást foglaltak az akkor elfogadott progresszív jellegű családjogi rendelkezés, a válás engedélyezése ellen; fenntartásuknak adtak hangot a családon kívüli gyermeknevelés és a családi pótlék bevezetésével szemben. Szerintük a demokrácia, a szabadabb társadalmi élet, a "családi életközösség fellazítása felé halad", ezért az asszonyokat "védő" törvények megalkotását sürgették.⁵⁹ A nők felelősségtudatára, vallásos,

hazafias és kommunistaellenes érzelmeikre hatva, igyekeztek mozgósítani, kilendíteni őket passzivitásukból. "Magyar Nő! Aki hiszel Istenben, Hazában, aki cselekedni akarasz Magyarország feltámadásáért, szavazz a Kisgazda Pártra - hív fel egy röpirat. - Tehozzád szólunk, aki elég okos vagy, hogy tudd, ki az, akinek hitvallása a piros-fehér-zöld szín, nem pedig a választás idejére szóló álarc... Tehozzád szólunk, aki ismersz felelősséget és tudod: ma a nők döntenek a választást és vele a jövő sorsát. Rajtunk mulik, hogy az ország, melyben majd gyermekeink élnek, magyar legyen és szabad!"⁶⁰ A nők körében kifejtett igen aktív és erőteljes agitáció nem is maradt hatás nélkül. Hangvétele a Kisgazdapárt egész koncepciójától több vonatkozásban eltért, sokkal jobboldalibb, kommunistaellenesebb volt.

Meg kell említenünk, hogy a kisgazdapárti választási propaganda nagy következetességgel igyekezett a választók hazafias és nemzeti érzéseit kihasználni. A szónokok állandóan hangot adtak "magyarságuknak", kiemelték a népi demokrácia "magyar" jellegét, kifejezésre juttatták a magyar nép haladó hagyományaihoz való ragaszkodásukat. Plakátjaikat, röpirataikat piros-fehér-zöld csikokkal átütve jelentették meg. Népgyűléseiken s egyéb megnyilatkozásaik alkalmával nemzeti színű zászlókkal vonultak fel. Jelszavaik között gyakran szerepeltek a nemzeti jelmondatok. A nemzeti érzésekre való apellálás igen gyakran nacionalista állásfoglalást tükrözött. Helyenként - főleg a kisgazda jobboldalhoz tartozó szónokok részéről - irredecenta kijelentések is elhangzottak.⁶¹

A Kisgazdapárt választási hadjáratát tehát igen erőteljes jobboldali hangvétel, éles kommunista-ellenesség, fel-

éledő nacionalizmus s a kívülállás látszatát keltő ellenzéki-
ség jellemezte. Szerves folytatása volt ez a pártban au-
gusztus elején megindult, majd átmenetileg lecsitult jobb-
oldali propaganda hadjáratnak. A rossz politikai helyzet fel-
ismerése - a munkáspártok budapesti győzelmétől való féle-
lem - tulságosan nagy engedmények megételére készítette a
kisgazda pártvezetés: a konzervatív polgári rétegek megnye-
rése érdekében túl széles kaput nyitott jobbfelé. Ez termé-
szetesen a nagyobb önállóságot és önállóbb arculatot köve-
telő burzsoá jobboldalnak kedvezett, de bizonyos vonatkozásban
a paraszti centrum is kitűnően kihasználta és a maga javára
kamatoztatta. Az egész kampány a polgári jobbszárny és rész-
ben Nagy Ferencék növekvő befolyását tükrözte. Így kialakult
a kettősség: a párt hivatalos politikai vonala, amelyet
Tildy Zoltán pártvezér határozott meg, a demokratikus erők
összefogását, a kommunistákkal való együttműködést vitte
tovább, ugyanakkor a pártnak a választási küzdelemben tanu-
sított magatartása és agitációs érvei az ellenkezőjét fejez-
ték ki. Nincs okunk feltételezni, hogy tudatos munka megosz-
tásáról lett volna szó. Tildy később maga is elismerte poli-
tikai felelősségét a tekintetben, hogy nem ellenőrizte és
nem vizsgálta felül a választási hadjáratot és a törvényható-
sági jelölő listát.⁶²

Az FKGP nagylendületű bekapcsolódása a választási küzde-
lembe, közéleti magatartásának kettőssége: a lojalitás és a
politikai fenyegetődzés ügyes kombinációja, s a jobboldali
kommunista-ellenes hangvételű propaganda hadjárat, váratla-
nul érte a baloldali pártokat. Az MKP maga is pontatlanul
mért fel a választások előtti politikai hangulatot, s
tulságosan bizott a munkásegységlista könnyű győzelmében.

A kommunista választási taktika és propaganda nem vette kellően figyelembe a városi középrétegek hangulatát, politikai színvonalát. A párt választási programja, az ország ujjaépítésének hároméves terve, több vonatkozásban is, mint pl. a gazdagok fokozottabb megadóztatása, az ipar állami ellenőrzése, stb. - tulm. az MNFF 1944 őszi programján, olyan elgondolásokat tartalmazott, amelyek akkor nem talál- tak megértésre és támogatásra a kispolgárság és az értelmi- ség soraiban.⁶³ A kommunisták változatlanul az FKGP egyre intenzívebben szervezkedő jobbszárnyát tekintették legfőbb politikai ellenfelüknek, de ellentétben a nyári hónapokkal, a Nagy Ferenc-Kovács Béla vezette demokratikus birtokos paraszti centrum ellen is felléptek. Mindez nem jelentette a kispárti frontális támadást, hiszen Tildyt és a párt balszárnyát szövetségesüknek fogadták el. Ekkor még nem derült fény a Tildy-szárny gyengeségére. Az MKP taktikai vonalát a másik két baloldali párt is támogatta, bár magatartásuk között voltak eltérések.

Az SzDP a választási kampányban kisebb aktivitással vett részt, mint a másik munkáspárt. Külön választási programot nem dolgozott ki, hanem augusztusban a XXXIV. kongresszusán elfogadott munkatervét népszerűsítette, amely a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet hosszabb periódusával számolva, széleskörű gazdasági, po- litikai, kulturális reformokat jelentett be, melyek a ma- gyar társadalom demokratikus átépítését, az ország helyre- állítását, a reakciós múlt maradványainak felszámolását cé- lozták. Törekvéseinek lényegét a "Ma a demokráciáért, holnap a szocializmusért" jelszava foglalta össze.⁶⁴ A kommunis-

tákkal kötött választási szövetség a Szociáldemokrata Pártban gyorsan polarizálta az erőket, s ez az FKGP-hoz való viszony tekintetében is kifejezésre jutott. A szociáldemokrata baloldal, Szakasits-csal az élén, a munkásegység hive volt, az MKP-vel kívánt együttthaladni, s miután a pártvezetésben is érvényesíteni tudta akaratát, az SzDP hivatalosan is elutasította az FKGP-tal való kétoldalu együttműködését és nyíltan elhatárolta magát annak burzsoá köröitől.⁶⁵ Az SzDP jobboldali elemei, akik elutasították a munkásegységlistát, mert a párt önálló hatalmi törekvéseinek feladását látták benne, az FKGP irányában is megértőnek mutatkoztak. A párt hivatalos magatartásával szemben, a választási kampány befejező szakaszában a kiskgazdák mellett agitáltak, sőt több helyen előre kijelentették, hogy rájuk adják majd le voksukat.

A Nemzeti Parasztpárt és az FKGP közötti viszony a júliusi válság után alig javult s a választások idejére ismét feszültté vált. Veres Péterék is abból indultak ki, hogy az FKGP társadalmi összetételét tekintve már nem egységes, s arra törekedtek, hogy a dolgozó kisparaszságot és az agrárszegénységet elhódítsák tőlük. Ezért élesen szembefordultak a párt polgári jobbszárnyával, keményen bírálták a kiskgazdapárti politikát és szembeállították vele saját következetesen baloldali parasztpolitikájukat.⁶⁶ A parasztpártban szintén megoszlottak a vélemények az FKGP-tal kialakítandó viszony jellegét illetően: a jobboldali parasztpárti körök a két szervezet közötti kapcsolatok javításán munkálkodtak. Az NPP a fővárosban azonban nagyon gyenge volt, így komolyan nem szólhatott bele a választási küzdelembe.

A jobboldali hangvételű kiskgazda választási kampány

a munkáspártok alsó szervezeteinek körében elkecseregelt visszhangot váltott ki. Baloldali érzelmi munkások, főleg fiatalok, nem nézték jó szemmel a népi demokrácia ellenes agitációt és helyi kezdeményezésre nem egy alkalommal megzavarták a kisközségi gyűléseket, néhány esetben tömegverekedésre is sor került. A legnagyobb visszhangot a szeptember 16-i városi kisközségi gyűlés félbeszakítása váltotta ki, ahol egy tömegverekedés során a kisközségi párti Kővágy József alpolgármestert is "inzultálták". Ezek az események kisközségi oldalon nagy port vertek fel, a Kis Újság a fellépő munkásokat "felfegyverzett terroristáknak" nevezte, a gyűlések megzavarását "a nyilas korszakra emlékeztető brutalitásnak" titulálta.⁶⁷ A párt azonnal tájékoztatta a külföldi sajtót és a vezetőségi tagok számára fegyverviselési engedélyt kért a minisztertanáctól.⁶⁸ A demokratikus pártok közötti ellentéteket feleslegesen zavaró akciókat az MKP Központi Vezetősége is elítélte.⁶⁹

A választási harc ismét kiélezte a demokratikus pártok közötti ellentéteket. A politikai feszültség a választások időpontjainak közeledésével nőtt és már-már a koalíció létét fenyegette. A belső feszültség mérséklésére, és a választások normális megtartásának biztosítása érdekében a két vezető párt közvetlen tárgyalásokat kezdeményezett. Az MKP és az FKgP Politikai Bizottságai szeptember 26-i közös ülésükön megtárgyalták a kialakult politikai helyzetet. A tárgyaló felek egyetértettek abban, hogy a demokratikus pártok együttműködésének fenntartására feltétlenül szükség van, és helyeselték olyan nyilatkozat kiadását, amely a Függetlenségi Front valamennyi pártjának aláírásával állást foglal a koalíció mellett, kifejezésre juttatja a közös kormányzati felelősséget és

felvázolja a kormánypolitika főbb elemeit. Ugyanakkor megállapodtak abban, hogy mindkét részről, a sajtóban és a népgyűléseken megszüntetik a kölcsönös támadásokat s az agitáció és a propaganda terén való együttműködés biztosítására 3-3 tagú bizottságot küldenek ki. Az FKgP vállalta, intézkedéseket tesz a párt-sajtó, elsősorban a Kis Újság megrendszabályozására, hogy az mind a kül-, mind a belpolitikai kérdésekben a párt hivatalos vonalát kövesse. Mindkét fél kötelezte magát, hogy belső utasítást ad ki, amely szerint a demokratikus erők szabad szervezkedését biztosítják.

A két párt vezető szerveinek megállapodása kompromisszum jellegű, mindkét részről engedményeket tettek.⁷⁰ Az MKP részéről azonban az egyezmény aláírása taktikai hiba volt, mert alighogy nyílt támadásba lendült, azonnal megkötötte a kezét s lemondott az FKgP magatartása jobboldali vonásainak nyílt bírálatáról. A munkásosztály vezető pártja tartott attól, hogy Tildyék által a választási "visszaélések" és a "hatósági erőszak" körül csapott lárma, Bulgáriához hasonlóan, Magyarország esetében is a nyugati hatalmak beavatkozását vonhatja maga után, s el kell halasztani a választásokat. A választások elhalasztása viszont - s ezt a kommunisták jól tudták - egyet jelentett volna a baloldal taktikai vereségével, s egyben újabb nemzetközi bonyodalmakat okozott volna.⁷¹ Az MKP tehát engedményt volt kénytelen tenni, ami azt jelentette, hogy a Kiszgazdapárt elleni akció szabadsága bizonyos mértékig korlátozódott.

A határozat átmenetileg kezdvézően hatott a politikai helyzetre, a választási küzdelem heve valamelyest csökkent, a Kis Újság beszüntette a munkáspártok elleni támadásait. A Kiszgazdapárt további - formális - politikai gesztusokat

tett. Nagy Ferenc a nyilvánosság előtt egyetértését fejezte ki az MKP hároméves ujjaépítési tervével.⁷² Tildy nyugalomra és rendre intette pártjának tagjait.⁷³ Ezen túlmenően azonban a megállapodások végrehajtására nem került sor. Az FKgP gyorsan változtatott eddigi krtes módszerein, noha a választási agitációja távolról sem volt olyan látványos külsőségekben, mint a munkáspártoké, s viszonylag kevésbé vett részt a plakát és röpirat háborúban, nagy tömeggyűléseket is kevesebbet rendezett, az utolsó héten minden nyilvános agitációt felfüggesztett, s áttért a házi agitációra, a személyes meggyőzés közvetlen alkalmazására.⁷⁴ Az agitáció és propaganda érvei azonban nem változtak.

Alaposan és körültekintően kidolgozott választási kampány - az adott viszonyok között - meghozta az FKgP számára a sikert. Az október 7-én megtartott törvényhatósági választásokon a Kisgazdapárt megszerezte az érvényes szavazatok abszolút többségét. Budapesten a leadott 587.629 szavazat közül a Kisgazdapárt 295.187-et, a szavazatok 50,54 %-át kapta, míg a két munkáspárt választási szövetsége, a Dolgozók Egységfrontja 249.711-et, a szavazatok 42,77 %-át szerezte meg.⁷⁵ Abszolút értékét tekintve a két fő erő részesedési aránya közel állt egymáshoz, a Kisgazdapárt és a Dolgozók Egységfrontja közötti szavazatkülönbség mindössze 45.476 /7,78 %/. A munkáspártok tehát távolról sem szenvedtek katasztrófális vereséget, a kisgazdapárti győzelem távolról sem volt olyan fölényes. Sajnos a korabeli statisztikai felmérések csak a szavazók nembeli megoszlására terjedtek ki, a társadalmi hovatartozandóságra nem. A szavazatok nemek szerinti tagozódása azt mutatja, hogy az FKgP azon várakozása, miszerint a nők szavazatait ők

I. t. A budapesti kerületek szavazatainak pártok szerinti szerzik meg, teljesült. A férfi szavazók 46,02 %-a a munkás-egységlistára, 46,77 %-a az FKGP-re adta le voksát. Ha viszont ezt a pártok választási átlagához viszonyítjuk, akkor kiderül, hogy a férfiak a DEF-t átlagon felül, az FKGP-t átlagon alul támogatták. A női szavazatok esetében éppen fordítva alakult a helyzet: a női szavazatok 53,07 %-a a Kisgazdapártra, 40,57 %-a a DEF-re esett, azaz a nők a kisgazdákat átlagon felül, a marxista pártokat átlagon alul támogatták.

II. Noha adatok hiányában közvetlenül nem tudunk képet alkotni az egyes társadalmi rétegek szavazatainak pártok szerinti megoszlásáról, közvetve - a fővárosi kerületek szavazatainak arányából - mégis bizonyos eligazítást nyerhetünk.

VI. Eltekintve a kisebb pártok szavazataitól, a munkás-egységlistára és az FKGP-re leadott szavazatok a következőképpen

oszlottak meg:	53.85 %	41.25 %
I. ker. /Városmegye/	54.35 %	41.02 %
II. ker. /Központ/	47.44 %	48.85 %
III. ker. /Lágymányos, Kelenföld/	69.51 %	25.33 %
IV. ker. /Rózsadomb, Művelődési/	74.22 %	20.00 %
V. ker. /Árpádtelep/	32.74 %	63.97 %
VI. ker. /Zuglói/	56.41 %	38.54 %

A táblázatból kitűnik, hogy a Kisgazdapárt az I. kerületben, a Városmegye és környékén, a szavazatok több mint kétharmadát szerezte meg, s a kétharmados arányt szorosan megközelítő eredményt ért el a III. kerületben, a budai villányokban és a II. kerületben, a Városmegyében, s a budai villa-

1. t. A budapesti kerületek szavazatainak pártok szerinti megoszlása az 1945. okt. 7-i községi választáson⁷⁶

A bp-i kerületek összes szavazatainak pártokra eső %-a				
Kerületek	Független Kisgazda Párt	Dolgozók Egységfrontja		
		MKP + SzDP		
I. ker. /Vár/	77.6 %	17.97 %		
II. ker /Viziváros/	72.44 %	21.37 %		
III. ker /Óbuda/	52.62 %	41.22 %		
IV. ker /Belváros/	64.85 %	25.36 %		
V. ker /Lipótváros/	38.12 %	47.63 %		
VI. ker /Terézváros/	38.16 %	51.88 %		
VII. ker /Erzsébetváros/	36.63 %	55.38 %		
VIII. ker /Józsefváros/	53.85 %	41.25 %		
IX. ker /Ferencváros/	54.35 %	41.02 %		
X. ker /Kőbánya/	47.44 %	48.85 %		
XI. ker /Lágymányos, Kelenföld/	69.51 %	25.33 %		
XII. ker /Rózsadomb, Hűvösvölgy/	74.22 %	20.00 %		
XIII. ker /Angyalföld/	32.74 %	63.97 %		
XIV. ker /Zugló/	56.41 %	38.64 %		

A táblázatból kitűnik, hogy a Kisgazdapárt az I. kerületben, a Várnegyed és környékén, a szavazatok több mint kétharmadát szerezte meg, s a kétharmados arányt szorosan megközelítő eredményt ért el a XII. kerületben, a budai villanegyedben és a II. kerületben, a Vizivárosban, s a budai villa-

negyed ide tartozó részében. 50.54 %-os fővárosi átlagán felül szerepelt a XI. kerületben Lágymányos és Kelenföld vidékén, a IV. kerületben Újpesten, a XIV. kerületben Zuglóban, a IX. kerületben Ferencvárosban, a VIII. kerületben Józsefvárosban és a III. kerületben Óbudán. Tizennégy kerületből kilencben az FKgP legyőzte a munkáspártokat. A leggyengébb eredményt a párt Angyalföldön /XIII. ker./ érte el, de feltűnő a lipótvárosi /V. ker./ rossz szereplése is, ahol pedig igen erős és tevékeny kisgazda szervezet működött. A két munkáspárt a legjobb eredményt a XIII. kerületben Angyalföldön, a munkások lakta környezetben aratta, ahol szavazatainak száma másfélszerese volt átlagának. Sikert ért a Dolgozók Egységlistájának felülkerekednie a FKgP-on a VII. a VI. és az V. kerületekben. E városrészekben szintén zömmel munkások, kispolgárok, tisztviselők, általában kisemberek éltek. A legnagyobb különbség az erőviszonyokban a várnegyed és környékén alakult ki /77.6 : 17.97 az FKgP javára/, míg kb. hasonló arányban részesedtek a szavazatokban Kőbányán /48.8 : 47.4 a DEF javára/. A női és férfi szavazatok megoszlásában a kerületek szintjén a már jelzett tendencia érvényesült kisebb helyi módosulásokkal: a férfiak, az V. kerület kivételével, az egységlistát támogatták a kerületi súlyarányukon felül, a nők mindenütt átlagukat meghaladóan az FKgP-ot, leginkább Kőbányán.

A táblázat azt is tanúsítja, hogy a Duna választóvonalat jelentett: a budai kerületekben mindenütt nagy fölényrel az FKgP győzött, míg a pesti oldalon a munkáspártok voltak erősebbek. Ha azonban a kerületeket úgy csoportosítjuk, hogy külön választjuk főként a nagypolgárság és az uri közép-

osztály felső rétegei által lakott belső kerületeket /I-II-IV.V-XI. és XII. ker./ valamint a munkásosztály és a kispolgárság nagyobb arányát tükröző külső kerületeket, akkor a pártok társadalmi háttérének különbözősége még inkább kiugrik. A belső városrészekben a leadott szavazatoknak 61 %-a a Kisgazdapártra esett, a munkáslistára 30 %-a, a külső kerületekben viszont a munkáslista kapta a többséget: 48%-ot, míg az FKgP valamivel kevesebbet, 45 %-ot. A Dolgozók Egységfrontjának külkerületi átlaga magasabb, mint a budapesti átlag, a belkerületi szavazatok aránya nem éri el a külső kerületek átlagának 2/3-át sem. A Kisgazdapárt ellenkezőleg: a belső kerületekben jóval a budapesti átlaga fölött jutott szavazatokhoz, míg a külkerületi szavazat-nyeressége a belkerületi átlagának alig több, mint 3/4-e.

A társadalmi rétegek pártok szerinti elhelyezkedése még világosabban jelenik meg a budapesti községi választásokkal egyidőben megrendezett Pest környéki törvényhatósági választások eredményeinek tükrében, ahol a lakosság társadalmi megoszlása egyöntetűbb volt. A Pest környéki helységeiben a választásokon 292.622 szavazó vett részt. Itt az abszolút többséget a munkáspártok szerezték meg, a szavazatok 55.6 %-át, amíg az FKgP 48.18 %-ot kapott. A férfi szavazatok 60.88 %-a a munkáslistára, 36.93 %-a az FKgP-ra esett. A nők 51.6 %-a a DEF-ot, 46.15 %-a a kisgazdákat támogatta. A szavazatok százalékos megoszlása azonban nem egyformán alakult az ipari és a nem ipari övezetekben. A Budapest környéki ipari övezetekben a szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

2. t. Szavazatok pártok szerinti megoszlása Budapest környéki ipari övezetben 1945 október 7-én⁷⁷

A peremvárosok összeszavazatainak egyes pártokra eső százaléka

	FKgP	DEF
Albertfalva	52.62 %	43.91 %
Budafok	48.63 %	51.37 %
Csepel	24.13 %	75.87 %
Kispest	44.33 %	53.21 %
Nagyttény	43.29 %	54.68 %
Pesterzsébet	32.52 %	64.56 %
Pestlőrinc	47.10 %	51.59 %
Rákospalota	42.79 %	52.51 %
Soroksár	28.05 %	70.70 %
Ujpest	44.54 %	52.06 %
Békásmegyér	47.65 %	52.35 %
Hátyásföld	58.37 %	41.63 %

A Budapest környéki ipari övezetben az FKgP, Albertfalvát kivéve, mindenütt vereséget szenvedett és lemaradt a munkáspártokhoz képest. Az egységlista sikerét méginkább kiemeli, hogy az annak ellenére következett be, hogy az FKgP a peremvárosok többségében, Budafokon, Kispesten, Pestlőrincen, Rákospalotán, Ujpesten, Nagytényben pestkörnyéki átlagán felül szerepelt s az ipari övezet 10 helysége közül csak háromban - Csepelen, Soroksárott és Pesterzsébeten - szerepelt az átlaga alatt. A munkáspártok választási győzel-

A táblázatból kitűnik, hogy ezekben a körzetekben me e területen nem véletlen, hiszen itt a gyáripár koncentrált-sága magasfoku volt, itt élt a budapesti üzemek munkássá-gának több, mint egyharmada, zömmel a nehéziparban foglalkoz-tatottak.⁷⁸ Csepelen, Soroksárott, Pesterzsébeten, a magyar munkásmozgalom fellegráraiban - a Dolgozók Egységfrontja szinte lesöpörte a Kiszgazdapártot. Az FKGP csak ott kapott átlagon felüli szavazatokat, ahol - mint pl. Kispeten és Lőrincen - a kispolgárság, az értelmiség és az állami bürok-rácia alsó csoportjai nagyobb számban éltek.

A Budapest környéki nem ipari jellegű településeken a szavazatok százalékos megoszlása a következőképpen alakult:

3. t. A szavazatok pártok szerinti megoszlása a Budapest kör-nyéki nem ipari jellegű területeken 1945 okt.7-én⁷⁹

Peremvárosok	A peremvárosok Össz-szavazatainak egyes pártokra eső százaléka	
	FKGP	DEF
Békásmegyer	47.65 %	52.35 %
Budatétény	54.89 %	45.11 %
Mátyásfüld	58.37 %	41.63 %
Pesthidegkut	59.51 %	32.17 %
Pestimre	26.55 %	73.45 %
Pestujhely	51.59 %	48.41 %
Rákoscsaba	47.55 %	48.4 %
Rákoshegy	55.44 %	45.56 %
Rákoskeresztur	51.95 %	43.54 %
Rákosliget	59.92 %	40.08 %
Rákosszentmihály	54.05 %	45.95 %
Sashalom	46.75 %	53.25 %

A táblázatokból kitűnik, hogy ezekben a községekben zömükben /12 közül 8-ban/ az FKGP megszerezte az abszolút többséget. Mindössze egy helység van, ahol a pestkörnyéki átlagán alul szerepelt: a munkások lakta Pestimre. A Kiszgádapárt itteni sikereinek titka jórészt szintén a lakosság szociális összetételében keresendő. Ez a vidék, a kispolgárság, az értelmiség és az állami alkalmazottak alsó és részben középső rétegeinek lakhelye vagy éppen vikend telepe /mint pl. Mátyásföld/ volt. Üzemek, iparvállalatok elenyésző csekély számban működtek, munkások létszáma is ebből adódóan az összlakosságon belül nem képviselt nagy súlyt.

A férfi és női szavazatok megoszlása a már jelzett tendenciát mutatja, azért most ennek elemzésére nem térünk ki. Érdekes azonban pillantást vetni ebből a szempontból a budapesti és a pestkörnyéki összesített adatokra:

4. t. A budapesti és pestkörnyéki összesített szavazatok

Összehasonlítása⁸⁰

	Az össz.szavazatok pártok szerinti megoszlása		Az összes fér- fi szavazatok egy pártra eső %-a		Az összes női szavaza- tok egy párt ra eső %-a	
	Bp-en	Bp.körny.	Bp-en	Bp.körny.	Bp-en	Bp.körny.
Dolgozók Egység- frontja	42.76%	55.6 %	46.02%	60.88%	40.57%	51.6 %
Független Kiszgazda- párt	50.54%	42.18%	46.77%	36.93%	51.07%	46.15%

A budapesti választási eredmények óriási meglepetést kel-
tettek. A szociális pártok, elsősorban a kommunista párt, meg-
döbbennéssel vették tudomásuk, hogy a munkáspártok valóban

A budapesti törvényhatósági választásokat az FKgP számára tehát elsősorban a nők nyerték meg, azok a szavazók, akik társadalmi helyzetüknél fogva konzervatívabbak voltak. A választási statisztika elemzése azt is tanúsítja, hogy a párt elsősorban a nagypolgárság, a volt uri középosztály, az értelmiség és az állami alkalmazottak egyes rétegei, valamint a kispolgárság által sűrűbben lakott negyedekben, peremvárosokban érte el sikereit, tehát ezek támogatását szerezte meg. Rá kell azonban arra is mutatnunk, hogy a párt egyes munkásrétegekbe - mint a csepeli, erzsébeti és soroksári választási eredmények mutatják, nem a nagyipari munkások, hanem a kisipari munkásság közé - is behatolt. Erről tanus-
 kodik az a tény is, hogy a fővárosi kerületekben nem egy helyen a munkásegység-lista százalékosan kevesebb szavazatot kapott, mint amennyi a munkásság aránya a kerület össz-
 lakoosságán belül.⁸¹ Mindez egyben azt jelentette, hogy az FKgP választási táborra nemcsak társadalmilag, hanem politikailag is sokszínű képet mutatott: a nyilasoktól és a Wolf-párt "keresztény" táborától kezdve, a volt kormánypártiakon át, a "liberális" polgári körök egy részéig, mindenki ide csatlakozott, aki szemben állt a Magyar Kommunista Párttal és a radikális társadalmi haladással, körük bővül a tömegek széles politikailag semleges rétegeivel, s azokkal az értelmiségiekkel, akik az FKgP-ban a demokrácia letéteményesét látták.

Az országos választások

A budapesti választási eredmények óriási meglepetést kel-
 tettek. A baloldali pártok, elsősorban a Kommunista Párt, meg-
 döbbenéssel vették tudomásul, hogy a munkáspártok valóságos

befolyása más, mint gondolták; a demokratikus hagyományok csenevész volta, az ellenforradalmi rendszer ideológiai hatása, és a konzervativizmus formájában megjelenő polgári biztonságérzés olyan erőt jelentett, amelynek igazi súlyát nem is sejtették. Az MKP azonnal reagált az erőviszonyokban beállt változásokra, s levonva a választási eredmények tanulságait, támadásba lendült. Helyesen ismerte fel, hogy az FKgP osztályjellege megváltozott, a párt a burzsoá erők fő gyülekező helyévé vált. Változtatott taktikai magatartásán és teljes erejével a "szövetséges ellenfél" ellen fordult.⁸²

A szavazatok abszolút többségének megszerzése a Függetlenségi Front másik oldalán is meglepetést keltett: "Meg kell itt mondanunk, hogy a Kisgazda Párt szűkebb körű vezetősége sem remélt ilyen győzelmet..." - vallotta be Nagy Ferenc lapja, az Igazság.⁸³ A nagyobb függetlenséget és önállóbb kisgazdapárti politikát sürgető jobb- és szélsőjobboldali csoportok örömmámorban usztak s már a választások utolsó óráiban ünnepelni kezdtek. Az FKgP VIII. kerületi székházában hangszórót állítottak fel, s azon keresztül hirdették: a munkásság marxista csőcselék, amellyel le kell számolni!⁸⁴ Másnap kisebb jobboldali csoportok tüntetéseket szerveztek. Bán Antal, az SzDP egyik akkor baloldali vezetője, maga is tanusította, hogy a választást követő napon a kisgazdapárti tömegek marxista csőcseléknek hívták a munkásokat, és fasiszta módon tartották üdvözlésre kezüket. Olyan szólamok is elhangzottak, hogy "ami a Munkáspárt Angliában, az a Kisgazda Párt Magyarországon."⁸⁵ A Kis Ujság "döntő győzelenként" értékelte a párt sikerét, s abban a tiszta, demokratikus választás diadalát üdvözlölte. Annak ellenére, hogy a választáson parasztság körében is nemtetszést váltott ki, hogy a

tások idején állandóan a munkáspártok és a közigazgatás beavatkozásától rettegték, kénytelenek voltak elismerni, hogy :

"A választás igazi demokratikus választás volt. Ha magán viselte a kezdet nehézségeit, ha voltak is kisebb-nagyobb kilengések, a választás teljesen tiszta és demokratikusan őszinte volt."⁸⁶

A budapesti községi választások eredménye vidéken is nagy visszahangot váltott ki. A burzsoá jobbszárny vidéki bázisát alkotó városi kisgazdapárti szervezetek, amelyek a kispolgárság és a középosztály egyes rétegeit, mindenekelőtt az állami bürokráciát tömörítették, szintén nagy lelkesedéssel vettek tudomást a pesti eseményekről. A "debreceni klikk" egyik vezéralakja, Lévai Zoltán ügyvéd, nem titkolt elégtellessel írta a helyi kisgazda-lap hasábjain: "A marxizmus és a polgári gondolat mérkőzéséből a magyar nemzeti demokrácia került ki győztesen. Mélyszéges megnyugvással és őszinte örömmel fogadjuk az ország fővárosának megfellebbezhetetlen ítéletét, amely keresztülhuzta a szocialista-kommunista egységlistát erőltető vezetőknek azt a számítását, hogy a fővárosi választás eredményével a vidéket elbűvöljék és az országos választást "a jól bevált munkásegység győzelmével" döntő módon befolyásolják. Az ügyesen kieszelt haditerv nem sikerült, a fegyver visszafelé sült el."⁸⁷ Hasonlóképpen foglalt állást a kisgazdapárti jobboldal másik vidéki fellegetvárának a pécsi városi szervezetnek elnöke, Peer Viktor is.⁸⁸

Falusi kisgazdapárti körökben a fővárosi siker a megnyugvás és a biztonság érzésével egyidejűleg, helyenként felébresztette a régi urgylöletet is. Főleg a Tiszántúlon, de másutt is, a szegényparasztság, sőt a demokratikus birtokos parasztság körében is nemtetszést váltott ki, hogy a

budapesti szervezetekben feltűnni látták régi ellenségeiket, a bankárokat és nagybirtokosokat, egykori magasrangú közhivatalnokokat, s a politizálásból élő ügyvédeket. Füzesgyarmaton /Békés m./pl. az FKgP helyi elnöke és vezetősége felkereste az MKP Békés megyei titkárát és kifejezte rosszallását amiatt, hogy az ország központjában "aszfalt betyárok" sorakoztak fel az FKgP zászlaja alá, és megkérdezte, hogy az MKP támogatni fogja-e a parasztokat, ha ezektől meg akarják szabadítani a pártot. A Békés megyei Vésztőn 8 szegényparaszt kilépett az FKgP-ból, és átment az MKP-ba.⁸⁹ Mindezek azonban elszigetelt, egyedi jelenségek voltak.

Az első napok örömteli hangulata azonban hamar lelohadt, gyorsan kiderült, hogy a választások a párt szempontjából túl jól sikerültek. Amíg a budapesti választások előtt a szocialista erők győzelmétől való félelem idegesítette a kispazda vezetőket, addig az abszolút többség megszerzésének várható következményei és a magyar demokrácia jobb- és szélsőjobboldali támogatásának lelepleződése keltett nyugtalanságot. A szűkebb kispazda pártvezetés, elsősorban Tildy Zoltán, megelégedett volna egy 40-50 %-os relatív többséggel, mert így bizonyíthatta volna, hogy az FKgP a legerősebb politikai szervezet a magyar közéletben s nem kellett volna a többségi párt minden ódiumát vállalnia.⁹⁰ A nyilvánosság előtt igyekeztek úgy viselkedni, mintha valójában misem történt volna. Ismét hangoztatni kezdték a demokratikus erők összefogásának szükségességét, kifejezésre juttatták lojalitásukat a koalíció iránt, nem tagadták a közügyekben való felelősségüket, védték a kormányt. "Ne kutassuk ki a felelős - írta a Kis Újság békéltető hangon - bizonyára hibák történtek itt is, ott is, ez nem lehet másképpen az ország súlyos helyzetében."⁹¹ Ugyanakkor azonban

olyan kényes kérdés megoldásától, mint pl. Budapest közellátása, változatlanul igyekeztek távol tartani magukat. Függetlenül attól, hogy korábban ők támadták a lehangosabban Budapest élelmiszer ellátásának fogyatékosságait, most feltűnő sietséggel igyekeztek támogatásukról biztosítani Vas Zoltánt, a főváros kommunista polgármesterét.

A Kiszgazdapárt országos választási előkészületeit Kovács Béla, a demokratikus birtokos paraszti szárny egyik vezetője irányította, aki lemondott a belügyminisztériumi államtitkárságáról és visszatért a pártközpontba.

A választási kampány vidéken már szeptember elején kezdetét vette. A kiszgazda pártszervezetek korábban általában önálló pártéletet nem, vagy csak formálisan éltek, a választások azonban kilendítették őket passzivitásukból. Az országos vezetőség szeptember elsején körlevélben szőlitotta fel a helyi szervezeteket, hogy kezdjenek hozzá a választásokra való felkészüléshez.⁹² A hónap második felére szinte az egész ország területén mozgásba lendültek a kiszgazda-csoportok. Megindult a korteskedés: vasárnaponként szinte mindenütt népgyűléseket tartottak. Egyes helyeken a párt népszerű vezetőinek részvételével hatalmas, több tizezres népgyűléseket rendeztek. Fő harci eszközük azonban a házi agitáció volt; agitátor gárdák járták a falusi házakat és igyekeztek meggyőzni az embereket az FKGP támogatásának fontosságáról.

Összehívták a megyei nagyválasztmányokat és hozzáláttak a képviselőjelölő-listák összeállításához, amely azonban kiélezte a megyei és járási vezetőségekben a demokratikus paraszti szárny és a polgári rétegek hangadói közötti ellentéteket. Hogy kik legyenek a képviselőjelöltek igen jelentős politikai kérdés volt, a személyek közötti harc - igaz, sok

...jelölt, akikkel a felkészülés előtt még ők is szembefor-
esetben nagyon áttételesen - politikai-elvi nézeteltérése-
ket takart. A parasztok nemcsak saját jelöltjeiket kívánták
felvétetni a listára, hanem tiltakoztak az ellen is, hogy
rájuk akarják erőltetni azokat a régi, reakciós, jobboldali
politikussokat, akiknek korábban nem sok közük volt a falu
népéhez. Heves megyében pl. nagy felháborodást keltett, hogy
a megyei választmány határozatával szemben olyan emberek ke-
rültek a képviselői névjegyzékre, mint Kovács László, a
selypi Cukorgyár Rt. igazgatója, volt földbirtokos vagy
Hetényi Dezső, aki Magyarország német megszállása után és a
nyilas uralom idején is alispán maradt. A salgótarjáni járási
kisgazda-szervezet elnökének levele elkeseredetten pana-
szolta Nagy Ferencnek: "1. A pártban olyan erők érvényesülnek,
amelyek a kisgazda, a földműves-jelleget teljesen háttérbe
szorítják, 2. Mi hittünk az őszinte népi politikában és most
érvényesülni látjuk a "politikai uri huncutságot", 3. Nagy
párt lettünk, nem lehet többé vezéreinkkel beszélni, mert csak
az előszobáig jutunk". - kifogásolta, hogy Hevesben "az
egész vármegye akarataival, 100 és 100 kisgazda választmányi
tag határozatával szemben, rt. vezérigazgatók akarata érvé-
nyesül a pártban". A képviselői jelölések körüli visszasságokra
utalva határozottan kijelentette: "A nógrádi magyar kisgazda
nem fogja tűrni, hogy törtető akarnokok, műparasztok, cse-
lédnyuzók, rt.igazgatók üljenek újból a nyakába... Mi becsü-
letesen tisztán akarunk küzdeni a magyar faluért."⁹³ Vas
megyében a vezetést kézben tartó szélsőjobboldali klikk,
amelynek élén dr. Boros Imre, az FKgP megyei diszelnöke,
volt keresztény párti és dr. Csopor Sándor, volt kormánypárti
ügyvédek állottak, egyrészt olyan régi kormánypárti embereket

jelölt, akikkel a felszabadulás előtt még ők is szembefordultak, másrészt olyan zömmel ismeretlen, a politikai élettől mindig is távol maradó személyeket támogatott, mint pl. dr. Czeizel Jánost, a szombathelyi kórház főorvosát, ugyanakkor a régi, a kiskazda-mozgalomban résztvevő embereket háttérbe szorították.⁹⁴ A képviselői lajstrom megszerzte nagy felháborodást váltott ki. A parasztság néhány esetben felemelte a szavát: "Alulirottak, Kemenespálfalvai Kiskazda Párt, tiltakozunk az ellen - hangzott a községi vezetőség és 33 párttag aláírásával kiadott felhívás - hogy bennünket az elkövetkezendő választások után összeülő nemzetgyűlésen a velünk közösséget nem vállaló és a paraszti élethez még csak nem is konyító "uri képviselők" képviseljenek. Van a celdömölki járásban erre rátermett, valóságos kiskazda. Annál is inkább tiltakozunk a régi uri képviselők ellen, mert a múltban már elég részünk volt a becsapásokból és a félrevezetésekben. Kérjük ezért az illetékeseket a nyilvánosság előtt, hogy hassanak oda: csak valóságos kiskazda képviselőjelöltek kerülhessenek be ténylegesen az országházba."⁹⁵ A Győr-Sopron-Moson megyében Meixner Ernő kiskazda pártelnök a szeptember 24-i nagyválasztmányon, a vármegyei tagok hozzájárulása nélkül, két olyan jelöltet is felvett a megválasztandók jegyzékére az értelmiségiek közé, akiket korábban a megyei kiskazda-mozgalom egyáltalán nem ismert. Kun Aladár megyei pártigazgató, aki a párt balszárnyához tartozónak vallotta magát, tiltakozott az eljárás ellen, arra hivatkozva, hogy amíg a pártelnök saját jelöltjeit igyekezett elhelyezni - addig másokat mellőzött. Kun Aladár azonban magára maradt, s Meixner nyomására, aki maga mögött tudhatta a befolyásos

győri városi kisközgazda-szervezetet, a megyei pártelnökség leváltotta, majd kizárta a pártból.⁹⁶

A képviselő-jelölőlisták összeállítása körüli harcok, bár kiélezték a párt paraszti és polgári szárnya közötti ellentéteket, komolyabb összeütközéshez nem vezettek. Ez azért sem következett be, mert Nagy Ferencék mindenütt igyekeztek elérni, és ez sikerült is, hogy a jelölteknek legalább a fele parasztember legyen. /Ugyanakkor tudatosan háttérbe szorították a munkáspártokkal szoros kapcsolatot tartó baloldali értelmiségieket.^{97/}

Az Alföldön a nemzetgyűlésbe küldendőek többsége a parasztságsoraiból került ki: Szolnok megyében 33 jelöltből 25-en, Békés megyében 28-ból 19-en, Hajdu-Bihar megyében 42-ből 28-an, Szabolcs-Szatmárban 49-ből 32-en, Pest megyében 100-ból 63-an stb. Az összes kisközgazdapárti képviselőjelölt között 406 parasztember volt. Mellettük azonban más társadalmi rétegekből származók is jelöltséget kaptak, így 66 kisiparos, 25 pap, 24 újságíró, 8 egyetemi tanár, és számos közhivatalnok.⁹⁸

Budapesten, a párt fővárosi jellegének megfelelően, a 136 jelölt között mindössze két paraszt és két munkásember szerepelt, míg a többséget a tőkésék, ill. a tőkés érdekképviselők vezetői /kb.18-20 fő/, az értelmiségiek /kb.50 fő/, az állami és magánalkalmazottak /kb.25-30 fő/, a kisiparosok és a kiskereskedők /kb.20 fő/ tették ki.⁹⁹

Az FKGP választási taktikája az országos választásokon néhány, az objektív helyzet adta módosulástól eltekintve, nem változott. A polgári egység megvalósításának jelszavát felváltotta a nemzeti egység kialakításának követelése. Politikai téren a fő ellenség a Magyar Kommunista Párt maradt, az SZDP iránti lojalitás azonban vidéken mérséklődött, a Dunántúlon

jóformán eltűnt. "A Kisgazda Párt a legszélesebb agitációt folytatja a Szociáldemokrata Párt ellen, amelyet meg kellett állapítanunk - a vármegye területén a tömegek a legnagyobb szimpátiával fogadnak" - jelentette pl. a pártinstruktor Tolna megyéből. Hasonló volt a helyzet Zalában is.¹⁰⁰ A vidéki kisgazdapárti sajtó nyíltan támadta a munkásegységlistát, elsősorban attól való félelmében, hogy az az országos választásokon is megvalósulhat.¹⁰¹

Noha a fővárosban a Kisgazdapárt állandóan a hatóságoknak a választásokba való beavatkozása ellen ágált, vidéken messzeemenően támaszkodott a vezetése alatt álló közigazgatásra. A jobboldali kisgazdapárti főispánok, Vidovics Ferenc somogyi, ifj. Rainprecht veszprémi, Erőss János szabolcsi, Jaczkó Pál vasi "kiskirályok" nyíltan korteskedtek a saját pártjuk érdekében s élen jártak a kommunista-ellenes uszításban és rágalomhadjáratban.

Változatlanul igen nagy segítséget kapott a párt az egyházaktól. Vidéken a katolikus alsó papság csaknem mindenhol a kisgazdákat támogatta. "A papok mindenütt, de legfőképpen Zalaszentgróton nyíltan kiálltak a Kisgazdapárt mellé - közli egy szociáldemokrata jelentés Zala megyéből, - a templomi szószéken választói beszédet mondtak, és a választói gyűlésen a kezdetet a Boldogasszony Anyánk c. egyházi ének szolgáltatta és utána egy szent beszéd."¹⁰² Heves megyében az egyház szintén aktívan agitált, de elsősorban ifjúsági szervezeteit és az iskolát használta fel.¹⁰³ Ugyanez volt a helyzet Veszprém megyében is.

A Kisgazdapárt az országos választási küzdelemben a parasztság egészének megnyerését tűzte ki célul, a "falu dolgozóinak egységéért" szállt sikra. Így az agitációban a föld-

kérdés került a középpontba. A földreform ügyét, amely a parasztság legelevenebb problémája volt, az FKgP vezérkara tudatosan használta fel a maga céljaira. Hivatalos exponálásra, még a budapesti választások előtt, a szeptember 26-i kecskeméti nagygyűlésen sor került. Amíg a Kisgazdapárt, elsősorban a demokratikus paraszti szárnya, korábban a 100 hold alatti gazdagparaszti birtokok megvédéséért harcolt és sürgette a földreform mielőbbi befejezését, most megváltozott a helyzet. Változatlanul szorgalmazták a föld birtoklásának jogi biztosítását, s az ezzel kapcsolatos adminisztratív teendők gyors és szakszerű elvégzését. Balogh István ennek ürügyén pl. igen éles támadást indított az Országos Földbirtokrendező Tanács és a kommunista földművelésügyi miniszter ellen.¹⁰⁴ A párt azonban nemcsak a régi közép-és gazdagparaszti birtokok védelmét ígérte, hanem igen nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy az új gazdák érdekeinek képviseletét is vállalja: "A Kisgazda Párt a magántulajdon elvén áll. Azt akarja, hogy a föld továbbra is magántulajdona legyen a parasztembernek. Az új gazdák magántulajdonát éppen olyan tiszta becsületességgel veszi védelmébe, mint a régi gazdákét" - hangoztatta Nagy Ferenc lapja.¹⁰⁵ A földmagántulajdon védelmében a párt kifejezésre juttatta, hogy határozottan szembeszáll mind a kollektív gazdaságok létrehozására irányuló elképzelésekkel, mind a feudális eredetű nagybirtokrendszer visszaállítását célzó törekvésekkel. Érdekes jelenség, hogy az FKgP felvetette a földreform folytatásának gondolatát is. Tildy már Kecskeméten kijelentette: "A földreform feladata népünk jelentékeny tömegét földhöz juttatni. A földművelő rétegek további földhözjuttatását mi továbbra is akarjuk, a földművelő nép felemelését."¹⁰⁶ A földosztás foly-

tatása, ill. "bizonyos átrendezése" a juttatásból kimaradt, vagy csak kismértékben részesedett földmunkás és szegényparaszti rétegeknek szólt. A párt ezzel kapcsolatban a telepítések és tagosítások végrehajtását ígérte.¹⁰⁷

A földreform-agitáció tehát nem azt jelentette, hogy az FKgP a földosztás visszacsinálását kívánta volna, amint azt a munkáspártok a választási küzdelemben ellentámadásként igyekeztek feltüntetni. Függetlenül attól, hogy azt egyes jobboldali kiscgazda-csoportok szívesen látták volna,¹⁰⁸ erről szó sem volt. Sem Tildyék sem Nagy Ferencék a nagybirtok restaurálására soha nem gondoltak, az ellentmondott volna egész politikai magatartásuknak. Nagy Ferenc világosan elhatárolta magát az ilyen elképzelésektől: "Feltevés minden állítás, amely szerint kiscgazdapárti győzelem esetén a földreform törvényeje megszűnik és a kisbirtokból újra nagybirtok lesz."¹⁰⁹

Az FKgP a parasztság közép és felső rétegeit biztosan maga mögött érezte, az ujcgazdák, a földmunkásság és a szegényparasztság körében viszont kisebb befolyással rendelkezett. Ez az oka annak, hogy a párt eme rétegek felé fordul, s ebből adódik, hogy a földreform kérdésének külön kiemelt hangsúlyt ad. Ugyanakkor a párt fellépett a parasztságon belüli osztályellentétek mérséklése érdekében, igyekezett összebékíteni a falu módosabb, ill. nincstelen és szegényparaszti rétegeit.¹¹⁰

A "falú egységéhez" az FKgP hozzáértette a falusi kiscpolgárságot is. A kiscgazda sajtó a kovácsoktól a szabókig, szinte minden vidéki iparos réteg érdekeiért szót emelt.¹¹¹

A vidéki választási agitáció és propaganda abban is különbözött a fővárositól, hogy a gazdagparasztság, az állami bürokrácia és a városi kiscpolgárság, jobb- és szélsőjobboldali

elemeinek további aktivizálódásával szélsőségesebb, durvább volt, s benne a rémhireknek, a suttogó propagandának sokkal nagyobb szerep jutott.¹¹² Szabolcs megyében elterjedt az a jelszó, hogy: "Ne irtsátok ki a fákat, nem lesz mire aggatni a kommunistákat!" Fehérgyarmaton a rendőrség gyalázkodó plakátok kiragasztásán érte tetten a református pap leányát. Nyiradonyban letartóztattak három diákot, akik egy debreceni piarista tanuló ösztönzésére plakátokat ragasztottak ki a következő szöveggel: "Szálasinak kenyeret, Rákosinak kötelet."¹¹³ Szegeden Balogh István választógyűlésén egy diákokból és tisztviselőkből szervezett csoport állandóan közbekiabált: "Le a kommunistákkal!" "Le a materializmussal!", "Le az oroszokkal, le a szerbekkel, vissza Bácskát!" Az alföldi nagyvárosban az FKgP félhivatalosan azt terjesztette, hogy ha győz, akkor a szovjet csapatoknak el kell hagyniuk az országot.¹¹⁴ Az egész Dunántúlon elterjedt az a rémhír, hogy "Az amerikai hadsereg már itt van az osztrák határon. Fel fogják váltani a magyarországi szovjet csapatokat és tovább itt más párt nem működhetik, csak a Kisgazda Párt."¹¹⁵ Az erősen konzervatív-klerikális hagyományokkal rendelkező Veszprém megyében igen nagy sikert aratott az a hiresztelés, hogy az FKgP angol-amerikai segítséggel vissza fogja állítani a választás után a királyságot, és Mindszentyt is azért nevezték ki hercegprimásnak, mert legitimista, és támogatására szükség van.¹¹⁶

A kisgazdapárti agitáció s a budapesti választások eredménye a magyar demokrácia baloldalán, a munkáspártok, elsősorban a Kommunista Párt soraiban határozott ellenállást váltott ki. A választási harc országsszerte a tömegek közvetlen össze-

a szűkebb vezetőség az MKP élesen támadó hangját a az előbb
ütközéséhez vezetett. Szolnokon a kommunistákat megakadályoz-
ták az FKgP népgyűlésének megtartását, pedig Nagy Ferenc,
Gyöngyösi János és Vásáry István lettek volna a szónokok.
A rendőrség tétlenül nézte az eseményeket. Gyöngyösi János
külgügyminiszter felszólította a város rendőrkapitányát, hogy
biztosítsa a gyűlés megtartásának feltételeit, aki azonban
arra hivatkozva, hogy demokrácia van és mindenkinek jogában
áll szabadon cselekedni, a kérésnek nem tett eleget. A Békés
megyei Dobozon, ahol erős, de szektáns kommunista szervezet
működött, az összeütközések során Szabó Árpád, az FKgP
egyik demokratikus gondolkodású alapító tagja és Bereczky
Gábor vármegyei ügyvezető alelnök megsérültek. Esztergomban
még súlyosabb események történtek: a választási összeecsapá-
sokban egy embert lelőttek, egy ember súlyosan, többen
könnyebben megsérültek. A kisgazdapárti tagok ablakait vá-
rosszerte betörték. Kiskőrösön Vásáry Istvánt, aki egy nép-
gyűlésen beszélt, azzal vádolva, hogy a Szovjetuniót gyaláz-
za, feljelentették a szovjet parancsnokságon. A kisgazda-
politikus ellen emelt vád azonban ebben az esetben alaptalan
volt és így hamarosan szabadlábra helyezték. Szegeden a bal-
oldaliak nem engedték, hogy az FKgP megbízottja felszólaljon
egy szovjet emlékünnepevényen és a párt koszoruját elhelyezze.¹¹⁷

A munkások és szegényparasztok nem egyszer ösztönös, más-
kor szervezett, de mindenképpen elkeseredettséget és kiábrán-
dultságot tükröző reagálásai az FKgP által kezdeményezett,
ill. zászlaja alatt folyó jobboldali demokrácia ellenes pro-
paganda hadjáratra, függetlenül attól, hogy egyedi jelensé-
gek voltak s nem fejlődtek a párt elleni általános támadássá,
kisgazdapárti körökben nagy riadalmat keltettek. Tildy és

a szűkebb vezetőség az MKP élesen támadó hangját s az előbb jelzett választási eseményeket úgy értékelték, mint amelyek azt mutatják, hogy a Függetlenségi Front tagjai közötti együttműködés nem komoly, a munkáspártoknál a deklarativ megnyilatkozások ellenére ilyen szándék gyakorlatilag hiányzik. Amíg közösen nem tisztázzák a politikai célkitűzéseket és a demokratikus erők közötti erőviszonyokat, az együttműködés normális biztosítására nincs lehetőség, - ez volt a kiszagda pártvezetőség álláspontja. A kiszagdapárt irányítói a budapesti választások után azt hitték, hogy a baloldal nem fogja támogatni a koalíció megújítására, s új alapokra való helyezésére irányuló erőfeszítéseiket, ezért ismét saját helyzetüknek erősítésére tettek lépéseket.

A minisztertanács október 13-i ülésén Tildyék, a koalíciós partnerek megkérdezése nélkül, puccszerűen előterjesztést tettek, amelyben követelték a belügyminisztérium politikai államtitkári posztjának átadását, s bejelentették, hogy erre a funkcióra Erőss Jánost, Szabolcs-megyei főispán kinevezését javasolják.¹¹⁸ Erőss előterjesztése azonban saját szempontjukból is súlyos taktikai hibának bizonyult. A polgári politikust az MKP és az SzDP már régóta támadták, mert személyében a megyei koalíciós együttműködés legfőbb gátját látták, aki a régi népellenes bürokrácia és végrehajtó hatalom /csendőrség/ visszaállítására irányuló erőfeszítéseivel aktívan segítette a helyi jobboldali erőket,¹¹⁹ s leváltását a kommunisták már a szeptember 26-i kétoldalu megbeszélésen is követelték. Így természetesen a munkáspártok óvást emeltek a kiszagdapárti javaslat ellen. Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök, az egykori horthysta főtitzt, támogatta a kiszagda igényét. Két nap múlva, október 15-én

az FKgP a minisztertanács elé vitte a választási harc során a pártot ért "sérelmeket". A kérdést a kisgazda baloldallal szemben, egyrészt tudomásul véve a közös lista tervéről és azonnal határozottan tiltakoztak ellene. A nyugatiak már az számító Gyöngyösi János külügyminiszter referálta, aki külön kiemelte, hogy az új demokratikus rendőrség nem állt hivatása magaslatán. Ezzel egyidejűleg követeléseket terjesztett elő, s sürgette néhány vidéki - a kecskeméti, a nyíregyházi és a soproni - rendőrkapitány leváltását.¹²⁰ Döntés azonban nem született, mert közben más síkra terelődtek a tárgyalások.

A választási küzdelem elhatalmasodása, s ezzel párhuzamosan a demokrácia táborán belüli feszültség növekedése felkeltette a Szövetséges Ellenőrző Bizottság figyelmét is. A belpolitikai helyzet esetleges felborulása újabb nemzetközi bonyodalmakhoz vezetett volna, s a biztonságra törekvő szovjet külpolitika ezt igyekezett elkerülni. Ezért K. Vorosilov marsall kezdeményezésére és részvételével a demokratikus pártok között a belső feszültség csökkentésére október 16-án tárgyalások kezdődtek. A Szovjetunió javasolta, hogy az MNFF pártjai, jugoszláv példára,¹²¹ az országos választásokon közösen induljanak, együttes jelölő listát állítsanak. Az az elképzelés merült fel, hogy függetlenül a választási eredményektől, a vezető politikai körök a kormányzati hatalomban való részesedés mértékét előzőleg eldöntik, s annak megfelelően a kormányt még november 4-e előtt átalakítják. Az egyes pártoknak a hatalomból való részesedési aránya körül heves vita bontakozott ki. Az FKgP-nak, amely a magyar közélet legnagyobb politikai szervezete volt, előbb 40 %-ot, majd 45 %, ill. 47.5 %-ot ajánlottak fel.¹²² Ezt Tildyék hajlandónak mutatkoztak elfogadni. Ennek ellenére a demokratikus pártok választási szövetsége, amely kétségtelenül a társadalmi-politikai átalakulás baloldali tendenciáit erősítette volna, nem jött létre.

A nyugati hatalmak, a kiskazda pártvezetőség információi nyomán, gyorsan tudomást szereztek a közös lista tervéről és azonnal határozottan tiltakoztak ellene. A nyugatiak már az augusztusban aláírt, de csak néhány hónappal később ratifikált szovjet-magyar árucserre egyezményt is kifogásolták s most a közös lista körül csaptak nagy lármát. Anglia október 18-án szóbeli jegyzéket nyújtott át a magyar kormánynak, amelyben tiltakozott a kollektív választási lajstrom gondolata ellen, s kilátásba helyezte, hogy ha az megvalósul, megfontolás tárgyává teszi Magyarország diplomáciai elismerését és a magyar kérdésekben való állásfoglalását.¹²³ Hasonló értelemben nyilatkozott az Egyesült Államok kormánya is.

A közös képviselőjelöltek állításának terve a hazai közvélemény előtt sem volt népszerű,¹²⁴ s e tekintetben a demokratikus pártok felfogása is erősen eltért egymástól. A Magyar Kommunista Párt, amely a legkövetkezetesebben képviselte a nemzeti összefogás politikáját, természetesen támogatta a választási szövetséget. Annál is inkább, mert úgy vélte, ennek segítségével meg lehet akadályozni az FKGP jobbratolódását, vagy legalább világosabban el lehet határolni a jobboldali rétegektől, s esetleg mérsékelni lehet biztosnak látszó választási győzelmét. /Noha Rákosi a közös lista gondolatát a MKP KV. október 11-i ülésén felvetette, nem jelezte, hogy a párt a kezdeményezést magára vállalja,¹²⁵ valószínű azonban, hogy a szovjet javaslat mögött az MKP állt./ A munkásosztály tradicionális szervezete ezzel szemben ellenezte a koalíciós jelölőlistát. Az SzDP-t már az MKP-val a munkásegységfront szellemében kötött választási szövetség is nehéz helyzetbe hozta; a párton belül kiéleződtek az ellentétek, s a szociáldemokrácia számos szavazatot veszített. Az SzDP vezetősége

még október 7-e előtt felmérte, hogy miként reagálna a párttagság, ha az országos választásokon is együttesen indulna a két munkáspárt. Az országnak szinte minden tájáról egyértelműen elutasító válasz érkezett.¹²⁶ A párt gyors feltöltődése, falusi és városi kispolgári tömegekkel, éreztette hatását. A budapesti közszégi választások után összehívott országos pártválasztmányon majd a pártvezetőség ülésén, a munkásegységfront alapján álló Szakasítsékat leszavazták, s a párt az önálló indulás mellett döntött.¹²⁷ Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az önállóan fellépő SzDP visszahódíthatja elvesztett táborát, ezzel az MKP is egyetértett.

Az NPP az MKP álláspontját támogatta. A kisebb pártok, elsősorban a liberális kispolgári demokráciát hirdető Polgári Demokrata Párt, a választásokon való együttes részvétel ellen voltak.

A választási szövetség terve az FKGP-ban ismét kisebb változást okozott. Tildy és a szűkebb pártvezetőség hajlandónak mutatkozott elfogadni a közös listát. Ők, mint jeleztük, bizalmatlanok voltak az MKP koalíciós magatartását illetően, félték, hogy ha a munkáspártok felmondják az együttműködést, akkor egyedül kell átvenniük a kormányzatot, amit - tekintettel az ország súlyos gazdasági helyzetére - mindenképpen el akartak kerülni. Ha viszont közösen vesznek részt a választási kampányban, az MKP és az SzDP nem emelhet kifogást a koalíciós együttműködés ellen. A választási együttműködésben a belpolitikai béke biztosítását látták. A koalíciós jelölő lista ügyét a pártvezetés azonban nem vitte ki a tömegek közé, a kispazda vezetők a nyilvánosság előtt nem foglaltak állást. Egyedül a SzEB-bel jó kapcsolatban álló Balogh István szólalt meg. A nevezetes október 21-i bajai beszédében nyíltan kiállt

a munkáspártokkal való közös indulás mellett, kikötötte azonban, hogy az FKGP-nak a hatalmi osztozkodásban meg kell kapnia az 51 %-ot.¹²⁸ A pártvezetőség tartózkodó magatartása ellenére, a lista-kapcsolás terve, még a pap-politikus állásfoglalása előtt, kitudódott. A kisgazda párttagság körében óriási volt a felzudulás, úgy érezték, a pártvezetőség elalkudja a választási győzelmet, s elárulja a paraszti-polgári érdekeket. A Semmelweis utcai pártközpontba vidékről tiltakozó táviratok ezrei érkeztek. A burzsoá jobbszárny, amely a budapesti választások eredményében saját politikai vonalának igazolását látta, az önállóbb, függetlenebb, határozottabb polgári politika helyességét, kihasználva a tömeghangulatot, támadásba lendült. Vásáryék követelték, hogy hívják össze a párt legmagasabb politikai szervét, az országos választmányt és az döntsön véglegesen a választáson való részvétel mikéntjéről.¹²⁹ Nagy Ferenc és környezete, noha szintén nem lelkesedtek a közös listáért, mégis Tildy mellé álltak. A választási kampány kiéleződése, a vidéki politikai hangulat elmérgesedése őket is aggasztotta. Ezért, Tildytől függetlenül és az ő tudta nélkül, tárgyalásokat próbáltak kezdeményezni a Kommunista Párt vezetőivel a vidéki agitáció mérseklésére. A pártvezér háta mögött felajánlott külön együttműködésre azonban nem került sor.¹³⁰

A megválasztandók kölcsönös jelölésének ügyét végülis a nagyhatalmak állásfoglalása döntötte el. A SzEB október 20-i ülésén Edgacumbe tábornok, az angol misszió vezetője, a nyugati hatalmak nevében tiltakozott Vorosilovnál a tervezett választási szövetség ellen.¹³¹ A Szovjetunió, a szeptemberi londoni külügyminiszteri értekezlet kudarca után,

nem akart újabb nemzetközi vitába bonyolódni s engedett a nyugati hatalmak követeléseinek. A SzEB nem járult hozzá a demokratikus pártok választási listakapcsolásához, s így az lekerült a napirendről. A magyar politikai közélet a döntést megnyugvással fogadta.

Noha a demokratikus pártok szorosabb választási együttműködésére nem került sor, a koalíciós partnerek az ország súlyos gazdasági és politikai helyzetére való tekintettel megállapodtak abban, hogy a Függetlenségi Frontot változatlanul fenntartják, s választási program-nyilatkozatot adnak ki, amelyben leszögezik közös politikai célkitűzéseiket. Megegyezésre jutottak arra vonatkozóan, hogy a kormányzati hatalomban való részvétel addig nem állapítják meg, amíg a választásokat meg nem tartják. Elhatározták, hogy ezután minden lényeges kérdésben pártközi értekezlet dönt és mérséklék a pártok propaganda tevékenységét. Elvetették az NPP javaslatát, hogy a választásokat halasszák el.¹³² A politikai program, amelyet a megalakítandó új koalíciós kormánynak a munkatervéül szántak, valóban a legfontosabb feladatokat tartalmazta. A legsürgősebb tennivalónak a közellátás, az élelmezés és fűtési nehézségek megoldását, a spekuláció és a fekete kereskedelem felszámolását jelölte meg. Ugyancsak nagyon fontosnak tartotta a pénz romlásának, az infláció elhatalmasodásának megakadályozását. A program felvetette - a súlyos szénhiányra való tekintettel - a földkineseinek, a bányáknak, valamint az erőműtelepeknek az államosítását. Politikai kérdések közül, a horthysta reakció elleni harcot, a közigazgatás megtisztítását a polgári bürokrácia konzervatív elemeitől, valamint a rend és fegyelem biztosítását, s a központi állami irányítás megszilárdítását állította előtérbe. Előírta, hogy minél előbb gondoskodni kell

az újgazdák földjének telekkönyvi bejegyzéséről.¹³³

Az FKGP a pártközi megállapodásokat a jobboldal nyomására összehívott nagyválasztmány elé terjesztette. Tildy tájékoztatta a résztvevőket a korábbi tárgyalásokról. Óriási ováció közepette jelentette be, hogy a párt külön indul a választásokon, elhallgatta azonban, hogy a pártvezetőség korábban beleegyezett a közös listába. A pártvezér a választási programnyilatkozat, valamint a demokratikus erőkkel való együttműködés folytatásának elfogadását kérte. A koalíció fenntartása mellett felsorakoztak a demokratikus birtokos paraszti szárny vezetői is. Nagy Ferenc és Varga Béla kiálltak a munkásosztállyal való összefogás mellett. A jobboldali ellenzék azonban, az augusztusi nagyválasztmánytól eltérően, most már erőlyesen hallatta szavát. Hangadóvá az egyre inkább jobbfelé tolódó Sulyok Dezső vált. Keményen bírálta a pártvezetőség magatartását, amiért az hajlandó volt beleegyezni a közös listába. Kifogásolta a Politikai Bizottság, a párt operatív szervének összetételét, hogy tí. az azokból áll, akiket Tildy saját belátása szerint behív. Követelte, hogy ezentúl a pártközi tárgyalásokon Tildy ne egyedül vegyen részt, hanem a pártvezetés más tagjaival közösen. Emellett javasolta, hogy igyekezzenek szorosabbá tenni a "nem marxista" pártokkal az együttműködést.¹³⁴ A nagyválasztmány azonban a pártvezetőség álláspontját fogadta el, egyhanguan megszavazta a közös választási programnyilatkozatot és a koalíciós együttműködés továbbvitelét.¹³⁵ E határozat, ha sok vonatkozásban a politikai kényszerűség és a súlyos túltöltől való félelem szülte is, jelentős esemény az FKGP életében. Világosan mutatja, hogy a párt és a tömegeinek nagy részét alkotó birtokos parasztság változat-

október 10-1. közelelőtt, melyben köztársaság nélkül hátha-
lanul az újjáépítés, a demokratikus átalakulás mellett áll,
támasztja a magyar népi demokráciát, azot emeli olyan demokra-
s attól nem lehet eltéríteni.

A kisgazdapárti körökben a nagyválasztmány állásfoglalása és a tárgyalások eredményének "ratifikálása" látható megkönnyebbülést hozott. A kisgazda sajtó, elsősorban a Kis-Ujság, napokig a határozat méltatásával foglalkozott, a párt "rugalmasságát", "mértéktartását", "fegyelmezettségét" ecsegette. A baloldal elleni nyílt támadások eltűntek, szinte feltűnő buzgósággal lelkesedtek a koalícióért. Örültek, hogy a munkáspártok vállalták a FKGP-tal való együttthaladást, s úgy érezték, hogy ezzel gyakorlatilag elhárultak az akadályok a választások megrendezése elől.¹³⁶

A Függetlenségi Front választási programja október 25-én nyilvánosságra került. Tul későn azonban ahhoz, hogy komolyabb hatással lett volna a választási küzdelemre. A koalíciós tárgyalások ugyan mérsékeltek a hivatalos agitációt, de mind vidéken, mind a fővárosban a jobb- és szélsőjobboldali uszítás változatlanul folyt.

A nemzetgyűlési választásokon ugyanazok a politikai pártok vettek részt, mint a fővárosi községi választásokon. A demokratikus erők politikai összefogásának erősödése, amely 1945 őszén a magyar belpolitika egyik pozitív momentuma volt, a koalíción kívüli konzervatív jobboldal, elsősorban az egyház vezetőinek körében nemtetszést keltett.

A reakciós klerikális körök nem nézték jó szemmel a koalíció megszilárdulását, s védencük az FKgP magatartását, ezért azzal az igénnyel, hogy a jobboldali erők irányítását átvegyék, önálló akcióra szánták el magukat. Még a választási szövetséggel kapcsolatos tárgyalások idején, éppen a közös lista elleni tiltakozásul Mindszenty kiadta nevezetes

október 18-i körlevelét,¹³⁷ melyben körtönfalazás nélkül hátbatámadta a magyar népi demokráciát, szót emelt olyan demokratikus vívmányok ellen, mint a földreform, vagy a köznevelés demokratizálódása. A hirhedt körlevelet a közvélemény felháborodással fogadta; az FKGP vezetősége maga is elítélte,¹³⁸ ami Esztergom és a kispazdák korábbi harmonikus kapcsolatán, - legalábbis felső szinten - nyomott hagyott. Egyes, nem jelentős, klerikális csoportok elfordultak az FKGP-től és más partnert kerestek. Választásuk, a városi kis- és középpolgárság egy részének a horthysta maradványokkal szövetkező politikai képviselőtére, a Polgári Demokrata Pártra esett. A PDP jogilag még tagja volt a Függetlenségi Frontnak, gyakorlatilag azonban 1945 nyarától kezdve nem vett részt a koalícióban, miniszteri tárcával, gr. Teleki Gézának a pártelnökségről való lemondása után, nem rendelkezett. Ez a párt volt az egyetlen, amely nem tiltakozott Mindszenty körlevele ellen. Schlachtaék, a Keresztény Női Tábor, a Pálffy-féle Néppárt, Tobler János keresztényszocialista csoportja PDP listáján indult.¹³⁹ Jelöltjeiről joggal írta a kiváló polgári publicista, Zsolt Béla: "Anélkül, hogy a párt szuverén jogaiba akarnánk beavatkozni, meg kell állapítanunk, hogy a nagymultu demokratikus Vázsonyi-párt és a liberális Rassay-párt utóvédei mellett a Wolf-párt, a MÉP, sőt az Ébredő Magyarok Egyesületének egyénileg talán elfogadható tagjai is szereplnek. Az un. keresztény politika prominenseiről, elsősorban Schlachta Margitról minden jót el lehet mondani, csak egyet nem, hogy a haladó baloldali polgárságot képviselné."¹⁴⁰ A PDP azonban nem váltotta be a konzervatív klerikális csoportok részéről hozzá fűzött reményeket, a nagy pártokhoz

képest teljesen elhanyagolható tömegbefolyásra tettek csupán szert.

A november 4-én megtartott parlamenti választások már nem keltettek ilyen feltűnést, mint az előzőek. Többé-kevésbé a várt eredményt hozták. A leadott 4,730.409 érvényes szavazat közül az abszolút többséget, 2,697.503 szavazatot, az összes szavazatok 57.03 %-át a Független Kisgazdapárt szerezte meg. Az SzDP 823.314 szavazatot /17.41 %/, az MKP 802.122 szavazatot /16.95 %/ kapott. Szép sikert aratott a Nemzeti Parasztpárt, amelyre 325.284-en /6.87 %/ adták le voksukat, míg a kisebb polgári pártok közül a PDP 76.424 /1.62 %/, az MRP 5.762 /0,12 %/ szavazatot vallhatott magáénak. Ennek megfelelően 409 mandátumból 245-öt az FKGP, 70-et az MKP, 69-et az SzDP, 23-at a NPP és 2-öt a FDP kapott. 12 mandátumot a koalíciós partnerek közös megállapodás alapján neves közéleti személyiségek, írók, tudósok, művészek között osztottak szét.

A négy jelentősebb demokratikus párt szavazatait egyenként a következőképpen oszlottak meg: 141

Alföld	Szavazatok száma	
Bács-Kodrog	43610	60,14
Békés	76791	39,90
Bihar	49997	53,14
Csanád	40957	42,90
Csongrád	103061	53,60
Hajdu	74753	46,30
Pest-Filiss-Solt	338120	62,13
Szabolcs	121083	62,72
Szatmár-Bereg	55222	72,40
Jász-Kis-Kun-Szolnok	115795	51,20
Dunántúl		
Bácskanya	97329	61,45
Fejér	90578	62,50
Győr-Ménfő	52087	48,44
Komárom-Esztergom	41290	41,00
Somogy	155393	75,35
Sopron	64665	70,19
Tolna	67268	65,54
Vas	106686	72,60
Veszprém	85122	65,54
Zala	144527	74,71
É-Magyarország		
Abauj-Torna	36644	72,24
Borsod-Gömör	100347	48,19
Heves	95406	56,20
Hódvágó-Mont	69939	53,35
Zemplén	46305	66,35
Magyarország	404533	47,51
Összesen:	2697503	57,03

Független Kisgazdapárt Magyar Kommunista Párt Szociáldemokrata Párt Nemzeti Parasztpárt								
Terület	Szavazatok száma							
Bács-Bodrog	43610	60,14	13865	19,12	6729	9,30	6434	8,9
Békés	76791	39,90	50454	26,30	41205	21,40	21705	11,3
Bihar	49897	53,14	19519	21,00	7532	8,38	14904	16,50
Csanád	40957	42,90	27763	29,40	18667	19,60	8972	6,30
Csongrád	103061	53,60	34877	18,40	39746	20,80	10339	5,40
Hajdu	74653	46,30	24429	15,45	30602	19,70	28052	17,70
Pest-Pilis-Solt	338180	62,13	81085	14,80	85437	15,70	33631	6,17
Szabolcs	121083	62,72	18690	9,85	21678	11,76	28359	14,83
Szatmár-Bereg	58222	72,40	6119	7,60	4533	5,6	10974	13,60
Jász-Kis-Kun-Szolnok	115795	51,20	51909	23,00	30886	13,70	23833	10,50
Enántul								
Baranya	97329	61,45	26029	16,50	27446	17,34	6132	3,88
Fejér	90578	62,50	17675	12,50	23279	16,30	9338	6,50
Győr-Moson	52087	48,44	15874	14,82	31915	29,70	6655	6,20
Komárom-Esztergom	41290	41,00	29129	28,65	25572	25,21	3838	3,79
Somogy	155893	75,35	12174	5,86	21879	10,58	13118	6,36
Sopron	64665	70,19	10487	11,38	9991	10,80	5733	6,22
Tolna	87268	65,54	14072	10,56	16226	12,14	13675	10,27
Vas	106686	72,60	13576	9,20	19292	13,10	7511	5,10
Veszprém	85122	65,54	16598	12,77	16945	13,06	9767	7,52
Zala	144527	74,71	13941	7,42	22179	11,69	9943	5,26
Magyarország								
Abauj-Torna	36644	72,24	4159	8,77	4254	8,97	1921	4,05
Borsod-Gömös	100347	48,19	47900	23,01	45572	21,89	11204	5,38
Heves	96406	56,20	30274	17,60	24057	14,00	17395	10,10
Nógrád-Mont	65939	53,30	32754	27,20	15763	12,20	7613	6,20
Zemplén	46305	66,35	8913	13,17	8621	12,62	4674	6,82
Magy-Budapest	404533	47,51	17887	21,03	223808	26,26	12523	1,47
Összesen:	2697503	57,03	902122	16,95	823314	17,41	325284	6,87

Az Alföldön a pártok közötti erőviszonyok igen vegyes képet mutatnak. A Kisgazdapárt eredményei itt a legszórtabbak. Ugyan 10 megyéből 7-ben a párt szerezte meg az abszolút többséget, azonban a 10 közül csak 4-ben szerepelt az országos átlaga fölött. A vidékenkénti konkrétabb elemzés még nagyobb eltéréseket is mutat. Az egész Alföldön a párt a két legelmaradottabb megyében szerepelt a legjobban, az egyikben, Szabolcs-Szatmárban, majdnem megkapta a kétharmados többséget is. A munkáspártok mindkét helyen az országos átlaguk alatt szerepeltek. Érdekes viszont, hogy itt az NPP is nagy sikert aratott, az országos átlagánál kétszer több szavazatot szerzett. Ugyanakkor a Viharsarokban /Békés-Csanád-Csongrád m/ éppen ellenkezőleg történt. E területeken az FKGP az országos átlaga alatti eredményt ért el, Békés megyében kapta országosan a legalacsonyabb szavazat-mennyiséget. Az MKP és az SzDP alaposan az országos átlaga fölé emelkedik, sőt az MKP Csanádban éri el országosan a legnagyobb sikerét. Ismét csak feltűnő, hogy az NPP a Viharsarokban átlaga alatt szerepelt. Az eredmények nem véletlenek: a Viharsarokban az agrárszegénység az országos átlagot meghaladó arányban élt, s határozottan a munkáspártokat támogatta. Az FKGP az országos átlaga fölött szerepelt a Duna-Tisza közén, Bács-Bodrog és Pest megyékben. Ez a vidék mindig is a tehetősebb, jobbmódu paraszti rétegek lakóhelye volt.

A Dunántul választási eredményei világosan mutatják, hogy ez a terület a Kisgazdapárt igazi fellegetvára. Itt 10 megyéből kettőt kivéve az országos átlagát meghaladó eredményt vallhatott magáénak. Az MKP Komárom-Esztergom megyétől, s a bányavidékektől eltekintve, mindenütt mélyen országos eredményei alatt

szavazatra ezért tenni, egyébként nagyon gyengén szerepelt. szerepelt, az SzDP Komárom-Esztergomot és Győr-Mosont, valamint Baranyát nem számítva, nem érte el az országos átlagát. A Nemzeti Parasztpárt e vidéken relative jobban szerepelt, mint a szocialista pártok, Veszprémben és Tolnában tulszárnyalt az országos átlagát, s a másik négy megyében majdnem megközelítette. A területi eltérések itt is sokat mondanak. Nyugat- és Dél-Dunántulon az FKgP jóformán mindenütt elérte az országos átlagát, s a másik négy megyében majdnem megközelítette a kétharmados többséget. A munkáspártok, az MKP mélyebben, az SzDP valamivel kevésbé - alatta maradtak az országos eredményeiknek. Az MKP Somogyban kapta országosan a legkevesebb szavazatot. Itt az NPP is elmaradt az országos átlagától. A Kis-Alföldön és a bányavidékeken nem történt. Mindenképp a választási statisztikák azt mutatják, hogy az FKgP Budapest mellett más városokban is megverte az MKP országosan a második legjobb eredményét hozta, az SzDP legnagyobb sikerét Győr-Moson megyében aratta. Az iparvidékeken az NPP számottevő eredményt nem ért el.

Észak-Magyarországon is úgy alakult a helyzet, hogy a Kiszgazdapárt a legelmaradottabb vidékeken futott be elsősorban, míg az ipari övezetek a marxista pártok bázisát jelentették. Az északi hegyvidék csücskében az FKgP messze tulszárnyalta az országos átlagát, Abauj-Tolna megyében kétharmados többségénél jobb százalékaránnyal országosan a legnagyobb sikerét aratta, a baloldali pártok az abszolút értéket tekintve szinte alig jutottak szavazatokhoz. A többi megyében az FKgP nem érte el országos átlagát, holott csak Borsodban nem sikerült az FKgP kiemelkedően jó eredményeket az elmaradottabb agrárvidéki területeken jóval átlaga fölé emelkedett, Nógrádban országosan a második legjobb eredményét érte el. Az SzDP Észak-Magyarországon mindössze Borsodban tudta meghaladni országos eredményét. Az NPP csak Hevesben volt képes jelentősebb számu

szavazatra szert tenni, egyébként nagyon gyengén szerepelt.

A nők-férfiak szavazati arányára most nem tértünk ki, az alapvető tendencia, hogy ti. a nők nagyobb arányban támogatták az FKgP-t, mint a férfiak, kisebb helyi sajátosságoktól eltekintve, az országos választásokon sem változott. Hasonlóképpen nem részletezzük a választási eredményeket a választókerületek, ill. egyes községek szerint sem, mert a már jelzett országrészenkénti eltérések helyi vonatkozásban nagyjából változatlanul érvényesültek. A Dunántulon pl. az FKgP a községek döntő többségében a szavazatok 80-85 %-át is megszerezte. Nem érdemes külön elemezni a budapesti eredményeket sem, mert lényeges elmozdulás a törvényhatósági választásokhoz képest nem történt. Mindemellett a választási statisztikák azt mutatják, hogy az FKgP Budapest mellett más városokban is megvette lábát. A 13 törvényhatósági jogú városból 8-ban a párt szerezte meg a többséget, különösen jól szerepelt Kecskeméten, /72.6 %/, Sopronban /65 %/, Baján /62.9 %/ és Szegeden /62.2 %/. A kisebb, un. megyei városokban 45 közül 27-ben szintén a kisgazdák kapták az abszolút többséget, egyes helyeken feltűnően nagy fölénnyel. Így pl. Balassagyarmaton /81.6 %/, Szekszárdon /78.7 %/, Mohácson /74.4 %/, Jászberényben /70 %/, Nyiregyházán /68.6 %/, Kiskunfélegyházán /68.3. %/, Nagykanizsán /65.2 %/, Cegléden /63.8 %/, Zalaegerszegen /63.6 %/, Veszprémben /62.6 %/, Egerben /62.6 %/ és még sok más helyen.

A választási eredmények tehát azt tanúsítják, hogy az FKgP kiemelkedően jó eredményeket az elmaradottabb agrárvidékeken ért el, de megnyerte a többséget a fejlettebb, polgárosodottabb mezőgazdasági területeken is. A munkáspártok elsőben teljesen tisztviselői párt volt. Míg a hagyományos kormány-
sorbán az ipari és bányász körzetekben, valamint az agrárszegénypártok alapja a nagytulajdonos és nagybirtokos politikai szövetsége
ség által sűrűbben lakott területeken tudtak jelentősebb ered-

ményeket elérni.

1945 őszén a Kisgazdapárt fennállásának legnagyobb választási sikerét könyvelhette el, s az abszolút győzelem megszerzése társadalmilag és politikailag is új helyzetet teremtett. A választások eredménye azt bizonyította, hogy befejeződött az FKgP tömegpárttá válása, átalakulása olyan politikai szervezetté, amely a legellentétesebb érdekű társadalmi osztályokat és rétegeket tömöríti magába. Az FKgP mammutpárttá fejlődése szükségszerűen magával hozta osztályjellegének megváltozását is. Joggal írta a jószemű korabeli polgári politikus, Bibó István: "...a Kisgazda Párt, amely egy esztendővel ezelőtt egy komoly és világos társadalmi bázissal bíró, szolid elvi alapokon álló, radikálisnak nem nevezhető, de a megbízhatóság atmoszféráját árasztó, fontolva haladó demokratikus párt volt, ma kezd veszedelmesen hasonlítani a magyar történelemben oly ismerős mammut kormányzó pártokhoz, Bethlen István Egységes Pártjához, Gömbös Gyula NEP-jéhez, és Teleki-Kállay MÉP-jéhez. Földbirtokosok, tisztviselők, nagykapitalisták, politikus ügyvédek és polgárosodott kisgazdák ülnek itt együtt az elvi alapok lehetőleg minél kisebb tisztázása mellett, mindennel és mindenkivel, akinek a kormányhoz s a meglévő dolgok tisztázásához valamit köze van, vagy szeretne lenni, abban a meggyőződésben, hogy ők nem segítenek kormányozni az országot, akkor valami megváltozhatatlan veszedelem zudul erre a szerencsétlen országra."¹⁴²

Az FKgP strukturája 1945 őszén hasonlítani látszott az ellenforradalmi kormánypártok felépítéséhez, gyakorlatilag azonban teljesen újszerű tömegpárt volt. Míg a hagyományos kormánypártok alapja a nagytőke és nagybirtok politikai szövetsége

volt, amelyhez időnként az uri középosztály egyes rétegei is csatlakoztak, addig az FKgP-nek széles, demokratikus paraszti bázisa maradt. A Kisgazdapárt a felszabadulás előtt, mint utaltunk rá, különösen a 30-as évek második felében, a parasztság különböző rétegeinek "egységes" politikai szervezetét képezte, tagjai egyes vidékeken, a helyi társadalmi és politikai feltételeknek megfelelően hol földmunkásokból, szegényparasztokból, hol gazdagparasztokból kerültek ki. A párt zömét, hangadó rétegét azonban a középparasztság alkotta. /Az 50 fölfeletti tőkés parasztság általában, helyenkénti különbségekre a mindenkori kormánypárt mögött állt./ A felszabadulás utáni kibontakozó népi demokratikus átalakulás, a földreform, a hagyományos kisgazda réteget érintetlenül hagyta, így a párt vidéki bázisa lényegében nem változott. A gyarapodást egyrészt azokból a földhöz jutott nincstelenekből és szegényparasztokból adódott, akik a pártban tulajdonosi mivoltjuk védelmezőjé látták, másrészt azokból a jobboldali gazdagparaszti csoportokból, amelyek a paraszti demokrácia felé fordultak. Az FKgP-nak ehhez a kispolgári demokratikus törzséhez csatlakoztak, illetve erre igyekeztek ráépülni a magyar uralkodó osztályok maradványai. A Kisgazdapárt azonban a felszabadulás előtt sem volt tisztán paraszti jellegű, noha alapjában véve ez a vonása dominált, akkor is bizonyos mértékig és az előbbiek alárendelve hordozott egy "gyűjtő" párthoz hasonló vonásokat. Ellenzéki szerepéből adódóan, időről-időre soraiban tudhatta a nagybirtok egyes, nem befolyásos, nem meghatározó szerepet játszó, ellenzéki csoportjait, a nagyburzsoázia egyes, szintén nem elhatároló jelentőségű, főleg nyugatbarát, csoportjait. A párt tőkés kapcsolatai a háború alatt erősödtek, sőt a

GYOSZ-szal is kiépültek. Az állami bürokrácia, az értelmiség és városi, elsősorban a fővárosi kispolgárság körében befolyásra korábban soha sem tett szert. A felszabadulás utáni tömegbázis váltás úgy megy végbe, hogy az FKgP maga mögött tudhatta a fináncetöke hangadóvá vált, liberális nyugatbarát csoportjait. Emellett megszerezte a középosztály, elsősorban az állami bürokrácia és a polgári értelmiség támogatását, s igen jelentős mértékben megnőtt a befolyása a városi kispolgárság körében.

Az FKgP a felszabadulás után az egyik legjelentősebb kormánypárttá vált, de más lett, mint a régi kormánypártok. Ezt egyébként a párton belüli politikai áramlatok viszonya is igazolta. A választásokkal többé-kevésbé befejezettnek tekinthető a párton belüli irányzatok kialakulása. Döntő momentum, hogy kialakult az FKgP burzsoá jobbszárnya, amely a nagyburzsoázia, a volt földbirtokos rétegek, az állami bürokrácia és a tőkés gazdagparaszság egy részének támogatását élvezte. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a párton belüli erőviszonyok augusztushoz viszonyítva, alapvetően megváltoztak volna. Kétségtelen azonban, hogy Tildy és az értelmiségi balszárny befolyása tovább csökkent, de a pártvezér még érvényesíteni tudta akaratát. A polgári jobboldal az októberi nagyválasztmányon világosan érezte jelenlétét s elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy támadásba lendüljön Tildy és a párt koalíciós politikai irányvonala ellen. A párt birtokos paraszti centruma tovább erősödött; a képviselőknek több, mint a fele parasztemberekből állt, Nagy Ferencék vidéki népszerűsége töretlen volt.

Minek köszönhette a Kiszgazdapárt a fölényes választási győzelmet? Mindenekelőtt annak, hogy a burzsoázia, helyes osztályosztónnal, a munkásosztállyal szemben nem az erők meg-

osztására, hanem az erők összefogására törekedett. Ebben igen nagy szerepet játszott - a politikai helyzet alapos félreértése - a munkáosztály azonnali hatalomátvételétől való félelem. "Igen, a választások előtt volt egy kohéziós erő: a proletárdiktatúrától való félelem, amely az ország nem marxista közvéleményét egységbe tömörítette. A külpolitikailag tájékozatlan magyar közvélemény egy része kétségtelenül félt ettől a veszélytől és úgy vélte, hogy a védekezés legjobb módja a parlamenti többség biztosítása" - ismerte el később Gáspár Ervin, az FKGP egyik baloldali értelmiségi vezetője.¹⁴³ Az integrálódási pont, a gyűjtő hely a Kisgazdapárt lett, mert más jelentős polgári párt nem létezett. A fegyverszüneti szerződés betiltotta a régi kormány- és szélsőjobboldali pártokat, a magyar parlamenti demokrácia korlátozott volta, a "váltógazdaság" hiánya miatt az uralkodó osztályok "másik", liberálisnak és ellenzékinak tekinthető politikai szervezettel nem rendelkeztek. Szerepet játszott az is, hogy a felszabadulás után a vezető demokratikus pártok újabb politikai szervezetek indulását nem engedélyezték. A Kisgazdapárt azért vált alkalmassá erre a "gyűjtő-párt" szerepre, mert az ellenforradalmi rendszerben főként a 30-as évek második felében - kettős funkciót töltött be. Egyfelől pótolta - ha csak kis mértékben is - egy "liberális" politikai szervezet hiányát, fellépett a fináncstőke nyugatbarát, függetlenségi szárnyának érdekeiért, másfelől megmaradt alapvetően demokratikus paraszti pártnak és ha óvatos és mérsékelt formában is, de hangot adott a birtokos parasztság érdekeinek, sőt nemegyszer az agrár-szegénység kívánságainak is. Az FKGP a felszabadulás előtt baloldali polgári ellenzéki pártnak számított, amelyek jelentőségét a néptömök történeti okai miatt

számított és a pártvezetőség ingadozása, óvatossága ellenére, a birtokos paraszti körökben népszerű volt. A felszabadulás után, az első időszakban, alapvetően mint a paraszti érdekek szószólója jelent meg. A Kisgazdapárt országos választási győzelmét főként a paraszttömegeknek köszönhette, amelyek saját politikai szervezetüknek tekintették, demokratikus pártnak, amely nemcsak a régi horthysta, elnyomó, népellenes rendszer felszámolását igéri, de védelmet nyújt az esetleges forradalmi átalakulás ellen és megvédi tulajdonukat.

A Függetlenségi Front polgári szárnya azért is került ki győztesen a választási összecsapásból, mert vezetői felismerték, hogy csak úgy tudnak fennmaradni és lépést tartani a munkásosztállyal, ha bizonyos mértékig a politikai beállítottságtól függetlenül, összefogják valamennyi tulajdonos réteget, s ez a törekvésük az érintettek körében megértésre talált. A pártvezetés tömegkapcsolatai élőbbek, elevenebbek voltak, a pártbürokrácia nem alakult ki, amely a vezetőség és a tömegek között lefoghatta volna a közvetlen érintkezést. A kisgazda vezérkar a hazai viszonyoknak, a tömegek politikai érettségének jobban megfelelő választási taktikát és agitációt dolgozott ki s azt ügyesen hajtotta végre. A jelentős választási tapasztalatokkal rendelkező kortesgárda a választások alatt egyetlen komolyabb hibát sem követett el. A Kisgazdapárt egyrészt teljesen általános kérdéseket vetett fel, - kapitalizmus vagy szocializmus, demokrácia vagy diktatura - másrészt a hétköznapi problémákra - közellátás, sorbanállás stb. sokkal nagyobb figyelmet fordított. Ezzel szemben az MKP fontos politikai kérdéseket /a reakció elleni harc, az újjáépítés, az infláció megállítása stb/ állított előtérbe, olyanokat, amelyek jelentőségét a néptömegek történeti okok miatt

nem fgták fel eléggé. "A magyar tömegek nem olyan érettek politikailag - ismerte el az MKP - , hogy a szélesebb látókörű politika érdekelté volna őket. A magyar tömegeket kevésbé érdekli a Kommunista Párt hároméves programja, az ország felépítésének a kérdése, mint az, hogy miért nincs aznap kenyér. Mi érettebbeknek gondoltuk a választókat, és a nagy vonal mellett elhanyagoltuk a napi kérdéseket, amelyek első sorban a nőket jobban érdeklik."¹⁴⁴

A kisgazdák választási győzelmében nem kis része volt az egyház támogatásának is.

A Tildy-kormány megalakulása

A választások után napirendre került az új demokratikus koalíciós kormány megalakítása. Az Ideiglenes Kormány menesztésével a vezető pártok egyetértettek s már a választási harc időszakában napfényre került, hogy az egyes politikai erők, mely tárcákra tartanak igényt. Kommunista részről különösen Oltványi Imre pénzügyminisztert bírálták, de kifejezésre juttatták elégedetlenségüket az angolszász orientációjú Dálnoki Miklós Béla miniszterelnökkel is.¹⁴⁵ A Szociáldemokrata Párt a belügyminisztériumra jelentette be igényét. A kisgazdák szintén elsősorban a belügyminisztériumot szerették volna megkaparintani, de követelték a földművelésügyi tárcát is.

A kormányalakítással kapcsolatos pártközi tárgyalások már a választások napjának délutánján megkezdődtek és majd két hétig tartottak. Tildy Zoltánra és a pártvezetőségre a burzsoá jobbszárny és a centrum egyes csoportjai részéről óriási nyomás nehezedett annak érdekében, hogy vagy "tisztá"

kisgazda, vagy legalábbis kisgazda többségű kormány alakuljon. A kisgazdapárti hatalom átvételéhez azonban a kül- és belpolitikai feltételek nem kedveztek. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke, Vorosilov marsall közölte, hogy a nagyhatalmak "tisztá" kisgazda kormányt a nemzetközi helyzet miatt nem ismernek el. Ugyanakkor a kisgazda pártvezetőség az ország sulyos helyzetére való tekintettel maga sem kívánta átvenni a hatalmat. Varga Béla ugyan helyeselte a kisgazdapárti adminisztráció bevezetését, Nagy Ferenc és Kovács Béla azonban tovább kívánta vinni a nemzeti összefogás politikáját s fenn akarták tartani a koalíciót, de arra törekedtek, hogy a választási győzelem birtokában, az FKgP a korábbinál több állami pozíciót szerezzen meg.¹⁴⁶ Tildy Zoltánnak az volt az álláspontja, hogy csak a miniszteri tárcák ötven százalékát fogadják el, beleértve a miniszterelnökséget is, mert így a politikai felelősség megoszlik, s a koalíciós partnerek is résztvesznek az ország irányításában. Ezt az elgondolást Nagy Ferencék és a többi pártok vezetői is a magukévá tették. Tildy Zoltán miniszterelnökké történő kinevezése körül nem voltak ellentétek, azt gyorsan elfogadták.¹⁴⁷ Heves vita alakult ki azonban a belügyminiszteri tárca hovatarozandósága körül. Először az NPP, majd az SzDP szerette volna megkapni,¹⁴⁸ de az FKgP ragaszkodott hozzá, hogy a többségi pártot illesse. Erre a pozícióra Kovács Bélát, a neves parasztpolitikust jelölték. A belügyminisztérium átadásába először a kommunisták is beleegyeztek.¹⁴⁹ Egy nappal a pártközi megállapodások megkötése után, november 10-én azonban az MKP megváltoztatta álláspontját és bejelentette, hogy a pénzügyminisztériumot nem vállalja és követelte a belügyminisztérium át-

a tárcát, a rendőrség élére egy erősen kisgazda állami titkár

adását. Rákosi Mátyás arra hivatkozott, hogy a népi demokrácia vezető ereje az MKP, a kommunisták álltak az élén a reakciós és konzervatív erők elleni harcban is. Szerinte a belügyminisztériumról való lemondás nyugtalanságot keltene az országban, elsősorban a munkásság körében, s rámutatott arra, hogy Délkelet-Európában mindenütt a kommunisták kezében van ez a tárca. Közölte, hogy amennyiben a belügyi tárcát az MKP nem kapja meg, fontolóra veszik, hogy a kormányban részt vegyenek-e. Az MKP igényét a SZEB is támogatta. Ismét megkezdődtek a pártközi eszmecserék. A kisközpártiak felvetették azt a gondolatot, hogy a BM-t osszák két részre, egy külön közrendészeti és egy külön belügyi tárcára, az első az MKP kapja, a másikat az FKgP vagy az SzDP vállalja el. E javaslatról Balogh István közvetítésével külön tárgyalások kezdődtek az SzDP-vel, majd az MKP-val, amelyek azonban nem vezettek eredményre.¹⁵⁰ A belügyminisztériumról a két munkáspárt is megbeszéléseket folytatott, szintén sikertelenül.

Közben a belügyi tárcával kapcsolatban a kisközpárti vezetők értekezletet tartottak, amelyre meghívtak több régi, tapasztalt kisközpárti politikust, közöttük két jeles jobboldali személyiséget: a nagytőkés körökkel szoros kapcsolatban álló dr. Auer Pált és Vásáry Józsefet, volt tőkés nagybérlőt. A résztvevők egyetértettek abban, hogy ha a koalíciót fenn akarják tartani, a belügy feladása elkerülhetetlen, egyedül Auer Pál volt az, aki nem helyeselte a belügyminisztérium átadását. Arra hivatkozott, hogy ha a szovjet csapatok a békeszerződés után elhagyják az országot, akkor a kommunisták a rendőrségre támaszkodva átvehetik a hatalmat. Kovács Béla javaslatára végül is megállapodtak abban, hogy ha át is adják a tárcát, a rendőrség élére egy erőskezű kisközpárti államtitkárt

kell kineveztetni.¹⁵¹ A döntésben közrejátszott, hogy a párt balszárnya és centruma nem akart a Kommunista Párttal szakitani s érdekében állt, hogy az új kormány minél előbb munkához láthasson. De az is számított, hogy a nyugati hatalmak nem nyújtottak segítséget a kiskgazdapárti igények érvényesítéséhez s kifejezésre juttatták, hogy a kormányalakítás a magyar belpolitika feladata.¹⁵²

A kiskgazdák által tett engedmény után a tárgyalások gyorsan befejeződtek. A végleges megállapodások megkötésére november 14-én Vorosilov marsallnál tartott pártvezéri értekezleten került sor, melyen Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád vettek részt. Másnap Dálnoki Miklós Béla és miniszter-társai lemondtak és megalakult a Tildy-kormány. A kabinet 18 tagja közül 9 kiskgazdapárti volt, 9-en a három baloldali párthoz tartoztak. Az FKGP kapta a külügyi, a honvédelmi, a földművelésügyi, a közellátási, a pénzügyi,¹⁵³ az újjáépítési és a tájékoztatási minisztériumokat, a legfontosabb gazdasági és politikai tárcák azonban a munkáspártok kezébe kerültek. Külön államminiszteri tárcákat létesítettek, hogy a pártok vezérei is helyet foglalhassanak a minisztertanácsban.¹⁵³ Hamarosan megtörténtek az államtitkári kinevezések is, a 22 pozicióból 9 az FKGP-hez, 5-5 a munkáspártokhoz, 3 az NPP-hez tartozott. A kiskgazda államtitkárok között ott találjuk a Hám-Saláta csoport jelöltjét Mistéth Endrét /Iparügyi m/, a jobboldal egyik vezéralakját Pfeiffer Zoltánt /Igazságügyi m/ és a baloldali értelmiségiekhez tartozó Gulácsy Györgyöt /Belügy m/.¹⁵⁴

Az új koalíciós kormány programja új mozzanatokat nem mőlt, hogy az infláció megoldhatatlansága a kommunistákat

is maga alá börtöri./ Elismerte, hogy a politikai fejlődés tartalmazott, kibővítve és részletezve megismételte a választások előtti pártközi nyilatkozatban foglaltakat. Megerősítette a korábbi demokratikus, a környező népekkel megbékélést kereső külpolitikát, s nagy súlyt helyezett az égető gazdasági kérdések, az ország újjáépítésének folytatására, a közellátás megoldására és az infláció megállítására.

Az elhuzódó kormányalakítási tárgyalásokat a kisgazda pártkörök élénk érdeklődéssel kísérték. Az országos központban nagy volt a nyüzsgés, nemcsak az érdekeltek, a jövődő állami funkciók várományosai tüntek fel, de mindenki megjelent, aki csak bejáratos, vagy valami kis köze is volt a Kisgazdapárthoz. A tárgyalásokról kiszivárgó híreket élénken kommentálták. Különösen két kinevezés keltett feltűnést. Az egyik Gordon Ferenc pénzügyminisztersége. Ő a pártéletben nem vett részt, szakmai felkészültsége hiányzott, Tildyhez fűződő bensőséges kapcsolatainak köszönhetette magas állását.¹⁵⁵ A másik Gulácsy György belügyi államtitkársága, aki szintén Tildy bizalmasaihoz számított, de akire a pártban, főleg a jobboldaliak, a Szociáldemokrata Párttal fenntartott nexusai miatt bizalmatlanul néztek.

A Tildy-kormány megalakulása a kisgazdapárti jobbszárny vereségét jelentette. A konzervatív liberális jobboldal azonban már nem bocsájtotta meg újabb kudarcát. Vásáry István az FKgP Politikai Bizottságának tagja, november 18-án a debreceni pártszervezet ülésén élesen bírálta a kormány összetételét, helytelenítette a belügyi tárca átengedését. Kifogásolta, hogy a pénzügyminisztériumot elvállalták, holott ezt felfogása szerint az MKP-nak kellett volna adni. /Nyilván azt remélte, hogy az infláció megoldhatatlansága a kommunistákat

is maga alá teperi./ Elismerte, hogy a politikai fejlődés jelenlegi baloldali irányát nem várták, s kijelentette, hogy azt nem is helyeslik és aggodalommal tekintenek a jövő elé. A másik helyi nagyság, Lévy Zoltán, szintén kritizálta a kormány összetételét és azt bizonygatta, hogy az államminiszteri tárcák bevezetése "alkotmány ellenes". A pártgyűlés a kormány összetétele miatt tiltakozó táviratot küldött az FKgP-központba. Vásáry István beszédét a helyi kisközpárti lap leközölte,¹⁵⁶ ami a Tildy-féle pártvezetés első nyilvános bírálatát jelentette. Hasonlóképpen nehézményező hangok hallatszottak Pécsről, az FKgP jobboldalának másik fellegvárából is.¹⁵⁷

Az 1945 november 4-i nemzetgyűlési választásokkal és két héttel később a Tildy-kormány megalakulásával, lezárult a politikai hatalom megszerzéséért vívott harc első szakasza; a politikai erőviszonyok tisztázódtak. A választások alatt már látszódtak a magyar demokrácia baloldalának körvonalai, jóllehet a három baloldali párt szorosabb politikai szövetségének megalakítására csak később, hónapok múlva került sor. Ugyanakkor, szintén nem végleges formában, megjelent a magyar demokrácia jobboldalának gerincét alkotó kisközpárti jobbszárny, a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a gazdagparasztok legfőbb politikai érdekképviselői. A kisközpárti-paraszi demokrácia a magyar belpolitikai spektrum közepén helyezkedett el, amely azonban inkább a magyar demokrácia jobboldala, mint a munkáspártok felé hajlott.

A választásokkal megváltozott a kormányzati hatalom belső megoszlása. A baloldali pártok a törvényhozó hatalom-

ban elvesztették az a fölényüket, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlésben élveztek, a parlamentben az FKgP lett a többségi párt. A végrehajtó hatalomban azonban ez a fordulat nem zajlott le. A kormányban ugyan a Kiszgazdapárt befolyása megnőtt, de a többséget nem sikerült megszereznie, holott normális fejlődés esetén ennek kellett volna bekövetkeznie. A nemzetközi helyzet, az ország súlyos belső helyzete miatt a koalíció fenntartása érdekében erről le kellett mondania. Az a korábbi ellentmondás, amely a kormányzati hatalom baloldali többsége és az osztályerőviszonyok jobbfelé való eltolódása között húzódott, 1945 őszén oldódott, de korántsem számolódott fel, ellenkezőleg az ellentét új formát öltött, a törvényhozó és végrehajtó hatalom közötti ellentét formájában jelent meg. /A bírói hatalmat most egyelőre figyelmen kívül hagyjuk./ Így tehát a politikai hatalmon belüli egyenlőtlenség változatlanul fennmarad; a legnagyobb tömegbefolyással és népszerűséggel rendelkező párt a kormányzati hatalomból nem súlyának megfelelően részesedik, a hatalomnak kisebb karéját vállalhatja magáénak, míg a baloldali pártok tömegbefolyásukat meghaladó módon részesedtek a kormányzati hatalomból. A Kiszgazdapárt számára, a hatalom megszerzéséért vívott küzdelem következő lépése nyilvánvalóan csak egy lehetett: a végrehajtó hatalom feletti uralom megszerzése.

1945 őszére a Magyarországon kialakult osztályerőviszonyok, a politikai hatalom strukturája eltért a környező délkelet-európai országokétól. Nálunk a jobboldali erők zömmel a koalíción belül gyülekeztek, míg a környező or-

szágokban ezek kívül maradtak a nemzeti erők összefogásán. Romániában Maniu Nemzeti Paraszt Pártja és C.Brătianu Nemzeti Liberális Pártja nem volt már tagja a román Függetlenségi Frontnak, P.Groza kormányának jobboldali ellenzékét alkották. Bulgáriában az Agrárpárt ugyan tagja maradt a Hazafias Arcvonalnak, a párt jobbszárnya, N.Petkov és környezete azonban kilépett és ellenzékbe vonult. Jugoszláviában a Népi Arcvonal a baloldali erőket fogta össze, Lengyelországban Mikolajczyk és Witos kiléptek a kormányban nagy szerepet játszó, de kommunista vezetés alatt álló Parasztpártból és önálló pártot kívántak alapítani. Mikolajczyk a kormányt azonban nem hagyta el.¹⁵⁸ Amíg tehát nálunk a magyar demokrácia jobb- és balszárnya együttesen képviseltette magát a nemzeti összefogásban, s a politikai differenciálódás a koalíción belül ment végbe, addig a környező országokban a nemzeti függetlenségi frontok, csak a baloldali erőket tömörítették, a jobboldal kivonult vagy kiszorult, s általában nem képviselt komoly erőt. A magyar viszonyok sajátos vonása az is, hogy sehol másutt a környező országokban nem jött létre oly hatalmas gyűjtőpárt jellegű parasztpárt, mint a Független Kisgazdapárt. A környező országokban is voltak agrárpártok, de ezek távolról sem játszottak olyan szerepet hazájuk politikai életében, mint nálunk az FKgP, s ugyanakkor belső differenciálódásuk, a jobb- és a baloldal elkülönülése, előrehaladottabb volt. Mindez azt jelentette, hogy Magyarországon az osztályviszonyok fejlettebbek voltak, nem indult meg olyan mértékben a politikai tisztázódás, az ellentétes érdeku osztályok szétválása és elkülönülése, mint a szomszédoknál, illetve mindez nálunk a koalíción belül

zajlott le. Az osztályerőviszonyok további világosabb differenciálódásának folyamata nálunk sem váratott sokáig magára. 159

1945 november - 1946 december

I. fejezet

A Kiszabadpárt kísérlete a politikai kezdeményezés átvételére

A Kiszabadpárt a választások megnyerésével váraiban felül teljesítette elsődleges taktikai célját. A választások után azonban szükség szerint felmerült a hogyan tovább kérdése, a kiszabadpárti mozgalmak is tisztázni kellett, hogy merrefelé kíván továbblépni, milyen irányban szándékozik folytatni, vagy egyáltalán folytatni akarja-e a társadalom demokratikus átépítését. Amint láttuk, a pártnak nem volt tételen kidolgozott politikai programja - az ilyen vonatkozású korábbi kísérletei gyorsan elavulttá váltak - s ebből adódóan nem volt egységesen vitt politikai irányvonala sem. /A/ "hivatalos" politikát Tildy Zoltán, mint pártvezér többé-kevésbé személyesen határozta meg. Nem rendelkezett önálló ideológiával, amely az egész kiszabad mozgalmat belső kohéziójának alapjait megteremthette volna. Ugyanakkor a rehamosan felduzzadó párt szervezetileg sem állt olyan szilárdan, hogy a paraszti és polgári érdekek képviselőjét, s az egyik kormányzó párt feladatait elláthassa.

A választási győzelem érthetően megnyugtatta a kiszabadpárti vezérkart, s jelentősen megnövelte önbizalmát. A bis-

tes parlamenti többséggel B. háta mögött vezető szerepet
igényelt. A Független Kisgazdapárt hatalmi
kedett, hogy törekvéseinek kudarca
használva /1945 november - 1946 december/

megkövetelte az FKGP politikai irányvonalának világos ki-
jelölését, új program kidolgozását, s a felső vezetés po-
litikai és szervezeti egységének megteremtését, egyszerre-

mind a pártapparátus és a helyi szervezetek kapcsolatának
A Kisgazdapárt kísérlete a politikai kezdeményezés
megvalósítását, hogy az utóbbiak szükség, illetve megatá-
rozott politikai célkitűzések érdekében mozgósíthatóak le-

A Kisgazdapárt a választások megnyerésével várákozásán
felül teljesítette elsődleges taktikai célját. A választások
után azonban szükségyszerűen felmerült a hogyan tovább kérdé-
se, a kisgazdapárti mozgalomnak is tisztáznia kellett, hogy
merrefelé kíván továbblépni, milyen irányban szándékozik foly-
tatni, vagy egyáltalán folytatni akarja-e a társadalom demok-
ratikus átépítését. Amint láttuk, a pártnak nem volt tétele-
sen kidolgozott politikai programja - az ilyen vonatkozású ko-
rábbi kísérletei gyorsan elavulttá váltak - s ebből adódóan
nem volt egységesen vitt politikai irányvonala sem. /A "hi-
vatalos" politikát Tildy Zoltán, mint pártvezér többé-kevésbé
személyesen határozta meg./Nem rendelkezett önálló ideológiá-
val, amely az egész kisgazda mozgalom belső kohéziójának alap-
jait megteremthette volna. Ugyanakkor a rohamosan felduzzadó
párt szervezetileg sem állt olyan szilárdan, hogy a paraszti
és polgári érdekek képviselőjét, s az egyik kormányzó párt
feladatait elláthassa.

A választási győzelem érthetően megnyugtatta a kisgazda-
párti vezérkart, s jelentősen megnövelte önbizalmát. A biz-

tos parlamenti többséggel a háta mögött vezető szerepet igényelt a maga számára a politikai életben, s arra törekedett, hogy a párt helyzeti előnyét, népszerűségét kihasználva átvegye az események irányítását. Ez azonban megkövetelte az FKgP politikai irányvonalának világos kijelölését, új program kidolgozását, s a felső vezetés politikai és szervezeti egységének megteremtését, egyszersmind a pártapparátus és a helyi szervezetek kapcsolatának megszilárdítását, hogy ez utóbbiak szükség esetén meghatározott politikai célkitűzések érdekében mozgósíthatóak legyenek.

A választások után a Kisgazdapárt vezetősége azonnal hozzáfogott a feladatok megoldásához. A társadalmi-gazdasági-politikai élet majd minden szférájában, elsősorban hatalmi szempontból, megkísérelték felmérni helyzetüket, s igyekeztek felvázolni a legszükségesebb teendőket. Antall József vezetésével felállítottak egy bizottságot, amely hozzájárult a pártprogram összeállításához, egy egységes politikai irányvonal elvi megalapozásához. Bognár József a párt előtt álló legszükségesebb teendőket magában foglaló akcióprogram elkészítését vállalta. A fiatal jobboldali értelmiségiek egyik legtehetségesebbikét, Vatai László teológust, a párt ideológiájának kidolgozásával bízták meg.¹

A képviselőcsoport létrejöttével véglegesen kialakult a Kisgazdapárt felső vezetése. A parlamenti frakció a Politikai Bizottság mellett, amely az operatív irányítást véggezte, a második legfontosabb pártintézményt képezte, hozzájárulása nélkül semmilyen párthatározat nem születhetett. E fontos szerv irányítása teljes egészében a centrum kezébe

került, s a paraszti szárny tudatosan igyekezett a maga bázisává kiépíteni. A nemzetgyűlés kisközpárti csoportjának elnöke Nagy Ferenc, titkára Saláta Kálmán és Z. Nagy Ferenc lettek. A képviselő testületben - a parlament belső tagozódásával összhangban - különböző szakszervezeteket állítottak fel a törvényhozás munkájának elősegítésére. A parasztszervezőknek sikerült elérniük, hogy ezek tagjainak többsége a választások után megválasztották. Ez a paraszti képviselőkből állt.²

Ezzel egyidejűleg végrehajtották a pártapparátusban azokat a változtatásokat, amelyeket a választások miatt kénytelenek voltak elhalasztani. A pártközpont irányítását Kovács Bélától, aki belépett a kormányba, Varga Béla vette át, a pártigazgató Erőss János, volt szabócsinári főispán lett. Az országos központ szervezetét átalakították, új osztályokat állítottak fel.³ A budapesti kisközpárti pártszervezet élén Varga Béla maradt, de Csornoky Viktort leváltották, helyébe Tildy másik bizalmasa, dr. Jékelyi László került. Nemsokára megalakították a fővárosi törvényhatósági bizottság kisközpárti frakcióját s megválasztották vezetését.⁴ Hozzákezdtek, hogy rendezzék a párt és a tömegszervezetek viszonyát. A Független Ifjúság 1945 novemberi nagy választmányán sikerült feltartóztatni az ultra-reakciós páter Kis Szalézsita csoport törekvését, hogy az ifjúsági szervezetet ki-ragadják az FKGP befolyása alól, s önállóvá tegyék.⁵ Nagyobb gondot kezdtek fordítani a Parasztszövetségre; Kiss Sándort, a szervezet igazgatóját, beválasztották a párt Politikai Bizottságába. Mindemellett lépéseket tettek annak érdekében, hogy a pártszervezetet országsszerte megerősítsék és rendbehozzák.⁶

képpen szándékoztak konszolidálni, hogy az új állami és

Az egységes politikai irányvonal kialakítását s a pártvezetés politikai és szervezeti egységének megteremtését azonban a választások után sem sikerült megvalósítani. Vatai László ugyan elkészítette a párt ideológiájára vonatkozó tervezetét, amelyet a fiatal jobboldali értelmiségiek, Bognár József, Hám Tibor, Kiss Sándor, Saláta Kálmán részvételével többször meg is vitattak, de elfogadására és kiadására nem került sor.⁷ A programszerkesztő bizottság hónapokig tartó eredménytelen viták után feloszlott. Mindebben nemcsak a pártvezetés tehetetlensége és határozatlansága játszott közre, hanem mindenekelőtt az, hogy a választások után megindult a párt belső differenciálódása, az egyes politikai áramlatok nem egyféleképpen ítélték meg a magyar népi demokrácia és a párt feladatait, s kiéleződtek a közöttük lévő ellentétek.

A burzsoá jobbszárny a Kisgazdapárt választási győzelmével lezártnak tekintette a magyar társadalom demokratizálásának folyamatát s nem kívánt továbblépni. Külpolitikai téren a szovjet befolyás visszaszorítását, a nyugati hatalmakkal való kapcsolatok javítását tűzte ki célul, belpolitikában a forradalmi folyamat korlátozására, a fennálló politikai viszonyok konszolidálására vett irányt.⁸

A magyar államiség helyreállítása, a viszonylagos nemzeti önállóság, s a népi demokrácia politikai strukturájának egyes elemei /a több-pártrendszer és a parlamentarizmus fennmaradása stb./ az új viszonyokhoz alkalmazkodni kényszerülő nagyburzsoázia érdekeinek is megfelelt. A jobboldali kisgazdapárti körök a társadalmi fejlődés számukra kedvező eredményeit olyképpen szándékoztak konszolidálni, hogy az új állami és

politikai rend polgári eredetű formái szilárduljanak meg. A parlamentáris kormányzás gyakorlatát akarták visszaállítani, azt szerették volna, hogy a politikai élet az Ország-ház falai között zajljon. Kifogásolták a politikai pártok szerintük túlzott közéleti súlyát, nehézményezték, hogy a nemzetgyűlés helyett csaknem minden fontosabb gazdasági és politikai kérdésben a pártközi értekezletek döntenek. Az állam és a pártok viszonyának felülvizsgálatát sürgették, oly módon, hogy az állam visszanyerje elsőbbségét a politikai pártokkal szemben.⁹ A hatalom tagozódását illetően is polgári liberális elveket hangoztattak: a törvényhozó- a végrehajtó - és a bírói hatalom szétválasztását szorgalmazták. A centralizált államhatalom tekintélyének megszilárdítására helyezték a hangsúlyt, amellett, szóltak, hogy a kormány legyen a végrehajtóhatalom tényleges feje, és legyen alárendelve a nemzetgyűlésnek. Az államapparátus személyi összetételén, a nyilasfasiszta, a háborús ill. népellenes bűnösök eltávolítását kivéve, nem állt szándékukban változtatni. A népi demokrácia azonban osztályjellegét és szervezeti formáit tekintve számos vonatkozásban több volt, mint a hagyományos polgári demokráciák. Éppen ezért a hangadó kisgazdapárti polgári csoportok a munkásosztály és a szegényparaszság 1945 tavaszán született, a plebejus demokratizmust képviselő, a polgári demokratikus kereteken túlmutató hatalmi szerveinek mielőbbi felszámolását követelték. E körökből hangzott el először az új alkotmány törvénybeiktatásának igénye,¹⁰ ami azt tanúsítja, hogy a fennálló helyzetet jogilag is szentesíteni akarták, hogy ezzel is újabb akadályt emeljenek a forradalmi folyamat kibontakozása elé.

A kiskgazdapárti jobbszárny egyes csoportjai a demokratikus közélet különböző fórumain és a sajtóban sikraszálltak a tőke védelmében és visszautasították a nagyburzsoáziát ért támadásokat.¹¹ Bár a szénbányák államésítése ellen a nyilvánosság előtt nem emeltek kifogást, a párton belül élesen támadták és helytelenítették ezt az intézkedést. Az 1945 december 6-i képviselőcsoport ülésen, ahol erről szó volt, körükből kerültek ki a javaslat ellenzői.¹² Az államosítások folytatását elvetették, s javaslatokat dolgoztak ki azok korlátozására.¹³ A nagytőke támogatását, valorizált állami hitelek nyújtását, külföldi kölcsönök felvételét sürgették. A szabad tőkés vállalkozás biztosítását, a nemzetközi és a hazai árukereskedelem lehetőségének megteremtését, az önkényeskedéstől és a partikularizmustól mentes állami gazdaságpolitika érvényesülését kívánták. Maguk is kifejezésre juttatták, hogy aggodalommal szemlélik a gazdasági élet lassu magarátalálását, s szükségesnek tartották az elhatalmasodó inflációs folyamat feltartóztatását. Ennek érdekében mindennek előtt az államháztartás egyensúlyba hozását tartották fontosnak.¹⁴

A nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a gazdagparaszttság érdekeit képviselő kiskgazdapárti jobboldal egyelőre nem kívánt szakítani a koalícióval, a nemzeti összefogás politikájával, de át kívánta rendezni a belpolitika képét. Ők a konszolidáció politikai alapjának a Kiskgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt szövetségét szánták olyképpen, hogy abban oldalukon az SzDP peyerista jobbszárnya venne részt. Ez a koncepció természetesen nem volt új, hanem lényegében az 1943-as párttömörülés felujtását jelen-

tette. Sulyok november közepén nyílt együttműködési felhívást intézett a Szociáldemokrata Párthoz,¹⁵ s emellett - mint látni fogjuk - kísérlet történt a közvetlen kapcsolatok felvételére is. Terveik szerint a Függetlenségi Fronton belül a vezetés az FKGP-SzDP pártszövetség kezébe kerülne, míg a Kommunista Párt elszigetelődne, s kiszorulna az államhatalomból. A magára maradt Nemzeti Parasztpartot a Kisgazdapárt felszívná.

A kisgazdapárti jobboldal, amelynek látható vezetői Sulyok Dezső és Vásáry István voltak, a polgári érdekek maradéktalan érvényesítésére a Tildy-féle pártvezetést nem tartotta alkalmasnak. Ha Nagy Ferenc iránt kevésbé, Tildy és környezete iránt erős bizalmatlansággal viseltetett. Ezt a bizalmatlanságot a kormányalakítás körül tett engedmények, s a párt hivatalos politikájának a választások után bekövetkezett átmeneti megmerevedése tovább fokozta.¹⁶ A jobboldali csoportok támadásba mentek át, megkísérelték a párt hivatalos politikájának rangjára emelni taktikájukat, s egyben növelni befolyásukat a pártvezetésben. A kezdeményező ismét a Vásáry-vezette "debreceni klikk" lett.

1946 január elején a debreceni kisgazda pártszervezet nagyválasztmánya több pontból álló programot fogadott el, amely lényegében összefoglalta a polgári jobboldal követeléseit. A program ismét élesen támadta a Tildy-kormány összetételét. Vásáryék újból kifogásolták, hogy a Kisgazdapárt megelégedett a tárcák 50 %-ával, s átengedte a Belügyminisztériumot a Kommunista Pártnak. Szóvátették, hogy a kisgazdapárti belügyi államtitkár hatásköre olyan szűkre van szabva, hogy nem tud a rendőrségi ügyekbe beleszólni. Sürgették, hogy az "arányo-

sitást", a kulcspozíciók pártok szerinti újraelosztását ter-
jesszék ki a rendőrségre, az állami igazgatásra, sőt a gazda-
sági életre is, s az FKgP részesedése mindenütt érje el az
50 %-ot. A helyi törvényhatóságokat illetően a többségi elv
érvényesülése mellett szálltak sikra. A debreceniek a központi
kormányzati hatalom megerősítése érdekében követelték, hogy
a nemzetgyűlés állandóan működjön, a minisztertanács különleges
felhatalmazását, a rendeleti uton való kormányzást korlátoz-
zák, illetve intézményesen biztosítsák afölött a nemzetgyűlés
ellenőrzési jogát. Ezzel egyidejűleg a demokratikus jellegű
népi szerveket, mindenekelőtt a nemzeti bizottságokat számol-
ják fel. "A kormány és a nemzetgyűlés mellett a nemzeti bizott-
ságok működése, eltekintve attól, hogy összetételük sem fedi
a pártok választási arányait, indokolatlan". - szögezte le a
határozat. Szót emeltek a szakszervezetek közéleti szerepe
ellen, s követelték, hogy azok hatósági jogkörét szüntessék
meg. Sietették a mezőgazdasági érdekvédelmi szervezet létre-
hozását. A debreceni pártszervezet egyetlen gazdasági jellegű
követelést vetett fel: a háztulajdonosok védelmében kifogásol-
ta, hogy a kormány lakbér és üzletbér adóról szóló rendelete
elvonja a háztulajdonosok teljes jövedelmét.

Vásáryék érintették a párt belső problémáit is. Vissza-
utasították a baloldali pártok részéről őket ért támadásokat,
s kíváncsúnak tartották, hogy a pártvezetés minden lényeges
kérdésben hallgassa meg az országos nagyválasztmányt, és ott a
döntéseket titkos szavazással hozzák meg.¹⁷

A debreceni vezetők követelései s azok nyilvánosságra
hozatala, függetlenül attól, hogy demokratikus akciónak pró-
bálták feltüntetni, komoly támadás volt Tildy Zoltán és a

Kisgazdapárt hivatalos politikája ellen, s egyben az új demokratikus összetételű koalíciós kormány ellen is. Hasonló követeléseket tartalmaztak a Szabolcs és a Békés megyei kisgazdapárti választmányok ezidőtájt fogalmazott határozatai is, amelyeket nemcsak Budapestre, hanem az ország valamennyi kisgazdapárti megyeközpontjának elküldték.¹⁸ A konzervatív jobboldal befolyása alatt álló jelentősebb vidéki szervezetek részvételével a népi demokratikus berendezkedés ellen egy szélesebbkörű támadás körvonalai kezdtek kialakulni.

A Kisgazdapárt burzsoá jobbszárnya, mint láttuk, több politikai csoportosulásból állt. A konzervatív körök aktivizálódásának további jele, hogy 1945 decemberében Budapesten szervezkedés kezdődött azzal a céllal, hogy a polgári platformon álló frakciókat összefogják, s a párton belül egy egységes közös akcióra képes jobboldali ellenzékot hozzanak létre. Ezt az új csoportosulást szervezőiről Némethy-Nagy Vince csoportnak nevezzük.¹⁹ Tagjai a következők voltak: Acsay László, Bartha Albert, Csorba János, Dinnyés Lajos, Halter Béla, Stühmerné Oberschall Ilma, Reicher Antal, Sári Ignác, Szentiványi Lajos. E társaság nagy része Pfeiffer Zoltán környezetéhez tartozott, akit ugyan nem hívtak meg az alakuló értekezletre, noha tudott róla. Néhányan /Dinnyés, Némethy/ a már külön egységgé szerveződött Pest megyei képviselőkhez sorolhatók. Dinnyés, aki korábban inkább Tildyhez és a paraszti szárnyhoz állt közelebb, Némethyék mozgolódásában való részvételével /átmenetileg/ jobbratulódott. A Pest megyeiak lassan önálló vonalat alakítottak ki, a birtokos paraszti érdekek következetesebb érvényesítését kívánták, ugyanakkor azonban személyi okok, - háttérbe

szorítottságuk - miatt szemben álltak a pártvezetőséggel.²⁰ Nagy Vince és társai emellett felvették a kapcsolatot Erőss Jánossal, aki a Szabolcs megyeiek, Milassin Kornéllal, aki a Heves megyeiek, Bencze Imrével, aki a Zala megyeiek támogatását ígérte. Tervezték Sulyok Dezső, Futó Dezső és Parragi György bevonását is. Elhatározták, hogy érintkezésbe lépnek Peyrerékkal, s e feladatot Halter Béla gyáros vállalta magára.

A Némethy-Nagy Vince frakció 1946 január 1-én alakult meg. Önálló politikai programot nem dolgozott ki, noha voltak bizonyos politikai követelései, így többek között az államforma rendezésének elhalasztása, a magyar-szovjet árucseresegyezmény felülvizsgálata, s a "határrevízió" kérdésének napirendre tűzése. A jobboldali gárda legfőbb célkitűzését a Tildy irányította Politikai Bizottság megbuktatásában jelölte meg, s ettől remélte a párt alapjában demokratikus irányvonalának megváltoztatását. A pártvezetőség félreállítására ürügyül az un. gyömrői ügyet kívánta felhasználni.²¹ A közvetlen összeecsapásra a köztársasági államforma törvénybeiktatása körüli harcokban került sor.

A Kisgazdapárt birtokos paraszti szárnyának vezetői szintén egy polgári jellegű konszolidációra törekedtek, a parlamentáris demokrácia erősítését, az ország gazdasági helyzetének külföldi kölcsönnel való rendbehozatalát szerették volna elérni. Politikai téren azonban a koalíciót, a munkáspártokkal való együttműködést fenn kívánták tartani, azzal együtt, hogy fokozottabban akarták érvényesíteni a parasztság s az egész párt érdekeit. A centrum vetette fel és követelte a leghangosabban a községi választások

megtartását. A parlamenti választások megnyerése után logikus lépés volt, hogy az FKgP falun, a helyi hatalmi szervezetekben is meg akarta szerezni a vezetést, s a novemberi siker után ebben nem is reménytelenül bízhatott. Emellett sürgették a demokratikus rendőrség átszervezését s a párt igényeinek a területen való teljesítését. Támogatták a parasztság tulajdonos rétegeinek egyik fő követelését, a mezőgazdasági érdekképviselőt megoldását. Ők is kívánatosnak tartották a falusi népi szervek s a földosztó, termelési és gazdasági bizottságok átszervezését, s mindenütt a módosabb parasztság vezetését biztosító többségi elv érvényesítését. De felvetettek olyan általános népi követeléseket is, mint a közbiztonság helyreállítását, a közélet tisztaságának érvényrejuttatását, a mezőgazdasági termelés folyamatosságának biztosítását s a feketézés felszámolását.²²

Azzal párhuzamosan, hogy az FKgP operatív vezetésében Nagy Ferenc és környezetének befolyása növekedett s Tildy sulya, népszerűsége valamit halványodott, a párt értelmiségi balszárnya egyre inkább háttérbe szorult. Tildy - noha maga is egy polgári jellegű konszolidáció híve volt - mint miniszterelnök - a koalíciós kormány-program végrehajtását tekintette feladatának.

A Kisgazdapárthoz csatlakozott baloldali értelmiségiek társadalmi ideálját a nagytőke gazdasági és politikai hatalmát szigorúan korlátozó többpártrendszeren alapuló népi demokrácia képezte, amely nem állt messze az MKP-nak a népi demokrácia kérdésében ekkor vallott nézeteitől. Az értelmiségi frakció külön önálló politikai programot 1945 tavaszán nyarán nem dolgozott ki, nevükhöz fűződik azonban a párt

kulturális munkatervének elkészítése, amely az egyik leg-haladóbb kulturális program volt.²³ Külpolitikai téren a Szovjetunióval és a környező államokkal való jószomszédi kapcsolatok ápolását szorgalmazta. A felszabadulás utáni fejlődés, s különösen a választások eredménye más politikai helyzetet hozott létre, mint amit a haladó értelmiségiek vártak. Ők úgy gondolták, hogy a parlamentben egy jobboldali ellenzék is lesz, s a koalíciós pártok lényegileg a baloldalon fognak majd elhelyezkedni. Jól tudták, hogy a 25 éves ellenforradalmi múlt nyomai azonnal nem tűntethetők el, a konzervatív és jobboldali erők azonnal nem számolhatóak fel, de azt nem sejtették, hogy e társadalmi rétegek majd a Kisgazdapártban keresnek menedéket. Ortutayék élesen bírálták a felső vezetést, amiért a párt nem zárta le eléggé hatásosan a sorompóit, s elhatározták, hogy felveszik a harcot a konzervatív, horthysta és fasiszta elemek beáramlása ellen. A választásokkal kialakult parlamenti strukturában azonban az értelmiségi csoport, várakozásával ellentétben, nem a baloldalon, hanem a mezőny közepén helyezkedett el, s gyakorlatilag két tűz közé került.²⁴ Nemcsak az FKgP polgári jobbszárnyával kellett állandóan megküzdenie, hanem nemegyszer a baloldali erőkkel is, amelyeknek a többségi párt ellen irányuló akciói őt is érintették. Ez a helyzete szűkre szabta cselekvési lehetőségét, s a kétoldalu nyomás megnehezítette önálló közéleti szereplését; jól kidolgozott, rugalmas taktikai magatartást követelt meg. Gáspár Ervin, Gulácsy György, Ortutay Gyula és baráti körük, saját politikai szerepüket abban látták, hogy elősegítsék a népi demokratizációt. Bobi István és környezete szorosan együtt-

tikus fejlődés zavartalan menetét, a két polus között balra huzzák a politikai erőket, az értelmiségi, kispolgári, paraszti tömegeket a munkásosztállyal való együttthaladás felé vigyék, vagy ilyen irányban befolyásolják.²⁵

A baloldali értelmiségi képviselők közül álló ún. "0" csoport politikai elképzeléseiről a választásokon csak annyi jutott napvilágra, még az új kabinet megalakulása előtt, hogy a soronkövetkező legsürgősebb teendőnek a bányák államosítását és az állami főhatalom kérdésének rendezését tartják.²⁶ Nagyobbára támogatta Nagy Ferencéket a koalíció fenntartásában, míg a paraszti szárny vezetői távolról sem viszonzták ezt a támogatást és a Tildy-vonalhoz tartozó emberek kiszorítására, félreállítására törekedtek. Ortutayék, noha kevesebbet szerepeltek a nyilvánosság előtt, önálló szervezeti életet alakítottak ki, meghatározott időnként, általában hetenként találkoztak, rendszeresen tájékoztatták egymást a politikai helyzetről. Politikai aktivizálódásukra azonban csak hónapok múlva került sor.

A Kisgazdapárti balszárny másik csoportjának politikai magva a választások után alakult ki; zömmel a párt szegény- és kisparaszti származású képviselőit tömörítette. Kezdetben csak néhányan tartoztak ide /Dobi István, Dancs József, Györgyi Lajos, Rácz Lajos/ s bár létszámuk később nőtt, a pártéletben önálló szerepet nem játszottak. Általában támogatták a pártvezetőség és a demokratikus paraszti szárny politikáját, külön politikai akciót nem kezdeményeztek. Dobi István és környezete szorosan együtt-

forma mértékben megvalósítani. Az ország-kérdésnek nemet-
működött a haladó értelmiségi frakcióval s jó kapcsolatai
voltak a baloldali pártokkal is. Vidéki befolyása, tömegbázi-
sa kezdetben elég korlátozott volt.

A kisgazda pártvezetésnek bonyolult feladatot kellett
megoldania: különböző, egymással szembenálló érdekeket kel-
lett egyeztetnie, nemcsak a birtokos parasztság, hanem a vá-
rosi polgárság követeléseit is ki kellett elégítenie. Nagy
Ferencék tudatosan vállalták ezt a feladatot: "A pártnak
komoly, nagy és elmellőzhetetlen feladatai vannak - mondotta
az FKgP elnöke. - Ennek a pártnak kell a magyar kormányzást
irányítani a parlamentarizmus törvényei szerint, mint a
legnagyobb magyar pártnak. Pártunknak kell a demokratikus
magyar társadalomnak azt a részét, amely ennek a pártnak
az irányítása és befolyása felé hajlik, a demokráciára, a
demokráciában való élésre is rávennie, és ezenfelül pár-
tunknak még valóra kell váltania mindazokat a reményeket,
amelyeket a magyar polgárság november 4-én hozzá fűzött."²⁷
Ily módon az a sajátos helyzet állott elő, hogy míg korábban
- részben a két háború között is - mindig más társadalmi ré-
tegek és csoportok vállalták magukra a parasztság érdekeinek
képviselését, most a tulajdonos parasztság az, amely a pol-
gári-kispolgári rétegek érdekeinek védelmét átveszi. A kis-
gazdapárti centrum vezetői természetesen elsődlegesnek a
falú igényeinek kielégítését tekintették, s ennyiben szub-
jektíve megmaradtak paraszt-politikusoknak s nem alakultak
át polgári politikussá. E kettős elkötelezettséget azonban,
még ha volt is bizonyos érdekazonosság, - egyenlőtlen tár-
sadalmi erőkről lévén szó - nem lehetett egyszerre és egy-

forma mértékben megvalósítani. Az osztályküzdelmek menetében, a társadalmi-politikai viszonyoknak megfelelően, hol az egyik, hol a másik került előtérbe. A népi demokratikus átalakulás fő tendenciáját tekintve egyre inkább a polgári magántulajdon és a polgári rend megmentése érdekében vívott harc vált uralkodóvá s ez magában hordozta annak veszedelmét, hogy a birtokos paraszti mozgalom minden tulajdon, beleértve a tőkés tulajdon, kizárólagos védelmezőjének talajára csusszék át. E folyamat politikailag azzal a súlyos következménnyel fenyegetett, hogy az FKGP paraszti szárnya szembekerül a munkásosztály és a szegény-paraszság politikai szervezetével, a demokratikus erők összefogása meglazul, a társadalmi átalakulás megtorpan. Nagy Ferencék ezzel a politikai veszéllyel nem voltak tisztában, mint ahogy azt sem ismerték fel, hogy a paraszti-polgári érdekegyeztetéssel lehetetlen feladatra vállalkoztak.

A Kisgazdapárt a választások után majd két hónapig semmilyen jelentős politikai, vagy kormányzati akciót nem kezdeményezett. Tildy révén a kormány munkájából kivette a részét, s támogatásával egy sor intézkedés jelent meg a közellátás javítására és a pénzromlás kiteredbélyesedésének feltartóztatására. Hozzájárultak a Gazdasági Főtanács felállításához is. A kisgazdapárti politika tétlensége azonban nem tartott sokáig, 1946 január folyamán a magyar társadalmi élet csaknem minden területén ismét mozgásba lendült. Aktivizálódása elsősorban külpolitikai eseményekkel függött össze. Hogy Ferencék a Svenska Dagbladet című svéd lapnak

Vezető kisgazda körök jól tudták, hogy a polgári politika lehetőségei a nemzetközi helyzet alakulásától, a Szov-

jetunió és a nyugati hatalmak viszonyától függenek. 1945 végén némileg javult a nemzetközi helyzet. December közepén a moszkvai külügyminiszteri tanácskozásokon a nagyhatalmaknak sikerült több lényeges kérdésben megállapodniuk. Határozatot hoztak arról, hogy ki kell dolgozni Németország volt szövetségeseivel kötendő békeszerződéseket, s azok megvitatására és elfogadtatására a békekonferenciát 1946 május 1-ig össze kell hívni. A Szovjetunió hozzájárult ahhoz, hogy Romániában és Bulgáriában a kormányokat, az ellenzékbe szorult nyugati orientációjú polgári csoportokból két-két új taggal kibővítsék.²⁸ A Kisgazdapárt politikai tervei - mint utaltunk rá - a békeszerződéshez igazodtak. A moszkvai külügyminiszteri értekezlet döntése cselekvésre ösztönözte a kisgazda pártköröket.

A Kisgazdapárt a választások után elsősorban arra törekedett, hogy az 57 %-os parlamenti többségét realizálja. Annál is inkább, mert a kormányalakítási tárgyalások során, illetve azokat követően, megkapták ugyan a nemzetgyűlés elnöki tisztét és a budapesti polgármesterséget, valamint a főispáni állások felét /29-ből 15-öt/²⁹ ezen túlmenően azonban a munkáspártok nem voltak hajlandóak további hatalmi pozíciókat átengedni, s ezáltal a kormányzati hatalom újraosztása félbeszakadt.

A kisgazda pártkörök az "arányosítást" a gazdasági, a társadalmi és a politikai életnek szinte minden területén végre kívánták hajtani. December 25-én nyilvánosságra hozták Nagy Ferencnek a Svenska Dagbladet című svéd lapnak adott nyilatkozatát, amelyben bejelentette az FKgP hatalmi igényeit "... a pártok közös elhatározásával a közélet

minden területén, így a rendőrségen, az önkormányzatokban és a gazdasági életben is életbe fogjuk léptetni azokat az arányszámokat, amelyek a választás eredményeképpen a koalíciós kormány megalakulásánál is megnyilatkoztak." - mondotta a többségi párt elnöke.³⁰

A kiskgazdapárti felsővezetés -s ebben csaknem teljes volt az egyetértés - mindenekelőtt a végrehajtóhatalom, s a demokratikus rendőrség feletti ellenőrzést kívánta megszerezni. A rendőrség, minden fogyatékoságával együtt, az új államhatalom legbiztosabb és legütőképesebb erőszakszervezete lett, amelynek vezetését a Kommunista Párt szilárdan tartotta a kezében. A Kiskgazdapárt viszont semmilyen mozgatható, érdekeinek megfelelően felhasználható, erőszakszervezettel nem rendelkezett. Kiélezett hatalmi harcok idején, egyetlen politikai erő sem engedhette meg magának, hogy ilyen harci osztagokról lemondjon, vagy legalábbis ne próbálkozzon megszerezni azokat.

"Ma ... két hónappal a nemzetgyűlési választások után - jelentette ki 1946 január 8-án az Igazság, Nagy Ferencék lapja, - megoldottunk egy csomó gazdasági kérdést, vagy legalábbis igyekeztünk megküzdeni velük. Elérkezett az ideje, hogy sort kerítsünk a rendőrségi kérdésre. A Kiskgazdapárt vezetősége elérkezettnek látja az időt arra, hogy a rendőri pozíciók arányosításáról megkezdje a tárgyalásokat." /A kiemelés eredeti - V.I./ A párt az összes rendőrségi pozíciók 50 %-át igényelte, az országos parancsnokságtól kezdve egészen a legkisebb rendőrségig. A karhatalom ügyében pártközi értekezletet hívtak össze, amely - kiskgazdapárti vélemény szerint - az FKgP kívánságait jogosnak tartotta és elvben egyetértett velük. A Belügyminisztérium azonban tagadta,

hogy ilyen jellegű ígéretek elhangzottak volna. Ha a valóságban a rendőrségi kérdés rendezéséről általános érvényű megállapodások ekkor nem is születtek, a kispapok néhány vezetőállást megkaptak. Kiderült azonban, hogy valójában ezeket sem tudják betölteni, nem azért, mert nem találtak volna megfelelő jelölteket, hanem főleg azért, mert Jackó Pál, a közigazgatási osztály előadója, a párt vezetőségi szakértője hanyagul látta el kötelezettségeit.³¹

A vidéki kispapparti szervezetek a választások után, anélkül, hogy az országos központtól utasítást kaptak volna, országsszerte támadásba lendültek, hogy a párt hatalmi követeléseit helyi vonatkozásban is érvényesítsék. A Tiszántúlon - Hajdu-Bihar-Szabolcs-Szatmár megyékben - csaknem mindenütt követelték a városi és községi képviselő testületek átalakítását a választásokon elért szavazatok arányában; számos faluban bíró és jegyzőválasztásokat erőszakoltak ki. Szabolcsban, ahol a Kispappart nagy tömegbefolyással rendelkezett, sikerült is elérniük, hogy a megyei törvényhatósági bizottságot, a választási eredmények arányában, átszervezték.

/Itt ebben a kérdésben az NPP is az MKP ellen szavazott/.

Többé-kevésbé hasonló volt a helyzet a Dunántúlon is. Baranya és Tolna megyékben a Kispappart a politikai-társadalmi és a gazdasági életben a 65-68 %-os többségi arány érvényesítéseért szállt sikra. Egyes helyeken még ezen is tulmentek: a völgyesi járás községeiben 70 %-os, a simontornyai járásban 69 %-os többséget követeltek. Somogy megye falvaiban viszont 80 %-os részesedést kívántak a helyi államhatalmi szervekben.

A vidéki kispapparti szervezetek támadásának egyik fő célpontját országsszerte a Nemzeti Bizottságok képezték. A vá-

lasztások után sok helyütt az addigi paritásos rendszer helyett a többségi elv alapján való átalakításukat követelték. Baranyában és Tolnában a kisgazdapárti főispánok sorra elrendelték a nemzeti bizottságok feloszlátását ill. újjáválasztását, hogy ily módon biztosítsák a 68 %os kisgazda többséget. Sok helyen a kisgazdapárti csoportok kivonultak a nemzeti bizottságokból, hogy így próbálják kikényszeríteni azok, igényeik szerinti, átszervezését.³²

A Kisgazdapárt belpolitikai aktivizálódásának másik területét az agrárkérdés képezte. A feudális eredetű nagybirtokrendszer felszámolásának befejezetlensége, a radikális végrehajtás körüli "visszásságok" általános paraszti elégedetlenséget keltettek. A földhöz juttatott szegényparaszt és volt nincstelen rétegek a telekkönyvezés gyors befejezését, a tulajdonosi helyzetük rögzítését kívánták. A gazdagparaszság viszont, főleg a Tiszántulton, azt sérelmezte, hogy földterületek elégtelensége miatt 200 kh alatti paraszti birtokokból is elvettek. Jóllehet az elkobzások zömmel volksbundistákat, a Horthy - rendszert kiszolgáló uribirtokosokat, jegyzőket, főszolgabírókat érintettek, helyenkint azonban - nem egyszer indokolatlanul - a közép- és gazdagparasztokat is sújtották. A birtokos parasztság ugyanakkor attól tartott, hogy a földosztás megismétlődhet s a juttatásból kimaradottak a régi tulajdonosok parcelláihoz is hozzányulhatnak. A gazdag- és középparasztság egy része a földreform törvényre hivatkozva visszakövetelte a "jogtalanul" elvett birtokait.

A Kisgazdapárt birtokos paraszti szárnya 1945 nyarától kezdve napirenden tartotta a falu tehetősebb rétegeit ért sérelmeket, s készülődött, hogy ezeket a panaszokat orvosolja.

igényjogosultnak már csereingatlans van. A javaslat egyébként

1946. januárjában Kovács Béla, aki akkor a földművelésügyi miniszteri tárcát töltötte be, megbizta Kerék Mihályt, a Földhivatal kigazdapárti igazgatóját, hogy készítsen el egy rendelet-tervezetet a földreform végrehajtása körüli "visszásságok" rendezésére.³³ A Kerék-féle javaslat eredeti példánya sajnos nem maradt fenn, így csak a Kis Újságban közzétett, az eredetivel valószínűleg nem teljesen azonos, változatát ismerjük. A kigazda sajtóorgánumban megjelent tervezet szerint a községi földigénylő bizottságok 1946. január 1. után megváltás vagy elkobzás iránt csak az Országos Földbirtokrendező Tanács előzetes hozzájárulásával tehetnek javaslatot és előzetes hozzájárulás nélkül az ingatlant kiosztani nem szabad. 1946. január 1. után csak azok igényelhetnek földet, akik valamilyen objektív akadály miatt /pl. katonai szolgálat/ az osztásból kimaradtak. A javaslat kimondta, amíg az ingatlan megváltása, vagy elkobzása tekintetében jogerős határozat nincs, addig a földigénylő a kiosztott ingatlant csak mint haszonbérlet tarthatja birtokában, jogerős ítélet esetén azonban nyomban tulajdonává válik. A tervezet külön hangsúlyozta, hogy a hazaáruló és népellenes bűnösök földjének elkobzását csak jogerős népbírói ítélet alapján lehet végrehajtani. Ugyanakkor - szociális szempontokat figyelembe véve - ilyen esetekben lehetővé kívánta tenni, hogy a nem vétkező házasárs saját ingatlanát nem szabad bántani és a kiskorú leszármazottak számára 15-15 kh-at vissza kell adni. Kerék egyébként intézkedni kívánt a 100-1000 kh-as urbirtokok ügyében is, kimondván, hogy e birtokkategóriánál a 100 hold alatti teljes elvételt csak akkor lehet fogatosítani, ha a földigénylők másutt nem jutottak földhöz és az igényjogosultnak már csereingatlana van. A javaslat egyébként

lehetővé kívánta tenni, hogy azokat a földigénylő bizottságokat, amelyek nem a felsőbb szervek irányelvei szerint járnak el, fel lehessen oszlatni.³⁴

A kisközpárti törvénytervezet célja, mint a fentiekből kitűnik, a 100 hold alatti földbirtokok védelme volt, a földreform esetleges megismétlődése vagy folytatódása ellen. A Kerék-féle tervezet azonban nem elsősorban az uralmi birtokok, hanem a gazdagparaszi birtokok védelmében száll síkra, nem a nagybirtokrendszer restaurálása előtt akar kaput nyitni, hanem éppen ellenkezőleg, a kistulajdonosi rendszert kívánja megszilárdítani. Mindazonáltal a javaslat mégis a földreform eredményeinek bizonyos revízióját jelentette, lehetővé tette volna az elkobzások, a háborús és népellenes bűnösök földjei szétosztásának felülvizsgálatát és az ingatlanok egy részének visszajuttatását. Függetlenül attól, hogy az elkobzások megállapításánál és végrehajtásánál a gyakorlatban történtek hibák, a 200 kh alatti elkobzások felülbírálata, amely az összes elkobzás döntő többségét tette ki, megbolygatta volna a falu életét, növelte volna a földbirtoklás körül amúgy is meglévő bizonytalanságot. A Kerék-féle javaslat önmagában még nem jelentett általános támadást a földreform ellen, de nem vitatható, hogy elfogadtatása esetén lehetővé tette volna annak kibontakozását. Politikai veszélyessége abban rejlett, hogy egybeesett a volt földesuraknak és sérelmet szenvedett gazdagparasztoknak a választások után - helyenként és nem általánosan - a földosztás ellen kibontakozó fellépésével.

A kisközpárti rendelettervezet nyilvánosságra kerülé-

se nagy felháborodást váltott ki. Az Országos Földbirtokrendező Tanács ötórás vitában egyhanguan elvetette, még a kisgazdapárti megbizottak is ellene szavaztak. A Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt egyöntetűen utasították el a földreform revíziójára irányuló törekvéseket.³⁵ A kisgazda pártvezetés magyarázkodni kényszerült, a földosztás gyors végrehajtására, a földreformtörvény megszegésére, kisebb-nagyobb helyi önkényeskedésekre hivatkozott s azt bizonygatta, hogy csak a 100 kh alatti paraszti birtokok mellett emelt szót. Kovács Bélák az általános tiltakozás láttán kénytelenek voltak visszavonulni és nem szorgalmazták a rendelettervezet elfogadását.

A birtokos paraszti érdekek hatékonyabb védelmét célozta a Kisgazdapárt másik, hónapokig tartó, nagy politikai harcokat kiváltó, agrárvonatkozású kezdeményezése, a mezőgazdasági érdekképviselési törvény megalkotásának felvetése. Z. Nagy Ferenc, az FKgP paraszti szárnyának egyik hangadója már a nemzetgyűlés 1945 decemberi ülészakán határozati javaslatot terjesztett be, amely kötelezte a kormányt, hogy minél előbb készítsen törvényjavaslatot a paraszti érdekképviselési törvénybeiktatásáról.³⁶ "Az érdekképviselési kérdésnek pártunk követelései szellemében való rendezése pedig azért is szükséges - magyarázta az FKgP egyik belső tájékoztatója - mert amikor az ipari munkásságnak oly hatékonyan tudnak működni a szakszervezetei, a parasztságnak is rendelkeznie kell a szakszervezetekhez hasonló és velük azonos gazdasági és politikai szerepkörre hivatott képvislettel. Ennek alapja pártunk elgondolása szerint a Parasztszövetség volna."³⁷ A parasztszövetségnek, mint a szervezett munkásság osztályharcos érdekképviselési szerve a

Szaktanács ellensúlyának kiépítése, mint láttuk, már 1945 nyarán felmerült, s most azt törvényesíteni akarták. A törvényjavaslat kidolgozását személyesen Kovács Béla irányította, az érdemi munkát azonban Z. Nagy Ferenc és Padányi Gulyás Béla végezték.

A Parasztszövetség jogi helyzetének rendezése szükség-szerűen felvetette a szakszervezetek társadalmi-politikai szerepének kérdését. A Kisgazdapártban készültek is tervek az ipari munkásság érdekképviselése politikai súlyának korlátozására és vezetésének "koalícióssá" tételére.³⁸ De ezzel, akkor még nem mertek a nyilvánosság elé állni./

A Kisgazdapárt a felszabadulás után a gazdaságpolitikai kérdésekkel alig foglalkozott, szakértő egy-egy gazdasági feladat megoldására kidolgoztak bizonyos terveket, de a párt átfogó gazdaságpolitikai koncepcióval nem rendelkezett. A választások után napirendre kerül egy gazdaságpolitikai program kidolgozása is.³⁹ 1946 januárjában - a parlamenti frakció keretében - megalakult egy közgazdasági csoport, amelynek az volt a feladata, hogy "a párt gazdaságpolitikai elgondolásait és célkitűzéseit" kidolgozza, állástfoglaljon és tanácsokkal lássa el a pártvezetőséget az aktuális gazdasági kérdésekben. Teendői közé tartozott az is, hogy gazdasági vonatkozású tárgyalásokon képviselje a pártot.⁴⁰ A bizottság azonban - amelyben főként a nagyburzsoázia exponensei vettek részt - sohasem készítette el a párt gazdasági programját.

Ha nem is beszélhetünk részletesen kimunkált, írásba foglalt, egységes kisgazda gazdaságpolitikáról, a párt gyakorlatából bizonyos gazdaságpolitikai törekvések kiolvas-

hatóak. A Kisgazdapárt elsősorban agrár vonalon tevékenykedett, s a mezőgazdaság irányításában igyekezett a pozícióit kiépíteni. A kisgazda körök agrárpolitikájuk gazdasági alapjának a Magyar Országos Szövetkezeti Központot szánták. E szervezet a felszabadulás után a szövetkezeti mozgalom összefogására és fejlesztésének irányítására alakult, vezetésében az FKgP és az NPP kétharmados többséggel rendelkezett. A kisgazdák - s ebben a parasztpártiak is támogatták őket - arra törekedtek, hogy a MOSZK-ot hatalmas, s megfelelő pénzügyi erőforrásokkal rendelkező, erős gazdasági szerevezetté építsék ki. Ezért mindent megtettek, hogy minél több kereskedelmi és ipari érdekelttség kerüljön a szövetkezeti központ érdekkörébe, s kinyújtották a kezüket a Hangyáért is, amely akkor a Szociáldemokrata Párt kezelése alatt állt, s amely a felszabadulás után is rendelkezett bizonyos anyagi erővel, áruval, felszerelésekkel és üzlethálózatát nagyjából sikerült reorganizálnia. A kisgazdapárti vezetők azt akarták elérni, hogy a Hangya az ő ellenőrzésük alá kerüljön, s annak vezetésébe ne az SZDP-nek, hanem a falusi gazdagparaszi tagszövetkezeteknek legyen beleszólásuk.⁴¹ 1946 januárjában megkezdődtek a tárgyalások a Hangya sorsáról, de a szociáldemokratáknak ügyes taktikával sikerült elődázniuk a megegyezést.⁴²

A kisgazda pártvezetés megkísérelt szociálpolitikai téren is támadásba lendülni és behatolni munkásbiztosítással foglalkozó intézmények vezetésébe, amelyben kizárólag kommunisták és szociáldemokraták foglaltak helyet.⁴³ A Kisgazdapárt követelte, hogy az OTI igazgatóságában a státusok 50 %-át megkaphassa, ugyanakkor az NPP-vel közösen azt kíván-

niségük is a sajtóikkal egész sorát jelentették meg, ama-

ta, hogy az OTI-hoz tartozó mezőgazdasági biztosítottak körét szélesítsék ki, az 5 kh-as határt emeljék fel 10 kh-ra.⁴⁴ A mezőgazdasági biztosítás kiterjesztése haladó jellegű javaslat volt; a politikai szándékok azonban itt is nyilvánvalóak: a kisparaszság bevonásával - a munkássággal szemben - növelni a parasztság befolyását az OTI-ra. A Szociáldemokrata Párt maga is úgy értékelte, hogy "... itt sem szociális szempontok játszottak szerepet, hanem kizárólag hatalmi szempontok."⁴⁵ A kisgazdapárti igények azonban kielégítetlenek maradtak, a munkáspártok e téren sem voltak hajlandók pozícióikat átengedni.

A Kisgazdapárt a kormányzati hatalom újraosztása mellett leginkább a külpolitikai kérdésekre fordította figyelmét: a magyar békeszerződés előkészítését s a békétárgyalásokra való felkészülést tekintette az egyik legnagyobb feladatának. Az Országos Központ külügyi osztályának irányításával, Nagy Ferenc szűkebb környezetéhez tartozó jobboldali értelmiségiek, Csicséri Rónai István, Saláta Kálmán, Hám Tibor, valamint a parlamenti képviselők közül álló un. külügyi bizottság hozzákezdett a magyar békecélok, a békétárgyalások elé terjesztendő magyar követelések összeállításához, s az ezzel kapcsolatos pártálláspont kidolgozásához. Széleskörű előkészítő tárgyalásokat folytattak, még olyan ismert horthysta külügyi szakértőket is bevontak, mint Szentiványi Domonkost, aki a Faraghó-féle delegáció tagjaként részt vett az 1944 őszi moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon.⁴⁶

Ezzel párhuzamosan a pártvezetőség széleskörű kampányt kezdeményezett a magyar közvélemény előkészítésére. Nemcsak Nagy Ferenc környezete, hanem Tildyt támogató baloldali értelmiségiek is a sajtócikkek egész sorát jelentették meg, ame-

lyekben a hivatalos előkészületek lassuságát bírálták, minden párt által elfogadott békecélok kidolgozását sürgették. A közvélemény megdolgozásában különösen a fiatal jobboldali értelmiségiek jártak elől. Határozottan visszautasították a kommunisták által felvetett "kollektív felelősség" elvét, igyekeztek mentegetni Magyarország második világháborús szerepét, kisebbiteni próbálták a magyar uralkodó osztályok felelősségét, s ugyanakkor a valódinál nagyobbak és sikeresebbnek tűntették fel a német-ellenes ellenállási mozgalmat. Elhatárolták magukat ugyan a magyar imperializmus igényeit megfogalmazó szentistváni birodalmi gondolattól, de a nyilvánosság előtt is felvetettek bizonyos területi követeléseket, a határok etnikai alapon való kialakítása mellett szálltak sikra. Az egész jobboldali kigazdapárti kampány azt igyekezett széles történeti példatárral bizonyítani, hogy Magyarország semmi-vel sem "bűnösebb", mint a Hitlerrel egykor szövetséges államok; egyenlő elbánást kértek a szövetséges nagyhatalmaktól, megértést a magyar területi igények iránt és támogatást.⁴⁷ Ez az ellenzéki hangvételű, nacionalista jellegű, s a történeti realitásokkal nem számoló propaganda hadjárat komoly politikai veszélyeket rejtett magában. A munkáspártok azonnal felvették a harcot a nemzeti érzések felkorbácsolását elősegítő és a néptömegeket félrevezető kigazdapárti propaganda kampány ellen.⁴⁸

Látható tehát, hogy a Kigazdapárt a választások után a társadalmi-gazdasági-politikai élet szinte valamennyi területén mozgásba lendült, megpróbálta átvenni a kezdeményezést. A párt tevékenységét azonban nagyobbára átgondolatlanság, tervszerűtlenség, a kellő politikai megfontolások hiánya jellemezte, s jóformán semmilyen konkrét eredményt nem sikerült

elérnie. Ennek oka részben az volt, hogy 1946 január folyamán az államforma törvénybeiktatása körül kiéleződtek a párton belül a politikai és személyi ellentétek, másrészt február elején megkezdődött a népi demokratikus erők nagy politikai offenzívája.

Hagyatékosság az államforma körüli idegenség fel-
számolásra csak a parlamenti választások után kerülhetett
sor. Régi államforma, az abszolutista "királyi hatalmi
királyság", amely formailag alkotmányos monarchia, a gyakorlatban azonban a parlament és a többpártrendszer mellett lényegében diktatórikus módszerekkel nyugvó, a fasiszta szervezeti és működési elveivel rendelkező államforma volt.¹ A Horthy-rendszer bukásával a történelmi szilleműködés került. Az ország felszabadulása után az égető feladat: a társadalmi-politikai élet újjászervezése, a nagybirtokrendszer felszámolása, a fasiszta maradványok elleni harc, az ország újjáépítése mellett nem jutott idő és energia a régi államforma törvényes eltörlésére és az új megalkotására. Az államforma átmeneti rendszere azonban bizonyos intézkedések történtek. Így pl. az állami jogkör ideiglenes ellátására bővítették az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökségének jogkörét, 1945 januárjában felhívták a Nemzeti Pártrendet, amely mint területi lényegében az állami funkciókat ellátta be, majd eltörölték a "magyar királyi" jelző használatát. E lépések már a régi államformától való elszakadást jelezték. Az ezzel egyidejűleg kidolgozott államszervezeti gyakorlatban köztársasági jellegűvé vált.²

2. fejezet

A köztársaság kikiáltása és Tildy Zoltán

köztársasági elnökké választása

Magyarországon az államforma körüli ideiglenesség felszámolására csak a parlamenti választások után kerülhetett sor. Régi államforma, az anakronisztikus "király nélküli királyság", amely formailag alkotmányos monarchia, a gyakorlatban azonban a parlament és a többpártrendszer mellett lényegében diktatórikus módszereken nyugvó, a fasizmus szervezési és működési elveivel rendelkező államforma volt.¹ a Horthy-rendszer széthullásával a történelem süllyesztőjébe került. Az ország felszabadulása után az égető teendők: a társadalmi-politikai élet újjászervezése, a nagybirtokrendszer felszámolása, a fasiszta maradványok elleni harc, s az ország újjáépítése mellett nem jutott idő és energia a régi államforma törvényes eltakarítására és az új megalkotására. Az államforma átmeneti rendezésére azonban bizonyos intézkedések történtek. Így pl. az államfői jogkör ideiglenes ellátására bővítették az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökségének jogkörét, 1945 januárjában felállították a Nemzeti Főtanácsot, amely mint testület lényegében az államfő funkcióját töltötte be, majd eltörölték a "magyar királyi" jelző használatát. E lépések már a régi államformától való elszakadást jelezték. Az ezzel egyidejűleg kiépült államszervezet a gyakorlatban köztársasági jellegűvé vált.²

Az államforma kérdésének rendezését elsősorban a külpolitikai helyzet tette indokolttá. Mint már jeleztük, nemzetközi határozat született a Magyarországgal kapcsolatos békeszerződés elkészítéséről és aláírásáról. A békekötésre való tekintettel ismét bizonyítani kellett a szövetséges nagyhatalmak, mindenekelőtt a Szovjetunió, valamint a környező államok előtt, hogy Magyarországon a demokratikus átalakulás tovább folytatódik, erélyes kézzel nyulnak a régi, horthysta maradványok felszámolásához. Nyilvánvaló volt, hogy abban az esetben, ha Magyarország megmaradna a régi államformájánál, tehát a királyság mellett döntene, mégha a trón esetleg betöltetlenül is maradna, komoly mértékben rontaná esélyeit a béketárgyalásokon.

Ugyanakkor az ország belső helyzete is kívánatossá tette a kérdés rendezését. Egyrészt, mert a társadalmi-politikai demokratizálódás folyamata a régi államforma kereteit túlhaladta, s az így keletkezett belső feszültségeket le kellett vezetni, másrészt tovább kellett lépni az államszervezetben megmaradt ideiglenesség felszámolása, a népi demokráciának a baloldali erők érdekeinek kedvező konszolidálása útján. Az államforma kérdésében meglévő felemás alkotmányjogi helyzet felszámolását egyben belpolitikai okok is sürgették. Habsburg Ottó ausztriai látogatásának hírére /amely később elmaradt/ 1945 november-decemberében a színpalak mögött a Függetlenségi Fronton kívül lévő s az egyházhoz közelálló legitimista körök mozgolódní kezdtek.³ Bár e elszigetelt konzervatív szervezkedés semmilyen veszélyt nem jelentett az új demokratikus rend számára, a legitimizmus nyílt sászlóbontása, az említett külpolitikai okok miatt, nehéz helyzetbe hozhatta volna az or-

szág demokratikus erőit.

A régi államforma eltakarítását a munkáspártok kezdeményezték. 1945 december elején a Tildy-kormány programjának parlamenti vitájában az SZDP vetette fel, hogy mielőbb rendezni kell a tisztázatlan alkotmányjogi problémákat és határozottan állást foglalni a köztársaság kikiáltása mellett. Hasonlóképpen nyilatkozott az MKP, majd néhány nap múlva az NPP is.⁴ A baloldali pártok az államforma rendezését, belpolitikai törekvéseikkel összhangban, a demokratikus átalakulás továbbvitele érdekében tűzték napirendre. Világosan látták, hogy a köztársaság kikiáltása alkalmas a konzervatív, klerikális erők leleplezésére és elszigetelésére és ugyanakkor lehetővé teszi a demokratikus erők összefogásának erősítését, a dolgozó osztályok politikai aktivitásának fellendítését.

A Kiszegzdpárt kezdetben nem helyeselte az államforma megváltoztatásának napirendre tűzését. A kiszegzdpárti képviselők a parlament üléstermében, az egykori októbrista Veér Imre kivételével, némán hallgatták Szeder Ferenc népköztársaságot követelő szavait. A pártvezetőségnek is az volt a véleménye, hogy az államforma ügye zavart keltene a pártok közötti együttműködésben, s végső soron gátlólag hatna az ország előtt álló gazdasági feladatok megoldásában. Valószínűleg a kiszegzdák magatartása miatt maradt ki az államforma rendezése a kormány programjából.⁵ Tildy és környezete azonban külpolitikai okok, elsősorban a moszkvai külügyminiszeri értekezlet döntései hatására változtatott magatartásán. Az FKgP vezére világosan felismerte, hogy a béketárgyalások előtt az ország külpolitikai érdekei nem tűrik a kérdés ren-

dezésének halogatását.⁶ A kisgazdapárti vezetők álláspontjának módosulásában komolyan esett latba, hogy nemcsak a Szovjetunió, de a nyugati hatalmak részéről is üsztönzést kaptak.⁷ Természetesen azt is nagyon jól tudták, hogy az új államforma bevezetése nem mond ellent belpolitikai törekvéseiknek, ellenkezőleg, újabb alkalmat teremt a párt helyzetének, politikai befolyásának növelésére. Az államforma rendezését egy szélesebbkörű alkotmányreform kezdeti lépésének tartották, amelytől a politikai viszonyok s a párt helyzetének további konszolidálódását várták.

A Kisgazdapártban, mindenekelőtt a képviselőtestületben az államforma kérdésében azonban megoszlottak a vélemények. A köztársaság kikiáltása ellen a leghangosabban a legitimisták kis csoportja /Varga Béla, dr. Kiss István egri teológiai tanár stb./ tiltakozott és lázas szervezkedésbe kezdett. A Habsburgok melletti, helyenként a komikum határát súroló agitációjuk ugyan feltűnést keltett, de komolyabb hatást nem váltott ki. A királypártiak kilátásai azonban rohamosan estek. Nemcsak a koalíció baloldala fordult ellenük, hanem még a népi demokratikus átalakulással egyre szélesebb fronton szembekerülő katolikus egyházi köröktől sem kaptak közvetlen támogatást. /A katolikus püspöki kar, amely az államformát érintő döntés elhalasztását tartotta helyesnek, nem avatkozott be az államforma rendezése körül dúló politikai harcokba. Lényegesen körültekintőbben és taktikusabban foglalt állást a Sulyok-Vásáry vezette pártonbelüli polgári ellenzék. Arra hivatkozva, hogy az ország nincs függetlensége birtokában, s a nemzetgyűlésnek nincs felhatalmazása az államforma kérdésének megoldására, azt javasolta, hogy az államforma tisztá-

zását halasszák el a békekötés utánra s akkor is csak népszavazás útján oldják meg. Ugyanakkor azt is kifejezésre juttatták, hogy a maguk részéről, a magyar nép számára, mind a köztársaságot, mind a királyságot elfogadható államformának tekintik.⁸ Mások azért idegenkedtek az alkotmányjogi problémák felvetésétől, mert azokat a munkáspártok kezdeményezték, s attól féltek, hogy az FKgP nem fogja tudni érvényesíteni akaratát. Nem kevesen a társadalom minden rétegét érintő súlyos gazdasági helyzetet javító intézkedések életbeléptetését tartották előbbre valónak.⁹

Súlyokék a Politikai Bizottság háta mögött - kihasználva a pártban erősödő Tildy-ellenes jobboldali hangulatot - széleskörű agitációt fejtettek ki. Még 1945 karácsonya előtt egy indítványt terjesztettek a pártvezér elé, amelyben az államforma rendezésének elhalasztását javasolták. Az indítványt a képviselők közül 107-en - a kisgazdapárti parlamenti frakciónak csaknem fele - irták alá.¹⁰ A jobboldalik azonban nemcsak a képviselők körében szervezkedtek, hanem vidéki szervezeteket is igyekeztek maguk mögé állítani. Ez azonban általában csak ott sikerült, ahol személyes kapcsolataik révén komoly befolyással rendelkeztek. Így elsősorban a Szabolcs vármegyei, a debreceni városi és a pápai járási kisgazda nagyválasztmányok hoztak olyan határozatokat, amelyek a köztársaság kikiáltásának elhalasztását követelték.¹¹

A kisgazdapárti jobbszárnynak az államforma kérdésében elfoglalt álláspontja világosan mutatja, hogy a nagyburzsoázia egy része már nem szívesen megy tovább a társadalmi demokratizálódás útján még oly formális kérdésben, mint

a köztársaság kikiáltása, sem szívesen enged. Ugyanakkor természetesen Sulyokék is tudták, hogy ez a lépés nem jelentős, s a maguk részéről sem helyeztek túl nagy súlyt rá. Az ügyvéd-politikus és környezetének számos tagja az alkotmányos monarchia híve volt, annak ellenére, hogy jól tudták: a legitimizmus már történelmileg túlhaladott, az adott hazai és nemzetközi helyzetben a köztársaság törvénybeiktatását nem lehet megakadályozni. Az államforma rendezését azért szerették volna elődázni, mert, bár nem különösebben hittek realizálásában, mégis azt remélték, hogy a körülmények szerencsés és számukra kedvező alakulása folytán a békekötés után a Habsburgokat visszahozhatják, s egyben szerették volna meggyőztetni, hogy a munkáspártok ismét látványos politikai győzelmet arassanak.

A kisközgazda pártvezetőség tehát nehéz helyzetbe került. Sulyokék szervezkedése és a képviselőcsoportban kialakult hangulat azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy Tildyék a békekötés szempontjából oly fontos politikai kérdésben alul maradnak, sőt esetleg pártszakadás következik be. Ezért különös gonddal készültek fel a várható összecsapásra. Tildy Zoltán 1945 karácsonyi nyilatkozatában - anélkül, hogy említést tett volna róla, de lényegében a képviselők memorandumára válaszul - nagyon határozottan kiállt az államforma kérdésének mielőbbi lebonyolítása mellett és elutasította a jobboldali csoportoknak a rendezéssel szemben felhozott ellenvetéseit.¹² Az 1946 január 7-re a megyei vezetők és a tekintélyesebb kisközgazdapárti politikusok részvételével bizalmas értekezletet hívtak össze, amely elé a pártvezetőség kétpontos határozati javaslatot terjesztett.

Az esküny kimondta: " a/ az államforma rendezése és az alkotmányreform időszerű és sürgősen elintézendő kérdés, b/ a Kisgazdapárt a magyar köztársaság mellett foglal állást."

A határozati javaslat körül széleskörű vita bontakozott ki, nagyon sokan felszóltak, közöttük a párt vezetői, Tildy Zoltán és Nagy Ferenc is. Különösen nagy visszhangot keltettek Dobi István és Rácz Lajos baloldali kisgazdák szavai, akik a köztársaság kikiáltása mellett foglaltak állást. A megyei vezetők értekezlete egyhanguan elfogadta a pártvezetőség indítványát.¹³ A Kisgazdapárt falusi tömegeinek sorában - főleg a Tiszántúlon - jelentős szabad királyválasztó hagyományok éltek, számukra a királyság restaurálása elképzelhetetlen volt. De nem kívánta vissza a Habsburgokat és a monarchiát a dunántúli konzervatívabb birtokos parasztság sem.

A pártvezetőség az első csatát megnyerte, de az igazi összecsapásra a képviselőcsoport ülésén került sor. A jobboldali kisgazdapárti körök alaposan felkészültek az értekezletre. Vásáryék elhatározták, hogy a január elején megfogalmazott követeléseiket képviselőtársaik elé terjesztik. A Némethy-Nagy Vince vezette frakció abban állapodott meg, hogy az októberi politikus a képviselőtestület ülésén napirend előtt felszólal és ismerteti a gyömrői eseményeket, Acsay László a várható hangulatváltozást kihasználva bizalmatlansági indítványt terjeszt be a pártvezetőség ellen. Elhatározták, hogy a képviselők alaposabb információja érdekében a gyömrői eseményekről szóló beszámolót előzetesen stencilezett formában szétosztják. Ugy gondolták, ez az akció "...majd kivégzi Tildyt."¹⁴

Az államforma kérdésében összehívott nevezetes képviselőcsoporti értekezlet január 9-11-ig, három napig tartott.

9-én, a megbeszélte haditerv alapján, Acsay László szétosztotta a gyömrői úgyról szóló tájékoztatót. Nagy Ferenc megnyitója után azonnal Nagy Vince kért szót. Kérését a párt elnöke, arra hivatkozva, hogy az ismert politikus ellen bejelentés érkezett, elutasította. Erre óriási kavargás támadt a képviselők körében, rövid eljárásjogi vita után a pártvezetőség kénytelen volt beleegyezni abba, hogy névszerinti szavazás útján döntsék el, felszólalhat-e Nagy Vince. A képviselők nagy része hozzájárult az egykori októbrista politikus kéréséhez, azaz a pártvezetőséget leszavazták. Bár Tildyék feltehetően tudtak Nagy Vincéék mozgolódásáról, mégsem sikerült elkerülniük a vihart. Hogy nagyobb baj ne legyen, kapcsolatba léptek Nagy Vincével és kompromisszumot ajánlottak fel. Ennek konkrét tartalmáról nincs tudomásunk, de Nagy Vince alaposan tompította felszólalásának életét, s elmaradt Acsay László bizalmatlansági indítványa is. Némethy, aki később érkezett az értekezletre, elkeseredve vett tudomást az akció sikertelenségéről, s azzal vigasztalta magát: "Talán így volt jó. Mert pártszakadás is fenyegetett. Ezt pedig kerülni kellett."¹⁵

Ezután került sor az államforma körüli nézeteltérések tisztázására. A pártvezetőség, az ország külpolitikai érdekeire hivatkozva, a köztársaság kikiáltása és az azzal összefüggő törvényjavaslat nemzetgyűlésbe való sürgős beterjesztése mellett érvelt. A vitában ellenvélemények is elhangzottak, sőt Nagy Vince újabb felszólalásában a kérdésnek a napirendről való levételét javasolta. A pártvezetőségnek azonban sikerült megfordítani a képviselőcsoport hangulatát, s a maga oldalára állítani a honatyák többségét, különösen Nagy Ferenc

radikális hangvételi beszéde talált lelkes egyetértésre. A baranyai kispazda kiállt a demokratikus haladás, a korszerű alkotmányreform, s a köztársaság kikiáltása mellett. Élesen szembefordult a régi ellenforradalmi rendszerrel: kijelentette, a királyság a történelem folyamán csak elnyomást jelentett a parasztság számára; támadta a nagybirtokot, a nagytőkét, az egyház felső köreit, amelyek a királyság intézményét fenntartották, illetve támogatták. Nagy Ferenc leszögezte: "A párt nem akar és nem fog visszafordulni, hanem halad előre a maga útján és modern, demokratikus, népi alkotmányt, köztársasági államformát akar."¹⁶ A párton belüli hangulat változására mi sem jellemzőbb, mint hogy Varga Béla is kénytelen volt visszavonulni a felszólalásában közölte, hogy legitimista meggyőződése ellenére, az ország külpolitikai érdekeire való tekintettel helyesli a köztársaság bevezetését.¹⁷ A parlamenti frakció egyhanguan elfogadta az új államforma kikiáltásáról szóló törvényjavaslatot, helyeselte sürgős megtárgyalását s egyszerűsített bizalmat szavazott a pártvezetőségnek és Tildy Zoltán miniszterelnöknek. Vásáryék maguk is kudarcot vallottak, javaslataik megvitatását elnapolták.¹⁸

A pártvezetőségnek viszonylag könnyen sikerült kivédenie a polgári jobboldal támadását. Tildyék azonban az eseményekből nem azt a tanulságot vonták le, hogy a párt külpolitikai és szervezeti egysége érdekében fel kellene venniük a párton belül a politikai harcot a nagyburzsoázia képviselői ellen, hanem ehelyett kisebb-nagyobb engedményekkel az ellentétek tompítására, elkenésére törekedtek. Így fordulhatott elő, hogy azok, akik korábban szemben álltak a szűkebb vezetőség

felfogásával, később a párt alkotmányjogi törvénytervezetének szerzőiként tűnnek fel. A Tildy által összehívott alkotmányjogi bizottság tagjai, másokkal együtt, a jobboldal ismert személyiségei: Auer Pál, Erőss János, Sulyok Dezső és Vásáry István lettek.¹⁹

A képviselő-testület ülése után hamarosan elkészült az FKGP-nak az államforma reformjára vonatkozó törvénytervezete, amelyet január 22-én a képviselőcsoport, majd két nap múlva a párt legmagasabb fóruma, a nagyválasztmány is /két ellenszavazattal/ elfogadott. Közben írásba foglalták a munkáspártok törvényjavaslatát, s a koalíciós partnerek által egyeztetett törvénytervezet a minisztertanács elé került. Az FKGP-nek nem sikerült keresztülvinnie akaratát, hogy a törvényjavaslat ne csak az államforma kérdéséről határozzon, hanem általános alkotmányrevíziót tartalmazzon, világosan körülhatárolva a törvényhozás, a kormány és végrehajtó szervek hatáskörét, és egymáshoz való viszonyát, valamint a politikai hatalom megoszlásának módját, de azt elérte, hogy a törvénytervezet bevezető részében az Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozata alapján - írásba foglalta az emberi szabadságjogokat. Az új jogalkotás részletesen intézkedett a köztársasági elnök megválasztásának mikéntjéről és hatásköréről. A javaslat az államfőnek messzemenő jogkört kívánt biztosítani, amely szerint az elnök, a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja a végrehajtó hatalmat, ő nevezi ki és menti fel a miniszterelnököt és a minisztereket.

Bár a Minisztertanács 1946 január 23-án kisebb stiláris javításokkal elfogadta a köztársasági törvény tervezetét, két

kérdés - a köztársasági elnök megválasztásának mikéntje és hatásköre - függőben maradt.²⁰ Ezért a javaslat parlamentbe való beterjesztése után átkerült az alkotmány- és közjogi bizottsághoz, amely folytatta megvitatását. A január 28-1 bizottsági ülésen az eszmecsere középpontjában, érthető módon, a köztársasági elnök hatáskörének kérdése állt, e vonatkozásban csaptak leginkább össze az eltérő vélemények. A Kommunista Párt nem tette magáévá a törvényjavaslat eredeti szövegét, mert az felfogása szerint a köztársasági elnöknek széles hatáskört ad a lehetőséget nyújt a személyi uralom kiépítésére. Az MKP álláspontja szerint a népszuverénitás legfőbb letéteményese nem a köztársasági elnök, hanem a parlament, ezért a köztársasági elnök jogkörének kiterjesztése a parlament rovására súlyos veszélyeket rejt magában. Révai József az MKP nevében két módosító indítványt terjesztett elő. Az egyik kimondta: "A végrehajtó hatalmat, amennyiben azt a törvény nem utalja a köztársasági elnök hatáskörébe, a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium gyakorolja." A másik indítvány azt hangsúlyozta, hogy: "A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslatára a miniszterelnököt. A miniszterelnök előterjesztésére ő nevezi ki és menti fel a minisztereket." Ez utóbbi azt célozta, hogy a köztársasági elnök nem önhatalmulag, hanem csak a nemzetgyűlés illetékes szervének véleménye és javaslata alapján nevezhesse ki a miniszterelnököt.

A Kiszármazási Párt számára a törvényjavaslat eredeti szövegének elfogadhatóbb lett volna. A kiszármazási elnöknek különleges jogállást képzeltek el. Olyan pártok feletti közéleti funkcióvá szerették volna kiépíteni, amely kiegyensu-

hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium és nem a

lyező szerepet játszhat a pártközi összeütközésekben, s biztosítékot nyújthat a koalíció felbomlása, tehát egy baloldali fordulat esetén.²¹ Ugy tűnik, hogy az Egyesült Államok elnökének közjogi helyzete lebegett példaként szemük előtt. Elgondolásuk szerint a köztársasági elnök nemcsak a végrehajtó hatalom feje lett volna, aki a nemzetgyűlés akaratát figyelmen kívül hagyva nevezhet ki, ill. menthet fel kormányokat, hanem egyben az ország fegyveres erőinek legfőbb parancsnoka is. Bencze Imre kisközpárti képviselő a parlamenti bizottsági ülésen a köztársasági elnök jogköréről szóló eredeti megszövegezés meghagyását javasolta, olyan módosítással, hogy a köztársasági elnök a nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a többségi elv tiszteletben tartása alapján nevezi ki a miniszterelnököt. E mögött nem nehéz felismerni, hogy az FKgP ily módon is biztosítani akarta magának a kormányfő tisztségét. Ugyanakkor Bencze Imre kisközpárti képviselő a parlamenti bizottsági ülésen a köztársasági elnök jogköréről szóló eredeti megszövegezés meghagyását javasolta, olyan módosítással, hogy a köztársasági elnök a nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a többségi elv tiszteletben tartása alapján nevezi ki a miniszterelnököt. E mögött nem nehéz felismerni, hogy az FKgP ily módon is biztosítani akarta magának a kormányfő tisztségét. Ugyanakkor Bencze azt is javasolta, hogy vegyék be a törvényjavaslatba, hogy a köztársasági elnök legyen az ország fegyveres erőinek a legfőbb parancsnoka. Az eltérő álláspontok alapján széleskörű vita bontakozott ki, amelyben végül is kompromisszum született. A pártközi értekezlet magáévá tette az MKP álláspontját, amely szerint a végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium és nem a

köztársasági elnök gyakorolja. Ugyanakkor elfogadták, hogy a köztársasági elnök a miniszterelnököt a nemzetgyűlés politikai bizottsága meghallgatása után a "többségi elv" tiszteletben tartásával, tehát a parlamenti többséggel rendelkező pártból nevezi ki. /Ezt a kompromisszumos álláspontot egyébként éppen Sulyok Dezső dolgozta ki./ Azt a kezdeményezést, hogy az államfő legyen a hadsereg főparancsnoka, elvetették. Az MKP vereséget szenvedett abban a kérdésben, hogy a köztársasági elnököt nyílt szavazással válasszák, az FKgP ragaszkodott évtizedes választójogi elvéhez, a szavazás titkosságához.

Az államforma rendezésének azonban nemcsak jogi, hanem személyi vonatkozásai is voltak: új államfőt kellett választani. Képviselőházi többsége alapján ez a funkció a Kisgazdapártot illette meg, s ezzel a kormánykoalíció többi tagja is egyetértett. A köztársasági elnökjelöltség azonban ismét kiélezte a párton belül a politikai és személyi ellentéteket. A demokratikus paraszti szárny /Kovács Béla és Varga Béla is/, valamint a polgári jobboldal nagy része Nagy Ferencet látta volna szívesebben a tisztségben, nemcsak presztizs okok miatt - ti. hogy parasztországnak parasztember legyen az államfője - hanem azért is, mert pártkörökben az volt az általános vélemény, hogy Tildy a nagyobb képzettséget, rátermettséget igénylő miniszterelnöki tisztséget jobban el tudja látni. A haladó értelmiségi csoport, Dobi István és környezete, valamint néhány jobboldali politikus /állítólag még Pfeiffer Zoltán is/ Tildy mellé állt. A kisgazda pártvezér azonban a képviselőcsoportban kisebbségben volt, az általa összehívott

tájékoztató értekezleten kb. 60-70 képviselő vett részt a
240-ból.²³

Tildy Zoltán és Nagy Ferenc, az FKGP két legnépszerűbb vezetője között a viszony a csaknem másfél évtizedes politikai barátság ellenére sem volt zavartalan. Nagy Ferenc elégedetlen volt Tildy politikai magatartásával, ő egy határozottabb, a munkáspártokkal szemben következetesebb, a paraszti érdekek felé elkötelezettebb kisgazdapárti politikát követelt. Tildy határozatlansága és befolyásolhatósága, családi környezetének negatív hatása nemtetszésével találkozott. Ugyanakkor azonban felnézett küzdőtársára, tisztelte és általában hallgatott a véleményére. Ezzel szemben Tildy nem vette komolyan Nagyt, lenézte, műveletlennek és tanulatlannak tartotta. Szembeke-rülésük, amely különösen a felszabadulás után bontakozott ki- a köztársasági elnökségükért indított harcukban vált teljessé és mindenki számára nyilvánvalóvá. Ugy tűnik azonban - bár egyikük sem volt mentes a karrierizmustól és a hatalomvágytól- Tildy volt az, aki inkább ragaszkodott jelöléséhez. Ő - mint később bevallotta - a köztársasági elnökséget közéleti pá-lyafutása csúcának tekintette, s úgy érezte, hogy miután már 56 évét betöltötte, ez az utolsó alkalom, hogy álmát megva-
lósítsa.²⁴

A két vezető politikus körül kialakult táborok között megkezdődött a küzdelem, a kölcsönös vádaskodások, s az intri-ka majd két hétre megbénította a felső vezetést. A centrum és a jobbszárny Nagy Ferenc mellett agitált. A Felső-Magyarországi Csoport Miskolcra megyei értekezletet hívott össze, ahol az egykori bissei kisgazda támogatására szólították fel a jelen-
lévőket.²⁵ Szegeden az 1946 január 16-án tartott kisgazda-

párti értekezleten a helyi jobboldali vezetők tiltakoztak Tildy megválasztása ellen: "Magyarországon csak keresztény katolikus ember lehet államfő" - jelentették ki.²⁶ Nagy Ferenc mellett szervezkedett a baranyai kisgazdapárti szervezet. Csongrádban és részben Pest megyében Hody György virágkertész, a bajai pártelnök irányította a Tildy elleni mozgolódást. Amikor a miniszterelnök beterjesztette a köztársasági államformáról szóló törvényjavaslatot, táviratilag tiltakoztak az FKgP Országos Központjában, s hasonló lépésre ösztönöztek más pártszervezeteket is.²⁷

A kisgazdapárti vezetők hatalmi vetélkedését azonban nem az FKgP-on belüli erőviszonyok döntötték el. A Kommunista Párt Tildyt javasolta, mert ő a koalíció, a munkáspártokkal való együttműködés híve volt, s politikai rutinja, műveltsége alkalmassá tették a feladat ellátására. Az SzDP először Károlyi Mihály nevét vetette fel, akit azonban az MKP külpolitikai okok miatt nem látott volna szívesen az ország élén. Az FKgP szintén nem támogatta Károlyit, mert a köztársasági elnöki pozíciót maga kívánta betölteni.²⁸ A pártban egyedül a Némethy-Nagy Vince csoport lett volna hajlandó támogatni a volt államfőt. /Szakasítsék Tildyt "parkett-politikusnak" tartották, de mitán saját jelöltjük kiesett a versenyből, s a személyi kérdések miatt egyébként sem akarták a koalíción belüli ellentéteket kiélezni, elfogadták. A Nemzeti Parasztpárt Tildyt támogatta. A pap-politikus így a koalíció bal-szárnyának közös jelöltje lett. Ez a tény két kisgazdapárti vezető közötti vetélkedést eldöntötte; az FKgP Politikai Bizottsága 1946 január 26-án Tildy mellett foglalt állást.²⁹ Ha nem is könnyű szívvel, de Nagy Ferenc is beleegyezett

ebbe a megoldásba, valószínűleg azért, mert ő is és környezete is jól tudta, hogy Tildy felemelkedésével a pártvezetés teljes egészében a kezükbe fog kerülni.

A kisgazdapárti törvényhozók többsége, mint láttuk, nem rokonszenvezett Tildy köztársasági elnökjelöltségével. Sőt, kifejezetten feszültté vált a párton belüli helyzet azáltal, hogy a Politikai Bizottság döntése után, de még a képviselőcsoport ülése előtt az "O" csoport, nem eléggé taktikusan, lapjában /cimoldalon/ nyilvánosságra hozta, hogy Tildy Zoltán a koalíció közös elnökjelöltje.³⁰ A pártvezetőségnek a háborgó képviselő lecsillapítása érdekében sikerült elérnie, hogy a vesztes Nagy Ferenc maga vállalta a képviselő-testület előtt Tildy ajánlását. A nemzetgyűlés kisgazdapárti frakciójának január 29-i ülésén, Nagy sokak szerint élete legtaktikusabb beszédét mondta el. Elismerte, hogy politikai nézeteltérései voltak és vannak a párt vezérével, de az ország és a párt érdekeire hivatkozva bejelentette: a köztársasági elnök-jelöltséget nem vállalja, s maga helyett Tildy megválasztását javasolja. A miniszterelnök papos fordulatokkal telített, érzelmes hangvételű válaszbeszédében ismét védelmébe vette az általa vitt koalíciós politikát, s joggal hangsúlyozta, hogy a taktikai engedmények nélkül nem nyerhetnék volna meg a választásokat. Továbbra is bizalmat kért, és ígéretet tett, hogy megválasztása esetén változatlanul együtt kíván működni a Kisgazdapárttal. A képviselőcsoport, némi zugolódással, de hozzájárult Tildy jelöléséhez. Az értekezlet teátrális jelentettel, a két kisgazdapárti politikus összeölelkezésével ért véget. A pártvezéri teendők ellátásával - ideiglenesen - Nagy Ferencet bízták meg.³¹

A köztársasági törvényjavaslat parlamenti vitájára január 30-31-én került sor. Sulyok Dezső, a javaslat előadója, széles ideológiai és történeti fejtegetéssel azt igyekezett bizonyítani, hogy mind a királyság, mind a köztársaság megfelelő lenne a magyar nép számára. A Függetlenségi Front pártjainak, közöttük az FKgP-nek szónokai azonban a köztársaság mellett szálltak síkra. A reakciós egyházi körökhöz közelálló Schlachta Margit erőfeszítései csak a királyság feletti védőbeszéd elmondására voltak elegendőek, érdemben nem változtattak a helyzeten. 1946 február 1-én a nemzetgyűlés ünnepi ülésén kikiáltották a köztársaságot és Tildy Zoltánt köztársasági elnökké választották.³²

Tildy Zoltán köztársasági elnökké emelésével megüresedett a miniszterelnöki szék. Utódlása körül ismét személyi harcok kezdődtek. A kisgazda pártvezér miniszterelnök jelöltje - meglepetésre - Sulyok Dezső volt, az ő megbízására szerepelt a neves politikus-ügyvéd a Szálasi-perben, mint a vád képviselője, s a vele kapcsolatos tervek miatt lett a köztársasági törvényjavaslat előadója.³³ Nehezen érthető, hogy Tildy miért azt a Sulyokot szemelte ki, aki az ellene irányuló áskálódások vezéralakja és a politikai intrikák fő sugalmazója volt, s a legfontosabb politikai kérdések megítélésében sem értettek egyet. A pápai polgármestert széles látókörű, jó felkészültségű, tapasztalt politikusként tartották számon, nagy népszerűséggel és megalapozott tekintéllyel rendelkezett a pártban. A képviselőcsoport támogatta jelölését. Feltehetően azért esett rá a pártvezér választása, hogy így a pártonbelüli jobboldali ellenzéket leszerelje és megossza, s ezáltal kézben

tarthassa. Mindazonáltal Sulyok jelölése Tildy részéről ismét politikai hibának bizonyult. A munkáspártok azonnal határozottan tiltakoztak kinevezése ellen, s a SzEB sem mutatkozott hajlandónak a közismerten angolszász orientációju, a Szovjetunió iránt nem különösebben barátságos beállítottságu politikust elfogadni. Az MKP, hogy az FKgP is osztozzon a kormányzati felelősségben, Nagy Ferencet javasolta, aki eleinte kézzel-lábbal tiltakozott kinevezése ellen, mert attól félt, hogy a súlyos kormányzási feladatok aláássák tekintélyét és elveszti népszerűségét a parasztság körében. Tildy Zoltán, hogy kiengesztelje a köztársasági elnökségért vívott harcban elszenvedett verekességért, maga is támogatta jelölését. A paraszt-politikus azonban csak úgy vállalta a magasrangu megbízatást, ha a munkáspártok hozzájárulnak az FKgP "arányosítási" igényeinek teljesítéséhez, leszerelik a súlyos gazdasági helyzet miatt kibontakozó sztrájk mozgalmat, megakadályozzák a tömegtüntetéseket. Ragaszkodott ahhoz, hogy Kovács Béla, aki a Kerék-féle földreformjavaslat kapcsán ért támadások miatt le akart mondani, részt vehessen a kabinet munkájában. A munkáspártok a politikai és személyi feltételeket elfogadták. Az új kormány 1946 február 4-én megalakult, programja és személyi összetétele az előzőkhöz képest nem változott. Nagy Ferenc nyilatkozatot adott ki, amelyben a kormány kötelezte magát, hogy a Függetlenségi Front pártjainak az országos választások előtt, 1945 október 18-án kötött megállapodását végre fogja hajtani.

A volt Az államforma rendezése a magyar közélet pártjai közül a Kisgazdapártban váltotta ki a legnagyobb visszhangot,

sehol máshol nem csaptak olyan magasra a szenvedélyek, mint itt. Mi az oka annak, hogy a népi demokratikus átalakulás egésze szempontjából másodlagos feladat megoldása, komoly belső válságba sodorta a magyar népi demokrácia egyik legnagyobb pártját? Az FKgP-ban a köztársaság kikiáltása körül kibontakozó politikai és személyi harcok a különböző, egymással ellentétes érdekű társadalmi osztályok és rétegek között a választások után gyorsan meginduló differenciálódásnak a szimptomája. A párton belüli politikai harc viszonylagos gyengesége e differenciálódási folyamat kezdeti stádiumára utal, s nyilván ezért is volt nagyobb szerepük a személyi kérdéseknek. Ugyanakkor a személyi kérdések előtérbe kerülésének - túl azon, hogy a polgári pártokra ez mindig is jellemző volt - más oka is van. Nevezetesen az, hogy a polgári jobboldal nem bízott abban, hogy Tildy és Nagy Ferenc képes lesz a polgári-paraszti politika vitelére. Sulyok, Vásáry, Dessewffy többek között azért is váltak oly gyorsan népszerűvé, mert a nagyburzsoázia és a középrétegek körében jelentkező ezen igényt kielégítették. Nem kétséges, hogy 1946 elején e társadalmi rétegek szívesen vették volna, ha a személycsere megtörténik és mások kerülnek a Kiszgazdapárt élére. S hogy ez nem történt meg, az elsősorban a magyar népi demokrácia baloldalán mulott, és természetesen azon is, hogy a birtokos paraszti tömegek szilárdan álltak vezetőik mögött.

Tildy Zoltán köztársasági elnökké választása messzemenő hatást gyakorolt az FKgP-n belüli erőviszonyok alakulására. A volt pártvezér bizonyos mértékig kivonult a Kiszgazdapárt-

ból, s ezzel az értelmiségi-szegényparaszti baloldal befolyása tovább csökkent, a párt gyakorlati irányítása teljesen a Nagy Ferenc-Kovács Béla-Varga Béla vezette demokratikus paraszti szárny kezébe került.

Az 1945 évi választások után, mint láttuk, a súlyos gazdasági helyzet talaján kialakultak a társadalmi és politikai ellentétek. A volt magyar uralkodó osztályok maradványainak tevékenysége megállokult, támogattak minden olyan akciót, amely a népi demokrácia vívmányainak visszacsúszására irányult; a polgári bürokrácia igyekezett kiszorítani az államapparátusba bekerült új embereket, elsősorban a kommunistákat. A földosztás során mintegy 800 km² alatti gazdaság- és módosabb kézműipari rétegek, valamint az itthon maradt urai földbirtokok egy része, elárkásoltak látták az időt társadalmi indíttatású volt tulajdonuk visszacsúszás érdekében. A néptömegek elégedetlensége szinte az elkeseredettségig fokozódott, Budapest és néhány vidéki városban, főleg gazdasági követelésekért sztrájk-megmozdulásokba indultak.

A politikai helyzet a választásokat követő hónapokban, annak ellenére, hogy a Függetlenségi Front pártjai között megerősödtek a nézeteltérések, s szinte lépett az Függetlenségi Front jobbszárnya, nem mindegyik rossz. A felmerült gazdasági-politikai kérdésekben sikerült meggyezni, a köztársaság kiáltása és a Nagy Ferenc-kormány gyors megalakítása a koalíció komoly sikerét jelentette. Bár a demokratikus pártok meggyei vezetése között nem javult a viszony, helyzetük és tömegbe-

Bolyásuk a falvakban meg a 3. fejezet a együttműködésük nem
összként. 1946 január-februárjában az ország helyiségeinek
majd háromezeret átadta a pártok közötti viszony harco-
nibusz volt a csak a közérdek áll a együttműködésben álltak szem-
ben ellenségesen egymással a demokratikus erő. Mindazon-
által a tendencia, elsősorban az országos politikában, az volt

Az 1945 őszi választások után, mint láttuk, a súlyos
gazdasági helyzet talaján kiéleződtek a társadalmi és po-
litikai ellentétek. A volt magyar uralkodó osztályok marad-
ványainak tevékenysége megélénkült; támogattak minden olyan
akciót, amely a népi demokrácia vívmányainak visszacsinálá-
sára irányult; a polgári bürokrácia igyekezett kiszorítani
az államapparátusba bekerült új embereket, elsősorban a kom-
unistákat. A földosztás során sérelmeket szenvedett 200 kh
alatti gazdag-és módosabb középparaszti rétegek, valamint
az itthon maradt uri földbirtokosok egy része, elérkezettnek
látták az időt támadást indítani volt tulajdonuk visszaszerző-
se érdekében. A néptömegek elégedetlensége szinte az elke-
seredettségig fokozódott, Budapesten és néhány vidéki üzemben,
főleg gazdasági követelésekért sztrájk-megmozdulásokra is
sor került.

A politikai helyzet a választásokat követő hónapokban,
annak ellenére, hogy a Függetlenségi Front pártjai között nö-
vekedtek a nézeteltérések, a színre lépett az FKgP burzsoá
jobbszárnya, nem minősíthető rossznak. A felmerült gazdasági-
politikai kérdésekben sikerült megegyezni, a köztársaság ki-
kiáltása és a Nagy Ferenc-kormány gyors megalakítása a koalíció
komoly sikerét jelentette. Bár a demokratikus pártok megyei
vezetése között nem javult a viszony, helyzetük és tömegbe-

Bolyásuk a falvakban megszilárdult, s együttműködésük nem csökkent. 1946 január-februárjában az ország helységeinek majd háromnegyed részében a pártok közötti viszony harmonikus volt, s csak a községek alig egyötödében álltak szemben ellenségesen egymással a demokratikus erők.¹ Mindazonáltal a tendencia, elsősorban az országos politikában, az volt, hogy lassan tovább növekedtek a politikai ellentétek.

Az egyik új mozzanatot az jelentette, hogy valamelyest aktivizálódott a katolikus egyház. Mindszenty 1946 február elejei szent beszéde, amelyben élesen bírálta a fennálló politikai viszonyokat, és az azt követő reakciós tüntetések már erre utaltak.² A másik mozzanat az volt, hogy az államforma kérdésében elszenvedett veresége után az FKGP polgári jobbszárnya február folyamán ismét támadásba lendült.

Sulyok Dezső, mint az FKGP hivatalos szónoka, 1946 február 8-án a kormányprogram vitájában többek között - a béketárgyalásokra való tekintettel - határon kívül élő magyar kisebbségek helyzetét is szóvá tette, s a kérdés mielőbbi rendezését sürgette.³ A felszabadulás után a magyar politikusok közül a nemzetiségi kérdést rajta kívül nyíltan senki sem vetette fel, s szavai - érthetően - nagy belpolitikai vihart kavartak.

A polgári közvélemény jelentős része, a jobboldali kisgazda körök, valamint a pesti és a vidéki pártajtó lelkesen támogatta s egyetértéséről biztosította a neves politikust. A Dessewffy szerkesztette Kis Ujság teljes terjedelmében leközölte a jobboldal vezérének felszólalását, miközben Nagy Ferenc demokratikus szellemű miniszterelnöki expozéjáról

egy szót sem szólt. Vásáryék házi lapja, a Debrecen, mint a polgári politika bátor harcosát, örömmel üdvözölte.⁴ A Kommunista Párt azonnal élesen tiltakozott a területi követelések felvetése ellen és követelte, hogy a Kisgazdapárt határolja el magát Sulyok álláspontjától.⁵ A kisgazda pártvezetés kényes helyzetbe került, mert a jobboldali politikus a párt hivatalos szónokaként beszélt. Tildy és környezete emellett volt, hogy Sulyokkal nem szabad közösséget vállalni, a közelgő béketárgyalások előtt helytelen lenne a környező népi demokratikus országokkal diplomáciai háborúba bonyolódni. Meglepetésre Balogh István miniszterelnökségi államtitkár, szintén az egykori pápai polgármester ellen fordult, sőt burkoltan felszólította, hogy lépjen ki a pártból.⁶ Az FKGP Politikai Bizottsága - külpolitikai szempontokra figyelemmel - engedett a munkáspártok követeléseinek és a nyilvánosság előtt elítélte megbízott szónokának állásfoglalását. A kisgazda felsővezetés a választások óta először kényszerült ilyen látványosan meghátrálni, s ez elégedetlenséget keltett pártberkekben.⁷

A kisgazdapárti konzervatív ellenzék kitűnő agitációs és propaganda lehetőséghez jutott azáltal, hogy az új parlamenti házszabályok értelmében interpellációk benyújtására nyílt mód. Jobboldali képviselők - Drózdý Győző, Dénes István, Futó Dezső, Hegymegi Kiss Pál, Nyirjessy Károly, Veér Imre és mások - láthatóan szervezetten az interpellációk sorát jegyeztették be és mondatták el, amelyek nem a népi demokrácia valóban égető társadalmi-gazdasági gondjait tették szóvá, illetve nem azok megoldását igyekeztek elősegíteni, hanem elsősorban a kommunisták vezetése alatt álló

népi rendőrséget és vezetőit támadták, az MKP egyes akcióit és megnyilatkozásait igyekeztek kipellengérezni, s nem riadtak vissza a szociális demagógia hangoztatásától sem. Az antikommunista kiskgazdapárti képviselőknek az új politikai rendszer lejárátására irányuló hecckampánya nemcsak a nemzetgyűlés légkörét rontotta, hanem a törvényhozás normális működését is zavarta, s hova-tovább kormányzati problémává kezdett válni.

A Sulyok-Vásáry-csoport legjelentősebb fellépésére az új demokratikus államrend büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat előkészítése során került sor.

Az új államvédelmi törvény megalkotása a köztársaság kikiáltása után logikusan merült fel. Időszerűségét az 1945 őszi választásokkal a politikai erőviszonyokban beállt változások indokolták, de szükségessé tette az új népi hatalom jellegével összhangban lévő demokratikus jogrendszer kialakításának megvalósítása, a régi horthysta törvények és rendeletek eltakarítása is. A haladó mozgalmak elleni rendőri intézkedésekre jogalapot nyújtó hirtelt 1921:III.tc. például még mindig érvényben volt, noha természetesen alkalmazására felszabadulás után nem került sor. A népi hatalomnak is meg kellett teremtenie önmaga megvédésének törvényes alapjait.

Az új jogalkotás körüli viták központi kérdését annak tisztázása jelentette, hogy mely társadalmi-állami rendszer védelméről kell gondoskodni, s az miképpen kerüljön be a törvény szövegébe. S ez pedig lényegbevágóan érintette az egyes osztályoknak és pártoknak a társadalmi átalakulás perspektívájára vonatkozó elképzeléseit. A Kiskgazdapárt, ame-

lyet a pártközi és parlamenti bizottsági tárgyalásokon Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső és Vásáry István képviseltek, kifogásolta, hogy a törvénytervezet nem írja világosan körül azt az állami rendet, amelyről intézkedni akar, különösen nehézményezte, hogy nem rendelkezik a magántulajdon és a polgári demokratikus szabadságjogok védelméről s hiányzik belőle az osztályellenes izgatás tilalma. Különösen élesen támadta azt, hogy a javaslat a hatáskörébe eső bűncselekmények elleni eljárást a népbíróságokra bizza és nem a szakbíróságok elé utalja. Ezen túlmenően a kiszabható büntetések mérséklését, enyhítését is szorgalmazta. A kisközpárti megbízottak a törvényjavaslat lényeges módosítását követelték, amelyek összességükben a népi demokrácia polgári formáinak megszilárdítását, a munkásosztály és a Kommunista Párt hatalmi befolyásának korlátozását célozták, s egyben jogi biztosítékokat nyújtanak egy baloldali fordulat megakadályozására. Ezzel szemben a munkáspártok kitartottak az eredeti törvényjavaslat mellett, tehát egy olyan kerettörvényt kívántak elfogadtatni, amely a legszélesebben van megfogalmazva, szigorú intézkedéseket tartalmaz a népi demokrácia ellen fellépőkkel szemben, s a végrehajtást a gyakorlatra, a népbírósági tanácsok tagjainak forradalmi jogtudatára bizza. A gyökeres véleményeltérések miatt a tárgyalások elhúzódtak; Sulyokék körömszakadtukig védték álláspontjukat, sőt a kisközpárti képviselő-testület egy jelentős részét is sikerült maguk mögé állítaniuk.⁹ Frakciójuk határozatot hozott, hogy a törvényjavaslatot eredeti szövegében nem szavazzák meg.¹⁰

A kisközpárti jobboldal tehát a népi demokratikus

rendszer fennmaradása és megszilárdítása szempontjából igen lényeges kérdésben szembekerült a koalícióval, a munkásosztály és az egész társadalmi átalakulás érdekeivel. Világossá vált, hogy a konzervatív liberális burzsoázia egy része nem hivatott az új népi hatalomnak, nem akar hozzájárulni fennmaradásához. A Sulyok-Vásáry vezette csoport magatartása a belpolitikai feszültség kialakulásának egyik döntő elemévé vált.

1946 első hónapjainak fontos jelensége, hogy megkezdődik - igaz csak nagyon elemi formában - a magyar demokrácia jobb-oldalának politikai egységesülése. A Kisgazdapárt burzsoá szárnya és sajtó orgánumai kiálltak Mindszenty mellett, s megvédték a munkáspártok támadásával szemben.¹¹ Egyes párt-funkcionáriusok és képviselők, mint pl. a bigottan vallásos Oberschall Ilma, nyíltan korteskedtek mellette. A hercegprimás iránti rokonszenvről tanuskodott az 1946 február 27-i nevezetes parlamenti epizód is, amikor az egyházfő nevének hallatára a kisgazdapárti törvényhozók soraiban tüntető tapsvihar tört ki.¹² A magyar demokrácia egyik vezető pártjának nyílt kiállása a konzervatív, a fennálló viszonyokat tagadó hercegprimás mellett, óriási feltűnést keltett, s elsősorban a baloldali pártok körében keltett megütközést. Ezzel egyidejűleg megkezdődött a közeledés az FKgP és az SzDP jobbszárnyai között. Nagy Vincéék kapcsolatot kerestek és találtak az SzDP Peyer Károly vezetésével szerveződő jobb-oldalával. Egyes, főleg értelmiségi, kisgazdapárti és szociáldemokrata csoportok között, a pártok felső vezetésének a háta mögött kialakult némi együttműködés.¹³ A horthysta politikai garnitúra maradványaival szorosan összefonódott Polgári

Demokrata Párt a nem marxista pártokat összefogó "polgári liga" megalakításának tervével lépett fel. Feltehetően ezzel az elképzeléssel függött össze, hogy vezetői érintkezésbe léptek a magyar finánc-tőke vezető csoportjával - az Ullmann-Perényi csoporttal - annak érdekében, hogy anyagi támogatást szerezzenek tőle.¹⁴

A Kisgazdapárt burzsoá köreinek, a reakciós klérusnak, s a Polgári Demokrata Pártnak, valamint az SZDP jobbszárnyának összekapcsolódása a népi demokráciával szemben egy korszerű jobboldali polgári politika szervezeti bázisát alkothatta volna. Ennek azonban 1946 január-februárjában csak nagyon halovány körvonalai mutatkoztak, s tényleges realizálására kedvezőtlenek voltak a feltételek.

Az 1945-ös parlamenti választások után a Kommunista Párt is változtatni kényszerült taktikai vonalvezetését; levonva a választások tapasztalatait, több vonatkozásban módosította politikai vonalát, mindenekelőtt a Kisgazdapárthoz fűződő viszonyát vizsgálta felül.

A munkásmozgalom radikális szárnyának vezetői világosan felismerték az osztályerőviszonyokban 1945 nyarától kezdve kibontakozó elmozdulásokat, s jól látták a Kisgazdapárt osztályjellegének megváltozását, társadalmi háttérének rohamos átalakulását. A kommunisták a bolsevikok taktikáját átvéve, a nagytőke gazdasági és politikai hatalmának korlátozásával egyidejűleg arra törekedtek, hogy a kispolgárságot, mindenekelőtt a középparasztságot kivonják a nagyburzsoázia befolyása alól. Ez pedig megkövetelte, hogy az FKGP vonatkozásában differenciált politikát alakítsanak ki. A Kisgazdapárttal való frontális szembe fordulás fenntartásának mozgósítását a burzsoá jobbszárny ellenn.¹⁵

sa, amely az országos választások idején többé-kevésbé érvényesült, azt jelentette volna, hogy a párt a parasztságot, elsősorban a kis- és középparasztságot maga ellen fordítja, nem megnyeri, hanem eltávolítja magától - s ezzel kérdésessé teszi a népi demokratikus forradalom sorsát. Ehelyett az MKP - helyesen - azt tűzte ki célul, hogy a Kiszgazdapárt demokratikus paraszti szárnyát, amely zömében a hagyományos kizgazda rétegre, a középparasztságra támaszkodott, leoszakítsa a párt városi-polgári elemeket tömörítő jobbszárnyáról, felszámolja a köztük lévő politikai szövetséget s ezzel egyidejűleg a demokratikus paraszti rétegeket a munkásosztály mellé állítsa, vagy legalábbis semlegesítse. Azt természetesen a kommunista vezetők világosan látták, hogy az FKGP belső differenciálódása, bomlása, nem automatikus folyamat, önmagától csak nehezen és vontatottan kibontakozhat ki, a párt szervezeti egységét, kisebb nagyobb lemorzsolódástól eltekintve, hosszú ideig fenntarthatja. Tudták: ahhoz, hogy a párt belső differenciálódása, az ellentétes érdekű osztályok szétválása bekövetkezessen, a Kommunista Pártnak éles politikai harcot kell vívnia, olyan politikát kell vinnie, amely e folyamat kialakulását és elmélyülését elősegíti. Az MKP azonban ezt a küzdelmet lehetőleg úgy kívánta megvívni, hogy a Kiszgazdapárt belső bomlása gyorsabban haladjon, mint a belpolitika egészének polarizálódása, tehát mint az FKGP és a baloldali pártok, illetve baloldali pártok egymás közötti ellentéteinek kibontakozása. Ezért fontosnak tartotta a magyar demokrácia balszárnyának megszilárdítását, s a Kiszgazdapárt baloldalának mozgósítását a burzsoá jobbszárny ellen.¹⁵

A Kommunista Párt számára komoly politikai gondot okozott, hogy Magyarország nemzetközi helyzetében az 1945 kora őszi javulás után visszaesés következett be, a magyar-szovjet államközi kapcsolatok megromlottak. A Magyarországgal kapcsolatos szovjet álláspont átértékelésében az FKGP választási győzelme mellett, mindenekelőtt az játszott szerepet, hogy a jóvátételi szállítások akadozva történtek, s a magyar tőkés vállalatok kénytelen-kelletlen teljesítették az 1945 augusztusában aláírt árucseresegyezményben vállalt kötelezettségeiket, míg a szovjet fél becsületesen betartva a megállapodásokat, nyersanyagokkal, élelmiszerekkel, szállítóeszközökkel, megrakott vagonokat küldött Magyarországra.¹⁶ A magyar-szovjet kapcsolatok romlásának világos jele volt, hogy a SZEB visszaszűkítette a Gazdasági Főtanácsnak a jóvátétel mérséklésére vonatkozó javaslatait és közölte: a jóvátételt teljes egészében meg kell fizetni. Ez a lépés annál is inkább nagy feltűnést keltett, mert ugyanakkor a Szovjetunió államközi gazdasági egyezmény keretében Romániának 3 millió q gabona szállítására tett ígéretet.¹⁷

Az MKP felső vezetése úgy vélte, hogy a Tildy-kormány koalíciós megegyezésen alapuló programjának végrehajtásával a politikai erők polarizálódni fognak, amely a Kisgazdapárton belül is éreztetni fogja hatását. Ez azonban csak részben következett be. A kül- és belpolitikai helyzet alakulása, a munkás- és szegényparaszt-ujgazda tömegek növekvő elégedetlensége, határozottabb politika vitelére, a harci eszközök és módszerek megváltoztatására készítette a Kommunista Pártot. 1946 január második felében a párt hozzákezdett egy széles-

körü baloldali offenzíva előkészítéséhez. Politikai célkitűzései nem változnak: feladatát változatlanul a Kiszgazdapárt egységének, a magyar uralkodó osztályok maradványai, valamint a birtokos parasztság politikai szövetségének megbontásában látta. Gazdasági téren azonban tovább kívánt lépni: kidolgozta az ország gazdasági helyreállítására, az infláció megállítására vonatkozó tervét. A program a nagytőke gazdasági hatalmának közvetett módon való korlátozására irányuló rendszabályokkal egyidejűleg felvetett egy sor olyan követelést, amely a tőkés tulajdon közvetlen felszámolását célozta. Így a szénbányák államosítása mellett szorgalmazta a bauxitot és a kőolajat termelő és feldolgozó üzemek ill. erőműtelepek államosítását, a jóvátételi szállításokban érdekelt nehézipari nagyüzemek állami kezelésbe vételét, valamint a magánbankok állami ellenőrzését, azért, hogy azokat a spekuláció helyett a gazdasági-ipari tevékenység finanszírozására szorítsák. Emellett a gazdasági program szigorú takarékosági intézkedéseket követelt az államháztartás egyensúlyának helyreállítására, s többek között az államapparátus létszámának csökkentését és a régi vágású tisztviselőktől való megtisztítást sürgette. Fontosnak tartotta az adópolitika felülvizsgálatát a gazdagok fokozottabb megterhelése szempontjából. S ugyanakkor intézkedéseket követelt a földreform mielőbbi befejezésére s a kiosztott földek telekkönyvi bejegyzésének végrehajtására.¹⁸

A párt felülvizsgálta álláspontját a tömegharcok alkalmazását illetően is. Mint forradalmi párt korábban sem mondott le az osztályharc radikálisabb eszközeinek felhasználá-

ban a gyűlések szervezésében csaknem mindenütt a munkás-

sáról, de a választások után közvetlenül nem kívánt élni vele. A választások éppen azt mutatták, hogy nemcsak a kispolgárság, hanem a munkásság és a dolgozó parasztság sorai-ban is erős volt a nyugalom, a rend iránti igény. 1946 január-február folyamán a munkásosztály és a szegényparaszts-
ság hangulata, magatartása azonban rohamosan megváltozott, kiderült, hogy a nyugalomvágy csak felszíni tünet. A kom-
munista vezetés felkarolta a néptömegek spontán kezdeménye-
zéseit, s irányításával a népmozgalmak 1946 február elején általánosakká váltak, s a hónap közepétől országsszerte el-
terjedtek. A tömegakciók célja a földreform eredményeinek megvédése és a közigazgatásnak a régi horthysta elemektől való megtisztítása volt. Városokban és falvakban tömegtün-
tetésekre, népgyűlésekre került sor, nem egy helyen "nép-
ítéletek" zajlottak le. A népgyűlések, vagy a nemzeti bi-
zottságok határozatát a tömegek azonnal végrehajtották, kitették a szűrét a hivatalokból, vagy a községházáról a gyűlölt tisztviselőknak, jegyzőknak, vagy főszolgabíróknak, s többnyire a vidékről is eltávolították őket.¹⁹

A népmozgalmak elsősorban a Tiszán-tulon és a Duna-Tisza közén bontakoztak ki, a Dunántulon számos megye volt, ahol egyáltalán nem /pl. Somogyban/, vagy csak kis számban került sor megmozdulásokra. Hasonló volt a helyzet Észak-Magyarországon is. A tömegakciók jellege és elterjedése arra enged következtetni, hogy azokban a főszerepet a munkásosztály játszotta; a városi megmozdulások intenzitása, hangulata, méretei és ebből adódóan társadalmi-politikai hatása sokkal jelentősebb volt, mint a falusiaké. A városok-ban a gyűlések szervezésében csaknem mindenütt a munkás-

pártok jártak elől. A Kisgazdapárt azonban a községekben maga is nagyon sok helyen ott volt a tiltakozók között.

A tömegmozgalmakkal egyidejűleg a Kommunista Párt az országos politikában, a koalíció felső szintjén is támadásba lendült. 1946 február 20-án átadták Nagy Ferenc miniszterelnöknek a pártnak a gazdasági élet szanálására vonatkozó tervét azzal, hogy a kormány fogadja el és tegye magáévá. Az SZDP és az FKgP szintén elkészítették a maguk gazdasági javaslatait, s megkezdődtek az egyeztető tárgyalások. Február 28-án a Minisztertanács ülésén, ahol Nagy Ferenc javaslatára egy ideje politikai kérdések is terítékre kerültek, az MKP vezetői élesen bírálták a Kisgazdapárt általános politikai magatartását, azt hogy nem veszi ki a részét a jobb- és szélsőjobboldali erők elleni harcból; kifogásolták a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat előkészítésének elhuzódását, s elítélték a Mindszenty melletti tüntetést. "Az ami a nemzetgyűlésben tegnap történt - Mondotta Rákosi Mátyás - a magyar parlamentarizmus szégyene és súlyos következményei lesznek. Kijelentjük, hogy ez súlyos hiba volt és ezt tovább nem tűrjük. Nem lehet azt sem tűrni, hogy a köztársaság védelmének olyan három óra legyen, mint Vásáry, Sulyok és Pfeiffer. Ha a Kisgazdapárt nem tud jobb garnitúrát felállítani, akkor magára vegye a politikai felelősséget." Nehézményezték azt is, hogy a Kisgazdapárt nem veszi komolyan a fegyverszüneti egyezmény betartását s a jóvátételi kötelezettségek teljesítését.²⁰ Még aznap átadták a miniszterelnöknek az MKP levelét, amely részletesen felsorolta a párt gazdasági programjában körvonalazott, a szanálás végrehajtásához szüksé-

ges rendszabályokat, s követelte azok elfogadását. Közölte, hogy a kommunisták ragaszkodnak a Függetlenségi Front államosítási programjának megvalósításához és a bankok állami ellenőrzésének bevezetéséhez. Sürgette a közigazgatásnak a régi vágású tisztviselőktől való megtisztításának mielőbbi intézményes megoldását, oly módon, hogy a tisztogató bizottságokban a szervezett munkásság képviselői is helyet foglalhassanak. ²¹

Nagy Ferenc válaszában azzal hátrította el magáról a felelősséget - bár az MKP gazdasági programja ellen nyíltan nem emelt kifogást - hogy az intézkedések meghozatala az egész koalíciós kormány feladata és nemcsak a miniszterelnöké. Ugyanakkor nem zárkózott el a további tárgyalások elől, s az államosítások és a B-listázás kérdésének megbeszélésére pártközi értekezletet javasolt. Kérte azonban, hogy az ország súlyos gazdasági nehézségeit ne hozzák nyilvánosságra.

A Kommunista Párt elhatározta, hogy az egyre hohamosabban elhatalmasodó infláció szanálása politikai feltételeinek megteremtése a konzervatív liberális burzsoázia, a polgári bürokrácia, a módosabb paraszti rétegek előretörésének megfékezésére ismét nyílt támadást indít a Kisgazdapárt és annak un. polgári jobbszárnya ellen, s a népi baloldal egysége érdekében mozgósítja a Szociáldemokrata Pártot, a Nemzeti Parasztpártot, valamint a szervezett munkásságot tömörítő szakszervezeteket.

A népi demokrácia baloldalának politikai offenzíváját Rákosi Mátyás március 3-i mecsekalji beszéde és a Szabad Nép aznapi "Tiszta vizet a pohárba!" című szerkesztőségi bizottságnak is részt kell vennie. Március 7-én a munkás-

pártok 400 000 budapesti dolgozó részvételével hatalmas vezércikke nyitotta. Az MKP rendkívül élesen bírálta az FKgP polgári jobbszárnyát s lényegében azt tette felelőssé a kialakult gazdasági és politikai nehézségekért. Szóvátette a demokrácia büntetőjogi védelmérőiről szóló törvényjavaslattal kapcsolatos kiscgazdapárti taktikát; kifogásolta a jobboldali képviselők interpellációinak ellenzéki hangvételt; nehézményezte, hogy Sulyokék fellépnek a közigazgatás megtisztítása ellen, s hogy nem helyeslik a Függetlenségi Front államosítási programjának végrehajtását. A kommunista politikusok ugyanakkor bírálták az FKgP vezetőit is, amiért nem vették fel a küzdelmet saját pártjuk konzervatív polgári csoportjai ellen.

A Kommunista Párt kezdeményezésére a baloldali pártok és a szakszervezetek részvételével, rövid előkészületek után, 1946 március 5-én megalakult a Baloldali Blokk. A kiadott közös nyilatkozat leszögezte: a baloldali erők nem hajlandók tovább együttműködni a kiscgazdapárti jobboldallal, de változatlanul állják a szövetséget az FKgP demokratikus elemeivel. A Baloldali Blokk bejelentette, hogy a földreform megvédéséért kész mozgósítani a munkásság és a parasztság tömegeit. Az ország gazdasági talpraállítása, a nagytőke gazdasági hatalmának további korlátozása érdekében követelte a Függetlenségi Front teljes államosítási programjának végrehajtását, s ezen felül a négy nehézipari nagyüzem - a csepeli Weiss Manfréd, a rimamurányi Vasmű és a Ganz konszern - állami kezelésbe vételét, valamint a magánbankok ügyvitelének állami ellenőrzését. Ugyanakkor leszögezte, hogy a B-lista bizottságokban a Szakszervezeti Tanács megbizottainak is részt kell vennie. Március 7-én a munkás-

pártok 400 000 budapesti dolgozó részvételével hatalmas felvonulást, majd nagygyűlést tartottak a Hősök-terén. A nagygyűlésen határozatot fogadtak el, amely a Baloldali Blokk nyilatkozatában foglaltak teljesítését követelte - s most először - nyíltan felszólította a Kiszgazdapártot, hogy "...taszítsa el magától és rekessze ki sorai közül mindazokat a reakciós jobboldali elemeket, amelyek a demokratikus haladásnak és ezzel az ország ujjaépítésének is ellenségei."²² Másnap a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottságának küldöttsége átadta Nagy Ferencnek a követeléseket tartalmazó levelet s közölte, hogy a Kiszgazdapártnak négy napon belül, március 12 déli 12 óráig választ kell adnia.²³

A kiszgazda pártvezetés viszonylag későn, csak február végén kezdett felfigyelni a Kommunista Párt magatartásának megváltozására s agitációjának fellendülésére. A kiszgazda párti sajtó hangja, szinte árnyalatoktól függetlenül, napról-napra egyre élesebb lett, indiszkréció elkövetésével, felelőtlenséggel, erőszakossággal, a politikai nyomás - szerintük nem demokratikus - eszközének alkalmazásával vádolták a baloldalt. Tiltakoztak a népitéletek ellen, felháborodásuknak adtak kifejezést a népmozgalmak miatt, a "törvényesség" megsértéséről papoltak.²⁴ Különösen azt nehézményezték, hogy az MKP a nyilvánosság elé vitte a kormányzati gondokat és hogy "egyedül" akarja azokat megoldani. A kiszgazda vezetők attól tartottak, hogy felbomlik a választásokkal kialakult politikai egyensúly, ezért igyekeztek felkészülni a pártharcok kiújulására s a helyzet felborulásának megakadályozására előkészületeket tettek. Minden-

előtt a párt operatív irányítását és szervezeti helyzetét kívánták megerősíteni, s a pártvezetés és a tömegek kapcsolatain próbáltak javítani. Február 23-án Kovács Béla lemondott a földművelésügyi miniszteri tárca éléről /utóda Dobi István lett/ s 27-én átvette az országos központ irányítását. Pestre rendelték Hám Tibor soproni főispánt, a fiatal jobboldali értelmiségiek egyik vezetőjét, akit a Politikai Bizottság titkárává neveztek ki. Elhatározták, hogy intézkedéseket hoznak a párt magatartásában egyre nyilvánvalóbbá váló ellentmondások felszámolására s a belső politikai egység helyreállítására. Február 29-én, Rákosi tiltakozását követően, Nagy Ferencék - igaz, kemény csaták árán - keresztülvitték, hogy a képviselőcsoport Sulyokékat visszahívta a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény előkészítését célzó pártközi tárgyalásokról s helyettül másokat biztak meg a párt képviseletével. A miniszterelnök maga is bekapcsolódott a megbeszélésekbe.²⁶ A február 27-i Mindszenty melletti parlamenti tüntetést a pártvezetés néhány napos gondolkodás után hivatalosan elítélte.²⁷ Fillér László legitimista képviselő ellen, akinek üzleti panamáit a Szabad Nép leleplezte, fegyelmi vizsgálatot indítottak.²⁸

Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy a kiszegzdpárti vezérkar a baloldali offenzívát eleinte mégsem vette komolyan. A népmozgalmak és a tömeggyűlések aggodalmat keltettek ugyan, de mivel kezdetben nem közvetlenül a párt ellen irányultak, nem tulajdonítottak nekik túl nagy jelentőséget. A Kommunista Párt március elejei nyílt támadása, majd a Baloldali Blokk megalakulása azonban már súlyos megrázkódtatást

okozott.

Budapest március első napjaiban tele volt a "baloldali puccs" hírekkel, a konzervatív polgári-kispolgári rétegek azt hitték, hogy a Kommunista Párt szakít a népfront-politikával és egyedül, vagy a szociáldemokratákkal közösen átveszi a hatalmat.²⁹ A kispapok pártvezetőség, sőt a párttagok jó része is, ennek a hangulatnak a hatása alá került.

Nagy Ferencék attól tartva, hogy a belpolitikai állapotok romlása esetleg vidékre is kiterjed, s a "rend" felbomlásához, az elégedetlen néptömegek forradalmi mozgalmának kiszélesedéséhez vezet, arra törekedtek, hogy a politikai feszültséget minél előbb felszámolják, a koalíciós pártok közötti összhangot biztosítsák, s a közrendet és a nyugalmat helyreállítsák. A kispapok sajtó igyekezett úgy beállítani a helyzetet, mintha a közéletben nem lenne komoly politikai krízis s a nézeteltéréseket a baloldali sajtó fujná fel.³⁰ A miniszterelnök március 5-én megállapodott a munkáspárti vezetőkkel a köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat végleges szövegében; Sulyokék módosító indítványait elejtették. Hasonlóképpen közös nevezőre jutottak a szénbányák államosításáról szóló törvényjavaslatot illetően is.³¹ Március 6-án, egy nappal a Baloldali Blokk megalakulása után, Nagy Ferenc sietve bejelentette, hogy a párt elfogadja a baloldal követeléseit, helyesli az államosításokat s a földreform mielőbbi befejezését, az új gazdák földjének megvédését szükségesnek tartja. Igértet tett arra vonatkozóan, hogy a koalíciós együttműködés ellen szervezkedő jobboldali politikusokat eltávolítják a pártból.³²

A baloldali erők offenzívája kiélezte az FKGP-on belüli

nézeteltéréseket s kisebb belső válságot robbantott ki. Ennek egyik feltűnő jele a párt balszárnyának önálló fellépése volt.

A kisközpárti balszárny politikai súlya és befolyása - annak ellenére, hogy általában támogatta Nagy Ferenc és a pártvezetőség koalíciós politikáját, s a köztársaság kikiáltásáért vívott harcban pozitív szerepet játszott - 1946 január-február folyamán tovább csökkent. Jóllehet a haladó értelmiségiek világosan látták a párt belső helyzetét s aggodalommal figyelték a kommunista és népi demokrácia ellenes elemek térnyerését, nem voltak abban a helyzetben, hogy fellépessenek, s a politikai kezdeményezésre a belpolitikai helyzet sem tűnt alkalmasnak. A munkáspártok aktivitása azonban megváltoztatta a közéleti légkört. Gulácsy György javaslatára Katona Jenő és Dancs József politikai nyilatkozatot szerkesztettek,³³ amely két nappal korábbi dátummal március 7-én megjelent a Szabad Népben.

"Magyarok vagyunk és baloldaliak vagyunk - hangzik a nyilatkozat - Egyre nagyobb aggodalommal szemléljük a mind jobban szaporodó reakciós jelenségeket, melyek már nemcsak a koalíciót, de a nemzet létét is veszélyeztetik. Lelkiismeretünk és a magyar nép előtt nem viselhetjük a hallgatásért való felelősséget." Bejelentették, hogy harcot hirdettek nemcsak az újjáéledő fasiszta maradványok ellen, de saját pártjuk földreformot támadó, az államapparátus megtisztítását ellenző konzervatív-liberális elemei ellen is. A széles nyilvánosság előtt mondták ki: "... minden kö-

rűlmények között azokkal tartunk, akik történelmünk minden Mohácsánál irtózatosabb Mohács után egy új, szabad, független, demokratikus és szociális Magyarország felé menetelnek, és nem fedezzük azokat, akik azt a régi világot akarják visszacsempészni, amelyből minden mai bajunk következett, újabb pusztulás felé rántva népünket." Közölték, egyetértenek a baloldali pártoknak a régi rend maradványai és a népi demokrácia ellenségei ellen indított harcával, s követelték, hogy a kiszagda pártvezetőség a Sulyok-Vásáry csoport ellen lépjen fel, s "velük szemben a konzekvenciákat haladéktalanul vonja le". A politikai deklarációt három értelmiségi, Gulácsy György, Katona Jenő és Ortutay Gyula, valamint három parasztképviselő Dancs József, Dobi István és Rácz Lajos írták alá, azért csak ennyien, mert ha mindahányan ellátják kézjegyükkel, kiderült volna a baloldali képviselőkől álló csoport számszerű gyengesége.

A nyilatkozat kiadásával egyidejűleg Ortutayék azt tervezték, hogy leutaznak Gyomára a népfőiskola záróünnepélyére, ahol politikai beszédeket tartanak, a parasztság elé tárják a párt belső helyzetét, s leleplezik a kiszagdapárti jobboldal reakciós tevékenységét.³⁴ A gyomai látogatásra sor került, de a politikai manifesztáció elmaradt. Március 3-án Tildy Zoltán köztársasági elnök külön fogadta Gulácsyt, Ortutayt, Katonát és Gáspár Ervint, az értelmiségi csoport vezetőit és megbeszélték a kialakult politikai helyzetet. Megállapítottak abban, hogy az "O" csoport annak érdekében, hogy a politikai feszültség és a FKgP-on belüli ellentétek ne éleződjenek, s a kibontakozás lehetőségei ne váljanak rosszabbá, lemond az önálló szervezkedésről

és egyelőre nem indít újabb támadást a Sulyok-Vásáry-féle konzervatív jobboldal ellen.³⁵

A kisgazdapárti balszárny önálló jelentkezése hatalmas feltűnést keltett a közéletben, a korábbi pártvezéri kijelentésekkel szemben nyilvánvalóvá tette az ország legnagyobb pártjának belső megosztottságát. Ortutayék célja az volt, hogy a munkáspártok offenzívájával összhangban a pártban is harcot indítsanak a burzsoá jobbszárny ellen, s belülről gyakoroljanak nyomást a kisgazda pártvezetésre és határozottabb cselekvésre ösztönözzék. A baloldali kisgazdák nyilatkozata nem volt taktikai hiba, bár politikai szempontból nem mutatkozott szerencsésnek, hogy deklarációjuk csak a kommunista sajtóban jelent meg s a kisgazdapárti lapok nem közölték, mert így a másik tábor az MKP által támogatott manővernek tűntethette fel. Felmerült az az elgondolás is, hogy az FKgP balszárnya belép a Baloldali Blokkba és két taggal képviselteti magát a Végrehajtó Bizottságban.

/Ortutayék résztvettek a Baloldali Blokk alakuló ülésén/. Taktikai okokból ezt később - helyesen - elvetették. Nagy Ferencék nem tudtak az "O" csoport terveiről s a sajtónyilatkozatot eléggé rossznéven vették, egyelőre azonban nem torolták meg. /Tildyt előzetesen informálták, ő azonban a deklaráció szövegével nem értett egyet és nem írta alá.³⁶/

A kisgazdapárti baloldal s a hozzá közelálló csoportok helyzete a pártban, elsősorban Budapesten és a peremvárosokban, a munkáspártok offenzívájának hatására, valamelyest javult. Az FKgP újpesti szervezetében, ahol már február elején kiéleződött a viszony a két szemben álló tá-

bor között, dr. Bánki Dezső ügyvezető alelnök és Urbán Fülöp pártigazgató vezette balszárny kezébe vette a kezdeményezést. Március 6-án Sulyok Dezsőnek kellett volna előadást tartania a Független Ifjúság szokásos heti összejövetelén, de küldöttségileg lemondták. Másnap helyi munkáspárti vezetőkkel együtt résztvettek a Baloldali Blokk által a Hősök terén rendezett hatalmas tömegtüntetésen.³⁷

A Budapest V. kerületi /lipótvárosi/ kisközgazda pártszervezet memorandumot juttatott el Nagy Ferencnek, amelyben elítélte a párt jobbszárnyának koalíció-ellenes politikáját, és tisztogatást követelt. Egyben felhívást intézett a többi fővárosi kerületi szervezethez, hogy csatlakozzanak akciójához. A memorandum nyilvánosságra hozatalára azonban nem került sor.³⁸

A munkásosztály fellépése a konzervatív kisközgazda körökben elkeseredett reakciókat váltott ki. A vidéki párt-sajtó tiltakozott a baloldali pártok politikai módszerei ellen és visszautasította az FKgP belügyeibe való beavatkozást. A Debrecen, Vásáryék szócsové, ingerülten oktatta ki a munkáspártokat a koalíciós kormányzás játékszabályairól és határozottan leszögezte: "A Kisközgazda Pártban nincs reakció és nincsen jobbszárny."³⁹ A kisközgazdapárti baloldali kezdeményezését szintén súlyosan elítélték. A Sulyok-Vásáry csoport, amely e napokban rendszeresen ülésezett, azt javasolta a pártvezetőségnek, hogy Dobi Istvánt és azt az öt baloldali képviselőt, akik a Szabad Nép-beli nyilatkozatot aláírták, zárják ki a pártból.⁴⁰ A politikai közhangulat megváltoztatása azonban jobboldali kisközgazda frakciókban előtérbe került megfontolatk. Így cikkek jelentek meg Sulyok

is éreztette hatását. Igaz, az FKgP fővárosi szervezeteinek többsége nem támogatta az V. kerületi pártvezetőség akcióját, a polgári jobboldali elleni közös fellépés érdekében, de sokhelyütt a szélsőséges kommunista ellenes agitáció néhány napra elcsitult.⁴¹

Nagy Ferencék a Baloldali Blokk 1946 március 8-i ultimátumával kapcsolatban kérték a munkáspárti vezetőket, hogy ne avatkozzanak be az FKgP belső ügyeibe és ne ragaszkodjanak a pártból való kizárásoknál sem számokhoz, sem nevekhez, s ígéretet tettek arra, hogy a baloldal követeléseit a Kisgazdapárt magáévá teszi. Ugyanakkor azt is kifejezésre juttatták, hogy a koalíciót továbbra is fenn kívánják tartani, s a munkáspártokkal változatlanul együtt kívánnak működni. Rákosiék megnyugtatták partnereiket s közölték, hogy a kizárásokat a párt belső ügyének tekintik, de konkrét intézkedéseket kívánnak: a Kisgazdapárt fogadja el a B-listázást, az államosítási terveket és a régi rend hívei elleni fokozottabb harcot.⁴²

A politikai válság központi kérdése azonban mégsem a népi demokrácia továbbfejlesztését szolgáló javaslatok sorsa lett, hanem személyi kérdések, a jobboldali politikusoknak a Kisgazdapártból való kizárása. A Kommunista Párt-taktikai okokból - elsősorban azokra akart csapást mérni, akik részéről várhatóan a legnagyobb ellenállás fog mutatkozni a haladó erők követeléseivel szemben. A baloldal ígéretéhez hiven közvetlenül nem avatkozott be a személyi kérdések körül a többségi pártban dúló vitákba, de közvetve állást foglalt. A kommunista lapok számos jobboldali kisgazdapárti képviselőt névszerint megtámadtak. Így cikkek jelentek meg Sulyok

Dezsőről, Dessesffy Gyuláról, a Kis Ujság főszerkesztőjéről, Bencze Imre pártügyészről, bírálták többek között Hám Tibort, Saláta Kálmánt, Nagy Ferenc közvetlen környezetének két tagját, Felvinczy Lászlót, az FKgP budapesti törvényhatósági bizottság frakciójának vezetőjét, Stühmerné Oberschall Ilmát, az FKgP női szervezetének főnökét és másokat.⁴³ A munkáspárti sajtó által napirenden tartott személyi kérdések a közvélemény érdeklődésének homlokterébe kerültek, s a sajtó-kampány komoly nyomást gyakorolt a kisgazda vezetőkre.

Az FKgP felső köreiben a kizárások mértékét és mikéntjét illetően erősen megoszlottak a vélemények. Tildy Zoltán és a balszárny amellett volt, hogy a Baloldali Blokk követeléseinek személyi vonatkozásában is eleget kell tenni. A haladó értelmiségiek jelentős személyi változásokat követeltek. Mindenekelőtt kívánatosnak tartották, hogy Ortutay Gyulát és Gulácsy Györgyöt válasszák be a párt Politikai Bizottságába és Dancs Józsefet nevezzék ki a párt helyettes főtitkárává. Javasolták Dessesffy eltávolítását a Kis Ujság éléről, s helyette Katona Jenő megbízását a főszerkesztői teendők ellátására. El kívánták mozdítani Gyulai Lászlót a propaganda osztály és Felvinczy Lászlót a városházi csoport vezetőjét. Szükségesnek vélték Stühmerné Oberschall Ilmának, a párt női csoportja vezetőjének leváltását, s az 1943-as baloldali ifjusági csoport vezetőinek bevonásával a Független Ifjúság vezetőségének átszervezését. Ortutayék összesen 36 képviselő és 8 törvényhatósági tag eltávolítására tettek indítványt.⁴⁴ A kizárásokat illetően azonban baloldali kisgazdapárti körökben is nézeteltérések alakultak ki. Az ér-

olyanok szerepeltek, akik politikailag vagy anyagilag tulajdonképpen a Tildyvel ellentétben a pártvezetőségnek szívesen kompromittálóak. Sulyok és Vásáry azonban nem említtettek.

átnyújtott memorandumában sem Sulyok, sem Vásáry, sem pedig Dessewffy kizárását nem javasolta. Sőt Dobi István és Dancs József azt a politikai hibát is elkövették, hogy a kommunista támadásokkal szemben a nyilvánosság előtt védelmükbe vették a Kis Újság arisztokrata főszerkesztőjét.⁴⁵

A Kiszegzdapárt centruma /a képviselőcsoport zöme/ lehetőség szerint el akarta kerülni a kizárásokat vagy legalábbis nagyon szűk körre kívánta korlátozni azokat. Nagy Ferencék néhány számukra kellemetlenné váló politikus /Drózdý Győző, Nagy Vince, Veér Imre/ eltávolítását már korábban is fontolóra vették, s menesztésük elől most sem zárkóztak el, de komoly, nagyszámu tisztogatásra nem gondoltak. A párt szervezeti egységét, parlamenti többségét mindenképpen fenn kívánták tartani. Ugy vélték, a belső problémákat maguk is meg tudják oldani, s azt remélték, hogy a konzervatív ellenzékkel szót lehet érteni és el lehet simítani a nézeteltéréseket.⁴⁶ Az érintettek - elsősorban Sulyok és Vásáry - többször is kifejezésre juttatták, hogy önként nem hajlandók elhagyni a pártot, s ezt a miniszterelnöknek is megmondották.⁴⁷ Bár Nagy Ferenc környezetében néhányan már korábban felvetették Sulyokék kizárásának gondolatát, de a jobboldali vezetők elbocsátása komoly formában az első napokban mégsem került napirendre. Ezt tanúsítja az is, hogy a Politikai Bizottság március 9-i ülésén csak 10-12 képviselő eltávolításáról döntöttek. Noha a feláldozandó képviselők névsorát nem hozták nyilvánosságra, a kizivárgott hírek alapján arra lehet következtetni, hogy közöttük zömmel

olyanok szerepeltek, akik politikailag vagy anyagilag túlságosan kompromittálódtak.⁴⁸ Sulyokot és Vásáryt azonban nem említették.

A kisgazda pártvezetés magatartásában a fordulat március 10-én következett be. Ez egyrészt azzal függött össze, hogy az MKP nagyon határozottan figyelmeztette Nagy Ferencet és környezetét, ne vegyék könnyelműen a politikai helyzetet, s leszögezte: a baloldal látszat-tisztogatást nem fogad el, a koalíció sorsa attól függ, hogy kizárják-e a jobboldali képviselőket, vagy nem.⁴⁹ Másrészt azzal magyarázható, hogy Tildy - az adott helyzetre való tekintettel - komolyan beleszólt az FKgP belső vitáiba. A köztársasági elnök másként ítélte meg a belpolitikai feszültség okait és megoldási lehetőségeit, mint a kisgazda pártvezetőség. Elismerte, hogy a Kisgazdapárt maga is hozzájárult a válság kialakulásához, bár csak a "párt egy töredékét" tartotta felelősnek ezért. Szóváltette a nevezetes Mindszenty-tapsot, a képviselőcsoport ülésein uralkodó ellenzéki hangulatot, s egyes pártfunkcionáriusok felelőtlenségét és nemtörődömségét. Kifogásolta az államvédelmi törvény előkészítésének taktikátlan elhuzását, amely olyan politikai látszatot keltett, mintha az FKgP nem kívánná megvédeni a népi demokratikus rendszert. Tildy szerint a politikai krízis csak komoly engedmények útján oldható meg. Szerinte a párt mindig ugyanannak a csoportnak - Sulyok-Vásáry frakciónak - tevékenysége miatt került nehéz helyzetbe, s a pártvezetés demokratikus törekvéseit keresztetű politikai látszatokba. E tényekből le kell vonni a megfelelő következtetést, hangoztatta, és ki kell őket zárni a pártból.⁵⁰

... azért, mert úgy váltak, hogy nélkülük az ország gazdasá-

Tildy Zoltánnak a még mindig meglévő személyes tekintélyével a politikai válság megoldására összehívott bizalmas pártértekezleten sikerült meggyőznie a pártvezetőség tagjait s a képviselők egy részét, és álláspontját végül is Nagy Ferenc és Kovács Béla is elfogadta. A gazdasági kérdésekben, mindenekelőtt az államosítások és a B-listázás mikéntjében komoly viták voltak, de a nézeteltérések háttérbe szorultak a személyi kérdések körül kibontakozó harcokhoz képest. A Kisgazdapárt aznap esti pártközi értekezletén közölte partnereivel, hogy a Baloldali Blokk politikai és személyi követeléseit magáévá teszi és Sulyokék kizárásához hozzájárul.

A többségi párt kapitulálásában - Tildy személyes szerepén túl - számos tényező játszott közre. A kisgazda pártkörök e napokban, amint Kovács Béla később maga is elismerte: "egy baloldali puccs lehetőségének hatása alatt" álltak,⁵¹ komolyan tartottak attól - természetesen indokolatlanul - hogy a Kommunista Párt a szovjet hadseregre támaszkodva átveszi a hatalmat, s őket félreállítja. Nagy Ferencék tisztában voltak azzal, hogy nem rendelkeznek olyan hatalmi eszközökkel, amelyekkel egy baloldali hatalomátvételt megakadályozhatnának. Ők a rendkívüli sulyos tél után, az ország katasztrófális gazdasági helyzetére való tekintettel, az új termés betakarításáig mindenáron nyugalmat akartak, a politikai feszültség mérséklésére törekedtek, nehogy az elégedetlenség kirobbanjon, munkás vagy parasztfelkelésekre kerüljön sor.⁵² Nagy Ferenc és közvetlen hívei a koalíció, a nemzeti összefogás tovább-vitele mellett voltak, elsősorban azért, mert úgy vélték, hogy nélkül az ország gazdasá-

gi helyzete nem hozható rendbe. A Függetlenségi Front fennmaradása, az ország békés kormányzása érdekében hajlandóak voltak engedményeket tenni, s ezt annál is inkább megtehették, mert a koalíciós megállapodások a birtokos parasztság érdekeit közvetlenül nem sértették. Sulyokék elbocsátásában az a taktikai megfontolás is közrejátszott, hogy létrehozzanak egy, az FKgP-nál jobboldalibb pártot - azaz széthúzzák a politikai mezőnyt - amely magára vonja majd a baloldali pártok figyelmét és támadásait, s közben maga a párt, mint a centrum, érintetlenül marad, vagy csak kisebb csapások érik.⁵³

Másnap, 1946 március 11-én, Nagy Ferenc bejelentette a képviselőcsoportban, hogy a pártvezetőség elfogadja a Baloldali Blokkba tömörült pártok követeléseit. Az értekezlet azonban - érthetően - nagy viharok közepette zajlott le. A polgári jobboldal megpróbált ellentámadást indítani. Gyulai László, a propaganda osztály vezetője felszólalásában a párt elleni "ocsmány támadásnak" nevezte Ortutayék Szabad Nép-beli proklamációját, a parasztképviselők tudatos félrevezetésével vádolta őket és fegyelmi intézkedést követelt. A pártvezetőség azonban elhárította a támadást, sőt Nagy Ferenc védelmébe vette Ortutayékat.⁵⁴ A képviselőtestület hosszas vita után végül is hozzájárult a Baloldali Blokk követeléseinek elfogadásához s a kizárásokhoz. Személyi kérdésekben azonban végső döntés a parlamenti frakció tanácskozása után tartott Politikai Bizottsági ülésen született meg, amelyet késő este a párt Elnöki Tanácsa is jóváhagyott.

Vinoc, Nagyiván János, dr. Hóáthy Jenő, dr. Pááthory István,

Március 12-én átadták a Baloldali Blokk megbizottainak a Független Kisgazdapárt válaszát. A politikai levél, amelyet Nagy Ferenc irt alá, leszögezte, hogy a Kisgazdapárt változatlanul vállalja a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját, s támogatja végrehajtását. Közölte, hogy a párt hozzájárul a bauxit bányák és az olajforrások, valamint az energiatelepek államosításához, egyetért a négy nehézipari üzem állami kezelésbe vételével és nem emel kifogást a nagybankok ügyvitelének állami ellenőrzése ellen. A régről örökölt közigazgatás leépítésével és megtisztításával kapcsolatban elfogadta a szakszervezetek képviselőinek részvételét a lebonyolításban, de ragaszkodott ahhoz, hogy olyan helyeken, ahol a parasztság közvetlenül érdekelve van, a miniszterelnök a Parasztszövetség tagjai közül küldje ki a maga delegátusait. A földreform befejezését illetően a párt komoly engedményt tett, s olyan megoldást javasolt, amely nem a gazdagparaszság, hanem az újgazdák és a kisparaszság érdekeit tartotta szem előtt, azaz lényegében beleegyezett a földreform során a gazdagparaszság sérelmére elkövetett "törvénysértések" szentesítésébe. A válaszirat kifejezésre juttatta, hogy a Kisgazdapárt vállalja a nyilas-fasiszta és a horthysta maradványok elleni harcot, s külön hangsúlyozta a korrupció mielőbbi felszámolásának fontosságát.⁵⁵

Nagy Ferenc levelének átadásával egyidejűleg nyilvánosságra hozták a pártból kizárt képviselők névsorát. Ezek a következők voltak: dr.Dénes István, Drózdý Győző, Fillér László, dr.Halter Béla, dr.Hegymegi Kiss Pál, Kiss Ferenc, Kovács László, Ledniczky Lajos, dr.Lévay Zoltán, dr.Nagy Vince, Nagyiván János, dr.Némethy Jenő, dr.Pászthory István,

Stühmerné Oberschall Ilma, dr.Sulyok Dezső, Ternay István, dr.Vásáry István, Vásáry József, Veér Imre és Veres Anna.⁵⁶ A távozók névsora azt tanúsítja, hogy a személyi kérdésekben is kompromisszum született, de a kisebb engedményeket a Nagy Ferenc-Kovács Béla vezette centrum tette. A munkáspárti sajtó által - óvatosan - sugallt 60-70, s az Ortutayék által követelt 36 képviselő helyett mindössze husz politikust távolítottak el. A kizártak összetétele is arra utal, hogy eleve igyekeztek mérsékelni a veszteségeket. A "debreceni klikk" és a Nagy Vince- Némethy kör hangadói mellett a többség a pártéletben komolyabb szerepet nem játszó, névtelen, szürke személyekből került ki. Ugyanakkor a szűkebb pártvezetőséghez közelebbállók közül senkit sem áldoztak fel. Mindazonáltal e döntés Nagy Ferencék számára valójában nem volt előnytelen, hiszen megszabadultak a koalíciós együttműködést zavaró, politikailag kényelmetlenné vált társaságtól, s egyben befolyásos riválisaik száma is csökkent.

Sulyokék kizárásával a magyar uralkodó osztályok maradványainak nyugatbarát, konzervatív-liberális csoportja került kívül a párt keretein. Azért kellett kivonulniuk, mert kevésbé taktikusan képviselték a nagyburzsoázia érdekeit, önálló - nyíltan kommunista ellenes - politikát kívántak akkor, amikor erre a nagytőke valójában korainak tartotta az időt, amikor a munkáosztállyal való leszámolásnak nem látták biztosítva a feltételeit. A Sulyok-Vásáry csoport azonban a politikai életből nem szorult ki, sőt vezetői egy ideig állami állásaikat fenntarthatták, s nem mondtak le mandátumukról sem. Nagy Ferencék nem kívánták feltételeit hosszabb időre lehetett volna biztosítani.⁶⁰

megfosztani őket képviselői megbízatásuktól, mert, mint láttuk, politikai szempontból még számítottak rájuk. A baloldal szintén bizonyos taktikai manőverezési szempontokból nem akarta kizárni őket. Az FKGP-ből elbocsátott képviselők Szabadságpárt néven hamarosan külön pártot alapítottak, amely azonban, amíg működési engedélyt nem kapott, parlamenti frakcióként tevékenykedett.⁵⁷

A polgári körökben nagy népszerűségnek örvendő befolyásos kiskgazdapárti politikusok eltávolítása a pártban rossz visszhangot keltett. A képviselőcsoport zöme, noha megszavazta a kizáró határozatot, "öncsonkitásnak", külső nyomásra tett engedménynek tartotta a Sulyokékkal való szakítást.⁵⁸ A nemzetgyűlés kiskgazdapárti a pártvezetőség döntésének politikai helyességéről nem voltak meggyőződve, sőt éppen az ellenkezőjét vallották. A kizártakat nem tekintették politikai ellenfelüknek, sokan változatlanul Sulyokot és Vásáryt fogadták el igazi vezérüknek, s élénk kapcsolatot tartottak fenn velük. De nemcsak a törvényhozók köréből, hanem máshonnan is, így pl. a Parasztszövetség részéről is elhangzottak bírálatok a pártvezetőség címére.⁵⁹

Tildy és a balszárny - bár célkitűzéseit maradéktalanul nem sikerült elérnie - elégedett volt az eredménnyel és pozitívan értékelte Nagy Ferenc szerepét a válságban. Gulácsy György, Gyulai felszólalására reflektálva, levélben biztosította a miniszterelnököt a balszárny támogatásáról. Jelezte, hogy a kizárt képviselők névsorával egyetértenek, de hozzáfűzte: még néhány jobboldali figura eltávolításával a koalícióval és a Kommunista Párttal való együttműködés személyi feltételeit hosszabb időre lehetett volna biztosítani.⁶⁰

A Baloldali Blokknak tett engedmények után egyéb intézkedések végrehajtására is sor került. Ezek közül a legjelentősebb az volt, hogy leváltották Dessewffy Gyulát, a nyugati orientációjú konzervatív polgári csoport egyik hangadóját, a párt hivatalos lapjának, a Kis Újságnak az éléről, helyére Kovács Béla került.⁶¹ A személyi változások hatására a lap irányvonala is módosult, különállása és önállósága megszűnt és átmenetileg a kisgazdapárti centrum politikájának egyik szócsöve lett.

A képviselő-testület után megindult a tisztogatás az FKgP budapesti törvényhatósági frakciójában is. Rátkai Károly újságíró, a frakció titkára, már 1946 március 5-én megvált tisztségétől azzal az indokolással, hogy - mint mondotta: "Nem fedezhetem a Kisgazdapárt egyes tagjainak szélsőjobboldali magatartását."⁶² A városházi csoport baloldali értelmiségi tagjai, Gulácsy György, Gáspár Ervin, Katona Jenő, Rubletzky Géza, Simándy Béla elsősorban azt követelték, hogy Felvinczy László, aki a Horthy-rendszerben a hírhedt Wolf-párt kádere volt, mondjon le a törvényhatósági csoport vezetői tisztségéről.⁶³ Kéthetes huza-vona után a községi frakció élén álló Intéző Bizottság visszaadta megbízatását a Felvinczyt leváltották. A Schlachta Margithoz tartozó szociális nővérek, akik kisgazdapárti listán jutottak be a városházára, önként kiléptek. Mindössze két törvényhatósági bizottsági tagot távolítottak el, az egyikről, Zentai Istvánról, aki az Országos Nagyválasztmány Intéző Bizottságában is helyet foglalt, kiderült, hogy nyilas pártszolgálatos volt. A 121 főt számláló városházi frakcióból mind-

össze 8-an távoztak.⁶⁴ Ilyen formán azonban a tisztogatás elődázódott, minden maradt a régiben, holott a fővárosi csoport politikai összetétele jobboldalibb volt, mint a képviselő-testületé. Az újjáválasztott Intéző Bizottságban azonban a baloldali értelmiségiek fontos pozíciókat szereztek meg, s a prominens jobboldaliak /Dessewffy, Pásztor, Szelnár/ kimaradtak. A frakció vezetője a Nagy Ferenc környezetéhez tartozó Bognár József lett.⁶⁵

Az MKP és a hozzá közelálló pártok arra törekedtek, hogy az FKgP felső köreiben megkezdődött tisztogatás a vidéki szervezetekre is kiterjedjen. A baloldali erők országsszerte felléptek a helyi kisgazdapárti szervezetek konzervatív elemei ellen. Ilyen akcióra került sor Szolnokon, Pécsen, Szegeden, Debrecenben és másutt is. Debrecenben az FKgP helyi csoportja hozzájárult a Vásáry testvérek és Léway Zoltán ügyvéd pártból való kizárásához, míg mások, mint pl. Simonffy Tóth Ernő ny. katonatiszt, dr. Fényes Jenő ügyvéd, kiléptek. A helyi szervezet irányítását egy új összetételű Intéző Bizottság vette át.⁶⁶ Gyulán, a városi kisgazdapárti vezetőség 61 párttagot zárt ki, köztük Schneider József ecetgyárost, a MÉP volt alelnökét, dr. Csige Varga Antalt és dr. Jappert Márton ügyvédek, dr. Kiss László és Murvai István volt MÉP választmányi tagokat.⁶⁷ A salgótarjáni kisgazda pártvezetőség nyilatkozatot adott ki, amelyben bejelentette: "Már a választások idején rá kellett döbbsenni, hogy pártunkban nem kívánatos szellem érvényesül. Nem adjuk fel a harcot pártunk megtisztításáért."⁶⁸ Az FKgP Bihar megyei szervezete a felszaba-

dulás után hirtelen demokratává változott, jobboldali elemek térnyerését megakadályozandó határozatot hozott, hogy a falusi, járási és városi szervezetekben vezetőségi tag csak az lehet, aki már 1932-ben, vagy azelőtt lett tagja a pártnak, tehát komoly ellenzéki politikai múltja van.⁶⁹

A Kisgazdapárt belső demokratizálódási folyamata azonban nem vált széleskörűvé, hamarosan elakadt, sőt a jobboldali csoportok nemsokára visszanyerték önbizalmukat.

A népi demokratikus erők széleskörű tömegtámogatással folyó offenzívája s a márciusi válságnak a dolgozó osztályok számára kedvező megoldása jelentős eredményeket hozott. Sikerült megvédeni a népi demokratikus forradalom alapvető vívmányait, mindenekelőtt a feudális eredetű nagybirtokrendszer eltakarítását, a közvetlen demokráciát képviselő népi szerveket, a tőke munkásellenőrzésének intézményes formáit: az üzemi bizottságokat. Az 1946 március 12-i egyezmény a népi demokratikus fejlődés továbbhaladását, a nagytőke gazdasági és politikai hatalmának további korlátozását segítette elő, lehetővé tette, hogy hozzákezdjenek az államapparátus megtisztításához, a hatalom jellegével összhangban lévő államgépezet kialakításához. Az e napokban elfogadott 1946:VII.tc. viszont az új népi hatalom megvédésének törvényes feltételeit biztosította.

A baloldali erőknek sikerült feltartóztatniuk a magyar uralkodó osztályok maradványainak, a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a vagyonosabb parasztrétegeknek az előretörését és aktivizálódását, a középrétegek körében jelentkező jobboldali tendenciákat. Sőt a "népítéletekkel" a helyi államhatalmi és államigazgatási szerveknek a kon-

zervativ beállítottságu elemektől való megtisztításával, az állami bürokrácia alsóbb kategóriáinak társadalmi helyzete is jelentősen meggyengült. A magyar nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a tőkés gazdagparaszság legfőbb politikai érdekképviselője, a Kisgazdapárt jobbszárnya átmeneti vereséget szenvedett, előnyomulása lelassult, hangadó csoportjainak nem jutott idejük egységesse szerveződni s felvenni a kapcsolatot a jobboldali erők koalícióján belül és kívül lévő tényezőivel. De visszaszorult a politikai katolicizmus konzervativ bástyája, az egyház, s aktivitását veszítette a Szociáldemokrata Párt akkor még kialakulóban lévő jobboldala is.

Mindazonáltal az MKP azt az alapvető politikai célját, hogy a Kisgazdapárt tömegbázisát megbontsa, a konzervativ uri szárnyáról leválassa a demokratikus paraszti centrumot, lényegében nem sikerült elérni. A Kisgazdapárt veszített ugyan népszerűségéből, elsősorban a volt középosztályhoz tartozó rétegek soraiban, s helyenként - főleg a Tiszántúlon - szegény- és kisparaszti körökben, nagyon kezdeti formában, némi erjedés kezdődött, valójában azonban egységes maradt, komoly tömegek nem szakadtak le róla. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy az 1945-ös választásokat követő hónapokban a magyar társadalom belső ellentéteinek, az egymással szembenálló osztályok érdekeinek szétválása, s az azt kifejező politikai viszonyok differenciálódása nagyon lassan haladt előre. A falun belüli társadalmi ellentétek alig éleződtek ki, a szegényparaszságot s az újgazdák zömét nem sikerült a gazdagparaszság ellen fordí-
tan belüli politikai áramlatokat és képviselőiket. Ez az

tani s nem lazult a közép- és gazdagparaszti rétegek közötti oka többek között annak, hogy a kiszűrés szorvosatok belső összefogás sem. A kiosztott föld visszavételéért indult gazd. demokratizálódása - az MKP erőfeszítései ellenére - hamarosan dagparaszti támadás valójában nem vált országos méretűvé, s bár megállt, s csak jelentéktelen eredményeket sikerült elérni, bár bizonyos jogbizonytalanság fennállt, a földhöz jutottak.

tottak nagy tömegei nem érezték közvetlenül veszélyben parcellájukat. Az osztályerőviszonyok viszonylagos "fejletlen-jobbátalódása feltartóztatódott, sőt a politikai viszonyok ségéből" adódóan a Kiszűrésdapárton belüli ellentétek kibontakozása is éppen csak, hogy megkezdődött. A paraszti és a az agrárszegénységet toborzó Nemzeti Parasztpárt összefogáspolgári politika között a közvetlen taktikai feladatokat az az együttműködés megerősödött. A Magyar Kommunista Párt illetően, mint láttuk, nem volt lényeges különbség. A visszahozzaverte korábbi népszerűségét, elsősorban a munkás-Sulyok-Vásáry vezette párton belüli jobboldali ellenzék és osztály, a szegény- és kisparasztság, valamint a városi Nagy Ferenc-Kovács Béla-Varga Béla triumvirátus között nem kispolgárság, illetve értelmiség körében kialakítottak voltak számottevő politikai nézeteltérések, s nem látszott tömegbefolyással. Ily módon a népi demokrácia baloldali-szükségesnek, hogy egymás ellen forduljanak, s csak külső nek részen sikerült kiegyenlítsé az az egyenlőtlen nyomásra történt meg a szakítás.

get, amely a politikai kormányzati hatalomból való nagyobb A Kiszűrésdapárt tömegbázisának megbontása azért sem sikeressé válhat és viszonylag kisebb tömegbázisra került kuszó-került, mert bár az FKGP-tal kapcsolatos kommunista politika dott. A politikai hatalom osztályjellege és szervezetése elvileg helyes volt, gyakorlati alkalmazásában hibák történtek. A politikai kérdések helyett a személyi problémák elő-egyensúly jött létre.

térbe állítása elhomályosította a valódi ütközőpontokat, megnehezítette, hogy a parasztság és a kispolgárság helyesen ítéljék meg a kialakult helyzetet és megfelelően állástfoglaljanak. Az FKGP önállóságának, függetlenségének megtépzása, a párt belső ügyeibe való közvetlen beavatkozás sértette a paraszti tömegek demokratizmusát és igazságérzetét. A forradalmi erőszak - jelen esetben a tömegharc - alkalmazása helyes és elkerülhetetlen volt, ugyanakkor azonban a külső nyomás nem megosztotta, hanem összekovácsolta a pártton belüli politikai áramlatokat és képviselőiket. Ez az

4. fejezet

oka többek között annak, hogy a kisgazda szervezetek belső demokratizálódása - az MKP erőfeszítései ellenére - hamarosan megállt, s csak jelentéktelen eredményeket sikerült elérni.

1946 február-március folyamán az osztályerőviszonyok jobbratolódása feltartóztatódott, sőt a politikai viszonyok összességükben inkább balra tolódtak el. A munkáspártok és az agrárszegénységet tömörítő Nemzeti Parasztpárt összefogása és együttműködése megerősödött. A Magyar Kommunista Párt visszacserezte korábbi népszerűségét, elsősorban a munkásosztály, a szegény- és kisparasztság, valamint a városi kispolgárság, illetve értelmiség körében kiszélesítette tömegbefolyását. Ily módon a népi demokrácia balszárnyának részben sikerült kiegyenlítenie azt az egyenlőtlenséget, amely a politikai kormányzati hatalomból való nagyobb részesedése és viszonylag szűkebb tömegbázisa között húzózkodott. A politikai hatalom osztályjellege és összetétele azonban nem változott: több vonatkozásban látszólagos erőegyensúly jött létre.

nyegében valamennyi európai állam szempontjából, tartós nyugalmi helyzetet alakíthatott ki, vagy újabb feszültségi göcöket hozhatott létre. Mindaddig, amíg a magyhatalnak végleges döntései még nem születtek, a nemzetközi helyzetben jól felismerhető bizonytalanság őrződött. A párizsi külügyminiszeri értekezlet a magyar politikai életre is nagy hatást gyakorolt: kétségtelül tompította a belső politikai ellentétet, ugyanakkor viszont várakozással teli belső feszültséget teremtett. A Magyarországra vonatkozó nemzetközi megállapodások mikéntjéről nagymértékben függött

4. fejezet

a népi demokrácia tovább
nulás a a magyar békekövetelések egyrészének esztleges
telj A Független Kisgazdapárt ellentámadása
tens és a június-júliusi politikai válság
nalista hangulatot kihasználva megkísérelhetnék a hatalom-
átvételt, a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt közso-

rits Abban, hogy a szocialista munkáspártok és a velük
együtt fellépő Nemzeti Parasztpárt 1946 tavaszán csak
átmeneti győzelmet arattak, s hogy a későbbiekben a már-
ciusi eredmények csak nehezen realizálódhattak, a már em-
litettek mellett, még két fontos tényező játszott közre.

A nemzetközi helyzetben 1946 késő tavaszán, kora nya-
rán mérséklődtek az ellentétek. Áprilisban megkezdődött a
Külügyminiszterek Tanácsának párizsi ülésszaka, melynek
feladatát képezte, hogy a később összehívandó békekonferen-
cia előtt elkészítse a náci Németországgal és egykori szö-
vetségeseivel kötendő békeszerződések szövegét. A második
világháborút lezáró békeszerződések létrehozásának rendkívül
nagy jelentősége volt nemcsak a vesztes országok, hanem lé-
nyegében valamennyi európai állam szempontjából, tartós
nyugalmi helyzetet alakíthatott ki, vagy újabb feszültsé-
gi góccokat hozhatott létre. Mindaddig, amíg a nagyhatalmak
végleges döntései meg nem születtek, a nemzetközi helyzet-
ben jól felismerhető bizonytalanság érződött. A párizsi
külügyminiszteri értekezlet a magyar politikai életre is
nagy hatást gyakorolt: kétségkívül tompította a belső po-
litikai ellentéteket, ugyanakkor viszont várakozással teli
belső feszültséget teremtett. A Magyarországra vonatkozó nem-
zetközi megállapodások mikéntjétől nagymértékben függött

a népi demokrácia további sorsa. A szovjet csapatok kivonulása s a magyar békekövetelések egyrészének esetleges teljesítése a Kisgazdapárt és a burzsoá erők számára jelentene komoly politikai előnyöket; nyugati segítséggel a nacionalista hangulatot kihasználva megkísérelhetnék a hatalomátvételt, a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt kiszorítását az ország irányításából. A szovjet hadsereg további magyarországi tartózkodása viszont a kommunista mozgalom és a haladó erők számára kedvezett. Ezen túlmenően a politikai pártok s a dolgozó osztályok és a középrétegek a békétárgyalásoktól számottevő eredményeket, elsősorban bizonyos területeknek a visszajuttatását várták. Az egész magyar közvélemény, szinte minden társadalmi csoport nagy érdeklődéssel kísérte a párizsi tanácskozásokat; a jobboldali polgári politikai körökben megkezdődött némi mozgólódás a békeszerződés aláírásával előálló új helyzetre.

Az 1946 márciusi válság megoldása, a nagytőkét korlátozó intézkedések elfogadása a gazdasági nehézségeken közvetlenül nem segített. Az infláció, bizonyos rendszabályok ellenére, április május folyamán újabb lendületet vett.

A pénzügyi viszonyok teljes felborulása azonban nemcsak a munkásokat, s az újonnan földhözjuttatottakat, hanem azokat a kisárutermelő rétegeket is érintette, amelyek addig bizonyos mértékig haszonélvezői voltak a pénz elértéktelenedésének.¹ A súlyosbodó gazdasági helyzet tovább feszítette a társadalmi-politikai ellentéteket, és kezdte megingatni azokat az eredményeket, amelyeket a baloldali erők 1946 február-márciusában kivittek: a politikai polarizáció fokozódása vasárnap esti körökben. Nagy Pártnak komolyan

kozódott, erősödött az egymással szemben álló érdeki társadalmi osztályok és rétegek elkülönülése; a falun belül ismét növekedtek a feszültségek, anélkül azonban, hogy a gazdagparaszság és a szegényparaszság egészében szembefordultak volna egymással.

A politikai helyzet átalakulása szempontjából a legjelentősebb mozzanat az volt, hogy a Kisgazdapárt centruma és jobboldala az 1946 márciusi vereséget helyrehozandó új offenzívát kezdeményezett, amelyet - miután a társadalmi élet csaknem valamennyi szférájára kiterjedt - általános ellentámadásnak nevezhetünk. A Kisgazdapárt bizonyos mértékig összefoglalta és kifejezésre juttatta a külpolitikai helyzet és az infláció hatására kibontakozó politikai folyamatokat, fellépése nemcsak politikai vonalát, kiterjedtségét, tömegmérteit tekintve különbözött a baloldali erők 1946 kora tavaszi mozgalmától, hanem abban is, hogy elsősorban a politika felső szintjén bontakozott ki, ami azt jelentette, hogy a néptömegek harcát a tárgyalások periódusa követte.

A Kisgazdapárt 1946 májusi memoranduma és a
június 4-5-i pártközi megállapodások

"A pártkoalíció válságát szerencsésen megusztuk" - sóhajtott fel őszinte megkönnyebbüléssel a Kis Ujság a pártközi egyezmény aláírása után.² Az 1946 március 12-e azonban fájdalmas és kitörölhetetlen nyomot hagyott a kisgazda vezérkar emlékezetében. Nagy Ferencék komolyan

sérelmezték mindazt, ami március első két hetében történt. A politikai válság kialakulásáért elhárították magukról a felelősséget, azt hangoztatták, hogy a munkáspártok nyugtalansága, bizalmatlansága, rossz helyzetfelismerése okozta a nézeteltéréseket. Szükségtelennek tartották a néptömegek mozgósítását, azt állították - utólag - hogy anélkül is elfogadták volna a Baloldali Blokk követeléseit. Kovács Béla egészen odáig elment, hogy a baloldali offenzívát "feleslegesnek, az építőmunka szempontjából károsnak" minősítette.³

Mélyen elítélték a párt belső ügyeibe való beavatkozást; szerintük a kommunista párt túlértékelte a konzervatív kisközgazda körök meggondolódását, nehézményezték, hogy a baloldal nem bízott abban, hogy önmagukból is megoldják a párt belső problémáit, s fellépnek a koalíciós együttműködést zavarók ellen.

A kisgazda felső vezetés, sérelmei és sértődöttsége ellenére, a koalíciót, a Kommunista Párttal s a többi baloldali pártokkal való együttműködést változatlanul fenn kívánta tartani. A konzervatív, klerikális és horthysta erőkkel szemben kiállt a társadalom demokratikus jellegű berendezkedése mellett, jóllehet a népi demokráciát paraszti-polgári keretek között kívánta kiépíteni, ígérte és részben vállalta is a március 12-i egyezmény végrehajtását. Nagy Ferencék fő feladatuknak maguk is az ország gazdasági helyzetének konszolidálását tekintették, s aktív részt vállaltak az ilyen irányú kormányzati munkában. Ugyanakkor arra törekedtek, hogy mielőbb revansot vegyenek a márciusi válságban elszenvedett vereségükért, helyreállítsák közéleti tekintélyüket és növeljék a politikai hatalomra való befolyásukat.

A kisgazda pártkörök a demokratikus erők első komolyabb politikai összecsapásából azt a következtetést vonták le, hogy egyfelől az eddiginél sokkal nagyobb gondot kell fordítaniuk a párt ideológiai-politikai és szervezeti megerősítésére, a belső egyetértés helyreállítására, másfelől módosítva Tildy állandó engedményeket tevő taktikáján, világos követeléseket kell felállítani és azok elérése érdekében mozgósítani kell a párt vonzókörébe tartozó tömegeket.⁴

A súlyosbodó gazdasági helyzet kiélezte a Kisgazdapárton belül is a társadalmi ellentéteket. Egyre inkább növekedett az elégedetlenség amiatt, hogy a többségi párt választási győzelmét nemhogy nem tudta kihasználni, hanem újabb engedményeket volt kénytelen tenni a munkásság osztályszervezeti javára, hatalmi és gazdasági igényei teljesíthetetlenek maradtak. A közép-és nagypolgárságot az MKP és a munkásosztály előretörése s az államosítások kiterjesztésének elfogadása nyugtalanította. A birtokos parasztság az agrár érdekek fokozottabb kielégítését sürgette, s át akarta venni a falu vezetését. Március-április folyamán Baranyában, Borsódban, Győr-Sopronban, Tolnában és Somogyban /a konzervatívabb kisgazda-vidékeken/ a helyi pártszervezetek határozatok, feliratok s levelek sorozatában sürgették a községi választások mielőbbi megtartását és a mezőgazdasági érdekképviselő törvénybe iktatását.⁵ A "középosztály" maradványai, főleg az állami bürokrácia, valamint a városi és magán alkalmazottak körében a B-listázás keltett nagy nyugtalanságot. A tisztogatóbizottságok

megalakítása, az eltávolítandó tisztviselők listájának összeállítása nem egy intézménynél, hivatalnál olyan légkört teremtett, amelynek következtében az egzisztenciájukat féltő tisztviselők és alkalmazottak sorra kiléptek a Kiszgazdapártból.⁶ A Tiszántúlon a párttal szemben viszont - elsősorban a szegény- és középparasztság táborában - baloldali jellegű türelmetlenség jelei mutatkoztak; néhány helyen a kiszgazdapárti szegényparasztok szervezkedni kezdtek saját pártjuk urí jobbszárnya ellen. A revansra készülődő pártvezetésre ily módon alulról számottevő nyomás nehezedett.

A kiszgazda felsővezetés elhatározta, hogy ismét megkísérli magához ragadni a helyzet irányítását. Az ellentámadást lényegében Nagy Ferenc március 30-i pécsi beszéde nyitotta meg, kibontakozására április második felében és május elején került sor.⁷ A kiszgazdapárti offenzíva célja nem a március 12-i pártközi megállapodások végrehajtásának meggyorsítása és visszacsinálása volt, hanem a kormányzati hatalom újra elosztásának folytatása, a Kommunista Párt visszaszorítása, s ezzel egyidejűleg a magyar népi demokrácia márciusi egyezményeket meghaladó balratolódásának megakadályozása. Nagy Ferenc május első napjaiban világosan megmondta az MKP vezetőinek, hogy "... egy lépést sem hajlandó tovább balra menni."⁸

Ideológiai téren a Kiszgazdapárt a parasztegység gondolatának népszerűsítésével lépett fel. A különböző paraszti rétegek összefogásának, együttműködésének eszméje nem volt új a kiszgazda mozgalom ideológiájában, bár a felszabadulás után alig kapott hangsúlyt. A parasztegység jelszava a háború előtt és alatt pozitív szerepet játszott, akkor a

bank- és kereskedelmi tőke, a feudális eredetű nagybirtok gazdasági és politikai nyomásával való szembenállást és érdekezésséget juttatta kifejezésre, s egyben határozott antifasizista és németellenes jelleggel rendelkezett. A felszabadulás után - a birtokos paraszti mozgalom társadalmi és politikai helyzetének változásával összhangban - szerepe és ideológiai funkciója átalakult. Nemcsak a falun belüli osztály-antagonizmusok mérséklését, a közép- és gazdagparaszság vezetőszerképének fenntartását volt hivatva biztosítani, hanem mindenekelőtt a Kisgazdapárt falusi bázisának megőrzését és megszilárdítását, illetve a munkáspártok és a parasztpárt további falusi térnyerésének feltartóztatását szolgálta.⁹ Ugyanakkor a kisgazda körök a falusi szegények és a tehetősebb gazdák összefogásának meghirdetésével nemcsak saját tömegbefolyásukat igyekeztek kiszélesíteni, hanem egyben ellensúlyozni kívánták a munkáosztály növekvő közéleti tekintélyét is. Nem nehéz felismerni, hogy a parasztegység jelszava a munkásegység jelszavára adott jobboldali válasz. A parasztegység azonban nemcsak a munkáosztály ellen irányult, hanem egyben mindenféle - mind a kapitalista, mind a szocialista - nagypar versenyével szemben való védekezést is biztosítani kívánta. A falu összefogásának előtérbe állítása, sajátos módosítását jelentette a paraszt-polgár együttműködés doktrínájának, amely abban állt, hogy a nagypolgári érdekek képviselője háttérbe szorult. E fordulat azonban nemcsak ideológiában zajlott le, hanem a párt - és a Parasztszövetség - gyakorlati tevékenységének szférájában is érvényesült.

Bár a kisgazdapárti vezetők a parasztegység jelszavának kommunista és proletárellenes élet tudatosan tompítani igyekeztek, sőt még /igaz, nem nagy sikerrel/ a munkás-paraszt szövetség gondolatát is népszerűsítették, a baloldali pártok azonnal szembeszálltak a parasztegység ideológiájával, széleskörű sajtópolémiát kezdeményeztek, amelynek során feltárták annak igazi tartalmát és rámutattak valódi politikai hátterére.¹⁰ Ennek ellenére a paraszti szervezetkezés gondolata nagyon hatásosnak bizonyult, mélyen átjárta a falusi tömegeket, nem egy esetben a baloldali kis- és szegény-parasztok is hívévé váltak. Annak ellenére, hogy a parasztegységnek a parasztság strukturájában a földreform után kibontakozó nivellálódás folyamatában volt bizonyos objektív alapja, valójában megkésett és irreális kísérletnek bizonyult a parasztság összefogására.

A kisgazdapárti offenzíva külpolitikai téren a magyar kormány szovjet-barát orientációjának módosítására irányult. Nagy Ferenc április elején a magyar kormányküldöttség élén elutazott Moszkvába. A miniszterelnök személyesen is fontosnak tartotta a magyar-szovjet államközi kapcsolatok normalizálását, a fegyverszüneti egyezmény szabta jóvátételi kötelezettségek teljesítését, s abban reménykedett, hogy sikerül megszerezni a Szovjetunió támogatását a magyar békekövetelések érvényesítése érdekében. A kormánydelegáció utja várakozáson felül sikerült: a Szovjetunió haladékat adott a jóvátételi szállítások teljesítésére, a határidőt 6 évről 8 évre emelték fel; támogatta, hogy a stabilizáció végrehajtása anyagi feltételei megteremtéséhez nélkülözhetetlen nyugatra hurcolt nemzeti értékek visszaszerzése érdekében a magyar

kormány lépéseket tegyen. Emellett szovjet részről ígéretet tettek a hadifogoly kérdésnek még a békekötés előtt történt a szlovákiai magyarság helyzetén, megbeszélte a legfontosabb meggyugtató megoldására és hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország a párizsi béketárgyalásokon követeléseit előterjessze.¹¹

Jóllehet a magyar-szovjet államközi kapcsolatok javulása a Kiszgazdapárt nem befolyásolta, a párton belül Nagy Ferenc moszkvai útjának komoly belső ellenzéke támadt. Nemcsak azért, mert a polgári demokratikus beállítottságú kiszgazda határozati javaslatot nyújtott be, amely a törvényjavaslat tömegek egy része ab ovo bizalmatlanul viseltetett a szocialista nagyhatalom iránt, hanem azért is, mert a Külügyminiszterek Tanácsának május 9-1 döntése után, amikor a magyar területi követeléseket elutasították, a konzervatív pártkörök úgy vélték, hogy a nyugati hatalmaktól nagyobb támogatást remélhetnek a magyar békecélok megvalósítása érdekében. A szovjet orientáció megerősödésének visszاسzorításáért, a kormány külpolitikai vonalvezetésének megváltoztatásáért a kiszgazdapárti jobboldal meg-megújuló rohamokat indított. A legjelentősebb akciójukra május közepén, a magyar-cseh lakosság csere-egyezmény becikkelyezésekor került sor.

Az 1946. február 27-én aláírt egyezmény, amely visszavonásig a szlovákiai magyar és a magyarországi szlovák lakosság kölcsönös kitelepítését írta elő, Gyöngyösi János és a magyar diplomácia első komolyabb sikerét jelentette. Eltekintve attól, hogy a magyar fél számára számos hátrányt tartalmazott, az adott nemzetközi helyzetben, akkor, amikor a kérdésben a nagyhatalmak Benesék álláspontját támogatták, az elérhető eredményeknek csaknem a maximumát jelentette.

lentette. Ha nem is oldotta meg, de sok vonatkozásban javított a szlovákiai magyarság helyzetén, mérsékelte a legszélsőségesebb intézkedéseket, az egyoldalú kiutasítások megszűntek. A Hám-Saláta csoport, amelynek jó kapcsolatai voltak a szlovákiai magyar nacionalista körökkel, a pártvezetőség tudtával - a pártközi megállapodásokat felruga - május 13-án a parlamenti vitában hátba támadta a magyar demokrácia érdekeit is szolgáló nemzetközi egyezményt. Jackó Pál határozati javaslatot nyújtott be, amely a törvényjavaslat fogyatékoságaiért Gyöngyösire és a hivatalos szervekre igyekezett hárítani a felelősséget. Az akció célja az volt, hogy a Kiszegzsupárt látványosan elhatárolja magát egy népszerűtlen és a kérdést csak részben megoldó törvényjavaslattól, s ezzel egyidejűleg a bonyolult és nehezen megoldható ügyet felhasználva lejárássák és megbuktassák a kommunista- és szovjetbarát Gyöngyösi János külügyminisztert, s ily módon a magyar külpolitika orientációjában is változást erőszakoljanak ki. Gyöngyösinek az MKP segítségével sikerült visszavernie a támadást, s meg tudta akadályozni, hogy az egyezmény ratifikálásának elhalasztásával vagy újabb követelések támasztásával a magyar kormány nemzetközi presztizs-vereséget szenvedjen, s a szlovákiai magyarság helyzetében ismét visszaesés következzen be. Az egyezmény ratifikálását még így sem volt könnyű keresztülvinni. Az első nap a 418 tagú képviselőházból csak 52-en jelentek meg, s a következő alkalommal is csak nagy nehézségek árán tudták a pártok vezetői a parlament határozatképességét biztosítani; a 245 tagú kizegzsupárti képviselőcsoportból mindössze 51-en szavaztak, javarészt pártfunkcionáriusok, illet-

ve állami tisztségviselők, a többség távolmaradt.¹²

Belpolitikai téren a Kisgazdapárt magatartásának megváltoztatása abban nyilvánult meg, hogy a kisgazda pártkörök ismét megpróbálkoztak a kormánypárt és az ellenzék kettős szerepének eljátszásával. Annak ellenére, hogy a kormányzati munkából tevőlegesen kivették részüket, a meghozott döntésekért, különösen a népszerűtlen intézkedések esetében, nem vállalták a felelősséget, s igyekeztek olyan látszatot kelteni, mintha külső nyomásra cselekedtek volna. Ez a kisgazdapárti magatartás nemcsak a magyar-cseh lakosság-csereegyezmény törvénybe iktatásánál mutatkozott meg, hanem más fontos demokratikus rendszabályok esetében is. Bár a telepítésről szóló törvényjavaslatnál Nagy Ferencék az uri birtok és részben a módosparaszság rovására igen jelentős engedményt tettek a szegény- és kisparaszság javára, a parlamenti vitában Filó Sámuel, a párt hivatalos szónoka, - kifejezésre juttatva a képviselőcsoport hangulatát - igen élesen bírálta annak egyes paragrafusait: védelmébe vette a 100 kh alatti birtokos paraszság érdekeit, s oltalmat kívánt a kishaszonbérletesek számára.¹³ Hasonlóan alakult a helyzet a szénbányák államosításáról szóló törvényjavaslat elfogadásánál. A kisgazda pártvezetőség - eredeti álláspontját feladva - beleegyezett a bányatelepekhez tartozó karbidgyárak köztulajdonba vételébe, s visszavonta javaslatát, hogy a kapitalista körök megnyugtatóására a törvény elvi bevezetőjében egyértelműen vonják meg az államosítások határát. Ugyanakkor a kisgazda képviselőcsoport a szénbányák államosításának parlamenti vitájáról tüntetően távolmaradt, a második nap mindössze 3 kis-

gazdapárti képviselő jelent meg.¹⁴ A törvényjavaslatokat egyébként a pártvezetőség nyomására végül is megszavazták. A B-lista rendelet kidolgozása körüli harcok nem kerültek a nyilvánosságra, de a kisgazdapárti jobboldal nyomása e téren is érvényesült. Az FKgP a Baloldali Blokkhoz intézett átiratában tiltakozott amiatt, hogy a rendelet-tervezet a B-listát kizárólag politikai rendszabálynak tekinti, s a gazdasági szempontokat mellőzi. Javaslatokat terjesztett elő a tisztogatás korlátozására, s kifejezésre juttatta: helyteleníti, hogy a Szaktanács a Nemzeti Bizottságok és a helyi törvényhatósági bizottságok is résztvesznek a végrehajtásában.¹⁵ Nagy Ferenc és Kovács Béla azonban egyetértettek a dzsentroid eredetű, konzervatív beállítottságú állami bürokrácia egy részének a közigazgatásból való eltávolításával, s hajlandóak voltak engedményeket tenni. Ugyanakkor azt keresztül tudták vinni, hogy a leépítés mértékét a demokratikus erők világosan körülhatárolták. Így a B-lista rendelet végrehajtási utasítása május végén megjelent.

A Kisgazdapárt politikai aktivizálódása azonban főleg abban jelentkezett, hogy ismét politikai-hatalmi követelésekkel álltak elő. Április végén Kovács Béla bejelentette, hogy az FKgP szükségesnek tartja a községi választások mielőbbi megtartását.¹⁶ Az FKgP és az MKP Politikai Bizottságának május 11-i közös ülésén Nagy Ferencék hivatalosan is előterjesztették igényeiket, most már nemcsak a községi választásokat sürgették, de követelték a közigazgatás"aranyosítását", a kisgazdapárti államtitkárok hatáskörének

felülvizsgálatát, majd a demokratikus rendőrség helyzetét tették szóvá.¹⁷ A tárgyalások azonban nem jártak eredménnyel, a kommunisták nem voltak hajlandóak engedményeket tenni, s ezért a kispáncs vezérkar határozottabb lépésre szánta el magát. Kispáncs, illetve Főszolgabíró munkás- vagy paraszt-
párti Nagy Ferenc 1946 május 21-én levelet nyújtott át a Baloldali Blokk tagjainak, amely a Párt Politikai Bizottságának május 20-i határozatait tartalmazta. Az okmány hangsúlyozta, hogy a stabilizáció érdekében politikai nyugalomra, "belső békére" van szükség. Ez azonban - véleményük szerint - csak úgy érhető el, a Kispáncspárt tömegei csak akkor csillapíthatók le, ha a párt követeléseit a koalíciós partnerek teljesítik. Szóvá tették, hogy az "arányosítás", az államhatalmi és államigazgatási szervek pártonkénti újraosztása, a kétszeri koalíciós megállapodás ellenére sem történt meg. Közölték, hogy számításaik szerint a 28 alispáni hivatalból csak kettő tartozik az FKGP-hoz, míg 26 a munkáspártokhoz, a 41 megyei jogú városban a pártnak egyetlen polgármestere sincs. A minisztériumok kulcspozícióiból 203 van a munkáspártok kezében, míg az FKGP csak 76 állásban tudhatja saját embereit. A rendőrségen, a vidéki főkapitányt kivéve, a pártnak egyetlen vezető beosztású embere sincs. Ezért bejelentették, szükségesnek tartják, hogy az FKGP számára tegyék lehetővé tíz alispáni, tizennégy megyei jogú városi, öt törvényhatósági jogú városi polgármesteri állás és a járási főjegyzői állások felének betöltését. A községi és községjegyzői állásokból hajlandónak mutatkoztak más pártok számára átengedni annyit, amennyi az arányos képviselethez szükséges.

Emellett újraosztani kívánták a minisztériumok és az azok alá rendelt kormányhatóságok vezető tisztségeit is. A rendőrségi állások felosztását országszerte oly módon akarták végrehajtani, hogy azokban a megyékben, illetve járásokban, ahol a főispán, illetve főszolgabíró munkás-vagy paraszt-párti, ott a megyei, illetve járási rendőrkapitány kiskisgazdapárti legyen, ahol viszont a megyei vagy járási rendőrkapitány baloldali pártokhoz tartozik, ott a helyettesességgel összekapcsolt politikai állást a Kisgazdapárt kapja meg.

Külön hangsúlyozták: szükségesnek tartják a községi választások előkészítését, s az erre vonatkozó törvény mielőbbi megalkotását. A választások időpontjára azonban nem tették a javaslatot.

Az FKgP PB levele politikai követelések mellett gazdasági igényeket is előterjesztett. Noha egyetértésüket fejezték ki a B-listázásokkal, kívánatosnak tartották, hogy az államapparátus tisztogatása és leépítése politikai szempontok figyelmen kívül hagyásával történjék. Egy parlamenti vizsgálóbizottság kiküldését javasolták a hivatali korrupció felszámolására, illetve ezekkel kapcsolatos törvényjavaslat előkészítésére. Szükségessé ítélték a szövetkezeti mozgalom továbbfejlesztésével kapcsolatos kérdések mielőbbi tisztázását. Megismételték az OTI és a MABI önkormányzati szerveinek arányosítására és a társadalombiztosításnak a mezőgazdasági munkásságra való kiterjesztésére vonatkozó korábbi indítványait.

Befejezésül a kisgazdapárti memorandum ismét felvette, hogy a koalíciós partnerek együttesen készítsenek egy átfogó, két-három évre szóló politikai és gazdasági

programot s. állapotjanak meg annak végrehajtása mikéntjében, hogy ily módon minimálisra csökkentsék a pártok közötti összeütközések veszélyét. Javasolták, hogy 8 napon belül üljön össze a pártközi értekezlet az előterjesztett kérdések megtárgyalására.¹⁸

A márciusi válság tapasztalatai alapján a kisgazda vezetés felülvizsgálta a párt szervezeti helyzetét, valamint agitációs és propaganda munkáját. Elhatározták, hogy megerősítik az Országos Központ szervezeti kérdésekkel foglalkozó részlegeit, a szervezési osztály minden korábbinál nagyobb támogatást kap. Ugy döntöttek, hogy az országos párt-szerveknek meg kell teremteniük és szorosabbá kell fűzniük a kapcsolatot a megyei, -járási és falusi szervekkel, az adminisztrációt, mindenekelőtt a nyilvántartást egységesíteni kell. A párton belüli információcsere érdekében az Országos Központ javaslatot tett egy havonta megjelenő párt-értesítő kiadására, és a politikai tájékoztató rendszeres megjelentetésére, s egyben kötelezte a megyei vezetőségeket és a helyi szervezeteket, hogy munkájukról havonta jelentést tegyenek. Intézkedések születtek a párt agitációs és propaganda munkájának fellendítésére. A vidéki kisgazda pártsajtó egységes politikai irányításával, valamint ellenőrzésével a szervezési osztályt bízták meg. A képviselőcsoportot kötelezték a pártmunkában való fokozottabb részvételre. Elhatározták, hogy felülvizsgálják a pártapparátusban dolgozók munkáját, a teljes fejetlenséget megszüntetik. A megyei, járási, városi párttitkárok részvételével 1946 május 7-8-9-én háromnapos értekezletet tartottak, ahol a politikai helyzet mellett megtárgyalták a pártépítés kérdéseit is.¹⁹

A Kisgazdapárt belpolitikai offenzívájával összhangban a Parasztszövetség politikai jelentősége és szerepe is megnőtt. A módos parasztság befolyása alatt álló alakulat az 1945-ös választások után - egy kicsit kivülmaradva az 1946 tavaszi események forгатagán - szorgalmas munkával az ország nagy részében kiépítette megyei, járási és helyi szervezeteit, különösen a Dunántulon komoly tömegbefolyásra tett szert, nemcsak a falu nagygazdái, hanem a szegény-kis- és közép-parasztság körében is. Április-május folyamán a tömegszervezet szervezeti kiépülése tovább folytatódott; politikai ideológiai hatásának fokozására Magyar Parasztélet címmel hetilapot adtak ki. /Szerkesztője az egykor a népi írók mozgalmának szélsőjobboldalán elhelyezkedő, volt imrédysta Barsi Harcsa Dénes lett./ A helyi és középkáderek képzésére tanfolyamokat indítottak, a különböző szintű parasztszövetségi funkcionáriusok munkáját rendszeresen ellenőrizték. A Parasztszövetség szervezettebb, ideológiai-politikai arculatát tekintve egységesebb volt, mint a párt. A kisgazda pártvezetés jól felhasználhatta politikai céljai érdekében, s főleg szervezési feladatokat bízott rá.

Április elején Veres Péterék kezdeményezésére, ismét tárgyalások kezdődtek a Nemzeti Parasztpárt részvételéről a Parasztszövetség munkájában. A két párt felfogása a paraszti tömegszervezet társadalmi-politikai feladatait és szerepét illetően lényegesen eltért egymástól. A parasztpártiak szét kívánták választani a Parasztszövetség politikai-érdekképviseleti, valamint társadalmi-kulturális funkcióját, s ezt elsősorban, mint társadalmi-kulturális intézményt kívánták megtartani, míg a parasztság érdekképviseleti szervének a

mezőgazdasági érdekképviselői törvény alapján létrehozandó testületeket szánták. A Parasztpárt - osztályjellegénél fogva - az ily módon átalakított szervezetben a vezetés a szegényparaszság számára kívánta biztosítani. Veres Péterék a tárgyalások során azt követelték, hogy a Parasztszövetség zárja ki soraiból a paraszt-és munkásellenes jobboldali nagygazdákat és a szervezet vezetésében gondoskodjon az agrárproletáriátus és a szegényparaszság, társadalmi súlyának megfelelő részesedéséről. Kivánatosnak tartották, hogy támogassa a dolgozó parasztság politikai küzdelmét, és foglaljon állást a radikális paraszti követelések mellett. A parasztpárti vezetők előterjesztettek olyan igényeket is, hogy a szervezet határolja el magát a népi írók mozgalmának fasizmus felé hajló jobbszárnyától, és zárják ki a szövetségből az értelmiségieket. Javasolták, hogy küldjenek ki egy közös bizottságot a Parasztszövetség programjának, szervezeti és személyi kérdéseinek megtárgyalására.

Kiss Sándorék és a mögöttük álló kisgazda vezetők nem értettek egyet az NPP elképzeléseivel, nem voltak hajlandók lemondani a szövetség érdekképviselői jellegéről. A Kisgazdapárt számára a Parasztszövetség egyfelől éppen azáltal vált fontossá, mert felhasználhatta tömegbefolyásának ki szélesítésére, a parasztsággal való összefogásának megszilárdítására, másfelől mert a hatalomért vívott harcban igénybevehette - jóllehet nem sok eredménnyel - a munkásszervezetek gazdasági és politikai ellensúlyozására; érdekképviselői jellegének felszámolása jelentéktelen kulturális egyesülétté kicsinyítette volna. Nem értettek egyet a gazdagparaszság kizárásával sem, bár egyes, különösen kompromittá-

lódott személyek eltávolítását helyeselték. Visszautasították azt a parasztpárti igényt, hogy a szövetség vezetésében a nincstelen és szegényparaszságé legyen a döntő szó, bár annyi taktikai engedményt hajlandóak voltak tenni, hogy elfogadták: "a gazdasági cseléd, a munkás törpebirtokos és a birtokos parasztság egyenlő arányban vezesse a szervezetet." A népi írók kérdésében nem foglaltak állást, nem tartották magukat illetékesnek, míg az értelmiség kizárását helyeselték.

A Parasztszövetség feladatait, jövőjét illetően a nézeteltérések a tárgyalások során hamarosan kiderültek, s noha Kiss Sándorék hajlottak a megegyezés felé, valójában minden lényeges kérdés függőben maradt. A Nemzeti Parasztpárt visszavonult, s bár a Politikai Bizottság április 9-én a tárgyalások folytatása mellett döntött, a két fél megbízottai között újabb találkozóra nem került sor. Hosszabb hallgatása után 1946 május 19-én a Nemzeti Parasztpárt levelet intézett Nagy Ferenchez, amelyben közölte: a Parasztszövetség munkájában nem kíván résztvenni, s megszakítja a kapcsolatokat a Kisgazdapárttal. Veres Péterék magatartásának fordulata a kisgazdapárti ellentámadás kibontakozásának következménye volt, a parasztegység jelszava s az akörül kialakuló sajtópolémia világosan feltárta a módosabb paraszti rétegek szándékát, s a parasztpárti vezetők nem akarták tömegeiket a jobboldali törekvések szolgálatában feláldozni. Az NPP vezetősége utasítást adott a helyi szervezeteknek, hogy parasztszövetségbeli közreműködésüket szüntessék be.²⁰ A kisgazda pártkörök Veres Péterék lépést meglehetősen zokon vették,

közvetlenül valóban megalapozatlan kritikák miatt. A Miniszer-

tanács Gyöngyösi mellé állt és a Népszavát helyreigazításra s úgy próbálták visszavágni, hogy nyilvánosságra hozták a kötelezést. A kisközös pártvezetőség határozatot hozott: tárgyalások dokumentumait s elhárították magukról a felelősséget az egységes paraszti érdekképviselőt meghiusulása miatt.

A Független Kisgazdapárt aktivizálódása a társadalmi-politikai élet valamennyi területére kiterjedt, sőt még a gazdasági életben is érződött, bár itt látványos akciókra nem került sor, tehát nyugodtan beszélhetünk a kisközös általános ellentámadásáról. A jobboldali offenzíva, különösen az 1946 május 21-i memorandum, újból a válság szélére sodorta a kormánykoalíció szekerét.

A Kisgazdapárt általános ellentámadásával párhuzamosan, sőt bizonyos mértékig attól függetlenül is, 1946 márciusa után ismét kiéleződtek a politikai ellentétek a magyar demokrácia vezető pártjai között. Nem olymódon azonban, ahogyan kommunista oldalon várták, hogy ti. elsősorban a népi demokrácia bal- és jobbszárnya között növekednek az ellentétek, hanem bizonyos mértékig valamennyi politikai párt távolodott egymástól. A Kisgazdapártnak immáron másodszor nem sikerült Veres Péteréket bevonni a Parasztszövetségbe, s a parasztpártiak "nem"-e újból elrontotta a viszonyt a két párt között. A Szociáldemokrata Párttal a választások után nem javult az együttműködés, sőt további feszültségek jelentkeztek. A kisközös felsővezetés nehézményezte a szociáldemokrata sajtó állandó bíráló hangvételét, főleg Gyöngyösi János külügyminiszter ellen irányuló személyeskedő támadásokat kifogásolták. A kisközös párti politikus a Minisztertanács előtt volt kénytelen tiltakozni az őt ért, sok vonatkozásban valóban megalapozatlan kritikák miatt. A Miniszter-

tanács Gyöngyösi mellé állt és a Népszavát helyreigazításra kötelezte.²¹ A kiscgazda pártvezetőség határozatot hozott: addig nem hajlandó közvetlen tárgyalásokat kezdeményezni, a két párt között, amíg a szociáldemokraták fel nem hagynak állandó sajtótámadásaikkal és nem helyesbitenek.²² Az SZDP viszont Nagy Ferencék jobbratolódását figyelte bizalmatlanul s azt rótta fel, hogy a kiscgazdák "...fontos politikai kérdéseket a hátunk mögött a Kommunista Párttal tárgyalnak meg és bennünket mellőznek."²³

A Kommunista Párt és a Kiscgazdapárt viszonya, a kiscgazda vezetők jobbratolódásával párhuzamosan, fokozatosan romlott. A márciusi válság után az együttműködés egy ideig még zavartalan volt; a két párt politikai bizottságainak április 4-i találkozója egyetértésben zajlott le, kölcsönösen engedményeket tettek. Április 30-án, a kormány ülésén azonban már Nagy Ferenc bírálta a baloldali erők magatartását, s visszautasította a munkáspártok és szakszervezetek május 1-i felhívásának a Kiscgazdapártot támadó hangvételét, különösen azt sérelmezte, hogy az utcai tüntetésekre szólít fel.²⁴ "Ez a hang nem felel meg a koalíció elveinek" - mondotta. Rákosi viszont arról beszélt, hogy a március 12-i egyezmény végrehajtásának elhúzódása miatt a munkásosztály körében igen elkeseredett a hangulat s mielőbb meg kell nyugtatni a tömegeket. Emellett szóváltette, hogy a : "Kiscgazdapárt kebelén belül a további demokratizálódás megállt", s a közéletben egyre szaporodnak a fasiszta jellegű szervezetek; figyelemztetett: a társadalmi demokratizálódás folyamatának visszafordítása komoly kül- és belpolitikai nehézségeket okozhat a magyar népi demokrácia számára. A május 11-i kommu-

nista-kisgazda találkozó gyakorlatilag már az újjáéledő politikai feszültség légkörében ült össze, s eredménytelenül végződött, így a május 21-i memorandum a nézeteltérések logikus következménye volt.

A két párt viszonya Budapesten és vidéken némileg másként alakult. A fővárosi politikában ugyan az MKP Budapesti Pártbizottsága és az FKgP Budapesti Központja között eléggé feszült volt a légkör, egyes kerületekben, mint pl. az I., az V., a VI., kerületekben és Ujpesten a kommunistáknak sikerült megnyerniük a kisgazdapártiak egy részének bizalmát s azok támogatták a baloldali politikát. Az FKgP I.kerületi szervezete pl. aláírta a fasiszta szervezkedéseket elítélő munkáspárti nyilatkozatot, bár az a sajtóban nem jelent meg.²⁵ Május 1-én az ország csaknem valamennyi vidékén, főleg a Tiszántúlon, jelentős kisgazdapárti tömegek vettek részt a gyűléseken, felvonulásokon, s nem egy helyen a kisgazda képviselők beszédet is mondtak. Szolnok megyében pl. a községek 80 %-ban a z FKgP képviseltette magát a munkásosztály ünnepén. Többé-kevésbé hasonló volt a helyzet a Viharsarokban.²⁶ A Kommunista Párt számos megyében március után is fenn tudta tartani kapcsolatait az FKgP vezetőivel, elsősorban a baloldali kisgazdákkal. Békésben pl. Keresztes Mihályék nagyobb egyetértésben tudtak együtt dolgozni az FKgP balszárnyával, mint a helyi Szociáldemokrata Párttal. Szolnok megyében Guba Mihály kisgazda képviselő és környezetén keresztül gyakorolt befolyást az MKP a kisgazda mozgalomra. Veszprémben Németh József főispán, korábban csepeli tanító, aki szintén a ha-

ladó értelmiségiek csoportjához tartozott, s a városi pártvezetőség néhány tagja voltak azok, akikre a baloldali pártok támaszkodhattak. De türethetően alakult az FKgP-MKP együttműködés Csanád-Csongrád-Hajdu és Pest megyében is.²⁷ A kisgazdapárti ellentámadás a Tiszántúlon lassabban érezte hatását, a pártkapcsolatok visszaesése csak a nyár folyamán következett be. A Dunántúlon, ahol korábban is rosszabb volt a politikai helyzet, az FKgP aktivizálódása következtében a belső feszültség tovább nőtt; az a kisgazdapárti paraszti réteg is kezdett elfordulni a koalíciós együttműködéstől, amely korábban szimpatizált a munkáspártokkal.

1946 március 12-e után ellentétek keletkeztek a baloldali pártok között is, ami világosan kifejeződött abban, hogy a Baloldali Blokk - átmenetileg - veszített korábbi politikai súlyából.²⁸

Az elhatalmasodó infláció talaján ujratermelődő belső feszültség 1946 május végén újabb belpolitikai válságba torkollott. Noha a politikai erők differenciálódása viszonylag kezdeti stádiumban volt, s a kormányzati munkát, a koalíció működését komolyan nem akadályozta, a munkásosztály számára nem lebecsülhető veszélyt hordozott magában. A politikai és gazdasági helyzet alakulására a baloldali politikai körök, sőt egyes konzervatív jobboldali csoportok is,²⁹ már május közepén felfigyeltek, s változtatni készültek taktikájukon.

Az MKP központi feladatának továbbra is az infláció megállítását tekintette, az adott helyzet azonban arra készítette, hogy ismét nagyobb gondot fordítson a politikai kér-

désekre. Továbbra is arra törekedett, hogy együtt-tartsa a koalíciót, mindent megtett annak érdekében, hogy megerősítse a Baloldali Blokkot, kiküszöbölje, illetve mérsékelje a belső nézeteltéréseket, s a munkás-paraszt szövetség megszilárdításával egyidejűleg szorosabbá tegye a munkásegységet. A kommunisták, hogy a szociáldemokraták elfordulását megakadályozzák, igaz, elvileg helyes alapon, mégsem eléggé taktikusan felvetették a munkáosztály egységes pártja megteremtésének gondolatát. A két munkáspárt egyesülésének követelése, még ha csak a politikai perspektívára való figyelemztetésnek szánták is, inkább rontotta, mint javította a magyar munkásmozgalom két irányzata közötti viszonyt.³⁰

A Kommunista Párt május második felétől ismét támadásba lendült a Kisgazdapárt ellen. A politikai és taktikai célkitűzések lényegében nem változtak, de nagyobb gondot fordított a többségi párt irányában korábban kialakított, elvileg helyes politika végrehajtására. Az MKP támadásai változatlanul az FKGP jobb- és szélsőjobboldala ellen irányultak, bár helyenként, taktikai okokból eltulozta a reakciós fasiszta jellegű mozgolódások és a többségi párt kapcsolatát.³¹

A kisgazdákval kapcsolatos kommunista politika az alkalmazott harci módszereket illetően azonban változtatásokat hajtott végre: a felülről gyakorolt politikai nyomással egyidejűleg nagyobb hangsúlyt kaptak az "alulról" való harc formái. Új mozzanat, hogy az MKP megpróbált vidéken is behatolni az FKGP sáncái mögé. Május folyamán hozzákezdett ahhoz, hogy ott, ahol a helyi kommunista szervezeteknek jók a kapcsolatai a kisgazdapárti parasztekkel, elsősorban a Tiszántulton, külső segítséggel létrehozza, ill. megszervezze

az FKgP paraszti baloldalát, s rátámaszkodva, alulról, s a párton belülről megpróbálja Nagy Ferencék jobbratolódását feltartóztatni.³²

Az SZDP lényegében az MKP-hoz hasonlóan ítélte meg a bel-politikai helyzetet. Szakasítsék ugyan elutasították a két munkáspárt egyesülésének gondolatát s pártuk politikai és szervezeti önállóságának fenntartása mellett foglaltak állást, de tovább akarták folytatni a Kommunista Párttal való együttműködést. A koalíció továbbvitelét szükségesnek tartották, s részt kívántak venni a kormányzati munkában. "Nem szabad kimenni a kormányból - mondotta Bán Antal - nincs eldobni való hatalma a pártnak. Erőfeszítéseket kell tennünk, hogy a koalíciót fenntartsuk addig, míg lehetőségeinket megjavítjuk."³³ A szociáldemokraták nem hittek abban, hogy a kívülről jövő nyomással a Kisgazdapártot meg lehetne bontani, s a nézeteltérések ellenére a két párt közötti viszony javítására törekedtek. Ugy ítéltek meg, hogy Nagy Ferencék nem ismerik fel a pártjuk jobboldalán jelentkező nagyburzsoá veszélyt, s feladatuknak tartották, hogy erre a kisgazda vezetők figyelmét felhívják.³⁴ Később találkozóra került sor a két párt vezetői között, amely azonban az egymás közötti viszonyt illetően komolyabb eredménnyel nem járt.

A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége 1946 május 17-i ülésén elhatározta, hogy a kisgazdapárti ellentámadásra válaszul ismét politikai akciókat kezdeményez. Az újabb baloldali offenzíva meghirdetésére a május 26-i kaposvári nagygyűlésen került sor. Az itt elfogadott határozat, amely a Baloldali Blokk közös nyilatkozataként a sajtóban külön is megjelent, bejelentette, hogy tekintettel a jobb- és szélső-

jobboldali erők újbóli előretörésére, a munkásosztály és a szegényparaszság egységfrontját megszilárdítandó, a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága az elkövetkezendőkben állandó szervként fog működni. Élesen bírálva a Kisgazdapárt általános politikai magatartását a határozat kifejezésre juttatta, hogy a baloldali pártok legsürgősebb feladatnak az aggasztó gazdasági helyzet normalizálását, a jó pénz megteremtését tekintik, s a stabilizáció politikai feltételeinek biztosítása érdekében, különös tekintettel a Párizsban folyó béketárgyalásokra, nagyon fontosnak tartják a társadalom belső demokratizálásának folytatását, a fasiszta maradványok elleni harcot.³⁵

A Baloldali Blokk azonban a nagygyűlésen még nem foglalt állást az FKGP 1946 május 21-i memorandumát illetően. A munkáspártok várakozó álláspontra helyezkedtek, nem látták világosan Nagy Ferencék szándékait. Az első napokban nem derült ki, hogy a kisgazda pártvezetők a politikai okmányt ultimátumnak szánták-e, amelynek elutasítása esetén az FKGP kilépne a koalícióból és szembefordulna a munkásosztállyal, vagy csupán a pártközi tárgyalások kezdeményezésének tekintik. A népi demokrácia baloldala a memorandumot ultimátumként fogta fel, és elzárkózott a tárgyalásoktól, s csak azután tért vissza rá, amikor a véleménykülönbségek tisztázódtak. Adó válasz határozott és félreérthetetlen le-

gyen. A Kisgazdapártnak adandó válasz megtárgyalására a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága május 31-én ült össze. Rákosi Mátyás kijelentette: a Kisgazdapárt követeléseit a stabilizáció és a béketárgyalások előtt időszerűtlenek és elfogadhatatlanok a baloldal számára. Elismerte

azonban, hogy az FKgP helyzete is nehéz, ezért kompromisszumot javasolt: fogadják el az önkormányzati választásokat, a BM dolgozza ki a választási törvényt, támogassák a korrupció letörésére irányuló intézkedéseket, s kezdjenek tárgyalásokat a Baloldali Blokk és a Kisgazdapárt közötti nézeteltérések tisztázására. Rákosi a közhivatalok globális átszervezésének gondolatát elutasította, s javasolta, az FKgP erre vonatkozó követeléseitől álljon el, de felajánlotta, hogy a párton kívüliek rovására esetleg megkaphat bizonyos pozíciókat. Révai József súlyosabbnak ítélte meg a helyzetet, ő az egész kérdés elnapolását tartotta volna helyesnek, noha a kompromisszumos megoldás elől sem zárkózott el. Felvetette, hogy az engedmények fejében az FKgP adja ki a fasiszta szervezkedéssel feltehetőleg kapcsolatba került Gyulai Lászlót és járuljon hozzá bíróság elé állításához. Révai azzal is számolt, hogy a koalíció kérdésében esetleg kenyértörésre is sor kerülhet, ragaszkodott azonban ahhoz, hogy a koalíciót ne a baloldali pártok bontsák fel. Az SZDP nevében felszólaló Bán szintén bizonyos engedmények mellett foglalt állást. Az NPP-et képviselő Erdei Ferenc felhívta a figyelmet arra, hogy az FKgP minden belpolitikai kérdésben megmerevedett, és erre való tekintettel szükségesnek tartotta, hogy a kisgazdáknak adandó válasz határozott és félreérthetetlen legyen. Kovács Imre elutasítást javasolt elhalasztó jelleggel. Az értekezlet végül is Rákosi álláspontját tette magáévá.³⁶

Igy a Baloldali Blokk válaszlevele, amelyet június 1-én adtak át, kifejezésre juttatta, hogy a baloldali pártok társítottan folytatott politikájának a Kisgazdapárttal szemben, a végrehajtó hatalomnak a kisebbség által való egyet-

mogatnak minden olyan intézkedést, amely a korrupció megfékezésére irányul, és helyeslik az önkormányzati választások megtartását, de csak "a magyar demokrácia érdekeinek megfelelő időpontban, tehát a demokratikus rend gazdasági és politikai megerősödése után." Egyetértettek azzal, hogy a belügyminiszter haladéktalanul kezdje meg a választójogi törvény előkészítését. Az FKgP egyéb követeléseit a stabilizációra és a békekötésre való tekintettel időszerűtlennek nyilvánították, és javasolták, hogy a párt álljon el tőlük, s ne erőltesse napirendre tűzésüket. Ugyanakkor kérték, hogy az FKgP vezetősége lépjen fel a párton belül jelentkező jobboldali, koalíció- és kommunistaellenes áramlatokkal szemben. Befejezésül a BB válaszlevele indítványozta, hogy az érintett és a korábbi fennmaradt vitás kérdések tisztázására kezdjenek közvetlen tárgyalásokat.³⁷

A kisgazda pártkörök azonnal reagáltak a Baloldali Blokk nyilatkozatára. Nagy Ferenc másnap Budán, a II. kerületben beszédet mondott, amelyben határozottan kiállt a május 21-i memorandum mellett és annak teljes egészében való teljesítését követelte, beleértve az államapparátus pártok szerinti felosztását is. Jóllehet állást foglalt a koalíció fenntartása mellett és helyeselte a stabilizációt, ugyanakkor azonban visszautasította a baloldali erők részéről a pártot ért támadásokat, s a koalíción belüli válságért a felelősséget elhárította az FKgP-ről. "Szerintünk is vannak akadályai az őszinte együttműködésnek - mondotta - a Kisgazdapárttal szemben való állandó gyanakvás és gyanúsítás a Baloldali Blokkba tömörült pártok sajtójának mind gyakrabban és erőteljesebben folytatott piszkálódása a Kisgazdapárt ellen, a végrehajtóhatalomnak a kisebbség által való egyol-

dalú gyakorlása. Zavarja az együttműködést véleményünk szerint az ország legtöbb vidékén a rendőrségnek egyoldalú célok szolgálatába való állítása. Zavarja a kisgazdapárti emberekkel szemben való gátlás nélküli zaklatásszerű eljárás, a többségi akarat semmibevétele."³⁸ Nagy Ferenc nem hagyott kétséget afelől, hogy a Kisgazdapárt most nem hajlandó engedményeket tenni, s kevésnek találja a baloldal által felajánlott kompromisszumot. A párt belső használatára szánt értesítője maga is úgy értékelte a pártvezér június 2-i beszédét, mint "amely teljesen új irányt szab a párt további politikájának."³⁹

A kisgazda pártvezetőség a koalíciós partnerekkel való tárgyalások elől azonban nem zárkózott el. Június 3-án összeült a pártközi értekezlet, s itt Nagy Ferencék megismételték a május 21-i memorandumban foglalt követeléseiket, új momentumként azonban teljesítésüket időponthoz köztették.⁴⁰ Miután nem sikerült az álláspontokat közelíteni, a pártközi értekezletet másnapra halasztották. Június 4-én összeült a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága, amely úgy határozott, hogy fenntartja június 1-i válaszában körvonalazott álláspontját és további engedményekre nem hajlandó.⁴¹ Az újabb pártközi találkozáson Bán ismertette a Baloldali Blokk véleményét, közölte, hogy noha jogosnak tartják az FKGP követeléseit, a sorrendiség nem elhanyagolható tényező: előbb oldják meg a gazdasági nehézségeket s vessenek véget az inflációnak, utána sor kerülhet a párt igényeinek teljesítésére. Hozzáfűzte: az FKGP-nak meg kell tisztulnia, meg kell szabadulnia a reakciós és jobboldali képviselőitől. Balogh István szinte könyörögve kérte, hogy találjanak valami megoldást, amely mind a két fél számára elfogadható. Kovács Béla azonban fenntartotta a párt ere-

deti kívánságait és kijelentette: "Az egész Kisgazdapárt követelése ez."⁴² A pártközi értekezlet így eredménytelenül végződött.

A koalíciós partnerek június 5-én a köztársasági elnök leányfalui nyaralójában folytatták az eszmecserét. Tildy az FKgP hatalmi követeléseit maga is időszerűtlennek tartotta, de álláspontját nem sikerült Nagy Ferencékkel elfogadtatnia. A pap-politikus megpróbált egy kompromisszumos tervet ajánlani a válság megoldására. Ismét javasolta, hogy a demokratikus pártok dolgozzanak ki egy évre szóló kormányzati programot, amely felölelné az összes eddig felmerült vitás kérdéskört, /közte az államapparátus és a rendőrség átszervezését/ s előzetesen meghatároznák végrehajtásának módszerét és határidejét. A programot minden párt a nyilvánosság előtt vállalná, s egyben deklarálnák, hogy egymás belügyeibe nem avatkoznak be. A közös együttműködési terv megvalósítását egy, a pártvezetőkől álló testület ellenőrizné. Emellett létrehoznának egy négyes bizottságot, amely a pártok agitációját tartaná szemmel, s a népi demokratikus rendszert sértő megnyilatkozások elkövetőit - a nyilvánosság kizárásával - felelősségre vonná, miközben a demokratikus pártok maguk is intézkednének a pártpropaganda korlátozásáról. Tildy szükségesnek ítélte annak biztosítását, hogy "egyik párt se érezzen méltánytalanságot a közéleti kormányzás terén" s kikötni kívánta: a személyi kérdések a pártok belügyeinek tekintendők.⁴³ A köztársasági elnök törekvéseit azonban nem koronázta siker. Az FKgP vezetői kitartottak korábbi követeléseik mellett. Így a Baloldali Blokk pártjai kényszerültek engedménytételre. Megállapodtak abban, hogy

4 vagy 5 megyei rendőrfőkapitányságot és minden megyében legalább egy járási rendőrkapitányságot kispapártsági emberrel töltenek be. Igéretet kaptak Nagy Ferencék arra, hogy a belügyminiszter néhány vezető közigazgatási pozíciót átad, s ha a létszámcsökkentés megtörténik, az új állásokba zömmel kispapák kerülnek. Megállapodás született a tekintetben is, hogy az önkormányzati választásokat megtartják, s a belügyminiszter utasítást ad a községi választásokról szóló törvényjavaslat haladéktalan előkészítésére. Nem sikerült azonban rögzíteni a községi választások megrendezésének időpontját. Az FKgP szeptemberben szeretne volna a választásokat megejteni, míg a baloldali pártok ezt túl korai időpontnak tartották és elvetették. A kispap vezetői a maguk részéről vállalták, hogy a március 12-i egyezmény végrehajtását teljesítik s folytatják a párton belüli tisztogatást, a konzervatív, a klerikális és a jobboldali elemeket eltávolítják, de kikötötték: újabb kizárásokhoz csak akkor járulnak hozzá, ha követeléseiket a baloldal előzetesen teljesíti. Úgy határoztak, hogy az új megegyezés végrehajtásának ellenőrzésére a pártok képviselőiből négytagú bizottságot állítsanak fel.⁴⁴

Még aznap összehívták a kormány ülését. Itt Nagy Ferenc javaslatára, aki láthatóan fellelegzett az eredményes pártközi tárgyalások után, olyan értelmű megegyezés született, hogy a koalíciós partnerek mindent megtesznek a politikai feszültség csökkentésére, felhagynak egymás támadásával, minden felmerülő vitás, nézeteltérésekre okot adó kérdést nyilvánosság kizárásával, a tömegek mozgósítása nélkül,

közvetlen tárgyalások útján oldanak meg. A miniszterelnök ajánlatát, amely szerint a Függetlenségi Front számára kidolgozna egy, a népi demokrácia továbbfejlesztésére vonatkozó politikai programot, amelynek megvalósítását a pártok kölcsönösen szavatolnák, a baloldali miniszterek válasz nélkül hagyták.⁴⁵

A pártközi együttműködésre vonatkozó elvi jellegű és részben konkrét ígéreteket is tartalmazó megállapodásokat azonban nem foglalták írásba, parafálásukra és kölcsönös hivatalos elfogadásukra sem került sor, mert közben Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád kormánydelegációval nyugati körutra indultak.

A hallgatólagos megállapodásokból az tűnik ki, hogy a Kiszgazdapártnak nem sikerült komolyabb engedményeket kicsikarnia. A pártvezetőség maga is érezte, hogy valójában nem tudott csatát nyerni, s hogy a látszólagos eredményekből fényes sikert kovácsoljon, azt a politikai baklövést követte el, hogy pontatlanul adta tovább a megegyezés tartalmát: nem teljesült igényeit elfogadottnak tüntette fel, kötelezettségeit viszont elhallgatta. Kovács Béla június 6-án a képviselőcsoport ülésén, azt közölte, hogy a községi választásokat szeptemberben megtartják, annak ellenére, hogy ebbe a baloldali pártok nem egyeztek bele. Bejelentette - nagyobbítva a számszerű tényeket - hogy az FKgP a rendőrségen 6 főkapitányi és 25 járási rendőrkapitányi állást kap, s kineveznek 100 kiszgazdapárti rendőrtisztet. Megemlítette, hogy leváltják mindazokat a polgármestereket, akik ellen kifogás merült fel és helyükre, valamint a B-listázottak helyé-

hogy a községi választások időpontjában községi nevenőre jár-

re is, kispártiak kerülnek. Kovács Béla azonban egy szót sem szólt arról, hogy az FKGP vezetősége vállalta a párton belüli burzsoá jobbszárny elleni politikai harcot és a tisztogatás folytatását. Hasonló szellemben tájékoztatta a nyilvánosságot Nagy Ferencék lapja, az Igazság is.⁴⁶

A Baloldali Blokk pártjai a megállapodásokat olyan engedményeknek tekintették, amellyel Nagy Ferencéket a koalícióban tarthatják, amellyel erősítik a kispárti centrum demokratikus vonalát, s a párt konzervatív jobboldala elleni fellépésre ösztönözhetik őket. "Ezt a sikert, a Baloldali Blokk és a Független Kisgazda Párt megegyezését, kölcsönös engedményekkel értük el, - hangoztatta a Szabad Nép - Az engedményeket a Kisgazda Pártnak tettük, de a Kisgazda Párt demokratáinak, nem pedig jobboldalának, Nagy Ferencnek, nem Dessewffy Gyulának. És pedig azért tettük, hogy a Kisgazdapárt demokratikus elemei lássák: nem velünk van bajuk, hanem pártjuk jobboldalával. A Baloldali Blokk engedményei bizalmi előleget jelentenek a Kisgazdapárt demokratáinak, hogy a magyar demokrácia megszilárdításáért folyó harcban együtt fogunk küzdeni velük, saját pártjukban meghuzódó reakciók ellen is. És a bizalmi előleg beváltása: a Kisgazda Párt demokratáinak ellenszolgáltatása a Baloldali Blokk engedményeiért."⁴⁷ Ugyanakkor a baloldali pártok visszautasították a június 4-i egyezmény félremagyarázását. A Szabad Nép az Igazság június 6-i cikkével polemizálva határozottan leszögezte, hogy a megállapodások kölcsönös engedményeken alapultak és a többségi párt maga is kötelezettségeket vállalt. A kommunista lap tagadta, hogy a községi választások időpontjában közös nevezőre ju-

tottak volna.⁴⁸ A Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága szintén nyilatkozatot adott ki, amelyben cáfolta a községi választás szeptemberi időpontjára vonatkozó megegyezést.⁴⁹ A Kiszegzardapárton belüli ellentétek kiéleződése a nyári hónapokban

A Kiszegzardapárt meghátrálása a márciusi politikai válság idején és Sulyokék kizárása, megtépázta a Nagy Ferenc-Kovács Béla-Varga Béla triumvirátus által irányított pártvezetőség tekintélyét. A Politikai Bizottság és a képviselőcsoport között a későbbiekben a nézeteltérések növekedtek. E disszonanciának, mint a kiszegzarda parlamenti frakció nemzetgyűlési szerepléséből látható, számos jele került a felszínre.

A július 4-i megállapodások elhallgatása, Kovács Béláék nem őszinte magatartásának napfényre kerülése a korábbiaknál súlyosabb belső feszültséget teremtett. Nemcsak a jobboldali csoportok, hanem a centrumhoz tartozó parasztképviselők körében is általános elégedetlenség lett urrá. A pártközpontban mindenütt hangosan méltatlankodó, fortyogó emberek lehetett csak találni. Az elégedetlenség azonban most nem a baloldali pártok, hanem a pártvezetőség és elsősorban Nagy Ferenc távollétében az ügyeket irányító Kovács Béla ellen irányult. Az ellenzéki hangulatot főként a jobboldali képviselők, Dessewffy Gyula, Hajdu Németh

Pekorny Hermannét állították, a háttérből változatlanul az

Lajos, Parragi György és Pártay Tivadar szitották.

Az egyébként is érzékeny idegzetű Kovács Béla az ellene irányuló rágalomhadjáratot nehezen tudta elviselni, június közepén vidékre utazott azzal, hogy lemond a főtitkárságról és visszavonul a politikától. Elkedvtelenedésében tulterheltsége is közrejátszott, a tervezett és részben megvalósított intézkedések ellenére a pártadminisztráció nem javult, a pártmunka dandárja továbbra is az ő nyakába szakadt; a legjelentéktelenebb ügyekben is mindenki hozzáfordult, s az általános panaszáradat felőrülte az idegeit.⁵⁰

A Kisgazdapárt polgári jobbszárnya Sulyokék kizárása után viszonylag gyorsan regenerálódott. Soraiban, a magyar demokrácia balratolódásával párhuzamosan, változások történtek. A nagytőke exponenseit tömörítő Pfeiffer-csoport mellett előretört, sőt bizonyos mértékig hangadóvá vált a zömmel értelmiségi - állami tisztviselő rétegeket tömörítő - budapesti Kerületi Elnökök Testülete. Ez a szerv jogilag alá volt ugyan rendelve az FKgP fővárosi törvényhatósági frakciója vezetőségének, valóságban azonban önálló és független intézményként működött, s egyre inkább átvette a fővárosi szervezetek irányítását. A kerületi elnökök igen befolyásos támogatóra találtak Varga Béla személyében, aki rendszeresen megjelent összejöveteleiken.⁵¹ A kisgazda jobbszárny, amelynek vezetői 1946 márciusa után Pfeiffer és Dessewffy lettek, megőrizte, sőt növelte politikai befolyását a pártban és a képviselőcsoportban, Debrecen kivéve, vidéki városi bázisai is érintetlenek maradtak. Az FKgP női szervezetének vezetését, bár élére Pokorny Hermannét állították, a háttérből változatlanul az

engedhető - hangostatták - hogy olyan tényezőnek legyen

ismert cukorgyáros felesége, a bigottan klerikális Stühmer-né tartotta kezében.⁵²

A párt felső vezetésének megingását, a június 4-i mér-sékelt eredmények keltette elégedetlenséget kihasználva, a burzsoá jobboldal támadásba lendült.

A Budapesti Kerületi Elnökök Testülete június 18-án memorandumot nyújtott át a pártvezetőségnek, amelyben kifejtette felfogását a népi demokrácia és a pártélet legfontosabb kérdéseiről. A kerületi pártelnökök megállapították: "... a budapesti választóközösséget, mint ezt nap-nap után kétségbevonhatatlan jelekből tapasztaljuk, mély-séges csalódás érte pártunkkal kapcsolatban." Ennek oka vé-leményünk szerint az, hogy a Kisgazdapárt nem töltötte be azt a hivatást, amit polgári oldalról elvártak tőle. Rész-letesen felsorolták azokat a jelenségeket, amelyek azt bi-zonyították, hogy a párt engedményeket tett, s lemondott a polgári érdekek képviselétéről. Nehézményezték, hogy a párt nem védte meg és nem tudja megvédeni tagjait és a pártonki-vülieket a baloldali erők nyomásával ill. csábításával szemben, s azok rendszerint átlépnek a munkáspártokba. Kifogásolták, hogy a B-listázásokkal kapcsolatban a veze-tőség belement abba, hogy a tisztogató bizottságokban a szakszervezetek képviseltessék magukat, anélkül, "hogy paritásos alapon a polgári oldalról is megfelelő ellen-súlyról gondoskodott volna." Ugyancsak hibáztatták, hogy a közigazgatás megtisztításában komoly szerepet kaptak a Nemzeti Bizottságok, holott azokat vagy fel kellett volna oszlatni, vagy a többségi elvnek megfelelően át kellett volna alakítani." Semmi esetre sem lett volna azonban meg-engedhető - hangoztatták - hogy olyan tényezőnek legyen

sulyos szava a B-lista ügyében, mely tényezőben a Kisgazdapárt tagjai intézményes kisebbségben vannak." A B-lista rendelet végrehajtási utasítását "jogfosztó" jellegűnek minősítették, mert az nem adott lehetőséget a tisztogató bizottság döntése elleni fellebbezésre. Rendkívül élesen bírálták a földreform radikális végrehajtását, s különösen azt, hogy a "törvénysértések", a 100 kh alatti uri és gazdagparaszi birtokok felosztásának korrigálására nem került sor, sőt a parlament törvényerőre emelte a földosztás eredményeit helybenhagyó telepítésről szóló törvényjavaslatot. "Nem vagyunk osztálypárt - irták - amiből következik, hogy a városi polgárság korántsem közönyös a földreformmal szemben, részben, mert a magántulajdon elvének flagrns megsértését látta a földreform befejezéséről szóló törvény létrehozásában, mert ez a törvény ugyan a feltétlenül védeni kívánt paraszti érdekeket részben megvédte, de teljesen figyelmen kívül hagyta a nem paraszti, de a párt szempontjából semmiképpen el nem hanyagolható és a nemzetgazdálkodási szempontból felette értékes, polgári gazdálkodó elemek minimális jogait." Szóvátették, hogy a párt beleegyezett a demokrácia büntetőjogi védelméről szóló törvény elfogadásába. A szénbányák államosítását szintén élesen támadták, felrótták, hogy a párt végül is belement a karbidgyárak államosításába, és ezzel tulment a pártvezetőség által korábban körvonalazott államosítási programon. Nem értettek egyet azzal sem, hogy a márciusi válság idején a pártvezetőség indokolatlanul eltávolította Sulyokékat. Rámutattak arra, hogy a kizárások komoly presztizs vereséget okoztak, miután kifelé mindig azt hangoztatták, hogy a

párt egységes. Ugyanakkor helyeselték az FKgP április végén indított ellentámadását, de leszögezték: a júniusi válsághoz fűzött reményeket tönkrezuzta, hogy kiderült, a vezetőség ismét engedményeket tett, beleegyezett az újabb tisztogatásokba, s nem sikerült megállapodni a közéleti választások időpontjában.

A kerületi vezetők a polgári rétegek szorongásainak adtak hangot, amikor kijelentették: "aggodalommal látjuk azt a folyamatot, melynek eredménye, ha gyökeres és gyors változás nem történik, nem lehet más, mint az ország lassu- de biztos haladása a marxista államberendezkedés felé." Szerintük az ország baloldali fejlődését a "nyugati demokrácia metódusainak", azaz a polgári demokrácia játékszabályai alkalmazásával, s a külpolitikában az angolszász orientáció előtérbe helyezésével lehetne ellensúlyozni.

Befejezésül a kerületi elnökök politikai és szervezeti jellegű követeléseket terjesztettek elő. A többi között szerepelt, hogy a Kerületi Elnökök Tanácsát ismerjék el önálló hatáskörű szervként, s a párt Politikai Bizottságában két taggal képviseltethessék magukat. A pártvezetőség rendszeres tájékoztatást adjon, ne a munkáspárti lapokból kelljen értesülniük a belpolitika fordulatairól. Sürgették, hogy a párt dolgozzon ki önálló ideológiát, a pártsajtót országszerte építsék ki s az legyen harcosabb, fokozzák a propaganda-és agitációs munkát.⁵³

Dessewffyék memorandumát szándékosan ismertettük ilyen részletesen; kitűnő összefoglalása a konzervatív-liberális, nyugati orientációju polgári jobbszárny politikai nézeteinek. A Nagy Ferenc-féle pártvezetés politikáját alapvetően

azért marasztalta el, mert az - szerintük - lemondott a burzsoá érdekek védelméről. A memorandum célja: az eddiginél határozottabb fellépésre ösztönözni Nagy Ferencéket az ország balratolódásával szemben, megmerevíteni a kiskgazdapárti politikát, utját állni a baloldálnak teendő további engedményeknek és utóljára, de nem utolsósorban megakadályozni a tisztogatást, azt, hogy a jobboldali, antikommunista képviselőknek a pártból való kizárása folytatódjék. Az arisztokrata származású politikus és környezetének fellépése a Kiskgazdapárt társadalmi bázisában zajló differenciálódás jele, a paraszti és a polgári demokrácia kezdődő szétválását mutatja.

A jobboldali kiskgazda körök a pártban és a közéletben széleskörű tevékenységet fejtettek ki; szoros kapcsolatban álltak a Sulyok vezette Szabadságpárttal, s összeköttetésbe léptek a szociáldemokrata jobboldal két vezetőjével, Peyerrerrel és Valentinyvel is. Junius elején Sulyokék - a közeli békekötésre s annak nyomán számukra kedvező helyzet kialakulására számítva - hozzákezdtek egy "tisztá" polgári párt megalakításának előkészítéséhez. A jobboldali szociáldemokraták tárgyalásokat kezdtek kiskgazda- és Sulyok-párti képviselőkkel arról, hogy kilépnek az SZDP-ből s részt vesznek a közösen kialakítandó új pártban.⁵⁴ A Kiskgazdapártban Pfeiffer, B.Szabó és Pártay vezetésével indult mozgolódás az új párt létrehozásának érdekében. Az elégedetlenkedő képviselők köréből jelentős számú, 73 kiskgazda politikus támogatását sikerült megszerezniük.⁵⁵ Az új polgári párt létrehozására és Pfeifferék kilépésére azonban

mégsem került sor, bár már a SZEB-hez fordultak működési engedélyért. Részben azért nem, mert az SZDP vezetősége és Nagy Ferencék maguk is felleptek a kezdeményezők ellen, részben azért sem, mert a kisgazda jobboldal egyelőre korainak tartotta a pártpolitikai struktúra robbantását, s inkább belülről kívánta határozottabb, következetesebb, kommunista-ellenes magatartásra szorítani a kisgazda pártvezetést. /Tildy és Nagy Ferenc egyébként élesen tiltakoztak Szakasitsnál amiatt, hogy a szociáldemokrata jobboldal kilépésre csábít kisgazda képviselőket./ Ugyanakkor a SZEB - a magyar kormány javaslatára - csupán azt a választ adta Sulyokéknek, hogy kérésüket tudomásul vették, de működésre engedélyt csak hónapok múlva kaptak.⁵⁶

Sulyokék mozgólódásától függetlenül 1946 nyarán ismét napirendre került egy új katolikus párt alakításának a terve. A politikai katolicizmus konzervatív-reakciós szárnya, amelyet Mindszenty és az egyház vezető körői testesítettek meg, az 1946 tavaszi népmozgalmak és a márciusi válság következtében kialakult körülmények között, kénytelen volt elállni a katolikus párt zászlóbontásától, de májusban már ismét puhatolózni kezdett és kapcsolatba lépett a Kisgazdapárt vezetőivel.⁵⁷ A kisgazda pártkörök elutasítása ellenére, az egyház hivatalos lapja a "Magyar Kurir" június végén bejelentette, hogy az egyház vezetői elhatározták egy katolikus párt megalakítását. E hírek hallatára - s nyilván megfelelő ösztönzésre - az FKgP katolikus képviselői /Varga Béla és környezete/ szervezkedni kezdtek. Varga Béla és Hajdu Németh Lajos első-
sorban a kisgazda képviselőcsoportban kívánt híveket sze-

rezni az új pártalakulat számára. De hamarosan ez a kísérlet is kudarcba fulladt. A Kisgazdapárt ismételten világosan megmondta Mindszentynek, hogy nem helyesli új politikai erő színrelépését, nem kívánja az adott helyzetben a párt társadalmi háttérének megbontását. Mindszenty végülis visszakozott, s elállt attól, hogy hivatalosan működési engedélyt kérjen.⁵⁸

A kisgazdapárti polgári körök mozgólódása a fővárosi politikában is éreztette hatását. Dessewffyék sorozatos akciókat indítottak annak érdekében, hogy a párt budapesti törvényhatósági frakciójának vezetőségét, amelyben 1946 márciusa után a baloldaliak jelentősen előretörtek, megbuktassák. Junius végén a törvényhatósági bizottsági ülésen egy lényegtelen napirendi pontnál majdnem laszavazták Kővágó László kisgazdapárti polgármestert. Julius 1-én az FKgP fővárosi frakciójának értekezletén Dessewffyék éles támadást indítottak a Bognár József vezette Intéző Bizottság ellen, kifogásolták, hogy erélytelen a B-listák elkészítésénél, s a községi politikában nem domborodik ki a párt többségi fölénye. A városházi csoport vezetősége erre lemondott, a baloldali és a centrumhoz tartozó kisgazda városatyák azonban részben visszaverték a jobboldal támadását, s javaslatukra Bognárék visszavonták lemondásukat. Dessewffy és környezete ebbe csak úgy egyezett bele, hogy a politikai válság elmúltával új frakcióvezetőséget fognak választani.⁵⁹

A Kisgazdapárt felső vezetését azonban nemcsak a hangadó polgári politikusok oldaláról, hanem a baloldali értelmiségiek köréből is bírálat érte. Az "O" csoportnak

március 12-e után sikerült némileg további teret nyernie a párt felső vezetésében. Kétségtelenül jelentős eredménynek tekinthető, hogy Ortutay Gyula, a haladó értelmiségiek egyik vezetője, május elején a Politikai Bizottság tagja lett,⁶⁰ így Dobi mellett most már két jelentős baloldali politikus foglalt helyet a párt irányító szervében. Barcs Sándort, a propaganda osztály főnökévé nevezték ki, aki e fontos poszton a centrumhoz tartozó Vörös Vincét váltotta fel. Feladatát azonban csak nagy nehézségek árán tudta ellátni, politikai bizottsági és osztályvezetői ülésekre szándékosan nem hívták meg, s nem tájékoztatták a folyó ügyekről.⁶¹ A kisközpárti balszárny közéleti súlyának növekedése azonban nem annak következménye volt, hogy tömegbefolyása és népszerűsége emelkedett, hanem a koalíció balszárnyának támogatásáé. A baloldaliak bevonása a pártvezetésbe feltehetően a Kommunista Párt követelésére történt. Nagy Ferencék - részben a szélkifogás taktikáját követve - ehhez hozzájárultak.⁶² Június 14-én az értelmiségi csoport, az MKP tanácsára, újabb memorandumot intézett a Kisközpárt vezetőségéhez, kifejtve benne véleményét a párt helyzetéről. Ortutayék mindenekelőtt rámutattak arra, hogy a pártapparátus a felbomlás állapotában van, erőskezdő vezetésről, egységes irányításról, a mindinkább széthúzó erők összefogásáról, pártfegyelemről alig lehet beszélni. A politikai és szervezeti egység megteremtésére a választások óta jelentős kísérlet nem történt, sőt a felszabadulás után a pártba özmölött mandátumhoz és fontos pozícióhoz jutott antide-

venniát vizsgálják felül, tendenciósus sajtópolitikáját

mokratikus elemek nagy befolyást gyakoroltak a pártvezetőségre és megkísérelték azt eltolni egy jobboldali reakciós politika irányába. S ha ez nem is sikerült, de a jobboldali csoportok magatartása következtében, az FKgP kormányzati tevékenysége megnehezült, a demokratikus erők közötti viszony megromlott. A felsővezetés erélytelensége és következtelensége, amely a pártegység bomlásához vezetett, a másik oldalon azt eredményezte, - hangoztatták - hogy a munkáspártokkal szemben a párt nem tudta megvédeni érdekeit. A munkáspártok bizalmatlansággal kísérik a párt ingadozásait és határozatlanságát. Mindez szükségszerűen kihat s egyben veszélyezteti a koalíciós kormányzás fenn tartását, amely pedig az ország és az FKgP alapvető érdeke is. FKgP további megtisztítását, belső demokratizálását. A párt egységének és a szocialista pártokkal való együttműködés feltételeinek biztosítása érdekében a baloldaliak javasolták, hogy a vezetőség önként kezdjen hozzá a párt jobboldali elemektől való megtisztításához. Szólítsák fel távozásra azokat, akik Sulyokékkal változatlanul együttműködnek, s azokat is, akik Pfeifferék pártrobbantási akciójában résztvettek, s nyíltan hangoztatják, hogy csak megfelelő alkalomra várnak s kilépnek a pártból. Követelték, hogy az országos vezetőség kezdjen hozzá a vidéki szervezetek radikális megtisztításához is. Első lépésként azt javasolták, hogy a konzervatív jobboldal hangadójává vált budapesti kerületi elnökök egy részét azonnal váltsák le. Sürgették, hogy teremtsenek rendet a pártsajtó ügyében, a Kis Ujság és a Magyar Nemzet irányvonalát vizsgálják felül, tendenciózus sajtópolitikáját

szüntessék be, Antalfy Gyulát helyezték el a Kis Újságnál vezető beosztásban. Szóvátették a szélsőjobboldali vezetés alatt álló női szervezkedés helyzetét, s kérték, hogy a népi demokrácia-ellenes magatartása miatt kompromittálódott Független Ifjúság tevékenységét vizsgálják felül és szervezzék újjá. Befejezésül szorgalmazták, hogy a párt lépjen fel saját tagjaival szemben is, ha korrupciós jelenségek felmerülnek.⁶²

A memorandumot a baloldali értelmiségiek 22 tagu csoportja írta alá,⁶³ s a képviselőcsoport tagjai között szétosztották. Az aláírók között /márciustól eltérően/ parasztpolitikusok nem szerepeltek. Ortutayék akciója ismét azt célozta, hogy a Baloldali Blokk törekvéseivel összhangban, az FKGP további megtisztítását, belső demokratizálódását elősegítse. A pártvezetés azonban, egyetlen lényegtelen engedménytől eltekintve, nem teljesítette a baloldali kiszgázók követelését.

Bár a Kiszgázdapárt vezérkara a néptömegek mozgósításában inkább veszedelmet, mint politikai fegyvert látott, s korábban igyekezett leszerelni azokat, 1946 márciusa után - s ez a jobboldali ellentámadás egyik legfeltűnőbb vonása - maga is megpróbálkozik az "alulról" és "felülről" való harc kombinálásával.⁶⁴ Május-junius folyamán a párt agitációs és propaganda tevékenysége kiszélesedett, országossá vált. Nagy erővel folyt a paraszti tömegek felvonultatása; rendszeresen, hetente, tartották a népgyűléseket és a pártnapokat; tizezreket megmozgató ún. "tájéegység" rendezvényeket szerveztek. A vidéki kiszgazda pártsajtó bíráló hangneme is erősödött. A pártvezetőség annyiban tar-

totta magát a koalíciós megállapodásokhoz, hogy maga semmilyen politikai akciót nem kezdeményezett, inkább a Parasztszövetséget tölta előtérbe. A párt vidéki tevékenységének fellendülésében a jobboldali kigazda szervezetek játszottak nagy szerepet. A Kigazdapárt agitációja a legerőteljesebb és a legszélsőségesebb a Dunántúlon volt. Vas megyében, Szentgotthárdon, június elején 3-5 000 ember előtt tartott beszédében Parragi György élesen bírálta a Kommunista Pártot, s a népi rendőrség munkáját. Szavainak hatása megyeszerre érződött, a kigazda szervezetek fellélegeztek, csaknem mindenütt jobboldali ellenzéki hangulat lett urrá.⁶⁵ Rum községben egy kigazdapárti népgyűlésen olyan közbekiáltások hangzottak el, hogy "Ki az országból Rákosival, Szakasits-csal!" A rendőrség le akarta tartóztatni azokat a helyi lakosokat, akik a demokrácia-ellenes kijelentéseket tették, védelmükre a Kigazdapárt több mint 100 tagja tüntetést rendezett. Beidőzték őket a szombathelyi rendőrségre, de nem jelentek meg. "Véleményem szerint - hangoztatta az MKP Vas megyei titkára - jó lenne a Kigazdapárt tudomására hozni, hogy Vas megyében az egész vármegyei vezetőség, képviselőikkel egyetemben, a helyzet felborítására törekednek, sőt, mint a rumi eset is bizonyítja a hatóságokkal való összecsapásig fokozzák a harcot."⁶⁶ Zalában Belső Gyula a stabilizáció ellen kelt ki, azt igyekezett bizonygatni, hogy az infláció felszámolását a magyar kormány belső erőből nem tudja végrehajtani.⁶⁷ Somogyban a kommunista-ellenes agitáció élén Vidovics Ferenc kigazda főispán állt. Kovács József képviselő, a Parasztszövetség

Somogy megyei alelnöke, aki korábban baloldali volt, nemcsak a koalíció ellen tiltakozott, hanem a "kolhoz" rendszert is támadta: "Én kijelentem - hangoztatta - hogy ebben az országban kolhozrendszert nem létezik bevezetni! Az eszményekért meg is tudunk halni, mi az ellen tiltakozunk, hogy a mi ősi drága magyar földünket bárki összeszántsa."⁶⁸

Baranyában a konzervatív-klerikális beállítottságu Peer Viktor irányította a koalíció és a Kommunista Párt elleni hajszát. Lapja a Független Nép nyíltan bírálta a Baloldali Blokkot és felszámolását követelte.⁶⁹ Peérék jobboldali politikája miatt később szakításra került sor a Nagy Ferencékhez közelálló demokratikus beállítottságu Baranya megyei vezetés és a konzervatív pécsi városi tagozat között. Tolnában és Baranyában, ahol jelentős számban élt német kisebbség, akiket a nagyhatalmak potsdami megállapodása értelmében ki kellett telepíteni az országból, a Kisgazdapárt lépett fel a legerőteljesebben a kitelepítések ellen. A kisgazda magatartást nem emberbaráti szempontok motiválták, hanem elsősorban az, hogy a vidéken a párt tagságának többsége a német nemzetiségűek köréből került ki, s eltávolításukkal tömegei jórészenek elvesztését féltette.⁷⁰

Fejér megyében az SZDP jobbszárnya és a Kisgazdapárt megyei vezetése közös akciót indított a kommunista alispán ellen, amelynek következtében az egész megyében megromlott a politikai hangulat.⁷¹ Az FKgP Veszprém megyei titkársága nyíltan ugyan nem támadta a Kommunista Pártot, de hozzákezdett a Kommunistákra kompromittáló anyagok gyűjtéséhez, amelyeket a községi választások előtt kívántak szellőztetni.⁷² Az egész Dunántulon kialakult helyzetet jól jellemzi

Szobek András kommunista képviselő jelentése: "Egész Somogy megyében, sőt az egész Dunántulon tett körutam alkalmából világosan láttam azt, hogy nagyon kommunista és szovjet-ellenes hangulat van, s ezt mesterségesen szítják a Kiszgazdapárt vezetői sőt a Kiszgazdapárt nemzetgyűlési képviselői." ⁷³

Az Alföldön sem sokban különbözött a kiszgazdapárti kampany. Itt is élesen támadták a Kommunista Pártot és a Nemzeti Parasztpártot, s a "félelem nélküli élet" biztosítását sürgették. Békés-megyében a gesztési /ma sarkadi/ járás kiszgazda szervezete követelte, hogy a Kiszgazdapárt egyedül vegye át a hatalmat, lépjen szövetségre Sulyokékkal és Peyerékkal. Szinte történelmi anakronizmus, hogy Rajk László helyett az egykori fajvédőből lett kiszgazda vezért, Eckhardt Tibort akarták a belügyminiszteri székbe ültetni! A járási szervezet határozata szerint a Kiszgazdapárt harcol: "... az országvesztő, internacionális, osztályharcos törekvések ellen és fék gyanánt csillapítja a keresztény nemzeti érzésű magyar milliók türelmetlen kifakadásait!" ⁷⁴ Csongrádban az FKGP hozzákezdett - eléggé sajátos módon - a parasztegység megvalósításához. A kiszgazdapárti kulákok csak kiszgazdapárti szegényparasztoknak adtak munkát, s háttérbe szorították azokat, akik a beszolgáltatásnál a módos parasztság ellen foglaltak állást, vagy kommunisták voltak. A parasztegység egyetlen való értelmezése és realizálása a valóságban a falun belüli osztályellentétek kiéleződését eredményezte. ⁷⁵ Szabolcs megyében a Kiszgazdapárt tevékenysége az un. Andrásy-ügy kapcsán lendült fel. Egy szabolcsi faluban a helyi pártszervezet verekedést provokált az MKP

kedő jobboldali légkörre jellemző, hogy Nyíregyházán kisér-
tagjaival, egy kommunista párttagot hátbaszurttak. A nyíregy-
házi rendőrség letartóztatta a majdnem lincseléssé fajuló
összeecsapás szellemi irányítóját, a helybeli főjegyzőt, és
a Kisgazdapárt vezetőit. A megyei kiskgazda vezetők követel-
ték, hogy a fogvatartottakat engedjék szabadon. Miután ez nem
történt meg, Andrassy Dániel kiskgazda főispán és nyomására
néhány kiskgazda képviselő a szabolcsi Kis Ujságban nyíltan
vádát emelt a nyíregyházi kommunista rendőrfőkapitány ellen,
és felszólították a belügyminisztert, hogy csináljon rendet
a megyében. A nyilvános parlamenti interpelláció - amely
önmagában is szokatlan parlamentáris kormányzás idején -
a pártközi megállapodások nyílt megsértését jelentette, a
kiskgazda jobboldal ismét fittyet hányt arra a megállapo-
dásra, hogy a pártok az egymás elleni agitációt felfüg-
gesztik és a felmerülő kérdéseket tárgyalások útján rende-
zik. Példa nélkül állt az a tény - ilyen sem a háboru előtt,
sem a felszabadulás után nem fordult elő - hogy a főispá-
ni kar egyik tagja nyilvánosság előtt bizalmatlanságát fe-
jezze ki hivatali előljárója, a belügyminiszter ellen.
Rajk az Andrassy-ügyet a Minisztertanács elé vitte, amely
miniszteri bizottságot küldött ki az ügy kivizsgálására,
s a kiskgazdapárti főispánt felfüggesztették állásából.
Andrassy Rajkhoz intézett nyílt levélben tiltakozott az
ellene hozott rendszabályok miatt, de a provokációs levelet
publikáló megyei kiskgazdapárti lapot három hétre betiltották.⁷⁶
Nagy Ferenc miniszterelnök maga is felháborodottan érte-
sült arról, hogy saját pártjának tagjai lépnek fel kormá-
nya tekintélyének aláásása érdekében. A Szabolcsban ural-

kodó jobboldali légkörre jellemző, hogy Nyiregyházán kizárták a pártból azokat a kisközségeket, akik be akartak lépni a Baloldali Blokkba.⁷⁷

Észak-Magyarországon, ahol az u.n. Felvidéki Csoport, Pártay és környezete működött, a kisközségi párti jobboldal agitációja, amelyet az egyházi körök is támogattak, szintén széles hullámokat vetett. Pfeiffer bizalmasainak egyike, a nagytőkés körökkel kapcsolatban álló Acsay László, egy népgyűlésen szinte utolsó hangon támadta a munkáspártokat: "... minden áron fenntartjuk a koalíciót a békekötésig - tépte a száját - de ha meglesz a béke, jövünk mi és szét-rugjuk ezeket a kisebbségben lévő senkiházi szélhámosokat és kirugdaljuk a község vezetéséből őket, hogy a nyakukat törjük. Fel kell akasztani ilyen pártokat vezéreikkel együtt."⁷⁸

A balassagyarmati járás kisközségei szervezetének körlevele az aratás kezdetét jelentő Péter Pál ünneppel kapcsolatban a következőket jelentette ki: "Mi magyar parasztok elsősorban magyarok vagyunk, azután kisközségi pártiak, de sohasem nemzetköziek, sohasem marxisták, és a mi ünnepünk csak a magyar kenyér ünnepe lehet, és nem május 1, hanem Péter-Pál napja, a magyar parasztságnak, amely az ország 75%-át alkotja, nemzeti ünnepe." A járási elnök egyébként utasította a helyi szervezeteket, hogy az ünnepségeket az FKGP és a Parasztszövetség rendezze "a baloldali blokk nélkül", és vegyék fel a kapcsolatot az egyházzal.⁷⁹

Szakács József képviselő a június 29-i tolcsvai nagygyűlésen pl. kijelentette, hogy "Mindszenty igazi magyar". Azt állította, hogy: "A koalíciót csak azért nem oszlatjuk fel,

mert ha esetleg feloszlatnánk, egy forradalom robbanna ki ebben az országban." Dubay István jobboldali képviselő Rajk László belügyminisztert bírálta. Követelte, hogy Dulinnak, az FKgP belügyi államtitkárának a kormány adjon teljes hatalmat a rendőrségen, és a "politikai rendőrséget töröljék el." Ő is dezinformálta hallgatóit a június 4-i megállapodások tartalmáról.⁸⁰

1946 júniusának végén a Parasztszövetség országsszerte arató ünnepségeket rendezett. A gyűléseken különböző kiáltványokat, feliratokat, határozatokat fogadtak el. Ezek szóvátették a közép- és a gazdagparaszság gazdasági és politikai követeléseit, mindenekelőtt a községi választások megtartását sürgették. E határozatok azonban egyoldaluan kiségrárus beállítottságúak voltak, erősen ipar- és városellenes éllel, ugyanakkor helyenként az ujonnan földhözjuttattak, a szegény és kisparaszság ellen is irányultak. Ugyancsak komoly hangsúlyt kapott bennük a vallás védelme is.⁸¹

1946 nyarán tehát a politikai ellentétek a Kisgazdapártban elmélyültek. Nemcsak a haladó értelmiségi-szegényparashti balszárny és a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a gazdagparaszság támogatását élvező konzervatív jobboldal távolodott el egymástól, hanem a demokratikus kis- és közép-paraszság zömét és egyes gazdagparashti csoportokat tömörítő centrum is szembekerült mind a két pólussal. Sőt, ezen túlmenően, mint Varga Béla politikai szereplése mutatja, magában a centrumban is megkezdődött bizonyos, nem jelentős politikai differenciálódás.

Belső ellentétek következtében a párt felső vezetése a

csaknem az anarchia szélére jutott. Nagy Ferencék természetesen tisztában voltak a képviselőcsoport helyzetével és igyekeztek ellensúlyozni a Pfeiffer-Dessewffy vezette burzsoá jobboldal kommunista-ellenes agitációját, a nyílt politikai harc vállalása helyett azonban kulisszák mögötti egyezkedéssel próbálták eltüntetni az ellentéteket. A miniszterelnök visszatérése után július elején bizalmas tárgyalások kezdődtek annak érdekében, hogy rendet teremtsenek a párt házatáján, s azokat, akik a pártvezetőség koalíciós politikájával ellentétes tevékenységet fejtenek ki, vagy a képviselők egy részét más politikai szervezetekbe csalogatják, felelősségre vonják. A bizalmas megbeszélésekről kiszivárgott hírek szerint 10-13 kispazda képviselő kizárása merült fel. Tervezték, hogy négy kispazda főispánt, /köztük Vidovicsot/ leváltanak, felmentenek néhány vidéki kispazda elnököt, elsősorban Peer Viktort és Pfeiffert visszahívják a kormányból.⁸² A belső harcok eredménye mindössze annyi lett, hogy Balla Antalt, a Kis Ujság felelős szerkesztőjét menesztették, helyébe a kispazdapárti baloldal jelöltje, Antalffy Gyula került, s a lapszerkesztőség jobboldali munkatársait elbocsátották. A beharangozott kizárásokra és egyéb személyi változásokra azonban nem került sor. Mindez kétségtelenül a jobboldal sikerét jelentette. Nagy Ferencék nekik tettek engedményeket.

Az 1946 július 16-i koalíciós egyezmény

1946 június-júliusa a magyar népi demokráciának ismét

súlyos két hónapja volt. Az infláció most már szinte követ-
hetetlen száguldása eredményeként a dolgozók életszínvona-
la a tavaszi valamelyes javulás után újból visszaesett. A
középrétegek körében a régi államapparátus megtisztítása,
a B-listázások keltettek nyugtalanságot. A Kisgazdapárt el-
lentámadása a vidék hangulatát kavarta fel, s ha szó sem
volt arról, hogy a belső ellentétek a polgárháboru szélé-
re sodorták volna az országot, a politikai feszültség ked-
vezett a kisebb-nagyobb fasiszta-jellegű akcióknak. Ezek
közül a legnagyobb visszhangot a Teréz-köruti, a szovjet
katonák ellen, világos nappal elkövetett merénylet vál-
totta ki.⁸³

A szovjet katonák elleni merénylet Magyarországon,
ahol a Szövetséges Ellenőrző Bizottság is szovjet vezetés
alatt állt, súlyos politikai következményekkel járhatott
volna. A Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága azonnal
ülést tartott, amelyen megbeszélték a kialakult politikai
helyzetet. Elemezve a Teréz-köruti merénylet előzményeit,
arra a következtetésre jutottak, hogy a népi demokratikus
erőknek ismét kezdeményezően kell fellépni a magyar demok-
rácia reakciós szélsőjobb- és konzervatív jobboldala ellen.
A baloldali pártok megállapították, hogy a június 4-i koa-
líciós egyezményből semmit sem hajtottak végre. Felkérték
a Kisgazdapártot, hogy az egyezmény ellenőrzésével megbí-
zott négyes bizottságba küldje el megbizottait, hogy az
munkához láthasson.⁸⁴ Június 22-én felkeresték Tildy Zoltán
köztársasági elnököt, tájékoztatták a politikai helyzet-
ről, s megállapodtak abban, hogy a kormányküldöttség

nyugati útja után folytatják a pártközi tárgyalásokat.⁸⁵

Ezzel egyidejűleg a baloldali pártok nyílt levelet intéztek az FKgP tagjaihoz, amely emlékeztetett a június 4-i megállapodásokra, s rámutatott arra, hogy végrehajtásukra mindeddig nem került sor, a négyes bizottság nem ült össze. Az okmány figyelmeztette: az ország és a koalíció érdeke az egyezmény feltétlen betartását követeli meg, s egyben kifejezésre juttatta, hogy: "A Baloldali Blokk kész arra, hogy vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesítse." A levél tárgyilagos és meggyőző okfejtéssel leplezte le a kisgazdapárti jobbszárny kétkulacsos magatartását és a vidéki ellenzéki hangulat terjedését. Békülékeny hangnemben szólt a kisgazdapárti követelésekről és elismerte azok igazságát. "Független Kisgazdapárt paraszti tömegeinek joguk van az őket megillető részt követelni a magyar élet irányításából, az ország kormányzásából." - hangoztatta, majd hozzáfűzte: "De azt a jogot nem lehet a jobboldallal szövetségben érvényesíteni, csak velünk, a Baloldali Blokk munkásaival és parasztjaival szövetségben." A politikai irat felkérte a Kisgazdapárt demokratikus parasztjait, hogy támogassák a baloldali pártok küzdelmét a magyar demokrácia burzsoá érdekeket képviselő jobboldala ellen.⁸⁶

A Nyílt levél komoly visszhangot váltott ki a Kisgazdapártban. A polgári jobboldal és a paraszti centrum egy része azonnal élesen tiltakozott ellene. Szenner József, az FKgP VIII. kerületi elnöke, a többi kerületi elnökkel egybehangzóan, visszautasította a baloldal állásfoglalását, s azt a

párt ügyeibe való beavatkozásnak minősítette s úgy értelmezte, hogy a munkáspártok újabb kizárásokat követelnek, amiről szó sem volt benne. Tiltakozott a párttagok vélt kizárása ellen az FKgP szarvasi szervezete és elutasító válasz érkezett a győri kiskgazdák köréből is.⁸⁷

A párt értelmiségi balszárnya és a paraszti centrum demokratikusabb beállítottságú része viszont azért szállt sikra, hogy határozott választ adjanak a BB-nak a június 4-i egyezmény végrehajtását sürgető követeléseire. Gulácsy György, a haladó értelmiségi csoport egyik vezetője, kijelentette: "A Baloldali Blokk Nyílt leveléről meg kell állapítanom, hogy hangja becsületes, szándéka tiszta, nem párt és osztályérdekeket néz, hanem a magyar nép egészének vitális érdekeit." Közölte: támogatja a párton belül a reakciós jobboldali elemek elleni küzdelmet.⁸⁸

A pártvezetőség maga is felfigyelt a Nyílt levél békülékeny együttműködést sürgető hangjára, s megfelelő kiindulópontnak tekintette a tárgyalások folytatása szempontjából.⁸⁹ Bár a kiskgazdák a június 4-i megállapodások végrehajtását ahhoz kötötték, hogy előbb a baloldal engedjen s ők majd csak igényeik teljesítése után tisztogatnak, nem zárkóztak el a távábbi pártközi tárgyalások elől, s elfogadták Tildy Zoltán köztársasági elnök kezdeményezését, hogy az aktuális és vitás belpolitikai kérdéseket minél előbb ismét közösen próbálják megoldani. Tildy lakásán július 8-tól sorozatos pártközi értekezletek kezdődtek. Ezek napirendjén három kérdés csoport szerepelt: a stabilizáció, a SZEB jegyzéke, és a június 4-i koalíciós megállapodás végrehajtása. A stabili-

szükségességét illetően valamennyi demokratikus párt felfogása megegyezett és a részletkérdések tisztázása sem ütközött különösebb nehézségekbe. A legfontosabb belpolitikai problémák egyikét, a B-listázások befejezését illetően az FKGP elfogadta a július 31-i határidőt.⁹⁰

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a Vörös Hadsereg parancsnokságának felkérésére a belpolitikai helyzet romlása miatt tiltakozó jegyzéket nyújtott át a magyar kormánynak. Ebben közölte, hogy az utóbbi időben gyakori merényletek történtek a szovjet katonák és tisztek ellen, amelyek 50 áldozatot követeltek. A SZEB megítélése szerint a merényletek az általános politikai hangulattal függnek össze, ezért megelőzésüknek is politikai feltételei vannak. A Magyarország felett ellenőrzést gyakorló nemzetközi testület, többek között intézkedéseket kért számos demokrácia ellenes ifjúsági szervezet, köztük a KAIOT és Cserkész Szövetség, feloszlataására, a Független Ifjúság vezetőségének leváltására, továbbá Andrassy Dániel szabolcsi, Vidovics Ferenc somogyi és Zeőke Antal esztergomi kispáncok felmentésére. Szükségeseinek tartotta, hogy a BM az összes működő egyesületet vegye lajstromra és gondoskodjon ellenőrzésükről, adott esetben betiltásukról. Ragaszkodott hozzá, hogy a magyar szervek hajtsák végre a fegyverek beszolgáltatására vonatkozó rendeleteket. A SZEB a magyar kormány közbenjárását kérte annak érdekében, hogy a papság hagyjon fel a Vörös Hadsereg és a Szovjetunió rágalmozásával. Végeztül azt kérte, hogy Filler, Gyulai és B. Racz kispánc képviselőket, akiknek neve a fasiszta jellegű szervezkedések intézkedések politikai következményeire nem vállaltak

kapcsán felmerült, állítsák magyar bíróság elé.

A SZEB jegyzéke lényegében a Baloldali Blokk hónapok óta napirenden lévő követeléseit ismételte meg. A nemzetközi szervezetnek, amely a békeszerződés megkötéséig a főhatalom birtokosa volt, jogában állt véleményt nyilvánítani a magyar politikai élet kérdéseiről, sőt közvetlen utasításokat is adhatott volna. A SZEB azonban tiszteletben tartva az ország szuverénitását csupán intézkedéseket kért. A kiszagzdapárti vezetőket meglepetésként érte a jegyzék; komolyan nehézményezték, hogy a baloldal a SZEB, s elsősorban a szovjet hatóságok, segítségét is igénybe veszi követeléseit elfogadtatására. Nagy Ferenc óvatosan megpróbálta megkérdőjelezni a SZEB jegyzékének indokoltságát, Varga Béla és Balogh István azt hangoztatván, hogy a szovjet hatóságok az egyházat támadják, védelmükbe vették a katolikus ifjúsági szervezeteket, főleg a KALOT-ot, s amellet érveltek, hogy a papságot meg kell nyerni a demokrácia számára. Az MKP, az SzDP és az NPP viszont a szovjet jegyzék maradéktalan teljesítése mellett foglalt állást. Ebben a kérdésben Tildy a baloldalhoz csatlakozott, noha maga is kifejezte aggodalmát amiatt, hogy a jegyzék a katolikus papságnak az új demokratikus renddel megbékélést kereső részét ismét Mindszenty karjaiba lökheti vissza. A Kiszagzdapárt nem merte megkockáztatni, hogy szembeforduljon a SZEB-bel, s ha kellettlenül is, de hozzájárult a követelések elfogadásához. A magyar kormány válaszijegyzékében ígéretet tett a SZEB kívánságainak teljesítésére, Nagy Ferenc azonban közölte Puskinnal, a Szovjetunió magyarországi követével, hogy az intézkedések politikai következményeiért nem vállalnak

felelősséget.⁹¹

A belpolitikai kérdések tisztázására irányuló tárgyalások július 10-én folytatódtak. A SZEB jegyzőkének hatásaként a Kisgazdapárt magatartása hirtelen megmerevedett, ismét előhozták korábbi hatalmi követeléseiket, s sürgették a baloldal ígéreteinek beváltását. Kovács Béla előterjesztett egy egyezmény tervezetet, amely a június 4-i megállapodásokat foglalta magába. A községi választásokat illetően visszatért ahhoz a kisgazdapárti állásponthoz, hogy azokat szeptemberben meg kell tartani. Nagy Ferencék elsősorban azt szerették volna elérni, hogy az önkormányzati választásokra vonatkozóan egyezzenek meg a kormánykoalíció tagjai. Rákosi és Szakasits azonban ismételten leszögezték, hogy a válságos politikai helyzet megoldásának s a megegyezéseknek az az alapvető feltétele, hogy a kisgazdapárti vezetés lépjen fel pártjának egyre aktívabbá váló konzervatív jobboldala ellen és kezdjen hozzá a radikális tisztogatáshoz. A stabilizáció sikerét féltve változatlanul elutasították a községi választások szeptemberi időpontját. Az NPP szintén hasonló véleményen volt. Erdei a választások megtartását az SZDP-vel egyetértőleg a közigazgatás átszervezésével kötötte össze. Tildy most a kisgazdapárti vezetők mellé állt, annak ellenére, hogy a politikai helyzet jobbratolódását, Sulyokék és az FKgP Pfeiffer-Dessewffy-féle jobbszárnya szervezkedését, a magyar demokrácia szempontjából veszélyes jelenségnek tartotta, a politikai válságból való kiutat a kisgazda pártvezetés helyzetének megerősítésében, közéleti tekintélyének helyreállításában látta. Az volt a véleménye, hogy a

Kisgazdapárt követeléseit teljesíteni kell, azért, hogy ne érezze magát nélkülözhetőnek az ország vezetésében. "Ha nem sikerül összefogni a Kisgazdapártot eredeti és igazi demokratikus vonalán - mondotta - akkor a párt széthullik és a demokratikus szárny passzivitásba megy. Ez súlyosan veszélyezteti az egész magyar demokráciát."

A köztársasági elnök javasolta, hogy a Baloldali Blokk egy nyilatkozatban kötelezze el magát a községi választások őszi megtartása mellett. A kisgazda vezetők azonban nem voltak hajlandók visszavonulni. Kovács Béla azt ajánlotta fel csupán, hogy a választások szeptemberi időpontjától elállnak, ha a Baloldali Blokk az általuk előterjesztett egyezménytervezet egyéb pontjait teljesíti.

Ezt a baloldal nem fogadta el, erre az FKgP főtitkára Tildy javaslatait is elutasította. A pártközi tárgyalások ismét kátyuba jutottak. A Baloldali Blokk ragaszkodott ahhoz, hogy a Kisgazdapárt előbb tisztogasson, szabaduljon meg burzsoá jobbszárnyától, s csak azután kaphat újabb hatalmi pozíciókat, a kisgazdapárti vezetők viszont csak azután voltak hajlandók tisztogatni, ha előbb követeléseiket elfogadják. Kovács Béla csalódottan és teljesen elkeseredetten hagyta el az értekezletet. A tárgyalások öt napra félbeszakadtak.⁹²

E néhány nap alatt a kül- és belpolitikában olyan események történtek, amelyek arra késztették Nagy Ferencéket, hogy lazítsanak merev álláspontjukon. A pártonkívüli képviselők a színpalak mögött szervezkedni kezdtek annak érdekében, hogy hívják össze a nemzetgyűlést. Számukra ez volt az egyetlen legális hely, ahol kifejthették nézeteiket,

lások. A párizsi békekonferencia idejére az FKgP rendelkezni mert működési engedéllyel és önálló pártlappal nem rendelkeztek. Sikerült a ház összehívásához szükséges 61 képviselő aláírását megszerezniük, közülük 20-an a Sulyok párthoz, és kb. 40-en az FKgP polgári jobbszárnyához tartoztak. Az aláírók között ott találjuk Gyulai Lászlót, Jármay Gyulát, Szemes Józsefet, Harmathy Endrét, Saláta Kálmánt, Szolnoki Istvánt és másokat.⁹³ Sulyokék július 12-13-án nyújtották be beadványukat. Céljuk egyrészt az volt, hogy deklarálják pártalakítási törekvéseiket, nyilvánosságra hozzák programjukat, másrészt a parlament nyilvánosságát felhasználva támadást indítsanak a pártközi tárgyalások, mindenekelőtt az FKgP ellen, hogy a koalíciós egyezmény létrejöttét megakadályozzák. A nemzetgyűlés július 18-án összejött az egyébként is esedékes felhatalmazási törvényjavaslat megtárgyalására.

A kisgazda pártvezetőség számára a jobboldal újabb akciója ismét komoly presztizsvesztést jelentett. Igazolta a kommunisták azon jelzéseinek helyességét, amelyek a Pfeiffer-Dessewffy szárny és Sulyokék összejátszására utaltak, s amelyeket a kisgazdapárti vezetés igyekezett elhallgatni. Nagy Ferencék a párt belső helyzete miatt mindenképpen egyezséget akartak kötni, s tartottak attól, hogy a Szabadságpárt parlamenti offenzívája esetleg veszélyeztetheti a Baloldali Blokkal való tárgyalások sikerét. Magatartásuk változásában külpolitikai események is közrejátszottak. Július 12-én befejeződött a nagyhatalmak külügyminisztereinek párizsi értekezlete, s köztudottá vált, hogy a hónap végén megkezdődnek a béketárgya-

tartották követeléseiket, s bár nehézségyesték a baloldali

lások. A párizsi békekonferencia idejére az FKgP rendezni akarta a vitás kérdéseket azért, hogy a nyugodt belpolitikai légkör megfelelő alapot nyújtson a magyar követelések alátámasztására.

Julius 14-én Baján Nagy Ferenc beszédet mondott. Kiállt a koalíció fenntartása és a legsürgetőbb nemzeti feladatok, mindenekelőtt a stabilizáció végrehajtása mellett. Nem támadta partnereit, hanem óvatos, békülékeny hangon kérte a Baloldali Blokk pártjait, hogy ha azok "...ugy érzik, engedményekre van szükség, tegyék meg ezeket a magyarság nyugodt élete és a biztos kormányzás érdekében." Egyben felhívta a kisgazdapárti képviselőket, hogy fontolják meg mit mondanak a nyilvánosság előtt, és ne bírálják a koalíciót.⁹⁴ A Kis Ujság aznapi számában Kovács Béla vezércikkben állt ki a stabilizáció mellett. E pártpolitikai akciók kifejezésre juttatták, hogy a Kisgazdapárt hajlandó módosítani álláspontját s ezt kéri a másik féltől is.

Ilyen előzmények után ült össze július 15-én a pártközi értekezlet. A Kommunista Párt, amely a stabilizáció végrehajtásához szükséges nyugodt belpolitikai légkör megteremtése érdekében maga is kereste a megegyezés lehetőségeit, rugalmasabb álláspontra helyezkedett, de az engedmények mértékét illetően kitartott a baloldal 1946 június 1-én körvonalazott álláspontja mellett s egyben újból követelte, hogy a Kisgazda pártvezetés a munkáspártokkal közösen lépjen fel saját konzervatív, kommunista-ellenes jobboldala ellen, folytassa a tisztogatást a pártban és a Dessewffyék uralta fővárosi törvényhatósági bizottságban, s változtatson a párt sajtópolitikáján.⁹⁵ Nagy Ferencék szintén fenntartották követeléseiket, s bár nehézményezték a baloldal

ujabb személyi kívánságait, hajlandónak mutatkoztak az alkura. A pártközi értekezlet elhatározta, hogy a községi választásokat meg kell tartani, de azt egyben össze kell kötni a közigazgatás demokratikus reformjával. Az FKGP vezetői, noha belátták, hogy a szeptember alkalmatlan időpont, ragaszkodtak ahhoz, hogy a választások pontos dátumát rögzítsék. A baloldali pártok azonban továbbra sem akarták elkötelezni magukat, s nem helyeselték az időpont előzetes kijelölését. Végül is elfogadták Tildy közvetítő javaslatát: a választásokat ősszel mindenképpen megtartják, de közelebbről nem jelölik meg, melyik hónapban. A Kisgazdapárt ígéretet kapott, hogy a Belügyminisztérium kinevez 100 kisgazdapárti rendőrtisztet, s a B-listázás során megüresedő alispáni, polgármestrieri állásokba is kisgazdapártiak kerülnek. Nagy Ferencék viszont vállalták, hogy felveszik a politikai küzdelmet saját konzervatív-jobboldali csoportjaik ellen, s folytatják a tisztogatásokat.⁹⁶

A július 16-i egyezmény tehát nem ment túl a június elejei megállapodásokon. Sőt a Nagy Ferencék számára oly égetően fontos községi választások kérdésében a Kisgazdapártnak vissza kellett vonulnia, meg kellett elégednie a választások időpontjának általánosságban való megjelölésében. Ez a kompromisszum, amely mindkét fél részéről látszat engedményeken alapult, csak ideig-óráig zárhatta le a május vége óta tartó politikai feszültséget.

A Baloldali Blokkal kötött egyezmény aláírása, majd elfogadtatása a Kisgazdapártban rendkívül súlyos válságot robbantott ki. A belső ellentétek mélységére jellemző,

hogy a párt élén álló triumvirátus két reprezentánsa, Nagy Ferenc és Kovács Béla, is szembekerültek egymással. A kisközpárti főtitkár egyre elégedetlenebbé vált a politikai helyzet alakulása miatt, őszintén sérelmezte, hogy a párt és a birtokos parasztság nem tud eléggé érvényesülni a közéletben, lassan kezd kiszorulni a hatalomból, tevőlegesen nem képes beleszólni az ország irányításába.⁹⁷ Éppen ezért konkrét eredményeket akart elérni a pártközi tárgyalások során, a párt követeléseinek elfogadását várta, s nem volt hajlandó komoly engedményekre a munkáspártokkal szemben. Nem kétséges, a kisközpárti igények, amelyek a májusi memorandumhoz képest mérséklődtek, formálisan zömükben demokratikus jellegű követelések voltak. A községi választásokat nemcsak a gazdagparasztság, hanem a kis- és középparasztság is sürgette. A háború előtti községi törvényhatósági bizottságokat felerészben virilis alapon, felülről nevezték ki, a helyi kormányhó értelmiség és nagygazdák soraiból, felerészben választották, de a mindenkori kormánypárttal az ellenzéki oldalon álló Kisközpárt és Szociáldemokrata Párt nem vehette fel a versenyt. Így akkor a parasztság döntő többsége - nemcsak az agrárproletáriátus, hanem a kis- és középparasztság is - kívülrekedett a helyi hatalom sáncain. A felszabadulás után éles politikai küzdelem során, többnyire paritásos alapon, a demokratikus pártok képviselőiből egyenlő részesedéssel állították össze a helyi törvényhatósági bizottságokat, amely a baloldali pártok számára kedvezett. A Kisközpárt rendszerint csak negyednyi hatalommal rendelkezett. A parasztság, s nemcsak a tehetősebb rétege, mélyen sérelmezte,

hogy a tőkés-nagybirtokos ellenforradalmi rendszer eltűnte ellenére az új demokratikus világban sem veheti kezébe a falu politikai vezetését. A hagyományos kispazda réteg - a középparasztság - részt kért és különösen a parlamenti győzelem után részt is várt a politikai hatalom gyakorlásából helyi vonatkozásban is. Ezek a paraszti rétegek azt tartották jogosnak, hogy demokratikus választás döntse el a falun is, melyik párt vegye kezébe a község házáat. Kovács Béla, aki a kispazda parasztvezetők közül - korlátaival egyetemben - talán a legkövetkezetesebben képviselte ezt az ösztönös paraszti demokratizmust, mindenáron érvényt kívánt szerezni eme társadalmi igénynek. Kovács Béla azonban nem mérte fel, hogy a választások megrendezése milyen politikai következményekkel járhatott volna. Nem kétséges, hogy az önkormányzati választások a kispazdapárt fölényes győzelmét hozták volna. Ez a fordulat - eltekintve a választási korteshadjárat közvetlen hátrányaitól, attól, hogy két-három hónapig lekötötte volna a társadalmi erőket, kiélezte volna a Függetlenségi Fronton belüli ellentéteket, - lehetővé tette volna a jobboldali erők számára, hogy a Kommunista Párt, és az egész baloldal falusi bázisát meggyengítsék. A rendkívül bonyolult történelmi helyzetben, a hatalomért vívott harc kiélezett időszakában a kispazdapárti politikus számára ösztönös paraszti demokratizmusa ebben az esetben rossz tanácsadónak bizonyult. Kovács Bélának az az igénye, hogy a középparasztság /a 10-50 holdasok/ az új demokratikus rend döntési fórumain nagyobb képviselettel rendelkezhesse történelmileg indokolt, demokratikus igény volt, realizálására azonban - az adott politikai viszonyok között - a községi

választások megrendezése alkalmatlan formának bizonyult.

A baloldali pártok a népi demokratikus forradalom, a társadalmi demokratizálódás, a munkásosztály és a dolgozó parasztság igazi érdekeit szem előtt tartva helyesen jártak el, amikor nem tették kockára a fiatal magyar demokrácia sorsát.

Annak ellenére, hogy korábban Nagy Ferenc volt az, aki a politikai kérdésekben, különösen a pártérdekeket szorosan érintő ügyekben a keményebb vonalat vitte, most megfordult a helyzet. A kisgazdapárti miniszterelnök lett az, aki közéleti állásánál s szélesebb látókörénél fogva hajlékonyabbnak mutatkozott. A július 16-i egyezményhez való kisgazdapárti csatlakozás az ő érdeme, Kovács Béla azzal nem értett egyet, sőt a befejező tárgyalásokról tudatosan távolmaradt. A kisgazdapárti politikus levonta magatartásának konzekvenciáit, s július 18-án lemondott a főtitkári és a Kis Ujságnál betöltött főszerkesztői állásáról, s még aznap Balatonboglárra utazott Varga Béla nyaralójába.⁹⁸ Noha a politikából való kivonulását alapvetően kiábrándultsága, elkeseredettsége motiválta, úgy tűnik, durcás, dohogó magatartása egyben taktikai húzás is volt, így akarta Nagy Ferencnek és környezetének állásfoglalását megváltoztatni. A két kisgazda vezető politikai véleménykülönbsége - Kovács Béla demonstratív lemondása ellenére, - nem vezetett komolyabb összeütközésekhez; kettőjük majd másfél évtizedes barátsága, a kölcsönös emberi megbecsülés és rokonszenv megakadályozta a súlyosabb összekülönbözést. Hám és Saláta a miniszterelnök két famulusa, hamarosan megjelentek Bogláron, átadták Nagy Ferenc bizalmas levelét, s nem különösebben nagy

rábeszéléssel sikerült rávenniük Kovács Bélát a visszatérésre.⁹⁹

A Kisgazdapárt Politikai Bizottsága a pártközi egyezmény szentesítésére július 17-18-ra hívta össze a képviselőcsoportot. Nagy Ferenc ismertette a pártközi megállapodásokat, s betartásuk és végrehajtásuk mellett foglalt állást. Felszólította a képviselőket, hogy őrizzék meg a párt politikai és szervezeti egységét, bírálta azokat a jobboldali politikusokat, akik Sulyokéknak a parlament összehívására irányuló akciójában résztvettek. A parlamenti frakció a megállapodásokat azonban "nagyon hűvösen, sőt ellenségesen fogadta". Az ülésen nagyon feszült hangulat uralkodott, egyes kérdésekben /elsősorban a B-listázás miatt/ többen nyíltan bírálták a párt vezetőit.¹⁰⁰ A támadások azonban nemcsak a pártvezetőség ellen irányultak, hanem a munkáspártokkal szoros kapcsolatot tartó kisgazdapárti értelmiségi baloldal ellen is.

Futó Dezső, a konzervatív jobbszárny egyik legagilisabb tagja felszólalásában /amelyet Dessewffy Gyula fogalmazott/ részletesen foglalkozott a baloldali értelmiségi csoport párton belüli szerepével. Éles s helyenként durva hangvétellű, személyes vonatkozásokat tartalmazó támadást indított Ortutay, Gulácsy, Katona Jenő és Gáspár Ervin ellen. Politikai kifogásainak az volt a lényege, hogy az említett képviselők kommunista, marxista nézeteket vallanak, s a párt érdekeit figyelmen kívül hagyva, tulzottan koalíciós beállítottságuk, s messzemenően együttműködnek a munkáspártokkal. A baloldali értelmiségi csoport pártbeli magatartását denunciálónak és megalkuvónak minősítette, pártvesztőséget, hogy foglaljon állást Futó Dezső támadá-

szerinte tudatosan törekedett a párt válságának elmélyítésére, a belső nehézségek fokozására.¹⁰¹ Ortutay rögtön a képviselőcsoport ülésén visszautasította Futó rágalmaait, s azzal fordította meg az ellenük irányuló hangulatot, hogy felhívta a képviselők figyelmét: egyedül a baloldali értelmiségiek voltak azok, akik a háboru alatt, a veszélyes körülmények között is, együttműködtek a kommunistákkal, úgy látja, semmi okuk rá, hogy a népi demokráciában ne vállalják a közös munkát velük.¹⁰²

Másnap, a nyilvánosság előtt is válaszolt a csoport. Gáspár Ervin, Ortutay Gyula és Katona Jenő a Szabadság című kommunista hetilap július 19-i számában közleményt jelentettek meg, amelyben kifejtették: "A Kisgazdapárt jobbszárnyán elhelyezkedett, reakciós, feudális, félfasiszta elemek jó-nak látták éppen most, a stabilizáció és a békekötés előes-téjén a párt balszárnyával szemben támadásba menni át, miután a pártot és vele a koalíciót a pártból márciusban kizárt képviselőkkel együtt felrobbantaniuk nem sikerült. Támadá-suk rajtunk át, akik meggyőződéses hívei vagyunk a paraszt-ság, munkásság és értelmiség összefogásának, akik büszkén valljuk magunkat haladó demokratának, a koalíciónak, az egész magyar demokráciának szól! S ismételten leszögezték: "A feudális és nagytőkés érdekek képviselőitől félrevezetett, vagy felbérelt elemek prédájának pártunkat veszni nem enged-jük. Azok ellen, akik a bűnös multat visszaforgatják a gazdasági ujjaépítés, hazánk nehezen visszanyert függet-lenségét és önkormányzatát veszélyeztetik, lelkiismeretünk parancsára a végsőkig fogunk küzdeni." Felszólították a pártvezetőséget, hogy foglaljon állást Futó Dezső támadá-

sával kapcsolatban.

A baloldali kisgazdapárti politikusok ellen pártfegyelmi vizsgálatot indítottak. A jobboldali összetételű Fegyelmi Bizottság elítélte Ortutayék magatartását, azért, mert a párt belső ügyeit a nyilvánosság elé tárták, s ezzel a pártegységet veszélyeztették és súlyosan ártottak a pártvezetőség tekintélyének. Mindhármukat megfedték, kijelentéseik visszavonására utasították őket, s egyben mindennemű párttevékenységtől eltiltattak. Ortutay Gyulát kizárták a Politikai Bizottságból. A fegyelmi határozatot a Kis Ujságban nyilvánosságra hozták.¹⁰³

Nagy Ferencék a haladó értelmiségiek sajtónyilatkozatát maguk is nagyon rossz néven vették. S ha márciusban még elnézték Ortutayék politikai szereplését, most az egyre feszültebbé váló politikai helyzetben a pártegység megőrzése érdekében határozottan felleptek. Nemcsak jóváhagyták a Fegyelmi Bizottság döntését és elutasították az érintettek fellebbezését, hanem bizonyos mértékig tovább is mentek: a képviselőcsoport augusztus 6-i ülésén Katona Jenőt és Gáspár Ervint leváltották valamennyi, a pártban viselt tisztségükről.¹⁰⁴

A kisgazdapárti vezetők azonban nemcsak balfelé ütöttek, hanem kénytelenek voltak a másik tábor ellen is bizonyos rendszabályokhoz nyulni. Ezek azonban lényegesen enyhébbek voltak. Futó Dezső jelentéktelen pártfegyelmit kapott. A SZEB követelésére leváltották a kifogásolt kisgazda főispánokat, közöttük Vidovics Ferencet és Andrásy Dánielt.¹⁰⁵ Egyéb intézkedések azonban nem történtek, komolyabb tisztogatásra, a képviselőcsoport konzervatív ele-

meinek eltávolítására nem került sor.

Nem kétséges, hogy a Kisgazdapárton belüli áramlatok közötti harcban a súlyosabb csapások a kisgazda baloldalt érték. A május-juniusi átmeneti előretörés után, az Ortutayék elleni fegyelmivel a városi értelmiségi csoport helyzete megrendült, jóllehet nem számolódtak fel, de befolyásukat elvesztették, s ismét háttérbe szorultak. Ebben szerepet játszott, hogy taktikájuk nem volt eléggé rugalmas, nem fejtettek ki kellő agitációs és propaganda tevékenységet sem. Ortutayék viszonylag elég későn, 1946 júliusában, kísérelnek meg először külön politikai programot adni; a program egy, a nagytőke hatalmát erősen korlátozó paraszti demokrácia megvalósítását tűzte ki célul, szintetizálni igyekezett egyfelől az 1946 március 12-i koalíciós egyezményekben foglalt, a népi demokrácia továbbfejlesztését célzó rendszabályokat, másfelől a birtokos parasztság gazdasági és politikai követeléseit. A pártot vissza kívánta alakítani ismét paraszti párttá.¹⁰⁶ Ez a politikai vonal, még ha tett is engedményeket a közép- és gazdagparasztságnak, mégsem váltott ki érdemleges visszhangot az érintettek körében, nem segített abban, hogy az értelmiségi szárny kitörjön elszigeteltségéből s közelebb kerüljön a parasztsághoz. A városi polgári értelmiségi baloldal politikai vereségének mélységét mutatja, hogy márciustól eltérően nem sikerült maga mellé állítani a baloldali parasztvezetőket. Emiatt is vált viszonylag könnyen megoldhatóvá Nagy Ferencék számára a velük való leszámolás. Mindehhez hozzájárult még, hogy a Pfeiffer-Dessewffy-féle szárny a háttérből mesterségesen szította az értelmiségi ellenes hangulatot.

A kiskgazda értelmiségi baloldal vereségében emellett közrejátszott az is, hogy a nyári hónapokban Tildy pártbeli befolyása visszaesett, a köztársasági elnök nem tudta megvédeni legközvetlenebb politikai barátait. Az Ortutayék elleni fegyelmi ügy a kiskgazda centrum akciója volt, háttérben az egyre inkább jobbratolódó, a mindinkább kommunista ellenessé váló Kovács Béla állt.

liberális burzsoázia, sem a munkásmozgály - nem elég erős

X

ahhoz, hogy leszámoljanak egymással, a döntő veszélyesapó-

hoz a külföldiek, a belső orvviszonyok és a külpolitikai

Az elhatalmasodó infláció talaján a külpolitikailag bizonytalan helyzetben március 12-e után tehát a társadalmi-politikai ellentétek tovább növekedtek. A konzervatív-liberális burzsoázia és az egyház megpróbálta létrehozni saját politikai szervezeteit. A Függetlenségi Fronton belül az FKgP és az MKP, de lényegében a FKgP és a többi baloldali pártok között fokozódott a feszültség, amely végül is egy újabb politikai válságba torkollott.

A Kiskgazdapárt egészében jobbratolódott; ugyanakkor a párton belül a konzervatív-polgári jobboldal és a demokratikus paraszti szárny között konfliktusok keletkeztek, a városi értelmiségi balszárny elszigetelődött. A Kiskgazdapárt ellentámadásában a vezető szerepet a módos parasztság játszotta, a harc a paraszti érdekek érvényesítéséért folyt; a partikuláris paraszti érdekek veszélybe kerülése magyarázza a Parasztszövetség aktív politikai tevékenységét is, amely ebben az időszakban bontakozott ki. Ugyanakkor - bár nem jelentősen, de - növekedtek az ellentétek a Baloldali Blokkon

belül is, amely kifejezésre juttatta a munkásosztály, a szegényparaszság, valamint a kispolgárság és a középrétegek körében zajló folyamatokat. A Kisgazdapárt belpolitikai offenzívája azonban nem járt eredménnyel, az 1946 július 16-i egyezmény nem biztosított számára jelentős előnyöket. A koalíciós megállapodás keresztelte a társadalmi politikai fejlődés objektív tendenciáit, nem lehetett tartós, inkább annak kifejezője volt, hogy - sem a konzervatív liberális burzsoázia, sem a munkásosztály - nem elég erős ahhoz, hogy leszámoljanak egymással, a döntő összeecsapáshoz a körülmények, a belső erőviszonyok s a külpolitikai helyzet sem alkalmas. Az egyensúlyi helyzet következtében a politikai küzdelmek átmenetileg "állóháborúvá" váltak.

1946 július 29-án megkötötték a párizsi békeszerződést. A második világháború óta az európai társadalom a politikai küzdelmek átmenetileg "állóháborúvá" váltak. Talán lehet, hogy a háború és a későbbi békeszerződés egyaránt az érvényesüléssel - Classorozással, Romániával, Magyarországgal, Bulgáriával és Finnországgal - kötendő békeszerződés Egyében. Augusztus 1-én Magyarországon a demokratikus erők összefogásának eredményeként sikerült megállítani a világtörténelem addig ismert legnagyobb inflációját; életbe lépett a stabil pénz; új ár és bérrendszert vezettek be, az ártételek megteltek árutal s a legfontosabb közszükségleti cikkek hozzáférhetővé váltak. E két esemény nagy hatást gyakorolt a magyar politikai élet további alakulására: mindenki számára többé-kevésbé világossá vált, hogy a népi demokrácia - mind kül- és mind belpolitikai vonatkozásban - döntő fordulópontjához érkezett.

A kisgazdapárti körök, mint már utaltunk rá, a békeszerződés megkötésének kiemelkedően nagy, a magyar nép

5. fejezet

további munkát szinte meghatározó jelentőséget tulajdoni-

tottak. Ugy válték, hogy a nemzetközi okmány aláírásával

Az 1946 őszi politikai és kezdődő kormányzati válság

az ország viszonyairól viszonylagosan politikai függetlenség-

A Független Kisgazdapárt politikai vonalváltása;
gét, a szovjet csapatok elhagyása Magyarországról; meg nyílik
harc a tőkés restauráció és proletár szocializmus
a háború okozta károk végleges felszámolására, az ipar és a
ellen, törekvés a népi demokrácia kispolgári jel-
vezetű gazdaság helyreállítása érdekében és az ország gazdasági-
legű konszolidálására

lag is függetlenségé válhat. Ekkor még az un. közpárti korszak-

lóról, arról, hogy az Ausztriában maradt szovjet hadsereg

állását biztosító átmenetileg vonalak fedezésére, szovjet

katonai 1946 július 29-én megkezdődött a párizsi békekonfe-

rencia. A második világháború győztes hatalmai tárgyalóasz-

talhoz ültek, hogy döntsenek a fasiszta Németország egyko-

ri szövetségeseivel - Olaszországgal, Romániával, Magyar-

országgal, Bulgáriával és Finnországgal - kötendő béke-

szerződés ügyében. Augusztus 1-én Magyarországon a demok-

ratikus erők összefogásának eredményeként sikerült megál-

litani a világtörténelem addig ismert legsúlyosabb infláció-

ját; életbelépett a stabil pénz; új ár és bérrendszert ve-

zettek be, az üzletek megteltek áruval és a legfontosabb

közzsükségleti cikkek hozzáférhetővé váltak. E két ese-

mény nagy hatást gyakorolt a magyar politikai élet to-

vábbi alakulására: mindenki számára többé-kevésbé vilá-

gossá vált, hogy a népi demokrácia - mind kül- és mind

belpolitikai vonatkozásban - döntő fordulópontjához ér-

kezett. A kisgazdapárti vezetők politikai terveit azonban a

párt ha A kisgazdapárti körök, mint már utaltunk rá, a béke-

szerződés megkötésének kiemelkedően nagy, a magyar nép

további sorsát szinte meghatározó jelentőséget tulajdonítottak. Ugy vélték, hogy a nemzetközi okmány aláírásával egy új korszak kezdődik a magyar társadalom fejlődésében: az ország visszanyeri viszonylagos politikai függetlenségét, a szovjet csapatok elhagyják Magyarországot, mód nyílik a háború okozta károk végleges felszámolására, az ipar és a mezőgazdaság nagyarányú fejlesztésére s az ország gazdaságilag is függetlenné válhat. Ekkor még az un. osztrák klauzúlról, arról, hogy az Ausztriában maradt szovjet hadsereg ellátását biztosító utánpótlási vonalak fedezésére, szovjet katonai egységek maradnak magyar területen, nem volt szó, sem a kisgazda vezetők sem a közvélemény nem tudott róla. Nagy Ferencék úgy gondolták, hogy a békeszerződés aláírásáig, illetve ratifikálásáig tartó átmeneti időszakban kell kialakítani az ország végleges politikai és társadalmi berendezkedését, amely hosszú időre meghatározza majd a néptömegek életét.

A kisgazda vezetők változatlanul a saját pártjukat tekintették a magyar demokrácia vezetőerejének, szilárdan hittek abban, hogy ők a magyar jövő igazi letéteményesei, s meg voltak győződve arról is, hogy a békekötés után is az FKGP marad az ország legnagyobb politikai szervezete. Kötelességüknek tartották, hogy a kezükbe vegyék a politikai kezdeményezést, s emellett kardoskodtak, hogy a közéletben a munkáspártokkal szemben az ő akaratuknak kell érvényesülnie.¹

A kisgazdapárti vezérkar politikai terveit azonban a párt hatalmi helyzetében beállt változások és a nyári hónapok politikai küzdelmeinek tapasztalatai nagymértékben be-

folyásolták. Amíg 1946 tavaszán a kommunista vezetőknek sikerült Nagy Ferencéket megnyugtatni afelől, hogy a munkáspártok nem kívánják a hatalmat átvenni s számítanak közreműködésükre az ország vezetésében, addig az 1946 júniusi-júliusi válság teljesen nyilvánvalóvá tette a kisközgazdasági körök számára, hogy a Kommunista Párt pártjuk szétverésére, parlamenti többségének felmorzsolására, a politikai és kormányzati hatalomból való kiszorítására törekszik. Egyre növekvő aggodalommal vették tudomásul, hogy a baloldal nem tesz ténylegesen engedményeket, az együttműködési készség hangoztatása és ígéretei ellenére a gyakorlati politikában saját hadállásainak megszilárdításán munkálkodik s újabb állami és gazdasági pozíciók megszerzéséért harcol. Megdöbbenve tapasztalták, hogy a B-listázás során a munkáspárti minisztériumokban, a rendőrségnél és a hadseregben, valamint az államigazgatás más szerveinél, /ahol a tisztogató bizottságokban baloldali többség volt/ a kisközpárti és pártunkivüli tisztviselők tulnyomó részét eltávolították. Így az "arányosítás" helyett az FKGP az államigazgatásban és az erőszakszervezetekben tovább veszített befolyásából.² Ezen időben figyeltek fel arra is, hogy a hadsereg irányítása gyakorlatilag a Kommunista Párt kezébe került.³ A kisközpárt felsővezetése úgy látta, hogy a radikális munkáspárt a szovjet hadseregre támaszkodva /SZEB jegyzék/ a hatalom átvételére készül, csak egyelőre azt nem tudták, hogy mikor és hogyan szánja el magát erre a döntő lépésre.

A Kisközpártban az átmeneti időszakban követendő politikai vonal s a békekötés utáni berendezkedést ille-

tően - a heterogén társadalmi összetételből adódóan - különböző elképzelések merültek fel. Tildy Zoltán, akinek pártbeli befolyása 1946 nyarán valamelyest csökkent, változatlanul nagy szerepet játszott az FKgP politikájának meghatározásában és végrehajtásában; politikai elgondolásainak ismerete nélkül alig érthető meg a kisközgazdasági mozgalom további pályafutása. A kisközgazdaság párti vezetők közül talán ő volt az egyetlen, aki a közvetlen, napi feladatokon túl, egy általánosabb szinten, elvi igényekkel megkísérelte felvetni a magyar társadalom továbbfejlődésének kérdéseit, s ezzel összefüggésben kijelölni a Kisközgazdaság célkitűzéseit és feladatait, megalapozni követendő taktikáját.⁴

A kisközgazdaság párti politikus azt próbálta felmérni, hogy egy olyan kis országnak, mint Magyarország, a háborús pusztulás, a súlyos gazdasági nehézségek közepette, a kapitalizmus és a szocializmus földrajzi elhelyezkedésének határmezsgyéjén, a Szovjetunió térszomszédságában milyen adottságai és lehetőségei vannak a polgári demokrácia fenntartására, pontosabban megmentésére. Természetesen tudta, hogy a magyar nemzet sorsa szoros összefüggésben van a nemzetközi helyzet alakulásával, s elválaszthatatlan nemcsak a nyugat, hanem a kelet-európai társadalmi fejlődéstől is. Bármennyire meglepő, Tildy ráértett arra a jelenségre, amit - marxista fogalommal - a kapitalizmus általános válságának nevezünk. Felmérte, hogy a társadalmi fejlődés iránya a proletár szocializmus. A szeghalmi pap azonban nem szimpatizált az új társadalmi renddel, bár nem utasította el mereven. Az ő ideálját a "szellemi tartalommal

is megtöltött szocializmus" s a "leirhatatlan emberi szabadságvágy" kiegyenlítése, közös nevezőre hozása, egyszóval a szocializmus és kapitalizmus valamiféle összevegyítéséből létrejövő harmadik világ képezte. Ez persze számára csak távoli perspektíva volt, a valóságban a polgári demokrácia közelebbi sorsa érdekelte. A köztársasági elnök a nem marxista politikusok közül elsőként látta meg, hogy a polgári berendezkedésű államok - mind Nyugat-mind Kelet-Európában - háború előtti formájukban nem maradhatnak fenn, gazdasági, társadalmi, valamint politikai életükben jelentős változások zajlanak. Bár számos társadalmi-politikai jelenséget hibásan értékelt, és összemosta a különbségeket a munkásmozgalom két irányzata között, felismerte, hogy a második világháború után Európaszerte megnőtt a munkáosztály és politikai pártjainak közéleti szerepe, s egyes országokban szinte meghatározóvá váltak. Tildy úgy vélte, hogy a munkáosztállyal való leszámolással a jövőben - a bukás veszélye nélkül - egyetlen politikai erő sem számolhat, ugyanakkor természetesen elutasította azt is, hogy a munkáosztály vegye egyedül a kezébe a hatalmat. E felismerése döntő befolyást gyakorolt politikai koncepciójának alakulására és a békekötés utáni társadalmi berendezkedésről vallott felfogására.

A sz. Tildy Zoltán 1946 augusztusában-szeptemberében egy pártprogramot dolgozott ki, amelyben felvázolta a békekötés után kiépítendő polgári demokrácia modeljét. Ebből az tűnik ki, hogy társadalmi ideálját a szabadversenyos kapitalizmuson alapuló agrár jellegű kispolgári demokrácia képezte, amely-

nam volt tisztában, hogy az ő tapasztalatai alapján egy válto-

ben a hatalom a dolgozó osztályok kezében van, s amelyet a parlamentáris demokrácia játékszabályait szigorúan betartva gyakorolnak. A vezető társadalmi-politikai erő a parasztság. A magántulajdon sértetlen marad, a nagytőke korlátozása nem megy túl az MNFF 1944 őszi programjában körvonalazott államosítások keretein. A mezőgazdasági termelés zömét a paraszti árutermelő szövetkezetek adják. A legsúlyosabb szociális problémák megoldódnak, a munkásság és a parasztság életszínvonala gyors ütemben emelkedik.

A köztársasági elnök a társadalmi átalakulás, a népi demokrácia továbbhaladása központi kérdésének a polgári /paraszti/ fejlődés biztosítását tekintette, s megkísérelte számbavenni, hogy ennek milyen kül- és belpolitikai lehetőségei vannak. A külpolitikai feltételeket Tildy kedvezőnek ítélte meg. Ez az állásfoglalása távolról sem meglepő, hiszen 1946 augusztusában-szeptemberében a nemzetközi életben még nem világosak a frontok, a két világrendszer szétválásának folyamata s a hidegháború épp csak hogy megkezdődött, /Churchill fultoni beszéde 1946 márciusában hangzott el/ annak perspektívája és politikai hatása alig volt előrelátható. Abból indult ki, hogy a Szovjetunió továbbra is nagy hatást fog gyakorolni a magyar fejlődésre, tehát a szovjet-magyar viszony alakulásától sok függ. A szocialista nagyhatalom magyarországi politikáját az ellenforradalmi rendszer felszámolásának, a hagyományos uralkodó osztályok háttérbe szorításának, a földreform végrehajtásának támogatását joggal nagyra értékelte. Ugyan a Szovjetunió külpolitikájának távolabbi célkitűzéseivel nem volt tisztában, kedvező tapasztalatai alapján úgy vélte,

Magyarország az eltérő társadalmi berendezkedés ellenére számíthat a szovjet kormány bizalmára és támogatására, s a világ első szocialista államával való együttműködés nem zárja ki az ország viszonylagos önállóságának megőrzését s a nyugati hatalmakkal való kapcsolatok fenntartását. Tildy ugyanakkor jól tudta, - lényegében már 1945 ősze óta⁵- hogy a polgári oldal az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország segítségével és támogatásával, főleg belpolitikai kérdésekben, nem reménykedhet. Ezért, a polgári politikusok közül csaknem egyedülállóan, külpolitikai téren a legfontosabb teendőnek a Szovjetunióval való őszinte légkör kialakítását és a kölcsönös baráti viszony ápolását tartotta. Politikai koncepciójából következett, hogy a szovjet csapatok kivonását nem tekintette elsődleges politikai feltételnek ahhoz, hogy a két ország jószomszédi kapcsolatai kialakuljanak. /Egyébként a szovjet hadsereg 10-15 éves magyarországi tartózkodásával számolt⁶/. A belpolitika alakulásának perspektíváját saját szempontjukból azonban már nem ítélte meg ilyen derűlátóan. A felszabadulás utáni politikai fejlődést, elsősorban az 1946 tavaszi-nyári eseményeket elemezve, helyesen figyelt fel arra, hogy a Kommunista Párt "hegemóniára", monopóliumhelyzetre tör, s igyekszik a Kisgazdapárt hatalmi helyzetét, tömegbefolyását megingatni, a hatalomból kiszorítani, s a kormánykoalíciót új alapokra helyezni. Tildy ekkor még nem sejtette, hogy az MKP mikor és hogyan fogja végrehajtani a szocialista fordulatot, s ezért naivan számolt olyan lehetőséggel is, hogy a Baloldali Blokk önként átadja a hatalmat az FKGP-nek, amely kénytelen lesz egyedül átvenni az ország kormányzását. A politikai

erőviszonyokkal azért Tildy annyiban tisztában volt, hogy világosan látta, ez esetben a munkáspártok hamarosan megbuktatnák a "tisztá" kisgazdapárti kormányt, s az állam vezetése a munkásosztály kezébe kerülne. A baloldali fordulat szerinte a forradalom kirobbanásához vezetne, polgárháboru, a néptömegek közvetlen - valószínűleg fegyveres - összecsapása következne be, amely súlyos külpolitikai bonyodalmakat okozna. Mindez a polgári fejlődés lehetőségét tenné semmissé. "Ennek a helyzetnek a figyelembevételével csak egy helyes út lehetséges - hangoztatta - olyan politikát folytatni, amely lehetővé teszi a belső magyar helyzet fejlődés útján való kibontakozását és elveszi az alkalmat még az ürügyet is, minden forradalmi, vagy ellenforradalmi kísérletezés elől."⁷

A népi demokrácia polgári jellegű konszolidációja /tehát a szocialista forradalom győzelmének megakadályozása/ érdekében Tildy meg kívánta erősíteni az új rendszerben fennmaradt polgári jellegű intézményeket, illetve újakat akart létrehozni. Ezek közül a legfontosabbnak az egyházakat és azok különböző szervezeteit tartotta, amelyeket azonban azért, hogy a "tisztá demokrácia" védelmében felhasználhatóak legyenek, demokratizálni szándékozott. Emellett azt javasolta, hogy állítsanak fel az egész országra kiterjedő propaganda hálózatot és keretében agitációs csoportokat, amelyek állandó politikai felvilágosító munkát végeznek, azaz ellensúlyozzák a szocialista nézetek terjedését és közreműködnek a néptömegek demokratikus átnevelésében.

Ahhoz, hogy a felkészülés és a szervező munka nyugodtan

folyhasson, a köztársasági elnök felfogása szerint a napi politikát úgy kell irányítani, hogy a belpolitikai nyugalom ne zavartassék. E téren a Kisgazdapártra hárulnak a legnagyobb feladatok. Tildy élesen bírálta pártjának magatartását; tudta, hogy a polgári fejlődés biztosítására az FKgP parlamenti többsége nem elegendő és nem kellő biztosíték az sem, hogy mozgósítani képes a parasztság és a kispolgárság jelentős részét. Tisztában volt azzal, hogy a polgári oldal nem rendelkezik megfelelő hatalmi eszközökkel, amelyekkel feltartóztathatná a szocialista erők előrenyomulását. A Kisgazdapártnak olyan politikai vonalat kell követnie, vallotta, amely a kormánykoalíció fenntartásával, az MKP-vel való együttműködéssel egyidejűleg teszi lehetővé a polgári berendezkedés felé való haladást. A sérelmek állandó hangoztatása helyett pozitív programot kell adni, tevékenyen be kell kapcsolódni a kormányzati feladatok megoldásába, s eleve elejét kell venni a belpolitikai feszültségek kialakulásának.⁸

Tildy Zoltán tehát a magyar társadalom továbbhaladását a "finn uthoz" hasonlóan képzelte el, azt a Finnországot tekintette példaképnek, amelynek a Szovjetunió térszomszédságában sikerült megőriznie polgári berendezkedését, s ugyanakkor a szocialista nagyhatalom bizalmát sem veszítette el.⁹ 1946 augusztusában- szeptemberében azonban a népi demokratikus, de polgári jellegű Magyarország programja már megkésett, számos elemében utópisztikus program volt. Tildy lényegében az átmeneti társadalmi-gazdasági viszonyokat akarta konzerválni, illetve attól részben visszafelé kívánt lépni. Bár ez a koncepció politikai szempontból

jobboldalinak minősíthető, hiszen a szocializmus ellen irányult, a munkásosztály hatalomátvételét s a tőkés kizsákmányolás felszámolását kívánta megakadályozni, rendelkezett olyan elemekkel, amelyek lehetővé tették a marxista pártokkal való együttthaladást. Ezek: a szovjetbarát külpolitikai orientáció, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front fenntartása és nem utolsósorban a munkásosztály iránti lojalitás. A szeghalmi papnak a kommunista párthoz való viszonya más volt, mint általában a kigazdapárti vezetőké. Nemcsak politikai koncepciójából, hanem a magyar nép sorsa iránti aggodásból, demokratizmusából és humanizmusából is következett, hogy megértő magatartást tanusított a munkásosztály radikális vezetőereje iránt; támogatta népfrontpolitikáját, s helyeselte a régi rendszer felszámolására és a népi demokrácia kiépítésére irányuló erőfeszítéseit.

A Kigazdapárt demokratikus paraszti szárnya és konzervatív polgári jobboldala számos vonatkozásban másként ítélte meg a békekötés utáni társadalmi berendezkedés mikéntjét és bizonyos mértékig eltért véleményük az átmeneti időszakban követendő politikát illetően is. Sajnos Nagy Ferenc ez idő tájt készített programtervezete nem maradt fenn, így nagyon nehéz lemérni, hogy az FKgP paraszti szárnyának a paraszti demokráciáról alkotott felfogása 1945 tavaszához-nyarához képest, hogyan és milyen irányban fejlődött tovább. A miniszterelnökhöz közelálló fiatal jobboldali politikusok megnyilatkozásaiból, amelyek nyilván Nagy Ferenc egyetértésével jelentek meg, s amelyekkel helyenként azonosította magát, arra lehet következtetni, hogy történtek bizonyos elmozdulások a párt zömét alkotó bir-

tokos parasztságnak a paraszti demokráciáról alkotott elképzelésében. A korábbinál határozottabban elvetették a polgári demokráciának nemcsak a konzervatív-ellenforradalmi, hanem polgári liberális változatát is. Felfogásuk nagyon közel állt Tildy elgondolásaihoz, azzal a lényeges különbséggel, hogy amíg a köztársasági elnök a polgárságnak a hatalom gyakorlásában nem kívánt befolyást biztosítani, addig Nagy Ferencék ismét nyíltan vállalták a burzsoá érdekek védelmét s a polgárságnak helyet kívántak biztosítani az ország vezetésében.¹⁰ Másszóval nem a paraszti és polgári demokrácia szétválasztására törekedtek, hanem a kettőt együtt szándékoztak megvalósítani. Ugyanakkor Nagy Ferencék nem mondtak le a parasztság vezető szerepéről, a birtokos parasztság tulnyomó befolyásának biztosításáról, az ország és a falu vezetésében s a munkásosztály irányításának elfogadásáról hallani sem akartak. A proletár szocializmus gondolatát mereven elutasították.

Nagy Ferencék a belpolitikai helyzet fejlődésének irányát Tildyhez hasonlóan világosan látták, a teendőket és követendő taktikát illetően azonban más volt a nézetük. Az FKgP paraszti centruma a köztársasági elnök "megalkuvásaival", a baloldal előtti állandó visszavonulásával már korábban is szembenállt, s mint láttuk, ő vezette a párt 1946 április-májusában kibontakozó ellentámadását is. A parasztvezetők, elsősorban Kovács Béla, úgy vélték, hogy a párt követeléseit a köztársasági elnök óvatos lavírozgatásával nem lehet kivívni, hanem erőteljes elszánt harcot kell indítani azok megvalósításáért, a korábbi

vérszegény, félénk akciók helyett, amelyek komolyabb eredménnyel nem jártak, újabb ellentámadást kell indítani a baloldali erők ellen, s ki kell erőszkölni a július 16-i pártközi megállapodások végrehajtását. A Kiszgazdapárt főtitkára, noha az ipari munkássággal való együttműködést nem akarta felborítani, a következő alternatívát állította fel: "... vagy megelégszenek a kommunisták azzal, hogy mind a hatalomban mind a felelősségben 17%-kal osztoznak vagy fel kell oszlatni a koalíciós kormányt és többségi kormányt kell alakítani."¹¹ Kovács Béla és környezetének nagy része úgy vélte, hogy a stabilizáció után mód nyílik a politikai kérdések rendezésére. Biztak abban, hogy a Kiszgazdapárt parlamenti többsége, állami pozíciói, tömegbefolyása s az ország általános közhangulata, főleg a vidéken erősödő kommunista-ellenesség, lehetővé teszik a baloldali erők elleni sikeres harc megvívását. Függetlenül attól, hogy nem különösebben hittek abban, hogy a párizsi döntés Magyarország számára kedvező lesz, azt várták, hogy a békeszerződés ratifikálása után a szovjet csapatok elhagyják az ország területét.¹²

Nagy Ferenc, aki - Tildytől eltérően - az ország balra tolódásával szemben maga is nagyobb ellenállást sürgetett, s elégedetlen volt egykori pártvezére állandó visszavonulásával, teljes egészében nem helyeselte Kovács Béla terveit sem. A miniszterelnök a párizsi béketárgyalásokra való tekintettel a pártviszályok mérséklését, a belső ellentétek letompítását tartotta fontosnak, azt szerette volna elérni, hogy Magyarország nemzetközi megítélése mind a Szovjetunió, mind a nyugati hatalmak vezetőinek

körében javuljon, s a magyar politikai helyzet alakulása ne veszélyeztesse a párizsi tárgyalások sikerét. Nagy Ferencnek, magának is az volt a felfogása, hogy konszolidálni kell a politikai viszonyokat, s meg kell akadályozni, nemcsak egy esetleges horthysta restaurációt, hanem a munkásosztály hatalomátvételi kísérleteit is. A kormányfő politikailag Tildy-hez állt közelebb, többé-kevésbé az ő elgondolásait követte, noha személyes viszonyuk nem volt zavartalan. A Kisgazdapárt élén álló négyes csoportban 1946 őszére a Tildy-Kovács Béla ellentét vált élessé, míg Nagy Ferenc kettőjük között helyezkedett el; Varga Béla, akinek távolról sem volt olyan súlya és tekintélye a pártban, és a közéletben, mint az előbbieknek, teljesen jobbra, kommunista és szovjet-ellenes platformra csuszott.

A Kisgazdapártnak konzervatív-liberális jobbszárnya nem változtatott stratégiai és taktikai elképzelésein. E politikai csoportok a nyugati polgári demokráciák valamely - a Horthy rezsimnél liberálisabb - változatát kívánták a békekötés után megvalósítani. Mindenáron meg akarták akadályozni, hogy Magyarországon még egyszer a proletáriátus jusson a hatalomra. A Kommunista Pártot ki kívánták szorítani a hatalomból, a maximum, ameddig hajlandónak mutatkoztak "balra" menni, az az FKgP-SzDP pártszövetség felujtása volt. A békeszerződés ratifikálásáig a koalíció fenntartását helyeselték, de sokkal erélyesebb és bátrabb pártpolitikát követtek. Egyelőre azonban a Pfeiffer-Dessewffy vezette jobboldal Kovács Béla mögé zárkózott fel, az ő taktikai elképzeléseit támogatta.

1946 augusztus-szeptemberében a Kisgazdapárt felső veze-

tésében tehát két taktikai elképzelés alakult ki. A célközös volt: a népi demokrácia paraszti-polgári jellegű konszolidálása, mind egy jobboldali horthysta restauráció, mind egy szocialista fordulat megakadályozása. De míg Tildy ennek érdekében a belpolitikai feszültség mérséklésére, a munkáspártokkal való együttműködésre, bizonyos gazdasági és politikai engedmények megtételére helyezte a hangsúlyt, s nem akart a kommunistákkal szembefordulni, addig Kovács Béla az őt támogató paraszti és konzervatív polgári szárny a konszolidációt a párt követeléseinek az elfogadtatásával, a Kommunista Párt háttérbe szorításával kívánta elérni /kilátásba helyezve a koalícióval való szakítást is/, s a párt gazdasági és politikai érdekeinek érvényesítéséért újabb ellentámadást akart indítani. E két - mint láttuk nem célkitűzéseiben, hanem inkább módszereiben eltérő - taktikai vonal között végül is a politikai helyzet alakulása döntött, egy rövid ideig azonban a két vonal egyidejűleg érvényesült.

1946 szeptember 7-én ült össze az FKGP nagyválasztmányának soron következő tanácskozása. Feladata az volt, hogy kidolgozza és elfogadja a békekötés életbe lépéséig követendő pártpolitikát és taktikát. Nagy Ferenc beszámolója a Tildy által körvonalazott taktikai elveket tartalmazta: állást foglalt a népi demokrácia polgári jellegű konszolidációja mellett, s megpróbált valamiféle politikai programot adni. A miniszterelnök hétkülékeny és lojális hangvételű beszédében elutasította mind a Nagyatádi-utat, a nagytőke és a nagybirtok maradványaival való összefogást, mind a proletár szocializmus gondolatát és Tildy "harmadik-

utas" elgondolásai mellett tett hitet: "Tudomásul kell venni hogy új világ született - mondotta - a polgári demokrácia alapján konszolidálódni kívánó parasztságunk s a többi pártok ma már látszólag állandóan balratartó törekvéseinek a szintézisét kell megteremtünk, s ebből kialakítani az új magyar politikai életszemléletet. Ha a nemzet egyik fele a múlt felé nézne, a másik fél túl gyorsan akarna előreszaladni a jövő felé, abból csak tragédia származhatnék a nemzetre." A tanácskozás jóváhagyta a párt új politikai vonalát.¹³

A Kisgazdapárt vezető fóruma összejöttek párton belüli hatalmi harc szempontjából is nagy jelentősége volt. Bár Nagy Ferenc beszámolója és a nagyválasztmány határozata a polgári jobboldal követeléseinek alig adott hangot, a párton belüli erőviszonyok alakulása más tendenciákat mutatott. A hagyományokat követve a nagygyűlésen újjáválasztották a pártvezetőséget. A reprezentatív funkciókban változások nem történtek, Nagy Ferenc marad a párt elnöke és Kovács Béla a párt főtitkára, a Politikai Bizottságot azonban alaposan kibővítették: a korábbi 13 tagu testület létszámát 24 főre emelték fel. Az új tagok a következők lettek: Antall József, Benicsik Gyula, Bögnár József, Dinnyés Lajos, Kovács István, Kővágó József, Patonay Elek, Pártay Tivadar, Pfeiffer Zoltán, Taksonyi János, Virágh József, Z. Nagy Ferenc.¹⁴ Az újonnan beválasztottak között található a kisgazdapárti jobboldal két vezéralakja: Pfeiffer Zoltán és Kővágó László, a többiek, Dinnyés Lajost kivéve, aki egy különálló csoportot - a Pest megyeieket - képviselte, a többiek a párt paraszti szírányához tartoztak, közülük Kovács István, Patonay Elek,

Taksonyi János országosan ismert tekintélyes és tehetséges gazdák voltak. A Politikai Bizottság összetételét tekintve látszólag egyneműbbé vált: az új tisztikar többsége Nagy Ferencéhez számítható, tehát a párt birtokos paraszti szárnya megszilárdította pozícióit. /Hám Tibor kimaradása feltűnést keltett, de a belső erőviszonyokon nem változtatott/. A legjelentősebb mozzanatot mégsem a módos parasztság befolyásának megszilárdulása jelentette, hanem a nagyburzsoázia érdekeit képviselő jobboldali körök előretörése, a korábbiaknál számszerűen is számottevő pozíció nyerése. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a megválasztott parasztpolitikusok ekkor már jobbra szintén eléggé kommunista-ellenes beállítottságúak voltak, akkor nem túlzott az a megállapítás, hogy a Kisgazdapárt operatív felső vezetése nemcsak 1945-höz, hanem 1946 augusztusához képest is jobboldalibbá vált. Ezt huzza alá az is, hogy a haladó értelmiségi csoportot egyedül Oltványi Imre képviselte, a szegény és kisparaszti származású parasztpolitikusok közül csak Dobi István és Rácz Lajos maradt meg, az újonnan bekerült politikai bizottsági tagok között - Z.Nagyot kivéve, bár ő is inkább Nagy Ferencékhez huzott - baloldali kisgazdapárti politikust nem lehet találni. A párton belüli hatalmi viszonyok tehát úgy alakultak, hogy a konzervatív polgári szárny és az egyre inkább jobbfelé tolódó birtokos paraszti centrum kerültek fölénybe, ha teljes jobboldali hatalomátvételre nem is került sor, ennek hatása a kisgazdapárti politikában hamarosan nyilvánvalóvá lett.

A kisgazdapárti nagyválasztmány, bár nagyon fontos tanácskozásnak szánták, nem váltotta be a hozzáfűzött remé-

nyeket, szinte feltűnés nélkül zajlott le, s alig váltott ki érdemleges belpolitikai visszhangot. Nem jelentett a párt életében sem cenzurát, mert gyakorlati politikájában a fordulat már korábban megkezdődött; a belső erőviszonyok alakulásával összhangban Kovács Béla és környezetének elképzelései és törekvései érvényesültek.

A Kisgazdapárt új politikai offenzívája viszonylag elég hamar kezdetét vette. Az 1946 július 16-i pártközi egyezményt követő néhány nap múlva a kisgazda körök felmondták a "treuga deit". Nagy Ferenc július 25-i, majd 30-i parlamenti beszédében már bejelentette a párt politikai vonalváltását,¹⁵ s az augusztus 13-i bicskei beszédében pedig részletesen körvonalazta a népi demokrácia polgári jellegű konszolidációjának programját. A miniszterelnök kifejtette: "Sem forradalomra, sem ellenforradalomra nincs szüksége ennek a nemzetnek. A magyar közélet, a magyar politika a fejlődés útján van és ez a fejlődés visz bennünket majd a megbékélés felé. Olyan intézkedések jönnek a közeljövőben, amelyek a konszolidációt mutatják, amelyek azt mutatják, hogy a magyar kormány ma már nem tartja szükségesnek fenntartani mindazokat az intézkedéseket, amelyek az átmeneti időben igen sok tulkapásra is adtak alkalmat. Olyan intézkedések jönnek, amelyek a békét és nyugalmat szolgálják." Nagy Ferenc bejelentette, hogy a kormány amnesztia rendeletet fog kibocsátani s szabályozzák az internálásokat. Közölte, hogy át fogják szervezni a hadsereget és a rendőrséget. A kisebb falvakból kivonják a rendfenntartó erőket, s csak a járási központokban és a nagyobb falvakban lesznek helyi karhatalmi egységek. A

járásokban a politikai rendőrséget meg fogják szüntetni, s internálni ezen túl csak a megyei szerveknek lesz joga. Megismételte, hogy ősszel megtartják a községi választásokat. A Kisgazdapárt elnöke sikraszállt az egyház és a demokrácia viszonyának rendezéséért, ígéretet tette arra, hogy orvosolni fogják az egyházi jellegű egyesületek feloszlását. Hasonlóképpen ígéretet tett a B-listázások során elbocsátott régivágású tisztviselők helyzetének rendezésére, bár nagyon élesen elítélte a horthysta állami bürokrácia népellenes magatartását. A miniszterelnök elhatározta magát a magyar uralkodó osztályok régi ellenforradalmi diktaturájától, s pártjának konzervatív, kommunista-ellenes elemeivel szemben kiállt a Függetlenségi Front mellett. Az ország külpolitikai érdekeire hivatkozva "megbékélésre", nyugalomra, a feszültségek mérséklésére szólított fel s saját híveit is a rend és a fegyelem megtartására intette. Ugyanakkor - burkoltan - megfenyegette a munkáspártokat, hogy ha kísérletet tesznek a hatalom átvételére, az FKgP ellenük fordul.¹⁶

Hamarosan kiderült azonban, hogy a nagy önbizalommal bejelentette konszolidációs program megvalósítása, amely elsősorban a zugolódo kisgazdapárti társadalmi rétegek megnyugtatóására szolgált, s azt a politikai látszatot igyekezett kelteni, hogy a párt ereje és befolyása teljében van, távolról sem olyan könnyű feladat, a kisgazda felső vezetés magabiztos hangja távolról sem áll összhangban lehetőségeivel, politikai-hatalmi helyzetével. Nagy Ferencék nem a fasisztákat, a háborús és népellenes bűnöket elkövetőket akarták kiszabadítani a magyar demokrácia igazságszolgá-

tatásának kezeiből, hanem elsősorban azokat a konzervatív kommunista-ellenes parasztokat és városi kispolgárokat akarták megmenteni, akik a helyi hatalmi harcokban - okkal ok nélkül - összeütközésbe kerültek a népi demokratikus renddel. Azt szerették volna elérni, hogy a törvényekkel összekülönbözők a bíróság elé kerüljenek és ne bírói ítélet nélkül, az önkényeskedéseknek teret adva internálják őket. Eltekintve attól, hogy szubjektív szándékaikban demokratikus megfontolások is közrejátszottak, az amnesztia, az internálások felfüggesztése, a rendőrség és hadsereg átszervezése objektíve az új népi hatalom forradalmi szerepét játszó erőszak-szervei tevékenységének korlátozását, a népi demokrácia önvédelmének gyengítését jelentette. A munkáspártok hallani sem akartak ilyen tervekről, s a baloldali sajtó Nagy Ferenc bejelentéseiről még véleményt mondani sem volt hajlandó. A mérvadó kispazda körök hivatalosan nem is mertek előállni a javaslatokkal. Mindössze annyi történt, hogy Kovács Béla az 1946 június 4-i pártközi megállapodásokra hivatkozva a belügyminiszteréhez intézett átiratában a Kispazdapárt soraiból 6-6 vármegyei rendőrkapitány és helyettese, valamint 26 járási főkapitány kinevezését kérte.¹⁷ Rajk László azonban az FKgP megváltozott magatartása miatt a pártközi egyezmény teljesítését elutasította; a baloldal nem adott ki a kezéből egyetlen hatalmi pozíciót sem.

A Függetlenségi Front polgári /paraszi/ szárnya jóval nagyobb aktivitást mutatott a hatalomért vívott harc szempontjából másodlagos területeken. A B-listázás és a reakciós katolikus ifjúsági egyesületek felszámolása érzé-

kenyen érintette az "uri középosztály" maradványait, s az utóbbi miatt az elmaradottabb katolikus - főleg dunántúli - paraszti rétegek is zugolódtak. A konzervatív városi elemek, zömmel értelmiségiek, akik a párt fővárosi törvényhatósági frakciójában és a képviselőcsoportban is számottevő befolyással rendelkeztek, nagy lármát csaptak a közigazgatás megtisztítása közben elkövetett "visszaélések" körül. Az egyházak vezetői a katolikus egyesületek betiltása miatt szerveztek ellenakciókat s mozgósították a kisgazdapárti híveket. Varga Bélát felszólították, hogy lépjen fel a rendelet visszavonása érdekében, s Mindszenty is több alkalommal fejezte ki tiltakozását Nagy Ferenc miniszterelnöknél.¹⁸ A kisgazda pártvezetés, amely a június 16-i egyezmény után egyébként is nehéz helyzetben volt, nem tudott, vagy nem mert a jobboldali hangulat ellen fellépni. Az FKgP Politikai Bizottsága - Varga Bélának nyomására - június 22-én átirattal fordult a Baloldali Blokk pártjaihoz, amelyben erélyesen szót emelt a kisgazdapárti közalkalmazottak eltávolítása ellen, s a demokratikus politikai rendszabályt állította be, mint amely a stabilizáció, a közigazgatás, de lényegében az egész népi demokratikus rendszer hátrányára lenne. Emellett elégedetlenségének adott kifejezést a vallási egyesületek feloszlata miatt is: "A sorozatos egyesületi feloszlátások valósággal támadást jelentenek a vallásszabadság gyakorlásának joga ellen." - szögezte le a határozat. A Kisgazdapárt bizalmatlanságát fejezte ki Rajk László belügyminiszterrel szemben. Követelte, hogy a B-listázások során a pártot ért sérelmeket orvosolják, s sürgette, hogy a SZEB kívánságára feloszlátott reakciós katolikus egyesületek

uj vezetőséggel az élükön újból működési engedélyt kap-
janak.¹⁹

A kisgazda pártkörök - régi módszereikhez hiven -
gyorsan és látványosan elhatárolták magukat ezektől a nép-
szerűtlen intézkedésektől. Hám Tibor másnap a nemzetgyűlé-
sen tette szóvá saját pártvezére által irányított kormány
rendeleteit. A katolikus egyesületek felszámolásáért Rajkra
- próbálta háritani a politikai felelősséget, s azzal vádolta
- alaptalanul - hogy túllépett hatáskörén és utasításaival
"egy új kulturharcot" idézett fel. Kijelentette: "... A
Független Kisgazda Párt a rendeletért a felelősséget nem
vállalja."²⁰ A kisgazdák mindent megtettek, hogy a reakciós
és a népi demokrácia elleni fellépésre mindig kész katoli-
kus ifjúsági szervezeteket ne kelljen betiltani. Nagy Ferenc
megigérte Mindszentynek, hogy az "egyesületi ügyet likvi-
dálja" s valóban a feloszlatottak közül nem egy szervezet,
mint pl. a KALOT, vagy a Cserkész Szövetség új vezetőség-
gel, de alig változott szellemiséggel később újjáalakult.²¹

A Kisgazdapártot rendkívül érzékenyen érintették az
államapparátusból történt elbocsátások, mert Budapesten,
de főleg a nagyobb vidéki városokban mozgatható tömegbázi-
sának zömét a hivatalnok réteg adta. Ezért - és természe-
tesen az "arányosítás" okából - a kisgazdapárti vezetők
követelték a legnagyobb hévvel a B-lista revízióját, és
sikerült is 2.5%-ról 10%-ra feltornáznuk a visszaveendő
arányát. Sőt, azt is keresztül tudták vinni, hogy a felül-
vizsgáló bizottságokat paritásos alapon állítsák össze.
Bárányos és Mistéth Endre, két jobboldali kisgazdapárti
miniszter, nem irták alá az eredeti rendeletet, s 1946
a párt belső tájékoztatója.

augusztus 5-én a minisztertanácsi ülésen, némi szociáldemokrata segítséggel, elérték, hogy a felülvizsgáló bizottságokba a miniszterelnök s a két munkáspárti miniszterhelyettes mellett a kiskgazdapárti pénzügyminiszter is részt vehessen. Az MKP-t ebben a kérdésben leszavazták.²² Különböző egyéb intézkedésekkel együtt végül is az elbocsátottak kb. 15-16 %-a került vissza állásába, nagyobbára a politikai alapon eltávolítottak. Ennek ellenére a B-listázás, mint politikai jellegű adminisztratív rendszabály jelentősen hozzájárult a közigazgatás és az erőszakszervezetek demokratizálásához, általában a baloldali erők pozícióit szilárdította meg, jóllehet ezzel a polgári bürokrácia egészében még nem számolódott fel.

A kiskgazda pártvezetés a legfontosabbnak a községi választások mielőbbi megrendezését tekintette. Bár az időpontra vonatkozóan pártközi megállapodás nem született, az FKgP augusztus második felében hozzákezdett az előkészületekhez. A pártsajtó ismét követelte az önkormányzati választások kiírását. Utasítást adtak a helyi szervezeteknek, hogy azonnal lássanak hozzá a jelölő listák összeállításához s gondosan készüljenek fel a választási harc megvívására, nehogy a választások bejelentése váratlanul s későszületlenül érje őket. "Mindnyájunk érdeke - szólt a felhívás - hogy a számarány még sokkal kedvezőbb legyen, mint az elmúlt évben volt."²³ Augusztus 20-án országszerte 150 községben és városban tartottak népgyűléseket. "A szent-istvánnapi gyűléssorozat a községi és a törvényhatósági választások előkészítésének kezdetét jelentette". - közölte a párt belső tájékoztatója.²⁴

A törvényhatósági választásokra való felkészüléssel függött össze az is, hogy a pártvezetőség dülőre kívánta vinni a mezőgazdasági érdekképviselőt hónapok óta vajudó ügyét. Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója - a kisgazdapárti jobboldal nyomására - előzetes pártközi megállapodás nélkül beterjesztette a parlamentbe a paraszti érdekképviselőtről szóló törvényjavaslatot: "A magyar politikai életben másfélesztendő óta először történt meg - indokolta a lépést a Pártértéskítő - hogy valamelyik koalíciós párt nem pártközi megegyezés után, hanem önállóan nyújtott be törvényjavaslatot. Miután a pártközi értekezlet megegyezésre nem vezetett, a Független Kisgazda Pártnak az volt a véleménye, hogy a parasztságnak ezt a sürgető követelését semmilyen körülmények között nem lehet elődázni és ezért vállalkozott a javaslat önálló benyújtására."²⁵

Abban, hogy a kisgazdapárti vezetőség ilyen politikailag "kényes" lépésre szánta rá magát, mindenekelőtt kortes célok játszottak közre. A párt befolyása alatt álló tulajdonos paraszti rétegek körében a parasztság gazdasági és politikai követeléseinek elődázása s különösen a stabilizáció után hirtelen szélesre nyílt agrárrelló általános és egyre növekvő elégedetlenséget keltett. A mezőgazdasági érdekképviselő megvalósításáért indított harccal a zugolódo paraszti tömegeket kívánta csillapítani s egyben ismételtén tanusítani, hogy az FKgP a parasztság igazi képviselője, s érdekeinek fáradhatatlan szószólója. Nagy Ferencet és környezetét emellett sarkalta az is, hogy vi-

déken, főleg a Tiszántulton a FÉKOSZ, a szegényparaszság és földmunkásság érdekképviselője nagy befolyásra tett szert s komoly vetélytársat jelentett a Parasztszövetség számára.

Az érdekképviselői törvényjavaslat önálló beterjesztése, a demokratikus erők együttműködése felbomlásának veszélyét hordozta magában. Ez a lépés az egyik legvilágosabb jele a Kiszgazdapárt augusztus elején felgyorsuló jobbratolódásának. A politikai realitások azonban arra készítettek a vezető pártköröket, hogy a koalícióval való szakítást ne kíséreljék meg. Nagy Ferencék beleegyeztek abba, hogy a nemzetgyűlés egyelőre a törvényjavaslatot ne tűzze napirendre, hanem előbb a parlament Földművelésügyi Bizottságához utalja át. Függetlenül attól, hogy a bizottság 1946 augusztus 28-i ülésén általánosságban elfogadta a törvényjavaslatot, az egyes pártok felfogása alig került közelebb egymáshoz s a későbbiekben csak lassan kezdtek kibontakozni egy lehetséges megállapodás körvonalai.

A Nemzeti Parasztpárt, amely szükségesnek tartotta a kis- és középparaszság vezetése alatt álló demokratikus paraszti érdekképviselő felállítását, a pártközi értekezlet után úgy határozott, hogy a törvényjavaslatot megszavazza, függetlenül attól, hogy e kérdésben a Kommunista Párt és a Baloldali Blokk milyen álláspontot foglal el.²⁶

A Szociáldemokrata Párt szintén módosította magatartását. A párton belül a parasztsághoz való viszony s a kis- és középtulajdonosi érdekképviselő ügyében komoly nézeteltérések keletkeztek. A közelgő községi választások arra kényszeri-

tették a szociáldemokrata vezetőket, hogy megkíséreljék rendezni a parasztsághoz fűződő kapcsolataikat, amelyek a hibás paraszt-politika, s a párt vidéki társadalmi összetételének átalakulása miatt a felszabadulás után a mélypontra estek vissza. A mezőgazdasági érdekképviselet létrehozásával, amely általános birtokos paraszti követelés volt, nem szállhattak szembe. A kezdeményező e téren a balszárny és a centrum egy része lett. "A párt álláspontja az - hangoztatta Bán a pártközpontban az agrármozgalmakkal kapcsolatban összehívott értekezleten - hogy az érdekképviseleti törvény megvalósítása elől semmiképpen nem zárkozhatunk el. Nem szabad olyan helyzetbe kerülnünk, hogy a parasztság előtt oly színben tűnjünk fel, mintha magának az érdekképviseletnek a megvalósítását helytelenitenénk. Viszont a törvény ebben a formájában nem jó és számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelyet nem tehetünk magunkévá."²⁷ A szociáldemokraták elsősorban a munkaközvetítés jogának kisajátítását kifogásolták, de szót emeltek az érdekképviseleti testület korporációs jellege ellen is. Bár harcot indítottak a törvényjavaslat antidemokratikus vonásai ellen, nem zárkóztak el törvénybe iktatása elől.

A Kisgazdapárt centruma számára az érdekképviselet sorsa hova-tovább presztizs-kérdéssé kezdett válni. A kisárutermelő parasztság köréből óriási nyomás nehezedett rá, s a törvényes intézkedés elhuzódása miatt egyre romlott a hangulat. Jellemző, hogy a parasztképviselők el sem mentek a parlamenti bizottsági ülésre, és sokan közülük tiltakoztak azzal, hogy később sem vettek részt a nemzetgyűlés munkájában, amelyben a Kisgazdapárt vezető szerepet tölt be, érvényesí-

kájában. Ko vács Bélák mindenáron meg akartak egyezni s ennek érdekében készek voltak messzemenő engedményeket is tenni. Beleegyeztek abba, hogy a munkaközvetítés a földmunkás szakszervezetek hatáskörében maradjon, s csak azt kívánták, hogy a munkaközvetítés országos és megyei felügyeleti szervei paritásos alapon szerveződjenek, tehát a pártnak is beleszólása legyen a falusi munkaerő irányításába.²⁸ Ezzel gyakorlatilag elhárult a megállapodás utjából az utolsó akadály.

A Kisgazdapárt engedményei, az NPP és az SzDP egyetértése ellenére a paraszti érdekképviselő ügye mégis zsákutcába jutott. A Kommunista Párt volt az, amely vétót emelt a törvényjavaslat ellen. A kommunisták szinte kezdettől fogva harcoltak a kisgazdapárti érdekképviselői elgondolások antidemokratikus vonásai ellen, de a törvényjavaslat elutasításával a paraszti érdekvédelem gondolatát is elvetették. A két háború között a parasztság gazdasági érdekeinek oltalma a nagytőke és nagybirtok kizsákmányolásával, a kistulajdönt sújtó tőkés gazdaságpolitikával szemben a haladó ellenzéki birtokos paraszti mozgalom egyik fő követelése volt. Az ellenforradalmi rendszer idején ez azonban csak óhajtság maradt. Ugyanakkor a paraszti szövetkezeti mozgalom, amely gazdasági téren valamiféle védőfalat képezhetett volna, a mezőgazdaság általános helyzete, a tőkés nagyüzemi gazdálkodás versenye, s a paraszti árutermelés fejletlensége miatt nem tudott megerősödni. Ily módon ennek a kérdésnek a megoldása is a felszabadulás utánra várt. A falu tulajdonos rétegei joggal elvárták, hogy az új demokratikus rendszer amelyben a Kisgazdapárt vezető szerepet tölt be, érvényesi-

teni tudja ezt a régi paraszti követelést. Ez annál is inkább sürgetővé vált, mert az ország gazdasági helyreállítása s a stabilizáció egyre nagyobb terheket rótt a parasztság vállára, amelyek a leromlott termelőeszközök, a kellő állami támogatás hiánya s a nem megfelelő értékesítési lehetőségek következtében, nem is szólva a mostoha természeti feltételekről, amelyek nem csökkentek, hanem tovább növekedtek. Nem kétséges, hogy a paraszti érdekképviselőt bármely megoldása önmagában kapitalista jellegű rendszabálynak tekinthető, mert a magántulajdon oltalmát szolgálja. Nem mellesleg azonban, hogy az a falusi burzsoázia, vagy a dolgozó kis- és középparasztság helyzetén javít-e s ki, vagy mi ellen irányul? Nagyék törvényjavaslata - szubjektív szándékaik ellenére - valóban elsősorban a parasztság módosabb rétegeinek gyarapodását, kapitalizálódását segítette volna elő, s komoly belső feszültséget teremtve az állami gazdaságpolitika kialakításában és végrehajtásában egy külön bürokratikus államapparátust hozott volna létre. A Kommunista Párt valóban helyesen és következetesen képviselte a munkáosztály és a szegényparasztság érdekeit, amikor ellenezte a javaslatot. Hozzá kell azonban fűznünk, hogy a kommunisták a mezőgazdasági érdekképviselőt egész problematikáját elsősorban a hatalomért vívott harc szempontjából nézték. Mivel az az FKgP helyzetét és tömegbefolyását erősítette volna, s újabb gátat emelt volna a forradalmi folyamat kiszélesése ellen, elvetették. Ezzel azonban az MKP és a birtokos parasztság viszonyában újabb nehézségek keletkeztek.

A kisközpárti vezetők a stabilizáció előtt elsősorban arra törekedtek, hogy a demokratikus erők a vitás kérdéseket

a nyilvánosság kizárásával, a néptömegekhez való fellebezés nélkül, tárgyalások útján oldják meg. 1946 augusztusában azonban e magatartásukban is változás történt, saját követeléseinek elfogadtatása érdekében a néptömegek mozgósításának eszközéhez nyultak. Elhatározták, hogy Budapesten megrendezik az Országos Parasztnapokat. A szándék az volt, hogy a Baloldali Blokk és természetesen saját táboruk számára, demonstrálják a párt erejét, akcióképességét. Kovács Béla a Parasztnapokról szólván egyik munkatársának kijelentette: "Célja éppen az, hogy demonstratív tömegfelvonulás keretében a parasztság megmutatná a maga erejét a munkásság felé és a baloldali pártok felé, konkrétan, hogy a parasztok is fel tudnak vonulni, ha kell, nemcsak a munkáspártok."²⁹

Nagy Ferenc és Kovács Béla a Parasztnapok megrendezésére személyesen is nagy gondot fordítottak, s mindent megtettek azért, hogy minél jobban sikerüljön. Hogy a megmódulás közvetlen politikai jellegét mérsékeljék a szervező munkát nem a Kisgazdapárt, hanem a Parasztszövetség irányította. Az előkészületek már 1946 július végén megkezdődtek. A Parasztnapok vezetője B.Szabó István lett, a programot és a rendezvények tervét Kiss Sándor dolgozta ki, az adminisztratív szervezési teendőket az 1937-es Eucharisztikus kongresszus példáját követve - Saláta Kálmán javaslatára - Tóth István volt horthysta vezérkari alezredes, a Magyar Közösség nevű "fajvédő"- titkos szervezet tagja végezte.³⁰ A rendezvény költségeit, kb. 300.000 Ft-ot, javarészt a Hitelbank és a Kereskedelmi Bank fedezték.³¹

Az Országos Parasztnapok eseménysorozatára szeptember 7-8-9-én került sor.

manifestum nagyon határozottan kiáll a demokratikus

A programot sokrétűen és változatosan állították össze. A Parasztszövetség ankétokat szervezett a parasztságot leginkább érdekítő kérdésekről, így a parasztmozgalom történetéről, az értékesítő és fogyasztási szövetkezetek helyzetéről, az érdekképviselő ügyéről, a mezőgazdasági termelés gondjairól, valamint a kulturális és sajtó problémákról. Megrendezték a népfőiskolások első országos találkozóját. Összehívták a mezőgazdasági szakiskolát végzett általában tehetősebb paraszti rétegekből kikerülő arany- és ezüstkalászos gazdák közgyűlését. Hosszu idő után először ülést tartott a Parasztszövetség a háboru alatt haladó szerepet játszott Földmunkás Szakosztálya. Kiss Sándor kezdeményezésére annak érdekében, hogy a falu népét megismertessék a város, a munkásosztály tevékenységével és szerepével, "Ipar a mezőgazdaságért" címmel kiállítást rendeztek. Szeptember 7-én a Hősök terén a kisgazda vezetők részvételével hatalmas tömeggyűlést tartottak, amelyen Nagy Ferenc mondott beszédet. Felhívást intéztek a munkássághoz és az értelmiséghez, amelyben támogatásukat kérték a parasztság követeléseinek érvényre juttatásához.³² Egy kiáltványt tettek közzé, amelyben kifejtették politikai nézeteiket.

E dokumentum sok rokon vonást mutat az FKgP parasztagozatának egy évvel korábban nyilvánosságra hozott állásfoglalásával. Mindkettő ideológiai-politikai alapállása ugyanaz: a demokratikus átalakulás vezető ereje a parasztság, s ennek az osztálynak köszönhető a háborus vereséget és pusztulást követő nemzeti megújulás. Az 1946 szeptemberi manifesztum nagyon határozottan kiáll a demokratikus

politikai berendezkedés mellett, az egy évvel korábbi határozatnál következetesebben és egyértelműbben határolja el magát az ellenforradalmi törekvésektől, a régi horthysta rendszer restaurálásától s ugyanakkor - ami 1945-ben még nem szerepelhetett - szembefordul a munkásosztály hatalomátvitelével, a proletár szocializmussal is.³³ A felhívásból az olvasható ki, hogy a kiskgazdapárti parasztmozgalom politikai-hatalmi helyzetét nem jobbról, hanem balról érezte veszélyben. Egyértelműen kimondja, hogy a munkásosztály és a Kommunista Párt az, amely akadályozza a falu tehetősebb rétegei követeléseinek megvalósulását. Ennek ellenére a nyilatkozat mégsem proletár-ellenes hangvételű, a kiskgazdák követeléseik teljesítését - elsősorban a községi választások kiírását és az érdekképviselő törvénybe iktatását - a munkáspártoktól várják. Eltűnik az a nyílt politikai fenyegetőzés is, ami egy évvel korábban - a paraszt sztrájkjog meghirdetésével - még oly hatalmas vihart váltott ki. Mindez azt tanúsítja, hogy a Kiskgazdapárt demokratikus paraszti szárnya - ha egyre növekvő fenntartásokkal is, de még mindig a munkáspártokkal való együttműködés oldalán áll.

A Parasztnapok rendezvénysorozata - az FKGP szempontjából - viszonylag elég jól sikerült. Kiss Sándorék 2-300.000 ember részvételére számítottak, s kb. 150-200.000 embert sikerült is felhozniuk Budapestre.³⁴ A megmozdulás nem tekinthető ellenforradalmi akciónak, bár jobboldali jellegéhez kétség nem fér. A kiskgazda pártvezetőség pozitívan értékelte a parasztfelvonulást, megnyugvást keltett, hogy a párt képes mozgósítani a tömegeket, befolyása, ereje többé-kevésbé töretlen. A Parasztnapok ugyanakkor a belpolitikai élet egé-

szére kedvezőtlen hatást gyakoroltak: tovább éleztek a pártközi feszültséget. A Baloldali Blokk pártjai - nem ok nélkül - ellenük irányuló provokációnak tekintették, az MKP és az SZDP vezetői távolmaradtak a rendezvényektől, a baloldali sajtó tüntetően hallgatott az eseményekről.

A Parasztnapok után a hivatalos kisgazda politikai tevékenység valamelyest visszaesett. Ez azonban nem pusztán az augusztusi nagy erőfeszítések utáni kifulladás természetes eredménye volt, hanem a párizsi béketárgyalások eseményeivel is összefüggött. Szeptember elején nyilvánosságra került a magyar békeszerződés szövege és megszületett a döntés: visszaállítják Magyarország 1938 előtti határait, s jóvátételt köteles fizetni a győztes hatalmaknak. A területi gyarapodás reménye szertefoszlott s nyilvánvalóvá vált, hogy a polgári politikának le kell mondenia arról, hogy kihasználhassa egy előnyös békeszerződés politikai hatását a maga hadállásának megerősítésére. A kisgazdapárti felsővezetés maga is megriadt, lojálisabbá vált, s fékezni kezdett. Ezzel szemben a burzsoá jobbszárny s a centrum egyes csoportjai szeptember folyamán támadásban maradtak, amelynek következtében Nagy Ferenc és környezete egyre nehezebb helyzetbe került.

1946 augusztusában a Kommunista Párt a mezőgazdasági érdekképviselő törvénybe iktatásáért indított kisgazdapárti offenzíva ellensúlyozására felvetette a malmok államosításának gondolatát.³⁵ A kommunista kezdeményezésre válaszul a Balogh István irányítása alatt álló Magyar Nemzet támadást indított az államosított szénbá-

nyák ellen, s azt igyekezett bizonyítani, hogy a szocializálás súlyos károkat okozott a bányák gazdálkodásában, a termelés visszaesett, a dolgozók életkörülményei romlottak.³⁶ Tehát a "közüzem" a dolgozó emberek számára hátrányosabb, mint a magángazdálkodás fennmaradása. Egyes jobboldali és a centrumhoz tartozó kiskgazdapárti frakciók, a parasztság tulajdonos szemléletére építve, széleskörű kampányt indítottak a malmok községecsítése ellen. Azt hangoztatták, hogy a malmokra vonatkozó javaslat a magántulajdon "elvének át-törését" jelenti s azzal rémisztették a falut, hogy: ez a tervezett intézkedés a kollektivizálás bevezetését késíteli elő.³⁷

Szórítóba léptek a konzervatív kiskgazdapárti körök a szövetkezeti törvényjavaslat ellen is, amely a nagytőkével szemben széleskörű állami támogatást és védelmet biztosított a kistulajdonosok szabad társulásának nemcsak a mezőgazdaságban, hanem az iparban és kereskedelmeben is.³⁸ A kereskedelmi tőke, amely a felszabadulás után szintén jelentősen meggyengült, de az ipari és banktőkéhez képest viszonylag kisebb csapások érték, attól félve, hogy elveszti profitszerzési lehetőségeit, vagy legalábbis komoly konkurrenciát kap, a Kiskgazdapárt tőkés körein keresztül támadást indított a törvényjavaslat ellen. A hangadók Szolnoki István, a KOKSZ alelnöke, a szövetkezeti és közellátási minisztérium államtitkára, Pfeiffer környezetének egyike és Varannai Aurél az OMKE egykori vezetője lettek, akiknek személye világosan mutatja, hogy milyen érdekek kerültek veszélybe. Jóllehet a Kis Ujság szeptember 4-én közölte, hogy a koalíciós partnerek /az FKgP vezetősége is/ elfogadták a törvényjavaslatot, néhány nap múlva a lap

élesen bíráltni kezdte azt.³⁹ A GYOSZ-hoz közelálló Magyar Nemzet leközölte a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara állásfoglalását. E polgári intézmény szembe fordult a törvényjavaslattal, mert annak "alapgondolata a kereskedelem kiszorítása a gazdasági életből", s így az "a magánkereskedelem katasztrófáját jelenti." A mezőgazdasági termelőszövetkezetek központi forrásokból történő támogatását még elfogadta, de kijelentette: "... a beszerzési és értékesítési szövetkezetek állami támogatása ellen tiltakozik."⁴⁰ Az FKGP főleg városi kisiparosokat tömörítő un. Iparos Talgozatának nagyválasztmánya határozatban mondta ki, hogy a szövetkezeti törvényjavaslat ellen harcba száll.⁴¹ A kisgazdapártiak magatartása miatt a szövetkezeti kérdés rendezése elnapolódott. A jobboldali kisgazdapárti képviselők szin-

te A Kisgazdapárt már korábban is meg-megújuló rohamokat indított a munkásosztály nagy befolyással rendelkező társadalmi szervei, a szakszervezetek ellen, igyekezett megbontani egységét, s kiszorítani a közéletből. 1946 szeptemberében ismét megpróbálták napirendre erőszakolni a szakszervezetek közéleti szerepének kérdését. A párt birtokos paraszti tömegei, annak ellenére, hogy általában nem voltak munkásellenesek, a szakszervezetekre mégis gyűlölettel tekintenek, s hallani sem akartak arról, hogy e munkás szervezetek a népi demokratikus rendszerben politikai funkciót lássanak el. Méltánytalannak tartották, hogy amíg a paraszti érdekképviselőt megoldatlan, addig a mások dolgozó és réteg érdekvédelmi szervezeteinek komoly beleszólása legyen az ország ügyeinek intézésébe. Kovács Béla utasította Hám Tibort, hogy gyűjtse össze a kelet-európai országoknak a szakszervezetek és az üzemi bizottságok helyzetére

helyzetére vonatkozó törvényeit és rendeleteit,⁴²s maguk is hozzákezdték egy szakszervezeti törvényjavaslat kidolgozásához. Hamarosan nyilvánosságra került tervük, de nem a centrum, hanem ismét a burzsoá jobboldal buzgólkodott körülötte. A Magyar Nemzet, a konzervatív kisgazda körök szócsöve, kifecsegte, hogy az FKgP olyan szakszervezeti törvényt akar, amely a szakszervezeteket visszavezeti pártatlan érdekvédelmi működésükhöz és lehetetlenné teszi a tulkapásokat, amelyek a panaszokra okot adtak." A lap szinte fenyegető hangsúllyal jelentette ki: "a törvényjavaslat kidolgozását külső beavatkozás nem befolyásolhatja."⁴³

A Kisgazdapárt uri-polgári szárnya felvonulásának fő terepe változatlanul a parlament maradt. A nemzetgyűlés szeptemberi ülásszaka a jobboldali kisgazdapárti képviselők szinte állandó provokációinak jegyében telt el. A felszólalók gunyt űztek a koalíciós kormányzati rendszerből, igyekeztek nevetségessé tenni és lejáratni a pártok összefogásának gondolatát, s nem hiányoztak a baloldali pártok rovására tett öncélú megjegyzések sem. A kisgazdapárti képviselőcsoport csaknem teljesen önállósította magát, s nemegyszer fittyet hányt a pártvezetőség utasításaira. Szeptember 27.-én a házasságon kívül született gyermekek jogállásáról szóló törvényjavaslat vitájában, Groh József, az esztergomi egyházmegyei takarékpénztár ügyésze, a Mindszentyhez közelálló klerikális kisgazdapárti körök egyik exponense, mint hivatalos szónok, a pártvezetőség utasítását megszegve, rendkívül primitív és bigottan vallásos érvekkel támadta a demokratikus törvényjavaslatot. Kétséggkívül kifejezésre juttatta a "keresztény uri középosztály" maradványainak hangulatát, de még saját

pártjának körében is visszautasításra talált.⁴⁴

A legjelentősebb s egyben a legveszélyesebb kormányellenes provokációra néhány nappal korábban, szeptember 12-én került sor. Aznap Vócsa Ferenc szélsőjobboldali Fehér megyei képviselő, pártutasítás ellenére nem fogadta el a belügyminiszternek korábbi interpellációjára adott válaszát. Szavazást tartottak, amelynek során a Kisgazdapárt jobbszárnya a Sulyok-féle Szabadságpárttal és a Polgári Demokrata Párttal összefogva 121:59 arányban megszavazta Rajk Lászlót. Ez a parlamenti gyakorlat szerint azt jelentette, hogy a belügyminiszter megbukott, le kell mondania. Az adott kül- és belpolitikai helyzetben, különös tekintettel a párizsi béketárgyalásokra, a Függetlenségi Front számára egy kormányválság súlyos politikai veszélyeket rejtett magában. A legjobban a kisgazda pártvezetőség rettent meg. Az FKgP Politikai Bizottsága még aznap összeült, s elküldte Oltványi Imrét az MKP vezetőihez, aki a párt nevében sajnálkozását fejezte ki a történetek miatt és kérte Rákosiékat, hogy Vócsáék "fegyelmezetlenségét" ne értékeljék túl s Rajk László maradjon meg hivatalában. A Kommunista Párt, amely maga sem akarta a helyzet további éleződését, elfogadta az ajánlatot és elállt attól, hogy a parlamenti incidenst nyilvánosságra hozza. A megállapodások értelmében a baloldali sajtó valóban hallgatott Rajk megbuktatásáról, egyedül Balogh István lapja, a Magyar Nemzet, szólt meg ismertetve a parlamentben történeteket. A polgári liberális sajtóorgánus, amely a pártvezetőség háta mögött annak ellenére, hogy Balogh István a Politikai Bizottság tagja volt, egyre inkább önálló vonalat vitt, ezzel egy-

idejüleg teret nyitott Sulyokéknak is. Vásáry Istvánnak a munkanélküliségről benyújtott interpellációját úgy találta, mintha a szabadságpárti politikus lenne a munkásosztály gondjainak igazi szószólója.⁴⁵

A Kisgazdapárt újabb politikai offenzívája, a demonstratív ellenzéki akciók augusztus-szeptember folyamán tovább éleztek a demokratikus pártok közötti ellentéteket, elsősorban a koalíció két szélső pólusa között növekedtek a feszültségek. A jobboldali kisgazda körök kommunista-ellenes agitációja vidéken is továbbfolytatódott. A megyei kisgazda pártsajtó, - amely jórészt a városi polgári rétegek s csak elvétve a birtokos parasztság hangját juttatta kifejezésre, egyre harcosabbá vált, élesen támadta a baloldali erőket, a demokratikus rendőrséget, különösen a B-listázás ellen hadakozott, s igyekezett mozgósítani a tömegeket az egyházak mellett. A kisgazda propaganda azt hangoztatta: még egy hónapig tartsunk ki, azután el lehet söpörni a politika porondjáról a Kommunista Pártot és szövetségeseit. A belügyminisztérium a népi demokrácia ellenes uszítás fellendülése miatt három vidéki kisgazdapárti lapot kénytelen volt hosszabb-rövidebb időre betiltani.⁴⁶

A Kommunista Párt vezető szervei augusztus közepén határozatot hoztak, hogy sajtótámadást indítva fel kell venni a harcot a Kisgazdapárt ellen s ismét meg kell próbálni felülről és alulról behatolni a párt soraiba.⁴⁷ Ez azonban most nem vezetett eredményre. Egy hónappal később, szeptember 20-án, a koalíció belső helyzetének romlása miatt összeült két munkáspárt összekötőbizottsága,

s rendkívül erélyes hangú nyilatkozatot tett közzé. A szocialista erők elítélték a Kisgazdapárt jobboldali csoportjainak a nemzetgyűlésen s azon kívül lezajló provokációit, visszautasították az államosítások és szakszervezetek ellen indított támadásokat. Bejelentették, hogy a "... magyar demokrácia fejlődésének biztosítása érdekében a szocialista munkásmozgalom harcos hagyományainak szellemében latbaveti a munkásság és a dolgozó parasztság szervezett tömegerejét." S újólág követelték a július 16-i koalíciós egyezmény azonnali végrehajtását.⁴⁸ A kisgazda pártvezetés, amely maga is kerülni igyekezett az ellentétek élezését, sietve visszakozott. Nagy Ferenc egyszerűen letagadta, hogy hozzákedtek volna a szakszervezeti törvény előkészítéséhez. A Kisgazdapárt-félhivatalos formában - rendkívül békülékeny hangvétellü nyilatkozatot tett. A párt "egyik tekintélyes, vezető politikus-a" /valószínűleg Pártay Tivadar/ kijelentette: "A pártok között fennálló feszültséget minden körülmények között le kell vezetni... vissza kell térnünk a debreceni ill. szegedi alapokra." Kiállt a Függetlenségi Front programja mellett, helyeselte annak megvalósítását s elítélte Balogh István és csoportjának az államosítások ellen indított támadást. "Most inkább, mint eddig - mondotta - be kell látnia minden polgári politikusnak is, hogy a reakció működése végzetes lehetne nemcsak a magyar demokráciára, hanem a magyarság jövőjére is."⁴⁹

továbbvitelére, az egyhelyben topogás leküzdésére a munkáscsapatnak és a Kommunista Pártnak kellett későbe vennie

A Független Kisgazdapárt előkészületei a
szocialista fordulat megakadályozására.

Az 1946 október-novemberi pártközi tár-
gyalások kudarca

"A magyar demokrácia és az egész magyar társadalom fejlődésére az ellentétek kiélesedése, az erők polarizációja jellemző, tovább az, hogy széles néprétegekben, - mind jobb-mind baloldalon - erjedés, ingadozás, váramozgás tapasztalható" - foglalta össze 1946 szeptember végén Révai József a stabilizáció után kialakult helyzet legfőbb jellemző vonásait.⁵⁰ A politikai polarizáció intenzitása és méretei azonban még távolról sem borították fel az 1946 tavaszán kialakult egyensúlyi helyzetet. A felszíni mozgás ellenére a népi demokrácia fejlődése lelassult, akciókra ellenakciók következtek, egyik fél sem tudott a másik rovására komoly előnyre szert tenni, s tartósan átvenni az események irányítását. A konzervatív liberális burzsoázia - gyengülő gazdasági erejénél, korlátozott politikai lehetőségeinél fogva - önmaga kezdeményezőleg nem tudott fellépni, s erre a nemzetközi és a hazai helyzet sem volt alkalmas. "A harmadik erő", a kispolgárság, főként a középparasztság kezdte elveszíteni politikai aktivitását, s elsősorban a kialakult hatalmi helyzet fenntartására törekedett. Így a népi demokratikus fejlődés továbbvitelére, az egyhelyben topogás leküzdésére a munkásosztálynak és a Kommunista Pártnak kellett kezébe vennie

a kezdeményezést. 1946 szeptember végén ült össze a Magyar Kommunista Párt harmadik kongresszusa. A párt képviselőinek nagyfontosságú tanácskozása egyértelműen deklarálta, hogy a kommunista mozgalom célja a szocializmus megteremtése Magyarországon, bár a közvetlen feladatként a népi demokrácia kiépítését jelölte meg. Annak ellenére, hogy formálisan megkülönböztette, sőt bizonyos mértékig szembe is állította egymással a két fogalmat, a népi demokráciáról szóló határozata számos, már a proletárdiktatura felé mutató elemet tartalmazott. A nemzetgazdaság felvázolt reformja, igaz még nagy hangsúlyt helyezett a kapitalista gazdálkodás és a magántulajdonosi rendszer fenntartására, - a nagytőke olyan erőteljes korlátozását és ellenőrzését irányozta elő, amely gyakorlatilag nem állt messze a tőke teljes kisajátításától, a kapitalista tulajdonviszonyok teljes felszámolásától. A kongresszus megerősítette a párt korábbi politikai vonalát, változatlanul a legfőbb teendőknek a Kommunista Párt tömegbefolyásának kiszélesítését és megszilárdítását, s ezzel párhuzamosan a nagyburzsoázia politikai hatalmának és tömegbefolyásának visszaszorítását jelölte meg. Ez utóbbi azonban elképzelhetetlen volt a Kisgazdapárt uri-polgári jobbszárnya elleni harc fokozása és a pártnak a parasztság egészére gyakorolt eszmei-politikai hatásának korlátozása nélkül. A kongresszus határozata világosan megfogalmazta, hogy a baloldali erők egységfrontjának megerősítésével egyidejűleg a konzervatív liberális burzsoázia fő politikai képviselőjét, az FKGP jobbszárnyát ki kell szorítani a kormánykoalícióból,

tehát a hatalomból, s ezzel egyidejűleg a Baloldali Blokknak a Kisgazdapárt centrumával közösen új alapokra kell helyeznie a koalíciót s ily módon megteremteni a demokratikus kormányzat szilárd bázisát. A kommunisták tanácskozása felvetette, hogy a kormányzati rendszer demokratizálása érdekében új választásokat kell tartani. Tehát - ha közvetve is - a kongresszus napirendre tűzte a hatalom eldöntésének kérdését. A Kommunista Párt világosan felismerte, hogy a Függetlenségi Fronton belül lényegében akörül folyik a harc: "... hogy kivel megy együtt a parasztság zöme: a munkássággal előre a demokratikus fejlődés útján, vagy pedig a nagytőkével, visszafelé, oda ahová a reakció akarja vinni az országot." Ezért a parasztság megnyerése érdekében a kongresszus elfogadott egy új agrárprogramot, amely a dolgozó parasztság legfontosabb gazdasági követeléseit tartalmazta és számos javaslatot terjesztett elő a mezőgazdaság - még polgári alapon való fejlesztése érdekében.⁵¹ hogy a kongresszus előtt elhangzott tulsottan re-

Az MKP III. kongresszusa óriási nyugtalanságot okozott a kisgazdapárti vezetők körében. Mint említettük, Nagy Ferencék aggódva várták, hogy a baloldali erők mikor szánják el magukat a politikai hatalom kérdésének végleges rendezésére. A tanácskozás előkészületeiből s a munkáspártok összekötő bizottságának a néptömegeket mozgósító felhívásából /hibásan/ arra következtettek, hogy a kommunisták értekezletén kikiáltják a proletárdiktatúrát. Különösen nagy megütközést keltett, hogy a Népszava nagyon éles személyes támadást indított Kovács Béla, az FKGP főtitkára kommunista politikában, a kisgazdapárti vezetők számára

ellen s szembeállítva a miniszterelnökkel őt nevezte meg a pártközi együttműködés egyik legfőbb hátráltatójának.⁵² A feszültséget még fokozta, hogy szeptember 27-én, alig néhány nappal a pártvezetőség lojális nyilatkozata után, Kovács Béla aláírásával a Kisgazdapárt egy deklarációt adott ki, amelyben felszólította híveit, hogy a munkásokkal való esetleges összeütközések elől térjenek ki, s elítélte a "forradalmi kísérleteket", azt hogy a szocialista pártok megpróbálják forradalmi úton átvenni a hatalmat. A közlemény leszögezte, hogy az FKgP nem az "utcán", hanem alkotmányos eszközökkel, parlamentáris keretek között kívánja a maga harcait megvívni.⁵³

A kommunisták nagyjelentőségű gyűlésének eseményei és taktikusan megfogalmazott határozatai azonban egy rövid időre megnyugtatták a felborzolt kisgazdapárti kedélyeket. "El sem mondhaton mennyire örülök - mondta el magát Nagy Ferenc október 3-án a pártban elmondott beszédében - hogy a kongresszus előtt elhangzott tulzottan radikális kijelentések nem nyertek igazolást a kongresszus tanácskozásaiban és eredményeiben. Ez a kongresszus olyan építő szellemben és konstruktív formában folyt le, hogy az utána kiadott deklarációt néhány szó megváltoztatásával a Kisgazdapárt is egyetértéssel fogadhatja."⁵⁴ Az FKgP Politikai Bizottsága által kiadott hivatalos állásfoglalás is azt hangoztatta, hogy "... az MKP III. kongresszusának határozata alapot nyújt a pártok közötti együttműködés további folytatására."⁵⁵

Noha a kongresszus nem hozott hirtelen fordulatot a kommunista politikában, a kisgazdapárti vezetők számára

hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az MKP napirendre tűzte a forradalmi folyamat befejezését, mindenekelőtt a politikai hatalom kérdésének dülőre vitelét. Nagy Ferenc október végén már nem takargatta véleményét a nyíltan megmondta Rákosinak: attól tart, hogy "... a folyamatos balra irányuló törekvés végül az ország bolsevizálásához vezet."⁵⁶ Annak ellenére, hogy a kisközgazdasági pártkörök politikai ellenfelük szándékaival eddig is tisztában voltak, a III. kongresszus után minden korábbinál sürgetőbbé vált számukra a feladat: feltartóztatni a Kommunista Párt további előrenyomulását, megakadályozni - még a békekötés előtt - a munkásosztály hatalomátvételét, s felkészülni a békekötés után várható kirobbanó politikai küzdelemre. "A kétfrontos" harcot vivő konszolidációs politikai vonal így lassan átalakult. A horthysta restauráció elleni harc, a helyzet logikájából adódóan, csaknem teljesen vrhálissá vált, a kisközgazdasági párti vezetőség maga is nagyon jól tudta, hogy a régi reakciós, nagytőkés - nagybirtokos rendszer visszaállítása ekkor már lehetetlen, Nagy Ferenc és hívei számára a "kommunista vészély" lett az igazi, legyőzendő fantom.⁵⁷

1946 október-novemberében a Kisközgazdasági párt magatartása, az előző két hónaphoz képest, jelentősen megváltozott. A Semmelweis utcai pártközpontban egy percre sem kételkedtek abban, hogy a "Ki a nép ellenségeivel a koalícióból" jelző s a választások felvetése, amelyet a Rákosi Mátyás a kongresszus után néhány nappal megismételt, a Kisközgazdasági párt parlamenti többségének szétverését célozza. Válaszul Nagy Ferencék nyíltan felmondták az 1946 július 16-i koalíciós

egyezményt, nem vállalták saját pártjuk nyugatbarát, kommunista-ellenes jobboldala elleni politikai harcot, elutasították a tisztogatás folytatását s hallani sem akartak újabb kizárásokról. A miniszterelnök október 6-i kecskeméti beszédében leszögezte: a pártközi együttműködésnek olyannak kell lennie, amely lehetővé teszi, hogy az "... együttműködésben benne legyen a Kiszgazdapárt táborának minden egyes tagja." S hozzáfűzte: nem engedik, hogy a reakció elleni harc címén "... a magyar demokrácia becsületes értékeinek sorát megritkítsák." Az FKgP elnöke a választójog tervezett reformját antidemokratikusnak minősítette. /Később a parlamenti választások kiírását is elutasították./ Ugyanakkor a kiszgazdapárti vezérkar változtatlanul ragaszkodott saját gazdasági és politikai követeléseihöz, s nem adta fel azok megvalósítását.⁵⁸ De éppen azért, hogy a baloldali erőknek ne lehessen kifogásuk a párt magatartása ellen, felhagytak az offenzíva taktikával, kerültek a politikai összecsapásokat s a lehetőségek szerint megpróbálták elődázni a döntéseket a napirenden lévő kérdésekben. A kiszgazdapárti politikusok a nemzeti egység fenntartása mellett szálltak sikra, szinte naponta terjesztettek elő indítványokat, egy közös, koalíciós munkaprogram kidolgozására, de ők maguk, főleg politikai kérdésekben, gyakorlatilag nem engedtek, s igyekeztek a hatalmi status quo-t fenntartani. Noha a közélet felszínén alig látszott, mert a koalíciós hűség, s az "alkotó munka" hangoztatása eltakarta az igazi szándékokat, a kiszgazda vezérkar ujult erővel kezdett hozzá politikai tervei - az MKP háttérbe szorítása és a békekötés utáni időszakra való felkészülés - megvalósításához.⁵⁹

Az FKgP vezetőségének mindenekelőtt magát a pártot kellett rendbe szednie, amely a számtalan átszervezés ellenére áttekinthetetlen, kaotikus s nehezen mozgatható mammut-szervezetet alkotott. Kovács Béláék újra megpróbálkoztak az-
zal, hogy a pártot s a hozzá tartozó tömegszervezeteket va-
lamelyest ütőképebb politikai hadsereggé alakítsák át.

Az átszervezés azonban ismét csak a pártapparátus fel-
ső régióit érintette /az országos központ néhány osztályát
megszüntették, ill. összevonták, a főtitkára nehezedő ad-
minisztratív terheket csökkentették/, de az egész nehézkes
struktúra s a laza szervezettség fennmaradt.⁶⁰ Új mozzanat,
hogy kísérletet tettek arra, hogy demokratizálják a párt
helyi vezető garnituráját és kiszorítsák onnan a jobboldali,
a régi rendszerben is szerepet vállalt elemeket, elsősorban
a horthysta kormánypártok, a NEP és a MÉP volt helyi veze-
tőit. Az Országos Központ olyan értelmű utasítást adott,
hogy a vidéki szervezetek vezetőségének újjáválasztásánál
az egykori kormánypártiakat ne válasszák meg.⁶¹ A felsza-
badulás után először került arra sor, hogy a kisgazdapárti
vezetés szakítani próbált a párt soraiba beférkőzött jobb-
és szélsőjobboldali rétegekkel, a politikai jószándékot
azonban semmissé tette az intézkedés gyakorlati megvaló-
sításának az elmaradása, illetve az, hogy a városi és
falusi szervezetek nem tartották be az Országos Központ
utasításait, sőt sok helyütt épp a jobboldaliak helyzete
erősödött meg.

Egy párt akcióképessége azonban nemcsak szervezeti
helyzetétől, hanem vezetőgarniturájának színvonalától,
vezetnitudásától, politikai egységétől is függ. A Kisgazda-

párt vezető rétege /a politikai bizottság és a képviselőcsoport tagjai, valamint az állami funkciót betöltők/ a parasztmozgalom történeti gyengeségéből s a saját értelmiségi hiányából adódóan zömében politikailag képzetlen, nagyobb feladatok megoldására képtelen káderekből áll s ezen a helyzeten segíteni már alig lehetett. Szeptemberben a pártvezetőség külön tanfolyamot szervezett a parasztképviselők számára,⁶² láthatóan nem sok eredménnyel. A párt vezérkarának - elsősorban a képviselőcsoportnak - az újjászervezése azonban nemcsak ebből a szempontból volt fontos.

A Kisgazdapárt politikai-hatalmi helyzetének hovatovább maradék alapját a törvényhozó hatalomban megszerzett többsége képezte. Függetlenül attól, hogy a modern államokban a hatalom gyakorlásában a törvényhozó és a végrehajtó hatalom közel sem azonos szerepet töltenek be, - reális hatalmat az a társadalmi osztály, réteg vagy csoport vallhat magáénak, amely a kezében tartja az államigazgatás kulcshelyeit, mindenekelőtt az erőszakszervezetek, a rendőrség és a katonaság vezetését - parlamentáris körülmények között a törvényhozó hatalomnak is lehet szerepe, gátolhatja vagy elősegítheti, sőt átmenetileg meg is akadályozhatja a végrehajtóhatalom, elsősorban a kormányzat működését. A nemzetgyűlésnek a felszabadulás után ez a szerepe adott volt, s ezt a kisgazdapárti vezetés maga is világosan látta. Kovács Béláék tisztában voltak azzal, hogy a hozzájárulásuk nélkül a munkáspártok egyetlen törvényjavaslatot sem tudnak keresztülvinni, a koalíciós kormányzati rendszer részvételük nélkül működésképtelen. A Kisgazdapárt képviselőházi többsége azt jelentette, hogy

Nagy Ferencék megakadályozhatják, hogy a szocialista erők parlamentáris uton átvegyék a hatalmat. A kiskgazdapárti vezérkar mindent elkövetett, hogy a képviselőcsoportot, amely a nyár folyamán gyakorlatilag kicsuszott ellenőrzése alól, a sorozatos parlamenti botrányok szervezője és végrehajtója lett, ismét kézbe vegye.

Szeptember folyamán a képviselő-testületet átszervezték; viszonylagos önállóságot kapott, de élére külön vezetőséget állítottak a fegyelmi bizottságot, valamint új vitarendezőket választottak. A frakció elnöke ugyan Nagy Ferenc helyett baloldali politikus, Szabó Árpád lett, de a háttérből változatlanul Kovács Béla irányította a csoport tevékenységét. Fő vitarendezővé Andaházi Kasnya Bélát nevezték ki, aki szigorú fegyelmet tartott.⁶³ Az esztergomi primási palotával szoros nexusban álló Gohr Józsefet, aki a válási törvényjavaslat vitájában súlyosan kompromittálta magát, kizárták a pártból.⁶⁴

Nagy Ferenc 1946 október 9-én levelet intézett a képviselőkhez, amelyben kifejtette a pártvezetőség új konszolidációs politikai programját. A kiskgazdapárti politikus félreérthetetlenül elhatárolta magát a népi demokrácia jobb-és szélsőjobboldalán elhelyezkedő konzervatív és klerikális erőktől, elsősorban a Sulyok-féle Szabadságpárttól. Birálta pártjának képviselőit, amiért magatartásukkal veszélyeztetik a munkáspártokkal való együttműködést, s nehezítik a belpolitikai egység kialakítását. Szóvátette, hogy a Kiskgazdapárt a parlamentben, a népgyűléseken, a vidéki sajtóban denunciólja a demokratikus átalakulás eredményeit s a néptömegek elégedetlenségét kihasználva szerte

azországbán ellenzéki hangulatot szit. Elítélte a vidéki sajtó agresszív, élesen kommunista és szovjet-ellenes hangvételét. Aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a nemzetgyűlés légköre elviselhetetlenné vált, a "személyeskedés, sőt gyalázkodás, a józan kritikán túlmenő vádaskodás" szabad területe lett. A pártvezér felszólította a törvényhozókat, hogy ne támadják a koalíciót, ne élezzék a belső politikai ellentéteket, s etgyenek meg mindent a munkáspártokkal való zavartalan együttműködés érdekében; figyelmeztette őket, hogy a régi ellenforradalmi rezsim visszaállítására többé nincs lehetőség. Kijelentette, amennyiben a képviselőcsoport nem osztaná politikai elképzeléseit, kész lemondani, ha viszont elfogadják politikáját, akkor a pártvezetőség intencióit tartsák be, illetve ha valaki továbbra is ragaszkodik különvéleményéhez, lépjen ki a pártból.⁶⁵

Az FKgP irányítói e határozott hangú politikai levéllel mindenekelőtt azt akarták elérni, hogy a képviselőtestületet politikailag egységessé formálják át, és a pártvezetőség mögé tömörítették, s ugyanakkor visszafogják a jobboldali hangokat, hogy ezzel is elejét vegyék a politikai helyzet romlásának. Ezt többé-kevésbé sikerült is elérniük. A nemzetgyűlési frakció valamennyi tagja aláírta a levelet, s ígéretet tett a pártvonal betartására. Ez azt jelentette, hogy az egyes politikai áramlatok közötti ellentétek - átmenetileg - háttérbe szorultak, a szűkebb vezetőség és a képviselőtestület viszonya, némiképp rendeződött. Jellemző, hogy október elején a Politikai Bizottság ülésén - félretéve korábbi fenntartásait - még Pfeiffer Zoltán is Nagy Ferenc mellett foglalt állást.⁶⁶ Tehát nem

a belső válság elmélyülése következett be, hanem a külső nyomás, a baloldali hatalomátvétel veszélye átmenetileg ismét egységessé kovácsolta a pártot. A politikai feszültségeket okozó problémák, mindenekelőtt a nagytőke, a nagybirtok, a régi állami bürokrácia maradványainak, valamint a polgári értelmiség és a kispolgárság képviselőinek a párrban való jelenléte, változatlanok maradtak. Határozott intézkedések, a klerikális és a konzervatív jobboldali elemek elleni fellépés helyett a még oly szigorúan látszó figyelmeztetés sem teremthetett igazi politikai egységet. Ezt a pártvezetőségnek hamarosan tapasztalnia kellett.

Az FKgP a fővárosi politikában szilárdnak érezte helyzetét. Kővágó József budapesti polgármester, a nyugati orientációju polgári körök egyik vezéralakja állásánál fogva ellenőrzést gyakorolt a fővárosi közigazgatás egy része felett. A törvényhatósági bizottság kisgazdapárti frakciójában - Ortutayék kizárása után - a jobboldali befolyás megerősödött, sőt november végén, Bognár József miniszteri kinevezését követően, további jobbratulódás következett be. A városi csoport vezetését egy négyes bizottság vette át, amelynek ismét tagja lett Dessewffy Gyula. A budapesti pártközpontban Varga Béla és támogatásával a Kerületi Elnökök Tanácsa uralkodtak. Ily módon a fővárosi kisgazdapárti politikában nem került sor nagyobb változásokra.⁶⁷

A Parasztnapok után, szeptember második felében, megkezdődött a Parasztszövetség átszervezése. Itt is elsősorban az irányító apparátust, az országos központot alakították át /négy osztályt, és 23 osztályt állítottak fel/ tehát tovább szélesítették a felső bürokráciát.⁶⁸ Szervezetileg

az újat a Földmunkás, Földbérlet és Földhözjuttatott főosztály, valamint az un. Társadalmi Osztály felállítása jelentette. A háború alatt pozitív szerepet játszó Földműves Szakosztály feltámasztása elsősorban a FÉKOSZ ellen-súlyozására szolgált. A Parasztszövetség vezetőinek bizonyos politikai terveire lehet következtetni a Társadalmi Osztály életrehívásából. Vezetőjévé Kiss Sándorék azt a Fitos Vilmost nevezték ki, aki a Magyar Közösség nevezetű fajvédő titkos társaság tagja volt, s aki reakciós politikai magatartása miatt már 1945 tavaszán kiszorult az FKGP-ből. Fitos osztályának feladata abban állt, hogy a Parasztszövetség társadalmi kapcsolatait kiépítse, embereit a közélet különböző területein, a minisztériumokban, a pártokban és az egyesületekben elhelyezze, illetve onnan beszervezzék a számukra használható kádereket. E megbízottaknak nemcsak az lett volna a teendőjük, hogy a napirenden lévő kérdésekben eljárjanak és képviseljék a Parasztszövetség érdekeit, hanem ugyanakkor egyben az is teendői közé tartozott, hogy információkat szállítsanak visszafelé Kiss Sándoréknak. November elején körlevelet adtak ki, amelyben fellelítették a helyi szervezeteket, hogy aszerint rangsorolva, hogy kik azok, akik a parasztmozgalom és a Parasztszövetség számára használhatóak, s kik a közömbösek, vagy az ellenségesek, gyűjtsék össze és terjesszék fel az országos központba a faluban számbajöhető parasztok és paraszti származású értelmiségiek névsorát. Fitos az így kiválasztottak számára "Számontartás" címmel egy kádereképző tervezetet készített.⁶⁹ A társadalmi osztály tevékenységéből arra lehet következtetni, hogy a Parasztszövetség maga is meg-

kezdte az előkészületeket a békekötés után várható összecsapásokra. A káderek összegyűjtése, kiválogatása, felkészítése és elhelyezése önmagában még nem illegális szervezkedés, ezzel minden demokratikus párt és egyesület élhetett, s így nem lépte túl jogkörét. Az átszervezéssel egy időben lezajlott személyi változások azonban sokkal többet mondanak. A 29 osztályvezető, illetve helyettes közül 9-en 1946 szeptembere után kerültek állásba, s csak 10-en voltak 1945 óta a szervezetben. A vezetőgarnitúra döntő többsége Hajdu-Némethet, Vörös Vincét és Cipó Lászlót kivéve, akik parasztok voltak - értelmiségiek közül került ki. A 29 vezetőből 6-an tartoztak a Magyar Közösséghez, ahol vezető pozíciókat töltöttek be. Ez egyben azt is mutatja, hogy a "közösségi" vonal befolyása az átszervezés után megerősödött, bár nem vált kizárólagossá.⁷⁰

A paraszti tömegszervezet gazdasági és politikai tevékenysége 1946 őszén kiszélesedett. Kiss Sándorék igyekeztek ujjaélesíteni a földmunkás szakosztályt; külön programot dolgoztak ki számára, amely számos jogos szegényparaszti követelést tartalmazott, de alapjában azt a célt szolgálta, hogy megakadályozza a falusi szegények balrafordulását, s megtartsa őket a módosparaszság politikai fennhatósága alatt.⁷¹ Hozzákezdtek az egyes őstermelő ágazatok /cukorrépa, -dohánytermelők/ külön szakmai érdekképviselőiteinek megszervezéséhez. Lépéseket tettek bizonyos szociális kérdések, mint pl. az ingyenes egészségügyi ellátásnak a kisparaszságra való kiterjesztése, megoldásához. Ugyanakkor széleskörű propaganda hadjáratot indítottak a FÉKOSZ ellen, megpróbálták lejáratni, befektetíteni a parasztság a közeli Parasztnapokra való tekintettel sikerült kara-

előtt; uszítottak a beszolgáltatás, a magas ipari árak ellen, s az agrárrollóért az ipari munkásságot tették felelőssé.⁷² Ezidőtájt merült fel az önálló parasztszövetségi ideológia kidolgozásának gondolata. A népiek által kimunkált "harmadikutas" gondolatrendszer reakciós sztereotípiákkal átszőtt változatát kívánták népszerűsíteni, amely a faszizmussal és a marxizmussal szemben külön magyar ut, a "szövetkezeti szocializmus" megvalósítását tűzte ki célul.⁷³ A Parasztszövetség szellemiségére erősen rányomta bélyegét a "közösségi" vonal megerősödése, a mérsékelt demokratikus, erősen nacionalista, politikailag jobboldali "magyar" irányzat, amely 1945 elején az FKGP-ban jelent meg s onnan kiszorulva a Parasztszövetségben talált otthonra.

A Parasztszövetségben 1945 nyarán és kora őszén - a problémák megoldatlansága, az elbürokratizálódás, a polgári elemek térnyerése, s a reakciós szellemi arculat miatt kiéleződtek a belső ellentétek.

"A radikális paraszti" irányzat, amelynek vezetője a parasztpárti Kelemen Sándor, a művelődési osztály vezetője volt, egyre nagyobb aggodalommal figyelte az FKGP jobboldalódását, s azt, hogy a párt "a polgári nagykapitalizmussal" szűrte össze a levet", s nem, vagy alig állt ki a paraszti érdekek mellett, s ezért szeretett volna lazítani a nagyburzsoáziának az FKGP-vel való "összenövésén". De elégedetlen volt a Parasztszövetség jobboldali szellemiségével is, s erősen kifogásolta, hogy a központi apparátus "vízfejjé" nőtt, s a parasztság nincs képviselve benne. Kelemen Sándor a nézeteltérések miatt augusztus elején lemondott állásáról és el akart menni a szervezettől, de Kiss Sándoréknak a közelgő Parasztnapokra való tekintettel sikerült marea-

dásra bírniuk. 1946 októberében a parasztszövetségi "baloldal" 17 aláírással memorandumot nyújtott át Kiss Sándornak, amelyben követelte a Parasztszövetségnek a Kisgazdapárttól való függetlenítését, a polgári elemek és a kulákok eltávolítását. A "radikális paraszti" szárnynak azonban nem volt számottevő tábora sem a vezetésben, sem a tagság körében, támogatást az NPP elfordulása után kívülről sem kapott, s így kénytelen volt meghátrálni. Kiss Sándorék a magyar közösségek segítségével szilárdították meg helyzetüket, s akadályozták meg a szövetségnek az FKgP-ről való leszakítását. Hajdu Németh Lajos és környezete, amely a "katolikus vonal" tulsúlyát szerette volna biztosítani, nem tudott komolyan beleszólni a belső hatalmi harcba, bár befolyása némiképp növekedett.⁷⁴ Az ellentétek 1946 őszén - a nyári hónapoktól eltérően - nem maradtak meg a szűkebb vezetőség körében, hanem a központi apparátus és a paraszti tömegek viszonyában is éreztették hatásukat. A Parasztszövetség népszerűsége olyan helyen is kezdett hanyatlani, mint pl. Baranyában, ahol korábban korlátlan ur volt a birtokos parasztság táborában.⁷⁵

1946 novemberében újjáválasztották a Független Ifjúság vezető szerveit is. A tisztújítást komoly csatározások előzték meg. A kisgazdapárti ifjúsági tömegszervezet élére B. Ráczék helyett, akik reformátusok voltak, Mám, Eszterhás és Korányi Tibor "katolikus vonalon" álló, tehát az előzőnél még jobboldalibb ifi vezetők akartak állítani, de tervük megghiúsult.⁷⁶ Nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy a pártvezetőségnek milyen elképzelései

voltak a fiatalokkal, nem kétséges azonban, hogy rájuk is számítottak egy esetleges baloldali fordulat megakadályozásáért vivandó harcban.

A párt és a tömegszervezetek reorganizálásával egyidejűleg a kiszegzda párti vezérkar megkísérelte felmérni hatalmi helyzetét és számbavenni a várható politikai összeecsapásban rendelkezésre álló hatalmi eszközöket. A rendőrségnél ekkorra már teljesen elvesztette befolyását; a B-lisz-tázások végleg felszámolták azt a maroknyi kiszegzda párti rendőrtiszti garnitúrát is, amely az országos szerveknél és a vidéki kapitányságokon ugyahogy megmaradt. Bármennyire is meglepő a kiszegzda pártvezetés csak 1946 nyarán kezdett felfigyelni a hadseregen belül zajló folyamatokra. Hogy a magyar hadseregnek korábban nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget, az nemcsak azzal magyarázható, hogy túlságosan bíztak parlamenti többségükben, hanem azzal is, hogy a honvédség a nemzetközi megállapodások értelmében teljes egészében a SzEB ellenőrzése alatt állt, és a katonai kérdésekbe - függetlenül attól, hogy a párt megbízottja töltötte be a tárcát - gyakorlatilag nem volt beleszólásuk. A hadsereg létszámát 1946 tavaszán jelentősen csökkentették, a régi horthysta tiszteket a kommunisták fokozatosan kiszorították, így a honvédségen belül nem nagyon volt kikre támaszkodniuk. A rendőrségnél elvesztett pozícióik kárpótlására elhatározták, hogy megpróbálják visszahódítani befolyásukat a hadseregben.

A képviselő-testület ujjaalakításával párhuzamosan 1946 szeptemberében átszervezték az FKgP katonai bizottságát. Az új Véderő Bizottság elnöke, Kovács Béla javaslatára,

B.Szabó István lett, tagjai csaknem kivétel nélkül a jobboldali politikusok közül kerültek ki, sőt beválasztották azokat a németellenes ellenállási mozgalomban részt vett, de horthysta beállítottságu katonatiszteket is, akik korábban kikerültek a demokratikus hadseregből, s most az FKgP segítségével szerették volna visszaszerezni elvesztett pozíciójukat.⁷⁷ Az átalakított Véderő Bizottság, amely szeptember 20-án ült össze először, megtárgyalta az FKgP helyzetét a hadseregben, s elhatározta, hogy újabb jelentést készít a pártvezetőség számára. A jelentés, amelyet Jackó Pál és Tóth István vk. alezredes szövegezett, megállapította, hogy az FKgP pozíciója a honvédségnél júliushoz képest rosszabbodott, és számos javaslatot terjesztett elő a párt befolyásának helyreállítása érdekében. Jackóék mindenekelőtt azt szerették volna elérni, hogy vizsgálják felül és akadályozzák meg a beloldali katonatisztek előléptetését, s vegyék vissza a demokratikus hadseregbe azokat a régi tiszteket, akik nem kerültek ugyan B-listára, de akiket a létszámcsökkentés során a hadsereg kommunista tábornokai tartalékkállományba helyeztek. Ugyanakkor szerették volna megkaparintani a nevelőtiszti tanfolyam vezetését is, amely a fegyveres erőknél az MKP befolyásának egyik bázisát alkotta. Az FKgP Politikai Bizottsága 1946 október 3-án megtárgyalta a javaslatokat és utasította Bartha Albert hadügyminisztert, hogy azokat hajtsa végre.⁷⁸ Az egykori októbrista politikus azonban tehetetlennek bizonyult, ezért a Véderő Bizottság novemberben ismét memorandummal fordult a pártvezetőséghez, s újabb javaslatokat terjesztett elő. "A honvédségben a romlás meg-

fékezése a jelenlegi helyzetben kilátástalannak látszik - hangoztatta a jelentés. A véderőbizottság a kérdés a fegyverszerkezeti egyezmény szűlő megkötését je-
jelenlegi körülmények között segíteni nem tud, mivel
lontene, a a szovjet hadsereg, a Haza s a kommunista ellen-
eddig a bizottság munkáját a valóságos honvédségi politi-
örök alatt álló biztonsági szervek azonnali fellépé-
kával sem sikerült gyakorlati összhangba hozni...

A politikai bizottság ama határozatának végrehajtása
A part helyzetének állami vonalon való megerősítése
még mindig késik, hogy a kizsákmányozó parti miniszterek a
érdekében nagy lépéseket tettek, hogy ha a jobb
párt szempontjait szinte erőszakosan képviselik.⁷⁹
különböztetést nem is tudnak szerezni, a meglovást,
A kizsákmányozó felsővezetés sérelmeit nyilvánosságra hozta,
főleg a politikai hatalom csúcsain, személyes beszél-
de ez a pártnak a hadseregből való kiszorulásán már nem
erősítik meg. A kizsákmányozó a koalíciók pártjait meg-
változtathatott.

Akaratuk érvényesítéséhez szükséges eszköz fogyaté-
mányait meg sem várva, kormányrekonstrukciót hajtott vég-
kossága láttán a vezető kizsákmányozó parti körökben felmerült
re, három miniszteret leváltottak. Dobi István helyett
valamiféle külön karhatalom létrehozásának gondolata. 1946
Károlyi Károly lett a rendvédelmi miniszter, az ő
október elején ez a kérdés a Politikai Bizottságban is
háromszoros a központi miniszteriumban a központi-
napirendre került. Pártay Tivadar azt javasolta, hogy ki-
parti jobboldali "szélsőséges" emberek, azaz János foglalta el,
sérreljenek meg katonai jellegű alakulatokat felállítani.
Mig Kalla Antal székben, a társasági miniszterium
Patonai Elek a vasutások megszerzésére hívta fel a figyel-
előre Bogár József került. A társasági politikai jelis-
met. S szinte komikus - ez mutatja az FKGP politikai-hatal-
gúrt tekintve jobboldali változást jelentettek, s a
mi helyzetének valódi képét - Pfeiffer azt sürgette, hogy
kommunista Part azonnali tiltakozást váltottak ki,
a tüzoltóság ellenőrzését is vegye át a párt, nehogy e té-
eredménytelenül. Felmerült az erőteljes ellen és a fel-
ren is úgy járjanak, mint a rendőrséggel.⁸⁰ Sajnos nin-
csenek adataink arra vonatkozóan, hogy konkrétan milyen
ministeri elnökségi, illetve a honvédelmi miniszter
elképzeléseik voltak a fegyveres szervezetek felállításá-
állításai, az az elhatározás az volt, egy nagyobb arányú
val, bizonyos jelek arra mutatnak, hogy a főmozgatóerőt
szervezés a kormányzati hatalomban nagy változást kö-
az attól való félelem képezte, hogy egy "baloldali puccs"
lett volna, s a baloldali erővel szembe ellenkezéssel val-
totta volna ki, amit el akartak kerülni.
A kormányrekonstrukciót megelőzően a Pfeiffer-csoport
hívására azonban nem került sor, Kovács Bélák maguk is
az egész politikai mechanizmust érintő kezdeményezést tett.

A nemzetgyűlés alkotmány- és közjogi, valamint pénzügyi tisztában voltak azzal, hogy bármiféle katonai szervezkedés a fegyverszüneti egyezmény nyílt megsértését jelentené, s a szovjet hadsereg, a SzEB s a kommunista ellenőrzés alatt álló biztonsági szervek azonnal fellépnének ellene.⁸¹

A párt helyzetének állami vonalon való megerősítése érdekében Nagy Ferencék elhatározták, hogy ha újabb kulcspozíciókat nem is tudnak szerezni, a meglévőket, főleg a politikai hatalom csúcsein, személycserékkel erősítik meg. A Kiszgazdapárt a koalíciós partnereit meg sem hallgatva, az éppen folyó pártközi tárgyalások eredményeit meg sem várva, kormányrekonstrukciót hajtott végre, három miniszterét leváltotta. Dobi István helyett Bárányos Károly lett a földművelésügyi miniszter, az ő bársonyszékét a Közellátási Minisztériumban a kiszgazdapárti jobboldal "kemény" embere, Erőss János foglalta el, míg Balla Antal székébe, a tájékoztatásügyi minisztérium élére Bognár József került. A tárcacserék politikai jellegüket tekintve jobboldali változást jelentettek, s a Kommunista Párt azonnali tiltakozását váltották ki, eredménytelenül.⁸² Felmerült az erélytelen Dulin és a feladatát gyengén ellátó Bartha Albert leváltása is, a belügyminiszteri államtitkári, illetve a honvédelmi miniszteri állásból, de nem kerítették rá sort, egy nagyobb arányú átszervezés a kormányzati hatalomban nagy feltűnést keltett volna, s a baloldali erélyesebb ellenakcióit váltotta volna ki, amit el akartak kerülni.

A kormányrekonstrukciót megelőzően a Pfeiffer-csoport az egész politikai mechanizmust érintő kezdeményezést tett.

A nemzetgyűlés alkotmány- és közjogi, valamint pénzügyi bizottságának 1946 október 23-i ülésén, a koalíciós partnerekkel való előzetes konzultálás nélkül, a felhatalmazási törvénytervezet vitájában javaslatot terjesztett elő egy bizottság felállítására, amelynek a kormány előzetesen köteles bejelenteni azokat a rendeleteket, amelyeket a felhatalmazás alapján kíván kiadni. Acsay László az indítványt a következőképp indokolta: "... a konszolidáció felé haladva minden alkalmat meg kell ragadni arra, hogy a parlamentarizmust minél nagyobb mértékben megközelítsük és a kivételes felhatalmazások körét szűkítsük. Az indítvány elfogadása csak azt az óhajt juttatna kifejezésre, hogy lehetőleg minden lényeges intézkedés inkább a törvényhozás útján kerüljön elintézésre."⁸³ Egy parlamenti bizottság felállítása, amely megrostálja és ellenőrzi a kormány intézkedéseit, alaposan megnehezítette volna az államgépezet munkáját s lelassította volna a koalíció közös tevékenységét. A Kommunista Párt és a többi baloldali pártok azonnal visszautasították az előterjesztést, még Oltványi Imre, a hivatalos kizsáldapárti megbízott is ellene fordult. A javaslatot leszavazták, Pfeifferék csufosan megbuktak.

A munkásosztály hatalmi törekvéseivel szemben a kizsáldapártvezetés politikai szövetségesek keresésére és társadalmi háttérének kiszélesítésére kényszerült. Nagy Ferencék a kizsáldapárt és a kormányzat a polgári tulajdonviszonyok számoltak azzal, hogy a politikai harc döntő szakaszában nemcsak a parasztságot, hanem a polgári rétegeket is mozgató kérdése, a tulajdonjog gyakorlása megengedhetetlenül gósitani fogják. Az adott helyzetben azonban egy nagyobb tömegakció kezdeményezését időszerűtlennek tartották.⁸⁴ Ehelyett a párt agitáció és propaganda tevékenységét fokozta a földes érdekek mellett a nagy hangon védte a ro-

ták, hogy ily módon a tömegek figyelmét ébrentartsák. A hivatalos propaganda, - amely korábban sem volt - néhány eset kivételes esettől eltekintve - olyan éles, mint a jobb-^{oldali} kisgazdapárti körök agitációja, bizonyos mértékig tofább mérséklődött, ugyanakkor koncentráltabbá vált. A Kisgazdapártnak nemcsak a Pfeiffer-Dessewffy vezette burzsoá jobbszárnya, hanem a Nagy Ferenc és Kovács Béla által irányított hirtokos paraszti centruma is elvetette a szocializmus perspektíváját, s ideológiai harcot indítottak ellene. "A szocializmust pedig mi - polgári párt - nem vállaltuk a koalíciós szövetségben és most sem vállaljuk" - jelentette ki a Kis Ujság.⁸⁵ A szocializmussal - most már nyíltan is - a polgári demokráciát állították szembe, amelynek értelmezése körüli koncepcionális különbségek azonban változatlanul megmaradtak. A hivatalos pártfórumok a kispolgári paraszti demokrácia mellett agitáltak. 1946 október 20-án nyilvánosságra hozták a Tildy által készített programtervezetet, s nagy erővel népszerűsítették. Nagy Ferenc az ősz folyamán három alkalommal is beszédet mondott a polgári demokrácia védelmében; a magántulajdon sértetlenségét ígérte; sikra szállt az egyéni kezdeményezés szabadsága mellett; igyekezett megnyugtathatni a tőkés köröket és a falu tulajdonos rétegeit, hogy a Kisgazdapárt és a kormányzat a polgári tulajdonviszonyokon nem kíván változtatni. "A gazdaságpolitika alapvető kérdése, a tulajdonjog gyakorlása megingathatatlanul a magántulajdon alapján áll."⁸⁶ - mondotta a miniszterelnök Tokajban. A kisgazdapárti sajtó nyíltan elkötelezte magát a tőkés érdekek mellett s nagy hangon védte a politikai bázisát valójában a kisgazdapárti jobbszárny képviselte.

akciós és demokráciaellenes egyházakat is. Ugyanakkor éppen azért, hogy a párt "konzervatív" fordulatát, lefékezését elleplezze, azon munkálkodott, hogy a Kisgazdapártot haladó, pozitív színben tüntesse fel.

A kisgazdapárti vezérkar igyekezett számbavenni, hogy kikre, milyen politikai erőkre számíthat a hatalom megszervezéséért indítandó döntő küzdelemben.

A Függetlenségi Front táborán kívül egyedül az egyház volt az, amely nagy tömegbefolyással rendelkező, szervezett politikai erőt képezett. Bár az FKgP és Esztergom viszonya a reakciós katolikus egyesületek felszámolása miatt, annak ellenére, hogy a kormányzati intézkedések meghívesítésén leginkább a kisgazdapártiak munkálkodtak, némileg tovább romlott, 1946 őszén Nagy Ferencék részéről ismét kisértetek történtek annak érdekében, hogy a klerikális köröket lebeszéljék a külön katolikus párt megalakításáról s normalizálják az egyházhoz fűződő kapcsolataikat.⁸⁷

A népi demokrácia jobboldalán elhelyezkedő kisebb pártok közül a polgári radikális beállítottságu, zömmel a városi értelmiségieket tömörítő Magyar Radikális Párt általában lojális magatartást tanusított a baloldalhoz, s a munkáspártokkal való együttműködés lehetőségeit kereste, így nem jöhetett szóba. A Polgári Demokrata Párt a polgári rend védelmében felvonultatható lett volna az FKgP oldalán, de nem jelentett komoly politikai tényezőt. A Sulyok-féle Szabadságpárt, a magyar jobboldal leghangosabb, legismertebb s bizonyos népszerűséggel rendelkező csoportja, legális működési lehetőség, bár ezt a lehetőséget teljesen nem értékelte, hanem a nagytőke és az egyház kellő támogatása híján, önmagában szintén nem alkotott jelentős erőt, társadalmi-politikai bázisát valójában a kisgazdapárti jobbszárny képezte.

Éppen ez a sajátos szimbózis határozta meg a Kisgazdapártnak Sulyokékhoz fűződő viszonyát. A Pfeiffer-Dessewffy vezette jobboldal változatlanul szoros kapcsolatot tartott fenn az 1946 tavaszán kizárt képviselőkkel,⁸⁸ és Sulyok maga is gondosan ápolta nexusait volt pártjával. A haladó értelmiségi csoport, mint a tőkés érdekek képviselőivel, szemben állt velük. Nagy Ferencék és a párt demokratikus birtokos paraszti szárnya felemás módon viszonyult hozzájuk. Mint potenciális szövetségessel számoltak a Szabadságpárttal,⁸⁹ ugyanakkor vetélytársat is láttak benne. A pártvezetőség komolyan tartott attól, hogy Sulyokék jelentős polgári tömegeket szakíthatnak le az FKGP-ről, amely ezáltal elveszitheti parlamenti többségét. Sőt, azt sem zárta ki, hogy a munkáspártok - a háta mögött - a párt megbuktatása érdekében összejátszsanak a jobboldali parlamenti ellenzékkel. Ez a bonyolult helyzet végül is lehetetlenné tette, hogy a Kisgazdapárt akár szakítson, akár beforduljon a Szabadságpárttal, de azt is megakadályozta, hogy szorosabb politikai együttműködés kialakuljon közöttük.

Ily módon a vezető kisgazdapárti körök politikai szövetségest csak a Függetlenségi Fronton belül kereshettek. Nagy Ferencék ekkorra véglegesen szakítanak az SzDP-FKGP pártszövetség koncepciójával; világossá vált számukra, hogy a baloldali vezetés alatt álló Szociáldemokrata Párt nem fordítható szembe a Kommunista Párttal s nem várható az sem, hogy a magyar munkásmozgalom reformista szárnya kettészakad, bár ezt a lehetőséget teljesen nem zárták ki. Az SzDP felé az FKGP nem tanúsított következetes magatartást; vidéken helyenként, mint pl. Vasban, Baranyában védtek a

szociáldemokratákat, s a kommunistákkal szemben melléjük álltak, másutt viszont szembefordultak velük. A kiskgazdapárti felső vezetés úgy vélte, hogy az adott társadalmi-politikai helyzetben az egyetlen számbajöhető "szövetséges" a Nemzeti Parasztpárt.

A szegényparaszság pártja Nagy Ferencék szemében régóta szálla volt. Nem csak azért, mert falun verseny-társat jelentett s veszélyeztette, vagy legalábbis kényelmetlenné tette a módosparaszság uralmát, hanem azért is, mert a koalíció pártpolitikai strukturájában a másik oldalon helyezkedett el. A kiskgazda vezetés számtalan alkalommal próbálta maga mögé állítani, de sikertelenül. 1946 őszén azonban új elképzelések merültek fel. Kovács Bélák már szeptemberben tárgyalásokat folytattak Kovács Imrével, az NPP jobbszárnyának a vezetőjével, arról, hogy hogyan lehetne valamiféle közös együttműködési alapot találni.⁹⁰ Október elején a kiskgazda pártvezetés elhatározza, hogy: "A parasztpárt felé barátságot kell mutatni,"⁹¹ s ennek szellemében különböző közeledési próbálkozásokra kerül sor. Az a terv merült fel, hogy Kovács Imre és környezete az NPP jelentős részével átlépne a kiskgazdákhoz, míg az Erdei-Darvas féle szárny, vagy fenntartaná önállóságát, vagy csatlakozna a Kommunista Párthoz.⁹² A cél látnivalóan az volt, hogy a lehetőség szerint megbontsák a Baloldali Blokkot, átcsoportosítsák a politikai erőviszonyokat, s egy ilyen alkotmányos manőverrel a Függetlenségi Frontban javítsanak a helyzetükön. Felfogásuk szerint a várhatóan egyesülő két munkáspárttal szemben csak egy nagy, egységes paraszti párt vehetné fel esély-

lyel a küzdelmet a politikai hatalomért folyó csatában.

A kisközségek ajánlata a végsőkéig kiélezte a Nemzeti Parasztpárton belüli politikai ellentéteket. A párt jobbszárnya, amely egy vékony kis- és középparaszti rétegre, valamint a városi polgári értelmiségre támaszkodott, támogatta a Kisközségek Pártjához való csatlakozás gondolatát. Kovács Imre politikája számos rokon vonást mutatott a kisközségek párti paraszti szárny vonalával. Ő is önálló, a munkáspártoktól független, s az agrár érdekeket következetesen védelmező és érvényesítő parasztpolitikát kívánt. Helytelenítette az NPP részvételét a Baloldali Blokkban. De míg Kovács Imre elsősorban a dolgozó parasztságra kívánt támaszkodni, s le akarta zárni a párt sorompóit jobbfelé, a gazdagparasztság és a polgári rétegek felé, s "tisztá" parasztpártot akart csinálni, addig a kisközségek parasztpolitikusok távolról sem ragaszkodtak a pártjuk paraszti osztályjellegének megőrzéséhez, s kaput nyitottak a jobboldali rétegek felé. Erdei Ferenc, Darvas József s más baloldali parasztszervezők ezzel szemben a legélesebb harcot indították a Kisközségek Párttal való együttthaladás vagy egyesülés terve ellen. Féltették a párt tömegeit ettől a szövetségtől, azt tartották, hogy akár a legkisebb eltávolodás is a munkásosztálytól a párt halálát jelentené s végső soron az egész népi demokráciát veszélybe sodorná. Veres Péter és a parasztpárti centrum szintén elutasította az egyesülés gondolatát. A neves paraszti író tudta, hogy a két párt társadalmi összetétele,

ideológiai beállítottsága és politikai vonala lehetetlenné teszi összeolvadásukat. A szegényparaszti radikalizmus alapján nem a munkásosztály, hanem a nagytőke ellen kívánt menni. Ugyanakkor az általános paraszti érdekek védelmében hajlandóságot mutatott a Kisgazdapárttal való együttműködésre, s bizott abban, hogy a paraszt-egység szellemében - amelyet a paraszti érdekek érvényesítési alapfeltételének tekintett - a két párt megegyezésre tud jutni.

A Nemzeti Parasztpárt 1946 november 2-3-i nagyválasztmányi ülésének kellett döntenie arról, hogy a párt együtt marad-e avagy kettészakad, s hogy milyen politikát folytasson az FKGP irányában. Az értekezleten Kovács Imréék súlyos vereséget szenvedtek, a nagyválasztmány elvetette a csatlakozás gondolatát, s nem sikerült az a tervük sem, hogy új, jobboldali többségű vezetőséget válasszanak. A párton belüli hatalmi harcból a balszárny és Veres Péter került ki győztesen, aki ugyan kétfelé is harcolt, de mivel az alapvető politikai kérdésben /a pártegység és az FKGP-hoz való viszony dolgában/ a jobboldal ellen foglalt állást, meg tudta szerezni Erdeiék támogatását is.⁹³ Ennek ellenére november 3-a után a két agrár jellegű párt egyesülésének terve egy ideig nem került le napirendről s a tárgyalások később folytatódtak.

Az MKP III. kongresszusa után kialakult új helyzetben a Kisgazdapárt, de lényegében az egész polgári oldal számára sokszorososan megnőtt a községi választások megrendezésének politikai jelentősége. Ezzel a kisgazda párt-

körök is tisztában voltak: "Ezen községi választásoknak a jelen esetben az egyszerű választásokon túl sokkal nagyobb és több jelentősége van, mint máskor - figyelmeztette Nagy Ferencet az FKgP szegedi szervezete - Az ország polgári lakossága ezen választásoktól várja és reméli, hogy megszűnjön az a lehetetlen állapot, hogy a kisebbség /t.i. a Kommunista Párt - V.I./ tartja kezében a hatalmat. Ezen választásoktól várják, hogy az országban olyan átalakulás legyen, amely lehetővé teszi, hogy kiépítsük a polgári demokráciát, amelyet az ország lakosságának többsége kíván. Ezen választásokon akarják bebizonyítani, hogy a keresztény világnézet a marxista világnézettel szemben óriási többségben van."⁹⁴ A párt vezetőségére azonban nemcsak a "keresztény uri középosztály" maradványai és a városi kispolgárság gyakorolták nyomást, hanem egyre türelmetlenebb sürgetés hallatszott a birtokos parasztság köréből is. A választások kiírását országszerte érezhető várakozás előzte meg.⁹⁵ A Kisgazdapárt szervezetei szeptember-októberben folytatták az előkészületeket, s főleg a Dunántulon néhány helyen lassan megkezdődött a korteskedés.⁹⁶ Elkészült a pártnak a választásokkal kapcsolatos törvénytervezete, amelyet a képviselőcsoport el is fogadott.⁹⁷ Az országos vezetőség komoly dilemma elé került; a választásokat mindenképpen szeretne volna megejteni, de a választási harc tovább feszítette volna a pártok közötti ellentéteket, amit a kül- és belpolitikai helyzet miatt nem akart. Ezért tessék-lásséktett egy gesztust: nyilvánosságra hozták,

hogy Nagy Ferenc megkezdte tárgyalásait Rajk László belügyminiszterrel a községi választásokról.⁹⁸ Ezen túlmenően azonban egyéb lépésekre nem került sor, az FKGP Politikai Bizottsága messzemenően óvakodott attól, hogy e kérdésben harcba bocsátkozzék. A Kisgazdapárt dilemmáját azonban a baloldali pártok hamarosan megoldották.

A Kisgazdapárt magatartásának megváltozása, az 1946. július 16-i egyezmény nyílt felmondása, óvatos előkészületei a békekötéssel várhatóan előálló új helyzetre, természetesen nem kerültek el a munkáspártok figyelmét. A baloldali sajtó érezhetően türelmetlenebbé vált, különösen a kommunista lapok éltek gyakran kritikával a kisgazdapártiak ellen. A szociáldemokraták a Kovács Béla-affér után némileg visszaköztak, láthatóan igyekeztek tárgyilagosan állástfoglalni a napirenden lévő kérdésekben, de a bírálatról nem mondtak le. Az MKP III. kongresszusát követően azonban jelentősebb baloldali politikai akcióra csak három hét múlva került sor. A kommunista vezetés a nyári koalíciós huzavona tapasztalatain okulva elhatározta, hogy az általános, a semmire sem kötelező, s a végrehajtásra biztosítékot nem nyújtó pártközi egyezmény helyett, bizonyos mértékig elébbemenve Nagy Ferencék követeléseinek, konkrét együttműködési javaslatokat dolgoz ki, amelyek majdán alapjául szolgálhatnak egy közös kormány programnak is. A koalíciós akció-program elkészítése a baloldali pártok között - főleg a választójog korlátozásának kérdésében - hosszas vitákra

nagymalak államcsitását és a kisalakok községi ellen-

adott alkalmat. Az MKP-nak hajlékony taktikával sikerült elfogadtatnia álláspontját a szociáldemokratákkal és a parasztpártiakkal, akik maguk is a baloldali erők aktívabb fellépését sürgették. Így október 18-án átadhatták a Kisgazdapártnak a Baloldali Blokk követeléseit tartalmazó levelet.

A Baloldali Blokk okmánya felsorolta azokat a gazdasági és politikai teendőket, amelyek véleménye szerint hozzájárulhatnak a krónikussá váló politikai válság megoldásához. Az öt pont közül négy azokat a mulhatatlan kormányzati feladatokat nevezte meg, amelyek megvalósítása nélkülözhetetlen a munkásság és a dolgozó parasztság anyagi és szociális helyzetének rendezése szempontjából. Így többek között sürgette az agráröllő szűkitése érdekében az ipari árak 25 %-kal való leszállítását, s piacot monopolizáló ipari és mezőgazdasági kartellek felosztatását. Intézkedni kívánt az üzemi bizottságok hatáskörének kiterjesztéséről, a szakszervezetek jogainak törvénybeiktatásáról, s a munkaközvetítés és a kollektív szerződés megkötése jogának a szakszervezeteknél való meghagyásáról. Fontosnak tartotta a szövetségi törvény mielőbbi elfogadását, s azzal összefüggésben paraszt- és munkásszervezetek alakítását, valamint a kis- és középparasztság hitellellátásának megoldását. A mezőgazdaság termelőeszközökkel és műtrágyával való olcsó ellátása érdekében javasolta a vegyészeti ipar és a mezőgazdasági gépipar nagyüzemeinek államosítását. A malomuzsora letörése érdekében szükségesnek tartotta a nagymalmok államosítását és a kismalmok községi ellen-

őrzését. Állástfoglalt egy demokratikus paraszti érdekképviselői szerv létrehozása mellett. Megismételte a már 1946 márciusában elfogadott, de meg nem valósult baloldali követelést, hogy államilag ellenőrizték a magánbankok ügyvitelét. A közigazgatás demokratizálása érdekében jelentős reformokat készült életbeléptetni s a parasztság képviselőinek az államigazgatásba való bevonását szorgalmazta. Javasolta, vizsgálják felül a választójogot és zárják ki abból a fasiszta és reakciós elemeket, nem jelezte azonban, hogy az a községi választásokra, avagy egy új parlamenti választásra vonatkozna. A levél hangot adott az NPP ama követelésének, hogy a tankönyvkiadást államosítsák, s az állami tankönyvek használatát tegyék kötelezővé valamennyi iskolában, beleértve az egyházi oktatási intézményeket is.

A munkáspártok s a radikális parasztpárt az együttműködés politikai feltételeként megismételték a régi kívánságukat: az FKgP demokratikus paraszti szárnya a Baloldali Blokkal közösen vegye fel a harcot pártjának burzsoá jobboldala ellen. "Tiltsa meg a Kisgazdapárt Politikai Bizottsága - szólították fel - hogy a Kisgazdapárt vezető funkcionáriusai és képviselői a sajtóban, vagy népgyűléseken a demokrácia és annak intézményei ellen izgassanak, nyíltan, vagy burkoltan, a baráti hatalmak ellen lépjenek fel és a jobboldali ellenzékkel fogjanak össze. Azokat a képviselőket, akik sértették, vagy sértik a koalíciós fegyelmet, a demokráciát és intézményeit rágalmazzák, ártanak a magyar demokratikus külpolitika érdekeinek, el kell távolítani a nemzetgyűlésből. Csak ezen

az uton, a reakciós jobboldal elleni közös harcban lehet megoldani a koalíció válságát, összefogni a demokrácia minden egységes építő erejét és megteremteni az állandó egységes, munkaképes, demokratikus kormányzat új alapjait."⁹⁹

A népi demokrácia baloldala tehát mind gazdasági, mind politikai téren jelentős engedményeket tett a kis- és középparasztság számára. Vállalta szinte valamennyi birtokos paraszti követelést, s hosszú idő óta először nem követelt újabb kizárásokat a Kisgazdapártból. A mértéktartó s láthatóan a politikai feszültség csökkentését szem előtt tartó állásfoglalása azonban - amint várható volt - nem talált támogatásra a kisgazdapárti körökben.

A Kisgazdapárt négy nap múlva válaszolt a munkáspártok átiratára. Nagy Ferencék közölték: a választójog korlátozását kivéve egyetértének a Baloldali Blokk kívánásaival s előterjesztették saját követeléseiket. A kisgazda vezetés egy sor valóban demokratikus intézkedést sürgetett: így többek között a munkanélküliség felszámolását, a mezőgazdasági dolgozók szociális biztosításának megoldását, a falusi lakosság iparcikkkel való ellátását, s az egykori földtulajdonosok özvegyei, árvái, a munkaképtelenek és öregek megélhetésének valamelyes pénzügyi fedezését. Helyeselte a kartellek feloszlátását, a növényi és állati védőszerek, valamint a műtrágyákrak államosítását. Maga is égető teendőnek tartotta a mezőgazdaság fejlesztését, korszerűsítését célzó intézkedések kidolgozását, közöttük a falusi beszerző és ér-

tékesítési szövetkezetek támogatását s a kisárutermelő paraszti rétegeket sújtó agrárrellő mérséklését. Ugyanakkor megismételte, hogy: "A közigazgatás, a rendőrség és a honvédség területén a megnyugtató arányosításokat sürgősen végre kell hajtani és ezekből a szervezetekből a pártpolitikát ki kell küszöbölni." Az FKgP Politikai Bizottsága bejelentette, hogy a Parasztszövetség szakszervezetté alakult át s ezen az alapon "... a szakszervezetekkel mindennel egyenlő jogokat kíván magának." Emellett szorgalmazta a polgári esküdtszék visszaállítását politikai és sajtóügyek elbírálására; kívánatosnak tartotta a "bíróságok pártpolitika mentességét"; sikraszállt az egyházak - elsősorban anyagi - támogatása mellett. Befejezésül ismét javasolta, hogy a koalíció résztvevői dolgozzanak ki egységes kormányzati tervet.¹⁰⁰

A Kisgazdapárt nagyon udvarias és mértéktartó hangon megfogalmazott válasza, amint erre a korabeli haladó sajtó azonnal felfigyelt, valójában minden lényeges kérdésben elutasította a baloldal követeléseit s változatlanul kitarzott a sajátjai mellett. Különösen így volt ez a politikai problémák esetében. Az FKgP PB nem válaszolt a kommunista és koalíció ellenes kisgazdapárti politikusok félreállítására vonatkozó munkáspárti követelésekre, s nem vállalta a jobboldali polgári körök elleni harcot. A kisgazda felső vezetés a pártközi tárgyalások gondolatát azonban nem utasította el. Részben, mint utaltunk rá, nem akarta a helyzetet tovább élezni, s az ország kormányzásának nyugodt politikai feltételeit akadályozni, másrészt bizott abban, hogy az egyes vitás kérdésekben modus vivendi található.

A Kommunista Párt a külpolitikai helyzet miatt /még nem született meg a végleges döntés a magyar békeszerződésre vonatkozóan/ szintén inkább a zöld asztalnál kívánta rendezni a dolgozó osztályok sorsát befolyásoló kérdéseket, s lemondott az osztályharc erőszakosabb formájának alkalmazásáról.

A Kommunista Párt kezdeményezésére 1946 október 30-án megkezdődtek a pártközi tárgyalások. Az első találkozó alkalmával a politikai kérdések kerültek terítékre. A megbeszélések légkörét azonban már a teljes bizalmatlanság s a kölcsönös vádaskodás jellemezte. A belpolitikai helyzet megítélésében és a népi demokrácia továbbhaladása kérdésében teljesen nyilvánvalóvá váltak a nézeteltérések. A kommunista vezetők, jóllehet egyfelől helyesen látták a magyar demokrácia jobboldalán s a Kisgazdapártban a békekötéssel összefüggésben megkezdődő mozgulódásokat, másfelől azonban alaposan eltulozták a népi demokráciát fenyegető jobboldali veszélyt, a magyar uralkodó osztályok és maradványainak reorganizálódását. Rákosiék arról igyekeztek meggyőzni Nagy Ferencéket, hogy a Kommunista Párt és a munkásosztály nem akar balra menni, s nem akar szocializmust. A kisgazdapárti politikusok kétségbevonták, hogy egy ellenforradalmi fordulat reális veszélye fenyegetne. Bár nem tagadták, hogy a pártban és a közéletben vannak reakciók, a régi nagytőkés-nagybirtokos rendszer valamiféle liberálisabb kiadásának visszaállítását óhajtó elemek, határozottan visszautasították, hogy a párt hivatalosan ilyen törekvéseknek teret engedne, vagy támogatná. Megismételték, hogy

szerintük a politikai válság oka a munkáspártok állandó balra húzása, amely a polgári tömegek s a tulajdonos parasztság nagy részének körében érezhető félelmet kelt s szembe fordítja e társadalmi rétegeket a haladással. Nagy Ferencék jól látták, hogy a demokratikus erők közötti feszültség a politikai kérdések megoldatlanságával függ össze. Ők továbbra is fenn akarták tartani a koalíciót, de olyan formában, hogy abban a párt nagyobb befolyással rendelkezzen és tényleges beleszólása legyen az ország irányításába. Éppen ezért nehézményezték, hogy a baloldal ígéretei ellenére nem tartotta be a júliusi koalíciós egyezményt, s nem engedett át hatalmi pozíciókat. Az MKP viszont új alapokra kívánta helyezni a demokratikus pártok összefogását s változatlanul követelte, hogy az FKGP szakítson a volt uralkodó osztályok maradványaival való szövetséggel. A nézeteltérések miatt konkrét politikai kérdésekről nem is folytak tárgyalások.¹⁰¹

Néhány nap múlva /november elején/ kommunista kezdeményezésre személyes találkozóra került sor Révai József és Kovács Béla között. A külön megbeszélés teljes kudarccal végződött, az álláspontok nem kerültek közelebb egymáshoz; mindketten azt a következtetést vonták le, hogy alig van remény a másik fél meggyőzésére s magatartásának megváltoztatására.¹⁰² A politikai és részben a kormányzati kérdések körül kialakult ellentétek mélységére jellemző, hogy hónapokig nem sikerült betölteni a Keresztury Dezső parasztpárti miniszter lemondásával november elején megüresedett kultuszminiszteri tárcát, mert a Kis-

pénzügyi körök. Rácz Jenő kisgazdapárti pénzügyminiszter - Varga Béla és környezetének nyomására - ragaszkodott ahhoz, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium élére katolikus politikus kerüljön.¹⁰³

Bár a pártközi tárgyalások elég feszült légkörben zajlottak, a felmerült gazdasági kérdések egy részében mégis sikerült haladást elérni. Megállapodtak az ipari árak 25 %-os leszállításában, a kartellek felszámolásában, a mezőgazdasági és kisipari hitelek felemelésében; döntöttek a Földbirtokrendező Alap bevételeinek felhasználásáról oly módon, hogy a pénzt a volt tulajdonosok és az egyházi iskolák támogatása helyett az újjazdák megsegítésére fordítják. Elhatározták, hogy a szövetkezeti törvényjavaslatot sürgősen a parlament elé terjesztik. Az államosítások kérdésében azonban egysapásra kiéleződtek az ellentétek. A falusi burzsoázia kisajátítását illetően az MKP mérsékelte álláspontját, s csak a nagymalmok államosítását kívánta. A Baloldali Blokk kb. 700 nagyobb malom köztulajdonba vételét tervezte, s kb. 2000 kisebb malom községi ellenőrzését javasolta. A kisgazdapárti vezetők, Nagy Ferenc, Oltványi Imre és Rácz Jenő, azonban késhegyig menő harcot folytattak az államosítások ellen. Egy ideig a kisgazda sajtó által állandóan hangoztatott propaganda érveket ismételtették, de végül is kimondták ellenzésük igazi okát. Az FKgP gazdasági szakértői, amint a nyugati orientációju tőkés körök is, - a békekötés után nagyarányú nyugati kölcsönnel szerették volna véglegesen rendbehozni az ország gazdasági helyzetét, s attól tartottak, hogy az államosítás folytatása - mégha gazdaságilag másodrendű területen is - eltántoríthatja a nemzetközi

pénzügyi köröket. Rácz Jenő kisközpárti pénzügyminiszter, a nagytőke egyik bizalmi embere, kijelentette, hogy: "... ha még nem mondtunk le arról, hogy valami külföldi, és pedig nyugati segítséget kapjunk, akkor nekünk ezt a szempontot minden államosítási tervnél szem előtt kell tartanunk. Nem mondom azt, hogy tekintsük örökké változatlan-nak azt, amit annak idején a Nemzeti Függetlenségi Front megállapított, ha azonban most már látunk egy lehetőséget a határvonal megvonására, vonjuk meg azt a határt és mondjuk azt, hogy ezen aztán tovább nem megyünk, és amit nem államosítunk oda jöhet a külföldi investor és invesztálhat." A baloldali pártok vezetőinek nem sikerült a kisközpárti küldöttség álláspontját megmásítaniuk. Nagy Ferenc javaslatára, az utolsó pillanatban, olyan döntés született, hogy a pénzügyminiszter - az államosítás helyett - a malomzsora letörésére dolgoz ki egy kényszerátársítási törvényjavaslatot. A bankok állami ellenőrzését illetően elvben megállapodtak abban, hogy az arra vonatkozó kormányrendelet 1947 január 1-én hatálybalép, de az ellenőrzés mikéntje körül kialakult nézeteltérések miatt határozatot nem hoztak, így ezt a kérdést is elnapolták. Nem sikerült egyetértésre jutniuk a demokratikus pártoknak a szerves és a műtrágya gyártás, valamint az állati és növényvédőszereket gyártó üzemek államosítása ügyében sem.¹⁰⁴ Ilymódon - bár a gazdasági tárgyalásokon kétségkívül volt előrehaladás - számos lényeges kérdés függőben maradt. A pártközi megbeszélések félbeszakadtak.

teit, amelyeket a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjesztettek.

A kisgazda pártvezetés baloldali utkeresése

A pártközi tárgyalások november közepén holtpontra jutottak. A kisgazdapárti vezetők számára világossá vált, hogy a "merev ellenállás", az óvatos halogató taktika nem vihető tovább, változtatniuk kell magatartásukon. Abban, hogy a változtatás gondolata megérlelődött ismét több téma játszott közre. 1946 őszén Európaszerte /Franciaországban, Jugoszláviában, Olaszországban/ parlamenti választásokat rendeztek s csaknem mindenütt előretörték a haladó erők és megszilárdították hadállásaikat. Különösen nagy feltűnést keltettek a hazai polgári körökben a bulgáriai és a romániai választások. Bulgáriában a kommunista vezetés alatt álló Hazafias Arcvonal megszerezte a leadott szavazatok 88,1 %-át.¹⁰⁵ Romániában november 19-én az RKP, az SZDP, az Ekés-Front, valamint a Nemzeti Liberálispart Tatarescu vezette csoportja részvételével alakult Demokratikus Pártok blokkja győzött /71 %-ot kapott/, míg a román burzsoázia konzervatív szárnyát képviselő Máníuék és Brătianuék súlyos vereséget szenvedtek.¹⁰⁶ Mindkét országban kommunista többségű kormányok alakultak. Az európai helyzet alakulása Tildy előrelátását igazolta; Nagy Ferenc maga is kénytelen volt elismerni, hogy "... Európa balra tart."¹⁰⁷

A vezető kisgazda pártkörök azonban nemcsak emiatt nyugtalankodtak. 1946 október 15-én befejeződött a párizsi békekonferencia, amely elfogadta a Németországgal egykor szövetséges öt állammal kötendő békeszerződések tervezetét, amelyeket a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjesztettek.

Egyes jobboldali képviselők ismét súlyoskérdéssel fordultak

E nemzetközi szerv feladata volt - a párizsi konferencia ajánlásainak figyelembevételével - a békeszerződések végleges szövegének kidolgozása.¹⁰⁸ A nagyhatalmak külügyminisztereinek new-yorki értekezlete azonban november 11-én váratlanul félbeszakadt. A hazai polgári körök - s a Kiszegzdpárt maga is, attól féltek, hogy a magyar békeszerződés aláírását el fogják halasztani, tehát az átmeneti periódus eltolódik. Jól tudták, hogy a politikai feszültség a robbanás veszélye nélkül sokáig nem tartható fenn, s a munkáspártok előbb-utóbb türelmüket veszítik. Ugyanakkor azt is látták, hogy a stabilizáció nem oldotta meg a gazdasági kérdéseket, a dolgozó tömegek elégedetlensége - ha nem is azonos okokból - ismét felszökött, növekedett a drágaság, a korrupció és a feketézés. Nagy Ferencék attól tartottak, hogy a gazdasági helyzet romlása következtében a politikai feszültség 1947 tavaszán - a békeszerződés aláírásának környékén - fog kulminálni, s a Kommunista Párt nyilván meg fogja kísérelni a hatalom átvételét, vagy legalábbis újabb nagyerejű offenzívát indít. A helyzet várható romlása miatt feltűnően idegesen reagáltak a Sulyok-párt 1946 november 24-i zászlóbontására, amely azonnal súlyos kritikával élt az FKGP ellen. Realitássá kezdett válni az a veszély, hogy a Szabadság-párt esetleg behatol tömegeik közé, megbontja társadalmi bázisukat, s polarizálja a polgári erőket.

A politikai válságból való kiút, s a párt teendőit illetően a felső vezetésben megoszlottak a vélemények. A jobboldali csoportok határozott ellenakciókat sürgettek, mindenfajta engedmény változatlan elutasítása mellett szálltak sikerre, s fel kívánták tartóztatni a párt esetleges balratolódását. Egyes jobboldali képviselők ismét Sulyokékkal kezdtek

tárgyalásokba.¹⁰⁹ A belső vitákból azonban most Tildy került ki győztesen, aki korábbi vonalával összhangban a kispolgári demokrácia megmentése érdekében - nem lényeges engedményekkel - a pártközi együttműködés helyreállítása mellett foglalt állást. Most nemcsak Nagy Ferenc, hanem Kovács Béla és szűkebb környezetének néhány tagja is támogatta, ők is megegyezést szerettek volna találni a munkáspártokkal, anélkül, hogy lemondtak volna arról, hogy adott esetben szembeforduljanak a Kommunista Párttal.¹¹⁰

A Kisgazdapárt 1946 november végén - december elején számos kezdeményező lépést tett. Nagy Ferenc és környezete ismét felvetette az FKGP és az NPP egyesülésének gondolatát. A november 26-i bizalmas pártközi értekezleten felajánlották: szakítanak pártjuk burzsoá jobboldalával, megtisztítják soraikat a beáramlott konzervatív, - klerikális és kommunistaellenes elemektől, de a munkáspártok járuljanak hozzá, hogy a parasztegység szellemében a két agrárpárt részvételével Független Parasztpárt néven új paraszti politikai szervezetet alakíthassanak. December elején a kisgazdapárti vezetők erre újra visszatértek, sőt az FKGP és az NPP részvételével ez idő alatt tartott kétoldalu megbeszélésen a két párt egyesülésének gondolatát is felelevenítették.¹¹¹ Ez az ajánlat, bár Nagy Ferencék igyekeztek komoly "baloldali" lépésnek feltüntetni, valójában - némileg átgondoltabb változatban - az egy hónappal korábbi koncepcióhoz való visszatérést jelentette. Nyilvánvaló volt, hogy a Pfeiffer-Dessewffy vezette kisgazdapárti jobbszárny különválásával, amely azonnal magához von-

zaná a Sulyok-féle Szabadságpártot, s más, kisebb polgári politikai csoportokat, előbb-utóbb megteremtődne a Függetlenségi Front polgári ellenzéke. A paraszti demokrácia képviselői így a népi demokrácia politikai mezőnyének közepére kerülnének, míg a baloldalt a munkáspártok képeznék. A Függetlenségi Fronton belül egy egységes és hatalmas parasztpárt állna szemben, egy várhatóan szintén létrejövő proletárpárttal, tehát két dolgozó osztály osztályhatalmi helyzete /formálisan/ egyenlővé válna.

Ez a koncepció, amely sok rokon vonást mutat Kovács Imre ezidőben publikált elképzeléseivel, a kispolgári demokráciát, a hazai politikai spektrum középmezőnyét kívánta megerősíteni. Bár megvalósulása esetén elősegítette volna a politikai erők polarizálódásának fokozódását, az osztályellentétek szabadabb és átláthatóbb kibontakozását, valójában jobboldali politikai elgondolás volt. Az osztályok elhelyezkedése szempontjából ez ugyanis azt jelentette, hogy noha egyfelől a kis- és középparasztság szakít a nagybúrsoáziával, az "uri-középosztály"-lyal, mindenekelőtt a polgári bürokráciával való szövetséggel, másfelől azonban az agrárproletár, szegény- és kisparaszti rétegek egy részét elszakítja a munkásozástól, lazítja és gyengíti a munkás-paraszt szövetséget, s e társadalmi rétegek ismét a falu tehetősebb rétegeinek befolyása alá kerülnek, a munkásmozgalom forradalmi szárnya elszigetelődik a dolgozó parasztságtól.

A Kommunista Párt, amely hetek óta figyelemmel kísérte a kispártok vezetőinek az NPP bekebelezésére irányuló erőfeszítéseit, azonnal fellépett a két párt egyesülésének tette, amelyben nyilvánosságra hozta a Kispártot új társ

terve ellen,¹¹² s akcióját támogatta a Szociáldemokrata Párt is. A Parasztpárt ilyen körülmények között ismét elutasította Nagy Ferencék javaslatát. Így az új parasztpárt megalakítása lekerült a napirendről. Az FKGP tervének gyors kudarca elég világosan mutatja az elgondolás naivitását, azt, hogy a politikai erők átcsoportosítását csak pusztán a parlamentáris aritmetika felülről történő átalakításával kívánta megoldani. A Kisgazdapárt centruma elgondolásának realizálására azonban abban az esetben sem kerülhetett volna sor, ha Veres Péterék igenlően válaszolnak. A két párt viszonya - néhány községet kivéve - országsszerte nagyon rossz volt. A vidéki kisgazdapárti vezető réteg urigazdagparaszti része megvetette és gyűlölettel nézte az agrárszegénység politikai szervezetét, helyenként - főleg a Tiszántúlon - szembenállásuk már a falun belüli paraszti rétegek eltérő osztálytermészetét juttatta kifejezésre.¹¹³ Ugyanakkor a szűkebb pártvezetőség Nagy Ferenc nevezetes levele után sem állt olyan szilárdan a helyén, hogy keresztül tudta volna vinni akaratát. Az elhúzódó politikai válság s az FKGP sikertelensége miatt ismét kiéleződött a helyzet a pártban, a Nagy Ferenc - Kovács Béla - Varga Béla triumvirátus tekintélye tovább foszladozott. Pfeifferék feltehetően tudtak az NPP-vel kapcsolatos elgondolásokról, de nem valószínű, hogy önként távoztak volna. A képviselőcsoportban óriási felzúdulás keletkezett, amikor kiptantant, hogy a pártvezetőség esetleg hajlandó lenne nagyobb képviselőcsoport eltávolítására.¹¹⁴

1946 december 3-án Nagy Ferenc politikai nyilatkozatot tett, amelyben nyilvánosságra hozta a Kisgazdapárt új tisztségviselői felállítását. Új momentum, hogy hosszú ideje először

pontos programját. A miniszterelnök részletesen elemezve a nemzetközi helyzet perspektíváit, a belpolitikai helyzet alakulását, s a dolgozó nép körében jelentkező elégedetlenséget, kijelentette: "Nem vállalhatjuk semmi körülmények között sem, hogy a magyar népet és a fiatal magyar demokráciát szembeállítsuk az európai fejlődésnek az irányával. Nem vállalhatjuk azt sem, hogy megpróbáljunk olyan politikai álláspontot elfogadni, amelynek Európában nincs háttere és amely csak katasztrófát jelent a magyar népre és a magyar demokráciára egyaránt. Ha a két tapasztalatot összevetjük, akkor azt kell megállapítani, hogy fokozottabb mértékben van szükség a koalíció fenntartására, mint eddig. "E koalíciós együttműködést kívánta elősegíteni az új program. Az új politikai munkaterv - átvéve az e csoportban zajló munkástüntetések jelszavait - harcot hirdetett az árdrágítók, az uszorások, a feketézők és a csempészek ellen, felajánlotta közreműködését a bűnösök rendőri üldözésében és bírói felelősségre vonásában. Intézkedéseket követelt az aránytalanul magas jövedelmek mérséklésére és a luxus cikkek gyártásának beszüntetésére, s kívánatosnak tartotta a megengedtnél nagyobb haszonra törekvő tőkés vállalatok felelősségre vonását és megbüntetését. A költséges életmód korlátozása - külön pontban - szorgalmazta a vendéglátóhelyek zárórájának előbbrehozatalát. Javasolta, készítsenek elő megfelelő rendelkezéseket az újgazdák gazdasági helyzetének rendezésére. A program-nyilatkozat lényegét azonban annak nyilvánosságra hozatala jelentette, hogy a Kisgazdapárt hozzájárul a nagybankok állami ellenőrzéséhez, helyesli a kommunisták által javasolt egy vagy három évre szóló gazdasági terv kidolgozását. Új mozzanat, hogy hosszú idő óta először

ismét vállalják a harcot a magyar demokrácia jobboldala és a társaság is megmarad a feladatában. A konzervatív nyu- ellen. Nagy Ferenc kijelentette: "A Szabadság Párt gyűlése gatharít politikusként a Szabadság Párt elleni har- óta tudjuk, hogy politikailag hol kell keresni Magyaror- cianak a társaság megmarad a feladatában, az volt komoly, szoci- szágon a reakciót és minden igyekezettel azon leszünk, ilyen más fel nem mutatott arra, hogy valóban ezekben akar- hogy ki is füstöljük a reakciót a magyar politikai élet- tak volna fordulni vele. Nem is szólva arról, hogy ugyan- ből." Felszólította a kisgazdapárti képviselőket, hogy szá- akkor Nagy Ferenc egy szót sem szólt a pártban belüli poli- kitsák meg kapcsolataikat Sulyok Dezső pártjának tagjaival. gári jobboldali elleni küzdelem megkezdéséről, ami politi- Nagy Ferenc komolyan bírálta az egyházakat is, rámutatva kait a korábbi vendég folytatást jelentette. Az egyházak arra, hogy a "politikai élet demokratikus fejlődéséhez ké- ovatos bírálata ahhoz, képest, hogy előtte a hivatalos kis- pest az egyházak fejlődése lassú." A Tíz pont egyike fel- gazdapárti propaganda a "vallás-szabadság" ürügyén védte szólította az egyházak vezetőit, hogy lépjenek fel soraik- a belső konzervativizmus fejlődését, szintén új jelen- ban azok ellen, "akik akadályozzák a korszerű fejlődést ság. Emögött is inkább az a találati cél húzódott meg, és a magyar nép emelkedését." 115

hogy az egyházakat a politikai kérdésekben rugalmasabb Nagy Ferenc beszéde s a 10 pontos program 1946 márci- álláspontra helyezkedésük, a demokratikus rendszer szilárd- usa óta az első baloldali hangvételű kisgazdapárti állás- elfogadhatóságú tárgyak, hogy szintén jobban felhasználhatóbb foglalkozás volt. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk, hama- valjanak a polgári demokrácia védelmében. rosan kiderül, hogy a valóságban távolról sem olyan egy- A Kisgazdapárt "balfordulási" kísérletét a népi de- értelmi. A "radikális és korszerű program"-ként népszerű- mokrátia baloldalának indokolt fenntartásokkal fogadták. sitett Tíz pont zömében teljesen jelentéktelen, nevetsé- Az MKP Politikai Bizottságának december 4-i nyilatkozata ges s tipikusan kispolgári követeléseket tartalmazott, olya- ugyan elismeri a kisgazdapárti Tíz pont és Nagy Ferenc- nokat, amelyek mitsem javítottak volna a dolgozó osztályok beszédének pozitívumait, de kifogásolta, hogy az elhall- helyzetén. A bankok állami ellenőrzésének támogatása ugyan gatta a legfontosabb kérdést: "A Kisgazdapártban belüli- jelentős engedmény a korábbi, a nagytőkét védő konszolidá- elhelyezkedett reakciós elemek elleni harcot, mely nélkül- ciós szövegekhez képest, de azt már 1946 tavaszán is magu- a magyar demokrácia gazdasági követeléseit megvalósíthatat- kévá tették, s elvileg a pártközi tárgyalásokon is elfo- lanok." Tiltakozott az ellen, hogy a nyilatkozat a "... gadták. A Tíz pont gazdasági téren egyetlen, az egész nem- reakciót károsít a Szabadság Pártban látja, holott köz- zetgazdaság továbbfejlődését elősegítő javaslatot sem tett, tudomás, hogy a Sulyok-párt főszerepet a Kisgazdapárt jobb- csupán megismételte az immár hagyományosnak mondható aján- szarva képest." Felrótta, hogy a Kisgazdapárti vezeték- latot egy közös gazdasági program kidolgozására. A politi- nan foglalt állást a kultuszminiszteri társaságban. kai vonatkozású kezdeményezések jelentősnek látszanak, "mindenek figyelembevételével az MKP Politikai Bizottsága

de e téren is megmarad a felemásság. A konzervatív nyugatbarát politikusokat tömörítő Szabadságpárt elleni harciasnak látszó hadüzenet távolról sem volt komoly, semmilyen más jel nem mutatott arra, hogy valóban szembe akartak volna fordulni vele. Nem is szólva arról, hogy ugyanakkor Nagy Ferenc egy szót sem szólt a párton belüli polgári jobboldal elleni küzdelem szükségességéről, ami politikailag a korábbi vonal folytatását jelentette. Az egyházak óvatos bírálata ahhoz, képest, hogy előtte a hivatalos kisgazdapárti propaganda a "vallás-szabadság" ügyén védte a hazai konzervativizmus védőbástyáját, szintén új jelenség. Emögött is inkább az a taktikai cél húzódott meg, hogy az egyházakat a politikai kérdésekben rugalmasabb álláspontra ösztönözzék, a demokratikus rendszer számára elfogadhatóbbá tegyék, hogy azután jobban felhasználhatóbbá váljanak a polgári demokrácia védelmében.

A Kisgazdapárt "balrafordulási" kísérletét a népi demokrácia balszárnyán indokolt fenntartásokkal fogadták. Az MKP Politikai Bizottságának december 4-i nyilatkozata ugyan elismeri a kisgazdapárti Tíz pont és Nagy Ferenc beszédének pozitívumait, de kifogásolta, hogy az elhallgatta a legfontosabb kérdést: "A Kisgazdapárton belül elhelyezkedett reakciós elemek elleni harcot, mely nélkül a magyar demokrácia gazdasági követelései megvalósíthatatlanok." Tiltakozott az ellen, hogy a nyilatkozat a "... reakciót kizárólag a Szabadságpártban látja, holott köztudomásu, hogy a Sulyok-párt főerejét a Kisgazdapárt jobbszárnya képezi." Felrótta, hogy a kisgazdapárti vezetés nem foglalt állást a kultuszminiszteri tárca ügyében. "Mindezek figyelembevételével az MKP Politikai Bizottsága

megállapítja - hangzik a kommuniké - hogy a Kisgazdapárt nyilatkozata politikailag lépés visszafelé, különösen a MNPF 1946 július 17-i nyilatkozatával szemben, ahol a Kisgazdapárt vezetősége a legélesebb harcot hirdette meg a Kisgazdapártba befurakodott reakciós elemek ellen."¹¹⁶ A Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt szintén kétségeiknek adtak hangot a Kisgazdapárt állásfoglalásának komolyságát illetően s politikai biztosítékokat követeltek, hogy a párt végre fogja hajtani a Tíz pontot.

A Baloldali erők visszautasítása ellenére folytatód-
tak a pártközi tárgyalások s a kisgazdapárti vezérkar va-
lóban tett kézzelfogható engedményeket. A december 4-i
értekezleten megállapodtak a bankok állami ellenőrzésének
végrehajtásában és az állati szérumok, valamint a növény-
védő szerek gyártásának államosításában. A malmok községe-
sítésének kérdése azonban függőben maradt. A vezető hitel-
intézetek állami ellenőrzésére és a pár nappal korábban
/december 1-én/ a négy nagyüzem állami kezelésbe vételé-
ről szóló rendelet elfogadása a marxista pártok március
óta folyó küzdelmének jelentős állomása volt. Valójában
azonban még mindig csak az 1946 március 12-i egyezmény
végrehajtását jelentette s nem tekinthető jelentős to-
váblépésnek a kapitalista tulajdonviszonyok felszámolása
terén.¹¹⁷

A következő napokban azonban ismét megmerevedtek a
közéleti frontok. A drágaság elleni munkás-megmozdulások
különösen a december 6-i parlament előtti asszony tün-
tetés újból rendkívül indulatos reakciókat váltott ki a
kisgazdák táborában; a pártsajtó tombolt és fenyegetőzött.

A politikai helyzet felszültebbé vált, amit a parlamenti események - a szövetkezeti törvényjavaslat vitája - még csak fokoztak.

A szövetkezeti törvényjavaslat benyújtását, mint láttuk, a kapitalista körökkel vívott hosszú csatározás előzte meg, s a harc a nemzetgyűlés mezőgazdasági és ipari bizottságának közös ülésén folytatódott. Bár az MKP-nak részben sikerült az SZDP-vel egyeztetnie az álláspontját - Rónai Sándor közellátási miniszter, a törvényjavaslat előadója, erélytelennek bizonyult, nem tudta érvényesíteni a munkáspártok követeléseit s engedett a KOKSZ, a kereskedő tőke érdekszervezete nyomásának. A parlamenti vita során a baloldali pártok két részletkérdésben vereséget szenvedtek. A 155.§ kimondta, hogy ipari termelőszövetkezeteket munkások is alapíthatnak, az építőipar kivételével, ahol csak azok szövetkezhetnek, akik a kőműves, vagy az építőmesteri képesítést megszerezték. A Szociáldemokrata Párt olyan módosító javaslatot nyújtott be, amely lehetővé tette volna az építőipari szakmunkások számára is, hogy szövetkezeteket alakítsanak. A Kisgazdapárt - Sulyokék támogatásával - leszavazta az indítványt, s ezzel a kisiparosok mellé állt.¹¹⁸ Ezzel egyidőben Kószér Nándor, aki a háboru előtt a Hangya élén álló un. "9"-ek egyik tagja volt, a pártközi megállapodást felrúgva puccsszerűen javaslatot terjesztett be, amely hatályon kívül szándékozott helyezni a Hangya vagyonának felosztásáról szóló 2330/1946 ME.sz.rendeletet. Kószér javaslatát előzőleg az FKgP képviselőcsoportja - egyhanguan - elfogadta. "A Kószér féle javaslatnak az volt a politikai célja -

mondotta később Horváth János, a Parasztszövetség szövetkezeti kérdésekben jártas vezetője - hogy a Hangya-vagyon felosztását a pártközi megegyezéssel ellentétben megakadályozza, annál is inkább, minthogy a Hangya vezetőségében a kiskgazdapárti többség biztosítottnak látszott. A Hangyával viszont ebben az esetben az volt a cél, hogy az évtizedeken át bevált szervezetet át lehessen menteni és kiskgazdapárti majoritás esetén azt teljes egészében a saját célok szolgálatába lehessen állítani."¹¹⁹ A képviselőház - a Szabadságpárt támogatásával - a kiskgazdapárti politikus indítványát elfogadta, ezzel az SZDP kezéből kivették a Hangya szövetkezeteket.

A parlamenti események ismét azt bizonyították, hogy a lojális nyilatkozatok és az egyes kérdésekben tett engedmények dacára a Kiskgazdapárt szövetségi hűsége távolról sem tartós. A baloldal belefáradni látszott a másik tábor két-szinűsége elleni kilátástalan küzdelembe. A Szabad Nép elkeseredetten és lemondóan jelentette ki: "Ilyen körülmények között semmi biztosíték nincs arra, hogy e tulságosan hosszúra nyúlt pártközi tárgyalásokon kötött megegyezések, vagy akár a Kiskgazdapárt demokratikus Tíz pontja valóra fog válni. Ha tovább folytatnók ezeket a tárgyalásokat, akkor csak hamis illuziókat keltenénk a népben. Itt az ideje tehát, hogy befejezzük az engedményekkel nem kecsegtető tárgyalásokat. Meg kell mondanunk: a Kiskgazdapárt nem hajlandó szakítani a reakcióval, nem hajlandó végrehajtani az elődázhatatlan belső tisztogatást."¹²⁰

A politikai feszültség újabb hulláma a kiskgazda pártvezetést ismét visszavonulásra készítette. A baloldali erők

nyomására változtatott taktikáján a munkáspártok által követelt személyi kérdésekben is. Bár a korabeli szociáldemokrata sajtó olyan híreket közölt, hogy mintegy 60 képviselőt kizárnak az FKgP-ből, erről szó sem volt, mindössze az merült fel, hogy az értelmiségi-szegényparaszti oldal és a paraszti centrum egy része megpróbálta kiszorítani a pártból azokat a szélsőjobboldali képviselőket, akik tulságosan kompromittálódtak.¹²¹ Kísérlet történt arra is, hogy leváltásuk az FKgP budapesti községi frakciójának élén álló jobboldali vezetőket. /Baloldali politikusok bizalmatlansági indítványt nyújtottak be ellenük./¹²² A pártvezetőség azonban mindkét esetben leintette a szervezkedőket. Bizonyos változások azonban történtek. Leváltották Sulyok Dezsőt, a Pénzügyi Központ éléről, amit az MKP már 1946 március végén követelt. December 12-én kiadták az egyik legreakciósabb kisközgazda politikust, a "keresztény nemzeti" szílamokat hangoztató Vilmovics Ferenc volt somogyi főispánt, akiről kiderült, hogy segédkezet nyújtott Vértessy Károly kisközgazdapárti képviselő, egykori különítményes katonatiszt, Eckhardt Tibor volt közeli barátja Nyugatra szökéséhez.¹²³ A nemzetgyűlés mentelmi bizottsága, amelyben a Kisközgazdapártnak többsége volt, 1945 novembere óta először függesztette fel egy törvényhozó mentelmi jogát s tette ezzel lehetővé bíróság elé állítását. A legnagyobb visszhangot Pfeiffer Zoltánnak az igazságügyi államtitkári, Szolnoki Istvánnak a szövetkezetügyi államtitkári és B.Szabó Istvánnak az államminiszteri tisztségből való lemondatása váltotta ki. Mindhárman a kisközgazdapárti jobboldal vezető egyéniségei közé tartoztak.

Kedőseknek is hozták: Polnay Ferenc II. és Varga Aladár

Pfeiffer vitte a pártvezetőségben a legélesebben a kommunista-ellenes vonalat, ő harcolt a legelszántabban a MKP háttérbeszorításáért s a kormánykoalíció jobboldali átalakításáért. Az ügyvéd-politikus volt az, aki a leginkább szorgalmazta a munkásosztállyal való szövetség felszámolását s az önálló, független polgári politikát, Nyíltan hirdette: "Nem fog még egyszer 1918 után 1919 bekövetkezni."¹²⁴ A jobboldali politikusoknak az állami megbízatás alól való felmentése komoly belső vitákat váltott ki s a pártvezetőségnek nem volt könnyű keresztülvinnie az akaratát. A konzervatív polgári körök és maguk az érintettek, elszánt harcot vívtak azért, hogy a párt ne áldozzon fel újabb pozíciókat, s ezzel ne gyengítse a polgári oldal helyzetét. "Pfeiffer azt hangzottatta - emlékezett vissza később Kiss Sándor a belső vitákra - hogy itt nem személyekről, hanem ügyekről van szó, s a Kisgazdapárt ügyéről, a polgári politika ügyéről és bizonyos sodródásról van szó."¹²⁶ Nagy Ferenc már 1946 december 2-án közölte Pfeifferékkal, hogy ne kell mondanuk, a Politikai Bizottság döntése azonban csak 10 nap múlva született meg, s hivatalosan csak 18-án nyújtották be lemondásukat.¹²⁶ A kisgazda pártvezetés elsősorban azért engedett, mert Pfeifferék voltak azok, akiket az MKP és a baloldali erők legtöbbször bíráltak, menesztésükkel akarták elejét venni a munkáspártok esetleges újabb támadásának.

A jobboldali politikusok állami tisztségéből leváltásával egyidejűleg - hónapok óta először - fegyelmi intézkedéseket is hoztak. Palinay Ferenc XI. és Veres Aladár

III. valamint Szelnár Aladár VIII. kerületi pártelnökök ellen fegyelmi eljárást indítottak, az árdrágításért elítélt Sóshegyi János, az FKgP törvényhatósági bizottsági tagjának párttagságát felfüggesztették.¹²⁷ De nemcsak a jobboldal ellen léptek fel, hanem a baloldali kisgazdák ellen is. Leváltották Barcs Sándort, az MKP-vel szoros kapcsolatban álló értelmiségi csoport egyetlen, tisztséget viselő vezetőjét a propaganda osztály éléről és szigorú megróvásban részesítették, amiért a nyilvánosság előtt bírálta a pártnak a kultusztárca kérdésében elfoglalt antidemokratikus álláspontját. Fegyelmi elé állították Tárkány-Szűcs Ferenc baloldali paraszt-politikust, aki a hódmezővásárhelyi pártharcokban az FKgP helyi - Pfeifferékhez közelálló - jobboldali vezetőivel szemben az MKP politikáját támogatta.¹²⁸

Ezzel együtt kisebb politikai akciókra is sor került. Az FKgP parasztképviselői felhívást intéztek a munkássághoz, amelyben a két dolgozó osztály egymásrautaltságát hangoztatták.¹²⁹ Változtattak álláspontjukon a szövetkezeti törvényt illetően is. A felszabadulás óta először, Tildy Zoltán köztársasági elnök beavatkozott a törvényhozás munkájába, s - jogkörével élve - a két nevezetes, a kisgazdapárti képviselők által leszavazott paragrafust visszaküldte a parlamentnek, hogy ismét tárgyalja meg. Nagy Ferenc miniszterelnök maga is közbelépett, s az FKgP hozzájárult, hogy az építőmunkások szövetkezeteket alakítsanak, de a Hangya kérdésében a döntést elhalasztották: a kisgazdák fenntartották igényüket rá.¹³⁰ Így az engedmények ellenére - a szövetkezeti törvényjavaslatot nem sikerült törvényerőre

emelni. Ez pedig elég világosan mutatja a kormánykoalíció gépezete működésének akadozását, a kezdődő kormányzati válság egyik látható jele volt.

Az 1946 november végi-decemberi politikai események azt tanúsítják, hogy a Kisgazdapárt, ha óvatosan, felemás módon, állandó visszatáncolásokkal is, de tett - igaz viszonylag jelentéktelen - lépéseket balfelé.¹³¹ A kisgazda felsővezetés, anélkül, hogy egy percre is lemondott volna céljairól: a népi demokrácia polgári jellegű konszolidálásáról, a munkásosztály és az MKP gazdasági és politikai befolyásának visszaszorításáról, s a békekötés utánra való előkészületekről, megpróbálta némileg visszafogni az egész belpolitika, s benne a párt jobbratolódását. A kisgazdapárt vezetőiben - elsősorban Tildyben - változatlanul élt a szándék a pártközi béke helyreállítására, s hajlandók voltak engedni, sőt valószínűleg további lépésekre is sor került volna. Mindez azt jelzi, hogy a politikai válság nem jutott el teljes kifejtetéig, noha növekedtek az ellentétek, még nem volt robbanásig feszült a politikai helyzet. Kérdés az volt, hogy meddig lehet ezt a szituációt fenntartani.

A nagyburzsoázia gazdasági és politikai hatalma már jelentősen csökként, de még távolról sem szűnő le. Sőt a stabilizáció, bár a nagyvárosok további korlátozására figyelmeztetéssel hajtották végre, bizonyos mértékig a kapitalista körök számára is kedvezett. Megmaradt a legfontosabb politikai érdekképviselete, a Kisgazdapárt polgári jobbszárnnya, sőt újabb csoportja lépett a színre: a Szabadgépárt; rendelkezett kommunikációs eszközökkel, mindenekelőtt sajtóorgániumokkal; a közelebre az értelmiségre, a kispolgármásra, valamint a birtokos parasztságra gyakorolt ideológiai befolyása mérséklődött ugyan, de még mindig nagyon jelentős.

C.

volt. A Konzervatív-liberális burzsoázia az MEF III.

Kongresszus A Független Kisgazdapárt széthullása a demokráti-

ás fejlődés /1947. január - 1947. szeptember/ nyílt frontális

elhatározásra nem vállalkozott, de mint az 1946 őszi politikai

események tanúsították, aktivizálódott a megindult bizonyon

A Független Kisgazdapárt felbomlásának

kezdetei 1947 tavaszán

és a kispolgárság soraiban a politikai polarizáció, ha

lassan is, de előrehaladt. A korábbiakhoz képest még sok-

Az 1946 őszi hónapokig elhúzódó s lassan az ország kor-
szorosodott a munkásosztályok közötti társadalmi ellenté-
mányzását zavaró politikai válság okai a társadalmi ellenté-
technikák, életszempontok, kispolgárság és kispolgárságok
tek kiéleződésében keresendők. Annak ellenére, hogy ekkorra
sajnos, bár az ország, ha mégis nem is egyformán már-
az alapvető osztályok elhelyezkedésében 1946 tavaszához ké-
tőben, még mindig viszonylag elég alacsony volt. Elvaka-
pest újabb fordulat nem következett be, mind a konzervatív
dett körükben a politikai polarizáció, mind a liberális burzsoázia, mind a munkásosztály körében, sőt a
jutottak el a "pozitív" politikai álláspontjára. Ugyan-
harmadik erő, a kispolgárság - elsősorban a parasztság -
akkor a konzervatív beállítottságú, bár az is változott,
soraiban történtek bizonyos változások.

A nagyburzsoázia gazdasági és politikai hatalma már
szemben, a potenciális káoszot képviselő a népi demokráti-
jelentősen összeszűkült, de még távolról sem számolódtott
hisz rendszer elleni törekvések.
fel. Sőt a stabilizáció, bár a nagytőke további korlátozá-
sa figyelembevételével hajtották vétre, bizonyos mértékig
munkásosztály tekintélyes része talán még nagy re-
a kapitalista körök számára is kedvezett.¹ Megmaradt a leg-
fontosabb politikai érdekképviselője, a Kisgazdapárt polgári
vált be. A gazdasági élet szűkülése, az új és az ősi burzso-
jobbszárnya, sőt újabb csoportja lépett a színre: a Szabadság-
párt; rendelkezett kommunikációs eszközökkel, mindenekelőtt
sajtóorgánumokkal; a közéletre az értelmiségre, a kispolgár-
ságra, valamint a birtokos parasztságra gyakorolt ideológiai
befolyása mérséklődött ugyan, de még mindig nagyon jelentős
volt. A fekete kereskedelem, a korrupció ismét elhatal-
masodott.² Bár a drágulás nem egyformán sújtotta a külön-

volt. A konzervatív-liberális burzsoázia az MKP III. kongresszusa után végleg szembefordult a népi demokratikus fejlődéssel. Régi taktikáját követve nyílt frontális támadásra nem vállalkozott, de mint az 1946 őszi politikai események tanúsították, aktivizálódott a megindult bizonyos mozgolódás soraiban.

A középrétegek, a polgári bürokrácia, az értelmiségen és a kispolgárság soraiban a politikai polarizáció, ha válassan is, de előrehaladt. A korábbiakhoz képest megsokszorozódott a munkáspártokba lépett tanárok, mérnökök, technikusok,² tisztviselők, kisiparosok és kiskereskedők száma, bár arányuk, ha rétegenként nem is egyforma mértékben, még mindig viszonylag elég alacsony volt. Növekedett körükben a baloldallal szimpatizálók tábora s sokan jutottak el a "pozitív" semlegesség álláspontjára. Ugyanakkor a konzervatív beállítottságak, bár ők is változtak, liberalizálódtak, ellenzékbe vonultak az új viszonyokkal szemben, s potenciális bázisát képezték a népi demokratikus rendszer elleni törekvéseknek.

A munkásosztály tekintélyes része tulzatosan nagy reményeket fűzött az infláció felszámolásához, amelytől életkörülményei gyors javulását várta, s ez csak részben vált be. A gazdasági élet szanálása, az új ár-és bérrendszer bevezetése, a közellátás legsúlyosabb gondjainak a megoldása átmenetileg konszolidálta a munkásosztály életszínvonalát. Az év végén azonban különböző, gazdasági és gazdaságpolitikai okok miatt újabb áremelkedés következett be, a fekete kereskedelem, a korrupció ismét elhatalmasodott.³ Noha a drágulás nem egyformán sújtotta a külön-

böző munkásrétegeket, az ipari dolgozók körében általános elégedetlenség alakult ki. Annak ellenére, hogy a szocialista pártok befolyása az üzemi dolgozók körében megszilárdult, egyes helyeken azonban - főleg ott, ahol a munkásmozgalmaknak gyenge hagyományai voltak - a munkások politikai érdeklődése és aktivitása visszaesett.

Az 1946 őszi politikai válság azonban alapvetően a tulajdonos parasztság magatartásában nyomon követhető változásokkal függött össze.

A földreform eredményeképpen a falu strukturájában lezajlott változások, s az azt követő fejlődés a tőkés gazdagparasztság társadalmi-gazdasági súlyát, a háboru előttihez képest jelentősen csökkentették. Létszáma nagymértékben megfogyatkozott, számszerűen szinte elveszett a paraszti milliók tenyerében, gazdaságát a háborus pusztulás nyomán komoly károk érték. Mindezek ellenére gazdaságilag - az adott körülmények között - még mindig jelentős potenciállal rendelkezett /földdel, állattal, géppel/; 1945/46-ban a szabad paraszti viszonyok között árufeleslege s az igazsokra révén jelentős többletjövedelemre tett szert. A népi demokratikus viszonyok megszilárdulása, az állami beavatkozás rendszerének kiépülése, s számos intézkedés /pl. a kötött terményforgalom bevezetése/ következtében fejlődése egyre inkább korlátok közé szorult.⁴ A gazdagparasztság politikailag szintén sokat veszített szerepéből, bár az alatta lévő rétegekre gyakorolt befolyása többé-kevésbé megmaradt. Helyzetének romlásával fokozatosan vonult ellenzékbe, s 1946 őszétől már gyakorlatilag a népi demokrácia ellenségének tekinthető. Szembenállása a munkásosztály

politikai szervezeteivel, valamint a szegényparaszság s az újgazdák zömével növekedett.

A földreform után a kisárutermelő parasztság lett a magyar falu központi alakja nemcsak gazdaságilag, hanem bizonyos mértékig politikailag is. Bár e kategória többé-kevésbé egységes osztályhelyzetű paraszti rétegeket tömörített, azok a hagyományok és az eredet folytán s főleg politikai szempontból különböztek egymástól.⁵ A kis- és középparasztság /s a földhözjuttatottak felső rétege, amely ide sorolható/ döntő többsége alapjában demokratikus beállítottságú volt, a népi demokráciától várta gazdasági-társadalmi-kulturális felemelkedését, a nagyobb társadalmi megbecsülést, s a beleszólást az ország vezetésébe, s szemben állt a régi uri világ restaurálásával. Ennek ellenére 1946 végére a dolgozó parasztság soraiban is növekedett a fennálló viszonyokkal elégedetlenkedők tábora, sokan a népi demokrácia ellenségeivé váltak, s egyre kiterjedtebb lett a közönyösök és a visszahuzódók köre. E társadalmi rétegek körében kibontakozó politikai polarizáció összetett okok következménye volt.⁶

A kisbirtokos parasztság tekintélyes hányada társadalmi helyzetéből, hagyományaiból adódóan felfelé törekedett, "polgárosodni", kapitalizálódni akart, gyarapodni és fejleszteni gazdaságát; magasabb életszinvonal, s emberibb élet után vágyakozott. Általában támogatta az ország újjáépítése érdekében tett erőfeszítéseket, helyeselte a társadalmi és anyagi erőforrások koncentrálását. A gazdasági élet normalizálását, az infláció megállítását maga is sürgette. Ezzel egyidejűleg erőteljesen szorgalmazta a mező-

gazdaság erőteljes állami támogatását, gyorsütemű fejlesztését, a távlati tervek kidolgozását, a a felu termelőeszközökkel és hitellel való ellátását. Csakhogy a nemzetgazdaság rekonstrukciója időszakában, amikor mindent a belső erőforrásokból kellett finanszírozni, a terhek elkerülhetetlenül jobbára /bár nem kizárólagosan/ a paraszti árutermelő rétegek, a gazdag- és középparasztság vállaira nehezedtek. A stabilizációt is úgy hajtották végre, hogy az a mezőgazdaság fokozottabb megterhelésére volt alapozva; az árstruktúrát úgy alakították ki, hogy már eleve jelentős eltérést hagyott a mezőgazdasági és ipari termékek ára között. A szélesre nyílt agrárrolló, a mezőgazdasági hitel-ellátás korlátozott volta, a vetőmag és a mezőgazdasági gépek hiánya, a beszolgáltatási rendszer fogyatékoságai, bürokratizmus, a magas közterhek, rontották a parasztság termelőkedvét és általános elégedetlenséget keltettek.⁷

A kiábrándultság és a csalódottság érzését táplálta az is, hogy a birtokos parasztság politikai várakozásai is csak részben teljesültek, a társadalmi-politikai viszonyok a felszabadulás után több vonatkozásban másként alakultak, mint remélték. Ugy vélték, hogy mivel a parasztság az össznépeesség számszerű többségét alkotja, a "tisztá demokrácia", a "többségi elv" szerint a parasztságnak kellene kézben tartani az ország irányítását. Meglepetéssel fogadták a munkásosztály előretörését, a félelemmel vegyes féltékenységgel figyelték a munkáspártok, mindenekelőtt a Kommunista Párt vezető közéleti szerepét. Keserőséggel látták, hogy a Kisgazdapárt, amelyet a parasztság jelen-

tós része - ha erősödő fenntartásokkal is - de magának érzett, háttérbe szorult, a paraszti érdekeknek nem tud érvényt szerezni. Különösen nehezményezték a községi választások elmaradását. Bizalmatlanul fogadták a demokratikus átalakulás egyéb új jelenségeit is. Kifogásolták a szakszervezetek politikai szerepét, sikraszálltak a közigazgatás, a rendőrség, a hadsereg "politikamentessége" mellett. Elkecseregledést szült, hogy a Parasztszövetség legalizálására, a mezőgazdasági érdekképviselői törvény elfogadására nem került sor. A falu tulajdonos rétegei körében igen erősen jelentkezett a kispolgári biztonságkeresés, a nyugalom, a rend, a törvényesség tiszteleben tartásának igénye. A paraszti gondolkodás egyik meghatározó eleme változatlanul a vallásos ideológia maradt, amely akadályozta a paraszti világkép demokratizálódását, s konzervatív elemeket szilárdított meg. Hasonló irányban hatott a nacionalizmus is, mégha ezek körökben annak demokratikusabb változatát vallották is.

A kisbirtokos parasztság saját gazdasági-politikai helyzete változásainak okait nem volt képes reálisan megítélni, sérelmeiért, gondjaiért elsősorban a Magyar Kommunista Pártot tette - indokolatlanul - felelőssé. A "kisebbség erőszakos uralmáról" beszéltek s a korábbiakkal ellentétben, amikor a panaszok jórésze a helyi kommunista vezetők ellen hangzott el, most a párt megyei és országos vezetését is bírálták. A kommunistaellenesség igazi, mélyebben rejlő oka azonban a magántulajdon elvesztésétől, a proletárdiktatúrától való félelem volt. A magyar társadalom fejlődésében rejlő történeti sajátosságokból, mindenekelőtt a falusi ben mégis a népi demokratikus rend, a Nemzeti Paraszt-

osztályviszonyok fejletlenségéből adódott, hogy a dolgozó kis- és középparasztság jelentős része nem a volt földbirtokosoktól, gyárosoktól, bankároktól, hanem a Kommunista Párttól féltette vagyonát. Épp azáltal váltak különösen bonyolulttá a felszabadulás utáni társadalmi-politikai viszonyok, hogy a parcelláját féltő paraszt akarva-akaratlanul a nagytőkés tulajdonát is védeni kényszerült, s ilyen módon az a blokk, amely a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia, és a birtokos parasztság között a Kisgazdapártban a felszabadulás után kialakult, ahelyett, hogy lazult volna, a népi demokratikus átalakulás előrehaladásával párhuzamosan alulról újabb támogatást kapott a bizonyos mértékig kötöttebbé vált. Ez irányba hatott az is, hogy a középparasztság átvéve a nagygazdák szemléletét, sok helyütt lefelé elzárkózott, lenézte a szegényebb társait, főleg az újgazdákat. Beleszövődve a falusi viszonyok megkövült formáiba, a vitás politikai-gazdasági kérdésekben nem egyszer a régi uralkodó rétegek helyi maradványaival, a gazdagparaszttal és a z egyházzal ment együtt.⁸

A szegényparasztság /idevéve az újgazdák zömét is/ gazdasági helyzete 1945-46-ban súlyosabb volt, mint a falu más rétegeié, bár árpolitikai veszteségei kisebbek voltak; gazdasági erejéhez képest súlyos közterhek nehezedtek rá, s tartósan igaerőhiánnyal küzdött. Bár politikailag e társadalmi csoport sem volt homogén, erősen hatottak rá a felsőbb paraszti rétegek nézetei, s az új és régi gazdák között gondolkodásban, közéleti aktivitásban, politikai mentalitásban jelentős különbségek alakultak ki, egészében mégis a népi demokratikus rend, a Nemzeti Paraszt-

párt és a munkáspártok szilárd bázisát alkotta. Nem volt kommunistaellenes, vagyonát ill. új tulajdonát a volt uralkodó osztályok tagjaitól féltette, s továbbra is mozgósítani lehet a népi hatalom védelmében.⁹

A paraszti demokrácia 1946 végére tehát válságba jutott: a kis- és középparasztság visszafelé, a nagytőke és a nagybirtok korlátlan hatalmát biztosító régi rend restaurálása felé nem akart, előre a szocializmus irányába nem mert menni, ugyanakkor a fennálló társadalmi-politikai viszonyokkal egyre inkább elégedetlenné vált.¹⁰ A paraszti rétegek kiuttalansága, egy helyben topogása elmélyítette és áttekinthetetlenné tette a politikai helyzetet.

Az 1946 végére kialakult politikai és kormányzati válság amely lassan társadalmi krízissé kezdett szélesedni, mint említettük, nem jutott el teljes kifejtetéig. A belpolitikai szituáció nagyobb megrázkódtatások nélkül még fenntartható lett volna, a Kisgazdapárt, amely egyre inkább kiszorult a hatalomból, hajlandó lett volna további engedményeket tenni. Ugyanakkor a politikai helyzetnek megvoltak azok a negatív vonásai is, amelyek a munkásosztály és a Kommunista Párt számára komoly veszélyeket rejtettek magukban. A Szociáldemokrata Pártban december közepén zászlót bontott a munkásegységfront, az MKP-vel való együttműködést s a szocialista irányba való haladást ellenző Peyer-vezette jobbszárny.¹¹ A Nemzeti Parasztpárt Kovács Imréék veresége ellenére a kettészakadás szélén állt. A koalíción belül a különböző pártokhoz tartozó, jobboldali csoportok között megkezdődött a közeledés, vezetői felvették egymással a kapcsolatot. A Kisgazdapárt szétverése, tömegbefolyásának korlátozása, az MKP többszöri erőfeszítése

ellenére nem sikerült; sőt a baloldali erők nyomására az őszi hónapokban inkább összekovácsolódott. Nem vált be az a terv sem, hogy kívülről erősítsék meg az FKgP bal-szárnyát, komoly paraszti baloldal nem alakult ki, s a haladó értelmiségi csoport elszigetelődése fokozódott.

A politikai erők differenciálódása 1946 második felében annyira erőteljes még nem volt, hogy spontánul, automatikusan felbomlassza a "gyűjtő párt" jellegű Kisgazdapártot, s nem tudta a paraszti demokrácia belső válságát sem annyira elmélyíteni, hogy a bomlás folyamata a magateeljességében kibontakozzék. Mindazonáltal a politikai polarizáció hatása természetesen a Kisgazapárton belül is érződött: a pártegység szinte állandóan hajszálon függött, a pártvezetőség és a képviselőcsoport, valamint az egész felső vezetés és a párttagság között a feszültség növekedett. A párt tömegbázisában - természetesen csak helyenként és halványan - a politikai erjedés jelei mutatkoztak.¹²

Noha a kommunista vezetők tisztában voltak a politikai helyzettel, abból kiindulva, hogy a társadalmi-politikai ellentétek növekedése a baloldali pártok és elsősorban a kommunista mozgalom elszigetelődéséhez vezethet s az osztályerőviszonyok polarizációja újabb akadályokat emelhet, sőt, esetleg el is torlaszolhatja a baloldali fejlődés útját, elhatározták, hogy a hónapok óta tartó krízis levezetése, a népi demokratikus forradalom szocialista irányu továbbfejlesztése érdekében kezdeményező lépéseket tesznek.

15/1. Célkitűzéseikről Szentiványi a népbiztonsági

A Magyar Kommunista Párt az 1946 végére kialakult helyzetet a stabilizációért vívott harc időszakához hasonlóan a gazdasági kérdések előtérbe állításával kívánta megoldani. Ugy látta, hogy a stabilizáció eredményeit a szocialista tervgazdaság bevezetésével lehet biztosítani, s csak az teremtheti meg a nemzetgazdaság gyorsütemű fejlesztésének alapjait. Arra számított, hogy a gazdasági helyzet javulása, a dolgozó osztályok életszínvonalának emelése növelni fogja a Kommunista Párt tekintélyét és tömegbefolyását, s lehetővé válik, hogy döntésre vigye a hatalom kérdését.¹³ 1946 december közepén azonban a biztonsági szervek egy illegális szervezkedés nyomaira bukkantak, s ez az esemény jelentősen módosította az MKP tervezett taktikáját. *... volt a cél, - vallotta a népbíróság előtt.*

1946 őszen a békeszerződés aláírásával várhatóan előálló új helyzetre való felkészüléssel összefüggésben fellelő a magyar népi demokrácia jobb- és szélsőjobboldalán elhelyezkedő különböző politikai színezetű polgári csoportosulások tevékenysége. Ezek közül viszonylag jelentősebb a Szentiványi Domonkos és Donáth György vezette politikusokból és katonatisztekkel álló csoport volt, amely szoros kapcsolatban állt a Magyar Közösség nevű "fajvédő" titkos szervezettel.¹⁴ *... volt társadalmi "modell"-ben a felfutók*

A politizáló "baráti kör", amely 1946 tavaszára alakult ki, viszonylag lazán összefüggő csoportot alkotott, nem volt szervezett "hivatali" jellege, vezetői nem hoztak határozatokat, tagjai megtartották önállóságukat. /A "Hetes Bizottság" elnevezést a rendőrség a nyomozati eljárás során, utólag adta¹⁵/. Célkitűzéseikről Szentiványi a népbírósági

tárgyaláson azt állította, hogy ők az adott népi demokratikus rendszernél jobboldalibb polgári demokráciát akartak, amelyben a Kiszgazdapárt az egyedüli kormányzó párt. Tagadta, hogy Horthyt vissza akarták volna ültetni a kormányzói székbe.¹⁶ Donáth az új népi demokratikus rendszert törvénytelennek tekintette, szerinte 1944 március 19-ével a jogfolytonosság megszakadt, tehát az 1945 őszi megválasztott nemzetgyűlés nem képezhet jogforrást, így a legfontosabb demokratikus intézkedéseket, a földreformot, a köztársaság kikiáltását, a népbíróság felállítását nem ismerte el. Ő is cáfolta, hogy Horthyt vissza kívánták volna hozni. Az ellenforradalmi rendszer visszaállítását csak átmeneti megoldásként említette: "Nem a jogfolytonosság helyreállítása volt a cél, - vallotta a népbíróság előtt. - A cél a mai politikai garnitúra leváltása volt és ha ez sikerült, akkor áthidalni a jogfolytonosság megszűnése következtében keletkezett űrt, amennyiben lehet."¹⁷ Tegyük fel, valóban csak átmenetileg gondolták az ellenforradalmi rendszer restaurálását. Egyéni beállítottságukból, írásbeli megnyilatkozásaikból, a népbíróság előtt tett vallomásaikból jól kiolvasható: társadalmi ideáljuk nem sokban különbözött a háború előtti társadalmi politikai rendszertől, az általuk elképzelt társadalmi "modell"-ben a finánc- és gazdasági és politikai uralma sértetlen maradna, hangadóvá a nyugati orientációjú csoportok válnának, valami szociális szint az jelentene, hogy a nagybirtok helyét a középbirtok venné át, tehát igen mérsékelt földreformot hajtanának végre. /azaz a földosztást vissza szeretnék volna csinálni./

A horthysta politikusok hatalomra akartak jutni, ők is

arra készültek, hogy a békekötés után a szovjet csapatok elhagyják az országot, s akkor nagyobb szerephez jutnak. Többféle lehetőséggel számoltak, s ennek megfelelően változatos politikai módszereket alakítottak ki. Mindenekelőtt igyekeztek felvenni a kapcsolatot a nyugaton élő horthysta emigrációval, megbízottjukat ki is küldték Svájcba. Itthon érintkezést kerestek az angolszász misz-sziók tagjaival. Azzal az igénnyel léptek fel, hogy összefogják a népi demokráciával szembenálló politikai csoportokat, érintkezésbe léptek katolikus és református egyházzal, tervezték, hogy közeledni fognak az NPP és az SzDP jobbszárnyához, tárgyaltak a kommunista mozgalom egyik frakciós csoportjával, Weishaussal és környezetével.¹⁸ Donáth szorgalmazására /Szentiványi nem tudott róla/ a hithű közösségek 1946 októberében a régi fajvődő eszmeiség szellemében hozzákezdtek a Magyar Közösség felélesztéséhez, amelytől az illegális mozgalom kádereinek biztosítását várták. A közösségeiket felhasználva igyekeztek beépülni a különböző társadalmi szervezetekbe. A penetráció egyedül a jobboldali vezetés alatt álló Parasztszövetségbe sikerült.¹⁹

A népi demokráciával ellenségesen szembenálló gárda taktikai elképzelésének középpontjában az az elgondolás állt, hogy politikai kapcsolatok kiépítésével egyre közelebb kerül a hatalomban résztvevő pártokhoz, közéleti személyiségekhez, s azok "befolyásával" megpróbálta a belpolitikai fejlődést a saját elképzeléseinek megfelelően alakítani. Erre a célra nyilvánvalóan a legnagyobb tömegbefolyással rendelkező "nem marxista" párt, a Független Kisgazdapárt felelt meg leginkább. Nem véletlen, hogy Szentiványi ér-

deklódése a Polgári Demokrata Pártról az 1945.-ös választások után a kisgazdák felé fordul. Az FKgP felhasználására a lehetőségek adva voltak, hiszen, mint láttuk, nagyon jó személyes kapcsolataik voltak vezetőivel.²⁰ Ugy véljük azonban, hogy a majd két év kisgazdapárti politikájának áttekintése önmagában is tanúsítja, hogy a horthysta csoport nem tudott kimutatható befolyást gyakorolni a Kisgazdapárt közéleti magatartásának alakulására. Egyébként ezt bizonyítják a népbirósági tárgyaláson tett vallomásaik is, ahol a népbirósági tanács elnökének /Jankó Péternek/ törekvése ellenére sem sikerült rájuk bizonyítani, hogy 1946 nyarának bármely politikai kérdéséhez, vagy az FKgP álláspontjának kialakításához közük lett volna. Nem véletlen, hogy a demokratikus igazságügyi szerv kénytelen volt felmenteni a fiatal jobboldali képviselőket az alól a vád alól, hogy tudtak volna a köztársaság ellenes szervezkedésről, s Szentiványiék iniciatívái szerint politizáltak volna.²¹ Azt sem sikerült bizonyítani, hogy a Parasztszövetségben elhelyezkedett egykori magyar közösségek tudtak volna a köztársaság elleni illegális szervezkedésről.²²

A konzervatív-jobboldali tömörülés egyes tagjai számoltak azzal a lehetőséggel is, hogy egy majdani hatalomátvétel esetén fegyveres erőre is szükség lesz. Szentiványiéktól függetlenül Donáth kezdeményezésére hozzáálltak a katonai vonal kiépítéséhez.²³ Néhány, az új demokratikus hadseregből eltávolított volt horthysta főtiszt részvételével, akik egyébként szintén a Magyar Közösség nevű titkos szervezethez tartoztak, 1946 októberében felállították az illegális földalatti Fővezériséget. Élére Dálnoki Veress

Lajost választották, akit 1944 őszén Horthy írásban utódjának nevezett ki; az ő személye garantálta a jogfolytonosság érvényesülését. A katonatisztek felosztották egymás között a pozíciókat s megfogalmazták az első hadiparancsot. A Fővezérség feladata az lett volna, hogy hatalomra jutása esetén átvegye a hadsereg irányítását. A katonai szervezkedés "...lényege nem az volt, hogy földalatti alakulatokat szervezzünk, amelyekhez legénységre van szükségünk, hanem az volt a lényeg, hogy a meglévő fegyveres alakulatok kulcspozícióit adott esetben a magunk embereivel tudjuk betölteni" - vallotta Donáth.²⁴

A horthysta beállítottságu társaság szervezkedése a kezdet kezdetén állt; az egyes csoportok közötti kapcsolatok nagyon lazák voltak, s alig jutottak el addig, hogy megkíséreljék terveiket realizálni. Nem jelentett reális veszélyt a magyar népi demokráciára, hatalmi eszközökkel nem rendelkezett, tömegtámogatást szervezni nem tudott. /Jellemző, hogy a Magyar Közösség újjászervezése is csak akadozva, nagy nehézségekkel folyt, s csak keveset sikerült "ébreszteni". /Még a polgári értelmiség horthysta beállítottságu része sem kívánt visszafordulni, s nem hallgatott a hívó szóra, jóllehet egészében még nem illeszkedett be az új demokratikus rendszerbe. A parasztság és a munkásság felé összeköttetések alig voltak. Szentiványiék mozgalma az adott kül- és belpolitikai viszonyok között, akkor, amikor az új demokratikus hadsereg és a biztonsági szervek a kommunisták ellenőrzése alatt álltak, nem is szólva a Magyarországon tartózkodó szovjet katonai egységekről, nem számíthatott a sikerre, jobboldali kísérletük csak kudarccal végződhetett. Igaz, a kisgazdapárti

vezetők ismerték őket, politikai céljaiba azonban nem voltak beavatva. Sem Nagy Ferenc, sem Kovács Béla nem vett részt az összeesküvésben, az illegális szervezkedésről feltehetően nem is tudtak.²⁵ A Kisgazdapárti vezetőség amely szintén előkészületeket tett a békeszerződés aláírásával előálló új helyzetre, alkotmányos úton kívánt a hatalomért megvívni, jelentős állami pozíciókkal a kezében s komoly tömegtámogatással a háta mögött, nem volt szüksége rá, hogy illegális szervezkedésbe kezdjen.

A népi demokrácia baloldala azámára az "uri középosztály" soraiból induló illegális szervezkedés lelepleződése nagy politikai jelentőséggel bírt. Függetlenül attól, hogy az FKgP a köztársaságellenes összeesküvésben nem vett részt, a párt és a konzervatív jobboldali csoportosulás politikai és szervezeti érintkezési pontjai nyilvánvalóak voltak. Ismét kiderült, hogy a magyar demokrácia legnagyobb pártja otthont ad a legkülönbözőbb, közöttük a legreakciósabb politikai irányzatoknak is, s a jobb- és szélsőjobboldali erők továbbra is rá alapozzák terveiket. A Magyar Kommunista Párt nemcsak arra törekedett, hogy a horthysta összeesküvési kísérletet felszámolja, vezetőit büntetőjogilag felelősségre vonassa, hanem arra is, hogy felgyölitéséből a haladó erők maximális politikai hasznot húzzanak. A Központi Vezetőség a párt célkitűzéseit a népi demokrácia eleni mozgalom felszámolásáért vívott harcban a következőkben jelölte meg: "... a reakció fedezékévé vált Kisgazdapárt befolyását a tömegekre, elsősorban a paraszti tömegekre megingatni, a Kisgazdapártot, mint a horthysta reakció fészket leleplezni, szakítást előidézni reakciós

és demokratikus elemei között, és egy valóban demokratikus-kormányt létrehozni, amely új választásokat tart, és biztosítja az 1945-ös választásokon kialakult erőviszonyok megváltozását a demokrácia javára.²⁶ A munkásosztály radikális pártja tehát a politikai erőviszonyok jelentős átalakítását kívánta elérni, végső soron a hatalom kérdésének eldöntéséhez szándékozott kedvezőbbé tenni a talajt.

A Kisgazdapárt vezetői 1946 december közepén szintén tudták már, hogy a HM Katonapolitikai Osztálya néhány, a párthoz közelálló katonatiszt és politikus után nyomozást folytat. December 17-én reggel Saláta és Szentiványi, akik ekkor még szabadlábon voltak, tájékoztatták Kovács Bélát a letartóztatásokról és közbenjárását kérték. A pártvezetőség egyik bizalmasa, Jackó Pál, - más forrásokból - szintén tudott az őrizetbevételekről.²⁷ Mindketten azonnal közölték értesüléseiket Nagy Ferencel, aki sietve magához kérte Bartha Albert hadügyminisztert és Pálffy György vezérőrnagyot, a HM Katonapolitikai Osztályának vezetőjét és jelentést kért. Pálffy közölte: a katonai elhárítás hónapok óta figyelte Szentmiklóssyt és környezetét: s úgy találták, hogy a horthysta katonatisztek szervezkedése veszélyezteti a népi demokratikus rendet, s ezért letartóztatták őket. Nagy Ferenc a fejleményekről nyomban tájékoztatta Tildy Zoltán köztársasági elnököt.²⁸ A kisgazda pártkörök nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget a váratlan eseményeknek. A demokratikus rendőrség korábban is letartóztatott szélsőjobboldali elemeket, de rövid vizsgálati fogság után nem egyszer kiengedték őket. Ugy vélték, most is csupán hasonló esetről van szó. Kovács Béla karácsonyi Kis Újság-beli

cikke és Nagy Ferenc ujévi nyilatkozata feltűnően barátságos hangvételű volt, mindketten kifejtették, hogy a Kisgazdapárt nem áll útjába a munkáspártokkal való politikai megegyezésnek, de ugyanakkor érzékeltették, hogy engedményeket változatlanul elősorban baloldali pártoktól várnak.²⁹

Az MKP felső vezetése, meg sem várva a nyomozás teljes befejeződését, már 1946 december 30-án határozatot hozott, hogy az összeesküvés leleplezésének tényét nyilvánosságra kell hozni.³⁰ Az első hivatalos kommuniké 1947 január 5-én jelent meg a Szabad Népből.³¹ A Belügyminisztérium közleménye, s a pártot ért kommunista sajtókritikák a kisgazdapárti oldalon továbbra sem váltottak ki komolyabb visszhangot. Az első igazi meghökkenést a politikai életben a Belügyminisztérium január 12-i tájékoztatója okozta, A Szabad Nép aznapi száma főcímben közölte: "Kisgazdapárti képviselők az összeesküvők között". A belügyi tájékoztató bejelentette "Saláta Kálmán nemzetgyűlési képviselők kívül a Független Kisgazdapárt más képviselői is vezető szerepet tölthettek be a köztársaságellenes földalatti mozgalomban. Főleg Arany Bálint és e képviselők segítségével sikerült elérniük, hogy a Parasztszövetség lényegében a Hetes Bizottság irányítása alá került". Az egész baloldali sajtó támadásba lendült. A Nemzeti Parasztpárt vezetősége keserű szavakkal bélyegezte meg a jobboldali politikusok és a horthysta katonatisztek akcióját és támogatásáról biztosította a Kommunista Pártot.³² A Szociáldemokrata Párt óvatosan foglalt állást: felháborodással ítélte el a népi demokrácia megdöntésére irányuló összeesküvést, de ugyan-

akkor kifejezésre juttatta, nehezményezi, hogy a jobboldali szervezkedés leleplezésének politikai előnyeit az MKP a maga érdekében igyekszik kihasználni.³³

A Kisgazdapárt irányítói a horthysta restaurációs kísérletet nem tekintették komolynak s nem fogadták el a Szentiványi-Donáth csoport működésének összeesküvésnek való értékelését. Szerintük csupán egyes polgári elemek "elégedetlenségéről" volt szó, s nem az államrend megdöntésére irányuló tevékenységről. A horthysta főtisztek mozgólódását azonban maguk is veszélyesnek tartották. Miután bizonyos lépések mégiscsak történtek Tildy és Nagy Ferenc úgy határoztak, hogy hozzájárulnak a hatósági vizsgálat folytatásához, s beleegyeztek az összeesküvés leleplezéséről szóló tájékoztató nyilvánosságra hozatalába.³⁴

A Kisgazdapárt a közvélemény előtt nem tagadta a demokráciaellenes összeesküvés tényét, bár az első pillanattól kezdve úgy találta, hogy az valamennyi demokratikus pártot - így a munkáspártot is - érinti. /Kétségtelen, hogy a le-tartóztatottak között szerepelt a magyarországi kommunista mozgalom egyik frakciós csoportjának /Weishaus és környezetének/ néhány tagja is: ők azojban az illegális szervezkedésben nem vettek részt, csupán a magyar közösségekkel tartottak laza kapcsolatot./ A kisgazda pártsajtó és a képviselőcsoport határozottan elítélte a horthysta restaurációs kísérletet, elhatárolta magát az összeesküvőktől, s a bűnösök példás megbüntetését sürgette.³⁵ A pártvezetőség január 13-án nyilatkozatot adott ki, amelyben mértéktartó fogalmazásban elhárította a pártot ért támadásokat, s visszautasította azt a vádat, hogy Szentiványiék befolyá-

solni tudták volna akár a Kisgazdapárt politikáját, akár a Parasztszövetség magatartását. A Belügyminisztérium előző napi közleményével kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy az "szemmel láthatóan azzal a céllal készült, hogy az összeesküvés kisgazdapárti vonatkozásairól tájékoztassa az ország közvéleményét," s olymódon igyekezett visszavágni, hogy felszólította Rajkot hozza nyilvánosságra a letartóztatott munkáspárti tagok névsorát is.³⁶

A hatósági vizsgálat folytatása, amelybe időközben bekapcsolódott a politikai rendőrség is, azonban újabb kisgazdapárti személyiségeknek az összeesküvőkkel való kapcsolataira derített fényt. Először Mistéth Endrének, a párt újjáépítési miniszterének neve merült fel, majd az ún. Hám-Saláta csoport többi tagjáé. Ez utóbbiak között szerepelt Hám Tibor, az FKgP PB titkára, Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója, a Politikai Bizottság tagja, Horváth János és Vörös Vince, a Parasztszövetség osztályvezetői, Vatai László, az Igazság c. lap szerkesztője, Gyulai László, a párt propaganda osztályának volt főnöke. A kisgazda pártvezetőséget az újabb adatok meglepték, bár változatlanul nem hitték el, hogy közvetlen környezetük több tagja, akiket jól ismertek, belekeveredtek volna a demokráciaellenes szervezkedésbe. Hogy a nyugatbarát horthysta csoport fölgöngyölítése keltette politikai vihar hullámainak kiterjedését feltartóztassák, s a pártviszályok fellobbanó tűzét "lokalizálják", arra törekedtek, hogy meggyorsítsák a nyomozati eljárást, s minél előbb bírósági eljárásra kerüljön sor. Az összeesküvés ügy lezárásának siettetésében az is szerepet játszott, hogy törvényhozók mentelmi jogának felfüggesztését. Hogy a rendőrség a képviselők kiadtságához hozzájárultak. Így a

arra számítottak, a népbíróági tárgyalás során ki fog derülni, hogy a Magyar Közösség szervezkedése nem jelentős, s a gyanúsítottakat vagy felmentik, vagy legalábbis enyhe ítéletet fognak kapni. Ezért a baloldali pártok követeléseit igyekeztek minél hamarabb teljesíteni. Január 14-én Nagy Ferenc elfogadta Mistéth Endre lemondását,³⁷ másnap Saláta Kálmánt és Jackó Pált, a két leginkább gyanúsított kisgazda politikust kizárták a pártból, s házi vizsgálatot rendeltek el az illegális mozgalomban érintett további hat fiatal jobboldali képviselő ellen. Elhatározták, hogy leváltanak minden olyan - országos és helyi - vezetőségi tagot, aki 1945 október 1 után lépett be a pártba, és minden vidéki pártszervezetben politikai szempontból felülvizsgálják a tagság összetételét.³⁸ Elbocsátották a Parasztszövetségből az összeesküvésben való részvétellel gyanúsított tisztviselőket.

Nagy Ferenc szűkebb környezetéhez tartozó Saláta Kálmán szökése azonban, aki nyilván attól tartott, hogy a pártból való kizárása azt jelenti: ejtették, s nem állnak ki érte, újabb nehézséget jelentett a pártvezetőség számára.³⁹ Az MKP kezdeményezésére a Belügyminisztérium, hogy elejét vegye a többi gyanúsított kisgazdapárti politikus esetleges eltűnésének, alkotmányos eszközöket igénybe véve, kérte a minisztertanácsot és Tildy Zoltán köztársasági elnököt, járuljanak hozzá Jackó Pál és az érintett hat képviselő házi őrizetbe vételéhez.⁴⁰ A minisztertanács és Tildy az engedélyt megadta. A népügyészség azonnal a nemzetgyűlés mentelmi bizottságához fordult és kérte a kisgazdapárti törvényhozók mentelmi jogának felfüggesztését. Nagy Ferencék a képviselők kiadatásához hozzájárultak. Így a

mentelmi bizottság január 17-én Hámék mentelmi jogát -
szinte vita nélkül - előzetes letartóztatásra is kiter-
jedő hatállyal felfüggesztette.⁴¹ Kiss Sándor és Vatai
László önként lemondtak immunitásukról. A hét fiatal jobb-
oldali politikust a rendőrség még aznap letartóztatta.⁴²

Bármennyire is meglepő, eleinte a kisgazdapárti vezér-
kar nem számított arra, hogy Szentiványiék letartóztatásának
A Kis Újság márnapi szerkesztője, a baloldali sajtó változatlan
komolyabb politikai következményei lehetnek. A szocialista
pártok együttes fellépése, a baloldali sajtó változatlan
heves ségű támadásai s a 18-i sportcsarnoki munkás naggyűlés
tettekre kész hangulata⁴³ a kisgazda pártköröket a politikai-
helyzet reálisabb felmérésére készítették. Kezdték fel is-
merni, hogy a horthysta összeesküvés felszámolása körüli
politikai összeecsapások rendkívül veszélyes körülmények
közé sodorhatják a pártot. Taktikai magatartásuk felül-
vizsgálatára készítette a kisgazda vezetőket a háromtagu
vizsgáló bizottság /Kővágó József, Bencsik Imre, Dobi
István/ jelentése is. A Politikai Bizottság január 18-i
ülésén megvitatott beszámoló kitért minden olyan kérdésre,
amely a köztársaság-ellenes szervezkedés feltárása kap-
csán a párttal szemben felmerült, s igyekezett tisztázni
a fiatal jobboldali képviselők szerepét. Meglepetést kel-
tett, hogy a "házi" vizsgálat is megerősítette: valóban
történtek szervezett lépések a népi demokrácia megdönté-
sére, s valóban voltak érintkezési pontjai a Kisgazdapárt-
tal. A jelentés azonban a pártvezetőség tagjairól az ösz-
szeesküvésben való részvétel gyanújának még az árnyékát is
elhárította.⁴⁴ A Politikai Bizottság azonban nem zárta ki
a nyolc jobboldali képviselőt, hanem csak felfüggesztette

párttagságukat az összeesküvéssel kapcsolatos szerepük végleges tisztázásáig. De eltávolították Szelnár Aladár VIII. és Veres Aladár III. kerületi pártelnököket, akik ellen, koalíció-ellenes magatartásuk miatt már 1946. december közepe óta fegyelmi vizsgálat folyt, valamint Dudás József fővárosi törvényhatósági bizottsági tagot, aki valóban részese volt az illegális szervezkedésnek.⁴⁵ A Kis Ujság másnapi szerkesztőszéki cikke a korábbi leki-csinylő nyilatkozatokkal szemben először mondta ki: "ennek az összeesküvésnek az ügyét rendkívül komolyan kell megítélni." A lap ígéretet tett, hogy erélyes kézzel hozzákezdnek a párt jobboldali reakciós elemektől való megtisztításához, s állást foglalt a magyar demokrácia vívmányainak megőrzése mellett.⁴⁶

A horthysta szervezkedés felszámolása körüli politikai küzdelem hamarosan újabb fordulatot vett. Mint említettük, Kovács Béla nem vett részt az összeesküvésben, s nagyon valószínű, hogy nem is tudott róla. Ha büntetőjogilag nem is, de politikailag felelős volt, mert, mint a magyar demokrácia egyik vezető pártjának főtitkára, a régi rendszer hűveivel kapcsolatot tartott fenn, s érintkezett velük. Szerepének tisztázása logikusan merült fel.

A neves kiskazda közéleti személyiséggel Rajk László belügyminiszter már január közepén közölte, hogy ránézve terhelő vallomások vannak a rendőrség birtokában. Január 20-án Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád felkeresték az FKgP elnökét, Nagy Ferenc miniszterelnököt, s felvetették a kiskazdapárti vezető politikai felelősségének kérdését; követelték, hogy Kovács Béla mondjon le, vagy menjen szabadságra.⁴⁷

Kovács Béla leváltása felvetésének híre a Kisgazdapártban óriási megdöbbenést és zavart keltett. A baranyai parasztember országsszerte a legnépszerűbb kisgazdapárti politikusok közé tartozott, s osztottan tekintéllyel rendelkezett a parasztképviselők körében is. Az ő félreállításának követelése már súlyos, a párt egész létét érintő kérdés volt. A pártvezetőségben belül megoszlottak a vélemények. Tildy azt az álláspontot képviselte, hogy Kovács Bélának szabadságra kell mennie, de a közvélemény értésére kell adni, hogy nem kegyvesztett ember. Mások - Nagy Ferenc, Varga Béla s a képviselőcsoport többsége - helytelenítették szabadságra küldését, mert ez a lépés szerintük azt jelentené, hogy az FKgP elismeri főtitkárának politikai felelősségét.⁴⁸

A Kommunista Párt kitartott álláspontja mellett. Január 24-én a kommunista vezetők ismét közölték a kisgazdapártiakkal, hogy Kovács Béla nem maradhat a helyén, le kell mondania, s vissza kell vonulnia a politikai életből. Megmondották: Kovács Béla eltávolításával egyidejűleg az FKgP egész politikai irányvonalának meg kell változnia, s a pártnak jobboldali erők gyülekező helyéből vissza kell alakulnia demokratikus parasztpárttá. Ujból követelték, hogy folytassák a pártszervezetek megtisztítását a jobboldali, reakciós elemektől, s óvást emeltek a háromtagú fegyelmi bizottság összetétele ellen, amelyben a baloldalt csupán Dobi István képviselte.⁴⁹

A főtitkár menesztése körül a Kisgazdapártban dúló viták január 25-én eldőlni látszottak. A baloldali kisgazdapárti politikusok egy csoportja, valószínűleg Kovács

Béla részvételével, a köztársasági elnöknel értekezletet tartottak. Erre Varga Bélát, aki Tildyvel politikai és pl. személyi okok miatt régóta rossz viszonyban volt, s aki a pártban állandó harcban állt a baloldaliakkal, nem hívták meg. Nagy Ferenc szintén nem vett részt a megbeszélésen, felelőtlenségéről árulkodik, hogy ilyen feszült helyzetben vidékre utazott vikendre. A pártértekezleten úgy döntöttek, hogy a belpolitikai nyugalom helyreállítása érdekében engednek az MKP követeléseinek és Kovács Bélát szabadságra küldik. A Köztársasági Elnöki Hivatal egy közleményt adott át az MTI-nek, amely tudatta, hogy a Kisgazdapárt főtitkára többhetes szabadságra megy. Varga Béla azonban indiszkrécio folytán tudomást szerzett a nyilatkozatról, beavatkozott és megtiltotta publikálását. Az MTI néhány óra múlva visszavonta a közleményt,⁵⁰ Kovács Béla tehát maradt. A konzervatív jobboldali erők illegális mozgolódásának leleplezése, s a sorozatos letartóztatások, amelyek egyes helyeken, mint pl. Fejér-Sopron-Vas megyékben, a középszintű kisgazdapárti vezetőkre is kiterjedtek, váratlanul érték a vidéki szervezeteket, s január folyamán országszerte komoly politikai megrázkódtatást okoztak. A Kisgazdapárt szinte megdermedt, csaknem mindenütt teljes passzivitásba szorult, semmilyen szervezett tevékenységet sem folytatott, népgyűléseket nem tartott; a pártsajtó jóformán elnémult, vagy teljében közömbös dolgokról írt. A megyei központokban fejetlenség uralkodott, napirenden voltak a veszekedések, a jobbra-balra való átszervezések. Ugyanakkor a Semmelweis utcai pártközpontba sorra ér-

keztek a jelzések arról, hogy a baloldali erők az ország csaknem minden vidékén támadásba lendültek. Sopronban pl. a helyi kommunista lap élesen bírálni kezdte a Varga Béla szűkebb környezetéhez tartozó, konzervatív klerikális beállítottságu megyei vezetőket, Hajdu Németh Lajost, Czupi Bálintot és Komlós Gézát. A Kisgazdapárt azonban kitért a sajtópolémia elől. Január 19-én a három baloldali párt a szakszervezetekkel és az UFOSZ-szal karöltve Sopronban és Kapuvárott nagygyűléseket tartott, amelyeken követelték Czupi Bálint és Komlós Géza mandátumtól való megfosztását és a demokrácia ellenes összeesküvők felakasztását.⁵¹ Somogyban az MKP követelésére felmentették állásából a helyi kisgazdapárti lap, a Somogyi Hírlap szerkesztőjét, aki korábban Vidovics főispán titkára volt, egy járási elnököt leváltottak, s a kaposvári városi kisgazda párttitkárt elhelyezték.⁵² Veszprémben és Baranyában a kommunista pártszervezetek megkezdték az előkészületeket a jobboldali kisgazdák elleni fellépésre. Baranyában a helyi polgári jobboldal bázisára, az FKgP pécsi városi szervezetére kívántak csapást mérni. A támadás nyitányát a kommunista Uj Dunántul január 22-i cikke jelentette, amely erélyes hangon sürgette a Kisgazdapárt megtisztítását a jobb- és szélsőjobboldali elemektől.⁵³ Békés megyében a gazdagparaszság érdekeit képviselő B.Szabó és környezete ellen szerveztek akciót a baloldali pártok. A jobboldali kispolgári vezetők 1946 december végén új megyei vezetőséget választottak, amelyben megerősítették pozícióikat. A bomlást megakadályozandó, 1947 január elejére összehívták a megyei választmányt, ahol a volt államminisz-

ter élesen bírálta a demokratikus rendőrséget és a Belügy-minisztériumot. Megismételte azt a kisközpárti érvet, miszerint az illegális horthysta szervezkedés a munkáspártokat is érinti, s ezzel összefüggésben élesen bírálta a Kommunista Pártot. A munkásság radikális osztályszervezete ellentámadásba ment át, B.Szabóék leváltását és a Kisközpártból való eltávolításukat követelte.⁵⁴

A belpolitikai helyzet alakulása miatt a Kisközpártban kiéleződtek az ellentétek a belső áramlatok között. Nagy Ferencék számára különösen kényelmetlenné vált, hogy az összeesküvés leleplezése a parasztképviselők körében keltette a legnagyobb visszhangot. A Parasztképviselők Parlamenti Csoportja, amelyet a kisközpártiak kezdeményezésére hoztak létre azért, hogy az agrárérdekek védelmének ürve alatt megpróbálják a maguk oldalára vonni és ellenőrzésük alatt tartani a baloldali pártokhoz tartozó parasztokat, az elsők között ítélte el a horthysta restaurációs törekvéseket. A kisközpárti parasztok maguk is nyíltan bírálták a pártvezetőséget. Dobi István környezetéhez tartozó baloldali politikusok követelték, hogy tisztítsák meg a pártot az oda bejutott reakciós elemektől, s biztosítsanak nagyobb beleszólást a parasztságnak a párt ügyeinek intézésébe. "Parasztpolitikát - paraszti vezetéssel" - fogalmazta meg a demokratikus paraszti szárny igényét az egyik falusi vezető.⁵⁵

Január közepén, hosszú hónapok után, ismét aktivizálódni kezdett a párt baloldali értelmiségieket tömörítő frakciója, amelyet "főhadiszállásáról", a Fórum-klubról ezeitől a Fórum-csoportnak is neveztek. A Szentiványi-Donáth-féle

szervezkedés leleplezése bizonyította Ortutayék számtalan figyelmeztetésének helyességét, s úgy látták, hogy a párt válságos helyzetében ismét szerepet kell vállalniuk. A szociáldemokrata sajtó jelentette, hogy Oltványi vezetésével a baloldali kisgazdák január 17-én értekezletet tartottak. Oltványi másnap Nagy Ferencet is felkereste. Szóba került, hogy az 1946 nyarán pártfunkciójától megfosztott Katona Jenő visszatér a pártéletbe és az értelmiségi kör "Politika" címmel önálló lapot indít, amelynek a volt bakigazgató lesz a főszerkesztője.⁵⁶ A Fórum-csoport nemcsak a jobboldali illegális szervezkedéssel kapcsolatot tartókkal való leszámolást követelte, hanem radikális tisztogatást, az egész polgári jobboldal, sőt a centrum jobbfelé húzó tagjainak eltávolítását is, s támogatta a demokratikus gondolkodású parasztok követelését, hogy a pártvezetőségben a parasztság befolyása erősödjék.⁵⁷

Kovács Béla eltávolításának követelése, a baloldali erők széleskörű támadása, s a párton belül az ellenzéki hangulat terjedése Nagy Ferencék számára rendkívül komoly figyelmeztetést jelentett. Elhatározták, hogy most már nemcsak szervezeti, hanem politikai engedményeket is tesznek.

Az FKGP elnöke 1947 január 29-én nagy fontosságú beszédet mondott, amelyet a pártpropaganda, "új politikai korszak kezdete"-ként népszerűsített. Nagy Ferenc megkísérelte a közvélemény figyelmét a konzervatív-jobboldali összeesküvésről elterelni, s új problémákat felvetni. Elismerte, Magyarországon rendkívül rossz a politikai helyzet, súlyos hosszán elhúzódó politikai válság van, amely nemcsak az ország nemzetközi helyzetére hat hátrányosan, de hovatovább a népi

demokrácia továbbfejlődését is veszélyezteti. "Tehát ideje - mondotta - hogy a kibontakozás felé megtegyük az első nagyon határozott lépéseket." A legsürgősebb teendőként a krízis megoldására az összeesküvés gyors felszámolását s ezt követően a koalíciós partnerek közötti együttműködés megszilárdítását jelölte meg. Bejelentette, az FKgP visszatér a régi demokratikus hagyományaihoz, az alakulásakor, 1930-ban kidolgozott békési programjához, s a "paraszti radikalizmus" szellemében "a magyar nép haladó, friss, radikális, demokratikus szervezete" lesz. A "visszafrissülés" feltétele, mondotta, hogy mindenki tegye magáévá a békési program platformját. Közölte: a politikailag egyet nem értőket eltávolítják a pártból "még akkor is, ha azok a legtisztább, legtisztességesebb és legjóravalóbb emberek is."⁵⁸

A miniszterelnök beszédével egyidejűleg fegyelmi intézkedéseket jelentettek be. Az MKP követelésére felállított új fegyelmi szerv, az ún. Ötös Bizottság január 29-én terjesztette az FKgP PB elé első jelentését, amelyben a burzsoá-jobbszárny egyik bázisával, a budapesti törvényszéki bizottság kiszáradapárti frakciója helyzetével foglalkozott és számos városatya kizárását javasolta. A Politikai Bizottság Vincze Istvánt és Vadkerti Ferencet az összeesküvésben való részvételük miatt, Tyuskai Papp Bélát, mert a nyilas Hungarista Légiónak tagja volt, kizárta a pártból. Kugel Béla, Miklós Imre, dr. Molnár Zoltán, Thurzó Endre, Sokhegyi János eltávolítását, akiket a korabeli politikai zsargon "japánoknak" keresztelt el, mert 1945 augusztus 8-a, az atombomba ledobása után csatlakoz-

tak az FKgP-hoz, koalíció ellenes, politikaülag konzervatív magatartásuk tette indokolttá.⁵⁹ Az MKP Nagy Ferenc beszédében meghirdetett politikai és személyi változásokat azonban nem tartotta elégségesnek. A párt Politikai Bizottsága másnap, január 30-án, nyilatkozatot adott ki, amelyben rámutatott arra, hogy az FKgP az illegális horthysta szervezkedés leleplezéséből nem vonta le a megfelelő politikai következtetéseket, s ilyen irányban komoly lépéseket nem tett. Kifogásolta, hogy az összehesküvés ügyében letartóztatott kiscgazda képviselőket nem zárták a pártból ki. Emellett felvetette - a nyilvánosság előtt először - Kovács Béla politikai felelősségének kérdését és leváltását szorgalmazta: "A Kiscgazda Párt Politikai Bizottsága, ahelyett, hogy nyíltan leszögezné a párt főtitkárának, Kovács Bélának döntő felelősségét azért, hogy a Kiscgazdapárt és a magyar parasztság esküdtt ellenségeinek menedékévé vált, és ezzel indokolná a pártfőtitkári tisztségtől való eltávolítását, eltitkolja az igazságot a Kiscgazdapárt tömegei előtt" - hangoztatta a közlemény. Ezen túlmenően az MKP PB ismételten követelte a Kiscgazdapárt gyökeres megtisztítását a jobboldali elemektől, s kizárásukat nemcsak a parlamenti csoportból, a városi és községi képviselőtestületekből, a helyi szervezetekből, hanem a párt sajtószerveiből is. Befejezésül támogatásáról biztosította a Független Kiscgazdapárt parasztjait és többi demokratáit, s kifejezésre juttatta, hogy velük tartósan együtt akar működni az ország felvirágoztatása érdekében.⁶⁰ Hasonló szellemben - bár valamivel enyhébb formában foglalt állást az SZDP is.⁶¹

toz6 A Kommunista Párt állásfoglalása után a Kisgazdapárt nem halasztgathatta tovább Kovács Béla menesztésének kérdését. A neves politikus a pártközi béke helyreállítása érdekében hajlandónak mutatkozott önként félreállni, s január 29-én levelet intézett az FKgP Politikai Bizottságához, amelyben négyheti szabadságot kért. A párton belüli súlyos nézeteltérések és heves viták miatt a döntés azonban csak három nap múlva, február 1-én született meg. Kovács Bélát nem váltották le, hanem abból a megfontolásból kiindulva, hogy ha majd a politikai viharok lecsendesülnek, ismét visszatérhessen, szabadságra küldték. Tehát végül is Tildy álláspontja kerekedett felül. Helyettesítésével egy négytagú bizottságot bízta meg, amelyben Dobi István, Implom Ferenc Bognár József és Rácz Lajos vettek részt, Bognár kivételével valamennyien a szegényparaszti balszárnyhoz tartoztak. Emellett határozatot hoztak arra vonatkozóan is, hogy a párt-sajtó irányítását a Fórum-csoporthoz tartozó Mihályfi Ernő veszi át.⁶² 1947 február 3-án a Kis Ujság közölte: Kovács Béla szabadságra ment.

László Az FKgP Politikai Bizottságának 1947 február 4-i ülésén intézkedések születtek a baloldali pártok által követelt egyéb személyi kérdésekben is. Hám Tibort, a PB volt titkárát, Kiss Sándort, a Parasztszövetség igazgatóját, Horváth Jánost, a Parasztszövetség érdekvédelmi főosztályának vezetőjét, Vatai Lászlót, az Igazság c. lap szerkesztőjét, Gyulai Lászlót, a párt volt propagandavezetőjét az összeesküvésben való részvétel gyanúja miatt kizárták a pártból. Mellettük eltávolították a párt szélső jobbszárnyához tar-

tozó képviselők egy csoportját: Belső Gyulát, a Parasztszövetség zalai főtitkárát, Benkő Andrást MÁV tisztviselőt, a X. kerület hirhedt pártelnökét, az antiszemita és munkásellenes rágalomhadjárat egyik vezéralakját, Hódy György bajai virágkertészt, a Tildy-ellenes szervezkedés irányítóját, a konzervatív-klerikális Komlós Gézát, a soproni kiskisgazda körök egyik hangadóját, dr. Palinyai Ferencet, a XI. kerületi pártelnököt és Sággy S. János szőlőbirtokost, akiről kiderült, hogy részt vett az 1923-as csongrádi bombarobbanásban, a helyi zsidó nőegylet által rendezett táncmulatság elleni merényletben. Kocsi Pál /Veszprém/ önként lemondott a mandátumáról. A pártvezetőség eltiltotta a nyilvános szerepléstől a népi rendőrség elleni támadások élharcosát, Futó Dezsőt, valamint dr. Páth János pótképviselőt. Többek párttagságát felfüggesztették.⁶³ Néhány nevesebb jobboldali politikus meg sem várta a fegyelmi intézkedéseket, önként távozott. Január 27-én kilépett pl. Jármay Gyula, a Budapesti Kerületi Elnökök Tanácsának illusztris tagja, követte őt a kommunistaellenes magatartása miatt sokat támadott Felvinczy László, az FKGP városházi frakciójának volt vezetője s az 1946 tavaszán már egyszer kizárt, majd visszakeresztelkedett Kovács László képviselő, valamint a háboru előtt Eckhardt mellett állt katonatiszt, Milassin Kornél. 1947 február 5-én elhagyta a pártot Pfeiffer bizalmasa, a polgári oldal egyik vezető ideológusa, Parraghi György újságíró is.⁶⁴

A fegyelmi intézkedések második hulláma 19 képviselőt, ill. pótképviselőt érintett, jórészt olyan anakronisztikus tagok tűntek fel, akik a legyen a magyar demokrácia érdekében, ami 1930-ban, indulásukkor volt: "újra a magyar paraszt-

...nagy pártja..., amelyben valóban a parasztnak van
szélsőségesen reakciós figurákat, akiket egy polgári de-
mokratikus párt vezetőségének már régen ki kellett volna
zárnia a soraiból. Az eltanácsoltak zömmel vidéki-megyei,
vagy fővárosi-kerületi vezetők voltak, az országos politi-
kában komolyabb szerepet nem játszottak, így eltávolításuk
politikai hordereje nem volt túl jelentős. A pártvezetőség
sietett kijelenteni, hogy befejezettnek tekinti a tisztoga-
tást, a maga részéről nem látja akadályát a pártközi béke
helyreállításának.

A munkáspártok körében azonban a kisgazdapárti reakció-
elemek eltávolításának mértéke és mikéntje távolról sem kel-
tett megnyugvást. Az MKP vezetősége továbbra sem tartotta
elégségesnek a Kisgazdapártban végrehajtott tisztogatást.
Amíg azonban korábban, helyesen, a kisgazdapárti vezérkar
politikai felelősségének leleplezésére helyezte a hangsúlyt,
1947 február elején fordulat állt be a párt összeesküvéssel
kapcsolatos politikájában: Kovács Béla leváltása helyett
büntetőjogi felelősségrevonását akarta elérni, hogy ily-
módon végleg eltávolíttassa a politikai életből.

A nyilvánosság előtt a magasrangú politikusnak az igaz-
ságszolgáltatás elé való állítását Révai József 1947 február
6-án a költségvetési vitában elmondott beszédében vetette
fel. Kijelentette: "...Kovács Béla felelőssége több az egy-
szerű politikai felelősségnél." A kommunista vezető ismét-
ten követelte, a Kisgazdapárt szakítson régi vonalával, az
"egyetemes" párt fikciójával, azzal, hogy benne a legkülön-
bözőbb, egymást kizáró érdekű társadalmi osztályok és ré-
tegek tömörüljenek, s legyen a magyar demokrácia érdekében
az, ami 1930-ban, indulásakor volt: "ujra a magyar paraszt-

ság nagy pártja..., amelyben valóban a parasztoknak van döntő szavuk."⁶⁵ Az FKGP főtitkára ügyében még aznap megérkezett a népügyészségre a rendőrség államvédelmi osztályának 32 oldalas jelentése, amely annak alapján azonnal kiadótási kérelmet nyújtott be a nemzetgyűlés elnökségéhez. Két nap múlva megjelent a Belügyminisztérium közleménye, amely ismertette Kovács Béla ellen a hivatalos vádakat.⁶⁶

A Kisgazdapártban, ahol a reá nehezedő állandó politikai nyomás miatt egyébként is válságos hangulat uralkodott, Kovács Béla bíróság elé állításának követelése szinte pattanásig feszítette a húr. A párton belüli zavart és idegességet az is fokozta, hogy Révai József parlamenti nyilatkozatát megelőző napon a Népszava Nagy Ferenc ellen indított támadást, a miniszterelnök politikai felelősségét firtatta és államférfiúi képességeinek fogyatékoságait tette szóvá.⁶⁷ A kisgazda pártkörök a vezető politikusaik elleni offenzívát - a kiélezett helyzetből adódó pánikhangulatban - úgy értelmezték, hogy a szocialista erők a Kisgazdapárt felszámolására vettek irányt, s teljes egészében ki akarják szorítani a közéletből. A párt és a parlamenti csoport szinte egységesen mozdult meg vezetőimellett. A parasztképviselők köréből a horthysta összeesküvés leleplezésekor hallatszott baloldali hangok egycsapásra eltűntek. A marxista pártok előtt is tekintélynek örvendő, szabad demokratikus gondolkodású Z. Nagy Ferenc szinte valamennyi pártbeli paraszt-politikus nevében jelentette ki: "Mi Nagy Ferenc személyében az egész magyar parasztságot látjuk és minden őt ért támadást, vagy rágalmat az egész parasztságra büntetőjogi felszámolásának irányítását a rendőrség kezé-

értjük. Nagyatádi példáján okulva, mi őt cserben nem hagyjuk."⁶⁸ A kispap sajtó szembefordult a párt többségi pozíciójának megbontására irányuló törekvésekkel és elvetette az "osztálypárttá" való alakulásra vonatkozó baloldali követeléseket.⁶⁹

A politikai helyzet keltette elégedetlenség, s a párt megsemmisülésétől való félelem hatására, a zugolódó, forrongó képviselőcsoport csaknem "palotaforradalmat" robbantott ki. Február 7-én reggel a nemzetgyűlés kispappárti tagjai "titkos" értekezletet tartottak,⁷⁰ ahol elhatározták, hogy a koalíciós pártokkal való előzetes konzultálás nélkül, - szakítva a politikai gyakorlattal - önálló parlamenti akciót kezdeményeznek. Ennek a határozatnak eredményeképpen a képviselőház délelőtti ülésén Kovács István, a Politikai Bizottság tagja, más parasztképviselőkkel együtt, önálló indítványt terjesztett elő, amely javasolta: "Küldjön ki a nemzetgyűlés egy 25 tagú bizottságot a Magyar Közösséggel kapcsolatos ügyek kivizsgálására."⁷¹ Az indítványt a törvényhozás - viharos összecsapások közepette - szótöbbséggel elfogadta, s tárgyalását az elnöklő Kéthly Anna február 11-re tűzte ki.

A Kovács-féle javaslat aláíróinak politikai elhelyezkedéséből arra lehet következtetni, hogy a "palotaforradalom" feltehetőleg a pártvezetőség tudtával s utólagos egyetértésével tört ki./Varga Béla már két héttel korábban egy politikai bizottsági ülésen felvetette a parlamenti vizsgálóbizottság kiküldésének gondolatát./ Az akció célja nyilvánvalóan az volt, hogy megkíséreljék kivenni a Szentiványi-Donáth vezette demokráciaellenes összeesküvés büntetőjogi felszámolásának irányítását a rendőrség kezé-

ből és az eljárást egy, a kommunisták vezetése alatt álló. Belügyminisztériumtól független - természetesen kiscgazda-
párti többségű - szerv ellenőrzése alá vonják.

Még a Kovács-féle indítvány elhangzása előtt az MKP-
Politikai Bizottsága, számítván arra, hogy Kovács Béla ki-
adatása miatt a politikai harc kiéleződik, elhatározta, ké-
péseket tesz a baloldali pártok összefogásának, mindenek-
előtt a munkásegységfront megszilárdításának érdekében. Kezdeményezésére tárgyalások indultak az SZDP és az NPP
vezetőivel. A kommunisták felvetették, helyes lenne a bal-
oldali erők politikai szövetségének, a Baloldali Bloknak
a felujtása, s sürgették, hogy a szociáldemokrata és a
parasztpárti sajtó egységesen támogassa az MKP vonalát Ko-
vács Béla ügyében.⁷² Az FKGP parlamenti epizódját baloldali
politikai körökben rendkívül súlyosnak ítélték meg. A
Szociáldemokrata Párt, amely a konzervatív-jobboldali erők
szervezkedését nem tekintette különösebben veszélyesnek, s
felszámolását a törvényes keretek betartásával maga is
sürgette, a parlamenti bizottság kiküldése ellen foglalt
állást. A szociáldemokrata vezetők felismerték, hogy az a
demokratikus pártok összefogásának felborulását eredményez-
heti, és súlyos külpolitikai bonyodalmakhoz vezethet.⁷³
Ezért támogatták az MKP-nak a parasztképviselők javaslatá-
nak visszavonása érdekében kifejtett erőfeszítéseit. A kom-
munisták kezdeményezésére február 8-án összeült a Baloldali
Blokk Végrehajtó Bizottsága, amely nyilatkozatában élesen
tiltakozott a parlamenti vizsgáló bizottság felállítása
miatt és követelte, hogy az illegális szélsőjobboldali
szervezkedés minden résztvevője - beleértve tehát Kovács

Bélát is - kerüljön bíróság elé.⁷⁴

A képviselőház tagjaiból választandó testület létrehozásának javaslata, az eredeti szándékokkal ellentétben, a kiskazda pártvezetőséget hozta rendkívül kényes helyzetbe. A Függetlenségi Front felbontásának ódiumát természetesen nem akarták vállalni. Mint már többször utaltunk rá, Nagy Ferencék igyekeztek kerülni a politikai konfliktusok kiéleződését, s most is hajlandónak mutatkoztak kompromisszumot kötni. Tildy, akinek tekintélye mind a Kiskazdapártban, mind a közéletben növekvőben volt, szintén helytelenítette a nemzetgyűlési vizsgáló bizottság kiküldését; ő is elsősorban attól tartott, hogy az FKgP önfejű lépése külpolitikai bonyodalmakat okozhat. De meggondolkodtatta a kiskazda vezetőket is, hogy tudomásukra jutott: a szovjet hatóságok is nyomoznak Kovács Béla ügyében.⁷⁵

Ismét megkezdődtek a pártközi tárgyalások, amelyek azonban nem vezettek eredményre: mindkét fél ragaszkodott a maga álláspontjához. Az MKP a minisztertanács összehívását kérte. A február 8-án megtartott kormányülésen kidolgoztak egy kompromisszumos javaslatot, amelyet még aznap a pártközi értekezlet is elfogadott. Eszerint az FKgP nem ragaszkodik a parlamenti vizsgáló bizottság kiküldéséhez, ellenben összehívják a nemzetgyűlés mentelmi bizottságát, s felállítanak egy külön pártközi testületet - dr. Riesz István igazságügy-miniszter, valamint Hompola Mihály kiskazdapárti igazságügyi államtitkár részvételével, - amely áttanulmányozza a Kovács Bélára vonatkozó vallomásokat, és jelentést tesz a mentelmi bizottságnak. A nemzetgyűlés eme szerve maga is vizsgálatot folytathat, indokolt esetben kihallgatásokat eszközölhet,

s ezután dönt Kovács Béla sorsáról. Megállapodtak abban, hogy ha a későbbiekben a nyomozás során újabb kispárti személy neve felmerülne, a vele kapcsolatos vádakat előzőleg pártközi értekezleten vizsgálják meg. A kispárti körök ígéretet kaptak, hogy a vádlottakat a rendőrségről átviszik a népügyészség fogdájába, s a népügyészség előtt vallomást tehetnek.⁷⁶ A kompromisszum a kispárti pártvezetés számára elfogadhatónak bizonyult, meg kellett azonban szerezni hozzá a képviselőcsoport hozzájárulását.

Február 10-én a Kisgazdapárt Politikai Bizottsága nagy jelentőségű nyilatkozatot adott ki, amelyben ismét bejelentette, hogy lépéseket tesz a belpolitikai válság megoldására. Közölte: "... a párt elhatározta, hogy politikáját visszaviszi az 1930-ban Békésen kialakult paraszti radikalizmusra, amelyből következik annak megvallása, hogy a párt első és fő törekvése a magyar parasztságnak politikai, gazdasági és kulturális, s társadalmi vonatkozásban egyaránt a felemelése és első vonalba állítása. Természetesen emellett nem mond le az értelmiségi és más kispárti, kisiparos, kiskereskedői rétegek érdekeinek védelméről és szolgálatáról sem." A dokumentum kifejtette, hogy az FKGP a parasztság felemelkedésének megvalósulását csak a demokratikus társadalmi berendezkedés körülményei között tartja elképzelhetőnek s ezért harcot hirdet a Horthy-rendszer maradványainak felszámolásáért és minden antidemokratikus törekvés feltartóztatásáért. Ismételten elítélte a konzervatív-jobboldali horthysta összeesküvést, s követelte, hogy "akire a köztársaság és demokrácia ellenes összeesküvés vádja rábizonyul - személyekre, származásra és állásra

való tekintet nélkül - mielőbb vegyék el méltó büntetésüket." A Politikai Bizottság állásfoglalása szerint a párt változatlanul együtt kíván működni a munkásosztály politikai szervezeteivel, szükségesnek tartja a koalíció további fenntartását: "A munkásság pártjával együtt vállalja a harcot a tőke tulkapásaival és az új nagykereskedők szemérmetlen és népelenes előretörésével szemben." Ugyanakkor javasolta a Baloldali Blokknak, a munkásosztály és a szegényparasztság politikai szövetségének a feloszlását. Befejezésül ígéretet tett arra, hogy a párt levonja az összeesküvés tanulságait, s főleg személyi téren megteszi a szükséges intézkedéseket. Felhívta a koalíciós partnereket, hogy a belpolitikai válság rendezése érdekében kezdjenek tárgyalásokat.⁷⁷

Az FKGP PB deklarációja, noha nyíltan nem szakított az "egyetemes magyarság pártja", a mindent átfogó mammut-párt koncepciójával, tovább ment Nagy Ferenc január 29-i beszédében megfogalmazott állásponthoz képest: hosszú idő óta most először nem szerepelt benne a polgári érdekek védelmének ígérete, sőt, ha óvatosan is, de nagytőke ellenes álláspontot foglal el. A párt politikai vonalának ez az új mozzanata nagy feltűnést keltett a fővárosi kispolgári és értelmiségi körökben és sokat ártott a kisgazdák tekintélyének a társadalmi csoportok előtt.

A parlamenti frakció értekezletét minden előkészítés nélkül február 11-ére hívták össze. Nagy Ferenc ismertette a koalíciós megállapodásokat s javasolta, hogy a belpolitikai válság lezárása érdekében a képviselőcsoport járuljon hozzá a Kovács-féle indítvány napirendről való levételéhez.

István. Rajk, az MKP álláspontját képviselve, közölte:

Óriási vihart váltott ki, hogy a miniszterelnök, korábbi álláspontjával szemben, bejelentette: a hatósági nyomozati iratokba való betekintés után elkerülhetetlennek tartja Kovács Béla bíróság elé állítását és csak az igazságszolgáltatás előtt tisztázhatja magát. Nagy Ferenc közléseit szenvedélyes vita követte; számosan hozzászóltak, többen élesen bírálták a pártvezetőség és a miniszterelnök magatartását, nehézményezték az állandó visszavonulást s a Kommunista Pártnak tett sorozatos engedményeket. A pártvezetőségnek azonban sikerült felülkerekednie a szócsatában, s leszerelnie az ellene kibontakozó támadást. A képviselőházi csoport végül is elfogadta az FKgP PB álláspontját és másnap Kovács István javaslatát visszavonták. Ezzel egyidejűleg azonban a képviselőtestület egy memorandumot készített és juttatott el a Belügyminiszterhez, amelyben kérte, hogy Kovács Bélát ne tartóztassák le. A memorandumot valamennyi képviselő - beleértve a baloldaliakat is - aláírta.⁷⁸

A Kiszegzdapárt által tett engedmények után néhány napra felengedett a politikai légkör. A baloldali pártok azonban nem figyeltek fel a kiszegzdapárti magatartás új mozzanataira, különösen a 10-i politikai deklaráció pozitív elemeire, mégha taktikai mozzanatok is tartalmazott, s a tárgyalásokra való felhívás is csak udvarias sajtóvisszhangot kapott. A közéletben változatlanul Kovács Béla bíróság elé állításáért, ill. kiadatásáért folyt a harc.

Február 14-én Rajk László belügyminiszter tájékoztatta a kiszegzdapárti képviselőket a Kovács Bélával szembeni hivatalos vádakról, amelyen részt vett Nagy Ferenc és Balogh István. Rajk, az MKP álláspontját képviselve, közölte:

Kovács Béla bűnös, részt vett az összeesküvésben. A miniszteri beszámoló után az értekezleten megjelent Kovács Béla, akit a képviselőtársai feltűnően lelkes rokonszenvvel fogadtak. Az FKgP főtitkára felszólalt, elismerte politikai felelősségét a történetek miatt, de tagadta, hogy az összeesküvésről tudott volna, ill. abban részt vett volna.⁷⁹

Közben folytatódtek a tárgyalások a pártvezetők között, a Kovács Béla-ügyben azonban megállapodás nem született. Nem hozott eredményt a Minisztertanács határozata értelmében kiküldött pártközi bizottság vizsgálata sem. Riesz és Hompola kisgazdapárti igazságügyi államtitkár áttanulmányozta a rendőrségen felvett jegyzőkönyveket, tanukihallgatásokat azonban nem folytattak. Elkészült egy egyezménytervezet, amely szerint a Kovács Béla-ügy megnyugtató módon egyelőre nem bírálható el, mert noha a gyanúsítottak vallomásai Kovács Bélára terhelőek, de ez önmagában a vádemeléshez, a kisgazdapárti politikus kihallgatása nélkül nem elégséges. Tehát Kovács Béla kiadatására szükség lenne.⁸⁰ A tervezetet azonban nem irták alá. Az MKP február 14-én Nagy Ferenc és Riesz tudomására hozott néhány, Hompola háboru alatti magatartására vonatkozó adatot, többek között egy fényképet, amely Jugoszláviában baráti kettesben mutatatta egy magasrangú SS-tiszttel.⁸¹ A kisgazdapárti államtitkár kénytelen volt visszaadni megbízatását és lemondani állásáról, utóda Dinnyés Lajos környezetének egyik tagja, Pongrácz Aladár lett. /A véleményét tartalmazó iratot lemondása előtt átadta a miniszterelnöknek./ A pártközi vizsgáló bizottság így felbomlott. Riesz igazságügyminiszter

önállóan terjesztette elő jelentését, s február 15-én nyilvánlatkozásban közölte: "Kovács Bélát az összeesküvésben való részvétel alapos gyanuja terheli, úgy, hogy kiadatását indokoltnak tartom."⁸² megállapításra, hogy Kovács Béla

Lassan eltelt két hét és a Kiszgazdapárt főtitkárának bíróság elé állítása alig haladt előre. A politikai életben határozott várakozás volt érezhető. Az MKP felső vezetése mindenképpen döntést akart kicsikarni. A Politikai Bizottság február 18-án határozatot hozott, hogy a harcot Kovács Béla kiadatásáért folytatni kell, s ennek érdekében mozgósítani kell a baloldali pártokat.⁸³ A Szociáldemokrata Párt támogatta a kiszgazdapárti politikus mentelmi jogának felfüggesztését. Arra hivatkozott: ha Kovács Béla nem bűnös, akkor nyugodtan bíróság elé állhat, fel fogják menteni, ha viszont tényleg részt vett a konzervatív jobboldali szervezkedésben, akkor az igazságszolgáltatás előtt kell felelnie tetteiért. Hasonlóképpen nyilatkozott a Nemzeti Parasztpárt is.⁸⁴ kerülni volna szembe, ha a köztársaság,

A baloldali pártok egységes fellépésére a kiszgazda vezérkar ismét tett egy negyed lépést. Február 19-én este összeült az FKGP Politikai Bizottsága: Kovács Béla ügye szerepelt a napirenden, aki maga is részt vett a tanácskozáson. A paraszt politikus ismét ártatlanságát hangoztatta, s elkeseredve jelentette ki, hogy ha a párt nem védi meg, egy olyan politikai lavina következhet be, amely másokat is magával sodorhat. Nagy Ferenc maga is tagadta, hogy kapcsolatai lettek volna a horthysta összeesküvőkkel s a szervezkedésről tudott volna. A párt legfelső operatív szerve úgy határozott, hogy Kovács Bélát nem adják ki, nem járulnak

hozzá büntetőjogi felelősségre vonásához. A Politikai Bizottság nyilatkozatot adott át a sajtónak, amelyben le-
szögezte: "az eddig szolgáltatott bizonyító anyag mávol-
ról sem elegendő annak megállapítására, hogy Kovács Béla
az összeesküvésben részt vett, vagy arról tudott volna."
S hozzáfűzte, hogy a február 8-i minisztertanácsi ülésen
kötött megállapodás értelmében reméli, hogy a párt főtit-
kárával kapcsolatos vizsgálat megnyugtató módon fog lezaj-
lani, s bejelentette, hogy amennyiben ez nem történik meg,
akkor ismét fel fogják vetni a parlamenti vizsgáló bizott-
ság kiküldését.⁸⁵ Kovács Bélát nem váltották le, de hogy
a baloldali pártok követelésének bizonyos mértékig eleget
tegyenek felkérték, mondjon le. A kisgazdapárti vezető más-
nap Nagy Ferenchez írt levelében, amelyben tudatta a főtit-
kári és a Kis Újságnál viselt főszerkesztői tisztségéről
való lemondását, ismételten hangsúlyozta: "Az összeesküvés-
ben nem vettem részt, abban bűnösnek nem érzem magam. Egész
életem munkájával kerültem volna szembe, ha a köztársaság,
népünk szabadsága, a földreform, vagy a demokrácia bármely
vivmánya ellen irányuló szervezkedésben részt vettem volna.
Sajnálatosnak érzem és mélyen elítélem, hogy pártunk több
tagja az összeesküvés felé orientálódott, ahelyett, hogy
mindannyian azt tették volna, ami a mai helyzetben minden
tisztességes szándéku jó magyar kötelessége: képességeiket
és politikai lehetőségeiket a demokrácia fenntartásnaküli
szolgálatába kellett volna állítaniuk."⁸⁶

Nagy Ferenc javaslatára a főtitkári teendők ellátásá-
val - némi vita után - a pártban, s különösen a parasztkép-
viselők körében nem tulságosan népszerű Balogh Istvánt

bízták meg, akinek kinevezése, a korábbi baloldali összetételű négytagú kollégiumhoz képest határozott visszalépést jelentett. A miniszterelnökségi államtitkár széleskörű politikai kapcsolatokat épített ki, kitűnő taktikai érzékel, s a koalíciós viszonyoknak megfelelő közéleti rutinnal rendelkezett. Valószínűleg igaza van Z. Nagy Ferencnek, aki Balogh főtitkárságát azzal magyarázza, hogy a kisgazdapárti miniszterelnök erősítést keresett maga mellé, s a segítségével remélte megszilárdítani maga és a párt helyzetét. Tildy eleinte határozottan ellenezte a pap politikus kinevezését, de később beadta a derekát.⁸⁷ Feltehetően az ő megnyugtatót szolgáltatta, hogy a Politikai Bizottság titkárává, egy rövid időre vejét, Csornoky Viktort emelték, aki 1945 ősze óta nem vett részt a belpolitikában, diplomáciai szolgálatot teljesített. Balogh István közvetlen feladata a párt újjászervezése lett, tekintettel arra a lehetőségre, hogy esetleg ismét választásokra kerülhet sor.

Az MKP vezetői a Kisgazdapárt állásfoglalását az "összeesküvés fedezésére" irányuló törekvésnek minősítették, s a demokrácia védelmében fokozott éberségre és készenlétre hívták fel a munkásságot és a dolgozó parasztságot.⁸⁸ A Szociáldemokrata Párt, amely korábban nem egyszer felajánlotta, hogy közvetít, de a kisgazdapártiak segítségkérő szavára vagy éppen dicséretére ijedten visszakozott, most felvetette, hajlandó közvetíteni a kért párt között: "Irántunk nem táplálhat és nem is táplál a Kommunista Párt olyan gyanút, hogy az összeesküvés ügyét el akarjuk bagatellizálni - hangoztatta a Népszava. - De a Kisgazdapárt sem gondolhatja, hogy az összeesküvés ügyéből politikai pecse-

döntés: nem adják ki Kovács Bélát. A Kisgazdapárt a Szabadságharcot akarunk sütni magunk, vagy más számára. Ugy érezzük, hogy ebben a holtpontonra jutott helyzetben a mi kötelességünk, hogy kezünkbe vegyük az ügyek irányítását."⁸⁹ A szociáldemokrata körök javasolták, hogy a Kovács Béla ügynek kivizsgálását bizzák a Ries István vezette igazságügyminisztériumra. Nagy Ferenc és környezete azonban ezt az elgondolást elutasította s a kisgazda párt sajtó támadta és bírálta a szociáldemokrata politikust.⁹⁰ Az elutasítás oka: az SZDP Kovács Béla kiadatása mellett volt, amit az FKGP indokolatlannak tartott. A szociáldemokraták a visszautasítást sértődötten vették tudomásul.

Ilyen előzmények után - érthetően - rendkívül feszült légkörben ült össze a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága február 21-én. Az értekezlet előtt az FKGP Politikai Bizottsága egyórás tanácskozást tartott a bizottság kisgazdapárti tagjaival. A pártvezetőség közvetlen utasítást nem adott, de a képviselők általában magukévá tették a PB állásfoglalását, tehát azt, hogy Kovács Béla nem bűnös. Marosán György és Farkas Mihály a parasztpolitikus mentelmi jogának felfüggesztésére nyújtottak be javaslatot. A bizottság az előzetes megállapodásoknak megfelelően kihallgatta a Kisgazdapárt volt főtitkárát. Kovács Béla itt is tagadta büntetőjogi felelősségét. Az értekezlet azonban tulságosan elhúzódott, ezért a vita befejezését másnapra halasztották. Szombaton délelőtt a két munkáspárt ismét leszögezte, hogy ragaszkodik a paraszt-vezető kiadatásához. Délután került sor a mentelmi bizottság nagy izgalommal várt ülésének folytatására. Öt órás eszmecsere után megszületett a drámai

döntés: nem adják ki Kovács Bélát. A Kisgazdapárt a Szabadságpárt támogatásával, miután együttesen többséget alkottak, leszavazta a munkaspárti előadói indítványt, s visszatért a parlamenti vizsgáló bizottság kiküldésének gondolatához.⁹¹ A két munkaspártnak tehát nem sikerült keresztül vinnie a Kisgazdapárti politikus kiadatását.

A mentelmi bizottság döntésével érte el csúcspontját a belpolitikai válság. Még szombat este 1/2 8-kor Rákosi Mátyás rádióbeszédet mondott, amelyben az osztályerőviszonyokban beállt változásokat figyelmen kívül hagyva, a népi demokratikus átalakulás krónikussá váló politikai válságáért a horthysta csoportokat tette felelőssé, s messze eltulozva a realitásokat az összeesküvést, mint a népi demokráciát fenyegető komoly veszélyt állította be. Kovács Bélát bűntetőjogilag is felelősnek bélyegezte, s a Kisgazdapártot az összeesküvés politikai felelősségének szándékos elhúzásával vádolta. Bejelentette: "Amennyiben a Kisgazdapárt az összeesküvők bíróság elé állítását gátolja, a dolgozó népre, a nemzetre apellálunk: új választásokat fogunk követelni."⁹²

A vasárnapi munkaspárti lapok koncentrált támadást indítottak a kisgazdák ellen. Révai József szintén azt hangoztatta, hogy az FKgP politikailag fedezi a horthysta szervezkedést. Birálta nemcsak Balogh Istvánt, hanem a baloldali, a kommunistákkal együttműködő Gyöngyösi János külügyminisztert is, mert megszavazták a február 19-i Kovács Bélát felmentő PB határozatot.⁹³

A Kisgazdapárt álláspontja megmerevedésének külpolitikai okai voltak. Február 10-én Párizsban a nagyhatalmak aláírták a magyar békeszerződést. A kisgazdapárti vezetők - mint

említettük - komolyan számítottak arra, hogy a ratifikációt követő 90 nap után a szovjet csapatok elhagyják Magyarországot, s az ország visszanyeri szuverénitását. Ugy vélték, hogy szeptember 15-ig, amikor letelik a várakozási periódus, nagyobb nehézségek nélkül kihúzzák az időt, s nem tartották szükségesnek, hogy olyan döntő fontosságú politikai kérdésben, mint a párt főtitkárának bíróság elé állítása, további engedményt tegyenek.

A rendkívül kiélezett belpolitikai helyzet, a baloldali pártok egységes kigazda-ellenes frontja, az a félelem, hogy az MKP-nak esetleg sikerül keresztülvinnie a parlamenti választások kiírását, amelyet a párt állapotára való tekintettel mindenképpen el kívántak kerülni, mégis arra készítette Nagy Ferencéket, hogy a mentelmi bizottság határozata ellenére valami kiutat találjanak a súlyos helyzetből. Az MKP változatlanul ragaszkodott ahhoz, hogy Kovács Béla vallomást tegyen a rendőrségen. A kigazdapárti politikus erre hajlandónak is mutatkozott, de csak immunitása birtokában. Tildy maga is támogatta ezt a megoldást, azzal érvelt, hogy egy új választás esetén Kovács elvesztheti választójogát és letartóztathatják.⁹⁴ Végül is sikerült egy kompromisszumos megoldást kidolgozni. Február 23-án a miniszterelnökségen a pártvezérek /Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás, és Szakasits Árpád/ a következőkben állapodtak meg: Kovács Béla másnap, 24-én kihallgatásra jelentkezik az Államrendőrség Államvédelmi Osztályán. Bejelenti, hogy mentelmi jogát nem kívánja igénybevenni és minden korlátozás nélkül a nyomozó hatóságok rendelkezésére áll. Erről jegyzőkönyvet vesznek fel, amit Kovács Béla aláír, és azután megkezdődik a

telét és a jövőbeni személyi vonatkozású engedelmeket tesznek.

kihallgatás, amely kétszer 48-óraig tarthat. A megállapodást tartalmazó jegyzőkönyv világosan leszögezte: "Kovács Béla a rendőrség által őrizetbe nem vehető, szabad mozgásában nem akadályozható." Továbbá megegyeztek abban, hogy kétszer 24 óra letelte után a rendőrség átteszi az iratokat a népügyészséghez, ahol a nyomozást tovább folytatják, s amennyiben alapos nyomozás után /4-6 nap/ a népügyészség úgy látja, hogy Kovács Béla előzetes letartóztatásba helyezhető, ezt elrendelheti.⁹⁵ Még egy nap eltelt a jogi formák tisztázásával s február 25-én d.e. 10 órakor a baranyai paraszt-vezető, Pfeiffer Zoltán kíséretében jelentkezett az Andrássy ut 60-ban, a rendőrség államvédelmi osztályán. A kisközpárti politikus továbbra is kitartott előző álláspontja mellett és tagadta, hogy a Szentiványi-Dónáth-féle összeesküvésről tudott volna, és abban résztvett volna s visszautasította az egyéb, terhére rótt cselekményeket is.⁹⁶ Még aznap este azonban a szovjet hatóságok letartóztatták.⁹⁷

A Kovács Béla-ügy esetén megoldása látszólag megnyugvást hozott, hiszen lekerült a napirendről a legnagyobb összeütközéseket okozó kérdés, valójában azonban a belső politikai feszültség a koalíciós partnerek között távolról sem csökkent. A népszerű paraszt-politikus letartóztatása kisközpárti körökben - s mondhatni az egész közéletben - óriási megdöbbenést keltett. Közvetlen politikai hatása abban jelentkezett, hogy Nagy Ferencék visszatértek az óvatosabb, a kisebb-nagyobb engedményeket tevő taktikai magatartáshoz. Elhatározták, ismét kezdeményezni fogják a belpolitikai válság általános rendezése érdekében a koalíciós tárgyalások újrafelvételét.

telét és újabb személyi vonatkozású engedményeket tesznek. Ezt siettetette az is, hogy 27-én megkezdődött Szentiványiék ügyének nyilvános népbíróági tárgyalása s a baloldali sajtó által biztosított nagy publicitás a kisgazdapárti vezérkar számára politikailag rendkívül kényelmetlen volt.⁹⁸

Az FKgP Politikai Bizottsága 28-án politikai nyilatkozatot adott át a sajtónak. A kommuniké, noha szószerint nem mondotta ki, szerkezetével, a szövegekői kiemelésekkel azt a korábbi kisgazdapárti álláspontot hangsúlyozta, hogy nem az illegális horthysta szervezkedés felszámolására, hanem a gazdasági kérdések megoldására kell a figyelmet fordítani, s felsorolva az 1946 őszi pártközi megállapodásokat, érzékeltetni igyekezett, hogy a demokratikus pártok között az alapvető gazdasági feladatok tekintetében nincs lényegbevágó különbség. A politikai válságból való kiutat a megoldatlan gazdasági feladatok közös vállalásában jelölte meg. Ezek közül a következőket tartotta fontosnak: a szövetkezeti törvénytervezet vitájának lezárását és törvényerőre emelését, a mezőgazdasági érdekképviselői törvényjavaslat gyors elfogadását, a mezőgazdaság fejlesztése érdekében sürgős intézkedések meghozatalát, a termelői és fogyasztói árkülönbözet mérséklését, s egy hosszabb időre szóló gazdasági kormányprogram előkészítését. Emellett új mozzanatként felvetette az egyház és állam viszonyának rendezését, a fakultatív hitoktatás bevezetését, s a tankönyvek államosítását. A hivatalos pártállásfoglalás politikai kérdésekkel a reakció elleni közös harc és demokratikus erők összefogása szükségességének hangoztatásán túl alig foglalkozott. Helyeselte a "fajvédő" titkos szervezet a Magyar Közösség felszámolását, de az összeesküvésről érdemben nem szólt.

A politikai nyilatkozat kiadásával egyidejűleg az FKGP PB fontos személyi döntéseket is hozott. Kovács Béla párttagságát megszüntették. A megegyezés érdekében a burzsoá jobboldal két vezető személyisége - Pfeiffer Zoltán és B.Szabó István - valamint a paraszti centrumhoz tartozó Pártay Tivadar, aki az összeesküvés ügyben határozottabb pártvonalat követelt - lemondtak a Politikai Bizottságban viselt tagságukról, helyükre a baloldali értelmiségiek egyik vezetője, Ortutay Gyula, s két politikailag szürke személyiség, Bajcsy Zsilinszky Endre egykori közeli hűve, Csizmadia Lajos, s a közéletben jóformán ismeretlen Tóth József kerültek. Leváltották a párt ifjusági szervezetének éléről a fiatal jobboldali értelmiségiekhez tartozó B.Rácz Istvánt, helyébe Mizsei György került. Nagy Ferenc, Balogh István és Oltványi Imre személyében kijelölték a pártközi tárgyalásokon résztvevő kisgazdapárti delegációt.⁹⁹

A belpolitikai válság lezárását célzó pártközi megbeszélések március 1-én kezdődtek. A Magyar Kommunista Párt vezetői, az SZDP-vel és az NPP-vel egyetértésben élesen bírálták a kisgazda felső vezetést, amiért megítélésük szerint a horthysta összeesküvés politikai és szervezeti konzekvenciáit nem vonta le. Kritizálták az FKGP február 28-i deklarációját, terhére rótták, hogy bizonyos pozitív vonásai ellenére /a PB átalakítása, a gazdasági kérdések felvetése/ nem derült ki belőle, hogy a párt komoly politikai vonalváltozást akar, inkább bizonyos kétkulacsosság jellemzi, nem határozott állásfoglalás, s nem ad politikai programot. A nyilatkozatban lefektetett javaslatok elégtelenek, további lépésekre van szükség - hangoztatták. Rámutat-

tak arra, hogy mindaz, ami a gyakorlati politika terén történt, kevés a párt demokratikus megújulásához. Támadták Varga Bélát és különösen Balogh Istvánt, akitől határozottabb cselekvést kívántak. Sürgették a kiskgazdapárti sajtó szellemének megváltoztatását s a jobboldali miniszterek visszahívását. Felvetették, hogy a párt foglaljon egyértelműben állást az egyházhoz való viszony kérdésében, teremtsen tiszta és világos helyzetet, s tegyen róla, hogy a konzervatív egyházi körök ne építhessenek többé a pártra.

A kiskgazdapárti funkcionáriusok védték a Politikai Bizottság 28-i állásfoglalását s tagadták, hogy az a politikai kérdések elkenése szándékával készült volna. Ugyanakkor visszautasították, hogy a baloldali vezetők ismét beavatkozzanak a párt belső ügyeibe; követelték a politikai és személyi kérdéseket válasszák el egymástól, s elsősorban a megoldatlan politikai kérdéseket tisztázzák. Határozottan kijelentették, hogy a Kiskgazdapárt a horthysta politikusok és katonatisztek tevékenységéért a politikai felelősséget nem hajlandó vállalni. Mindazonáltal ígéretet tettek arra vonatkozóan, hogy a baloldal követeléseit teljesíteni fogják.

Nagy Ferenc kijelentette: "A Független Kiskgazdapárt törekvése ezeken a pártközi tárgyalásokon az lesz, hogy minden disszonanciát, ami eddig a pártok között jelentkezett, megszüntessen és az ország többségi pártja minden tekintetben egyenranguan soroltassék a többi demokratikus pártok mellé s multtal szembeni küzdelem és a fejlődés irányában való munka szempontjából. Ehhez a Független Kiskgazda Párton belül még számos intézkedés lesz szükséges. Ezeket az intézkedéseket vállaljuk. Vállaljuk politikai és szervezeti érte-

leben is és arra fogunk törekedni, hogy a Kisgazdapárt szervezése szervezetileg, személyileg is olyan legyen, hogy megnyugtassa a demokratikus közvéleményt a tekintetben, hogy az küzdelmében nyugodtan számíthat a Független Kisgazdapárra."¹⁰⁰ Ezt az ígéretet Nagy Ferenc a nyilvánosság előtt is megismételte.

A kisgazda pártvezetés igyekezett betartani a szavát. Leváltották a budapesti pártszervezet vezetőségét, a budapesti főtitkár Bognár József lett. Az országos központ 16 tisztviselőjét elbocsátották. Megbízták Varga Bélát, hogy dolgozzon ki javaslatot a párt összes szervezeteiben a vezetőségek újjáválasztására és igazolására; feltételül azt szabták, hogy csak az viselhet tisztséget, aki 1945 november 1 előtt lépett be a pártba. A végrehajtásért Dobi István lett a felelős. Hozzájárultak a kormányátalakítással kapcsolatos tárgyalások megkezdéséhez.¹⁰¹

Ezek az intézkedések azonban továbbra sem elégitették ki a népi demokrácia balszárnyának várakozásait. Nem történt semmi változás a pártsajtó terén, különösen kellemetlen visszhangot keltett az egyik kisgazdapárti lap támadása Riesz István igazságügyminiszter ellen, amely az FKGP főtitkárságának, tehát Balogh István hivatalának utasítására jelent meg.¹⁰² Így érthető, hogy a március 4-i pártközi értekezlet ismét eredménytelenül ért véget. A kisgazdapártiak türelmet és támogatást kértek a baloldali pártoktól. De ismét csak annyi történt, hogy a konzervatív beállítottságu s Tildyhez is közelálló Bencsik Gyulát lemondatták a PB tagságáról.¹⁰³ Hasonlóképpen nem jutottak közelebb a válság megoldásához a március 6-i tárgyalásokon sem.

A befolyásos kiskazda körökben egyre inkább teret nyert az a felfogás, hogy a Kiskazdapártnak kell megtennie a politikai kibontakozás felé a döntő lépést. A párt a hónapok óta tartó politikai krízisben sorozatosan vereséget szenvedett, hatalmi befolyása, politikai súlya, tekintélye rohamosan esett, a politikai viszonyok a baloldali erők számára váltak kedvezőbbé. A gazdasági életben nemcsak az állami, hanem a még számottevő magánszektorban is egyre több vezető pozíció került a munkáspártok kezébe. Mindemellett a kiskazdapárti vezetők attól is tartottak, hogy a koalíciós tárgyalások eredménytelensége esetleg újból a baloldali tömegmozgalmak kirobbanásához vezethet, s a Baloldali Blokk megunva a terméketlen szócsatákat, határozottabb cselekvésre szánja el magát. Nagy Ferenc maga is attól félt, hogy ha a pártközi tárgyalások nem vezetnének eredményre: "Könnyen ex-lex kerülhetne az ország és forradalmi jelenségek is felüthetnék a fejüket."¹⁰⁴ De a meg-egyezés, a politikai válság megszüntetése irányába haladt a párton belüli helyzet is. A belpolitikai krízis hatására a párt vezérkarában határozott bomlási jelenségek mutatkoztak. A pártvezetőség elvesztette befolyását a képviselőcsoport körében, az egyes pártfrakciók önállósultak, s újabbak keletkeztek. Különösen a polgári jobbszárnyhoz tartozó csoportok szervezkedtek, elsősorban Pfeiffer Zoltán és B.Szabó István eszmei irányításával. Élesen bírál-ták Nagy Ferenc vonalát, szemére vetették, hogy állandó engedményeket tesz a Kommunista Pártnak. A miniszterelnök a törvényhozó testület előtt elmondott március 5-i beszé-
dében kénytelen volt szóvá tenni, hogy az aggályoskodók

kifogásaikat a pártvezetőséggel közölgék, és ne pedig "külön összejöveteleken adjanak hangot ezeknek."¹⁰⁵

A népi demokrácia baloldalán szintén erősödött az a fel-fogás, hogy a politikai válságot minél előbb fel kell szá-molni. A munkásosztály és a szegényparaszság soraiban a ki-fáradás jelei mutatkoztak; a hosszú ideig tartó rendkívül feszült helyzet a néptömegek aktivitását és figyelmét ala-posan próbára tette, a horthysta összeesküvés felszámolása körüli harcok hullámvázát nehezen tudták követni. A dolgozó emberek érdeklődése csökkent, ami azzal is összefüggött, hogy Kovács Béla kiadatásáért vívott harc, a politikai élet legfelsőbb szintjén sok esetben éppen a nyilvánosság kizárásával folyt. A Baloldali Blokk pártjai tudták, hogy a Kisgazdapártnak érdekében áll a koalíció fenntartása, s hajlandó lesz további engedményeket tenni, s kifejezésre juttatták, hogy a maguk részéről szintén készek megegyezést kötni.

A hónapok óta tartó belpolitikai feszültség lezárásá-hoz a végső lökést két külpolitikai esemény adta meg. Már-cius elején már ismertté vált, hogy 10-én Moszkvában össze-ül a Külügyminiszterek Tanácsának soronkövetkező ülészsaka, amelynek napirendjén a német kérdés mellett az osztrák béke-szerződés megkötése szerepel. Ez utóbbitól függött, hogy a szovjet csapatok Magyarországon maradnak-e vagy visszavonul-nak. Éppen ezért nagy várakozás kísérte a tanácskozást, s a politikai pártok igyekeztek "tabula rasá"-t teremteni. A "kényes" kérdések tisztázását siettette az is, hogy - az amerikai külpolitikai Kelet-Európa iránt növekvő érdekességét példázva - március 5-én Weems tábornok, a Szövetséges Elle-

nőrző Bizottság amerikai részlegének vezetője jegyzéket adott át a SZEB szovjet elnökének. Ebben az Egyesült Államok a baloldali pártokat, mindenekelőtt az MKP-t tette felelőssé a politikai válságért és Kovács Béla letartóztatását Magyarország belügyeibe való beavatkozásnak minősítette. Az amerikai kormány javasolta, hogy a három nagyhatalom megbízottai, a magyar miniszterelnök, a belügy-, a hadügy-, és az igazságügyminiszterrel együtt vizsgálják felül a demokráciaellenes összeesküvést és Kovács Béla ügyét. Az Egyesült Államoknak, mint a Magyarország felett ellenőrzést gyakorló egyik nagyhatalomnak jogában állt véleményt nyilvánítani. A Szovjetunió azonban elutasította az amerikai javaslatokat.¹⁰⁶

Az amerikai jegyzék nagy belpolitikai visszhangja s a kisgazda körök látható megkönnyebbülése arra készítette a munkáspártokat, hogy ismét erélyesebben hallassák szavukat.¹⁰⁷ Március 9-én megjelent a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottságának nyilatkozata, amely kijelentette: "... a válságból való kibontakozás kérdésében folyó pártközi tárgyalásokat - a Kisgazdapárt részéről a legutolsó napokban jelentkező megmerevedés következtében - meghiúsulás fenyegeti." Ismételten felrótta, hogy a párt ígéretei ellenére vonakodik levonni a horthysta összeesküvés leleplezéséből adódó politikai következtetéseket s nem hoz határozott intézkedéseket a párt megtisztítására. Közölte: a válságból való békés kibontakozás azon mulik: "felismeri-e a Kisgazdapárt vezetősége a rá nehezedő felelősséget, rászánja-e magát a Kisgazdapártban működő demokráciaellenes elemekkel való szakításra és kész-e nemcsak szavakkal, hanem tettekkel is- közösen a harcra a

Baloldali Blokkal a reakció erői ellen." 108

A Kisgazdapárt Politikai Bizottsága március 10-én úgy döntött, hogy noha a Baloldali Blokk konkrét politikai és személyi vonatkozású követeléseket nem terjesztett elő, kezdeményező lépéseket tesz a válság megoldására. Mindenekelőtt elhatározták, hogy eltávolítják a pártközi megegyezést legfőképpen zavaró jobboldali politikusokat. Nagy Ferenc előterjesztésében a következők szerepeltek: Pfeiffer Zoltán, a konzervatív-legális jobbszárny vezéralakja, a nyugati orientációjú nagypolgári körök exponense, Reicher Endre ügyvéd, Futó Dezső újságíró, Pfeiffer baráti körének tagjai, a Hám-Saláta csoporthoz tartozó Eszterhás György, a közigazgatási osztály vezetője, Varga Béla bizalmasa, és Fártay Tivadar aki a centrum környékén helyezkedett el. A pártvezetés megbízásából Szabó Árpád közölte az érintettekkel a határozatot. /Pfeifferék látszólag elfogadták a pártvezetőség kívánságát, s kijelentették, önálló polgári pártot alakítanak, amely az FKgP mérsékelt ellenzékeként fog működni./ Emellett összeállították azokat a követeléseket, amelyekkel a pártközi értekezleten fel kívánta lépni. /A szűkebb pártvezetőség határozata értelmében az első variáció 10 pontot tartalmazott./ Többek között követelték, hogy a munkáspártok szüntessék meg a kisgazdapárti közhivatalnokok elleni helyenként kibontakozó támadásokat, s hagyjanak fel az FKgP vezetőinek nyilvános bíráltaival. Megismételték a kormányzati hatalomban való nagyobb osztozásra vonatkozó régi kívánságaikat: új, korlátozás nélküli választójog alapján írják ki a községi választásokat, alkítsák át a községi és városi törvényhatóságokat az 1945 őszi

Emellett még bejelentették igényüket a rendőrség és ink-

választási eredmények figyelembevételével, s 300 kiskazda-
párti parasztembert nevezzenek ki a rendőrségre. Nyomatékkal
kérték, hogy gondoskodjanak a Parasztszövetség törvényesi-
téséről s alapszabályának elfogadásáról. A kiskazda vezetők
sürgették a horthysta összeesküvési kísérlet mielőbbi po-
litikai és büntetőjogi lezárását. Felvetették, hogy a Bal-
oldali Blokkot oszlassák fel, s a Függetlenségi Front 1944
ősi szerkezetében álljon vissza. Szükségesnek tartották,
hogy a közoktatásügyi reformot az állam és egyház viszonyá-
nak rendezésével összhangban oldják meg. Javasolták, hogy
a demokratikus pártok közösen foglaljanak állást a Szabadság-
párt ellen.¹⁰⁹

A március 11-i pártközi tárgyalásokon a kiskazda párt-
küldöttség az előzőnél bővebb, újabb igényeket tartalmazó
előterjesztést adott át partnereinek. A már említetteken
kívül az előterjesztés szinte valamennyi korábbi kiskazda-
párti követelést tartalmazta, így: a szakszervezetek poli-
tikai jogainak korlátozását, új szakszervezeti törvényt,
a korrupció-ellenes törvényjavaslat letárgyalását, szabad
szervezkedés biztosítását az FKgP vidéki funkcionáriusai
és szervezetei számára s a nemzeti bizottságok feloszlatá-
sát. Ekkortájt figyelt fel a kiskazda pártvezetés arra,
hogy a gazdasági élet magánszektoraiban az FKgP befolyása
a munkáspártokhoz képest csökken, ezért azt sürgette, hogy
a vezető gazdasági pozíciókban az FKgP többségét érvénye-
sítsék. Szintén új kívánság, amit nyilván az összeesküvés
felszámolása ösztönzött, hogy a népbíróságok rendszerét
számolják fel, vagy legalábbis hatáskörüket szűkítsék.
Emellett ímét bejelentették igényüket a rendőrség et irá-

nyitó BM államtitkári pozícióra.¹¹⁰

A pártközi tárgyaláson a Nagy Ferenc-féle javaslatokat heves vita követte. A szociáldemokraták elfogadták tárgyalási alapnak, de az MKP vezetői visszautasították a maximalista igényeket. Bár a légkör távolról sem volt barátságos, a tárgyaló felek a válság megoldására, a már említett okok miatt, mégis megállapodást kötöttek. Az egyezmény nyilvánosságra hozott része a közös kormányzati teendőket tartalmazta. A pártok a legsürgősebb feladatnak a 3 éves gazdasági terv részleges kidolgozását és végrehajtásának megkezdését tekintették. Indokoltak látták az agráröllő szűkítését, s elfogadták a szövetkezeti központ létrehozásának tervét. Megállapodtak abban, hogy a szociális biztosítást továbbfejlesztik és kiterjesztik a falusi dolgozókra is. Az új közoktatási reform keretében biztosítják az általános iskola kötelezővé tételét, egységes állami tankönyvek és a fakultatív hitoktatás bevezetését. Elhatározták, hogy hozzákezdenek az egyház és állam viszonyának tárgyalások útján való rendezéséhez. A kisközgazda pártvezetés vállalta, hogy "a maga részéről véget vet annak a pártra és az országra nézve káros helyzetnek, hogy a Kisközgazda Pártot különféle népellenes elemek fedezékül használhassák fel a demokrácia elleni támadásra. Az addig megtett és most folyamatban lévő szervezeti és személyi intézkedések mellett gondoskodik arról, hogy akik a pártból ezt a megállapodást nem tartják be, azokat haladéktalanul eltávolítja."

Ugyanakkor készült egy "titkos" megállapodás is, amelyet nem hoztak nyilvánosságra. Ebben a Baloldali Blokk pártjai ígéretet tettek egyes kisközgazda követelések teljesítésére. Így,

még csak növekedett. "Rendkívül ismerték őket, a nemzet-

vállalták, hogy fellépnek a hivatalokban folyó erőszakos baloldali tagtoborzások ellen, változtatnak a sajtó hangvételén s a vezető kisgazdapárti politikusok ellen a támadásokat megszüntetik ill. előzőleg megkonzultálják a párttal. Beleegyeztek abba, hogy az államigazgatás szférájában és egyéb területeken, ahol az FKgP aránytalanul el van maradva, támogatják jogos igényeiket; így pl. helyeselték, hogy a rendőrség tisztikarába demokratikus gondolkodású parasztfiatalok kerüljenek be. Egyetértettek azzal, hogy a Parasztszövetség alapszabályait kiadják. S közös nevezőre jutottak a közéletben jelentkező antidemokratikus törekvések, elsősorban a Sulyok-féle Szabadságpárt elleni politikai harc kérdésében. A politikai szabadságjogok külön kodifikálását, amit kisgazda részről szorgalmazták, nem tartották szükségesnek.¹¹¹

A szűkebb pártvezetőség előtt a fontos koalíciós egyezmények aláírása után ott állt még a szikásos erőpróba: a képviselőcsoport hozzájárulásának megszerzése. Ez azonban most minden korábbinál nagyobb nehézségbe ütközött. Pfeifferék kizárása nemcsak a politikai élet egésze, hanem az FKgP belső élete szempontjából is nagy horderejű lépés volt, s rendkívül nagy visszhangot váltott ki. Amíg a korábban eltávolítottak csaknem kivétel nélkül homo novusok voltak a pártban, most először fordult elő, hogy a régiek közül is "elhullottak". Pfeiffer, B.Szabó és Pártay ahhoz a régi politikus garnitúrához tartoztak, amely már a háboru előtt is nagy szerepet játszott a pártéletben, sulyuk és tekintélyük a felszabadulás után még csak növekedett. Úrszágszerte ismerték őket, a nemzet-

gyűlési frakcióban sokan híveik közé tartoztak. A ki-
zártak, akik korábban is a Nagy Ferenc elleni intrikákat
sugalmazták, most már nyíltan a megbuktatására törekedtek.
Pfeiffer ugyan Tildynek ígéretet tett, hogy felhagy a párt-
vezetőség elleni támadásokkal, s a párton belüli szervezke-
déssel, de adott szavát nem tartotta be. Felkereste pl.
Gyöngyösit és felajánlotta neki: támogatja miniszterelnöki
székbe jutását és biztosítja a párt támogatását.¹¹² A pol-
gári jobboldal vezére, aki a Szovjetunióval és a Kommunis-
ta Párttal való együttműködést szorgalmazó külügyminiszter
ellen mindig is áskálódott, természetesen nem gondolta ko-
molyan a baloldali politikus miniszterelnökségét, a neki
tett ajánlat inkább Nagy Ferencnek szóló figyelmeztetés volt.
Még folytak a pártközi tárgyalások, amikor március 11-én
a kigazdapárti törvényhozók nagyobb csoportja, elsősorban
a jobboldalhoz tartozók, a Debrecen étteremben külön érte-
kezletet tartottak. Elhatározták, hogy bizalmatlansági in-
dítványt terjesztenek be Nagy Ferenc és a pártvezetőség
ellen.¹¹³ Céljuk az volt, hogy a Nagy Ferenc-féle pártve-
zetést eltávolítsák, s egy olyan új tisztikart állítsanak
helyébe, amely szembe mer fordulni a szocialista erőkkal,
meg tudja akadályozni a Kigazdapárt szétzuzását, s utját
képes állni az ország további balratolódásának.

A pártközi megegyezés aláírása után másnap délelőtt
ült össze ismét az FKGP Politikai Bizottsága. Nagy Ferenc,
aki már több alkalommal - február 11-én a Kovács István-
féle javaslat visszavonásakor, majd február 27-én Kovács
Béla letartóztatása után le akart mondani, ismét bejelen-
tette, hogy leköszön állami és pártfunkcióról. A miniszter-

elnök elvesztette a lába alól a talajt, politikailag és emberileg is válságba került. Világosan látta, hogy Kelet-Európa valamennyi országában a polgári demokratikus rendszerek felett eljárt az idő, sokhelyütt már fel is számolták azokat, ő maga viszont változatlanul a polgári demokrácia mellett állt, holott tudta, annak nincs többé történeti realitása. A kiskazda politikus tisztában volt azzal, hogy csak balra lehet menni, de nem hunyt ki benne a remény, hátha mégsem kell ezt megtenni. Nagy Ferencet, aki a Kiskazdapárt egyik alapító tagja volt, s szinte egyéforrt a kiskazdapárti mozgalommal, rendkívül elkeserítette a párt állapota is, amely úgy látta gyorsan bomlik, s alig lehet kézben tartani. A Pfeifferék szervezte külön értekezletből azt a következtetést vonta le: "Semmi remény sincs arra, hogy a pártot meg lehessen menteni". A népszerűségére különösen hű pártvezér nehezen viselte el, hogy az összeesküvés felszámolása körüli harcokban rohamosan vesztett tekintélyéből, sokan - indokolatlanul - őt vádolták Kovács Béla letartóztatása miatt. Varga Béla szintén bejelentette, ha Nagy Ferenc lemond, akkor ő is távozik a nemzetgyűlés elnöki székéből. A Politikai Bizottság tagjai azonban nem értettek egyet Nagy Ferenc szándékaival és maradása mellett érveltek. Egyedül Taksonyi János, módosabb gazdaember, aki résztvett Pfeifferék Debrecen étteremben rendezett vacsoráján, támadta a miniszterelnököt. Kijelentette, a kizárásokkal nem ért egyet, azok anélkül történtek meg, hogy az érintetteket meghallgatták volna. Követelte, hívják össze a nagyválasztmányt s beszéljék

viselőik bizalmatlansági indítványt terjesztettek elő, amely

meg a párt és parasztmozgalom helyzetét. Szemére vetette Nagy Ferencnek, hogy korábban csak "Saláta-félék" tudtak hozzá bejutni, mások nem, bármilyen fontos dologról volt is szó. A Politikai Bizottság hosszas vita után végül is a Baloldali Blokkal kötött egyezmény elfogadása mellett szállt síkra.¹¹⁴

A miniszterelnök lemondása, alighogy a koalíciós megállapodás megszületett, újabb belpolitikai válságot robbantott volna ki, amit mindenképpen el kívántak kerülni. Attól tartottak, hogy egy újabb politikai feszültség a parlamenti választások kiírását eredményezheti, amelyre viszont a belpolitikai helyzet s a párt zilált viszonyai, súlyos anyagi nehézségei miatt nem mertek vállalkozni. Nagy Ferenc visszavonulása komolyan rontotta volna a Kiszgazdapárt hatalmi helyzetét; nem engedhették meg maguknak, hogy önként feladjanak olyan fontos pozíciót, mint a miniszterelnöki bársonyszék.

Délután 2^h-kor ismét politikai bizottsági ülést tartottak. Nagy Ferenc bejelentette: Tildyvel való tanácskozás alapján /aki szintén helytelenítette távozását/ visszavonja lemondását, és amíg egészségi állapota s a már említett politikai helyzet lehetővé teszik, vállalja a munkát.

Javasolta, hogy az öt jobboldali képviselőt zárják ki a pártból, amit elfogadtak.¹¹⁵

A PB ülés után ült össze a parlamenti frakció, hogy szentesítse a Baloldali Blokkal kötött megállapodásokat. Nagy Ferenc ismertette a tárgyalások eredményét, s az egyezményt elfogadásra ajánlotta. A vita során a jobboldali képviselők bizalmatlansági indítványt terjesztettek elő, amely

leszögezte: a Politikai Bizottság kizárásokat és minisztercseréket nem határozhat el, az az országos választmány feladata, s addig, amíg az nem ül össze, csak a képviselőcsoport dönthet. Tehát a PB személyi határozatai a pártalkotmány értelmében "törvénytelenek". Az indítványt 95 képviselő, a képviselőtestületnek csaknem a fele írta alá, a névsorban szinte valamennyi jobboldali, ill. a centrum jobbszárnyához tartozó törvényhozó neve megtalálható volt.¹¹⁶ Nagy Ferencnek és környezetének azonban sikerült megfordítani a képviselőtestület hangulatát. A pártvezetőség arra hivatkozott, hogy a pártközi egyezmény visszautasítása a kormánykoalíció bukásához vezethet, a párt kiesése a hatalomból megkönnyítheti a baloldali fordulatot, s a munkásosztály hatalomátvételét. A belpolitikai feszültség csökkentésének, a párt fenntartásának egyetlen módja: a demokratikus erők együttműködésének fenntartása, s a pártközi megállapodások elfogadása és betartása. A politikai kényszerűség nagy meggyőző erő, s a parlamenti csoport végül is 3 ellenszavazat ellenében magáévá tette Nagy Ferenc beszámolóját, s hozzájárult a baloldali pártokkal kötött egyezményhez és bizalmat szavazott a miniszterelnöknek.¹¹⁷ Pfeifferék így vereséget szenvedtek; a pártértelmezlet után levélben bejelentették, hogy kilépnek a pártból.¹¹⁸

Még aznap este megtörtént a döntés a kormányrekonstrukció ügyében is. Bartha Albert hadügy-, Bognár József tájékoztatásügyi-, és Rácz Jenő pénzügyminiszter lemondtak. Másnap a pártközi tárgyalásokon véglegesen tisztázták a Nagy Ferenc-kormány új tagjainak névsorát: Mihályfi Ernő a tájékoztatásügyi, Ortutay Gyula kultuszminiszter lett, a hadügyminiszté-

rium élére Dinnyés Lajos került, pénzügyminiszterré a politikai életben kevésbé ismert Nyárády Miklóst, az FKGP pénzügyi csoportjának elnökét nevezték ki.¹¹⁹

Az új kisgazdapárti miniszterek közül Ortutay és Mihályfi a Fórum-csoporthoz tartoztak. Hogy hosszú idő után ismét jelentős állami megbízatást kaptak, azzal függött össze, hogy Nagy Ferencék így is dokumentálni kívánták: a Kisgazdapártnak is van baloldala, s az a pártvezetőség bizalmát és támogatását élvezi. Dinnyés Lajos minisztersége meglepetést keltett. A Pest megyei képviselőcsoport irányítója, aki 1946 szeptemberében PB tag lett általában támogatta Nagy Ferenc politikai vonalát de önállóságát fenntartotta, s jó kapcsolatokat épített ki a Kommunista Párttal. /Tildyhez a felszabadulás után sem került közelebb/. Nyilván azért esett rá a választás, mert a munkáspártok számára is elfogadható jelölt volt. Nyárády a kisgazdapárt jobbszárnyának a nagytőkés pénzügyi körökkel szoros kapcsolatban álló csoportját képviselte.

Az 1947 március 11-i egyezmény hat hónapos feszült periódust, a népi demokratikus átalakulás egyik legválságosabb szakaszát zárta le. A kölcsönösen tett kompromisszumok helyreállították a koalíciós kormányzás feltételeit, a Nagy Ferenc-kabinet összetétele némiképp baloldali irányba tolódott el. A horthysta összeesküvés politikai és büntetőjogi felszámolásáért vívott harc a koalíciós válság lezárásán túl azonban egyéb pozitív eredményeket is hozott. A Függetlenségi Fronton kívül elhelyezkedő, zömmel konzer-

vativ jobboldali, klerikális beállítottságu csoportok felszámolódtak, vagy ha nem is semmisültek meg, politikai tevékenységük lehetősége erősen korlátozódott. A népi demokrácia balszárnyát alkotó politikai szervezetek közelebb kerültek egymáshoz, ellentéteik átmenetileg háttérbe szorultak. A Szociáldemokrata Pártban a baloldali vezetés megszilárdult, Peyreréket sikerült félreállítani. A Nemzeti Parasztpárt vezetőségében jelentős fordulat játszódott le. A párt jobbszárnya feladta korábbi elvi-politikai platformját, s vállalta a munkás-paraszt szövetséget, a pártgység helyreállt /Kovács Imre politikailag magára maradva, kilépett./ Sorozatos szervezeti intézkedések eredményeként a párt vezetése egyértelműen az Erdei-Darvas-féle baloldal kezébe került.¹²⁰ A Kisgazdapárt a koalícióban elszigetelődött.

Bár a pártvezetésnek sorozatos engedményekkel s különböző taktikai manőverekkel sikerült átvészelnie a válságot, az FKgP súlyos, szinte helyrehozhatatlan politikai presztizsvesztést szenvedett, tömegbefolyása megrendült, táborában különböző politikai tendenciájú erjedés kezdődött. A párt vezető rétegében komoly változások zajlottak le. A Politikai Bizottságban négy jobboldali politikus helyébe baloldali gondolkodású személyek kerültek, összetétele kétségkívül demokratikusabb lett. A parlamenti csoportból - az 1946 decemberében eltávolított szélsőjobboldali Vértessy Károlyt is beleértve - 17 képviselőt zártak ki, 7-en kiléptek, 4-en önként mondtak le mandátumukról. Tehát összesen 28-an távoztak, s ha még ideszámítjuk Kovács Bélát és a 3 felfüggesztett párttagságu kisgazda politikust, akkor a

ban alaposan megváltozott. A legszorosabb csoport Kovács

parlamentari frakció létszáma 32 fővel csökkent. A pótképviselők közül 13-an léptek vissza. Átalakult az FKgP fővárosi szervezete is, a jobboldali vezetőséget leváltották. A törvényhatósági csoportból 13 tagot kizártak, ketten önként kiléptek, ketten lemondtak mandátumukról. A fővárosi kerületi elnökök fele kicserélődött, a polgári jobboldal egyik fő bázisa, a Kerületi Elnökök Tanácsa szétesett. A párt ifjúsági szervezete, a Független Ifjúság szintén demokratizálódott, a jobboldali ifjúsági vezetők köre leszűkült; csaknem a teljes országos elnökség kicserélődött, számos megyei és járási funkcionáriust leváltottak vagy kizártak. A párt ifjúsági lapjának, a "Nemzedék"-nek élére is új emberek kerültek. A pártsajtó vonalán a személyi változások csak az országos lapokat érintették. Az Országos Központ sajtóosztályának vezetője a Fórum-körhöz tartozó Mihályfi Ernő lett. A "Reggel" és "Demokrácia" felelős szerkesztésével Gáspár Ervint, ill. Csornoky Viktort bízták meg.¹²¹

E jelentős személyi változások politikailag azt jelentették, hogy a Kisgazdapárt reakciós, egykori fasiszta és horthysta elemeket tömörítő szélsőjobboldala teljesen felszámolódott, a konzervatív liberális jobboldal jelentősen meggyengült, a centrum jobboldalát jelentő fiatal radikális értelmiségiek csoportja, az ún. Hám-Saláta kör megtizedelődött. A párton belüli erőviszonyok, amennyiben ez a felbomlás állapotában lévő felső vezetésben lemérhető, annyiban változtak, hogy a burzsoá jobboldal gyengült, a párt értelmiségi és szegényparaszti szárnya megerősödött. Az FKgP demokratikus paraszti szárnya vezető szerepe azonban alaposan megtévesztődött. A legsúlyosabb csapást Kovács

Béla letartóztatása jelentette. A triumvirátus másik két tagjának népszerűsége is rohamosan esett. Nagy Ferenc lényegében már ekkor bukott politikusnak számított, akit csak azért igyekeztek megtartani, hogy a még nagyobb katasztrófát megelőzhessék. Emellett a pártvezetőség és a képviselőtestület közötti ellentétek a végsőkig éleződtek, a Politikai Bizottság lényegében elvesztette befolyását a parlamenti csoport felett. Ezen nem változtat az sem, hogy a március 11-i egyezményt elfogadták. A párton belüli frakciók önállósultak, a parasztképviselők körében is előrehaladt a polarizáció, távolról sem álltak már olyan szilárdan Nagy Ferenc mellett, mint eddig, körükben nemcsak az értelmiségi és szegényparaszti balszárny befolyása nőtt, hanem Pfeifferéké is.

A Szentiványi-Donáth féle összeesküvés lelepleződése, a baloldali pártok általános támadása a Kisgazdapárt tömegi körében ellentétes tendenciájú mozgást, erjedést váltott ki. Erősödött a pártból való kiábrándulás folyamata, amely helyenként már 1946 őszén kitapintható volt. Megindult a lemorzsolódás, a pártból való kilépések sorozata, pl. Somogyban, Vasban, Nógrádban, Szolnok megye néhány községében.¹²² Az FKGP tekintélye megfogyatkozott, az iránta való érdeklődés csökkent, népgyűléseinek látogatottsága megcsappant. A pártból való kilépések azonban távolról sem váltak tömegméretűvé, általában nem vezettek helyi szervezeteinek tömeges felbomlásához. Egyedül Nógrád megyében mutatkoztak a bomlásnak komolyabb jelei, itt is azonban főleg a megyei vezetés körében; februárban az FKGP megyei titkára, egy hónappal később megyei elnöke lépett át az MKP-ba. Zemplénben,¹²³ Baranyában néhány helyi kisgazda szervezete feloszlott.

A politikai válság legmélyebben a Sopron megyei kisgazdapárti szervezetet érintette. A megyei vezetők száma megfogyatkozott: Komlós Gézát, aki egy intern jelentés szerint is "... ab ovo egy leendő katolikus párt talaját készítette elő", kizárták; Parragi, aki a megye képviselője volt, korábban önként kilépett; egy másik helyi politikust az összeesküvés kísérlet kapcsán letartóztattak. A soproni kisgazdapárti vezetők, Hajdu Németh Lajos és Czupi Bálint, egy új katolikus párt szervezéséhez kezdtek hozzá.¹²⁴ Hajdu-Némethék már Komlós kizárásakor ki akartak lépni, de a pártvezetőség akkor lebeszélte őket erről. A Demokrata Néppárt szervezéséhez Tildy tanácsára kezdtek hozzá. Az elképzelés az volt, hogy miután egy új választáson az FKgP valószínűleg nem fog többséget kapni, legyen egy olyan politikai erő, amellyel szövetkezve ismét visszaszerezhetik a parlamenti többséget. Ezzel egyébként Nagy Ferenc is egyetértett. A szervezkedés nagy lendülettel indult, népgyűléseket szerveztek, erőfeszítéseket tettek a katolikus hivatásrendi szervezetek felélesztésére. A kisgazdapárti képviselőházi csoportban híveket gyűjtöttek. Az FKgP PB március 13-án azonban leállította a szervezkedést; elsősorban Varga Béla volt ellene, mert helytelenítette a párt megosztását. Ugy döntöttek, hogy katolikus párt alakítása egyelőre nem aktuális, de felkérték Varga Bélát, hogy ha szükségessé válik, vegye kezébe a pártszervezés irányítását.¹²⁵ A soproni katolikus agitáció így abbamaradt.

Az FKgP-ből kilépők jórésze visszavonult a politikai élettől s várakozó álláspontra helyezkedett. Egy kisebb rész, általában a szegény- és kisparaszság köréből származók a Nemzeti Parasztpártba mentek s csak nagyon kevesen csatlakoztak

a Kommunista Párthoz."A Kisgazdapártban kétségtelenül megindult az erjedési folyamat: dacára a népművelők jó munkájának, azt mi nem tudtuk kihasználni - számol be egy kommunista jelentés Heves megyéből- mert csak szórványosan lépnek át hozzánk kisgazdák, a mi munkánk gyümölcsét elsősorban a parasztpárt szedi le..."¹²⁶

Egy Fejér megyéről szóló jelentés arra hívja fel a figyelmet: "...megállapítható, hogy a kívánt eredményt, azt, hogy a Kisgazdapárt tömegeit jelentős mértékben elfordítsuk a pártjuktól, és pártunkba felvegyük, nem tudtuk elérni."¹²⁷A Tiszántúlon szintén az volt a helyzet, hogy a köztársaságellenes összeesküvési kísérlet felszámolásáért vívott harc nem vezetett az FKGP tömegbázisa számottevő megbontásához. "Ha egyes helyeken van is bomlás, lemorzsolódás, megközelítőleg sem olyan, mint amilyen kívánatos és lehetséges volna. Szórványos esetektől eltekintve a Kisgazdapárt egységes és továbbra is azok vezette alatt áll, kik előzőleg vezették" - közli egy kommunista politikai helyzetelemzés Békés megyéből.¹²⁸

A népi demokrácia baloldalának 1947 tavaszi offenzívája tehát viszonylag jelentős eredményeket hozott, kedvezőbbé tette a terepet a Kommunista Párt számára a hatalomért folyó harcban. Az FKGP-nek lazult a nagyburzsoáziához és a katolikus egyházhoz fűződő kapcsolatai, tömegeinek sorában - a városi középrétegek körében valamivel gyorsabban, mint falun - megindult egy erjedési, polarizációs folyamat. Mindazonáltal a paraszti demokrácia híveiről nem sikerült leválasztani a nagyburzsoázia és a hazai konzervatív katolicizmus képviselőit, a falun

belüli ellentétek távolról sem bontakoztak ki a maguk teljességében. Az MKP bizonyos mértékig indokolatlanul várta, hogy az első nagy támadással áthozhatja a maga oldalára az FKgP középparaszti tömegeit. Az "átállást" csak politikai eszközökkel szinte lehetetlen elérni. Nem is szólva arról, hogy olyan eszközök felhasználása, mint a kezdet kezdetén álló, viszonylag elszigetelt horthysta restaurációs kísérlet felszámolása s a vele járó adminisztratív-igazságügyi intézkedések egyébként sem voltak alkalmasak ilyen célok megvalósításához. Abban, hogy az MKP-nak nem sikerült elgondolásait maradéktalanul érvényesítenie, sőt 1946 őszéhez képest még formális engedményeket is kénytelen volt tenni, azzal is összefüggött, hogy noha a horthysta csoportok felszámolása körüli küzdelemben a fő csapást az FKgP burzsoá jobb- és szélsőjobbszárnyára mérte, komoly vereségeket szenvedett a párt demokratikus, birtokosparaszti szárnya is.¹²⁹ Kovács Béla letartóztatása, amely óriási politikai zavart keltett, megállította azt a baloldali jellegű mozgást, amit az összeesküvés leleplezése váltott ki paraszti körökben. Összekuszálta a politikai frontokat, megnehezítette a kis- és középparasztság tisztánlátását. A falu nem hitte el, hogy Kovács Béla összeesküvő lett volna, és hátba támadta volna a népi demokratikus rendszert. A politikai küzdelem helyett az adminisztratív intézkedések előtérbe állítása a parasztság körében ismét tápot adott a kommunistaellenességnek, s megnehezítette, hogy az MKP behatoljon a kis- és középparaszti rétegek soraiba.

Az 1947 március 11-i egyezmény lezárta a hónapok óta tartó politikai krízist, de a legfontosabb kérdések, az, hogy kié, mely osztályé legyen a hatalom, s hogy kivel haladjon együtt a parasztság zöme, továbbra sem dőltek el.

1947 április 24-én - kisebb részletkérdésekben történeti előrehaladás ellenére - a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezlete lényegében eredménytelenül zárult; a német kérdésben megmaradtak az álláspontok, az angol-amerikai nagyhatalmak Bizánia felállításával Hódoltság feladására utjára léptek; az osztrák békeszerződés még tisztázatlan pontjainak kidolgozására egy bizottságot állítottak fel. Ugyanakkor a Truman-doktrína meghirdetése - a Szovjetunió nemzetközi befolyása kiterjedélyesedésének feltartóztatása s a "veszélyeztetett" törke államok anyagi támogatása gazdasági és politikai helyzetük megcsillárítására érdekében - előrevetette átvételét az újabb világpolitikai feszültségek kialakulásának. A magyar küdel, amely bizonyos mértékig mindig a nemzetközi viszonyok függvénye volt, szintén újabb válságok előtt állt.

A horthyista katonai-politikai csoport Szászsekélyváradnak feloszmlásáért vívott harc és az 1947 március 11-i pártközi egyezmény - mint láttuk - az alapvető kérdéseket nem tudta megoldani: a politikai hatalom továbbra eldöntetlen maradt, a Kiszandapárt megtartotta egységet és tömegesfolyósát, sőt sikerült megfllnia a nagy lődén, a március-április folyamán konsolidálódni kezdett. A dolgozó osztályok és a külsőprétegek körében az alacsony életaszimvonal a párt -

2. fejezet

Kisgazdapárti manőverek a 3 éves terv bevezetése ellen és a Nagy Ferenc-kormány bukása

1947 április 24-én - kisebb részletkérdésekben történt előrehaladás ellenére - a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezlete lényegében eredménytelenül zárult; a német kérdésben megmerevedtek az álláspontok, az angol-szász nagyhatalmak Bizónia felállításával Németország fel-
darabolása útjára léptek; az osztrák békeszerződés még tisztázatlan pontjainak kidolgozására egy bizottságot állítottak fel.¹ Ugyanakkor a Truman-doktrina meghirdetése - a Szovjetunió nemzetközi befolyása kiterjedésének feltartóztatása s a "veszélyeztetett" tőkés államok anyagi támogatása gazdasági és politikai helyzetük megszilárdítása érdekében - előrevetette árnyékát az újabb világpolitikai feszültségek kialakulásának. A magyar közélet, amely bizonyos mértékig mindig a nemzetközi viszonyok függvénye volt, szintén újabb válságok előtt állt.

A horthysta katonai-politikai csoport összeesküvésének felszámolásáért vívott harc és az 1947 március 11-i pártközi egyezmény - mint láttuk - az alapvető kérdéseket nem tudta megoldani: a politikai hatalom sorsa eldöntetlen maradt, a Kisgazdapárt megtartotta egységét és tömegbefolyását, sőt sikerült megállnia a maga lábán, s március-április folyamán konszolidálódni kezdett. A dolgozó osztályok és a középrétegek körében az alacsony életszínvonal a párt -

és pozícióharcok állandósulása, az adminisztratív-igazságügyi intézkedések előtérbe kerülése, és nem utolsósorban a gazdasági és politikai perspektívák elhomályosulása miatt az elfáradás, a politikából való kiábrándulás jelei mutatkoztak.² A munkásosztály és a szegényparaszttság harci kedvének visszaesése, a politikai közömbösség terjedése - noha távolról sem váltak meghatározó, általánosan jellemző szimptomákká - elsősorban a Kommunista Párt számára jelentettek komoly figyelmeztetést, mert a szocialista törekvések társadalmi bázisát gyengítették. Így a kül- és belpolitikai helyzet miatt a Kommunista Párt volt az, amely ismét kezdeményezőleg lépett fel.

A Kommunista Párt gyakorlati politikájában 1947 április-május folyamán jelentős változás indult meg: a III. kongresszus által megszabott irányvonal /formális/ fenntartásával egyidejűleg hozzákezdett a tőkés termelési viszonyok teljes és végleges felszámolásához, a politikai hatalom átvételének közvetlen előkészítéséhez. A hatalom kérdésének eldöntéséhez szükséges "kedvező körülmények stratégiai előkészítése" első lépéseként a párt elhatározta, hogy napirendre tűzi a három éves terv megvalósítását. A szocialista tervgazdaság bevezetését a kommunista politika nem pusztán olyan gazdasági rendszabálynak tekintette, amely elősegíti a népi demokrácia konszolidálását, hanem elsősorban olyan intézkedésként kezelte, amely megoszthatja a politikai erőket, szembefordíthatja egymással a tőkést és a bér munkást, a falusi szegényt és gazdagot, azaz hozzájárulhat az FKGP bomlásához, belső megtisztulásához s vilá-

gosabbá teheti az osztályfrontokat.

Az MKP szakértői már 1946 végén kidolgozták a párt részletes gazdasági tervét, amelyet a következő év elején nyilvánosságra is hoztak. A Szociáldemokrata Párt szintén papírra vetette a maga elgondolásait. A munkáspártok 1947 február elején egyeztették tervjavaslataikat, s a közös gazdasági program azután két variációban - külföldi kölcsönre számítva, illetve belső erőforrásokra építve - készült le. Az "A" variáns /amely figyelmen kívül hagyta az esetleges külföldi kölcsönt/ előírta, hogy a három év alatt 6,3 milliárd forint beruházást kell eszközölni, amely a nemzetgazdaság különböző ágazatai között akként oszlik meg, hogy a mezőgazdaság 1942,8 millió, a bányászat és ipar 1460 millió, a közlekedés 1718,4 millió forintot kap, s a szociális jellegű beruházásokra 1195 millió forint jut. A tervezet azt tűzte ki célul, hogy a három év folyamán az ipari termelés 27, a bányászat 35, a nemzeti jövedelem 13 %-kal emelkedjék, a háború előtti állapothoz képest; úgy intézkedett, hogy az életszínvonalat 1938-hoz viszonyítva 15%-kal, a termelékenységget 5%-kal kell növelni.³

A Kisgazdapárt sajtóorgánumai 1947 március 22-én nagy hirveréssel jelentették be, hogy elkészült a párt hároméves terve, amely - szemben a munkáspártok gazdaságpolitikai koncepciójával - "...elsősorban a mezőgazdaságra, a magyar földre és a mezőgazdasági ipar fejlesztésére alapítja a magyar gazdasági élet új berendezését." Azt ígérték, hogy "a hatalmas tervet", amely "...helyenként meglepő szenzációkkal és forradalmi elgondolásokkal fog szolgálni, a legrövidebb időn belül nyilvánosságra hozzák, s a jövő héten valószínűleg

könyv alakban is megjelenik a nagy, átfogó gazdasági tervezet."⁴ A kisközgazdasági lapok és egyes pártvezetők valóban nyilvánosságra hoztak néhány elképzelést. Ezekből kiderült, hogy "a hatalmas terv" kizárólag a mezőgazdasági termelés fejlesztésével foglalkozott s inkább egyes részletkérdésekre, mintsem a mezőgazdaság egészére helyezte a hangsúlyt. A tervezet központi problémáját az állattenyésztés talpraállítása s hozzákapcsolódva a takarmánynövények termesztésének bővítése képezte, de fontosnak tartotta a magtárak és a silók tömeges felépítését, a szikes földek megjavítását, s az állategészségügyi szolgálat megteremtését. Emellett helyeselte az agrártudományok fokozottabb támogatását, s külön hangsúlyozta a mezőgazdasági ipar fejlesztésének szükségességét, valamint a vízgazdálkodás, a gát- és belvízvédelem megszervezésének fontosságát.⁵ A fentiekből kitűnik, hogy az FKGP nem rendelkezett olyan átfogó tervvel, amely a nemzetgazdaság egészét felölelte volna. Tul. azon, hogy az anyagi javak termelésének fejlesztését nem lehet megalapozottan kidolgozni, ha eltekintünk a gazdasági élet többi részétől, az egyes ágazatok belső összefüggésétől, a kisközgazdasági program a mezőgazdaságon belül is részletkérdésekre, jelentéktelen problémákra koncentrált, részletesen kidolgozott közgazdaságilag megalapozott elgondolások helyett valójában csat. ötleteket tartalmazott.

A Független Kisközgazdasági párt polgári-paraszti szárnya távolról sem készült fel olyan alaposan a tervgazdaság bevezetésének előkészítésére, mint a munkáspártok. Az, hogy az FKGP-nek nem volt gazdasági munkaterve, nemcsak azzal függött össze, hogy 1947 tavaszán nem jutott lélegzetvétel-

hez, nem volt rá ideje, hogy közgazdasági kérdésekkel foglalkozzon, hanem a korábbi gazdaságpolitikai törekvéseivel is. A Kisgazdapárt, mint láttuk, nem rendelkezett egységes gazdaságpolitikai koncepcióval, a különböző belső áramlatok felfogása sok vonatkozásban eltért egymástól. A haladó értelmiségi csoport olyan átmeneti gazdasági rendszerrel szimpatizált, amely már nem kapitalista jellegű, de még nem szocialista, amelyben a dolgozó osztályoknak komoly beleszólásuk van a gazdasági döntésekbe, s a gazdasági életben a népi szövetkezetek központi helyet foglalnak el. A paraszti szárny erőfeszítései a paraszti demokráciával összhangban a kisagrárius érdekek kielégítésére irányultak, míg a polgári csoportok nagyjából a kapitalista termelési mód s a nagytőke védelmében léptek fel. A tervgazdálkodás szerepének és jelentőségének megítélésében szintén nézeteltérések alakultak ki. A kisgazdapárti politikusok - és a tőkés szakemberek - egy részétől nem állt távol a termelés, előzetesen kidolgozott elvek és módszerek szerinti irányításának az állam fokozottabb gazdasági szerepének gondolata, az üzemek és vállalatok tevékenységébe való tudatos beavatkozást azonban meg akarták tartani a polgári keretek között, s legfeljebb az egyes iparágazatok tervszerű irányítását voltak hajlandók elfogadni. Mások viszont az állammonopolista törekvésekkel szemben a teljesen szabad /kis/tőkés vállalkozás mellett kardoskodtak. A baloldali értelmiségiek rokonszenveztek a tervgazdálkodás bevezetésével, amelytől elsősorban a monopóliumok egyeduralkodásának letörését várták s a dolgozó tömegek érdekeinek fokozottabb kielégítését remélték, tehát nem szocialista ér-

telemben fogták fel. A hároméves terv a valóságban azonban már a szocialista gazdálkodásra való áttérést jelentette, s ezt a kiskgazdapártiak is hamarosan felismerték. Az FKgP-n belül nagyjából egységes front alakult ki a tervgazdálkodás bevezetése ellen, noha az egyes politikai csoportok magatartása között voltak árnyalati különbségek. A kommunistákhoz közelálló "O" csoport és a parasztképviselők egy kis része hajlott a terv elfogadása felé, míg a centrum s a konzervatív polgári szárny nagy része mereven ellenezte, s elutasította az MKP-nak a nehézipar elsődlegességét hangsúlyozó gazdaságpolitikai koncepcióját.⁶ A pártvezetőségén belül szintén megoszlottak a vélemények, de arra számíttva, hogy a békeszerződés ratifikálása után nyugati kölcsönhöz juthatnak, aminek a lehetősége Truman márciusi kongresszusi beszéde után megnövekedett, a Politikai Bizottság végülis arra az álláspontra helyezkedett, hogy e kérdésben nem élezi ki a helyzetet. Sietve hozzákezdtek a párt tervjavaslatának kidolgozásához és bejelentették, hogy résztvesznek a pártközi megbeszéléseken.

A hároméves tervvel kapcsolatos első pártközi értekezlet 1947 április 23-án ült össze. Érdemi tárgyalásokra azonban nem került sor, mert Nagy Ferencék tervjavaslata nem készült el.⁷ Az elnöklő Rácz Jenő kiskgazdapárti pénzügyminiszter különböző formális technikai kérdésekkel igyekezett az időt huzni, s megpróbálta kétségbevonni a szocialista pártok gazdasági elképzeléseinek realitását. Már a vége felé tartott az értekezlet, amikor megjelent Harmathy Lajos, aki a kiskgazdapárti hároméves terv kidolgozását irányította. Harmathy közölte, hogy az FKgP elfogadja a munkás-

pártok közös - "B" variáns tervében szereplő 7,6 milliárdot beruházási alapnak, amelyből 6,3 milliárd belső erőforrásokból teremthető elő, a többi külföldi kölcsön. Bejelentette, hogy az FKgP terve 7,4 milliárdos beruházási kerettel számol és nem tartják fontosnak annak kiemelését hogy ezt az összeget hazai forrásokból teremtik-e elő, vagy külföldi támogatást vesznek-e igénybe. Nem részletezte azonban, hogy az általa említett beruházási összeg, hogyan oszlana meg a nemzetgazdaság különböző ágazatai között. A polgári politikus elmondotta, hogy a kisgazda gazdasági programnak a közlekedés és az ipar fejlesztésére vonatkozó része a Kommunista Párt terve alapján készült, sőt a kulturális és szociális beruházásokat illetően is lényegében a munkáspártok elképzeléseit követték. A mezőgazdaságnak juttatandó pénzmennyiség felhasználása tekintetében azonban jelentős felfogásbeli különbségek alakultak ki. A kisgazdapárti szakértő átnyújtott partnereinek egy kétoldalas feljegyzést, amely a mezőgazdasági befektetések megosztásával kapcsolatos kívánságokat tartalmazta. "Megjegyezni kívánom - fűzte hozzá - , hogy a mezőgazdaságnál azért van eltérés, mert miután a terv gazdasági rentabilitása jól mutat, a termelési értéknövekedés folytán mindenképpen elő akarjuk segíteni a mezőgazdaság részére az 1938-as belföldi életnivó feltétlen biztosítását, másrészt alá akarjuk támasztani a mezőgazdasági többlettermeléssel azokat a lehetőségeket, amelyek a gépiparban hiányzó javak nagy része pótlásának rendkívül fontos előfeltételei." A Kommunista Párt képviselői érdeemben nem reagáltak Harmathy előterjesztésére, Rátz aggodalmaskodó megjegyzéseit azonban visszautasi-

tották, s adatokkal bizonyították, hogy a 3 éves terv anyagi fedezete biztosítva van. Ugyanakkor követelték, hogy az FKGP vegye komolyan a tárgyalásokat, s körvonalazza világosan elképzeléseit.⁸

A Kisgazdapártnak a nagytőkével szoros összeköttetésben álló körei - feltehetően a pártból kizárt konzervatív polgári csoportok támogatásával - azonnal támadást indítottak a pártközi tárgyalások ellen. Acsay László, a finánc-tőke egyik ismert exponense, aki Pfeiffer szűkebb környezetéhez tartozott, már másnap a Kis Ujságban "Totális vagy irányított gazdálkodás" címmel megjelent cikkében hevesen bírálta az MKP három éves gazdasági tervét. Acsay, egyebek mellett főként azt kifogásolta, hogy a terv "...a mezőgazdaságnak, valamint a falut szolgáló egyéb beruházásoknak aránytalanul keveset juttat", s ezért a mezőgazdasági beruházásokra előírányzott összeg 40%-kal való fel-emelését követelte. A cikkiró a konkrét tárgyalások előtt szükségesnek tartotta a terv jellegének tisztázását, annak eldöntését, hogy az tartalmát tekintve szocialista-e, az osztálynélküli társadalom bevezetését készíti-e elő, vagy megmarad a kapitalista gazdálkodási rendszer keretei között. S ha ügyesen, kérdés formájában fogalmazva is, de lényegében elutasította a tervgazdálkodásra való áttérést, s csak a gazdasági élet korlátozott irányításának szükségességét ismerte el. A jobboldali közéleti személyiség nyíltan állást foglalt amellett, hogy a 3 éves terv pénzügyi fedezetét nem a tőke fokozottabb megadóztatásával, hanem külföldi kölcsönnel kell biztosítani s a kölcsön felvétele érdekében a magyar kormánynak és a pártoknak bizto-

sítaniuk kell a nyugodt politikai légkört.⁹ Az FKGP konzervatív szárnyának hangadói, akik jól tudták, hogy a 3 éves terv a szocialista termelési mód létrehozásának előkészítését jelenti, azért szerettek volna vitát provokálni a terv jellegéről, hogy nyílt állásfoglalásra készítve a Magyar Kommunista Pártot, leleplezhessék szándékát, s fellármázhassák ellene a birtokos parasztság, a kispolgárság, valamint a polgári értelmiség régi hagyományokhoz ragaszkodó tömegeit. Az MKP azonban nem volt hajlandó az ügyesen felállított csapdába belelépni. A baloldali pártok határozottan visszautasították a 3 éves terv elleni fellépést. A kispazda pártvezetőség maga is kénytelen volt elhatárolni magát Acsay nézeteitől és dezavualta a jobboldali politikust,¹⁰ noha véleménye egyetértő fogadtatásra talált polgári körökben.

A Kispazdapárt álláspontját a tervegyeztető pártközi tárgyalások napirendjével kapcsolatban Balogh István lapja, a Magyar Nemzet hozta nyilvánosságra. A kispazdák ötpontos programot javasoltak a megbeszélések menetére: 1. a demokratikus pártok közösen állapítsák meg, hogy a három év alatt mennyi szén, villamosenergia, nyersanyag, gép és munkaerő áll a nemzetgazdaság rendelkezésére, tehát meg vannak-e a terv gazdasági-anyagi feltételei, 2./ tisztázzák, hogy a rendelkezésre álló anyagi eszközöket miként, milyen módszerekkel lehet a beruházásokban felhasználni, 3./ döntsék el, hogy a 3 éves tervvel milyen célokat kívánnak elérni, 4./ állapodjanak meg bizonyos közös gazdaságpolitikai irányelvekben, 5./ a terv végrehajtásához szükséges adminisztratív intézkedéseket előzőleg dolgozzák ki, ill.

készítsék elő,¹¹ A javaslatok, annak ellenére, hogy egyes részleteikben ésszerűeknek látszottak, visszalépést jelentettek Harmathy lojális és a kommunista elgondolások realizálását elismerő álláspontjához képest. Láthatóan azt a célt szolgálták, hogy különböző kifogásokkal, adminisztratív kikötésekkel elhúzzák a pártközi tárgyalásokat, s elodázzák a döntést.

Ez a kisgazdapárti taktika azonban nagyon is átlátszó volt. Az április 28-i pártközi értekezleten Rátz Jenő pénzügyminiszter megismételte a Magyar Nemzetben kifejtett kisgazda állásfoglalást. A kommunista megbízottak határozott kérdésére azonban kénytelen volt elismerni, hogy a pártnak sem finanszírozási, sem termelési terve nincs. Hogy az FKgP számára kényelmetlen helyzetet mentse, sietve hozzátette, hogy nem akarnak külön utakon járni, s hajlandóak együttműködni a munkáspártokkal a 3 éves terv kidolgozásában és végrehajtásában. Az MKP részéről leszögezték, hogy a Harmathy féle feljegyzés nem tekinthető olyan dokumentumnak, amely felett érdemes lenne vitát nyitni, s hozzáfűzték: amennyiben az FKgP elfoglalja a munkáspártok tervjavaslatát, lehetővé válik az érdemi tárgyalások megkezdése. A kisgazdák ebbe beleegyeztek.¹² Igenlő válaszuk azonban akkor még nem jelentette a tervgazdálkodás eszméjének elfogadását.

A baloldali sajtó április-május folyamán állandóan napirenden tartotta a népi demokrácia gazdasági fejlesztésének kérdését. Friss István, az MKP egyik vezető közgazdasági szakembere, a Szabad Nép május 1-i számában élesen bírálta a Kisgazdapártnak a tervgazdaság bevezetése kérdésében elfoglalt indokolatlanul óvatoskodó álláspontját. A közelgő

proletárünnep előtt a Baloldali Blokk kiáltványt adott ki, amelyben felhívta a munkás és paraszt tömegeket: "Május elsején a három éves terv megvalósításáért küzdünk! Félre a hároméves terv szabotálói, a kishitűekkel, a gáncsoskodókkal! Követeljük, hogy a hároméves tervet emeljék haladéktalanul kormányprogrammá - és megvalósítását kezdjék meg augusztus elsején! A magyar nép kiméretlenül leszámol mindenkivel, aki gátolni meri a magyar jólét és felemelkedés feltételét: a hároméves tervet!"¹³ A május elsejei felvonulások és tüntetések azt tanusították, hogy a néptömegek magukévá tették a felhívást, országszerte a legtöbbet hangoztatott követelés a 3 éves terv mielőbbi elfogadtatása volt.

Az, hogy a magyar munkásosztály radikális pártja a 3 éves terv elfogadtatásáért ismét politikai harcot kezdeményezett, nem maradt hatás nélkül a Függetlenségi Front polgári /paraszti/ szárnyán sem. A kisgazdapárti sajtó egy része kendőzetlenül kiállt a nagytőke mellett, átvette és terjesztette a nagyburzsoázia szólamait, s hol nyílt, hol burkolt támadásokat folytatott a gazdasági helyzet rendezését célzó kommunista tervek ellen. Balogh István az FKGP főtitkára egészen odáig elment, hogy azt mondotta: "Meg kell becsülni a magántulajdont és a nagytőkét, akkor lesz munka és nem lesz munkanélküliség. A magántőkét simogatni kell, elő kell csalni, hogy megindulhasson a vállalkozási kedv az országban".¹⁴ A kisgazda pártvezetés azonban, látván a 3 éves terv népszerűségét, a tömegek hangulatának megváltozását, s félve attól, hogy újabb belpolitikai válság keletkezhet, további engedményeket tett.

Rátz Jenő a május 5-i pártközi értekezleten ugyan sértődötten kifogásolta a terv-tárgyalásoknak a baloldali pártok részéről történő "propagatív és majdnem reklám-hadjáratszerű" beállítását, s a "harc" mérséklését és a kölcsönös támadások felfüggesztését sürgette, ugyanakkor bejelentette: A Független Kisgazdapárt a terv mellett van, a tervet akarja, de reális tervet akar. Azok a kifogások és kritikák, amelyek a Független Kisgazdapárt részéről elhangzanak, kizárólag a terv realitása érdekében jelentkeznek, nem pedig azért, mintha a Független Kisgazdapárt, vagy annak bármely tagja a tervet nem akarná".¹⁵ A tervgazdálkodás mellett tett elvi nyilatkozattal egyidejűleg az FKGP visszavonult a finanszírozási kérdésekben is. A nagytőkével szoros kapcsolatban álló kisgazdapárti politikai csoportok és a parasztképviselők egy része nem értett egyet a nagyvagyonok fokozottabb megadóztatásával és a tehetősebb paraszti rétegek jövedelmének megrövidítésével, s a tervezett intézkedések megváltoztatását kívánta. A kisgazda pártvezetés azonban ezeket a követeléseket sem fogadta el. A május 5-i pártközi értekezleten az MKP sürgetésére - Rátz és Bárányos közölték: az FKGP egyetért a finanszírozás alapelveivel, majd a 9-i megbeszéléseken megállapodás született a paraszti vagyondézmát illetően is. Az MKP gazdasági megfontolásból, figyelmen kívül hagyva a politikai szempontokat, a munkás-paraszt szövetség érdekeit, túl szigorúan, 15 kh-nál szándékozott meghuzni a paraszti vagyondézsama alsó határát, amíg az FKGP és az NPP 20 holdat javasoltak. Végül is a 15 hold és a kataszteri tiszta jövedelem kombináció-

ját fogadták el, ami azonban súlyosan sértette a középparasztság anyagi érdekeit.¹⁶ Az MKP három hét múlva kénytelen volt megváltoztatni álláspontját s a vagyondézsma alsó határát 25 kh-ra emelték fel.¹⁷

Nagy Ferencék csatlakozása a 3 éves tervhez,¹⁸ és különböző engedményeik elsődlegesen taktikai célokat szolgálták: el akarták kerülni azt a politikai látszatot, hogy ellenzik a nemzetgazdaság rekonstrukcióját, s a néptömegek életszínvonalának emelését. De nemcsak erről volt szó. Ugy tűnik, mérlegelték: ha részt vesznek a terv előkészítésében és végrehajtásában, ha ott vannak döntéseknél, adott esetben felléphetnek és megakadályozhatják, hogy a baloldali erők a tervgazdálkodást felhasználják a polgári rend kereteinek áttörésére. Ugyanakkor igyekeztek megnyugtatni a parasztságot, a városi kispolgárságot, s az értelmiségiek polgári beállítottságu rétegeit, valamint a nagyburzsoáziát, s azt hangsúlyozták, hogy a 3 éves terv nem veszélyezteteti a kapitalista termelési viszonyokat, a magántulajdon fennmarad, s a szabad üzleti vállalkozás nem veszti értelmét.¹⁹

Miközben a Kisgazdapárt a tervgazdálkodás és a kapitalista termelési mód összeegyeztetésével küzdött, a Kommunista Párt döntő lépésre szánta el magát.

1947 május 9-i pártközi tárgyalásokon Berei Andor váratlanul bejelentette, hogy az MKP a három éves terv végrehajtása érdekében szükségesnek tartja a vezető pénzügyintézetek államosítását, s a beruházások finanszírozására és a pénzügyi műveletek lebonyolítására egy terv-bank felállítását javasolta, amely a három vezető finánciókés bank államosítása és egybeolvasztása útján jönne létre.²⁰ A kommunista indit-

vány óriási megdöbbenést keltett. "A többi pártok képviselői látható konsternációval fogadták a javaslatot és percekig némák maradtak - számolt be az ülésről készült feljegyzésben Berei Andor. - Végül is Bárányos, aki előbb más kérdésekről kezdett el beszélni, javaslatainkra felvetette azt a kérdést, hogy a három nagybank érdekébe tartozó iparvállalatokat is állami kézbe akarjuk-e juttatni, mert ő ezt igen meggondolandónak tartaná." A szociáldemokrata megbízottak azonnal csatlakoztak a kisgazda aggályokhoz,²¹ s egyben tiltakoztak az ellen, hogy az MKP államosítási programját nyilvánosságra hozza. A munkásmozgalom radikális szárnya azonban természetesen nem akarta ezt a nagy jelentőségű kérdést a pártközi tárgyalások végeláthatatlan csatározásaira bízni, hanem a néptömegek támogatásával kívánta érvényre juttatni. Rákosi Mátyás még aznap - Angyalföldön elmondott beszédében - a közvélemény elé tárta a kommunista javaslatokat.²²

Nem kétséges, hogy a nagybankok államosítása a szocialista gazdálkodásra való áttérésnek, a tervgazdaság bevezetésének nélkülözhetetlen feltétele volt, s ezzel a marxista közgazdászok már korábban is számoltak. Az MKP helyesen járt el, amikor előzetesen nem tárta fel a kártyáit ellenfelei, sőt partnerei előtt sem. Az államosítások időelőtti közzététele magában rejtette azonban annak a veszélyét, hogy az FKgP, az NPP és az SZDP ingadozó vezetőinek egy részével összefogva bojkottot szervez s a koalíción kívül lévő erők segítségével az MKP-t elszigetelik, s a tárgyalásokat félbeszakítják. A kommunisták nemcsak gazdasági, hanem politikai szempontokra is figyelem-

mel voltak, amikor felvetették a hitelszervezet köztulajdonba vételét. Egyrészt ily módon akarták lehetetlenné tenni a Truman-elv hazai alkalmazását, másrészt a lépéssel kívántak csapást mérni a Kisgazdapártnak a nagyburzsoáziához fűződő sokágu kapcsolataira. Az időpont megválasztását a nemzetközi helyzet alakulása determinálta.

A vezető pénzügyintézetek államosításának felvetése a magyar közéletben nagy vihart keltett, s a magyar demokrácia egyik legmélyebb válságát robbantotta ki. Mindenki számára világos volt, hogy ez a cselekedet a kapitalista rend ellen intézett döntő támadás, s az új társadalmi formára való áttérés kezdetét jelenti.²³ A politikai körök, annak ellenére, hogy a banktőke kisajátítása népszerű követelés volt, s a munkásosztály, a szegényparaszttság és az értelmiség és a kispolgárság jelentős hányada támogatta, szinte hisztérikusan reagáltak a bejelentett nagyfontosságú intézkedésekre. A Nemzeti Parasztpárt hosszú ideig nem foglalt állást. A Szociáldemokrata Párt, amely március 11-e után eltávolodott baloldali partnereitől, s társadalmi háttérének megerősítése érdekében hatalmas pártszervező kampányba kezdett, hogy kispolgári híveit ne tántorítsa el szembefordult az MKP javaslatával. A Népszava 1947 május 11-i vezércikke határozottan elutasította a bankok államosításának gondolatát, s kitartott a már 1946 végén elfogadott állami ellenőrzés rendszabálya mellett.²⁴

A Kisgazdapártban szintén nagy meglepetést keltettek a kommunista javaslatok. Hogy Tildy Zoltánnak személy szerint mi volt a véleménye, nehéz rekonstruálni, mert a nyilvánosság előtt nem foglalt állást, feltehetően nem

helyeselte ezt a lépést. Varga Béla és Nagy Ferenc határozottan elleneztek a bankhálózat köztulajdonba vételét. A miniszterelnök, aki május 14-én Svájcba szabadságra utazott, elutazása előtt megmondotta Tildynek: "Bejelentem, semmilyen körülmények között nem leszek részes további államosításban." Közölte, nem fog hozzájárulni a magántulajdon felszámolásához, s kérte a köztársasági elnököt, hogy távollétében ne döntsenek az államosítások ügyében.²⁵ A kisközgazdasági vezetők közül egyedül Balogh István szólalt meg. A hírneves politikus a Szabadságnak, egy kommunista lapnak május 12-én adott nyilatkozatában kijelentette: "A bankok államosításába nem megyünk bele." Nemcsak elvi okok miatt, ti. a párt a magántulajdon alapján áll, bár "ezt az elvet rugalmasan kezeli" - fejtegette, hanem azért, mert szükség van a nagybankok külföld felé meglévő gazdasági összeköttetéseire. Az FKgP főtitkára beismerte: "...külföldi kölcsönre számítunk, amelyet, bárhol is jön is, szívesen veszünk, ha politikai feltételek nélkül adják."²⁶ Balogh István, noha elutasította a Truman-doktrínát, taktikátlanul kimondta a kisközgazdasági párti vezérkar szándékát. A nyílt elutasítás azonban kényelmetlen helyzetbe hozta az FKgP-t, ezért Varga Béla, aki Nagy Ferencet helyettesítette a párt élén, később elhatárolta magát tőle, s leszögezte, hogy Balogh István álláspontja magánvélemény.²⁷

A számításba vett nagy horederejű gazdasági intézkedéseket nem támogatta az FKgP értelmiségi baloldala sem. Bár magát a hároméves tervet helyeselték, végrehajtását maguk is sürgették, s elítélték a külföldi kölcsönre áhítozókat, újabb belpolitikai válságtól való félelmükben

időszerűtlennek tartották az államosítások felvetését.

"Eszünk ágában sincs a bankokat megvédeni, de a mi szempontunkból, amely az ország nyugalmát tartja elsősorban szem előtt, nem látjuk be az előnyét annak, hogy ez a probléma más belpolitikai természetű kívánságokkal együtt kerüljön megvitatásra, és olyan időben kerüljön napirendre, amikor egy esetleges újabb belpolitikai válságba kapcsolódik bele."²⁸ hangoztatta a Fórum-csoport szócsöve, a Tildy Zoltánhoz is közelálló Politika. Az értelmiségi bal-szárny attól félt, hogy az újabb politikai krízis esetén komoly tömegharcokra kerülhet sor, s az osztályküzdelmek kiéleződése értelmetlen áldozatokkal járhat, sőt talán a párt léte is veszélybe kerülhet. Most először fordult elő, hogy a városi baloldal nem támogatta a Kommunista Párt valamely akcióját. A zömében nem kommunista, de a marxizmussal rokonszenvező értelmiségiek számára a polgári rend rubikonjának átlépése nagy próbatételnek bizonyult, hosszú ideig tartott, amíg meg tudták tenni.

A Kisgazdapárt birtokos paraszti szárnya hallgatott, a Paraszt Blokk nem foglalt állást. Nem kétséges, hogy a közép-és gazdagparaszság érdekeit képviselő, egyre inkább kommunistaellenessé váló parasztpolitikusok zöme szintén nem helyeselte a magántulajdon újabb bástyáinak ledöntését, annak ellenére, hogy a nagybankokkal, a paraszti kizsákmányolás legfőbb intézményeivel soha sem szimpatizált. Ők sem a pénztőkét védték, hanem saját parcellájuk elvesztésétől rettegtek, mert azt hitték, hogy a kisajátítás esetleg az ő tulajdonukra is kiterjedhet.

A kisgazdapárti felsővezetés ellenezte a bankok államosítását, de a kategorikus visszautasítást nem tartotta taktikusnak. A hivatalos pártállásfoglalás csak hosszú tépelődés, különböző irányban tett próbálkozások után²⁹ 1947. május 19-én 10 nappal az MKP javaslatainak nyilvánosságra hozatalát követően született meg. "Minthogy a Kisgazdapárt eddig nincs abban a helyzetben, hogy a terv részleteit és annak céljait ismerne - hangoztatta az FKGP PB határozata - ezen az uton felkérjük a Kommunista Pártot: tájékoztassa a Kisgazdapártot írásban az általa kidolgozott államosítási tervről, és világítsa meg azokat az előnyöket, amelyeket az MKP az újabb államosítástól a 3 éves terv szempontjából elérni remél. Kéri a Politikai Bizottság a Szociáldemokrata Pártot és a Nemzeti Parasztpártot, hogy ugyanerről a kérdésről kialakult véleményéről - minthogy a javaslatot a baloldali blokkban feltehetően már megvitatták - ugyancsak nyújtson tájékoztatást a Kisgazdapártnak." ³⁰/Ered.kiem. - V.I.

Tul az időhuzás szándékán, a kisgazda nyilatkozat kifejezésre juttatta - amit szociáldemokrata oldalról is hangoztattak -, hogy a párt szerint a bankok államosítása nem nyújt előnyöket a 3 éves terv végrehajtása számára, s ismét megkísérelte behuzni az MKP-t olyan vitába, hogy tárja fel lapjait, s ismerje el, hogy az államosítások a szocialista tervgazdaság bevezetését szolgálják. Ezzel egyidejűleg a Kisgazdapárt maga is megpróbált kezdeményezőleg fellépni a tervegyeztető pártközi tárgyalásokon.

Május 20-án Rátz Jenő pénzügyminiszter egy feljegyzést nyújtott át a többi párt képviselőinek a tervbe nem foglalt felújítások és beruházások tárgyában. Az okmány

azt hangoztatta, hogy a munkáspárti javaslat nem vette figyelembe a mezőgazdaság, a kisipar, a bányászat, valamint a gyáripar felújítási szükségletét, s nem fordított kellő gondot a részletgazdálkodás feltételeinek biztosítására. A pótlólagos beruházások közül elsősorban a mezőgazdasági beruházások növelését szorgalmazta, azon belül is elsősorban az állatállomány fejlesztését, de jelentős összeget szánt a falusi lakásépítésre is. A kisközgazdasági javaslat a felújításra, az új beruházásokra, és a készletek növelésére 1946-47-ben 1683, 1949-50-ben 3063 millió forintot irányzott elő, a forint 1947 eleji vásárlóértékét figyelembevéve.³¹ A Rátz-féle tervezet azt akarta elérni, hogy kiszélesítve a magánberuházások körét - a pótlólagos beruházások nagyrészt nem állami alapokból történtek volna -, újabb összeget vonjon el a központi tervből, tehát végső soron erősítse a nemzetgazdaság magánszektorát. Közvetlen politikai célja az volt, hogy újabb kérdések előtérbe állításával hátráltassa a 3 éves terv alapvető feltételének az államosításoknak a megvalósítását. E törekvés azonban hamarosan értelmét veszítette.

A bankok társadalmasítása ügyében tovább folytak a pártközi tárgyalások. Mindkét oldalon tettek taktikai engedményeket. Az MKP eredeti javaslatához képest árnyalatnyit visszalépett, s azt javasolta, hogy az államosítás csak a belföldi részvényeket érintse, s a Leszámitoló és Pénzváltó Bankot esetleg ne vegyék köztulajdonba. Ragaszkodott azonban ahhoz, hogy a bankok állami ellenőrzését, amelyet a koalíciós partnerek már 1946 végén elvben elfogadtak, azonnal hajtsák végre. S hozzáfűzte, hogy mindez a 3 éves terv vég-

rehajtása szempontjából távolról sem elegendő. A Kisgazdapárt szintén valamelyest továbbmozdult korábbi álláspontjától: az államosítások helyett változatlanul ragaszkodott ugyan a hitelélet állami ellenőrzése életbeléptetéséhez, de annak körét ki kívánta terjeszteni nemcsak a 3 nagybankra, hanem valamennyi első curia-beli pénzügyintézetre.³² Ilyenformán megteremtődtek a feltételek egy részleges egyezmény megkötéséhez.

Május 21-én Tildy Zoltán köztársasági elnöknel újabb értekezletet tartottak a demokratikus pártok megbízottai. Megállapodtak abban, hogy a bankokhoz, nemcsak a 3 legnagyobbhoz, hanem valamennyi jelentősebb pénzügyintézethez, azonnal állami ellenőröket küldenek ki, s kötelezik őket a részvényvagyon azonnali bejelentésére, hogy ezáltal megakadályozzák a felhalmozott értékek elsibolását, vagy külföldre mentését. Emellett elhatározták, hogy a külföldi holdingok helyzetét tisztázni fogják és utasítást adtak, hogy a pénzügyintézeteknél azonnal leltárakat kell készíteni.³³ E halaszthatatlan intézkedések részleteinek kidolgozására két nap múlva, május 23-án, ült össze a pártközi értekezlet. Napirenden az állami ellenőrzésről szóló rendelettervezet szerepelt. Kisgazdapárti részről nyilván abban reménykedve, hogy egyenlőre ezzel az államosítások kérdése háttérbe szorul kisebb formaságoktól eltekintve nem támasztottak nehézségeket. A helyzet bonyolultságára jellemző, hogy a tanácskozáson a két munkáspárt került szembe egymással. Faragó László, a Szociáldemokrata ^{Párt} jobboldalának egyik exponense élesen bírálta az MKP álláspontját a tervgazdaság bevezetésével és a bankok köztulajdonba vételével kapcsolatban.

Kijelentette, hogy pártja felfogása szerint "... a három-
éves terv és a nemzeti bank, valamint a három nagybank ál-
lamosítása között junktim nem áll fenn." S hozzáfűzte, hogy
a Szociáldemokrata Párt csupán a bankrendszer teljes álla-
mi ellenőrzés alá vételét tartja szükségesnek s ennek érde-
kében kell megtenni a legszükségesebb intézkedéseket. A
"szakszerűség" örve alatt a rendelettervezet különböző,
nem különösebben fontos pontatlanságait tette szóvá, kibu-
vókat igyekezett találni. Faragó László azonban jóformán
teljesen elszigetelődött; a kisczardák némán hallgatták a
két munkáspárt szócsatáját, Farkas Ferenc, a Nemzeti Pa-
rasztpárt megbízottja pedig az MKP felfogását támogatta,
azt hangoztatván, hogy a 3 éves terv és a bankok államo-
sítása között van összefüggés, és a pártközi értekezlet
kompetens annak megvitatására. Faragó az MKP sürgetésére
végül is ígéretet tett, hogy a tisztázatlan kérdéseket il-
letően az SzDP még aznap délután állást foglal.³⁴

Abban, hogy noha az alapvető kérdés, a bankok társadal-
mi tulajdonba vétele, függőben maradt, mégis bizonyos köze-
ledés történt az egyes pártok felfogása között, s a hitel-
élet állami ellenőrzését elfogadták - szerepet játszottak
a május 20-a körül, a kommunisták kezdeményezésére ország-
szerte kibontakozó tömegmozgalmak. A Szaktanács május 17-
én nyilvánosságra hozta, hogy támogatja a hároméves tervet,
helyesli a vagyondézmát és a vezető hitelszervezetek álla-
mosítását. Május 21-én a dohánygyárak munkásai 10 perces
figyelmeztető sztrájkot tartottak. 23-án az építőmunkások
nagygyűlése követelte a 3 éves terv törvényerőre emelését,
s a hitelszervezet állami kézbe vételét. 24-én Csepelen,

Hákosai Mátyás, az MKP főtitkára, május 23-án vasárnap Pécsen, Diósgyőrön, a magyar munkásmozgalom fellelegváraiban rendezett hatalmas tömeggyűlések résztvevői tettek hitet a Kommunista Párt követeléseivel mellett.³⁵ Mindezek egyértelműen bizonyították, a magyar munkásmozgalom támogatja a pénzügyi hatalmasságainak kisajátítását.

A munkástömegek hangulata érezhetően befolyásolta a szociáldemokrata pártvezetés magatartását is. A párton belül éles harcok dultak: amíg a jobboldal kitartott az állami ellenőrzés mellett s elutasította az államosítást, addig a Szakasits-Marosán vezette szociáldemokrata baloldali és a centrum egy része jóval továbbment s a pénzpiac teljes szocializálásának gondolatát vetette fel. Az SZDP vezetőségének 1947 május 23-i ülése - éjszakába nyúló drámai vita után - döntött, s a hitelszervezet teljes államosításának programját tette magáévá.³⁶ Ezzel azonban a Kommunista Párt felfogásánál is baloldaliabb pozíciót foglalt el.

A következő nap a Nemzeti Parasztpárt is közölte: támogatja a hitelélet államosítását.³⁷

Ilymódon 1947 május 23-24-ére lényegesen javultak a banktőke kisajátításának politikai feltételei: a Függetlenségi Fronton belül egyedül az FKGP maradt meg korábbi álláspontja mellett. A baloldali erők számára tehát változatlanul a többségi párt ellenállásának áttörése képezte a legfontosabb feladatot. Az MKP azonban a politikai eszközök, a néptömegek mozgósításának igénybevétele helyett ismét visszatért a Magyar Közösség hamvában-holt összekülvéséhez.

Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára, május 23-án vacsorán látta vendégül az FKgP három baloldali vezetőjét, s legnagyobb megdöbbenésükre közölte: elérkezettnek látja az időt Nagy Ferenc eltávolítására.³⁸ Két nap múlva, kaposvári beszédében bejelentette: "Az összeesküvés felgöngyölítése nem volt elég alapos és még ma is sok olyan egyén ül vezető pozícióban, aki támogatta, vagy elnézte az összeesküvők működését. Ha nem akarjuk, hogy veszélybe jusson a demokrácia minden vívmánya, akkor gyorsan el kell távolítanunk a felelős helyekről azokat, akik egy hurok pendültek az összeesküvőkkel, és helyükre a dolgozó népet szerető demokratákat kell hozni, akik nem szennyezték be magukat az összeesküvéssel." Azzal vádolta a Kisgazdapártot, hogy kettős politikát folytat, két vezetősége van: az egyik, a legális, amely a koalíciós politikát viszi tovább, a másik az illegális, amely az összeesküvők politikáját folytatja.³⁹ Rákosi Mátyás szavai nemcsak a politika bennfentesei, hanem a szélesebb közvélemény előtt is nyilvánvalóvá tették, hogy az MKP Kovács Béla után más kisgazda vezetők politikai felelősségét is fel kívánja vetni, s újabb nagyerejű csapást kíván mérni a legkülönbözőbb társadalmi rétegek gyülekező helyévé vált pártra. Vajon mi az oka annak, hogy az MKP vezetői, majd két hónap után, váratlanul újból visszatértek az adminisztratív igazságügyi eszközök alkalmazásához? A magyarázat, megítélésünk szerint, főként a nemzetközi helyzet alakulásában keresendő.

1947 májusának második felében már világosan látható volt a Truman-doktrína hatása Nyugat-Európában. Az Egyesült Államok gazdasági és politikai nyomására Európa-szerte

megegerősödtek a burzsoázia erői, számos országban, első-sorban a vezető kapitalista államokban, megkezdődött a belpolitika jobbratolódása. Franciaországban május 4-én a parlament bizalmat szavazott Ramadier szociáldemokrata miniszterelnöknek, aki rendeleti uton eltávolította a kormányból a kommunista minisztereket. Három nap múlva Párizs megkapta a Nemzetközi Banktól a gazdasági élet rekonstrukciójára az első 25 millió dolláros kölcsönt. Május közepén Olaszországban is kormányválság tört ki, amelynek háttérében az amerikai kölcsön felvétele biztosítékainak kérdése állt. Bár a politikai küzdelem tovább tartott, mint Franciaországban, s hetekig kétséges volt, hogy az olasz jobboldal keresztül tudja-e vinni terveit, végül mégis a burzsoá erők győztek, s a május 31-én ujjaalakult De Gasperi kormányból a kommunista és szociáldemokrata minisztereket kiszorították.⁴⁰

Európa jobbrafordulása komolyan meggondolkodtatta az MKP akkori vezetőit. Rákosi Mátyás és környezete attól tartott, hogy a magyar jobboldal is a nyugati példa követésére szánja el magát. Kétségtelen, az FKgP magatartásában nem következett be az a demokratikus fordulat, amit március 11-e után a munkáspártok vártak. A konzervatívpolgári jobbszárny elég gyorsan kiheverte azokat a csapásokat, amelyeket 1947 tavaszán elszenvedett, s alkalmazkodva az új helyzethez újból hangadóvá vált: április-május folyamán megint országszerte felerősödött a kommunista- és szovjetellenes agitáció.⁴¹ A kisgazdapárti jobb- és szélsőjobboldal egyes köreiből élt a szándék a francia

példa követésére. Magához tért és ismét követelésekkel lépett fel az FKgP demokratikus birtokos paraszti szárnya is.⁴² A kisgazda felső vezetés továbbra sem volt hajlandó vállalni a nyílt politikai harcot saját pártjának konzervatív, koalíció,- és kommunistaellenes elemei ellen. A nemzetközi helyzet alakulása /formálisan/ azt a látszatot keltette, hogy az FKgP-nek és a magyar nagytőkének valamelyest megnőttek a lehetőségei stratégiai tervei megvalósítására, az amerikai ajánlat lehetővé teszi, hogy a magyar kormány nyugati kölcsönt vegyen fel, s annak segítségével szanálja a gazdasági életet. A kölcsön politikai feltételeit, az MKP és a haladó erők hatalomból való kiszorítását, az FKgP léte és tömegbefolyása látszólag garantálta. Ugy tűnik, az MKP vezetői tartottak attól, hogy a Kisgazdapártnak még sikerülhet a Truman-elv és a hároméves terv összeegyeztetése. Tagadhatatlan, hogy az európai események megnövelték a magyar jobboldal önbizalmát, s objektív szükségszerűséggé vált a társadalmi átalakulás meggyorsítása, az eldöntetlen kérdések mielőbbi tisztázása. A belpolitikai szituáció azonban nem indokolta a kommunista pártvezetés szektáns türelmetlenségét, s az osztályharc legális módszereinek sutba dobását. A munkásosztály és szövetségeseinek állami-hatalmi helyzete, az MKP, az SZDP, és az NPP tömegbefolyása, a napirenden lévő gazdasági feladatok népszerűsége még lehetővé tette volna a politikai eszközök alkalmazását. A Kisgazdapárt társadalmi-politikai helyzete a valóságban, elsősorban a fakultatív hitoktatás felfeltétele miatt, tovább romlott.⁴³

A Kommunista Párt rendkívül erélyes támadása, meglepő módon, kisközpárti oldalon nem váltott ki olyan zavart, mint korábban. Balogh István, az FKgP főtitkára, a Magyar Nemzetben, fölényesen utasította vissza az MKP éles kritikáját s cáfolta a "két központra" vonatkozó állításokat. A bankok államosítása kérdésében kitartott pártja elutasító álláspontja mellett; közölte: változatlanul a nemzetközi burzsoázia támogatására, külföldi kölcsönre számítanak. Világosan megmondotta, hogy az FKgP véleménye szerint lényegében arról van szó, hogy az újabb államosításokkal "...megszűnnék Magyarország köztársaságának magángazdálkodási jellege és a közeljövőben már veszélyeztetné a dolgozó kisebb gazdasági tényezőknek - mezőgazdaságnak, kiskereskedőknek, és iparosoknak a függetlenségét és esetleg gazdasági életét." Ugyanakkor kijelentette, mindezek ellenére a Kisközpárt hajlandó további engedményeket tenni, sőt, felajánlotta, esetleg hozzájárulnak a hitelszervezet egészének - a jobboldali szociáldemokraták által korábban javasolt - teljes állami ellenőrzéséhez.⁴⁴

A Kisközpárt vezetés tehát még mindig elutasította a nagybankok államosítását, s a külföldi kölcsön megszerzésében reménykedett. Az értelmiségi balszárny továbbra sem foglalt állást, sőt, visszatért az FKgP PB május 19-i határozatában foglaltakhoz.⁴⁵ Révai József felkereste Ortutay Gyulát, s indítványozta, hogy a baloldali értelmiségiek lépjenek fel az államosítások mellett. A kultuszminiszter azonban elutasította a kérést, arra hivatkozva, hogy "nem kompetensek" ilyen nagyjelentőségű dologban véleményt mondani.⁴⁶ A kisközpárti egységfront azonban meglepetésre hirtelen megbom-

lott. A pártban hol Tildy Zoltán és Nagy Ferenc között lavirozó, hol a jobboldal felé kacsingató Dinnyés Lajos honvédelmi miniszter 1947 május 27-i ceglédi beszédében az MKP javaslatai mellett nyilatkozott. "A földreformot megvalósította a demokrácia, meg kell vártnunk a nagybankok államosítását" - mondotta.⁴⁷ Az ismert, tekintélyes politikus állásfoglalása vidéken nagy zavart keltett paraszti körökben, amelyet egy váratlan nagyjelentőségű esemény csaknem a kétségbeesésig fokozott.

A kisgazda pártvezetés még Nagy Ferenc eltazása előtt lépéseket tett Kovács Béla ügyében. A SZEB-bel való előzetes konzultáció után a kormányfő azzal a kéréssel foglalkozott a szovjet kormányhoz, hogy az FKgP volt főtitkárát adják át a magyar hatóságoknak. Feltehetően arra számítottak, hogy ha őt a magyar bíróság esetleg el is ítéli, a békeszerződés ratifikálása után megalakuló "tisztá kisgazda" kormány könnyedén felmentheti. /Nagy Ferenc emlékiratában később elismerte, hogy a "mentési akciót" az Egyesült Államok magyarországi képviselete is támogatta.⁴⁸ / A Szovjetunió azonban a magyar kormány kívánságát elutasította: közölte, a nyomozás Kovács Béla ügyében nem fejeződött be, s egyuttal átadott néhány jegyzőkönyvet, amelyek Nagy Ferencre terhelő vallomásokot tartalmaztak.

Rákosi Mátyás, aki a miniszterelnöki teendőket ideiglenesen ellátta, május 28-án összehívta a kabinet ülését és felolvasta Szviridovnak, a SZEB alelnökének a magyar kormány jegyzékére vonatkozó válaszát. A Minisztertanács késő este úgy döntött, hogy felszólítja a miniszterelnököt, térjen haza és tisztázza magát a vádak alól.⁴⁹

konceptió, amely a békeszerződés ratifikálása, majd a

Másnap összeült az FKgP Politikai Bizottsága. Balogh István tájékoztatta a vezetőség tagjait Nagy Ferenc személyével kapcsolatban felmerült gyanuról, s az ezzel járóható büntetőjogi konzekvenciákról. Felkérte a Politikai Bizottságot, hogy foglaljon állást: a pártelnök hazatérjen-e, avagy mint magánember, maradjon külföldön. Hosszas vita után végül is úgy döntöttek, hogy a miniszterelnök jöjjön haza és itthon védekezzék a vádakkal szemben.⁵⁰

Mint említettük, Nagy Ferenc május 14-én Svájcba, szabadságra utazott; szándékát jó egy héttel korábban közölte Rákosi Mátyással és Szakasits Árpáddal. Azóta sokan és sokszor felvetették: miért ment el a kormányfő éppen akkor, amikor a magyar politikai élet ismét mozgásba lendült, s a polgári politika létét érintő kérdés megválaszolása elé került? A kisgazdapárti vezető maga is számtalanszor felvette ezt a kérdést, - s 20 évvel később a következő magyarázatot adta: "... svájci utam szükséges volt. Idegeim legyengültek. Fáradt és kimerült voltam. Nem fizikai pihenésre, alvásra, vagy tétlenségre volt szükségem, hanem kikapcsolódásra. Különben sem fizikai pihenésre mentem Svájcba, hiszen az egész két hetet a svájci mezőgazdaság tanulmányozásával töltöttem."⁵¹ Nagy Ferenc szavai kétségeket ébresztenek, hihetetlennek tűnik, hogy azért hagyta el az országot, mert a svájci mezőgazdaság érdekelte. Félt talán? Valóban terhelte a politikai felelősségen túl bizonyos büntetőjogi felelősség is a Magyar Közösség összeesküvéséért? Ugy véljük, ez utóbbi is lehetséges, de az igazság megítélésünk szerint másutt keresendő. Az a stratégiai koncepció, amely a békeszerződés ratifikálása, majd a

szovjet csapatok kivonulása után végrehajtandó kispolgári jellegű jobboldali fordulatra épült, a moszkvai külügyminiszteri értekezlet eredménytelenségével, az osztrák békeszerződés megkötésének elhalasztásával értelmét veszítette. Nagy Ferenc, aki a Szovjetunió és az Egyesült Államok együttműködésében látta a magyar paraszti-polgári politika fennmaradásának feltételét, s ennek megfelelően alakította a külpolitikai magatartását, a nemzetközi helyzet éleződésével, a két világrendszer elkülönülésének kibontakozásával egyidejűleg, egyre inkább a nyugati nagyhatalmak felé fordult, s elsősorban az Egyesült Államok támogatását kereste. Arra számított, hogy a Truman-doktrina meghirdetésével a nyugati hatalmak aktivitása nő, komolyabb segítséget nyújthatnak a polgári erőknek Magyarországon.⁵²

A határozottabb nyugati orientáció /egyben növekvő szovjetellenesség/ Magyarországon azonban külpolitikailag már realitását veszítette. Nagy Ferenc politikai vonala /a népi demokrácia polgári jellegű konszolidációja/, mint láttuk, 1947 tavaszán súlyos válságba jutott, amelyet a 3 éves terv, majd a nagybankok államosításának napirendre kerülése méginkább elmélyített. A paraszt-politikus a hitelintézetek köztulajdonba vételét határozottan ellenezte, bár a nyilvánosság előtt, mint a koalíciós kormány feje, ellenvéleményt nem nyilvánított. A népi demokrácia továbbfejlődését biztosító alapvető kérdésben a döntő lépést nem tudta megtenni, s aligha kérhetjük számon tőle, hogy nem lelkesedett a kapitalista termelési viszonyok felszámolásáért. A kisgazda miniszterelnök tehát belpolitikailag is elvesztette perspektíváját.

Sajnos ma már nehezen rekonstruálható, hogy az FKgP vezetője mennyire volt tisztában politikájának zsákutcájával. Ugy tűnik, látta a paraszti-kispolgári demokrácia lehetőségeinek rohamos korlátozódását, s egyéni helyzetének reménytelenségét. Valószínűleg nem véletlen, hogy pont a semleges Svájcot választotta, ahol el akarta tölteni szabadságát, hiszen utazhatott volna a Szovjetunióba is, amint az fel is merült. Az sem véletlen, hogy leányát már korábban külföldi egyetemre iratta be - éppen Svájcban tanult - s hogy nagyobbik fiát, 1947 elején, az Egyesült Államokba küldte. Feltűnő gondossággal készítette elő és szervezte meg utazását. A Politikai Bizottság irányítását Varga Bélára bízta, a kiszagdapárti miniszterek és államtitkárok összefogására Gyöngyösit kérte fel, a koalíciós partnerekkel való tárgyalásokat Oltványi vezette, a pártközpont igazgatója Balogh István lett. Összehívta a párthoz tartozó államférfiakat és a képviselőcsoportot és elbucszott tőlük.⁵³ Mindezek azt tanúsítják, hogy Nagy Ferenc készült a távozásra. Feltehetően azzal a szándékkal ment szabadságra, hogy tudta, nem fog visszatérni Magyarországra, bár erről természetesen senkinek sem szólt.⁵⁴ Valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy viszonylag gyorsan, lényegében két nap alatt sikerül megszervezni lemondását. Feltehetően büntetőjogi felelősségre vonásának híre adta meg az utolsó lökést ahhoz, hogy véglegesítse elhatározását. Nagy Ferenc nem nézett szembe az ellene felhozott vádakkal, nem pusztán gyávaságból, vagy félelemből, hanem azért sem, mert nem volt értelme számára a kiállásnak.

1947 május 30-án a berni magyar követségesen Nagy Ferenc

írásban bejelentette lemondását, s a hírközlő szervek hamarosan világgá repítették a szenzációt.⁵⁵ A paraszt politikus valószínűleg igaztalan vád érte, ez azonban nem mentheti, amiért később dicstelen szerepre vállalkozott, eladta magát a hidegháború csinálójának, s azon ország gyalázójának lett egyike, amelynek egykor éppen ő volt a miniszterelnöke.

A Minisztertanács május 28-i ülése, majd a két munkáspárt összekötő bizottságának Nagy Ferenc távozását követelő következő napi felhívása tovább élezte az amúgy is feszült politikai légkört. A pártközi tárgyalások szinte megszakítás nélkül folytak; ezeken a Kisgazdapártot Mihályfi Ernő, Oltványi Imre, Ortutay Gyula, a Fórum-csoport vezetői, valamint mérsékelt aktivitással - Balogh István képviselték.⁵⁶ Nagy Ferenc lemondásának megérkezése után a tanácskozások középpontjába az új kormány megalakítása került. A Kommunista Párt arra törekedett, hogy az új kabinet minél előbb elfoglalja helyét.

Május 31-én rohanvást követték egymást az események. Délelőtt 1/2 10-kor összeült a minisztertanács, amely tudomásul vette a miniszterelnök döntését, majd benyújtotta lemondását Tildy Zoltán köztársasági elnöknek. Ezt követően összehívták az egyes demokratikus pártok politikai bizottságait, hogy az új kormány összetételét illetően kialakítsák álláspontjukat.⁵⁷

A legnagyobb érdeklődés a Kisgazdapárt Politikai Bizottságának ülését előzte meg. A Semmelweis utcai pártközpont óriási méhkasához hasonlított; a pártban napok óta a legteljesebb zűrzavar uralkodott, senki nem tudta, hogy

a következő percben mi fog történni. Az általános fejtelenségben a párt haladó értelmiségi csoportja ragadta magához a kezdeményezést. Egyrészt azért, mert Ortutayék, mint láttuk, szoros kapcsolatban álltak a Kommunista Párttal, élvezték a baloldali erők bizalmát és rokonszenvét. Másrészt, mert - Dobiék mellett - a párt egyetlen viszonylag szervezett, határozott célokat követő csoportját alkották, amely 1947 tavaszán egyre nagyobb - pozitív - szerepet játszott a pártéletben. Annak ellenére, hogy a bankok államosításával nem értettek egyet, az adott pillanatban az egyetlen, posszibilis kisgazdapárti politikai irányzatot jelentették. Mindamellett a Fórum-csoport vezetői képviselték a pártot a pártközi tárgyalásokon, ami politikai súlyukat méginkább növelte. Az FKGP Politikai Bizottsága - Tildy Zoltán és a Fórum-kör javaslatára - Nagy Ferenc helyére Dobi Istvánt kérte fel pártelnöknek.⁵⁸ Dobi István, a párt szegény és kisparaszti csoportjának vezetője akkor már az egyik legnépszerűbb kisgazda vezető volt, tekintélye a párton belül is erősödött. Egyszerűsége, embersége, szegényparaszti radikalizmusa tiszteletet ébresztett, a parasztképviselők egy jelentős része hallagatott szavára. Ugyanakkor a parasztpolitikusok közül azon kevesek közé tartozott, akik a munkáspártok bizalmát is élvezték. Dinnyés Lajos miniszterelnöki jelölése körül azonban már távolról sem volt olyan egyetértés. Dinnyést a Kommunista Párt javasolta,⁵⁹ valószínűleg azért, mert az egyetlen kisgazdapárti politikus volt, aki kiállt a bankok államosítása mellett, s jó viszonyt tartott fenn a baloldali párt-

tok vezetőivel; az MKP meg volt elégedve hadügyminiszteri tevékenységével. Kisgazdapárti részről viszont, a Fórum-csoport egyik vezetőjét, Oltványit javasolták a miniszterelnöki székbe, őt azonban a SZEB és az MKP, - feltehetően nagytőkés kapcsolatai miatt - nem fogadta el. Dinnyés Lajos miniszterelnöksége ellen a kisgazda felsővezetésben többen szót emeltek, /Balogh István, aki a leghatározottabban tiltakozott, még Tildyvel is összeecsapott/, de végül is, hogy a koalíció fennmaradjon, a Politikai Bizottság hozzájárult kinevezéséhez.⁶⁰ Dinnyést, a Nemzeti Parasztpárt vezetői elfogadták, míg a szociáldemokraták, noha áldásukat adták megbízására, alkalmasságát illetően fenntartásaikat hangoztatták.⁶¹

Az új miniszterelnök személyének kiválasztása után a kormánylista összetételében is hamarosan megtörténtek a megállapodások. Este 3/4 7-kor az új kormány már bemutatkozó látogatást tett Tildy Zoltán köztársasági elnöknel, s egy óra múlva letette az esküt. A Dinnyés-kabinet - a kormányfó mellett - két poszton tért el Nagy Ferenc kormányától. A külügyminiszter Gyöngyösi János helyett, akit az MKP május folyamán különböz - nem minden esetben megalapozott okkal állandóan bírált, a Fórum-csoporthoz tartozó Mihályfi Ernő lett. Igazi meglepetést azonban Balogh Istvánnak a miniszterelnökség politikai államtitkári székéből való távozása keltett, akit az új kormányfó személyes ellentéteik miatt menesztett.⁶² A méltán nagy taktikus hírében álló, tehetséges pap-politikus bukása azonban nem jelentette politikai pályája végét: hamarosan új szerepkörben tűnt fel. Az új miniszterelnök első nyilatkozatában kijelentette: "Programom a

polgári szárnyáról a demokratikus paraszti centrumot, fel kellett számolni a nagyburzsoáziával s az egyházzal kialakult politikai és személyi kapcsolatait, korlátozni kellett a parasztságra, mindenekelőtt a szegény- és középparasztságra gyakorolt befolyását. A paraszti és polgári demokrácia szétválasztását, az FKGP megtisztítását a konzervatív polgári elemektől, felülről, a pártvezetőség baloldali fordulatával nem lehetett végrehajtani, az ilyen irányú próbálkozások, mint láttuk hamarosan kudarcot vallottak. A párt konzervatív hierarchiáját belülről átalakítani, demokratizálni alig lehetett.

A baloldali erők, elsősorban a Kommunista Párt 1946 folyamán többször is kísérletet tett arra, hogy különböző politikai eszközökkel /tömegharccal, a belső egységnek megosztásával, a baloldali elemek támogatásával/ szétverje, de erőfeszítéseit nem koronázta siker. 1946 végén azonban a nem különösebben jelentős összeesküvési-ügy felhasználásával, olyan eszközökhöz nyult, amelyek eltértek a korábbi harcoktól és módszerektől.

Az 1946 őszi kül- és belpolitikai helyzet azonban nem indokolta az adminisztratív-igazságügyi eszközök előtérbe állítását. Európa számos országában a haladó erők megerősítették pozícióikat. Magyarországon a november-decemberi politikai krízis még nem volt súlyos, a koalíciós kormányzati rendszer még jól működött, belső zavara épp hogy csak elkezdődött; a társadalmi helyzet a paraszti demokrácia kiutalansága ellenére sem szélesedett általános válsággá. A népi demokrácia baloldala, a belső ellentétek ellenére, még többé-kevésbé egységes volt, a munkáspártok és a Nemze-

ti Parasztpárt szilárd és lassan növekvő társadalmi bázissal rendelkezett. Az ipari munkások szakszervezetei, valamint az UFOSZ és a FÉKOSZ milliós tömegeket voltak képesek mozgósítani. A kommunisták ekkor már keményen a kezükben tartották az erőszakszervezeteket, a hadsereget és a rendőrséget, valamint a belső elhárítást. Jelentős létszámú szovjet csapatok tartózkodtak Magyarországon s az MKP vezetői 1947 január elején már tudták, hogy feltehetően egyelőre nem is fogják elhagyni az ország területét. /Hogy a Vörös Hadsereg marad, mint említettük, csak 1947 áprilisában dőlt el./ Ugyanakkor a volt uralkodó osztályok maradványainak, mindenekelőtt a nagyburzsoázia gazdasági-politikai hatalma erősen korlátozódott, bár természetesen nem számolódott fel. Az FKgP a politikai hatalomból kezdett kiszorulni, tömegbázisában mind a parasztság, mind az értelmiség és a kispolgárság körében némi erjedés kezdődött. Az 1946 végére kialakult osztályerőviszonyok és társadalmi-politikai helyzet még lehetővé tette, hogy a haladó erők, mindenekelőtt a Kommunista Párt politikai /és gazdaságpolitikai/ eszközökkel harcoljon a társadalmi átalakulás továbbviteléért. Sőt az összeesküvésügyi ügy második szakaszában /1947 április-május/ rosszabb kül- és belpolitikai helyzetben, akkor, amikor a francia- és olaszországi események valóban indokolttá tették a fejlődés meggyorsítását, akkor, amikor a baloldal egysége meglazult, az egyes pártok önálló törekvései nagyobb teret kaptak, még mindig megvolt a lehetőség arra, hogy széles tömegtámogatással, az erőszak forradalmi formájának igénybevételével kényszerítsék ki a dolgozó osztályok követeléseit. A 3 éves terv, vagy a bankok ál-

lamosítása olyan népszerű, milliók által támogatott programok voltak, amelyek elfogadtatásáért készek voltak harcba szállni. Teljesen más lett volna a politikai hatása annak, ha Kovács Béla vagy Nagy Ferenc azért kénytelenek lemondani, mert nem helyeslik a tervgazdaság bevezetését, vagy az államosításokat.

Nem kétséges, hogy a Kommunista Párt helyes politikai célért küzdött, amikor szét akarta zúzni az FKGP-ban megnyilvánuló polgári-paraszti szövetséget. Az alkalmazott harci eszközök körültekintő megválasztása, még kedvezőbbé tette volna a talajt a történelemformáló erők számára. Dobi István előző megbízatását a képviselőtestület is megerősítette. A párt új főtitkárává Balogh István helyett, aki június 3-án lemondott, a baloldali - bár a politikai életben viszonylag kevéssé ismert - Implan Ferencet nevezték ki. Egyenesen elnök a jó kommunista kapcsolatokkal rendelkező Z. Nagy Ferenc, előzőek Fildó Sándor, főtitkár helyettesek a baloldali értelmiségi csapár Ervin és a Dobi István környezetében tartózkodó Rácz Lajos lettek. A Politikai Bizottságba új tagokként Fildó Sándor, Mátóffy Géza, Bokharát Tibor volt szociális titkár és Katona Jenő kerültek be.¹ A nemzetgyűlés előzői üléseire, Varga Béla helyére, Csabó Árpádot választották meg, akit viszont a képviselőtestület (először Baráth Endre követelt).² A propaganda osztály vezetését Imre Béres Sándor kapta meg, akit onnan 1946 decemberében propagandailag távolítottak el, mert a kultuszministeri tervek ügyében szembefordult a párt konzervatív felfogásával.³ Az országos vezetőség átalakításával egyidejűleg újabb

3. fejezet

A Független Kisgazdapárt széthullása:

az 1947-es választások

A Független Kisgazdapárt belső válsá-

gának elmélyülése

Nagy Ferenc miniszterelnök és néhány hívének távozá-
sa után június elején a Kisgazdapárt élére új vezetőség
került. Dobi István elnöki megbízatását a képviselőcso-
port is megerősítette. A párt új főtitkárává Balogh
István helyett, aki június 3-án lemondott, a baloldali
- bár a politikai életben viszonylag kevéssé ismert -
Implom Ferencet nevezték ki. Ügyvezető alelnök a jó kom-
munista kapcsolatokkal rendelkező Z. Nagy Ferenc, alelnök
Filó Sámuel, főtitkár helyettesek a baloldali értelmiségi
Gáspár Ervin és a Dobi István környezetéhez tartozó Rácz
Lajos lettek. A Politikai Bizottságba új tagokként Filó
Sámuel, Mátéffy Géza, Eckhardt Tibor volt személyi tit-
kára és Katona Jenő kerültek be.¹ A nemzetgyűlés elnöki
székébe, Varga Béla helyére, Szabó Árpádot választották
meg, akit viszont a képviselőtestület élén Baráth Endre
követett.² A propaganda osztály vezetését ismét Barcs
Sándor kapta meg, akit onnan 1946 decemberében puccssze-
rűen távolítottak el, mert a kultuszminiszteri tárca
ügyében szembefordult a párt konzervatív felfogásával.³
Az országos vezetőség átalakításával egyidejűleg ujja-

szervezték a budapesti pártközpont, a kerületi szervezetek és a városházi frakció tisztikarát, a fontosabb pozíciókba többnyire baloldali politikusok kerültek.⁴ A pártsajtó irányítása is átalakult: Dobi István lett a Kis Újság főszerkesztője, Katona Jenő a Hírlap szerkesztését vette át.⁵

A személyi változások világosan mutatják a párt élén végbement fordulat jellegét: a vezetést a radikális szegény- és kisparasztnak, valamint a haladó polgári értelmiségiek ragadták magukhoz. Az új, baloldali pártvezetőség az első között hozott határozatában kimondta: "... a pártot teljesen meg kell tisztítani a haladást és a koalíciós együttműködést gátló reakciós elemektől."⁶ Ennek végrehajtására Implom Ferenc vezetésével hattagu bizottságot állítottak fel.⁷ A régi vezetőséggel való szakítás dokumentálására - némi zugolódástól kísérve - június 3-án kizárták a pártból Nagy Ferencet és Varga Bélát. A döntést a volt miniszterelnök esetében azzal indokolták, hogy "... elárulva a parasztságot, férfihoz és politikushoz méltatlanul nem mert szembenézni az ellene felmerült vádakkal."⁸

Az új kiszgazdapárti felső vezetés alapvető gondját az képezte, hogy e számára rendkívül súlyos helyzetben meg kellett határoznia, milyen politikát akar folytatni, tisztáznia kellett a népi demokráciához, a kormánykoalícióhoz, valamint a polgári ellenzékhez fűződő viszonyát. A párt politikájának kialakítása azonban nagymértékben függött attól, hogy Dobiék hol helyezkednek el a politikai életben, s a pártban sikerül-e urrá lenniük a vezetés nélkül maradt, bomlásnak induló kiszgazda táboron.

Nagy Ferenc és környezetének eltávolításával megterem-

tődtek az FKgP és az MKP viszonya rendezésének a feltételei. A kommunista sajtó hangja egycsapásra megváltozott, a korábbi éles kritikát jóindulatu, figyelmes tanácsadás váltotta fel. Kállai Gyula nyílt levelében üdvözölte a kiskgazdapárti baloldalt, s felelevenítve a népfrontpolitika hőskorát, a háboru alatti nemzeti ellenállási mozgalom időszakát, annak a reményének adott kifejezést, hogy ismét olyan szívélyessé és eredményessé válnak a két párt kapcsolatai, mint akkor.⁹ A Kommunista Párt igyekezett politikai segítséget nyújtani Dobiéknak és támogatásáról biztosította őket.¹⁰ Felhívta a kiskgazdapárti vezetés figyelmét arra, hogy a társadalmi haladás és a parasztság érdekében szakítania kell a korábbi vezetők politikájával, a legfontosabb gazdasági és politikai kérdésekben világos és egyértelmű magatartást kell tanusítania. Továbbra is elkerülhetetlennek tartotta a pártnak a koalíció - és a kommunistaellenes elemektől való megtisztítását, s demokratikus alapon, a parasztság osztályszervezeteként való újjászervezését. Annak a felfogásának adott hangot, hogy a feladatokat az FKgP vezetőségének magának kell megoldania, külső segítség nélkül.¹¹

Az 1947 május végi fordulat, annak ellenére, hogy közvetlenül nem érintette, a Nemzeti Parasztpártban is komoly megrázkódtatásokat okozott. Bár Veres Péterék s különösen az Erdei-Darvas vezette balszárny, számos, elsősorban a parasztság helyzetével összefüggő kérdésben harcban álltak az FKgP paraszti centrumával és gyakorta kritikával éltek Nagy Ferencék parasztpolitikája ellen, nem örültek a Kiskgazdapárt súlyos válságának, s látható-

an nem helyeselték az adminisztratív-igazságügyi módszerek alkalmazását, noha nyíltan nem emeltek szót ellene. Az agrárszegénységet tömörítő szervezet vezetői attól féltek, hogy az FKGP félreállításával a parasztság kiszorul a politikai hatalomból, a népi demokrácia vívmányait nem élvezheti, s ennek beláthatatlan következményei lehetnek mind a parasztság sorsának további alakulására, mind a társadalmi haladás ütemére vonatkozóan. Ezért az NPP felajánlotta Dobiéknak, hogy az általános paraszti érdekek védelmében - politikai és szervezeti önállóságukat fenttartva - működjenek együtt. A kétoldalu együttműködés feltételéül azonban kikötötték, hogy az FKGP hajtson végre politikai fordulatot, tisztítsa meg a pártot a konzervatív polgári elemektől, s tegye magáévá a munkás-paraszt szövetség gondolatát.¹²

A Szociáldemokrata Párt stratégiai célkitűzésével, a "demokratikus szocializmussal" összefüggésben a koalíciót hosszú ideig fenn kívánta tartani, s benne tartósan helyet szándékozott biztosítani a Kisgazdapártnak. A szociáldemokraták tartózkodóbban viselkedtek az FKGP új vezetőségével szemben, mint az MKP és az NPP. A Népszava nagyon udvariasan, szinte szenvtelenül foglalt állást az FKGP-ban zajló eseményekkel kapcsolatban, bár annak a meggyőződésének adott hangot, hogy ha a Kisgazdapárt talpraáll, sorait rendezí, megtisztulva és egységét megtartva a koalíciónak megbízható tagja lehet.¹³ A szociáldemokrata körök hűvös magatartása miatt a két párt viszonya nem javult olyan mértékben, mint az FKGP-MKP együttműködés, sőt hamarosan újabb visszaesés következett be.

A kormánykoalíció tehát, ha bizonyos fenntartásokkal és hangsúlybeli különbségekkel is, de támogatta az FKGP baloldali vezetőségét, s mellé állt. A magyar uralkodó osztályok maradványainak különböző csoportjait képviselő polgári ellenzék azonban másként viselkedett. A jobboldali politikai körök élesen szembefordultak a népi demokrácia adott társadalmi-politikai berendezkedésével, durva kirohanásokat intéztek a koalíció ellen. Nagy Ferencet maguk is elítélték, de elsősorban azért, mert véleményük szerint a paraszti és a polgári érdekek összeegyeztetésének politikáját ügyetlenül csinálta, s nem mert frontot nyitni a baloldali erők ellen. A Dinnyés-kormányt élesen támadták, igyekeztek törvényességét kétségbevonni; a miniszterelnököt megkísérelték lejáratni és nevetségessé tenni. Az új kabinet programját, főként a 3 éves tervet és a bankok államosítását mereven elutasították.¹⁴ Annak ellenére, hogy a polgári ellenzék többé-kevésbé világosan látta az események fejlődésének irányát, s tudta, hogy egy jobboldali fordulat esélyei egyre kisebbek, mégis az országban erősödő ellenzéki hangulat alapján úgy vélte: a polgári politikának vannak még lehetőségei, az ország balratolódása, a szocializmusba való átnövés feltartóztatható. A konzervatív liberális burzsoázia külpolitikai téren az ország semlegességének megvalósítására törekedett, tehát az egyre szorosabbá váló szovjet-magyar viszonyt akarta lazítani; belpolitikában valamennyi polgári réteg összefogását, egy táborba gyűjtését, s ezzel egyidejűleg a polgári és szocialista törekvések szintetizálását tűzte ki célul.¹⁵ E taktikai koncepció a Kisgazdapártnak fontos szerepet

szánt. A jobboldali politikusok úgy látták, hogy a polgári demokrácia megmentésére s a népi demokrácia-ellenes erők összefogására - az elszenvedett vereségek ellenére is - változatlanul a Kisgazdapárt a legalkalmasabb s a hatalmi viszonyok átalakítására a párt parlamenti többsége az egyetlen alkotmányos eszköz. Ezért maguk is nagy figyelemmel kísérték a legnagyobb polgári pártban zajló eseményeket, s igyekeztek tanácsokat adni: új pártprogram kidolgozását, a korábbi taktikai és stratégiai megváltoztatását sürgették, bátor fellépésre, a kockázatok vállalására ösztönözték hajdani elvbarátaikat.¹⁶ Ugyanakkor attól sem riadtak vissza, hogy az új vezetőség háta mögött közvetlenül beavatkozzanak a pártéletbe. Mind Sulyok, mind Pfeiffer környezete nem nézte jószemmel az FKGP élén lezajlott baloldali őrsgváltást, ahol csak tudtak ártottak a Dobi-Implom-féle Politikai Bizottságnak, s különösen a Fórum-csoport ellen folytattak kiméretlen hadjáratot. Nem volt könnyű az új baloldali pártvezetőség helyzete magában a Kisgazdapártban sem.

A kisgazdapárti politika és a párton belüli helyzet alakulása szempontjából változatlanul döntő sullyal esett latba Tildy Zoltán köztársasági elnök állásfoglalása. Az egykori szeghalmi pap ekkor még nem szakított a "finn ut", a népi demokrácia polgári jellegű konszolidálásának programjával, még nem jutott el a szocializmus - még ha formális - vállalásáig. Változatlanul kitartott ama régebbi taktikai elgondolásai mellett, sőt méginkább meggyőződésévé vált, hogy sem az ország szovjetbarát külpolitikai

orientációja, sem a munkáspártokhoz való viszony kérdésében nem szabad módosítani a párt politikáját. Az 1947 májusi eseményekből azt a következtetést vonta le, hogy: "A jövő csak a demokratikus irányzat kiteljesülése lehet. Balra kell menni, de az egész népet magunkkal kell vinni."¹⁷

A köztársasági elnök támogatta az új, megváltozott öszszetételű Politikai Bizottságot. Az volt a véleménye, hogy a parasztság érdekében a párt fenntartására feltétlen szükség van, úgy értékelte a helyzetet, hogy a kispazda mozgalom /viszonylagos/ önállóságának megőrzésére van reális lehetőség. Birálta a régi pártvezetés munkastílusát, politikai módszereit, s azt javasolta az új vezetőknek, hogy dolgozzanak ki világos politikai programot, és mindenki számára érthetően határozzák meg a teendőket. Figyelmeztették Dobiékat, hogy a Kommunista Párttal és a magyar munkásosztállyal kötött politikai szövetséget őrizték meg, mert "...minden más a harchoz és az elmuláshoz vezetne."¹⁸ A legsürgősebb feladatnak a párt újjászervezését, s a reakciós polgári elemektől való megtisztítását tartotta. Helytállásra, a kötelezettségek vállalására buzdította az új tisztségviselőket: "népünket nem hagyhatjuk el, összekötöttük sorsunkat velük" -mondotta.¹⁹ Tildy később a nyilvánosság előtt marasztalta el Nagy Ferenc és Varga Béla magatartását, s elhatárolta magát tőlük.²⁰

Nagy Ferencék távozásával nemcsak a korábbi szűkebb pártvezetőség esett szét, hanem a régebbi politikai áramlatok is felbomlottak, megváltozott egymáshoz és a pártvezetőséghez való viszonyuk. A nagyburzsoázia, a polgári bürokrácia és a tőkés parasztgazdaság legfőbb politikai érdek-

képvisellete, az FKgP Pfeiffer-Dessewffy vezette jobb-szárnya, amelyet már 1947 kora tavaszán súlyos csapások értek, június-július folyamán gyakorlatilag széthullott. Dessewffy Gyula június közepén külföldre szökött,²¹ ugyane hónap 20-án - Dobi István követelésére - kilépett a pártból Acsay László, Pfeiffer bizalmasa, a nagytőke érdekeinek szószólója, a 3 éves terv és a bankok államosításának egyik fő ellenzője.²² Kővágó József, a régi burzsoá jobboldal másik vezető személyisége lemondott a budapesti polgármesteri állásról s egy időre visszavonult a politikai életből. A demokratikus paraszti szárny súlyos válságba került, egységét, amelyet a politikai polarizáció már korábban megbontott, de a legsúlyosabb pártharcokban is sikerült megtartania, elvesztette, teljesen szétesett. Egyedül a baloldali értelmiségiek csoportja állta a közéleti viharokat. A politikai áramlatok felbomlásával egyidejűleg megkezdődött az erők átcsoportosulása: új irányzatok alakultak ki, a vezetőréteg politikailag átrétegződött.

A Kisgazdapárt balszárnyának magvát, a korábbiakhoz hasonlóan, a városi értelmiségieket tömörítő u.n. Fórumcsoport alkotta. Gulácsy György június elején visszalépett a pártba,²³ s a kisgazdapárti politikai körök meglepetésére ide csatlakozott Bognár József, a Nagy Ferenc körül elhelyezkedett fiatal jobboldali értelmiségiek egyik legtehetségesebbike. Ugy tűnik, Bognár politikai fordulata nem karrierizmusból származott, hanem a korábbi kisgazdapárti politika kudarcának végiggondolásából, a szegények iránti elkötelezettségéből adódott, s amelyet Dobiékkal már korábban kialakult szoros barátsága megkönnyített. Az Ortútay-

Oltványi vezette frakció a párt egyik legbefolyásosabb csoportja volt, hatalomra jutása a politikai helyzet alakulásával függött össze.

A Fórum-kör ekkor még megmaradt a nagytőke gazdasági és politikai hatalmát erősen korlátozó népi demokrácia platformján. A kialakult helyzetet s a fejlődés perspektíváját úgy ítélte meg, hogy a szocializmusba való átmenet még nem időszerű, továbbra is a társadalom demokratizálásának folytatása, a horthysta múlt maradványainak felszámolása, s a szociális kérdések megoldása a legfontosabb feladat. Ugy vélte, az MKP népfront politikája tartós lesz, a polgári pártoknak és csoportoknak a hatalomból való kiszorítására hosszabb ideig nem kerül sor. Ortutayék nem tartották szükségesnek korábbi politikai irányvonaluk felülvizsgálatát; külpolitikai téren változatlanul a Szovjetunióval és a környező népekkel való megbékélés útját keresték, belpolitikában továbbra is együtt kívántak működni a munkásosztály pártjaival, mindenekelőtt a Kommunista Párttal.²⁴ A Kisgazdapárt értelmiségi balszárnya /kissé elhamarkodottan/ nyíltan kiállt a kommunista mozgalommal való összefogás mellett. Kállai Gyula már említett levelére válaszolva, Mihályfi Ernő elfogadta az együttműködésre szólító felhívást: "Mi egyszer odaálltunk veletek együtt a barrikádokra. Elhatározásunk változatlan, ott állunk végig a harcban, az egész Kisgazdapárttal. Veletek egy oldalon." - hangoztatta.²⁵

A baloldali értelmiségi gárda igyekezett leszámolni a korábbi kisgazdapárti politika örökségével, s kísérletet tett a politikai önvizsgálatra. Ortutayék helyesen látták az FKGP felezabadulás utáni fejlődésének alapvető problé-

máját, azt hogy Nagy Ferenc-Kovács Béla, - sőt Tildy maga is - utat engedtek a konzervatív jobboldali rétegek pártba áramlásának, s a társadalmi rétegek képviselői fontos pozíciókba jutottak. Elhatárolták magukat a korábbi kiskgazdapárti politika jobboldali vonásaitól, vállalták és folytatták a harcot a konzervatív polgári erők ellen, mind a pártban, mind a közéletben. A május végi események értékelésénél azonban /kritikátlanul/ átvették az MKP értékelését, s a Magyar Közösség összeesküvésének jelentőségét maguk is eltulozták. A Fórum-csoport szilárdan támogatta az új pártvezetőséget, s mindent megtett Dobi István helyzetének megszilárdítása érdekében. Arra törekedett, hogy az FKGP új elnöke vezette képviselő csoport körül alakuljon ki a párt új irányító központja.²⁶ Dinnyéssel, már távolról sem volt ilyen jó a viszony, a "dabasi kiskgazda" korábbi pártbeli szerepe, s a miniszterelnökség körüli harcok nem felejtődtek el egyhamar. A bizalmatlanság kölcsönös volt: a miniszterelnök maga sem szimpatizált Ortutayékkal, s nem törekedett a kapcsolatok normalizálására. A forumisták továbbra is élvezték Tildy Zoltán köztársasági elnök bizalmát, ami nagyon komoly politikai előnyt jelentett számukra.

A Kiskgazdapárt balszárnya jelentősen megerősödött azáltal, hogy Dobi István és környezete, kb. 20-30 tagu paraszt-képviselőkből álló csoport, Dancs József, Guba Mihály, Györgyi Lajos, Pámonay Elek, Rácz Lajos, Vaszkó Mihály, Z. Nagy Ferenc stb./, amely baloldali paraszt-politikusokból, s a széthulló centrum józanabb tagjaiból alakult, csatlakozott a heladó értelmiségiekhez, ha utóbbiak veze-

tését nem is fogadta el, s nem egyszer kritikával kísérté magatartásukat. A radikálisabb gondolkodású parasztszervezők támogatták az új pártvezetőséget, helyeselték a koalíció fenntartását, s a munkáspártokkal való együttműködést, de azt kívánták, hogy a párt politikájában a paraszti érdekek jobban domborodjanak ki.

A konzervatív-polgári jobboldal maradványaiból és a paraszti centrum egy részéből új jobbszárny alakult, amely a párt alkotmányának tiszteletben tartása jelszavával szervezkedett. /Tagjai innen kapták az "alkotmányvédők" elnevezést./ Ennek gerincét egy 50-60 tagú, javarészt módosabb parasztképviselőkől és polgári értelmiségiekből álló csoport alkotta, amelynek élén B.Szabó István állt. Többek között a következők tartoztak ide: Adorján József, Bartha Albert, Csősz László, Hompola Mihály, Kiss Ferenc, Kővágó József, Révész László. E frakció a Nagy Ferenc-féle pártvezetés irányvonalát kívánta továbbvinni, az 1930-as békési programban körvonalazott, mérsékelt paraszti-kispolgári demokrácia platformján szerette volna konszolidálni a népi demokráciát.²⁷ Ellenezte az ország szocialista irányu balratolódását; helytelenítette a kapitalista tulajdonviszonyok felszámolását; fenntartásokkal élt a 3 éves gazdasági tervvel szemben, s nem támogatta a vezető tőkés hitelintézetek államosítását. Külpolitikai téren a nyugati hatalmakkal való kapcsolatok ápolását sürgette. B.Szabóék a pártot maguk is fenn kívánták tartani, de oly módon, hogy abban a gazdagparaszságnak nagyobb befolyása legyen.

A "százholdas vonal" képviselői szemben álltak a Dobi

Implom vezette pártvezetőséggel,²⁸ attól féltek, hogy a Politikai Bizottság nem fog kiállni a falu tehetősebbjei érdekei mellett, s tulságosan balra megy. /A békési kulák-vezető Dobit, Dinnyést, Ortutayt és Mihályfit a párt "szélsőbaloldali" vezetőinek tartotta, s elhatárolta magát tőlük.²⁹ / Közvetlen politikai céljukat egyrészt az képezte, hogy megbuktassák az új vezetőséget, átvegyék a párt irányítását, s lazítsanak a Baloldali Blokkal egyre szorosabbá váló együttműködésen, másrészt azt akarták, hogy a jobboldali fordulat után - Pfeifferék visszavételével - újjászervezzék a pártot. Addig is, amíg erre sor kerülhet, szoros kapcsolatot építettek ki és tartottak fenn a pártból 1947 tavaszán kiszorított jobboldali politikusokkal.

B.Szabóék a személyi változásokhoz ugyan hozzájárultak, de az első pillanattól kezdve kifejezésre juttatták bizalmatlanságukat az új pártvezetőség iránt. Nagy Ferenc lemondása után nyomban felvetették, hogy a párt élére állítsanak öttagú paraszt-direktóriumot, "amely az elnök, a főtitkár, illetve a köztársasági elnök által kinevezendő kisközségi miniszterelnök mellett működne,"³⁰ azaz ellenőrizné, illetve irányítaná a párt vezetőit. Emellett sürgették, hogy minél előbb hívják össze a párt legmagasabb fórumát, a nagyválasztmányt; követelték, dolgozzanak ki új szervezeti szabályzatot /terminológiájukkal "pártalkotmányt" / és hatálytalanítsák a baloldali erők nyomására 1947 tavaszán történt kizárásokat.

A Kisközségi értelmiségi-szegényparaszti baleszárnya

és gazdagparaszti jobbszárnya között egy jelentős, 80-100 tagu "középmezőny" helyezkedett el, amely különböző kisebb-nagyobb csoportra esett szét. A Pest megyei képviselők /kb. 10-15-en/ Dinnyés mögött álltak, többé-kevésbé támogatták az új pártvezetőséget, de a Fórum-csoporttal nem fértek össze; többségükben - különösen a Pongrácz testvérek - jobboldaliak voltak. Junius folyamán Gálik János békéscsaba-i nyomdászmester vezetésével, zömében névtelen, vidéki parasztképviselőkkel 20-25 tagu politikai társaság alakult, amely ugyan nem tartozott B.Szabó frakciójához, de arrafelé huzott. Gálikék a baloldali értelmiségiekről, Barcsot, Mihályfit és Ortutayt kivéve, lesujtó véleményekkel voltak, Dobit nem tartották alkalmas vezetőnek, inkább Dinnyéssel és környezetével szimpatizáltak.³¹ A középmezőny maradék része kallódott, hol ide, hol oda sodródott. Az el nem kötelezettek re egészében azonban az volt a jellemző, hogy inkább az "alkotmányvédők" bázisát képezték, mint a baloldalét.

A Kisgazdapártban végbemenő polarizáció, s a politikai erők átcsoportosulása azt mutatja, hogy a Dobi-Implom vezette Politikai Bizottság kisebbségben maradt a képviselőcsoportban. Eppen ezért, szinte az első perctől kezdve, kénytelen volt engedményeket tenni az "alkotmányvédelem" jelszavával szervezkedő jobboldal javára. Junius 3-án a parlamenti frakció olyan értelmű határozatot hozott, hogy a párt országos vezető testületét legkésőbb junius 21-ig összehívják, s az első napirendi pont a pártalkotmányt módosító tervezet tárgyalása, a második a pártvezetőség újjáállítása lesz. E javaslatokat ugyan B.Rácz Lajos Dobi közeli barátja terjesztette elő,³² ez azonban nem változtat azon,

hogy a határozat a jobboldal győzelmét jelentette. B.Szabóék egyelőre visszavonták a parasztdirektórium tervét, s cserébe a Politikai Bizottság hozzájárult ahhoz, hogy a fegyelmi bizottság a nagyválasztmány összehívásáig nem ülészik, tehát a tisztogatáshoz nem kezdenek hozzá.³³ A pártvezetőség kívánságára június 9-én Dobi és B.Szabó személyesen tisztázták a nézeteltéréseket. A megbeszélés eredményeképpen a békési nagygazda - átmenetileg - változtatott magatartásán, s az összes fontos politikai kérdésekben koalíciós álláspontot foglalt el. Igéretet tett, támogatja az új vezetőket, és ilyen értelemben igyekszik befolyásolni a környezetét.³⁴ Ellenértékül Dobiék megvédték az MKP támadásával szemben, s leszerelték a félreállítására induló akciókat.³⁵

A baloldali vezérkarnak a politikai gondok mellett tengernyi más nehézséggel is meg kellett küzdenie: elődjétől hatalmas csődtömeget örökölt. Nagy Ferenc és Varga Béla, a legnépszerűbb kispazda vezetők dicstelen távozás, majd kizárásuk, hatalmas megrázkódtatást okozott a pártban, s a politikai sokk ismét visszavetette a kispazdapárti mozgalomnak április-május folyamán lassan megindult helyrerázódását. A párt újból passzivitásba szorult, a falusi szervezetekben egyébként is dőcögő pártélet csaknem teljesen megszűnt.³⁶ A parasztokat Nagy Ferenc eltávolítása mélyen lesújtotta, nagyon sokan elítélték magatartását, amiért nem mert az ellene felhozott vádakkal szembenézni. Ugyanakkor természetesen nem hitték el azt sem, hogy akár Kovács Béla, akár Nagy Ferenc összeesküvők lettek volna s hogy meg akarták volna dönteni a népi demokráciát. A "Nagy Ferenc-ügy" azonban hamarosan érdek-

telenné vált, a közvélemény elfelejtkezett róla. Ugyanakkor a nagy- és középburzsoázia a polgári bürokrácia, az értelmiség és a városi kispolgárság, valamint a parasztság jelentős részének a Kisgazdapárttól való elfordulásának folyamata újabb lendületet vett. Noha a szervezeti bomlás azonnal nem következett be, ismét növekedtek a kilépők száma, akiknek egy kis hányada - elsősorban a szegényparasztok - a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakozott, míg mások, vagy visszavonultak, vagy a jobboldali ellenzék felé orientálódtak. Az új kisgazdapárti vezetőség vidéken nem volt népszerű, egyedül a Hajdu megyei és a debreceni szervezet nagyválasztmánya közölte, hogy támogatja Dobiékat.³⁸

A pártapparátus maga is megsínylette a tavaszi hónapok politikai küzdelmeit. Az országos központ átszervezése félbemaradt, csak a szervezési, - propaganda és mezőgazdasági osztály felállítására került sor. A pártapparátus megmerevedett, a helyi és központi szervek közötti amugyis laza kapcsolat csaknem megszakadt. A párt női szervezete gyakorlatilag nem működött, a vezetők közötti személyi torzsalkodás megbénította a munkát. A Független Ifjúság reorganizációja elmaradt. A Parasztszövetség 1947 tavaszán, Kiss Sándorék letartóztatása után, szintén visszaesett, alig hallgatott magáról. Mindezt még súlyosbította a párt katasztrófális helyzete. 1947 első felében a korábbi évek viszonylag rendezett - bár nem gondtalan - pénzgazdálkodásával szemben a párt adósságai fantasztikus méretekben megurottak. Balogh István - öt hónap alatt - 3.070.000 Ft-t költött el, a tartozások 1947 júniusra érték a kb. 2 mil-

lió forintot. Az FKgP vállalatai a rossz gazdálkodás, a különböző panamák miatt alig fizettek be valamit a pártkasszába. Az országos központ nem rendelkezett biztos anyagi bázissal, készpénze egyáltalán nem volt.³⁹

A baloldali kiskgazdapárti köröknek a közéletben és a pártban elfoglalt helye s az örökölt csődtömeg eléggé egyértelműen behatárolta cselekvési lehetőségei mezejét. Teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy jobbra, a népi demokráciától visszafelé, sem külpolitikai okok, sem a belpolitikai helyzet miatt nem mehetnek - egyetlen támaszuk a munkásosztály és a Baloldali Blokk bizalmát nem tehetik kockára, - ugyanakkor balra, a szocializmus irányába sem fordulhatnak, mert a tömegek nem támogatnák őket, társadalmi bázisukat azonnal elvesztenék. E súlyos dilemmát kellett megoldaniuk.⁴⁰

A Kiskgazdapárt 1947 június 10-én hivatalos politikai nyilatkozatot tett, amelyet Guba Mihály baloldali parasztpolitikus olvasott fel a nemzetgyűlésen. Ebben az új kiskgazdapárti vezetőség élesen elítélte a horthysta összeesküvést, s pálcát tört saját korábbi vezetői felett: Nagy Ferencet összeesküvőnek bélyegezte, Varga Bélát osztályárulónak nevezte. Noha elutasították azt a baloldali követelést, hogy a volt kiskgazda miniszterelnök büntetőjogi felelősségrevonása kérdésében állást foglaljanak, a közársaság-ellenes összeesküvésért - a korábbi pártállásponttal ellentétben - vállalták a politikai felelősség odiumát. A kommuniké leszögezte, hogy a nyugatbarát külpolitikai orientációval szemben, az FKgP szorosabbra kívánja fűzni a szovjet-magyar kapcsolatokat. Külön politikai programot a baloldali pártvezetőség nem adott, hanem

kitartott a "békési program", az abban körvonalazott mérsékelt paraszti-kispolgári demokrácia mellett. De nemcsak a parasztság társadalmi-gazdasági felemelését, életszínvonalának javítását, az ország dolgaiba való beleszólása jogának biztosítását ígérte, hanem változatlanul vállalta a kispolgárság érdekeinek képviselését is. Dobiák ösztönözte és mély meggyőződéssel kötelezték el magukat a koalíció, a Kommunista Párt és a többi baloldali pártokkal való együttműködés mellett. "Telve vagyunk reménységgel, hogy oly sok nehéz válság után feladatunkat a munkásság két nagy pártjával és a Nemzeti Parasztpárttal most már testvéri egyetértésben teljesíthetjük. Erőnket a legtisztább szándékkal ajánljuk fel az együttműködésre" - hangoztatta a nyilatkozat. Az FKGP új irányító testülete egyértelműen elhatárolta magát a magyar demokrácia jobboldalától, nem hagyott kétséget afelől, hogy a konzervatív polgári ellenzék a népi demokrácia és a parasztság ellenségének tekintti: "Ha volnának pártok vagy csoportok a magyar politikai életben, amelyek a lezajlott súlyos események után szabad prédának tekintenék a Független Kiszegzda pártot és annak közéleti birtokállományát, keservesen csalódnak számításaikban. Nem fogunk megalkudni a reakció semmiféle válójával, és ha valaki létünkre tör, kemény parasztökleink erejével találja magát szemben."⁴¹

A Guba Mihály által ismerttetett közleményben körvonalazott politikai vonal, amely látnivalóan mind a Baloldali Bloknak, mind az "alkotmányvédő" kiszegzapárti jobboldalnak taktikai engedményt tett, nem szakított teljesen a nagyferenci politikával, maradt bizonyos folytonosság.

Az FKgP stratégiai célját változatlanul paraszti-kispolgári demokrácia megvalósítása képezte, bár annak Dobiék által vallott modellje demokratikusabb volt s következetesebb törekedlenes vonásokkal rendelkezett, mint akár Nagy Ferenc akár B.Szabó elképzelése. Továbbra is kiálltak a magántulajdon fenntartása mellett, de elsősorban a dolgozó kisemberek tulajdonának oltalmát ígérték, s elutasították a nagytőke védelmét.⁴² Hirdették, hogy a szabad kistőkés vállalkozásnak, s az árutermelés és pénzgazdálkodás polgári formáinak nem szabad teljesen eltűnniük. Dobiék nem mondtak le a polgári érdekek képviseléről, s nem szakítottak teljesen a különböző, részben egymással szembenálló társadalmi osztályokat és rétegeket tömörítő "gyűjtő-párt" koncepciójával, annak ellenére, hogy az FKgP-t elsősorban a parasztság osztályszervezetének tekintették. Új mozzanat a kisközélet politikában a korábbi kettős külpolitikai orientáció felszámolása, a munkásosztályhoz és pártjaihoz, valamint a Nemzeti Parasztpárthoz való viszony rendezése, s a munkásparaszt szövetség vállalása. Mindez azt jelentette, hogy a Kisközletpárt politikájában nagyon jelentős változások kezdődtek, de gyökeres fordulat nem játszódott le.

Az FKgP Politikai Bizottsága, amely komoly engedményeket tett a gazdagparaszti jobboldal javára, a belső ellentétek miatt csak nagy nehézségek árán tudta érvényesíteni akaratát. A Guba-féle nyilatkozat, főleg Nagy Ferencék megbélyegzése, ismét óriási felzudulást okozott a pártban, s ráadásul Dobiék elkövették azt a taktikai hibát is, hogy arról előzőleg a képviselőcsoportot nem tájékoztatták. A parlamenti frakció ülésén Dobi István igyekezett a felzak-

latott képviselőket megnyugtadni, de nem sok sikerrel. Bencze Imre, aki szintén az "alkotmányvédők" köréhez tartozott, rendkívül durván rátámadt azokra, akik a párt nemzetgyűlésben elhangzott közleményét szövegezték, és fegyelmi bizottság elé állításukat követelte. A párt elnöke elkeseredetten volt kénytelen beismerni: "... a képviselőcsoport a legteljesebb bizalmatlansággal viseltetik a Politikai Bizottság iránt, s az iránt a pártvezetőség iránt, amely ezidőszert a pártközpontban működik."⁴³

A kisgazdapárti felsővezetés támogatta a Dinnyés-kormányt és egyetértett programjával. Dobi István június 5-én mondott rádióbeszédében bejelentette, hogy a Kisgazdapárt helyesli a 3 éves terv bevezetését, a bankok államosítását és hozzájárul a Tervhivatal és a Terv Tanács felállításához.⁴⁴ Ezen intézkedéseknek a párttal való elfogadtatása azonban nem ment harc nélkül.

Dinnyés Lajos miniszterelnök 1947 június 9-én a kisgazdapárti képviselőtestület elé terjesztette kormányának programját, amelynek középpontjában a 3 éves terv törvényerőre emelése, a nagybankok államosítása és egy sor más fontos gazdasági és szociális intézkedés szerepelt. A vitában felszólaló Nyirjessy Sándor, Fehér megyei képviselő, a helyi jobboldal vezéralakja, akinek munkás- és parasz ellenes kirohanásai miatt a munkáspártok nem egyszer tiltakoztak, élesen támadta a kormányprogramot. A 3 éves tervvel szemben megismételte szinte valamennyi régi kisgazdapárti ellenérvet. Kifogásainak lényege az volt, hogy az államosítások azért károsak, mert a szocialista erők, mindenekelőtt a Kommunista Párt tömegbefolyását és hatalmát fog-

ják növelni.⁴⁵ A parlamenti frakció azonban anélkül, hogy érdemi vitát nyitott volna a politikai kényszerűség és a belső kompromisszumok hatására, elfogadta a Dinnyés-kormány munkatervét, és hozzájárult a vezető pénzügyi intézetek, a tőkés gazdálkodás irányító szervei államosításához.

Mindezek ellenére a kormányprogram feletti nemzetgyűlési vitában Filó Sámuel alelnök, a párt hivatalos szónoka, bár magáévá tette a kormány munkatervét - a képviselőcsoport hangulatát kifejezve - súlyosan bírálta azt; hiányolta a magántulajdon melletti határozottabb kiállást; erősen kifogásolta a mezőgazdaság háttárbeszorulását, és ismét sürgette a paraszti érdekképviselet kérdésének megoldását.⁴⁶

Ujabb erőpróbára került sor a 3 éves terv törvénybeiktatásakor. Dinnyés 1947 június 27-én beterjesztette a tervgazdálkodás bevezetésére vonatkozó törvényjavaslatot, és megtárgyalására a sürgősség kimondását kérte. A Függetlenségi Front polgári ellenzéke azonban - időhúzás céljából - ellenindítványt tett. Szavazásra került sor. A kormány előterjesztése ugyan megkapta a kétharmados többséget /102:47/, de a baloldali politikai körökben nagy visszatetszést szült, hogy a kiskgazdapárti képviselők egy csoportja Sulyokékkal és a pártonkívüli képviselőkkel együtt a kormány ellen szavazott, míg mások a szavazás előtt sietve elhagyták az üléstermet. A kétharmados többséget is csak másodszorra, az elnöklő Kossa István határozott felszólítására sikerült megszerezni.⁴⁷ A kiskgazdapárti jobboldal akciói ezzel nem értek véget. A munkáspártok a 3 éves gazdasági program végrehajtásához a kormány számára külön felhatalmazást kívántak.

tak biztosítani, amivel az FKGP nagy része nem értett egyet. A kisgazdapárti törvényhozók tüntetően távolmaradtak a parlament gazdasági és jogi bizottságainak június 30-i közös üléséről, ahol a felhatalmazási törvényjavaslat felett kellett döntenie, a 42 politikus közül mindössze 3-an jelentek meg. Bencze Imre még egyszer megpróbálkozott azzal, hogy a 3 éves terv törvénybeiktatását megtorpedózza. Az eredeti javaslattal szemben, amely indítványozta a felhatalmazás megadását a kormány számára, felvetette: válasszák ketté az előterjesztésben foglaltakat, előbb a 3 éves tervet iktassák törvénybe, s csak azután ruházzák fel a minisztertanácsot a rendeleti uton való kormányzás jogkörével. Bencze javaslatait azonban a baloldali pártok elvetették.⁴⁸ Az FKGP Politikai Bizottsága ilyen előzmények után arra számított, hogy a parlamenti csoport nem fogja elfogadni a terv-javaslatot és az azzal összefüggő módosított felhatalmazási törvényjavaslatot s arra készült, hogy felveti a bizalmi kérdést és egyenkénti szavazást kér. Erre azonban nem került sor, mert B. Szabóék a munkáspártok figyelmeztetésére visszavonultak s a képviselők megszavazták a törvényjavaslatokat.⁴⁹

A Dobi-Implom féle pártvezetés külpolitikai kérdésekben is igyekezett követni a kormánykoalíció vonalát. A Kisgazdapárt a Nagy Ferenc ügyében történt szovjet-amerikai jegyzékváltással kapcsolatban - az 1947 márciusi magatartásától eltérően - nyilatkozatot tett amelyben visszatámasztotta a nyugati nagyhatalmak álláspontját, s joggal hangsúlyozta, hogy a Dinnyés kormány megalakulása az alkotmányos keretek között zajlott le, s - formálisan -

az FKgP-nek a kormányzati hatalomban való részesedése nem változott.⁵⁰ Noha a kisgazdapárti körök is szimpatizáltak azzal a gondolattal, hogy Magyarország vegyen részt a Marshall-segély ügyében összehívandó párizsi értekezleten, de amikor a Szovjetunió lemondta részvételét, Magyarország külpolitikai érdekeit figyelembe véve, elutasították az amerikai nagytőke gazdasági expanzióját elősegítő pénzügyi támogatás elfogadását.

A Kisgazdapárt irányítóinak tehát nagy erőfeszítések árán sikerült érvényre juttatniuk koalíciós politikájukat, s hozzá tudtak járulni a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztését szolgáló legfontosabb feladatok megoldásához. A párton belüli helyzet azonban a B.Szabó vezette "alkotmányvédőkkel" kötött megállapodások ellenére alig javult, sőt az ellentétek tovább növekedtek, Dobiéknak újabb személyi és szervezeti engedményeket kellett tenniük. Rácz Lajos az FKgP helyettes főtitkára, a pártvezetőséggel szemben kialakult bizalmatlanság, s meggyéjének vele való elégedetlensége miatt kénytelen volt lemondani új tiszttségéről és a PB tagságáról.⁵¹ Bár a B.Szabóékkal kötött egyezség alapján Dobiék eltekintettek a pártnak a reakciós elemektől való megtisztításától, a Baloldali Blokk követelésére néhány, a koalícióval szembenálló kisgazdapárti képviselő ellen fegyelmi eljárást indítottak. A Politikai Bizottság felszólította az érintetteket, hogy lépjenek ki a pártból, ők azonban nem voltak hajlandóak önként távozni. A fegyelmi bizottság, amely baloldaliakból állt, visszakereszt: az 5 politikus közül mindössze kettőt zárt ki, míg Dubay Istvánt, Vócsa Ferencet, Pásztor Tamást, a kis-

Előkészületek a nemzetgyűlés ülésválasztásáról
gazdapárti, jobboldal hangadóit felmentette az indokolt vádak alól.⁵² Az "alkotmányvédőknek" tett engedményt jelentette az is /s mint később kiderült, súlyos taktikai hiba volt/, hogy Pártay Tibort visszavették a pártba.⁵³ A pártvezetőségnek mindössze annyit sikerült elérnie, hogy keresztülvitte a nagyválasztmány összehívásának elhalasztását, de kénytelen volt beleegyezni abba, hogy június 21-ét követő három héten belül az értekezletet meg kell tartani.⁵⁴ Julius elején azonban napirendre kerültek a választási előkészületek, s az tovább mélyítette a párton belüli ellentéteket.⁵⁵ A Függetlenségi Fronton belüli erőviszonyok megváltoztak, a baloldali szervezetek társadalmi-politikai befolyása, ha nem is egyforma mértékben, de megnőtt. A nemzetgyűlés politikai összetételében is eltolódások következtek be, az FKgP elvasztotta abszolút többségét.⁵⁶ A törvényhásadás munkája egyre nagyobb nehézségekkel és állandó politikai botrányok kísérte folyt. A politikai és kormányzati hatalom belső ellentmondásossága bizonyos mértékig változatlanul fennállt: amíg a Dinnyés-kabinet a koalícióban az FKgP bal-szárnyának a támogatásával többségben volt, addig a parlamentben másképp nésként állt a helyzet, az FKgP "alkotmányvédő" jobbszárnya Sulyokékkal, Pfeifferékkal s más kisebb csoportokkal együtt viszonylagos többséggel rendelkezett. Tehát formálisan előállhatott egy olyan helyzet, hogy a konzervatív polgári ellenség a Magasdapárt nagy részének támogatásával lezavazza a kormányt és a socialista pártok képviselőit.⁵⁷ /A 418 parlamenti képviselő-

Előkészületek a nemzetgyűlés újjáválasztására:
a választási blokk megalakítása és a választó-
jogi törvényjavaslat elfogadása

Az 1947 tavaszi események, különösen a május végi fordulat, jelentős hatást gyakoroltak a politikai életre, s a néptömegek magatartására. A felszabadulás után kialakult párpolitikai struktúra, amely a Szabadságpárt zászlóbontásával már 1946 őszén megbomlott, a Pfeiffer vezette pártonkívüliek csoportjának létrejöttével tovább oszlott. A Függetlenségi Fronton belüli erőviszonyok megváltoztak, a baloldali szervezetek társadalmi-politikai befolyása, ha nem is egyforma mértékben, de megnőtt. A nemzetgyűlés politikai összetételében is eltolódások következtek be, az FKgP elvesztette abszolút többségét.⁵⁵ A törvényházás munkája egyre nagyobb nehézségekkel és állandó politikai botrányok közepette folyt. A politikai és kormányzati hatalom belső ellentmondásossága bizonyos mértékig változatlanul fennállt: amíg a Dinnyés-kabinet a koalícióban az FKgP bal szárnyának a támogatásával többségben volt, addig a parlamentben némiképp másként állt a helyzet, az FKgP "alkotmányvédő" jobbszárnya Sulyokékkal, Pfeifferékkal s más kisebb csoportosulásokkal együtt viszonylagos többséggel rendelkezett. Tehát formálisan előállhatott egy olyan helyzet, hogy a konzervatív polgári ellenzék a Kisgazdapárt nagy részének támogatásával leszavazza a kormányt és a szocialista pártok képviselőit.⁵⁶ /A 418 parlamenti képviselő-

ből 160-an tartoztak a baloldali pártokhoz, s ha az FKGP balszárnyát is /kb. 30-40 főt/ ideszámítjuk, a parlamenti erők megoszlása: kb. 218-200, a jobboldal javára./

A hagyományos kiskazdapárti vezető réteg szétverése nem lezárta a magyar népi demokrácia politikai válságát, nem új erőegyensúlyt hozott létre, hanem egy újabb kritikus szakaszt nyitott meg: a hatalomért vívott harc döntő periódusát. Az 1947 május végi fejlemények - ideértve Dobiák uralomra jutását is - csak a kormánykoalíció felső szintjén jelentettek fordulatot, lent a néptömegek és a középrétegek körében alig. Az ország közhangulata 1947 tavaszán, kora nyarán kétségkívül változott, a politikai ellentétek nagyobbak lettek, a polarizáció növekedett. Mindez elkerülhetetlenül szükségessé tette, hogy a demokratikus pártok, még a parlamenti ciklus lejárta előtt, a néptömegekhez forduljanak törekvéseik támogatása érdekében, s új választásokat követeljenek.

A baloldali pártok a választások kiírását illetően egyetértettek.⁵⁷ Abban is közös volt a felfogásuk, hogy a népi demokrácia továbbfejlesztéséhez, a 3 éves terv végrehajtásához meg kell teremteni az alkotmányos alapot és a megfelelő politikai erőviszonyokat. Nemcsak konszolidálni kell a munkásosztály és szövetségesei által elért politikai eredményeket, hanem tovább kell szélesíteni a haladó erők tömegbefolyását, s egyúttal újabb csapást kell mérni a volt uralkodó osztály maradványaira, ideológiai-politikai befolyásukat tovább kell korlátozni. A tekintetben sem volt nézeteltérés közöttük, hogy mindez a belpolitika hagyományos kereteinek széttörését, a kiskazdapárt társadalmi-politikai

helyzetének átalakítását teszi szükségessé. Az általános elgondolásokon túlmenően az egyes baloldali pártok közvetlen célkitűzései azonban eltértek egymástól.

A Magyar Kommunista Párt a gyakorlati politikájában 1947 április-május folyamán kezdődött fordulattal összhangban a választásokat a politikai hatalom kérdésének eldöntéséhez szükséges "kedvező körülmények stratégiai előkészítése" második lépcsőfokának tekintette. A kommunista vezetés azt akarta elérni, hogy a koalíció, munkásegységfront és a munkás-paraszt szövetség fenntartásával egyidejűleg az MKP legyen a munkásosztály vezető politikai szervezete s egyben a magyar közélet második legnagyobb pártja /akkor az FKgP visszaesésének mértéke még nem látszott/, tömegbefolyása, népszerűsége növekedjék.⁵⁸ A választások megrendezését, tehát az osztályharc területének kijelölése az adott helyzetből logikusan adódott, s visszatérést jelentett az alkotmányos politikai eszközökhöz.

A Szociáldemokrata Párt a választások kérdésében közvetlen társadalmi-politikai helyzetéből indult ki, s célkitűzéseit is a mindennapi érdekei határozták meg. A munkásosztály tradicionális pártja, amely ekkor már többé-kevésbé világosan látta, hogy előbb-utóbb a két szocialista párt is meg kell mérkőzzön egymással, igyekezett saját hadállásait és tömegbefolyását növelni. A szociáldemokrata vezetők azt akarták elérni, hogy az SZDP legyen a munkásosztály vezető politikai szervezete s a közéletben az FKgP után a legnagyobb politikai intézmény, sőt esetleg azt is előzze meg.⁵⁹ A választásoktól

nemcsak a koalíción, hanem a munkásosztályon belüli erőviszonyok tisztázását is várták; azt remélték, hogy egy választási győzelemmel a tarsolyukban követelésekkel léphetnek fel, s növelhetik hatalmi befolyásukat. Terveiket arra alapozták, hogy az 1947 tavaszán lezajlott politikai harcok, s a 3 éves terv napirendre kerülése hatására a városi kispolgárság, az értelmiség, a polgári bürokrácia körében kibontakozó politikai átrétegződés következtében a párt - főleg Budapesten és néhány vidéki nagyvárosban - megerősödött, a közhangulat kezdett feléje fordulni. Június-július folyamán azonban még nem lehetett látni pontosan, hogy milyen mértékű a szociáldemokrata mozgalom térnyerése, a jobboldali vezetők, sőt bizonyos mértékig még Szakasits is, valójában illúziókban ringatták magukat, túlértékelték erejüket és befolyásukat, lehetőségeik objektíve korlátozottabbak voltak, mint hitték.

A Nemzeti Parasztpárt, amely 1947 április-májusában politikailag és szervezetileg megerősödött, tevékenysége fellendült, tömegbefolyása növekedett, szintén komoly tervekkel indult. Elő akarta segíteni a FKgP borulását s felelevenítve régi vágyát: nagy-párttá akart lenni, amelynek szava lehet a nép dolgainak intézésében. Azt remélte, hogy mandátumai számának gyarapodásával egyenes arányban nő majd az ország irányításában való részvétele.⁶⁰

A Független Kisgazdapártban a választások kérdése körül ismét rendkívül éles harc bontakozott ki. Az értelmiségisze-gényparashti baloldal helyeselte és támogatta a választások kiírását. Függetlenül attól, hogy sejtette, a kis-

Időközben a Kisgazdapárt társadalmi bázisát alkotó osztály-

lyok és rétegek politikai és szervezeti megosztása érdekében a Kiszegazdapárti mozgalom veszíteni fog, mégis úgy vélte: a továbbhaladáshoz, a belső megújuláshoz a néptömegek véleménye nélkülözhetetlen, s abban reménykedett, hogy a választásokon való részvétel megnyithatja a felemelkedés útját. A B.Szabóék vezette "alkotmányvédők" ezzel szemben a leghatározottabban ellenezték a választások kiírását, mert attól tartottak, hogy az politikai halálukat fogja jelenteni. A Kiszegazdapárt állásfoglalása így váratott magára.

A magyar uralkodó osztályok maradványának nyugatbarát politikai csoportjai körében a választások gondolata nem örvendett nagy népszerűségnek; tudták, hogy az adott politikai körülmények, a baloldal hatalmi túlsúlya kedvezőtlenek számukra, s ezért szerették volna a politikai erőpróba megrendezését elhalasztani. Amellett kardoskodtak, hogy a népképviselői szervek újjaválasztását a békeszerződés életbelépte /1947 szeptember 15/ után tartsák meg, de akkor is csak abban az esetben, ha a szovjet csapatok már elhagyták Magyarországot.⁶¹

A nemzetgyűlési választások megrendezésének módját illetően mind a koalícióban, mind a Baloldali Blokk pártjai körében jelentős nézeteltérések keletkeztek. A kommunisták azt javasolták, hogy - romániai példára - az egymás közötti feszültséget és a verseny szellemet csökkentendő s a jobboldali erők elleni egységes fellépést biztosítandó, a demokratikus pártok kart-karbaöltve induljanak a választásokon, s ne csupán formális szövetséget kössenek, hanem közös jelölteket állítsanak. Ezzel egyidejűleg a Kiszegazdapárt társadalmi bázisát alkotó osztá-

lyok és rétegek politikai és szervezeti megosztása érdekében támogassák új pártok indulását. Az MKP vezetői június elején - félhivatalosan - közölték elképzeléseiket a pártvezérekkel, s 22-én nyilvánosságra hozták a választási blokk tervét.⁶² Néhány nappal később azonban, szövetséges társai reakcióinak láttán a párt módosítani volt kénytelen álláspontját s a hozzájuk küldött június 26-i levelében már azt az elgondolást fejtette ki, hogy a szervező politikai erők megtartanak szervezeti önállóságukat, s külön lajstromot állítanak fel.⁶³

A Kisgazdapárt a választási szövetség dolgában a nyilvánosság előtt nem mondott véleményt. A pártvezetőség kezdetben hajlandóságot mutatott arra, hogy elfogadja az MKP-nak a választásokkal kapcsolatos eredeti elképzeléseit, beleértve a képviselőjelöltek közös ajánlását is.⁶⁴ Sőt a Forum-csoport azt a gondolatot is felvetette, hogy a párt egésze vagy baloldala külön tagozatként lépjen be a Baloldali Blokkba. A demokratikus erőkkel való szorosabb összefogás mindkét formája, de különösen a marxista pártok és az NPP szövetségéhez való csatlakozás az Országos Központban hatalmas felzudulást okozott, lényegében az egész képviselőtestület ellene foglalt állást. A jobboldali vezetők kijelentették, hogy ha a Politikai Bizottság kezdeményezésére a párt egy része szervezetileg csatlakozik a Baloldali Blokkhoz, akkor a párttagság fenntartásával - Sulyokékkal és a pártonkívüliekkel összefogva - Polgári Blokkot alakítanak.⁶⁵ A pártvezetőség ismét kénytelen volt visszavonulni s felülvizsgálta korábbi álláspontját. Az FKgP Politikai Bizottsága és koalíciós partnereinek át-

nyújtott memorandumában visszatért ahhoz a korábbi javaslatához, hogy a Baloldali Blokkot oszlassák fel, és állítsák helyre a Függetlenségi Front régi formáját, amelyben az FKgP egyenrangú félként foglalhatna helyet, s az alkossa a közös választási frontot a polgári jobboldal ellen, de oly módon, hogy mindegyik résztvevő megtartaná szervezeti önállóságát, s a szavazatok arányában részesedne a mandátumokból. Ezzel egyidejűleg sajtókampányt indított az FKgP Függetlenségének és önállóságának fenntartása mellett.⁶⁶

A parlamenti frakció június 24-i ülése azonban nem tudott határozni a választások és a választási blokk dolgában, a döntést július 2-re halasztották. Az FKgP Politikai Bizottsága - időhuzás céljából - felajánlotta az MKP-nak: kezdjenek pártközi tárgyalásokat a választási szövetség létrehozásáról. Hogy a párton belüli helyzet teljesen fel ne boruljon a bal- és a jobboldal között kompromisszum született: Ortutay Gyula és környezete lemondott a Baloldali Blokkal kapcsolatos terveiről, a pártvezetőség hozzájárult az országos vezetőség összehívásához. B.Szabó és csoportja viszont visszavonta a paraszt-direktóriumra és a polgári blokkra vonatkozó javaslatait. Július 2-án a képviselőcsoport elhatározta, hogy a nagyválasztmányt 18-ára összehívják.⁶⁷ A kompromisszum B.Szabóéknak kedvezett hiszen elérték alapvető céljukat. Ezzel szemben a választások megtartása veszélybe került: ha Dobiékat megbuktatják, s az új kiszagdapárti vezetés nem egyezik bele a választások kiírásába, a népképviselői szervek megújítását el kell halasztani, vagy újabb politikai harcot kell indítani

elfogadtatásáért. A demokratikus erők választási összefogásának megalakítása ezzel elődázódott.

A pártszövetség megkötése a választási rendszer kialakításának egyik jelentős részét képezte, de sokkal fontosabb volt, s a Függetlenségi Frontban résztvevő politikai szervezeteket is jobban foglalkoztatta, az a kérdés, hogy a nemzetgyűlés, újjáalakítása hogyan, milyen választójog alapján történjék. Abban egyetértettek, hogy új választójogi törvényre nincs szükség, az 1945 VIII.tc. alapján véve megfelelő a népi demokratikus erők és a dolgozó osztályok érdekeinek, a szavazók körének megállapítása tekintetében azonban komoly összeütközésekre került sor.

A Magyar Kommunista Párt az 1945-ös választások s a népi demokratikus átalakulás kétéves politikai tapasztalatain okulva, ugyanakkor eltulozva egy esetleges horthysta restauráció veszélyét, s lebecsülve a néptömegek harckészségét, demokratikus öntudatának erősödését, az aktív és passzív választójoggal rendelkezők körének számottevő szűkítésére törekedett: ki kívánta zárni a politikai jogok gyakorlásából mindazon társadalmi csoportokat, amelyek egy szélsőjobboldali fordulat társadalmi bázisát alkothatnák. Ennek következtében az a választójogi törvénytervezet, amelyet a kommunista vezetés alatt álló belügyminisztérium készített, az 1945 VIII.tc-hez képest számos lényeges módosítást tartalmazott. Az új intézkedések szerint nemcsak azok nem választhatnak, akik az ellenforradalmi rendszer nyilas-fasiszta szervezeteinek tagjai, az egykori kormánypártok vagy jobboldali egyesületek vezető tisztségviselői, képviselői, képviselő-jelöltjei voltak, hanem

azok sem, akik e szervezetek, akár országos, akár helyi választmányaiban résztvettek. Hasonlóképpen nem rendelkeznek választójoggal többek között a politikai okokból B-listázottak, az internáltak s a nyugdíjrendezés során nyugdíjvesztésre ítélték. A választhatóságból kizárták az egykori jobb- és szélsőjobboldali pártok képviselőit, s azokat, akik a "fajvédő" titkos szervezet, a Magyar Község tagjai voltak, vagy kitelepítésre ítéltettek. Az MKP a konzervatív polgári erők közéleti szereplését nemcsak a választójog szűkítésével igyekezett korlátozni, hanem egyéb adminisztratív akadályokat is fel kívánt állítani. Ezek közül a legjelentősebb a törvénytervezetnek az a pontja volt, amely az új pártok indulását és a képviselők fellépését bizonyos számú előzetes ajánlás megszerzéséhez kötötte. Az ajánlás bevezetésével azt akarták megakadályozni, hogy nehogy túl nagy számban jelenjenek meg a kommunista-ellenes jobboldali csoportok a közélet küzdőterén, s ezzel a politikai mezőny ne aprózódjon túlságosan szét. Ezzel egyidejűleg, az MKP igyekezett a választójogi rendszerbe olyan biztosítékokat is beépíteni, amelyek túl szoros eredmény vagy nem jelentős jobboldali fölény esetén, a kormánykoalíció számára olyan előnyöket nyújtanak, amelyekkel az esetleges hátrányos helyzetet a maguk javára fordíthatják. A törvénytervezet kimondta, hogy ha a választási szövetségre lépett pártok szavazatai elérik az országban leadott össz-szavazatok 60%-át, akkor az országos lajstromon szétsz tandő mandátumok 80%-át a koalíció tagjai kapják, ha viszont országosan 70%-ot sikerül elérniük, akkor megkapják valamennyi, az

országos listán szétosztható mandátumot.⁶⁸

A kommunistáknak az 1945:VIII.tv. kiegészítésére vonatkozó javaslatait sem az FKgP Politikai Bizottsága, sem az "alkotmányvédők" befolyása alatt álló képviselőcsoport nem fogadta el, s abban állapodtak meg, hogy a törvénytervezetet mindkét szerv megtárgyalja, és igyekeznek közös álláspontot kialakítani. A parlamenti frakció egy bizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy az új jogalkotással összefüggésben felmerült észrevételeket foglalja össze, és ha kell, új tervezetet dolgozzon ki. B.Szabóék a választások elődázása érdekében a választójogi törvény jelentős módosítását, s ha az nem sikerül, elfogadásának megakadályozását akarták elérni, s nagy nyomást gyakoroltak a pártvezetőségre.

A Kisgazdapárt Politikai Bizottságának és képviselőcsoportjának külön-külön kidolgozott álláspontja - jelentékeny árnyalati különbségektől eltekintve - alig tért el egymástól. A vezető kisgazdapárti körök elsősorban azt kifogásolták, hogy a törvényjavaslat ki kívánja zárni a volt kormánypártok, főleg a MÉP helyi választmányi tagjait a politikai szabadságjogok gyakorlásából. Ugyanis azok tehetősebb paraszti rétegek, az állami bürokrácia alsóbb csoportjai, s a falusi értelmiség egy része, amelyekből a felszabadulás előtt a MÉP vidéki választmányi tagjai kikerültek, a háború után csaknem kizárólag a Kisgazdapártban helyezkedtek el, számos községben a helyi szervezet vezetését is kezükbe ragadták, vagy ha ez nem sikerült, befolyásuk tartósan éreztette hatását. E társadalmi rétegek kizorítása a politikai életből azzal a veszéllyel fenye-

getett, hogy az FKgP vidéki vezető garniturája megtizede-
lődik, a szervezetei bomlásnak indulnak, nem is szólva
arról, hogy az országos vezetőség nem keveset a társadalmi
csoportokból származók közül jelölni akar. Dobiék azt ja-
vasolták, hogy a betiltott reakciós szervezeteknek csak
központi és vármegyei választmányi tagjait zárják ki, s
a helyieket - ahol a módos parasztság inkább érintve volt -
ne. A pártvezetőség módosítani kívánta az internáltakra vo-
natkozó intézkedéseket is. A törvényjavaslat értelmében
elvesztették volna a választójogukat azok a kisgazdapárti
parasztvezetők, akik 1945 tavaszán, a kezdeti időszakban,
okkal-ok nélkül összeütközésbe kerültek a demokratikus
rendőrséggel. Bár ezek száma nem volt jelentős, de mivel
épp azon helyi aktivisták közül kerültek ki, akikre szá-
mitottak, az FKgP PB azt indítványozta, hogy csak azoknak
ne adjanak szavazati jogot, akiket 1946 március 23-a,
a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény élet-
beléptetése után internáltak. A polgári bürokrácia még
mindig jelentős befolyásról tanuskodik, hogy a párt sikra-
szállt azokért a tisztviselőkért, akiket 1945-ben felté-
tel nélkül igazoltak, függetlenül attól, hogy később
B-listára kerültek, vagy u.n. "nyugatosok" voltak. Dobiék
felvetették, hogy a törvényjavaslat tegye lehetővé, hogy
ne csak a MÉP-nek, hanem Gömbös pártjának, a NEP-nek egy-
kori képviselői is választhatók legyenek, ill. csak olyan
korlátozásokat tartsanak fenn, amelyeket az 1946-os
összeférhetetlenségi törvény előir. /E javaslat értelmé-
ben Sulyokék ismét mandátumhoz juthattak volna./ A kisgaz-
da vezetők támadták a választási bíróság törvényjavaslatban

körvonalazott rendszerét; követelték, hogy az elnöknek ne legyen szavazati joga, nehogy hatáskörével visszaélve megrövidítse a választók névjegyzékét. Átvették a jobboldali ellenzék ama követelését, hogy a mentelmi jogot terjesszék ki az új nemzetgyűlés összeültéig, hogy ezáltal a szabad agitáció biztosítva legyen a népi demokráciával szemben álló polgári politikusok számára. Tiltakoztak az ajánlási rendszer és a "választási prémium" bevezetése ellen. A Kisgazdapárt tehát nem kívánta megreformálni az 1945-ös választójogot, meg akarta menteni azokat a középosztálybeli és gazdagparaszti rétegeket, amelyeket az MKP ki kívánt zárni a közéletből. Dobiék ezzel azonban - akaratlanul - az egész polgári jobboldal érdekeit is védték.⁶⁹

A kormánykoalíció egységes választójogi álláspontjának kidolgozása elég vontatottan haladt. A július 8-i pártközi értekezlet gyakorlatilag eredménytelenül végződött. Dobi Istvánék azt kérték, hogy 48 órával halasszák el a tárgyalások megkezdését, mert az FKgP még nem készült el a maga álláspontjának kidolgozásával. A 10-i megbeszéléseken Pongrácz Tibor ismertette ugyan a képviselőcsoport véleményét, de a kisgazdapárti küldöttség felhatalmazása híján a koalíciós partnereknek konkrét tárgyalásokba nem sikerült bocsátkozniuk. Az érdemi eszmecserére csak 12-én került sor, azután, hogy átadták az FKgP PB feljegyzéseit, amely körvonalazta a kisgazdák választójogi elképzeléseit.

A tanácskozások rendkívül feszült légkörben folytak. A két munkáspárt együttesen lépett fel a Kisgazdapárttal szemben. Rákosi Mátyás nagyon durván lerohanta a kisgazda-

párti vezetőket, javaslataikat "felháborító"-nak és "elfogadhatatlan"-nak minősítette, tudatos fasiszta mentéssel, s a munkások politikai jogainak szándékos megrövidítésével vádolta őket. A megváltozott politikai erőviszonyok között, lényegesen gyengébb pozícióban, az FKgP már nem tudta érvényesíteni akarátát, s a megszeppent kisgazdapárti megbizottak szinte valamennyi kérdésben meghátráltak. A MÉP választmányi tagok kizárásának nagy vihart kavart dolgában a baloldali erők álláspontja győzött, a kisgazdák csupán annyit értek el, hogy indokolt esetben az Országos Nemzeti Bizottság megadja a választójogot olyan volt választmányi tagoknak, akiknek demokratikus magatartásához kétség nem fér. Az internáltakat illetően is az eredeti szövegezés maradt meg, azzal a kiegészítéssel, hogy az, akiről kiderül, hogy letartóztatásán nem volt politikai oka, megtarthatja választójogát. Az immunitás kiterjesztéséről a szocialista pártok hallani sem akartak. A prémium-rendszer az FKgP számára is előnyös volt, így azt végül is magukévá tették; a B-listázások kizárásában és más kisebb jelentőségű kérdésekben Dobiék beadták a derekukat. A törvényjavaslat néhány pontja még így is függőben maradt, ezeket Tildy elé utalták.⁷⁰

A köztársasági elnök, aki Rákosi Mátyás szerint a "legnagyobb felháborodással" értesült az FKgP Politikai Bizottságának a választási törvényjavaslat ellen emelt kifogásairól, szembefordult a kisgazdapárti vezetők követeléseiivel és a munkáspártok álláspontját támogatta. Tildy közreműködésével a koalíciós partnerek megállapodtak abban, hogy a horthysta kormánypártok egykori képviselői nem juthatnak be az új nemzetgyűlésbe, tehát Sulyokék nem kaphatnak mandátumot. Közös ne-

vezőre jutottak az ajánlási rendszert illetően, s úgy határoztak, hogy a választói korhatárt nem emelik fel, az 20 év marad.⁷¹

A választójogi törvényjavaslat, 1945-höz hasonlóan, kompromisszum eredménye volt, de a kétévvvel korábbiakhoz képest most a Kiszgazdapárt tette a nagyobb engedményeket. Az MKP keresztül tudta vinni akaratát, és egyetlen lényeges kérdésben sem kellett meghátrálnia. A Minisztertanács az 1945:VIII.tc. novelláris kiegészítését 1947 június 15-én kisebb stiláris módosításokkal elfogadta, s másnap, Rajk László belügyminiszter a parlament elé terjesztette.

A Tildynél folytatott tanácskozásokon, a választójogi törvényjavaslat mellett, további fontos megállapodások születtek. A kiszgazda pártvezetőség miután súlyos vereséget szenvedett a választójogi vitákban, nem halasztgathatta tovább állásfoglalását a választási blokk kérdésében, s igent mondott az MKP javaslatára. Kisebb nézeteltérések alakultak ki a választások időpontjának kijelölésénél: az MKP augusztus 24-én akarta szavazását megejteni /azért viszonylag ilyen korán, hogy minél kevesebb idő jusson a jobboldali erők szervezkedésére/, az SZDP és az FKGP viszont szeptember végén szerettek volna választani. Végül is úgy határoztak, hogy augusztus 31-e legyen az időpont.⁷² E döntésekkel a választások előkészítésének szakasza lezárult, visszavonhatatlanná vált: a politikai pártok a nép ítélőszéke elé állnak.

A nemzetgyűlési választások előkészítésével kapcsolatos pártközi tárgyalások előrehaladása s a nagyválasztmány közelgő ülése újabb lendületet adott a Kiszgazdapárton

belül szervezkedő jobboldali köröknek. Miután a választójogi törvényjavaslatot nem sikerült előzetesen saját követeléseik elfogadtatásával módosítani, a B.Szabó vezette "alkotmányvédő" csoport elhatározta, hogy megkísérli megbuktatni a Dobi-Implom irányította pártvezetőséget, hogy félreállításával megakadályozza az új jogszabály elfogadását.⁷³ Amennyiben ez nem sikerül /amivel azért számolt/ úgy döntött, kilép a pártból, s Sulyokékkal és Pfeifferékkal karöltve, egy nagy jobboldali politikai szervezetet hoz létre. Ezen elgondolások realizálása első lépéseként - a pártvezetőség megkérdése nélkül, s így felmondva a korábbi kompromisszumokat - B.Szabóék Szigetvárra nagygyűlést hirdettek meg, s mozgósítani kezdték a konzervatív beállítottságú kisközpárti és a pártunkivüli politikusokat. Itt akarták kibontani az ellenzéki zászlaját, és demonstrálni szembenállásukat nemcsak a Kisközpárt vezetésével, hanem lényegében az egész Baloldali Blokkal. A Függetlenségi Fronton kívül lévő polgári erők lelkesen támogatták az akciót és nagy reményeket fűztek hozzá. A július 13-i szigetvári kivonulás azonban a munkáspártoknak és az FKGP baloldalának fellépése következtében távolról sem sikerült olyan jól, mint ahogy a polgári opposíció, illetve a jobboldali kisközpárti körök várták. A beharangozott 100 képviselőből mindössze 12-en jelentek meg, közöttük olyan meggyőződés nélküli figurák, mint Bartha Albert és Homola Mihály. B.Szabó nagy beszédet mondott, amelyben beismerte, hogy az "alkotmányvédő" csoport az 1947 tavasza óta hozott kísérleteket, amelyek a fegyverrel

port célja: megakadályozni, hogy a párt irányítása tartósan a baloldali politikusok kezébe kerüljön, s nem tagadta, hogy a "békési program" alapján, "... vissza kívánja állítani a Kisgazdapárt régi politikai vonalvezetését." Azt sem kenderőzte, hogy a július 18-i nagyválasztmányon a Dobi-féle Politikai Bizottság helyett új pártvezetőséget kívánnak választani. A külákpolitikus bírálta a fennálló közéleti viszonyokat, de összefüggő programot nem adott. A Magyar Közösség összeesküvésének megtörténtét kétségbevonta. Helytelenítette, hogy a községi választások megrendezését levették a napirendről, s megkérdőjelezte a nemzetgyűlési választások kiírásának szükségességét. Támadta a 3 éves terv finanszírozási alapelveit, megismételte azt a régi kisgazda érvet, hogy a tervgazdálkodás pénzügyi feltételeit külföldi kölcsönnel kellett volna biztosítani és nem vagyondézmával. Kifogásolta az alacsony mezőgazdasági árakat, s elhárítani igyekezett a felelősséget az FKGP-ről a fakultatív hitoktatás felvetéséért. Külpolitikai vonatkozásban szót emelt a nyugati hatalmakkal való szorosabb kapcsolatok ápolása mellett.

A nagygyűlés után B.Szabó és környezete tanácskozássra ült össze s a korabeli sajtójelentések szerint 14 pontból álló programtervezetet állított össze, amely zömében a pártvezetőség újjáválasztására vonatkozott. Az új tisztségviselők közül a "polgári elemeket" /a Fórum-csoport tagjait/ ki kívánták zárni, s azt akarták, hogy a megválasztott "népi" vezetőség azonnal hatálytalanítsa azokat az 1947 tavasza óta hozott kizárásokat, amelyek a fegyelmi

bizottság megkerülésével történtek. A kívánságok között Sulyok és Pfeiffer visszavétele is szerepelt. A nagygyűlésre állítólag leutazott Dobi István és Tildy Zoltán is, de nem sikerült B.Szabóék befolyásolniuk, kitartottak elhatározásaik mellett.⁷⁴

A szigetvári zászlóbontás kudarca nagy feltűnést keltett a politikai életben. Ugy tűnik, B.Szabóék maguk is elégedetlenek voltak, mert már másnap július 14-én tárgyalásokat kezdtek a Pfeiffer-vezette pártonkívüli képviselőgárdával egy új jobboldali politikai szervezet megalakításáról.⁷⁵

B.Szabó és környezetének fellépésével egyidejűleg országszerte folytak az előkészületek a közelgő nagyválasztmányi ülésre. Junius végén- július elején sorra tartották megbeszéléseiket a megyei pártvezetőségek, amelyek többé-kevésbé hasonló követeléseket fogalmaztak meg.⁷⁶

A polgári értelmiségi-gazdagparaszti jobboldal széleskörű szervezkedése arra készítette Dobiékat, hogy a legmagasabb pártfórum összehívásába ne menjenek bele. Nem kétséges, hogy tekintettel a vidéki szervezetekben eluralkodó kommunistaellenes hangulatra, egy jobboldali puccsot, vagy ami még valószínűbb: a párt kettészakadását nem tudták volna megakadályozni. A választások előtt az elhatalmasodó belső hatalmi harc végzetes kimenetelű lett volna, s a korábban többségi politikai szerv nyomtalanul eltűnt volna a közélet színpadáról. Nem is szólva arról, hogy a munkáspártok egy jobboldali vezetésű Kisgazdapártot nem fogadtak volna el partnerként, a Függetlenségi Front felbomlott volna. Ezért a Politikai Bizottság július 14-én

Balatonlellén Tildynél tartott tanácskozáson úgy határozott, hogy az országos vezetőség tanácskozását elhalasztják.⁷⁷

A párt vezető testülete értekezletének elnapolása kitűnő sakklépésnek bizonyult. B.Szabóék igyekezete, hogy a pártvezetőséget megbuktassák, kudarcot vallott, s nyilvánvalóvá vált, hogy ezzel a választások megtorpedőzésének lehetősége is csökkent. A Politikai Bizottság döntése a jobboldalon pánikot keltett, az "alkotmányvédők" tábora megzavarodott, bár egyes megyei szervezetek elszórtan tiltakoztak, a mandátum elvesztésétől való félelem csakhamar felülkerekedett az alkotmányvédelem bajnokain. A jobboldali parasztvezér és hívei semmiképpen sem akartak belenyugodni abba, hogy a választmányi ülés elmarad, ezért elhatározzák, hogy Hódmezővásárhelyre összehívják a környező megyékben élő országos választmányi tagokat és velük új /jobboldali/ vezetőséget választanak. B.Szabó ilyen értelmű megbízást adott Keresztes Tamás kiskgazdapárti képviselőnek.⁷⁸ Julius 16-án B.Szabóék megbeszélést tartottak a parlament egyik üléstermében - ahol a Népszava szerint - meglepően sok kiskgazdapárti törvényhozó foglalt helyet. A napirenden az "ellen"-választmányi ülés előkészítése és a koalíciós partnerek által már elfogadott választójogi törvényjavaslat megtárgyalása szerepelt. Az "alkotmányvédők" gyűlésén megjelent a Politikai Bizottság három baloldali tagja, /Bognár József, Oltványi Imre és Mihályfi Ernő/ akik közölték: a pártvezetőség nem fogja jelölni, sőt adott esetben kizárja azokat, akik nem tartják be a pártha-

tározatokat, s a választójogi törvényre vonatkozó pártközi megegyezést. Erre a hirre az elégedetlenkedők magatartásában gyors fordulat következett be, noha eredetileg a választójogi törvényjavaslat azonnali bizottsági tárgyalását sem akarták megszavazni, visszakoztak. Keresztes nem utazott le Hódmezővásárhelyre.⁷⁹

A jobboldal leszerelése után került sor az FKGP képviselőcsoportjának ülésére, amelynek döntenie kellett a választójogi törvényjavaslat sorsáról. Az értekezleten megjelent Tildy Zoltán köztársasági elnök is, és beszédet mondott. Bejelentette, hogy a nagyválasztmány elhalasztását - a választásokra való tekintettel maga is helyesnek tartja s kérte a nemzetgyűlési frakciót, hogy a döntést fogadja el és nyugodjon bele. Kategórikusan kijelentette, a nemzetgyűlés feloszlata meg fog történni függetlenül attól, hogy megszavazza-e a nemzetgyűlés a választójogi törvényjavaslatot, vagy nem. S hozzáfűzte: a választásokra mindenképpen sor kerül, hiába akarják egyesek a választójogi törvényjavaslat törvényerőre emelését megakadályozni. "Nagyon komolyan figyelemztetem a párt képviselőit arra - mondotta - hogy ezt a pártközi megegyezést a nemzetgyűlés záróülésein is nagyon komolyan kell venni. Ha a Párt vezetői, a koalíció tagjai valamiben megegyeznek, akkor őszintén meg kell mutatni, hogy a Párt ezt a megegyezést meg is tartja. A törvényjavaslatot a nemzetgyűlésben a pártnak meg kell szavazni, a javaslat ellen senki sem szavazhat, mindenkinek részt kell venni az ülésen, onnan - a határozathozatal előtt - senki sem távozhatsz." Befejezésül Tildy

a párt belső egysége helyreállításának fontosságára hívta fel a figyelmet.

A törvényjavaslat vitájában sokan felszólaltak. Többen ismét kifogásolták, az ajánlási rendszert, szóvátették a B-listázások kizárását és az internáltak szavazati jogának elvonását. Mások helyeselték, elfogadhatónak találták az ajánlások rendszerét /pl. Tildy, Erőss János/, Dulin Jenő az internáltak és a rendőri felügyelet alá helyezett kizárását is helyeselte. Szinte minden felszólaló érintette a párt belső helyzetét, s kifejtette véleményét a frakcióról. Általánossá vált az a nézet, hogy a pártegységet helyre kell állítani, a Fórum-kör és az "alkotmányvédők" ellentéteit félre kell tenni, s minden erőt a választási előkészületekre kell fordítani. Nemcsak Oltványi Imre, az értelmiségi baloldal egyik vezetője érvelt az összefogás szükségessége mellett, de a régi konzervatív jobboldal olyan nevezetes egyénisége is, mint pl. Pásztor Tamás. A hangulat megváltozása, az ellenzéki szellem leloldása B.Szabót magát is arra készítette, hogy hűségnyilatkozatot tegyen az új pártvezetőség mellett. Képmutatónan cáfolta azt a híresztelést, miszerint ő a párt vezetését akarná megkaparintani. "Megnyugtatom az egybegyűlteket, hogy én erre nem törtem és nem is török erre." - jelentette ki. A képviselőcsoport hozzájárult a nagyválasztmány elhalasztásához, s elfogadta a választásokról szóló törvényjavaslatot.⁸⁰

A képviselőtestület magatartásának változása lehetőséget nyújtott arra, hogy a belső ellentéteket megpróbál-

ják elsimitani. Másnap, július 17-én Tildy külön is fogadta B.Szabó Istvánt, s a tárgyalások eredményeként a két tábor között megegyezés született. Az "alkotmányvédők" végleg lemondtak a hódmezővásárhelyi "ellen"-választmányi ülés megszervezéséről, s megígérték, hogy a nemzetgyűlésben megszavazzák a választójogi törvényjavaslatot. Cserébe a pártvezetőség hozzájárult ahhoz, hogy a Politikai Bizottságot 5 "alkotmányvédő" csoportbeli képviselővel kiegészítsék s garantálta, hogy a választásoknál az országos központ tiszteletben tartja a vidéki szervezetek jelöléseit.⁸¹ A kompromisszum kétségtelenül a pártvezetőség sikerét jelentette, ami abban is megnyilvánult, hogy B.Szabó tábora gyorsan olvadni kezdett, követőinek jórésze ott hagyta s ő maga elszigetelődött. Olyan politikailag szürkébb csoportosulás, mint pl. a Galik János és környezete, a pártvezetőséghez csatlakozott. A békéscsabai nyomdász közölte: társaival a legteljesebb mértékben Dobi István, az FKgP elnöke mögött áll.⁸²

A kisgazdapárti parlamenti frakció július 21-i ülése, az előzetes megbeszélések eredményeként békésen zajlott le. Bejelentették, hogy a pártban a belső politikai tömörülések feloszlottak, az "alkotmányvédők" csoportjának működése megszűnt, a pártegység helyreállt. Dobi István azonban komoly taktikai hibát követett el, mert beszédében lényegében felmentette a gazdagparaszi érdekeket képviselő szervezkedés vezetőit. "Nem vettem rossznéven, hogy ilyen csoport alakult - mondotta - s nincs bennem semmi nehez-
telés azokkal szemben, akik szervezték, akik működtek benne. Tudom, hogy a párt javát akarták, mint ahogy én is a párt

javát akarom. Nem haragszom azért, mert a párt alkotmányát akarták védeni, noha sem én, sem az ideiglenes vezetőség többi tagja egy pillanatig sem gondoltunk rá, hogy alkotmány-ellenesen cselekedjünk. Végeredményben egyet akartunk: erős és egységes politikát csinálni a párttal a magyar népért."⁸³ A Politikai Bizottságot még aznap 5 új taggal kiegészítették: Baráth Endre, Kálmán Ferenc, Mihály János, Papp György és Pártay Tivadar került a párt operatív vezető szervébe, akik közül Baráth Endre és Kálmán Ferenc korábban Dobi István környezetéhez tartoztak, időközben azonban jobbratolódtak. /Papp György néhány nap múlva, külföldi tanulmányaira hivatkozva, lemondott.⁸⁴/

A Kisgazdapárt hozzájárulása után a nemzetgyűlés a választásokról szóló törvényjavaslatot a konzervatív jobboldali ellenzék elkeseredett utóvédharcai ellenére, hamarosan törvényerőre emelte; a kisgazdák belenyugodva az elkerülhetetlenbe, maguk is mellette szavaztak.⁸⁵

Amíg július közepén a Kisgazdapárt belső életének eseményei álltak a politikai érdeklődés középpontjában, addig a hónap végefelé már áttérrelődött a figyelem a választási előkészületekre, s a magyar demokrácia jobboldalán kibontakozó pártalakítási kísérletekre.

A konzervatív polgári politikai csoportok - Sulyok Szabadságpártja, Pfeiffer és környezete, valamint Parragi György hívei - kísérletet tettek arra, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front választási szövetségével szemben egy ellenzéki választási blokkot hozzanak létre. A Magyar Kommunista Párt nem ellenezte ezeket a törekvéseket: két egymással szembenálló politikai tömörülés világossá tette

volna a frontokat, megkönnyítette volna a néptömegek orientálódását. A Polgári Blokk terve azonban füstbe ment. A jobboldali erők mindenekelőtt az egyház támogatását szerették volna megszerezni. Julius 17-én Sulyok, Pfeiffer és Parragi Esztergomba utaztak, ahol fogadta őket Mindszenty hercegprimás. A tárgyalások azonban sikertelenül végződtek. A népi demokráciával szembenálló egyházfő nem vállalta az ellenzéki polgári csoportok támogatását. Feltéhetően azért nem, mert a vezető egyházi körök jól tudták, hogy a nyíltan nyugati orientációt hirdető Sulyok és Pfeiffer politikailag nem posszibilis, s nem akartak olyan lapra tenni, amelyről látni lehetett, hogy nem nyerő lap.⁸⁶

De nem sikerült a Polgári Blokkot összeeszkábálni azért sem, mert a gerincét alkotó Szabadságpárt súlyos válságba került. A polgári politikai körökben, s magában a párt soraiban is nagy riadalmat okozott, hogy az új választójogi törvény értelmében Sulyok Dezső, aki a 30-as évek közepén Gömbös pártjának, a NEP-nek képviselője volt, elvesztette választójogát. Ennek hatására a Szabadságpártban már 1947 július 18-án megkezdődött a bomlás. A párt sorsát illetően megoszlottak a jobboldali politikusok véleményei: a többség feloszlata mellett volt, s Balogh-páterhez akart csatlakozni, míg mások a párt kereteinek fenntartását továbbra is szükségesnek tartották, s "várakozó" álláspontra helyezkedtek.

Végül is az az álláspont kerekedett felül, hogy a párt működését be kell szüntetni.⁸⁷

A Szabadságpárt önfeloszlatását több tényező határozta meg. Sulyokéknak a baloldali erők állandó nyomása alatt nem sikerült az elszigeteltségükből kilépni, nem tudtak számottevő tömegbefolyásra szert tenni. A nagytőke /az Ulmann-Perényi csoport/ bizonyos pénzügyi támogatása ellenére,⁸⁸ állandóan anyagi nehézségekkel küzdöttek, nem látszott biztosítottnak, hogy a választási kampány költségeit elő tudják teremteni. Esztergom már korábban is elutasítólag válaszolt a szabadságpártiak közeledési kísérletére. Nagy pánikot keltett hazai jobboldali körökben, Maniumak, a romániai ellenzék vezetőjének letartóztatása és pártjának, a Nemzeti Paraszt Párt-nak a felszámolása, amelynek híre július 17-én már Budapestre érkezett. Attól féltek, amint ezt Sulyok Dezső emlékiratában később beismerte, hogy ellenük is hasonló lépésekre kerülhet sor. Az önfeloszlásban döntő szerepet játszott Tildy személyes figyelmeztetése, aki július 20-án magához hívatta Sulyokot és közölte vele: további politikai tevékenysége esetleg bonyodalmakat okozhat, netán letartóztatathatják, s azt tanácsolta, vonuljon vissza és oszlassa fel pártját.⁹⁰ Nem valószínű, hogy Tildyt emberbaráti szempontok irányították és egykori híve személyes szabadságát féltette, sokkal inkább politikai megfontolások sugalmazták tanácsát: csökkenteni azon politikai tényezők számát és befolyását, amelyek esetleg komoly szeleteket kanyaríthatnának ki a maguk számára a Kisgazdapárt táborából. A legitimista politikus másnap összehívta pártjának képviselőit és bejelentette: lemond a pártelnökségről és kilép a pártból. Tettenek indokait azonban nem tárta fel, elhallgatta, hogy

Tildy Zoltán tanácsait követi. Julius 22-én Nagy Vince a parlamentben közölte: "... pártunk a választójogi törvény vitájában nem vett részt, épp így nem vesz részt az ennek a törvénynek alapján elrendelendő választásokban sem."⁹¹

A konzervatív-liberális burzsoázia pártjának, a Szabadságpártnak az önkéntes félreállása a szenzáció erejével hatott a politikai életben s jelentősen befolyásolta a különböző jobboldali polgári csoportok magatartását.

A választási kampány

1947 július végére hosszas tanácskozások, éles politikai és személyi harcok után nagyjából kialakult a választásokon induló politikai csoportosulások mezőnye.⁹² Miután a politikai és személyi ellentétek miatt az ellenzéki polgári szervezetek választási blokkját nem sikerült megalakítani, az egyes frakciók hozzákezdtek az önálló szervezkedéshez, külön politikai platformot és taktikát alakítottak ki s független választási agitációt folytattak.

Pfeiffer Zoltán néhány nappal azután, hogy a Szabadságpárt beszüntette tevékenységét, 1947 július 26-án közölte, hogy saját pártot alapít és indul a választásokon. Ebbeli szándékát még aznap hivatalosan bejelentette a nemzetgyűlés elnökénél.⁹³ A Magyar Függetlenségi Párt vezetésében ott találjuk az Acsay testvéreket, a Vásáryakat,

Hegymegi Kiss Pált, Benkő Andrást, az FKgP X.kerületi, Palinaí Ferencet, az FKgP XI.kerületi, Szenner József Ugyvédet, az FKgP VIII.kerületi egykori pártelnökei, Futó Dezsőt, Reicher Endrét, Sági S.János csongrádi és Rácz Gábor miskolci képviselőket. Itt remélt mandátumot Dálnoki Miklós Béla horthysta tábornok, az Ideiglenes Kormány volt miniszterelnöke, Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés korábbi elnöke és Moór Gyula jogászprofesszor. Pfeiffer zászlója alatt a magyar demokrácia konzervatív-jobboldali és reakciós szélsőjobboldali figurái gyülekeztek, javarészt olyanok, akik előzően a Kisgazdapárt burzsoá szárnyán helyezkedtek el, s ez már önmagában meghatározta a párt politikai orientációját.⁹⁴

A Magyar Függetlenségi Párt programja zavaros, eklektikus politikai program volt, amely megpróbálta integrálni a különböző társadalmi osztályok és rétegek érdekeit. Középpontjában a "polgári gondolat és életforma" megvalósításának ígérete állt. A polgári demokráciát azonban összekötötték az "evangéliumon alapuló szocializmus" a "krisztusi szocializmus" politikai katolicizmus születe, bizonyos szociális reformokat sürgető, de alapjában retrográd elméletével. A polgári demokráciának klasszikus-liberális formáját kívánták elérni, olyan politikai berendezést, ahol "tisza parlamentarizmus" érvényesül, a végrehajtóhatalom alá van vetve a törvényhozó hatalomnak, a kormányzat a többségi elv figyelembevételével kormányoz, a nemzetgyűlés s nem a pártok közös tanácskozása hozza a gazdasági-politikai döntéseket. Az emberi szabadságjogok korlátlanul érvényesülnek, a népbíróság és a

politikai rendőrség megszűnik. A szakszervezetek politikai jogait korlátozzák.

"A Magyar Függetlenségi Párt - hiven világnézeti elveihez és a kossuthi tanításokhoz - az osztálykülönbség nélküli polgári életformát tudja és vallja a magyar élet alapjának." - hangoztatta a programnyilatkozat. Pfeifferék polgári jómódot ígértek mindenki számára, társadalmi kiegyenlítődést, a különböző társadalmi rétegek anyagi helyzetének nivellálását reméltették. Nagy hangon jelentették be: "... meg kívánjuk szüntetni a proletariátus fogalmát," a munkásosztály életszínvonalának emelése érdekében, támogatásukról biztosították a munkáspártok "számos jogosult követelését", amelyeket azonban közelebbről nem neveztek meg. A kispolgári egyenlőségi elvének azonban ellentmondott a program egyik legjelentősebb követelése, amely kimondta, hogy: "A magántulajdon elvét képviselve, szembe helyezkedünk a további államosításokkal, követeljük az eddigi államosítások eredményének felülvizsgálatát." Az államosítások folytatásának megakadályozása, illetve visszacsinálása világosan kifejezésre juttatja, hogy a párt a nagyburzsoázia érdekeinek képviselője.

A polgári politika - történeti okoknál fogva - a városi kispolgárság mellett csak a tulajdonos parasztság körében kereshetett tömegtámogatást a maga számára. Pfeifferék ezért átvették a középparasztság felső rétegének és a gazdagparasztságnak a követeléseit. Bár a népi demokrácia törvénnyel biztosította a feudális eredetű nagybirtokrendszer szétzuzásának eredményeit, ismét előhozták a földreform felülvizsgálatát, s vissza akarták jut-

tatni a tulajdonosoknak a felosztatott 100 kh alatti uri és gazdagparaszi birtokokat. Sürgették a kisárutermelő falusi rétegeket sújtó agrárrolló megszüntetését, a mezőgazdaság hitellellátásának megoldását; ragaszkodtak a mezőgazdasági érdekképviselői törvényjavaslat elfogadásához; kívánatosnak tartották a munkavállalás szabadságának biztosítását. Ugyanakkor - konkrét követeléseik ellenére - egyetértésüket fejezték ki a 3 éves terv mezőgazdasági előirásaival. Az MFP programja erősen agrárius színezetű volt, de az ipar és a kereskedelem fejlesztésére is gondot fordított, noha azokra vonatkozóan konkrét javaslatokat nem fogalmazott meg. Pfeiffer és környezete vállalta a módos parasztság politikai követeléseit is, mindenekelőtt a községi választások megtartását és a fakultatív hitoktatás bevezetésének visszavonását.⁹⁵

A Magyar Függetlenségi Párt a régi ellenforradalmi diktatúrát nem akarta visszaállítani - a Horthy-rezsim óvatos birálata a programból is kiérződött - de a fennálló népi demokratikus rendszert is elvetette. Társadalmi politikai ideálját a nyugati mintájú - polgári demokrácia testesítette meg. Annak ellenére, hogy jobboldali polgári körök többé-kevésbé világosan látták a nemzetközi és a hazai fejlődés tendenciáit, arra számítottak, hogy 1947 szeptember 15-e, a magyar békeszerződés életbelépte után - mégiscsak történik valami és a szovjet csapatok elhagyják Magyarországot. Bár tudták, hogy elsőprő győzelemre, a koalíció megdöntésére nem gondolhatnak, úgy vélték, hogy az országban egyre inkább teret nyerő jobboldali hangulat hullámaint meglovagolva esetleg még utját állhatják a szocialista forrada-

lom győzelmének.

A nagyburzsoázia pártja a Függetlenségi Frontot mindenekelőtt a munkásosztály politikai szervezetei tekintette fő ellenfelének, s ellenük indította támadásait. Azzal az igénnyel lépett fel, hogy a Szabadságpárt örökébe lépve átvegye a konzervatív polgári erők irányítójának szerepét. A jobboldali csoportok tömörítésére irányuló próbálkozásai azonban kudarcot vallottak, így mindenki vel szemben harcolni kényszerült.

Az MFP a Pfeiffer vezette pártonkívüli képviselők gárdájából nőtt ki, pártapparátussal, helyi szervezetekkel, sajtóval nem rendelkezett. Ezeket a választási kampány idején építette ki; hivatalos lapja az Ellenzék, a választások előtt két nappal jelent meg. Annak ellenére, hogy a baloldal adminisztratív akadályokat is igyekezett állítani, az MFP rendkívül gyorsan /alig három hét alatt/ kiépítette szervezeteit: augusztus végére már 23 budapesti és 995 vidéki csoporttal rendelkezett.⁹⁶ Az induláshoz szükséges ajánlásokat játszói könnyedséggel szerezte meg. Agitációja és propagandája - miután lassan kontakozott ki - nem volt különösebben látványos, de annál intenzívebb s számos megyében komoly vetélytársat jelentett mind a szocialista erők, mind a Független Kisgazdapárt számára.

A politikai katolicizmus Magyarország modernkori történetében mindvégig reakciós szerepet játszott, a két háború között az ellenforradalmi rendszer szilárd támaszát alkotta. A felszabadulás után képtelen volt megújul-

ni, a politikai erőviszonyok fejlődésével lépést tartani, tömegeit elvesztette; politikai-társadalmi szervezetei zömmel felbomlottak, vagy ha fenn is maradtak, jelentőségüket veszítették. Nem volt olyan irányzata, amely az új demokratikus világban posszibilis lett volna; Mindszenty hercegprimássá való kinevezésével konzervatív áramlata erősödött meg. A katolicizmus nem rendelkezett saját politikai képviselettel. Az 1944 őszén megalakult katolikus színezetű Demokrata Néppárt csenevész maradt, a Függetlenségi Frontba nem vették be; hamarosan kettészakadt, a társadalmi demokratizálódást helyeslő Barankovics-szárny a Kisgazdapárthoz csatlakozott, s annak listáján indult az 1945-ös választásokon. Barankovics mindvégig élvezte az FKgP oltalmát, s különösen Varga Béla és környezetével állt jó kapcsolatban.⁹⁷ Egy önálló katolikus párt létrehozása, mint láttuk 1946-1947 folyamán állandóan napirenden szerepelt, megalakítására azonban nem került sor, mert mind a Kisgazdapárt, mind az egyházi körök - a békekötés előtt - időszerűtlennek tartották. A parlamenti választások előtt azonban megváltozott a helyzet, az egyháznak, amely nem mondott le a jobboldali erők vezetésének és összefogásának igényéről, szüksége volt egy olyan politikai intézményre, amely érdekeit képviseli. Új párt szervezésére már nem jutott idő, ezért a működő politikai szervezetek közül kellett választania. Az adott helyzetben Esztergom számára az ellenzéki csoportok közül az egyetlen számbajöhető politikai frakció Barankovics Demokrata Néppártja volt.⁹⁸

Barankovics hiveinek tevékenysége 1947 március 11-e a koalíciós megegyezés után lendült fel. Az FKgP taktikai

okokból - mint jeleztük - felvetette egy jobboldali párt létrehozásának gondolatát és hozzá is kezdett a Demokrata Néppárt szervezéséhez, amely teljes egészében ellenőrzése alatt, s vele összhangban működött volna. A terv realizálása azonban a politikai helyzet, s a párt-vezetőség belüli ellentétek miatt félbemaradt. Ennek ellenére a Barankovics és Varga Béla "testőrei" - Czupi Bálint, Hajdu Németh Lajos - folytatták a tárgyalásokat, sőt érintkezésbe léptek a zirci apáttal, Mindszenty közvetítőjével is. A közeledés akkor nem járt eredménnyel. Esztergom nem bocsátotta meg Barankovics néhány politikai akcióját, mindenekelőtt a köztársaság megszavazását, de bizalmatlanul tekintett Hajdu Némethékre is, akiket szélsőbaloldaliaknak, "forradalmároknak" tekintett. A kisgazdapárti politikusok maguk is elégedetlenek voltak Mindszenty politikájának merevségével, nyílt demokrácia-ellenességével. Hajdu Némethék segítségével április 30-án Sopronban megalakult a Demokrata Néppárt első megyei szervezete.⁹⁹ Nagy Ferenc bukása, majd Varga Béla és Hajdu Némethék szökése végetvetett a Barankovics és az FKgP együttműködésének.

A választási előkészületek időszakában a Demokrata Néppárt kezdetben mégis a Kisgazdapárttal tárgyalt, hogy mint 1945-ben, ismét annak listáján induljon. Később azonban Barankovics "üzenetet" kapott Mindszentytől, aki tájékozódni kívánt nála, milyen feltételek mellett vállalná a magyar katolikus egyház érdekeinek képviselését. A polgári politikus Esztergom bizalmának megszerzéséért messze-menő áldozatokra volt hajlandó: felajánlotta, hogy az

egyházi támogatás fejében rendelkezésre bocsátja pártját, hozzájárul ahhoz, hogy Mindszenty beleszóljon a párt politikájának kialakításába, vezetőinek kiválasztásába. Ennek ellenére az együttműködés nem jött létre: a baloldali pártok tiltakoztak az ellen, hogy a katolikus klérus bármely formában részt vegyen a választásokon /feltehetően a SZEB is hasonlóképpen foglalt állást/, s így Esztergom kénytelen volt semlegességet deklarálni, ami csupán annyit jelentett, hogy közvetlenül nem avatkozott be a pártok választási küzdelmeibe. Barankovics 1947 július 25-én bejelentette, pártjával résztvesz a parlamenti választásokon.¹⁰⁰

A Demokrata Néppárt programjának középpontjában, amelyet Barankovics István dolgozott ki, a "keresztény állam-eszme" 20. századi, modernizált változatának megvalósítása állt. E teokratikus színezetű demokrácia - az egyik legkonzervatívabb demokrácia-koncepció a felszabadulás után - a népi demokrácia és a szocializmus nyílt tagadását jelentette. "A demokrácia a nép olyan valóságos önkormányzata legyen, amelyben a nép, a törvényhozó testület és a végrehajtó és bírói hatalom feltétlenül tiszteli a természetjogot és az isteni törvényeket. Demokrácián nem azt értjük, hogy a régi osztályuralmat egy másik osztályuralom, a régi születési és vagyoni arisztokrácia vagyoni előjogait a párturalom előjogai váltsák fel. Valamely párthoz vagy osztályhoz való tartozás nem egyenlő a vezetésre való jogosultsággal, amelynek egyetlen jogcíme a szellemi és erkölcsi műveltség, a személyes teljesítménnyel megszerzett érdemesség és a nép bizalma" - hangoz-

tatta a katolikus politikus.¹⁰¹

Dacára annak, hogy a néppártiak demokrácia-felfogása a hagyományos osztályrend megóvását célozta, mégis az el-
érendő társadalmi eszményképnek a monopól-kapitalizmussal
szemben, amelyet "erkölcsi szempontból is elvetendő"-nek
tekintettek, az "evangélium szellemében tökéletesített
szocializmust" hirdették meg. Ennek a már önmagában is
ellentmondásos fogalomnak a következő interpretációját
adták: "Az evangéliumi szocializmus jelszava nem az,
hogy magántulajdona ne legyen senkinek, hanem ellenkező-
leg, az, hogy az emberiség függetlenségéhez szükséges
magántulajdon megszerzésének lehetősége megadassék. Az
evangéliumi szocializmus olyan viszonyokat akar teremteni,
hogy az önálló és független kis egzisztenciák száma sza-
porodjék, s a meglévők pedig ne proletarizálódjanak,
hanem vagyoni függőségükben is megerősödjenek." A ke-
resztény szocializmusnak tehát semmi köze a proletár
szocializmushoz, lényegében nem más, mint a kispolgári
demokrácia, katolikus eszmények szerint kiépített válto-
zata. A program legfontosabb pontjai valóban a kisémb-
erek /parasztok-kisiparosok-kiskereskedők/ tulajdoná-
nak védelmét ígérk. Feltűnő módon védelmébe veszi a
földreformot, sürgeti a földhözjuttatottak jogi és gaz-
dasági helyzetének rendezését. Emellett a beteg és rok-
kant biztosítástól a munkanélküli segélyig egy sor
valóban fontos szociális követelésnek ad hangot.¹⁰²

A Demokrata Néppárt a városi és falusi kispolgár-
ság, az értelmiség katolikus beállítottságu rétegei,
valamint a parasztság széles táborának támogatására

számított s programja e rétegeknek szólt. A keresztény szocialista jelszavát, a humanitás hangoztatása, a kispolgári tulajdon fenntartásának ígérete nem is maradt hatás nélkül. Barankovicsék a hazai politikai katolicizmusnak mérsékeltebb változatát képviselték, mint a katolikus egyház, bizonyos társadalmi reformok támogatása azonban konzervatív alapállásukon nem változtatott.

A Demokrata Néppárt vezetői nagy politikai ábrándokat kergettek: nyugati katolikus tömegpártok példáját követve valódi tömegmozgalmat akartak létrehozni, olyan hatalmas politikai szervezetet szándékoztak kiépíteni, amely idővel - esetleg egyedül is - kormány-képes lesz.¹⁰³ A koalíciót átmeneti politikai formának tekintették, s nem titkolták, ha hatalomra jutnak, a munkáspártok képviselőit kiszorítják a minisztertanácsból.¹⁰⁴ Szinte kérkedve hirdették, hogy ellenzékiek, hogy szembenállnak a Függetlenségi Fronttal, s céljaik különböznek a népi demokráciáétól. Legfőbb ellenfelüket a Kommunista Pártban jelölték meg, s mint "világnézeti párt" - a munkásosztály tudományos világnézete - a marxizmus ellen is harcot hirdettek. A konzervatív polgári ellenzéken belül fenntartották különállásukat, a polgári blokkhoz nem csatlakoztak, nem akarták elfogadni mások vezetését. Pfeifferékben nem bíztak. Ennek ellenére bizonyos együttműködés kialakult Balogh István és környezetével, de a fúzióra vagy párt-szövetség megkötésére nem került sor. A választási küzdelem idején rendeződött viszonyuk a katolikus egyházzal, a felső papság semlegessége ellenére az alsó papság, sőt egyes helyeken a püspöki kar egyes tagjai is, aktívan se-

gitették őket.

Barankovicsék megjelenése - mint látni fogjuk - pusztítóviharként hatott az FKGP házatáján. A Demokrata Néppárt átemelte magához a kisgazdák katolikus vonalát. A néppártiak választási kampányának irányítója az az Eszterhás György lett, aki korábban Varga Béla közvetlen környezetéhez tartozott, s az FKGP Országos Központjában magas funkciót töltött be. A vidéki szervezés vezetői csaknem kizárólag egykori kisgazdapárti képviselőkől kerültek ki. A párt helyi aktivistáit a régi kalotisták és legényegyleti vezetők adták. Egyes helyeken, mint pl. Sömogyban a régi Gieswien-féle néppárti szervezetek is ujjaalakultak. A Demokrata Néppárt szervezkedése elsősorban a Nyugat és Dél-Dunántúlra terjedt ki, de megjelentek Hevesben és Nógrádban is.¹⁰⁵

A polgári jobboldal harmadik jelentősebb politikai frakcióját, Balogh István Magyar Független Demokrata Pártja alkotta. Balogh István, a felszabadulás utáni évek egyik legszínesebb közéleti személyisége, akinek társadalmi ideálját egy olyan liberális polgári demokrácia képezte, amelyben a hagyományos osztályrend sértetlen, a katolikus egyház befolyása megmarad, de amelyben a széles néptömegek életszinvonala emelkedik, s a legégetőbb szociális problémák megoldódnak.

A Dinnyés-kormány megalakulása után Balogh István visszavonult, egy hónap múlva azonban váratlanul visszatért a politikai életbe. Junius végén, július elején még úgy tűnt, nincs oly polgári párt, amely eséllyel indulna a választásokon, ezért személyes ambícióit követve /és

feltehetően az MKP tanácsára hallgatva/ elhatározta: önálló politikai pártot alapít. Julius 4-én bejelentette, hogy kilép a Kisgazdapártból.¹⁰⁶ Az MKP - okulva az 1945-ös választások tapasztalatain - a jobboldali erők megosztására törekedett, s támogatott minden olyan kezdeményezést, amely a polgári tábor belső bomlását elősegítheti. Így Balogh is szabad utat kapott. Jó összeköttetései révén rendkívül gyorsan - alig 10 nap alatt - megkapta a SZEB engedélyét, és hozzákezdett a párt szervezéséhez.¹⁰⁷

Balogh István abból indult ki, hogy a gyorsan polarizálódó politikai erőviszonyok között: "Szükség van polgári középpártra."¹⁰⁸ Ennek megfelelően igyekezett maga köré gyűjteni azokat a közéleti személyiségeket, akik már korábban is egy középpárt létrehozásának szükségességét vallották. A volt államtitkár mellett még két jelentősebb politikusból állt a párt szűkebb vezérkara. Az angolszász orientációju Parragi György újságíró, aki korábban szintén az FKgP jobbszárnyához tartozott, július 27-én jelentette be csatlakozását.¹⁰⁹ Kovács Imre, a Nemzeti Parasztpárt egykori vezetője, aki 1947 tavaszán kilépett Veres Péteréktől, augusztus 4-én közölte, hogy a páternek fogad hűséget. Előtte saját pártjától B.Szabóéig sokfelé próbálkozott, sőt Független Parasztpárt néven önálló jobboldali agrárpárt létrehozását is tervezte. A munkáspártok azonban persona non grátának nyilvánították s ezért csak az opposzió soraiban vállalhatott politikai szerepet.¹¹⁰ Balogh tábora mellettük egy sor kisebb, általában jelentéktelen politikai csoportosulásból tevődött össze.¹¹¹

A nagy erőfeszítéssel összeeszkábált szervezet nem jelentett komoly politikai erőt, heterogén összetétele, bel-

ső áramlatainak sokfélesége megnehezítette, hogy egységesen lépjen fel s önálló politikai vonalat vigyen. Balogh István elsősorban a "kisemberek, a polgárság érdekében" kívánt a politikai küzdőtérre lépni, s a párt programja is ezen igényeknek igyekezett eleget tenni. A "középpártiak" programjának és választási agitációjának középpontjában szintén a polgári demokrácia, a kapitalista társadalmi viszonyok megvédésének szándéka állt. "Ragaszkodunk a magántulajdon elvéhez, de abban az értelemben, hogy a magántulajdon nem lehet korlátlan és nem sérheti a nemzet nagy többségének közjólétét" - szögezte le a párt deklarációja.¹¹² Hirdették a tőkés vállalkozás szabadságát, szót emeltek a további államosítások ellen. Támogatták ugyan a 3 éves tervet, de csak annyiban, amennyiben a tervgazdálkodás bevezetése nem feszíti szét a tőkés termelési viszonyok kereteit. Gazdasági jellegű követeléseik elsősorban a kis- és középbürzsoázia megerősítését célozták. Az agrárpolitikai téren általában frázisokat hangoztattak, bár az új gazdák számára támogatást ígértek. Az értelmiség életszínvonalának emelését és politikai szabadságának biztosítását emlegették. Szerepelt a programban egy sor polgári demokratikus követelés is, így: az egyház és állam viszonyának rendezése, szabad vallás gyakorlás, az egyházi iskolák és más intézmények fenntartása, a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatok felvétele, polgári szabadságjogok biztosítása, oktatásügy reformja, a bürokrácia mérséklése, valamint a közigazgatásban az önkormányzatok kiépítése. Külpolitikai téren az ország függetlenségének fenntartása mellett számolt

Kovács Imre befogadása miatt nehéztelt Baloghékra és mind a nyugati hatalmakkal, mind - talán egy árnyalattal melegebben - a Szovjetunióval való kapcsolatok ápolását szorgalmazta s nem feledkezett meg a környező népekkel való megbékélésről sem.¹¹³ Az FMDP programja azt tanúsítja: Baloghéknak semmilyen pozitív elképzelésük nem volt, az a negativum tartotta össze őket, hogy hogyan akadályozhatnák meg a forradalmi folyamat továbbhaladását. Parragi nem is csinált titkot politikai céljaikból: "Nem mehetünk tovább balra" - jelentette ki a csornai nagygyűlésen.¹¹⁴

Ilyen általános és eklektikus programmal s politikailag rendkívül vegyes vezérkarral nagyon nehéz volt tömegeket szerezni. A középpárttá fejlődés igénye méginkább súlyosbította ezt. Balogh az MKP támogatásával lépett a porondra, s eredetének köldökzsinórja meglátszott. A Független Magyar Demokrata Párt a koalíciónak nem mert és nem akart hadat üzeni, inkább lojális ellenzék kívánt lenni.¹¹⁵ Nyíltan nem támadta meg a Kommunista Pártot és nem igyekezett megnyergelni a vidéki-kommunista-ellenes hangulatot, bár gyűlésein nem egyszer ilyen szólamok is elhangzottak. Az MKP kisebb taktikai fellépésektől eltekintve szintén nem bírálta Baloghékat. A másik munkáspárt azonban firtatni kezdte a volt államtitkár pénzügyi dolgait, és éles támadást indított ellene. A Kisgazdapárttal kezdetben normális volt az érintkezés, kölcsönös baráti hangvételű nyilatkozatok hangzottak el, s megállapodás született, hogy egymás pártvezéreinek választókerületében nem indítanak jelöltet.¹¹⁶ Később azonban a viszony elmérgesedett. A Nemzeti Parasztpárt

Kovács Imre befogadása miatt neheztelt Baloghékra és állandó kritikával kísérte szereplésüket.

A Független Magyar Demokrata Párt szavakban Pfeifferéket nevezte főellenfelének, de a legtöbb összecsapásra közte és a Polgári Demokrata Párt között került sor. Balogh elcsábította a PDP egyes vezetőit, de nem ez volt az összeütközések igazi oka, hanem sokkal inkább az, hogy mindkét politikai csoportosulás lényegében ugyanazon társadalmi rétegek, a városi kis- és középpolgárság, megnyeréséért hadakozott. Barankovicsékkal nem volt rossz a viszony, habár szorosabb együttműködésre közöttük nem került sor.

A választási kampány kezdetén az FMDP állt a jobboldali polgári ellenzék élén, s jelentősen vezetett a többi csoporthoz képest. Ez abból a helyzeti előnyéből adódott, hogy viszonylag korán zászlót bontott, komoly pénzügyi forrásokkal rendelkezett. Volt sajtója: megszerezte a Magyar Nemzetet, az FKGP reggeli lapját, s Szegedi Napló címmel külön hivatalos sajtóorgánumot adott ki. A jobboldali pártok agitációjának kibontakozása azonban visszavetette Balogh István és hívei lendületét, s nem tudták politikai bázisukat számottevően kiszélesíteni.¹¹⁷

A demokratikus pártok választási blokkja, amely a Függetlenségi Front - formális - felujítását jelentette, 1947 július 29-én alakult meg. Még aznap nyilatkozatot adott ki, amelyben bejelentette, hogy az FKGP, az MKP, az SZDP és az NPP - önállóságuk fenntartásával és külön jelölő listák állításával - az országgyűlési választásokra való tekintettel választási szövetséget kötöttek.

A Függetlenségi Front pártjai közös harcot hirdettek: "a régi rend, a nagytőke és a nagybirtok uralmának visszaállítására törekvő reakció ellen, bármilyen köntösben jelentkezzék is a politikai életben." Változatlanul fontosnak tartották a horthysta összeesküvés maradványainak teljes bűnügyi és politikai felszámolását. Emellett megállapodtak abban, hogy együttesen megvédik a népi demokrácia addig elért vívmányait, a földreformot, az üzemi bizottságokat, a tőke munkásellenőrzésének szervezeteit, a bányák és energiatelepek, valamint a nyersanyagforrások államosítását, s nem engednek hozzányulni az állami kezelésbe vett nehézipari üzemekhez. Valamennyien magukévá tették, hogy a legsürgősebb feladat a 3 éves gazdasági terv végrehajtása, a dolgozó osztályok életszínvonalának felemelése, anyagi és szellemi jólétének biztosítása. A munkáspártok támogatták a parasztság követeléseit: a helyi önkormányzatok fejlesztése, a közigazgatás demokratikus reformja, a dolgozó parasztság érdekeinek megfelelő és annak befolyását biztosító mezőgazdasági érdekképviselő megvalósítása bekerült a közös választási programba. Az egyezsége lépő koalíciós partnerek ünnepélyesen vállalták a politikai szabadságjogoknak, s a vallás szabad gyakorlásának biztosítását; hitet tettek az ország függetlenségének és önállóságának megőrzése mellett; ígérték a kisemberek tulajdonának védelmét. Azt hangoztatták, hogy : "a mezőgazdaság fejlődését a paraszti magángazdaság kereteiben és alapján a paraszti magántulajdon megőrzésével kell előmozdítani." A választási blokk fő célja az egymás ellen folyó agitáció és propaganda hadjárat korlátozása volt,

ezért a Nyilatkozat külön is felhívott a megállapodások betartására. Végezetül a Függetlenségi Front pártjai bejelentették, hogy a kormánykoalíciót a választások után is fenntartják.¹¹⁸

A választási tömörülés programja tükrözte az adott helyzet ellentmondásait; politikai tartalmát tekintve általános demokratikus program volt, gazdaságilag azonban több: a tervgazdálkodás bevezetése, a nagybankok államosítása már a tőkés gazdálkodás áttörését jelentette. Ez az ellentmondásossága azonban nem került felszínre. A szocialista erők jelentős engedményeket kényszerültek tenni a dolgozó parasztság, a kispolgárság, valamint az értelmiség javára, amelyek akkor zömmel még polgári demokratikus talajon álltak. Egy "tisztá" szocialista választási program politikai feltételei, elsősorban a "harmadik erő" a kispolgárság magatartása miatt, ekkor még bizonyos mértékig hiányoztak.

A hatalmon lévő pártok megállapodása kétségkívül valamelyest mérsékelte az egymás elleni ideológiai-politikai küzdelmet, s kialakított egy többé-kevésbé egységes frontot a jobboldali ellenzéki pártok ellen. A közös célok vállalása azonban nem halványította el az egyes baloldali politikai irányzatok arculatát s korántsem küszöbülte ki a koalíciós partnerek közötti ellentéteket. A széthullás szélén álló Független Kiszgazdapárt már nem jelentett számottevő politikai tényezőt, legfeljebb arra vigyáztak, hogy ne túl gyorsan bomoljék fel, s hogy ezáltal a konzervatív polgári ellenzék ne túl gyorsan erősödjék meg.¹¹⁹

A magyar demokrácia baloldalának táborában, de lényegében

az egész közéletben most már a két munkaspárt egymáshoz való viszonya vált alapvetővé.

Nem kétséges, hogy a magyar politikai életben a választások előtt a Kisgazdapárt volt a legnehezebb helyzetben. A kisgazda körök jól tudták, hogy a pártok versenyfutásában nem számíthatnak előkelő helyezésre, ennek ellenére igyekeztek optimizmust kelteni, magabiztos és bizakodó kijelentéseket tettek. Implom közölte: "Természetesen a Kisgazdapárt győzelmét várjuk!", Dobi István hozzáfűzte, hogy 35-40 %-ra számítanak.¹²⁰ A választási előkészületek azonban vontatottan haladtak, hiányzott már az a lelkesedés és lendület, amely 1945-ben a kisgazdapárti vezetőréteg magatartását jellemezte. Az előkészületeket, valamint az agitáció és a propaganda hadjáratot irányító un. választási bizottság, június 26-án megalakult, elnöke Antall József lett, tagjai között szinte valamennyi politikai áramlat ill. csoportosulás képviseltette magát. A választási kortézia vezetésével Pongrácz Aladár miniszterelnökségi államtitkárt bízták meg.¹²¹

A választásra való felkészülés, elsősorban a képviselőjelölőlisták összeállítása, ismét súlyos válságot robbantott ki a Kisgazdapártban. A baloldali pártvezetőség számára létkérdés volt, hogy hogyan alakul az új képviselőcsoport összetétele, ettől függött, hogy sikerül-e a felső vezetés megosztottságát felszámolni, s ezzel megteremteni a párt újjászervezésének alapját, vagy nem, s akkor a párt mulhatatlanul eltűnik a politikai élet színpadáról.

A pártvezetőség, mint említettük, a választójogi törvényjavaslat megszavazása fejében hozzájárult ahhoz, hogy

a képviselői ajánlások alulról történjenek, a vidéki szervezetek maguk válasszák ki a nekik tetsző embereket, s ígéretet tett azok tiszteletben tartására, bár fenntartotta maga számára a jogot, hogy politikai szempontok figyelembevételével változtatásokat eszközöljön. A parasztság tisztában volt a párt társadalmi-politikai összetételével s nem akarta, hogy mint 1945-ben, ismét olyan képviselői legyenek, akiknek semmi közük a faluhoz. Ez a demokratikus igény azonban a politikai polarizáció előrehaladása, a kis- és középparasztság jelentős részének jobbratolódása következtében visszájára fordult, hamarosan kiderült, hogy komoly taktikai ballépés volt a vidéki pártszervezetek számára széleskörű beleszólást engedni a nemzetgyűlésbe küldendő személyek kiválasztásába. A falusi kispárti tömegek általában népszerű paraszt-emberek fellépését támogatták, azokat akik zömükben jobboldali, kommunista-ellenes beállítottságúak voltak. A megyei lajstromok, függetlenül attól, hogy nem fejezték ki teljesen a közhangulatot, mert a belső klikkharcok módosították a listára felvettek helyezését és összetételét, általában úgy alakultak, hogy a javasoltak nagy része politikailag szemben állt a Dobi-Implom féle pártvezetőséggel, vagy közvetlenül az "alkotmányvédőkhöz" tartozott, vagy azokkal szimpatizált. Számos vidéken a baloldali politikusokat szándékosan nem jelölték. Így nem került fel a megyei listára B.Rácz Lajos /Békés m./, Dancs József /Komárom m./, Gulácsy György /Szatmár m./, és Z.Nagy Ferenc /Szolnok/.¹²² A paraszt-ságon belüli ellentétek növekedésére utal, hogy több vá-

lasztókerületben a megválasztásra ajánlottak összeállításánál a pártszervezetek tudatosan mellőzték a szegény-parasztokat. Dobi István az FKgP Politikai Bizottságának ülésén volt kénytelen szóvátenni e jelenséget.¹²³ Az viszont már a parasztság egészének bizonyos mértékű befelfordultságára s kiábrándultságára utal, hogy egyes vidékeken - főleg a Tiszántulton - ismét feléledt a "nadrágosok", az értelmiségiek elleni régi ellenszenv is.¹²⁴

A Kisgazdapárt vezetősége természetesen igyekezett megakadályozni, hogy számára balul üssenek ki a képviselői jelölések, s az "alkotmányvédőket", a munkáspártokkal való szoros együttműködést ellenző konzervatív polgári és gazdagparaszi rétegek hangadóit ki akarta szorítani a párt fórumairól. Kiszivárogtatta, hogy számos jobboldali politikust, közöttük B.Szabó Istvánt, nem fog felvenni a párt hivatalos listára. A mandátumok elosztása körüli bonyodalmak ismét mozgásba hozták a kisgazdapárti jobboldalt. B.Szabó közölte: ha Dobiék nem javasolják, akkor a Békés megyei pártszervezettel együtt kilép a pártból. Az egykori államminiszter augusztus 2-3-ára összehívta a Békés megyei szervezet nagyválasztmányát /amely az első helyen terjesztette elő/, hogy döntson: mitévők legyenek. Politikai körökben azt várták, hogy a paraszt politikus, aki a megelőző napokban több alkalommal is tárgyalásokat folytatott Balogh-gal és Pfeifferrel, bejelenti kilépését és a Magyar Függetlenségi Párthoz való csatlakozását.¹²⁵ Erre azonban nem került sor; Dobi István az FKgP elnöke leutazott Békésre, s drámai fordulatban bővelkedő összeecsapások közepette sikerült a nagygazdák szószólója ellen fordítania a han-

gulatot, s megvédelmeznie a pártvezetőség koalíciós politikáját. B.Szabó maga is visszavonult, s letagadta, hogy ki akart volna lépni.¹²⁶ Néhány nap múlva, augusztus 8-án azonban ultimátumot intézett a Politikai Bizottsághoz: döntse el, jelöli-e avagy sem, amennyiben nem, átmeny Pfeifferékhez.

A B.Szabó-ügy ismét megingatta a jobb-és a baloldal között kötött kompromisszumot. A békési kulák a régi kisközpárti jobbszárny utolsó mohikánjainak egyike volt, aki vidéken nagy népszerűségnek örvendett, a vele való szakítás követelményeit alaposan mérlegelni kellett. A képviselőtestület jelentős része mellette állt, s azzal fenyegetődött, hogy kizárása esetén követi vezérét. A baloldali értelmiségiek és a Dobi István vezette parasztképviselők viszont azért harcoltak, hogy ne kapjon megbízást.¹²⁷ A Politikai Bizottság végül is a sarkára állt: elutasította B.Szabó ultimátumát és lemondta jelölését. Az "alkotmányvédők" vezére augusztus 13-án kilépett az FKGP-ből és Pfeifferék köréhez csatlakozott.¹²⁸ Ebben a döntésben nemcsak az értelmiségi-szegényparaszti baloldal nyomása játszott közre, hanem az a felismerés is, hogy a munkáspártok által számos esetben élesen támadott jobboldali politikus megtartása akadályozta volna a párt belső helyzetének konszolidálását, s nehezítette volna a koalíciós együttműködést. Ugyanakkor Dobiék azt is felismerték, hogy utját kell állni a jobboldali jelöltek áramlásának, mert különben ismét a Baloldali Blokk állandó támadásának céltáblája lesznek. A békési nagyparaszt távozásával nemcsak a kisközpárti módosparaszti jobbszárnynak a sorsa pecsételődött meg, hanem megkezdődött

a párt felbomlásának zárófejezete is .

A pártvezetőség erélyes kézzel nyult bele a jelölőlísták összeállításába, s a névsorokat sok helyütt megváltoztatták. Számos, az országos politikában nem ismert, de a birtokos paraszti mozgalomban régóta résztvevő, komoly ellenzéki múlttal rendelkező parasztember került a mandátumra javasoltak közé, többségükben szegény- és középparasztok. Orvosolták a baloldali kiskgazdák sérelmeit is, bár nem olyan mértékben, mint várták. Emiatt ismét kiéleződött a Fórum-csoport és Dinnyés Lajos miniszterelnök között a korábban sem harmonikus viszony.¹²⁹

A kiskgazdapárti jobboldal a jelölések megváltoztatásáért azzal próbált visszaütni, hogy rávette Bajcsy-Zsilinszki Endrénét, hogy lépjen vissza és ne fogadja el a felajánlott mandátumot. Bajcsy Zsilinszkiné lemondása, aki szintén egyfajta folyamatosságot reprezentált, s akinek férje révén komoly tekintélye volt, nagy feltűnést keltett, s további presztizsvesztést okozott a pártnak. Emellett megpróbálták megváltoztatni az FKGP budapesti képviselőjelöltjeinek hivatalosan benyújtott és elfogadott jegyzékét; felerősítették a javasolt személyek sorrendjét, s Katona Jenőt kihúzták. A pártvezetőség fegyelmi vizsgálatot indított a renitenskedők ellen.¹³⁰

A demokratikus pártok közül a Kiskgazdapárt választási listája készült el a legnehezebben és a legutolsó pillanatban. Az Országos Központ 598 jelöltet állított, közülük 347 /58%/ parasztember volt. A legtöbb falusi vezető előterjesztésére a Dunántúli megyékben és Észak-Magyarországon került sor. Mellettük, többek között, 34 kereskedő, 24 kis-

iparos, 39 közalkalmazott, 17 magánalkalmazott, 22 pap, ill. tanító, 9 munkás neve szerepelt a jegyzéken. A kisgazdapárti jelölőlistát a párt vezetői: Dobi István, Dinnyés Lajos, Implom Ferenc, Ortutay Gyula vezették. Az országos lajstromon baloldali kisgazdák foglalták el a helyek többségét. A Fórum-csoport szinte valamennyi tagja, azok, akiket Nagy Ferencék 1945 őszén szándékosan mellőztek, valamint Dobi István környezetéhez tartozók, akiket a jobboldali megyei vezetők kihagytak. Rajtuk kívül azonban a maradék kisgazdapárti jobboldal néhány vezető egyénisége is lehetőséget kapott a mandátum megszerzésére.¹³¹

A Kisgazdapárt a választási kampány kezdetén megpróbálta megismételni az 1945-ös választási taktikáját. Agitációjának középpontjában a független, szabad, demokratikus, de polgári berendezkedésű Magyarország programja állt. A kisgazdapárti ideológia kitartott amellett, hogy a népi demokrácia polgári-jellegű továbbfejlesztése van napirenden, s nem a szocializmus felé való haladás. A magyar nép jövőjét a kapitalista termelési viszonyok fenntartásával a polgári demokrácia keretei között képzelték el. A polgári életformát azonban már másként fogták fel, mint két évvel korábban, nem úgy értelmezték, mint amely a nagybirtokrendszer eltakarítását kivéve, érintetlenül hagyja a hagyományos osztályrendet, biztosítja a vagyonos osztályok társadalmi-gazdasági-politikai kiváltságait. A polgári életforma alatt a kismagántulajdon védelmét, az egyéni kezdeményezés szabadságát, az elnyomott osztályok társadalmi-politikai felemelését, magas élet-

szinvonalat, általános kulturáltságot és a civilizált életmódot értették.¹³²

A kisgazdapárti vezetők megpróbálták pártjukat úgy beállítani, mint amely - a történetek ellenére - egyedül képes a polgári demokrácia, s a polgári érdekek képviselését ellátni, s azt hangoztatták, hogy e szerepre sem a konzervatív ellenzéki csoportok, sem a munkáspártok nem alkalmasak. "A Kisgazda Párt soha nem tagadta, vagy leplezte, hogy polgári párt. - írta a Kis Ujság. - ... A mi sajátos és külön feladatunk éppen az, hogy a demokráciában biztosítsuk a polgárság és a polgári életfelfogásu parasztság méltó helyét és életfeltételeit."¹³³

Dobi István maga is arról beszélt, hogy: "Tudjuk, hogy a parasztságnak és a dolgozó értelmiségnek józan gondolkodással elképzelhető egyetlen egészséges politikai érdekképviselője a polgári irányzatú demokratikus fejlődés egyetlen biztosítója a Kisgazda Párt ... Amit mi a koalícióban ilyen irányban el tudunk végezni, azt semmiféle ellenzéki párt el nem végezheti, a marxista alapon álló pártok pedig nem vehetik el, és nem is veszik át a polgári gondolat képviselését."¹³⁴ Változatlanul hirdették, hogy a Kisgazdapárt nem "osztálypárt", hanem az egyetemes magyarság pártja, amelyben a magyar társadalom szinte valamennyi osztálya és rétege - a munkásságot kivéve - megtalálhatja helyét.

Az 1945-ös taktika felelevenítése - a polgári demokrácia talaján valamennyi tulajdonos réteg összefogása, - a baloldali pártok körében kedvezőtlen fogadtatásra talált. A Kommunista Párt július végén - augusztus elején

több alkalommal tiltakozott amiatt, hogy az FKgP - a választási blokk megállapodásai ellenére - a kapitalista társadalmi rend mellett száll síkra, s igyekszik magát feltölteni az egyetlen számbajöhető "antimarxista" párttá. Az MKP bíráló szavai, amelyekhez azonnal csatlakozott Dinnyés Lajos miniszterelnök is, megzavarták a kiskisgazdai választási kampányt, az egységesnek induló agitáció és propaganda hadjárat megbomlott.¹³⁵ Az MKP tiltakozása után a polgári életforma védelmének nyílt hirdetése háttérbe szorult, de nem tűnt el teljesen. A korábbiaknál nagyobb hangsúllyal álltak ki a régi ellenforradalmi rendszerrel szemben a népi demokratikus átalakulás eredményei mellett s vállalták a munkás-paraszt szövetség eszméjét.¹³⁶

A 3 éves terv és a vezető pénzintézetek államosításának támogatása azonban alárendelt szerepet játszott választási agitációjában. Ugyanakkor a hivatalos választási propaganda igyekezett az FKgP-t továbbra is a "rend", a "békeesség" pártjának feltüntetni, olyan politikai tényezőnek beállítani, amely nemhogy nem akar forradalmat, az osztályküzdelmek fellángolását, hanem egyenesen szemben áll azokkal.¹³⁷ A megnyugtatóssal egyidejűleg változatlanul hatni próbáltak a néptömegek nemzeti érzéseire.

A pártvezetőségnek politikai téren is bonyolult feladatot kellett megoldania. A választási szövetség megkötése vidéken, a közép- és gazdagparaszság körében nagy zavart okozott és sok félreértésre adott alkalmat; számosan elégedetlenkedtek miatta, s nem akarták elhinni, hogy az FKgP nem "paktált le" a kommunistákkal.¹³⁸ A kiskisgazda felső vezetés igyekezett messzememően lojális magatartást tanu-

sitani koalíciós partnereihez, de a paraszti-polgári érdekek összeegyeztetésére irányuló erőfeszítései s az egész választási kampány jobboldali szimptomái surlódást okoztak az MKP és az FKGP június-júliusban javulni kezdett viszonyában. Ha az országos politikában a kispártok agitáció és propaganda kommunistaellenessége tompább is volt, annál gyakrabban hallatszottak vidéken - főleg a jobboldali képviselők szájából - gyűlölködő megjegyzések. Az FKGP és az SzDP között - kisebb kölcsönös oldalvágásoktól eltekintve - komolyabb összeütközésekre nem került sor. A Nemzeti Parasztpárt közvetlenül nem támadta Dobiékat, inkább a régi kispártok hibáit igyekezett leplezni, s ily módon befolyásolni az ingadozó kispártok szegény- és kispaszti tömegeket. A vezető kispártok láthatóan kerültk az összeütközési lehetőségeket, s nem vagy csak elvétve reflektáltak a bírálatokra.¹³⁹

Az FKGP hivatalosan az ellenfeleinek nyilvánította a választásokon résztvevő, különböző politikai színezetű polgári ellenzéki pártokat. "Ellenségeink a választások idején nem a munkáspártokban keresendők és találhatók, hanem leginkább a most megalakult polgári pártokban" - jelentette ki Dobi István.¹⁴⁰ A gyakorlatban azonban az FKGP távolról sem vette komolyan a konzervatív jobboldal elleni harcot. Dacára annak, hogy Dobiék világosan látták: a nagybúrzsóázia érdekeit képviselő Pfeiffer-párt képezi számukra az egyik legveszélyesebb ellenfelet, alig tettek ellene valamit. Sőt azza, hogy megpróbálták meggyőzni őket arról, hogy ne bontsák meg a polgári egységfrontot, gyakorlatilag önmagukat fegyverezték le. A politikai katolikusok s a jobboldali forradalmak, s ahhoz, hogy megkísér-
139
140

cizmus párttárszerveződését az FKgP megértéssel, sőt örömmel fogadta. Annak ellenére, hogy főleg a Dunántúlon Barankovicsék voltak a legfőbb vetélytársaik, a kispapok általában hallgatottak rájuk. Kezdetben elviselhetően alakult a viszony a Balogh-féle Független Magyar Demokrata Párttal, kölcsönösen udvarias nyilatkozatok hangzottak el, kisebb megegyezéseket kötöttek, Dobiék azonban nem vették komolyan Baloghékat.¹⁴¹ Később elmérgesedett a helyzet, s ebben kezdeményező szerepet Balogh István és alvezérei játszottak. Parragiék rendkívül durva sajtóhadjáratot indítottak Ortutay Gyula, Mihályfi Ernő, Katona Jenő, az FKgP értelmiségi balszárnyának vezetői ellen. Ennek hátterében személyes sértődöttségük húzódott meg - Ortutayékat tették felelőssé politikai kudarcaikért - azt szerették volna elérni, hogy befeketítve a baloldali politikusokat, lejárássák őket az FKgP tömegei előtt s bukásukat okozzák. Az értelmiségi balszárny azonban feleslegesen átvette Baloghék módszereit, s csunya személyeskedő sajtóháború kezdődött.

A Független Kisgazdapárt választási taktikája és propagandája tehát súlyos belső ellentmondásokkal rendelkezett. Egyfelől megpróbálta megismételni az egyszer már bevált 1945-ös taktikát, a polgári demokrácia védelmében a paraszti-polgári érdekek összeegyeztetését, másfelől többé-kevésbé vinni kényszerült a demokratikus pártok választási blokkjának a szocializmus felé mutató programját. Ennek az ellentmondásosságnak az oka a párt társadalmi-politikai helyzetének bonyolultságában rejlett. Az FKgP nem szakíthatott gyökeresen a múlttal, mert leszakadó tömegei zömmel jobbfelé fordultak, s ahhoz, hogy megkísérel-

je megtartani e társadalmi rétegeket ideológiában és propagandában is utánuk kellett mennie. De a politikai helyzet egyben lehetetlenné tette, hogy ezen taktikai elképzeléseit megvalósítsa, mert szembe került a munkáspártokkal.

A jobboldali hangulatoknak engedményeket tevő választási agitáció és propaganda nem menthette meg a pártot. A képviselői megbízások miatt a párton belül tovább mélyülő válság, különösen B.Szabó és környezetének kilépése, majd a megyei lajstromok felülvizsgálása, felborította a párton belüli helyzetet s a vidéki pártszervezetek sorra elfordultak az FKgP-től. Mindezt tetézték a választási "visszaélések," amelyek során nem egy községben a választási névjegyzékből a helyi kisgazdapárti vezetőket is törölték. A névjegyzék összeállításának felülvizsgálatát nem sikerült elérniük. A kisebb-nagyobb atrocitások miatt azok a vidéki csoportok is passzivitásba vonultak, amelyek nem hagyták el a lehanyatló zászlót.

A Kisgazdapárt komolyabb méretű bomlása lényegében csak 1947 augusztus elején, a választási küzdelem kibontakozásával egyidejűleg kezdődött. A legsúlyosabb helyzet Nyugat-Dunántúlon alakult ki. Győr-Moson megyében - komoly egyházi támogatással - a keresztényszocialista nézeteket hirdető Demokrata Néppárt szervezkedett a legnagyobb intenzitással, amelynek megjelenése pusztító viharként szórta szét a kisgazda pártszervezeteket. Augusztus 6-án Pécsi József, a megye korábban legnépszerűbb parasztképviselője átlépett Barankovicsékhoz, s hasonlóképpen cselekedett e vidék másik nagytekintélyű parasztvezetője,

Kiss Sándor is. Példájukat számos egyszerű párttag, nem egy helyen az egész falusi szervezet követte. /Ujhalmon pl. a teljes pártvezetés átállt.¹⁴²/ A Kisgazdapárt csaknem teljesen izolálódott; a megyei vezetőség egyre inkább elkeseredett és kiábrándult, s joggal teljes pesszimizmussal ítélte meg a párt esélyeit; a választási agitációban alig vett részt.¹⁴³ Az FKgP számára, ha kisebb mértékben is, a Balogh-párt szervezkedése /Parragi korábban e környéknek volt parlamenti képviselője/, és Peyer Károly megjelentése is konkurrenciát jelentett/. Sopron megye, mint jeleztük, már korábban is Barankovicsék fellelegvárát alkotta. Az FKgP megyei vezetése itt már 1947 tavaszán szét-, esett, s a kisgazdapárti mozgalom teljes válságba jutott. Vas megyében Belső Gyula képviselő, az egyik legnépszerűbb helyi politikus, akinek magatartásáért az FKgP vezetősége lépéseket tett, mert az volt róla a vélemény, hogy anélkül nem lehet a választásokon eredményesen résztvenni, ígérete ellenére átlépett a Demokrata Néppártba. Hasonlóképpen, cselekedett Vörös Lajos, a megyei Parasztszövetség elnöke. A bomlás itt is megindult, a helyi vezetők és a szervezetek sorra mentek át Barankovicsékhoz; különösen nagy csapást jelentett az FKgP helyzetére augusztus közepén a szombathelyi városi pártszervezet átállása. Azok a kisgazdapárti vezetők, akik megmaradtak jórészt szintén Barankovicsékkal szimpatizáltak, ill. azokkal működtek együtt. Egyedül Erőss Kálmán próbálta a pártot-eredménytelenül - rendbeszedni.¹⁴⁴ A felbomlás képét mutatták a Zala megyei kisgazda szervezetek is. Dr. Pócza Lajos vármegyei főtitkár, Tasler Lajos pacsai járási elnök és számos

vezetőségi tag a katolikus párthoz távozott. Oda csatlakozott Kovács Ferenc, volt kisközségi képviselő, az egyik legnépszerűbb zalai gazdaember. Kilépett a pártból a tapolcai járás egész elnöksége és Brand Sándor egykori megyei pártelnök, aki a FDP zászlaja alá állt.¹⁴⁵

Dél-Dunántúlon a Kisközségi párt helyzete egy árnyalattal jobb volt, bár a bomlás itt is megkezdődött. Barankovics és Pfeiffer megjelenése Somogyban szintén megrázkéztette a pártot, sok helyi vezető lépett át hozzájuk. A megyei központ a választási harc idején alig tevékenykedett, a vezető nélkül maradt szervezetek visszahúzódtak.¹⁴⁶ Baranyában a Kisközségi párt megyei vezetésében - amely korábban a Nagy Ferenc irányította centrum mögött állt - a politikai események, s a választási harc következtében szintén a legtéljesebb zűrzavar uralkodott. "A Kisközségi párt embereihez most érkezett le a Kisközségi párt válsága - számol be egy augusztus közepén keltezett parasztpárti jelentés - és teljes a tájékozatlanság, kiábrándultság és zavart kelt a Kisközségi párt szervezeteiben és vidéki vezetői között."¹⁴⁷ Nagy feltűnést keltett és tovább fokozta a zavarodottságot, hogy Perr Viktor átlépett a Demokrata Néppártba. A pap-politikus távozását főleg azok a vidékek érezték meg, mint pl. a szentlőrinci és siklósi járás, ahol az FKGP korábban szilárdan állt.¹⁴⁸ A kommunistaellenes hangulatkeltés még olyan kisközségi párti szervezeteket is megingatott, amelyeknek majd két évtizedes múltjuk volt. Így pl. felbomlott a vajszeri szervezet, amely az egyik legrégebbi és legerősebb helyi csoport volt a megyében. Az FKGP hegemoniájának csökkenését mutatja az is, hogy sok helyen a vidéki pártszerve-

vezetek az NPP felé tekintettek s nem egy közösségben, mint pl. Magyarbolyban, Csebényben átlépések is történtek. A Nemzeti Parasztpárttal szemben megváltozott a hangulat. "Olyan falvakban nyugodtan tudunk tartani parasztpárti gyűléseket, ahol ezelőtt két hónappal nem lett volna tanácsos agitálnunk" - jegyezte meg egy parasztpárti beszámoló.¹⁴⁹ Fejér, Tolna, Veszprém és Komárom-Esztergom megyékben a kisgazdapárt szervezeteit az ellenzéki pártoknak nem sikerült megbontaniuk, jóllehet a párt belső válsága, népszerűségének zuhanása e területeken is éreztette hatását.

Észak-Magyarországon Nógrád vármegye volt az, ahol a kisgazda pártszervezetek, annak ellenére, hogy korábban országos viszonylatban talán a leggyengébben álltak, valamivel élénkebben mozogtak, mint a dunántuliek; népgyűléseket tartottak, plakátokkal, röpcédulákkal árasztották el a megyét.¹⁵⁰ Borsod-Abaúj-Zemplénben azonban csak augusztus 20-án tartottak először kampányszerűen összejöveteleket, de nem nagy sikerrel. Dinnyés Lajos miniszterelnök gyűlésén, amelyet a felső-magyarországi seregszemleként reklámoztak, kevesen, alig 500-1000-en vettek részt, s csak egy részük volt parasztember. A rosszul sikerült demonstráció elkeserítette a helyi kisgazdapárti vezetőket, s passzivitásba vonultak.¹⁵¹ Ezzel szemben a jobboldali ellenzéki pártok széleskörű agitációt fejtettek ki. Abaujban Pfeiffer, Borsodban Pfeiffer és részben Balogh István, Zemplénben, Hevesben, Nógrádban Barankovics bomlasztották a Kisgazdapárt táborát. Heves megyében Nagy Lajos képviselő, a Parasztszövetség elnöke, aki köztisztviselőként álló

gazdaember volt, átlépett a Demokrata Néppártba.¹⁵²

Zemplénben a helyi pártszervezetek a választási harc idején sok helyütt, mint pl. Sajószentpéteren, feloszlottak. Mindössze két járás maradt a megyében - az edelényi és a putnoki - ahol úgy ahogy tartani tudták magukat. Borsód-Abauj-Zemplén megyében a választás napjára az FKgP gyakorlatilag széthullott.¹⁵³

A Kisgazdapárt viszonylag a legjobb helyzetben az Alföldön volt. Itt, ahol a birtokos paraszti mozgalom mindig is szilárd bázissal rendelkezett, a pártszervezetek többnyire meg tudtak állni a saját lábukon. Bihar-Csanád,-Hajdu,-Szabolcs-Szatmár,Szolnok megyékben a párt szervezeti hálózata nem indult oszlásnak; a fő bomlási gócok Csongrádban és részben Békés megyében B.Szabó környezetének szűkebb hazájában keletkeztek. Az "alkotmányvédők" volt vezére ellenőrzése alatt tartotta Békést, Gyulát és Békéscsabát. Keresztes Tamás és Oláh Sándor hódmezővásárhelyi képviselők Pfeifferhez csatlakoztak, s az ő példájukat követte a volt bajai kisgazdapárti elnök is.¹⁵⁴ Debrecenben egyes helyi kisgazda vezetők megpróbáltak egy jobboldali puccsot végrehajtani, és mind a városi mind a megyei szervezetet, valamint a Debrecen c. lapot átvinni Pfeifferékhez, de az akció időben lelepleződött.¹⁵⁵

A Kisgazdapárt tevékenysége, tömegbefolyása általában e területeken is visszaesett, bár távolról sem annyira, mint a Dunántulon. A kisgazda szervezetek megpróbálták ellensúlyozni a jobboldali elemek agitációját, s versenyre keltek velük a kommunisták szapulásában, a népi demokrácia bírálatában. Nem egy helyen, mint pl. Szabolcsban, Csanádban élesen támadták a Nemzeti Parasztpártot és ve-

zetőit, felujították a kolhoz mesét. A Baloldali Blokk ellen azzal érveltek, hogy nincs rá szükség, mert a választások után a baloldali pártok úgy is egyesülnek. Szavolcsban viszont az volt a fő irányvonal: ha a szovjet csapatok kivonulnak az FKgP új választásokat fog követelni. A kiskisgazdapárt keretei között maradt gazdagparasztság, saját pártvezetőségét sem kímélte, Dobi és Dinnyés elleni támadások is gyakran elhangzottak.¹⁵⁶

Megkezdődött a bomlás az FKgP fővárosi szervezetében is. 1947 tavaszára a budapesti pártközpont már elvesztette politikai jelentőségét, Nagy Ferencék távozása után újjászervezésére csak a legfelsőbb szinten került sor. A pártélet megállt; sorra adták fel pozícióikat a közigazgatásban. Különösen nagy visszhangot váltott ki Pásztor Tamásnak, az FKgP II. kerületi elnökének augusztus 2-1 ki lépése, aki tudván, hogy az új pártvezetőség nem fogja jelölni, másutt próbált mandátum után nézni. Példáját hamarosan az FKgP II. kerületi főtitkára, majd egy sor szürke párttag követte.¹⁵⁷ A széthullás folyamata hamarosan áttért más kerületekre is.

A Független Kiskisgazdapárt teljesen szétzilált állapotban érkezett el a választások napjához, augusztus 31-éhez.

Független Magyar Párt	36 523	43.4	47,541	56.5	84 169	1.7	6
Radikális Párt	18 717	27.0	50 819	73.0	69,536	1.4	4
Demokrata Párt	22 938	45.6	27 356	54.5	50 294	1.0	3
	2 315 773	46.4	2 879 565	53.6	4 993 338	100	111

A választások mérlege

1947-ben 5 293 987 választójogosult volt, 129 326-tal több, mint 1945-ben. 4 998 338-an adták le szavazatukat, de a nagyfoku aktivitás következtében még így is 267 929-cel többen, mint 1945-ben. 295 649 főt /5,0 %/ zártak ki.¹⁵⁸

A szavazatok pártok szerinti megoszlása a következőképpen alakult.¹⁵⁹

5. táblázat

Az 1947-es választások szavazatainak pártok szerinti

megoszlása

	férfi szav. %	női szav. %	Összes szav. %	mandátumok száma
Magyar Kommunista P.	569 295 51,2	543 755 48,8	1 113 050 23,3	100
Demokrata Néppárt	330 565 40,3	489 888 59,7	820 453 16,4	60
Független Kisg.P.	359 009 46,7	410 754 53,3	769 763 15,4	68
Szociáldemokrata P.	374 268 50,3	370 373 49,7	744 641 14,9	67
Magyar Függetlenségi Párt/Pfeiffer Zoltán/	280 067 41,8	390 480 58,2	670 547 13,4	49
Nemzeti Paraszt P.	208 148 50,1	207 317 49,9	415 465 8,3	36
Független Magyar Demokrata Párt Balogh István/	119 238 45,8	141 182 54,2	260 420 5,2	18
Magyar Radikális P.	36 528 43,4	47,641 56,6	84 169 1,7	6
Keresztény Női Tábor	18 717 27,0	50 819 73,0	69,536 1,4	4
Hungári Demokrata P.	22 938 45,6	27 356 54,5	50 294 1,0	3
	<u>2 318 773 46,4</u>	<u>2 679 565 53,6</u>	<u>4 998 338 100</u>	<u>411</u>

A részletesebb kép, a politikai erőviszonyok alakulása, s az egyes társadalmi rétegek politikai elhelyezkedése érdekében közelebbről is meg kell vizsgálnunk a választások eredményeit. A jelentősebb pártok szavazatai megyénként, 1945-tel összehasonlítva, a következőképpen alakult.¹⁶⁰ /Lásd a mellékletben közölt táblázatot./

A választások legszembeötlőbb eredménye a Független Kisgazdapárt történelmi jelentőségű, katasztrófális veresége. Az a politikai szervezet, amely 1945-ben több, mint 2,6 millió szavazatot /57,03 %-ot/ szerzett, most csupán 769 763 voksot /15,4 %-ot/ kapott; országsszerte 1 927 740 szavazatot, a két év előtti választótáborának kb. 71,6 %-át veszítette el. Ilyen óriási választási vereséget Magyarországon ujkori történetében egyetlen párt sem szenvedett! Az a politikai alakulat, amely 1945-ben tömegbefolyását, népszerűségét tekintve toronymagasan vezetett partnerei előtt, most a pártok ranglistáján a harmadik helyre süllyedt vissza. Igaz, a kisgazdák választási kudarcra előre vetette árnyékát, ilyen méretű zuhanásra azonban senki sem számított. A párt visszaesése, noha általános jelenség volt, országrészenként nem egyformán érvényesült.

Az abszolút számokat nézve a Kisgazdapártot a legnagyobb kudarc a Dunántulon érte /684 373/, /76,77 %/. Amíg két évvel korábban e vidéken szinte egyeduralkodó volt, most itt kapta országosan a legkisebb szavazatmennyiséget. A párt legrosszabb megyéinek listáját Győr megye vezette, Sopron a negyedik, Vas az ötödik, Zala a hetedik helyet foglalta el. A Dunántulon, Somogy,-Fehér,- és Tolna megyét kivéve, nem érte el az országos átlagát. Ez utóbbi két megyé-

ben a viszonyokhoz képest feltűnően jól szerepelt. Fehér megyében országos átlagának csaknem dupláját hozta, míg Tolnában csaknem megközelítette ezt az eredményt. Ez nem véletlen. E megyékben a kiskgazdapárti mozgalomnak régi tradíciói voltak, a helyi szervezetek viszonylag kevésbé bomlottak meg a választási kampány idején, s a megyei vezetés jól működött.

Észak-Magyarországon a Kiskgazdapárt szavazatvesztése szintén meghaladta az országos átlagot, összesen 258 218 szavazatról /74,7 %/ kellett lemondania. Abauj-Borsód-Zemplén megyékben olyan katasztrófális vereséget szenvedett, hogy szinte eltűnt a vidék politikai térképéről. Amíg 1945-ben Abaujban az FKgP országosan a legjobban szerepelt, addig 1947-ben csak 2 131 voksot tudott szerezni, ami a párt veszteséglistáján a második helyet jelentette. Zemplén és Borsód szintén a leggyengébb kiskgazda megyék élmezőnyében helyezkedett el. Csak Heves és Nógrád megye emelkedett ki azzal, hogy valamelyest tulszárnyalták az országos átlagot.

A kiskgazdapárti mozgalom hanyatlása - a többi vidékhez képest a Tiszántul és a Duna Tisza között érintette viszonylag a legkevésbé, bár a visszaesés itt is katasztrófális méreteket öltött. Az Alföldön mindössze Csongrád megye volt az, ahol a párt országos átlagánál gyengébb eredményt ért el, mindenütt másutt felülmulta azt, sőt Szatmárban kapta országosan a legtöbb szavazatot, s megyei viszonylatban megőrizte vezető helyét a politikai pártok között. Egyes területeken, mint pl. Békés, Bihar, Csanád, Hajdu, Szolnok megyékben az FKgP

nem vesztett sokat híveinek táborából, sőt, relative - más országrészekhez képest - viszonylag jól vette a választási akadályokat.

Különösen feltűnő a Kisgazdapárt visszaesése a városokban, amelyek közül nem egyben gyakorlatilag megsemmisült. 58 megyei és törvényhatósági jogú város közül 18-ban a szavazatok csökkenésének aránya meghaladta a 90 %-ot! A pusztulás elsősorban a dunántúli városokra terjedt ki. Arányában nagyobb vereség Nagykanizsán történt, az 1945-ben kapott 9 182 /65,7 %/ szavazathoz képest 238 /1,5 %/ szavazócédulán találtak bejegyzést az FKgP rubrikájában, a veszteség tehát 8 944 szavazatot /97,4 %/ tett ki. Csaknem hasonló arányban érte veszteség Dobiékat Sopronban, Kaposvárott, Szombathelyen, Győrött, Zalaegerszegen. De a városi kudarc másutt is bekövetkezett, így pl.: Kiskunhalason, Sátoraljaújhelyt, Baján, Balassagyarmaton, Vácott. Abszolút számát tekintve a tömegek elfordulása leginkább a nagyvárosokban következett be. Nagy-Budapesten 334 225 szavazatot /82,7 %-ot/ írhattak le; magában a fővárosban, elővárosok nélkül a párt 50,6 %-ról 7 %-ra csuszott vissza; mindössze 44 433 szavazatot kapott, ami körülbelül tényleges taglétszámának felelt meg. Szegeden az 1945-ös 46 650 /62,63 %/ - szavazóból 3 138 /3,9 %/ maradt, a veszteség 43 502 /93,2 %/, Pécsen a 18 314 /52,5 %/ választóból 1 202 /2,9 %/, Miskolcon a 20 825 /38 %-ból/ 689 /2,2 %/ tartott ki korábbi politikai hitvallása mellett. Néhány városban a Kisgazdapártnak sikerült elkerülnie a katasztrófális vereséget, függetlenül attól, hogy itt is megfogytakozott tömegbázisa. Ezek közé tartozott Kecskemét,

Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely, Békéscsaba, Gyula, Hajduböszörmény, Hajdunánás, Jászberény, Karcag, Cegléd, Kiskunfélegyháza, Nagykőrös, sőt Debrecen is. Jászberény volt az egyetlen nagyobb helyiség az országban, ahol a párt nem veszített sőt megkapta a szavazatok abszolút többségét. Az előbbi felsorolás azt tanúsítja, hogy nagyobbára az alföldi mezővárosok maradtak meg a kiskgazdák oldalán. Dunántulon egyedül a népszerű jobboldali parasztervezető, Taksonyi János szülővárosában, Szekszárdon őriztek meg valamit befolyásukból.

A választási eredmények alapján látható, hogy a Független Kiskgazdapárt a Tiszántulon, a Duna-Tisza közén, a főváros környékén, valamint Fejér és Tolna megyében tartotta meg hadállásait. E vidékek a birtokos paraszti mozgalom régi fellelegvái voltak, az 1939-es választásokon is nagyjából ezeken az országrészekén vetette meg a lábát. Más szóval: 1945 őszéhez képest a kiskgazdapárti mozgalom visszahúzódott régi területeire, oda, ahonnan eredt és állandóan újjáéledt.

A szavazatok területi eloszlása azt mutatja, hogy a párt választói zömmel a parasztság köréből toborozódtak. Valóban a leadott szavazatok nagy hányada /769 763-ból 612 885/ 79,7% parasztok kézjegyével volt ellátva. A párt hívei osztályhelyzetüket tekintve, a kis- és közép-parasztság köréből kerültek ki, de feltehetően a gazdag-parasztság egyes csoportjait is meg lehetett találni közöttük, az értelmiség és a kispolgárság azonban elenyészően képviseltette magát. A városi katasztrófa azt tanúsítja, hogy a polgári rétegek csaknem teljes egészükben el-

fordultak a párttól és más politikai csoportosulásokat támogattak. A Kisgazdapárt társadalmi háttere jelentősen megváltozott, a korábbi, a különböző, egymással szembenálló osztályokat és rétegeket is tömörítő tömegpártból alapjában a birtokos parasztság osztályszerkezete lett, amely azonban elsősorban a kis- és középparasztságra támaszkodik.

A nemzetgyűlési választások további jelentős eredménye a Magyar Kommunista Párt előretörése volt. Az MKP 310 828 szavazattal kapott többet, mint 1945-ben, a szavazatok összességét tekintve az ország legnagyobb pártja lett, s a politikai szervezetek rangsorában az első helyre került. A kommunista mozgalom tömegbefolyásának a növekedése azonban területileg eltérően alakult. A Dunántúlon a szavazatok növekedése elérte a 96 967-et ami 46,60 %-os gyarapodásnak felelt meg, s körülbelül hasonlóképpen alakult a fejlődés üteme a Duna-Tisza közén. Ezzel szemben a Tiszántúlon alig valamit emelkedett a kommunistákat pártolók száma, sőt a Viharsarok megyéiben, bár az MKP itt is jól szerepelt, országosan viszonylag a legkisebb mértékben nőtt a szavazatok száma. A munkásmozgalom radikális szárnya választóinak köre leginkább Somogyban, Zemplénben, Szatmárban, Zalában, Tolnában, Sopronban, Szabolcsban szélesedett, olyan vidékeken, ahol az ipari települések csekélyebbek voltak, vagy egyáltalán nem is léteztek. Tehát a Kommunista Párt új hívei zömmel a parasztság, a helyi értelmiség és a falusi kispolgárság köréből toborozódtak. Jellemző, hogy a pártra esett 1 113 050 szavazat közül 614 046, a szavazatok

több mint 55 %-a paraszt-szavazat volt. Miután a tulajdonos paraszti rétegek soraiban a jobboldali ellenzéki pártok arattak, arra lehet következtetni, hogy az MKP elsősorban az új gazdák, a szegény- és kisparasztok, valamint az agrárszegénység egyes kategóriáinak bizalmát nyerte meg, azon társadalmi rétegek körében hódított, amelyek - ha nem is egyforma mértékben - szinte napról-napra érezhették a népi demokrácia gondokodását.

Figyelemreméltó sikereket ért el az MKP a városokban és az ipari övezetekben. Nagy-Budapesten a szavazatok számának emelkedése elérte a 82 175-öt; feltűnő, hogy magában a fővárosban viszonylag gyorsabban nyert teret, mint a munkások lakta peremvárosokban. Ez azt jelentette, hogy a pártnak sikerült betörnie a polgári értelmiség és a kispolgárság soraiba. Az ipari munkásság körében a kommunisták meg a relatív többséget, sőt a bányavidékeken az abszolút többséget is elérték. Ugyanakkor azonban a választási eredmények azt is tanúsítják, hogy a Dunántúlon iparosodottabb területeken az MKP szavazatai növekedésének üteme kisebb volt, mint a parasztság körében. A Magyar Kommunista Párt alapjában megmaradt a munkásosztály és a szegényparasztság politikai szervezetének, társadalmi bázisában emelkedett az újgazdák, szegény- és kisparasztság, a kispolgárság, valamint az értelmiség részesedése, s ez a tendencia később méginkább megerősödött.

A magyar népi demokrácia balszárnyán a Nemzeti Parasztpárt volt az, amely még sikereket vallhatott magáénak. Bár a parasztpárti vezetők kísérletet tettek arra, hogy az FKGP-ből leszakadó paraszti rétegek jelentős há-

nyadát magukhoz vonzzák, ez csak kis részben sikerült, a párt 1945-höz képest mindössze 90 181 szavazattal kapott többet. Ez a szavazat-növekedés az adott politikai viszonyok között komoly sikert jelentett, annak ellenére, hogy a párt társadalmi-politikai helyzetén lényegesen nem változtatott, s továbbra is kis párt maradt. A Parasztpárt országsszerte mindenütt gyarapodott, viszonylag a legkomolyabb mértékben a Tiszántúlon. Ennek oka az, hogy e vidéken erős, jól kiépített parasztpárti szervezetek működtek s itt az FKgP-től eltávolodó kis- és középparaszti rétegek - tradicionális okoknál fogva - javarészt balfelé sodródtak, s csak kisebb mértékben mentek a jobboldali ellenzék zászlaja alá. A Dunántúlon Barankovicsék az NPP számára is komoly konkurenciát jelentettek, s csak ott tudtak valamelyest előre lépni, ahol mint pl. Tolna- és Fehér megyékben, a néppártiak viszonylag gyengébbek voltak. Másutt viszont vagy egyhelyben topogtak, vagy mint Vasban az alig másfélszáz fős gyarapodás ellenére, a szavazatok arányát tekintve visszaestek. Veres Péter és követői változatlanul nem tudtak betörni a városokba, az értelmiség és a kispolgárság soraiba. Jellemző, hogy Nagy-Budapestben valamelyest tovább zsugorodott az a csekély parasztpárti tábor is, amit 1945-ben sikerült kiépíteni. A Nemzeti Parasztpárt megmaradt az agrárproletariátus, a szegény- és kisparaszság /zömmel az újonnan földhöz juttatottak/ radikális politikai szervezetének. Társadalmi bázisa viszonylag a leghomogénabb volt, a 415 645 szavazatból 368 247 a parasztoktól származott s még 50 000-t sem tett ki az értelmiségi, ill.

kispolgári elemek részesedése.

Az 1947-es választások egyik meglepő eredménye az volt, hogy a Szociáldemokrata Párt, amely 1945-ben még egy hajszálnyival megelőzte a másik munkáspártot, most több, mint 78 000 szavazatot veszített. A párt veszteségei nagyon egyenlőtlenül oszlottak meg, általában vidéki befolyása esett vissza. A Tiszántulon, Szatmár megyét kivéve, mindenütt tetemes szavazatmenyesítést, összesen több mint 60000-t adott le más pártoknak. A Duna-Tisza közén a szociáldemokrácia megőrizte hadállásait, sőt némileg növelte is táborát. A Dunántulon, Fejér, Sopron, Tolna, Veszprém megyékben előrelépett, míg Baranyában, Esztergomban, Komáromban, Győr-Mosonban, Vasban és Zalában néhány ezer szavazót le kellett írnia. Észak-Magyarországon a borsodi vereség emelkedett ki feltűnően, de az összveszteség itt sem haladta meg a 10 000 főt. Mindezzel szemben az SZDP Nagy-Budapesten viszonylag jól megállta a helyét, sőt a vörös övezetben részben megőrizte előnyét a Kommunista Párttal szemben. A városokban a szociáldemokraták a két évvel korábbi helyzethez képest általában visszaestek, de kisebb mértékben, mint a falvakban. Néhány nagyvárosban, mint pl. Győrött, Pécsen továbbra is a legerősebbek maradtak a pártok között. A szavazatok földrajzi elosztása azt mutatja, hogy a párt a falvakból kiszorulóban volt, s egyre inkább városi párt lett. Paraszt-szavazatainak száma azonban még így is jelentős volt, s paraszti bázisa nagyságát tekintve lényegében megegyezett az NPP falusi táborával. A szociáldemokrácia megőrizte befolyását a magyar munkásosztály körében. A lemorzsolódók, az agrárproletáriátus és a szegényparaszság, a falusi kispolgárság,

valamint a városi polgári és értelmiségi rétegekből kerültek ki.

1947 nyarán a magyar népi demokrácia politikai életének egyik új jelensége a jobboldali ellenzéki pártok zászlóbontása volt. A választások azt mutatják, hogy viszonylag rövid idő alatt rendkívül nagy sikereket értek el. Általános feltűnést keltett, hogy a legnagyobb jobboldali pártok a katolikus beállítottságu Demokrata Néppárt lett, annak ellenére, hogy teljesen esélytelenül indult.¹⁶¹

E politikai tömörülés, amint az FKgP széthullásából előre látni lehetett, Nyugat-Dunántulon érte el a legjobb eredményeket; Zalában és Vasban megszerezte az abszolút többséget. A Dunántul más részein - Tolna, Fejér és Esztergom megyéket kivéve, ahol nem indult - mindenütt az első helyre került a politikai pártok mezőnyében. E vidékeken a katolikus egyház évszázados hagyományokkal rendelkezett, s támogatásával Barankovicsék könnyen nyerhettek. Hogy mennyire erőteljes volt az egyház segítségnyújtása, azt az is mutatja, hogy az egyházi centrumokhoz közel lévő járásokban biztosan szerezték meg az abszolút többséget. /Igy pl. a pannonhalmi, a sokoroaljai, valamint a szobi járásokban./ De jól szerepeltek a néppártiak Észak-Magyarországon is. Hevesben megyei elsők, Zemplénben szorosan az MKP mögött megyei másodikak lettek, s tulszárnyalták valamivel az országos átlagokat Nógrádban is. Más országrészekben összehasonlíthatatlanul gyengébben állták meg helyüket. A Tiszántulon, Szabolcsot kivéve, kevés szervezet kaptak és hasonlóan alakult a helyzet a Duna-Tisza közén is. A területek a vallási hovatartozandóság szem-

vezetése szempontjából is elárta a 18 000-1/9.5 %/.

pontjából más arculatuk voltak, itt a református és kálvinista hagyományok éltek erőteljesebben. Barankovicsék szavazótáborának katolikus jellegét huzzák alá városi szavazatok is. Egy sor olyan város értelmiségi és kispolgári rétegeit nyerték meg, amelyek közismerten erős katolikus befolyás alatt állottak. Így pl. abszolút többségre tettek szert Balassagyarmaton, Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Kőszegen, Pápán, Veszprémben, Kaposvárott, Mohácson, Vácott, stb. Szavazatuk nagy részét a nők körében gyűjtötték, a Magyar Radikális Pártot kivéve, ők kapták a legtöbb női voksot. Azt lehetne mondani, hogy az asszonyok nyerték meg számukra a választásokat. A Demokrata Néppárt társadalmi bázisának zöme az erős egyházi és gazdagparashti befolyás alatt álló parashti rétegek köréből került ki, $\text{Össz-szavazatainak } 75,8\% \text{-a parasztszavazat volt/}$, de sikerült behatolnia a városi kispolgárság, az értelmiség elmaradottabb rétegeibe is.

A Magyar Függetlenségi Párt, amely komolyabb előzmények nélkül, s számos hátránnyal indult, szintén feltűnő sikert aratott. Legjobban Budapesten és Pest megyében szerepelt, összes szavazatainak több mint $50\% \text{-át}$ itt kapta. Nagy-Budapesten 220 000 szavazatot, az összes szavazatok $30\% \text{-át}$ adták le rá. Ez azt jelentette, hogy Pfeifferék lettek a fővárosi párt. Sikereiknek további területét a Tiszántul, elsősorban a Viharsarok alkotta. Különösen nagy befolyásra tettek szert Csongrád megyében, ahol a megyei szavazatok $38,3\% \text{-át}$ vallhatták magukénak, s első helyre kerültek a pártok listáján. Csanádban hasonlóan magasán átlaguk felett $/18,5\% \text{/}$ kaptak támogatást, s szavazóiknak száma Békésben is elérte a 18 000-t/ $9,5\% \text{/}$.

E három megyében szerezték meg tiszántúli szavazataiknak kb. 55 %-át. A Viharsarkon kívül az MFP Szolnok megyében ért el még figyelemreméltó eredményt, ahol szintén megközelítette országos átlagát. A Duna-Tisza közének déli részén, Bács megyében mutatta fel országosan a legjobb eredményt, itt majdnem megkapta az 50 %-ot.

Az MFP előretörésének harmadik területe Észak-Magyarország volt. Abauj a második legjobb megye a párt ranglistáján, de a szomszéd megyékben is jóval átlaga fellett kapott szavazatokat, Borsodban a Kommunista Pártot is megelőzte. Pfeifferék a legtöbb szavazatot az ipari centrumokban és a bányavidékeken szerezték. Abauj és Borsod északi részén valamennyi járásban győztek, a cseh határt mellett lévő bodvaszilasi, valamint az encsi és a szikszói járásban az abszolút többséget is megszerezték.

A mezőgazdasági vidékeken jóval gyengébben szerepeltek, noha itt is túlszárnyalták országos átlagukat. A legjobb eredményt a Bükk aljában, a régi kisgazdapárti ellenzéki harcok színhelyén, a mezőcsáti járásban érték el. 373 szavazatot gyűjtöttek, azonban az MFP 220-410 és

522 Feltehetően a jobboldali pártok között történt megállapodások alapján Pfeifferék a Dunántúlon alig vettek részt a választási kampányban, 10 megyéből mindössze 4-ben állítottak képviselőjelölteket. Ennek következtében értehetően nagyon kevés szavazatot kaptak, még viszonylag Somogyban állták a küzdelmet a legjobban, de itt is elmaradtak az országos átlaguktól. Mindössze egy-két járásban sikerült megkapaszkodniuk: így pl. Szigetvárott és környékén a Dráva-szélen, Vasban a körmendi, Tolnában a völgyesgi járásokban. Nagykovács és Sogárdon, Jellén,

hogy Pfeifferék választási eredményeinek legjellemzőbb vonása, hogy szavazataiknak jelentős hányadát a városokban kapták. Ha Budapest környékén a vörös övezetekben nem is tudtak versenyezni a munkáspártokkal, de magában a fővárosban alig néhány ezer szavazattal maradtak el az MKP mögött, összesen 164 792-en /25,9 %/ foglaltak állást mellettük. Az MFP fölényesen győzött az I., a II., a XI., és a XII. kerületekben, első lett a III., a IV., és a VIII. kerületben, s alig maradt el az MKP-tól a IX. kerületben. Tehát elsősorban Budán vált népszerűvé, ott, ahol a nagypolgárság, a vezető értelmiségiek, a polgári bürokrácia tehetősebbjei, a volt uralkodó osztályok tagjai és leszármazottai laktak. A VIII. kerületi szavazók nagy száma azt tanúsítja, hogy a népi demokráciával szembenálló szervezet a kispolgárság, az alkalmazotti és kisértelmiségi rétegek körében is hódított.¹⁶² Az ország legnagyobb városait együttevén Pfeifferék megelőzték az MKP-t s jelentősen elhúztak az SZDP-től. Ha Győrt figyelmen kívül hagyjuk, ahol nem indultak, az ország öt legnagyobb városában 237 373 szavazatot gyűjtöttek, szemben az MKP 228 410 és az SZDP 177 802 szavazatával. Azon, hogy a korábban kisdapárti jobbszárny egyik bázisát jelentő Szegeden abszolút többségre /52,2 %/ tettek szert, nincs különösebb csodálkozni való, annál meglepőbb, hogy Miskolcon, az északi iparvidék központjában, ahol mindig is erős munkásmozgalom létezett, 32,5 %-ot kaptak, s az első helyre kerültek. A kisebb városok közül csaknem kizárólag az alföldiekben nyomultak előre: Baján és Jánoshalmán abszolút többségre tettek szert, de jól szerepáltak Kalocsán, Kiskunfélegyházán, Turkevén, Nagykőrösön és Cegléden. Jellemző,

hogy az országosan kiugró Csongrád megyei szavazatoknak alig 20 %-a származott a járásokból, a zömét a városok hozták. Hasonló volt a helyzet Hajdu megyében is.

A Magyar Függetlenségi Párt "városi", sőt "fővárosi" jellege világosan bizonyítja, hogy elsősorban ez a politikai csoportosulás lett a polgárság politikai képviselője. A nagyburzsoázia és az "uri középosztály" maradványai, az egykori horthysta tisztviselők, katonatisztek, a különböző értelmiségi rétegek képviselői, városi kispolgárok, kisiparosok és kereskedők adták le rá reményeik zálogát. De sikerült behatolniuk - elsősorban a borsodi iparvidéken - az ipari munkásság egy részének soraiba is. Ugyanakkor Pfeifferék nem lebecsülendő paraszt-szavazatokra tettek szert. A mezővárosi szavazatokat is figyelembe véve ez az arány kb. az össz-szavazatok 48-50 %-át tette ki. A szavazatok mennyisége azt tanúsítja, hogy a parasztság minden rétegéből szerezhettek híveket. A történeti irodalom már rámutatott arra, hogy noha a földreform után a gazdagparasztság létszáma zsugorodott, e társadalmi réteg mintegy kétharmada a korábbiaknál nagyobb koncentrációban - továbbra is az Alföldön, főleg Biharban, Csongrádban, Pest és Szolnok megyében helyezkedett el.¹⁶³ Tehát nem véletlen, hogy a konzervatív jobboldal vezető pártja épp azokban a megyékben aratta jelentősebb győzelmeit, ahol a falusi burzsoázia erősebb és befolyásosabb volt. Egyébként a tőkés gazdagparasztság Pfeifferékhez való átállását politikai síkon jól reprezentálta B.Szabó csatlakozása.

A "polgári középpárt" programjával széleskörű választási kampányt folytató Balogh-párt kudarcot vallott;

260 420 szavazattal a pártok ranglistáján a hetedik helyet foglalta el, holott kezdetben- helyzeti előnyét kihasználva - megelőzte a többi jobboldali frakciót. Szavazatainak csaknem a felét Budapest környékén és Pest megyében szerezte. A Tiszántúlon Bihar, Szolnok, Hajdu és Szabolcs megyékben sikerült átlagon felül hiveket toboroznia; a Viharsarokban minimális befolyásra tett szert. A Dunántúlon egyedül Fehér megyében szerepelt viszonylag jól. Budapestet kivéve más városokban nem sikerült megkapaszkodniuk. /Jellemző, hogy Szegeden, Balogh István szűkebb házában, csufosan megbuktak, mindössze 342 /0,4 %/ szavazatot kaptak./ Paraszti szavazóinak részesedése elérte kb. a 70 %-ot. Ez azt jelentette, hogy Budapestet figyelmen kívül hagyva, ahol a FDP tömegeit sikerült elhódítani, nem tudott gyökeret verni a polgári rétegekben, inkább parasztpárt jellegű maradt, közép-és gazdagparaszti támogatással.

Paraszti egy vékony rétege, főleg a Tiszántúlon, balra fordult, a Keresztény Parasztpárttal és néhol az MKP-nál keresett támogatást. Az FKGP egyenlőre törést, a földmel 10-30 kb.-os kisbirtokos parasztságot tartotta meg, és melléje maradt a falusi értelmiség és módosabb parasztság néhány, a régi háborn előtti államközi tradíciókat tovább vivő csoportja is. Ezzel nagyjából a pártban a paraszti és polgári rétegek blokkja, amelynek felszámolása korábban oly sok gondot okozott a baloldali erőeknek. A választási szövetség pártjai ugyan nem teljesítették a demokratikus könsélet előzetes várakozását /az augusztus elején könsült közvéleménykutató felmérés a koalíció partnereik arányosan 77-80 %-os győzelmet jósolta/, és így

A választási eredmények értékelése

Az 1947-es választások kiemelkedően nagy szerepet játszottak a politikai hatalom eldöntéséért vívott harcban. Az egyik legfontosabb eredményük az volt, hogy lezárták a Független Kisgazdapárt széthullásának folyamatát, megváltoztatták a népi demokrácia pártpolitikai strukturáját, s új társadalmi-politikai erőviszonyokat alakítottak ki.

A Független Kisgazdapárt az enyészet útjára lépett. A volt uralkodó osztályok maradványai, a polgári értelmiség, az állami bürokrácia, a gazdagparaszság és a kispolgárság egyes csoportjai a Magyar Függetlenségi Párthoz tódultak. A katolikus középrétegek, s a birtokos parasztság klerikális beállítottságu része Barankovicsék zászlaja alá állt. Az egyes jobboldali kispolgári és tulajdonos paraszti körök Balogh Istvánt pártolták. A kis- és középparasztság egy vékony rétege, főleg a Tiszántulton, balfelé fordult, a Nemzeti Parasztpártnál és néhol az MKP-nál keresett támogatást. Az FKGP hagyományos törzsét, a zömmel 10-50 kh-as kisbirtokos parasztságot tartotta meg, de mellette maradt a falusi értelmiség és módosabb parasztság néhány, a régi háború előtti ellenzéki tradíciókat tovább vivő csoportja is. Ezzel megszűnt a pártban a paraszti és polgári rétegek blokkja, amelynek felszámolása korábban oly sok gondot okozott a baloldali erőnek. A választási szövetség pártjai ugyan nem teljesítették a demokratikus közélet előzetes várakozását /az augusztus elején készült közvéleménykutató felmérés a koalíciós partnerek országosan 77-80 %-os győzelmét jósolta/, de így

is fölényesen nyerték a választási küzdelmet: együttesen 3 042 919 szavazatot, az össz-szavazatok 60,9 %-át kapták. A jobboldali polgári ellenzéki pártok viszont, alaposan rácafolva az előzetes feltételezésekre, váratlanul jelentősen előretörték, 20-23 % helyett az össz-szavazatok 36,2 %-át, 1 820 956 voksot gyűjtöttek össze.¹⁶⁴

A Kisgazdapárt szétesésével megváltozott a koalíció strukturája, amíg korábban az egyik oldalon az FKgP s vele szemben a másik oldalon a Baloldali Blokk állt, s többé-kevésbé egyensúlyban voltak egymással, most ez a végletes polarizáció, a sok vonatkozásban formális egyensúly megszűnt, a baloldali pártok a "szövetséges ellenfél" fölébe kerültek, s a politikai helyzet meghatározó és domináns elemévé váltak. Ugyanakkor megváltoztak az erőviszonyok a népi demokrácia balszárnyán is. Függetlenül attól, hogy a Baloldali Blokk lendülete a választási hadjárat utolsó heteiben valamelyest megtört, 1945-höz képest így is 322 436 szavazóval növelte hiveinek táborát, részesedése az összes szavazatból 42,2-ről 45,5 %-ra emelkedett /2 273 156 fő/. A főváros mellett az ország 25 megyéjéből 6-ban a baloldal szerezte meg az abszolút többséget. Ezek: Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom és Nógrád, tehát a Viharsarok nagy része és az Észak-magyarországi iparcentrum, valamint a közép-dunántúli bányavidék. A népi demokrácia balszárnyán politikai átrétegződés zajlott le, a Magyar Kommunista Párt lett a munkásosztály legerősebb pártja, míg az SZDP visszaesett. Az MKP és az NPP politikai megerősödése az átrétegződés tendenciáját is mutatja: a következetesen baloldali, radi-

kális irányzat nyert teret. Ez azonban sajátos módon mégsem eredményezte a baloldali pártok összefogásának, a munkás-paraszt szövetségnek és a munkásegységben a megszilárdulását. Sőt a valóságban a választási eredmények a népi demokrácia balszárnya egységének csaknem végzetessé váló megbonlását hozták.

A Függetlenségi Fronttal szembenálló polgári ellenzék táborra, sem társadalmi bázisát, sem politikai arculatát tekintve, szintén nem volt egységes. A korabeli politikai körökben nagy meglepetést keltett, hogy a magyar demokrácia jobboldalának vezető pártja a politikai katolicizmus érdekképviselője, a Demokrata Néppárt lett, s nem a konzervatív liberális nagyburzsoázia érdekeit képviselő Pfeiffer-párt. Ebben azonban nem a véletlen játszott szerepet, hanem az, hogy igazi polgári politikának Magyarországon mindig is viszonylag szűk szociális alapja volt. Valójában éppen az az érdekes, hogy Pfeifferéknek ilyen nagyszámu pártolója adódott.

A választási eredmények teljes egészükben persze nem adnak reális képet a társadalmi erőviszonyokról. A párt-politikai struktúra nem állt összhangban az alapon, a termelési viszonyok összességében zajló változások objektív tendenciájával. A 3 éves terv és a bankok államosításának elfogadásával, annak ellenére, hogy ez utóbbi gyakorlati végrehajtására csak szeptember közepén került sor, a kapitalista tulajdonviszonyok felszámolásának az egyik döntő lépése megtörtént. A jobboldali ellenzéki pártok gazdasági-társadalmi alapja tehát megszűnőben volt. Ez azt jelentette, hogy a pártpolitikai felépítmény

bizonyos mértékig a"levegőben lógott", nem függött össze szervesen a társadalmi gazdasági szerkezetében zajló változásokkal. Következésképpen a jobboldali pártok tömegbefolyásuk ellenére csak látszólag jelentettek komoly politikai erőt.

A választási eredmények helyes értelmezéséhez azonban át kell tekintenünk azokat az okokat, amelyek ezen eredményeket kialakították. A Független Kisgazdapárt abnormis választási vereségének általános tényezőit úgy véljük, nem kell külön kifejtenuünk, az eddig elmondottak alapján világosak. Csupán arra utalnánk, hogy a kisgazdapárti tulajdonos paraszti mozgalom lehanyatlásának, politikai kudarcának forrása - egyebek mellett - abban keresendő, hogy megpróbált önálló szerepet játszani, illetve átvenni a polgári érdekek képviselőtét. A burzsoáziával való összefogás szükségszerűen vezetett el a haladó erőkkel való szembeforduláshoz, saját erejéből a reakciós szövetséggel nem tudott szakítani. A közvetlen okok közül a jobboldali pártok konkurenciáját, az egyházi támogatás elvesztését, s különösen az értelmiségi vezetőrétég hiányát, ill. annak belső meghasonlottságát kell kiemelnuünk. A pártnak Dinnyés Lajos és Dobi István mellett ismert, népszerű vezetői alig maradtak.¹⁶⁵ A választási kudarcban szerepet játszott a pártvezetés ingadozó politikája, az ellentmondásos propaganda és agitáció, s az hogy nem mertek szakítani az 1945-ös választási taktikával, ismét megpróbálkoztak a polgári érdekek vállalásával, ahelyett, hogy a pártot, mint a dolgozó parasztság osztályszervezetét, népszerűsítették volna. A belső torzsalakodás, a hatalmi harc szintén rontotta a párt kilátásait.

A Kisgazdapárt nem kerülhette el választási vereségét, visszaesésének mértékét - kisebb-nagyobb taktikai lépésekkel - mérsékelhette volna, de a jobboldali tömegek megtartására már képtelennek bizonyult, bal felé, az ujjgazdák, a szegényparaszság és az agrárproletáriátus felé már nem fordulhatott, azok körében hitelét veszítette. A Kisgazdapárt zömmel azokat a kis- és középparaszti rétegeket tartotta meg, amelyek benne változatlanul a paraszti demokrácia letéteményesét, a dolgozó parasztság érdekeinek képviselőjét látták. A hatókörében maradt paraszti rétegek változatlanul bíztak abban, hogy beleszólhatnak az események menetébe, gazdasági érdekeik, politikai jogaik nem szenvednek csorbát.

A baloldali pártok közül az MKP fejlődött a legeggyenletesebben, az augusztus eleji közvéleménykutató felmérések majdnem pontosan megjósolták a választásokon elért eredményeit. Már akkor, mind a fővárosban, mind vidéken egy hajszállal megelőzte az SZDP-t. A siker elsődlegesen annak a következetes baloldali politikának az eredménye, amely - ha nem is mindig helyes módszerekkel - a minden körülmények között dolgozó osztályok érdekeit tartotta szem előtt. A jobboldali társadalmi rétegek politikai jogainak korlátozása kétségtelenül komoly előnyt jelentett számára. Az ún. "kék" cédulák, amelyekkel a kommunisták a jó ügy érdekében kisebb-nagyobb szabálytalanságokat elkövettek, nem befolyásolták érezhetően a szavazás végső kimenetelét, alkalmazásától a pártvezetőség nyugodtan eltekinthetett volna; feleslegesen rontotta a választások erkölcsi hitelét.¹⁶⁶

A Nemzeti Parasztpárt a Kisgazdapárt kis-és közép-

paraszi táborából szakított ki magának egy szeletet; előbbrejutását annak köszönhette, hogy a munkás-paraszt szövetség fenntartásával egyidejűleg a dolgozó parasztság érdekeit is képviselni tudta.

A Szociáldemokrata Párt visszaesése általános meglepetést keltett, s sikertelenségének szintén számos összetevője volt. Az SZDP szocializmust akart, de hosszabb átmeneti időszakkal számolt, előbb a polgári demokratikus forradalom feladatait akarta befejezni, s csak utána kívánt a szocialista forradalom előkészítéséhez hozzákezdeni. Egy lassabb fejlődési útem valóban jobban megfelelt a párt hatókörébe tartozó munkástömegek öntudata fejlettségének és harckészségének, s a középrétegek nem kis része politikai érettségének. Csakhogy a háboru utáni általános leromlásban, a szegénység tettekre kényszerítő körülményei között, kiélezett nemzetközi és belpolitikai helyzetben a mérsékelt, fontolva haladó, bár legyen baloldali politika, nem érhetett el komoly eredményeket. Az SZDP csaknem mindig az események mögött kullogott, a dinamikusabb és céltudatosabb Kommunista Párt huzta maga után. A szociáldemokrácia mérsékelt mivolta miatt - egy helyben topogott, nem tudta politikai befolyását kiszélesíteni, újabb tömegeket maga mögé állítani. Az hogy a párt szavazatai elsősorban vidéken, a szegényparasztság és az agrárproletáriátus körében fogytak meg, jól láthatóan mutatja a bajok egyik forrását, az agrárkérdés lebecsülését és háttérbe szorítását. De a tradicionális munkáspárt választási veresége összefüggött azzal is, hogy a felszabadulás után a munkásság mellé felsorakozott

kispolgári, értelmiségi tisztviselő rétegek, valamint a különböző polgári csoportok egy része a választási harcban otthagyták a pártot. Jellemző, hogy Peyer kilépése előtt a közvéleménykutató jelentések szerint a párt még jól állt, azt követően viszont Budapesten egy hét alatt 5%-ot estek vissza esélyei.¹⁶⁷

Ha a baloldal egészét nézzük az alig több, mint 4%-os szavazatnyereség nem tűnik jelentősnek, nem sikerült front-
áttörést végrehajtani, s megszerezni az abszolút többséget. S ha ehhez még hozzávesszük a kizárások nagy számát, amelyekre ha nem került volna sor, érzékelhetően megváltoztatták volna a pártok egymásközötti arányát, a szavazatok gyarapodása még halványabbnak tűnik. A látszat ellenére a 320 000 választó megnyerése nem lebecsülendő eredmény. A magyar politikai életet a felszabadulás után mély polarizáció jellemezte, mind a népi demokrácia bal-, mind jobboldalának viszonylag szilárd társadalmi bázisa volt. A munkásosztály és a szegényparasztság pártjai nagy erőt képeztek, jelentős tömegbefolyással rendelkeztek, amelyet a középrétegek multja, politikai beállítottsága miatt csak nagyon lassan lehetett növelni. Jellemző, hogy a közvéleménykutató felmérések szerint szinte valamennyi társadalmi réteg körében /ha nem is teljesen egyforma mértékben/, a kommunista vezetők voltak a legnépszerűbbek és a legismertebbek, a szociáldemokraták és a kisgazdák csak őket követték, mégis a közvélemény a városokban inkább az SZDP mérsékeltebb programjával szimpatizált, vidéken az FKgP agrárius vonalát támogatta.¹⁶⁸ Tehát ideálisnak egy olyan politikai programot tekintettek, amely mérsékelten baloldali, az általános de-

mokratikus feladatokra nagy súlyt helyez, de annak a megvalósítását kommunista politikusokra kívánták bízni. Mindazonáltal, ha a középrétegek körében felgyorsuló polarizáció a baloldal számára látszólag kedvezőtlenebb volt, hiszen az "átállás", a munkásosztályhoz való közeledés erőtlenebb, csenevészebb volt, s lassabban bontakozott ki, mint a jobbrafordulás, mégis ez a tendencia jelentette a jövőt. Ezt egyébként a paraszti demokrácia helyzete is tanúsítja. Igaz, a tulajdonos paraszti tömegek zöme jobbra fordult, de az a tény, hogy az MKP elsősorban paraszt-szavazatokat nyert el, s az NPP maga is így gyarapodott arra mutat, hogy a paraszti demokrácián belül nőtt a haladó erők vonzereje, megerősödtek a baloldali tendenciák.

A konzervatív-ellenzéki pártok meglepő arányú választási sikere maga is sokoldalú vizsgálódást igényel.

A polgári rétegek tulnyomó többsége, ideértve nemcsak a tőkés-földbirtokos osztályok maradványait, az állami bürokráciát, hanem az értelmiség és a kispolgárság különböző csoportjait is, változatlanul nem érzett közösséget a népi demokratikus rendszerrel, sőt, egyre inkább szembekerült vele: a társadalmi-politikai változások felette és nélküle zajlottak le, egyes beépülni kívánó, ill. kényszerülő csoportoktól eltekintve nem kapcsolódott be az ország ujjaépítésébe, nem támogatta a 3 éves terv bevezetését és az államosításokat. A soraiban meginduló polarizáció csak keveseket sodort a munkásosztály mellé, talán valamivel többen jutottak el a jóindulatu semlegesség álláspontjára, de a többség nem helyeselte a munkásosztály és a szegényparasztság nagy közéleti szerepét, s növekvő aggodalommal kísér-

te a szovjetbarát külpolitikai orientáció megerősödését. A nagyburzsoázia és a középrétegek egy részének passzív rezisztenciája nem kíván különösebb magyarázatot: a gazdasági és politikai hatalmukat veszítő, tömegbefolyásukat megtartani nehezen tudó társadalmi csoportoknak szembe kellett kerülniük a társadalmi haladás képviselőivel. A polgárság jelentős része még mindig nem hitte el, hogy a demokratikus rendszer tartós marad és képes lesz megszilárdítani helyzetét, még mindig azt hitte, hogy a hagyományos osztályrend, a régi polgári életforma és erkölcsi-politikai értékrendszer visszaállítható. Ekkorra a "középosztály" liberalizálódása többé-kevésbé befejeződött: e rétegek szinte egységesen a nyugati demokrácia valamely formájában látták társadalmi ideáljukat. "De kétségtelen, hogy azoknak többsége, akiket a haladók reakciósoknak neveznek, ma az un. nyugati demokrácia híve - írta 1947 őszén Szekfü Gyula - s mint ilyen, hangosan követeli a 18. század végén Amerikában és a francia forradalomban megállapított emberi jogait, s mindazt a szabadságvédő intézményt, amit legfeljebb Angliországban két véres forradalom árán, de az európai kontinensen sohasem valósítottak meg egészen. Tegyük hozzá, hogy a mi mai lelkes nyugati demokratainknak csak kisebb része hitt korábban a demokrácia elveiben, a tulnyomó többség tegnap még a zsarnoki önkénynek, s annak is legbrutálisabb fajtájának volt a híve, tegnap gyűlölte és Hitlerrel megsemmisíteni akarta az angolszász demokráciát, ma pedig annak valami nem kevésbé klasszikus magyar változatát követeli politikai életünktől. Ez a változás olyan hirtelen jött, utánzóvárgó tömegek egy részét igazi örökösök ellen for-

s a hitlerista Saulosok oly váratlanul hangoztatják a demokrata Paulusok elveit, hogy ezt a változást is nyugodtan forradalminak lehetne minősíteni, ha nem lenne a valóságban a közvéleményünkön uralkodó káosznak egyik primitív tünete."169

A polgári rétegek zavarodottsága, rossz közérzete, ijedtsége és félelmei az átmeneti társadalmi-politikai helyzet hű kifejeződése volt s abban nem kis szerepet játszott az is, hogy - főleg a vezető nagypolgári-értelmiségi körök - bedőltek az angolszász hatalmak szovjetellenes és háborus propagandájának. A történeti realitásokkal szemben azt hitték, hogy a kapitalista restaurációra még sor kerülhet, s várták a nagy fordulatot, amely valamilyen csoda folytán megváltoztatja a neki nem tetsző politikai viszonyokat.

A jobboldali rétegek passzív rezisztenciájának, csodavárásának köszönhetőék Pfeifferék és Barankovicsék és a kisebb jobboldali frakciók választási sikereiket. Ugyanakkor rá kell mutatnunk arra is: abban, hogy helyenként be tudtak hatolni a ninestelen és szegényparasztság, valamint az ipari munkásság kevésbé öntudatos rétegébe, mindenekelőtt a gazdasági helyzet játszott szerepet. Az életszínvonal sokkal lassabban emelkedett, mint a dolgozó tömegek várták, a háboru utáni nyomoruságot nem lehetett máról holnapra felszámolni. A Tiszántúlon, éppen a Viharsarokban jelentős volt a munkanélküliek száma. Természetesen tovább éltek a régi ideológiai sztereotípiák, a kommunista és szovjetellenesség. A jobboldali ellenzék gyorsan megtalálta azt a hangot, amellyel az öntudatlan, jobb élet után sóvárgó tömegek egy részét igazi érdekei ellen for-

dithatta. A politikai helyzet mellett a néptömegek elégetlensége volt az a belső hajtóerő, amely arra készítette a munkáspártokat, hogy továbblépjenek a kapitalizmus felszámolása útján.

AN FKSP 1947 szeptember 11-i megválasztmányi ülése és előzményei

Annak ellenére, hogy a Függetlenségi Frontba csatlakozt demokratikus pártok szövetsége főként a győzelemért, a választás siker automatikusan nem eredményezte a kormánykoalíció és a beloldali erőhatalmi helyzetének stabilizálódását; ellenkezőleg, kiéleződtek a koalíció és a konzervatív-jobboldali polgári elemek között, a két táboron belül társadalmi politikai ellentétek, majd egy hónapig tartó súlyos politikai válság robbant ki.

A Szociáldemokrata Párt, amely rosszul mérte fel erejét, a megadva a Budapestben kialakult hangulatnak, túlsótt rendszert tipikusan a választási siker iránt, a váratlan kudarc hatására pánikba esett. Rón István igazságügyminiszter a "kék-csodálkával" történt szabálytalanságok elleni tiltakozásul - nemcsak elutasítva a dolgot jelentőségét - lemondott, a pártbeli miniatortörténeti vele szolidaritást vállalva nem mentek be hivatalukba. A Szociáldemokrata körök Szövetségét helyett bűnbakot kerestek, elsősorban a kommunistákra támadtak rá, kifogásolták a fusi gondolatának felvetését, nagyarányú választási visszaélésekről papoltak; tagadták, hogy Payer Károly

4. fejezet

A kisgazdapárti jobbszárny puccskisérletének

kudarca és a második Dinnyés-kormány megalakulása

Az FKgP 1947 szeptember 11-i nagyválasztmányi

ülése és előzményei

Annak ellenére, hogy a Függetlenségi Frontba tömörült demokratikus pártok szövetsége fölényes győzelmet aratott, a választási siker automatikusan nem eredményezte a kormánykoalíció és a baloldali erők hatalmi helyzetének stabilizálódását; ellenkezőleg, kiéleződtek a koalíció és a konzervatív-jobboldali polgári ellenzék közötti, s a két táboron belüli társadalmi politikai ellentétek, majd egy hónapig tartó súlyos politikai válság robbant ki.

A Szociáldemokrata Párt, amely rosszul mérte fel esélyeit, s engedve a Budapesten kialakult hangulatnak, tulzott reményeket táplált a választási siker iránt, a váratlan kudarc hatására pánikba esett. Ries István igazságügyminiszter a "kék-cédulákkal" történt szabálytalanságok elleni tiltakozásul - messze eltulozva a dolog jelentőségét - lemondott, s pártbeli minisztertársai vele szolidaritást vállalva nem mentek be hivatalukba. A szociáldemokrata körök önvizsgálat helyett bűnbakot kerestek, elsősorban a kommunistákra támadtak rá, kifogásolták a fuzió gondolatának felvetését, nagyarányú választási visszaélésekről papoltak; tagadták, hogy Peyer Károly

és csoportjának kilépése ártott volna nekik.¹ A választási eredmények azonban közvetlenül nem indokolták azt a pánikhangulatot, amely a párton urrá lett. Az ijedtséget valójában a SZDP háttérbe szorulásának, közéleti súlya és tömegbefolyása további csökkenésének veszélye okozta.

A szociáldemokrata pártvezetés, amely a választási eredmények láttán döbbsen rá saját politikai pozíciójának valódi állapotára, a népi demokrácia egészében s a munkásmozgalomban lezajlott erőátcsoportosulások jellegére; a súlyos presztizsvesztés ellenére sem szándékozott a helyzetet felborítani. Teljesen nyilvánvaló volt számára, hogy önkéntes kivonulásával nem javítana, hanem csak rontana politikai kilátásain. Az SZDP nem akart kiszorulni a politikai hatalom gyakorlásából, nemcsak formális részvételre törekedett, hanem érvényesíteni kívánta akaratát, olyan hatalmi pozíciókat követelt, amelyek ténylegesen beleszólást biztosítanak az ország irányításába. Helyeselte a koalíció fenntartását s normalizálni igyekezett a két munkáspárt kapcsolatát; a 3 éves terv végrehajtásában továbbra is közre kívánt működni. Ugyanakkor kifejezésre juttatta, hogy kívánatosnak tartja a pártot ért sérelmek orvoslását, mindenekelőtt egyes tulbuzgó kommunista szervek által tömegei körében folyó tagtoborzások felfüggesztését és a választási visszaélések felülvizsgálatát. Új választójogi törvényt követelt, s sürgette az egyenrangúság biztosítását a szakszervezetekben és üzemi bizottságokban.²

A munkásosztály tradicionális pártjában a jobboldali ellenzéki erők térnyerése komoly nyugtalanságot keltett.

Felismerték a paraszti-kispolgári tömegek jobbratulódásában rejlő politikai veszélyeket s komolyan tartottak a "magyarországi ellenforradalmi szellem" elburjánzásától. A népi demokrácia ellenségei elleni harc részükről azonban jobbra verbális küzdelem maradt, inkább a munkásmozgalom belső problémáival, a szocialista pártok egymásközötti viszonyával voltak elfoglalva.³

A Kommunista Párt választási győzelme önmagában nem volt elégséges ahhoz, hogy átvegye a hatalmat, sőt a választások eredményeit biztosítani kellett. Az új parlament politikai összetétele formálisan lehetőséget nyújtott arra, hogy a baloldalt kibuktathassák a kormányzati hatalomból és kisebbségbe szorítsák.⁴ Az általános politikai helyzet, a 3 éves terv és az államosítások végrehajtása szükségessé tette a népfront politika folytatását, illetve olyan formában módosított változatának továbbvitelét, amelyben az MKP elhatározó szerepe és súlya tovább növekszik. A Kommunista Párt mindenekelőtt a kormánykoalíció megerősítésére törekedett, igyekezett megakadályozni a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt jobbratulódását, vissza kívánta szorítani a közéletben lábrakapó kommunistaellenes hangulatot. A radikális munkáspárt megkísérelte leszerelni a szociáldemokraták elégedetlenségét, s kisebb taktikai engedményeket tett. Így rövid idő alatt sikerült véget vetni a súlyos politikai veszélyeket magában rejtő "miniszter-sztrájk"-nak. A két párt közötti közvetlen tárgyalások mérsékeltek, bár távolról sem oldották fel az ellentéteket.

A kommunistákat elsősorban a koalíció belső problé-

mái foglalkoztatták, a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia maradványait, a polgári értelmiség, a birtokos parasztság egy részét tömörítő ellenzéki pártok erejét és veszélyességét lebecsülték. Az MKP a Pfeiffer zászlaja alatt gyülekező társadalmi rétegek politikai arculatát és törekvéseit nem elemezte, a Magyar Függetlenségi Pártot sommásan "fasiszta pártnak" minősítette, ideológiai-politikai harc, a konzervatív ellenzék megosztására és bomlasztására, helyett adminisztratív felszámolására helyezte a hangsúlyt. A Demokrata Néppárt iránt kezdetben - indokolatlanul - illuziókat táplált s az egyházhoz fűződő kapcsolatai miatt nem kívánta kiélezni az ellentéteket vele.⁵

A polgári opposíció táborában a váratlan választási siker óriási meglepetést keltett. Az ellenzéki vezetők szinte megszádltek: az első napokban - a győzelem mámorában - azt hitték, felrobbanthatják a kormánykoalíciót, a munkáspártokat kiszoríthatják a hatalomból, s kezükbe kaparinthatják az ország irányítását. A Magyar Függetlenségi Párt már a szavazást megelőző napon, amikor még nem lehetett világosan látni a Kisgazdapárt választási vereségének méreteit, felajánlotta, hajlandó együttműködni a "polgári gondolat és életforma" védelmében az ellenzéki pártok mellett a kisgazdákkal is.⁶ Augusztus 31-én este, amikor még a szavazatok összeszámlálása be sem fejeződött, Pfeiffer, Balogh és Barankovics felkeresték a Semmelweis utcában Dobi Istvánt, s igyekeztek rábírni arra, hogy a Kisgazdapárt lépjen ki a koalícióból. Felajánlották, hogy a Kisgazdapárt részvételével hívjanak életre egy új politikai tömörülést, amely adott esetben átvinné a hatalmat.

Időnk körül volt zárva, választási hírek nem volt...

Az FKgP Politikai Bizottsága azonban nagyon határozottan elutasította a javaslatot.⁷

Néhány nap múlva a magabiztos nyilatkozatok s a koalíció elleni támadások eltűntek, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a majd 40 %-os választási eredmény s a másfélmillió szavazat ellenére a burzsoá erők politikai lehetőségei meg lehetőszen korlátozottak. Azt maguk is jól tudták, hogy Magyarországon a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt nélkül kormányozni megvalósíthatatlan feladat, nem is szólva arról, hogy a munkáspártok a polgári ellenzékkel egyébként sem lennének hajlandók politikai szövetségre lépni. Ugyanakkor azzal is tisztában voltak, hogy az adott kül- és belpolitikai viszonyok között "tisztá" polgári kabinet alakítására nincs módjuk. A kormánykoalíciót kívülről megdönteni aligha lehet, s ha netán a demokratikus pártok politikai blokkja mégis felbomlana, s ők hatalomra jutnának, ez a helyzet a görögországihoz hasonló polgárháboruba sodorhatná az országot. A polgárháborút viszont mindenáron el akarták kerülni. Nem kételkedtek abban, hogy a konzervatív erők bármely akciója a baloldali pártok azonnali éles tiltakozását váltaná ki, s a munkásosztály előbb-utóbb lesöpörné őket a politikai élet színpadáról.⁸ Maradt tehát az a lehetőség, hogy a polgári pártok "ellenzéki blokkot" alakítsanak és kívülről együttesen próbáljanak nyomást gyakorolni a kormánykoalícióra, s ily módon kísérlék meg a népi demokratikus átalakulás előrehaladását feltartóztatni, amit azonban az ellenzéki pártok közötti ellentétek eleve keresztül huztak. Mindez világosan mutatja, hogy a magyar demokrácia jobbszárnya valóban körül volt zárva, választási sikerét nem volt ké-

pes realizálni, a politikai perspektíva hiánya s belső megosztottsága komolyan gyengítette erejét.

A konzervatív ellenzéki körök számára egyetlen lehetséges politikai magatartás látszott: mérsékelve a koalíció elleni látványos támadásokat, kívülről szítani a demokratikus erők táborán belüli ellentéteket, s kiépitni, illetve megerősíteni azokat az erőket a Függetlenségi Frontban, amelyekre a polgári politika támaszkodhat. A jobboldali politikusok elsősorban a Szociáldemokrata Pártra függesztették tekintetüket, tőle remélték a szocialista fordulatnak s az MKP hatalomátvételének megakadályozását. Bár a választási vereség után az FKGP-ot már nem vették komoly politikai tényezőnek, kezdetben teljesen mégsem irták le. Arra számítottak, hogy a Kommunista Párt hatalomátvétele esetén, a kisgazdák önmaguktól a polgári jobboldalhoz csatlakoznak. Pfeifferék addig is, amíg az általuk várt fordulat bekövetkezik, azon munkálkodtak, hogy kibuktassák a Kisgazdapárt vezetéséből a legkövetkezetesebben koalíciós politikát folytató szegényparaszti-haladó értelmiségi balszárnyat, s elősegítsék azok vezető helyre kerülését, akikkel együtt tudnak működni. Ilymódon szándékoztak a koalíción belül hidfőállást kiépitni, amelyről elindulva belülről bomlasztják a munkás-paraszt szövetséget és a munkás egységfrontot.

A népi demokratikus forradalom további sorsa szempontjából tehát nem volt közömbös, hogyan alakult a Kisgazdapárt belső helyzete, milyen magatartást tanusít az alapvető politikai kérdésekben, hol helyezkedik el a politikai struktúrában. Ha a koalícióban marad, akkor megszilárdul a Függetlenségi Front, a hatalom kérdése visszavonhatatlanul

a munkásosztály és szövetségesei javára dől el, a nemzetgazdaság s az egész társadalom szocialista irányu átalakítása meggyorsulhat. Ellenkező esetben a konzervatív liberális ellenzék erősödik meg, egy esetleges "polgári egységfront" kialakításával a nemzetgyűlésben a többséget is megszerezheti, és leszavazhatja a munkáspártokat. Noha a felszabadulás utáni két év gyakorlata azt bizonyította, hogy a parlamenti aritmetika nem volt hű tükrözője a tényleges erőviszonyoknak, a törvényhozás polgári többsége mégis lelassította volna a társadalmi átalakulás ütemét, és ismét felidézte volna a "pozíció háború" terméketlen időszakát. Nem volt mindegy - Révai József szavaival élve - hogy a Kisgazdapárt a népi demokrácia balszárnyának jobboldalán, vagy a magyar demokrácia jobbszárnyának baloldalán helyezkedik-e el.⁹ Éppen ezért a Kisgazdapárt - egy rövid időre - ismét az érdeklődés középpontjába került, mindkét oldalról nagy politikai nyomás nehezedett rá.

A katasztrófális választási vereség a magyar demokrácia korábban legnagyobb pártjában óriási elégedetlenséget váltott ki, s ismét kirobbantotta az ellenségeskedést a különböző pártbeli csoportosulások között. Az első napok felzaklatott légkörében komoly politikai önvizsgálatra, a választási vereség okainak reális felmérésére nem kerülhetett sor. A kisgazdapárti körök a lemaradást "külső tényezőkre" igyekeztek háritani. Általánossá vált az a fel fogás, hogy azért vallottak kudarcot, mert komoly engedményeket tettek a baloldálnak, mert az együttműködés mellett voltak, s a paraszti-polgári érdekek védelmében

nem álltak eléggé a sarkukra. A zömmel az "alkotmányvédők" maradványaiból szerveződött kiskgazdapárti jobboldal, amelynek élére Pártay Tivadar és Erőss János, volt közellátási miniszter, valamint a Pest megyei szervezet vezetői álltak, támadásba lendült a kommunistákkal való együttműködést nyíltan vállaló értelmiségi balszárny ellen.

A választásokat követő napokban a pánikhangulat első sorban a kispolgárságot, a tisztviselő és más értelmiségi rétegeket tömörítő budapesti ill. főváros környéki kiskgazdapárti szervezetekben terjed el, s körükben csapott a legmagasabbra az ellenzékiesség lángja. Szeptember 2-án az FKgP Országos Központja előtt - a Politikai Bizottság ülését megelőzően, amelynek napirendjén a választások értékelése szerepelt - a Pest megyei szervezetek vezetésével tüntetésre és tömegjelenetekre került sor. Küldöttségük, amelyet a Pfeifferékhez közelálló Zsarnay Kálmán volt vidéki rendőrfőkapitány és Szalai István gimnáziumi tanár vezetett, felkereste Dobi Istvánt, a párt elnökét, s azt követelte, hogy a Politikai Bizottság fogadja az elégedetlenkedőket, ill. azok megbizottait. Szalai István egy memorandumot nyújtott át, amely Ortutay Gyula és Katona Jenő pártból való azonnali eltávolítását kívánta, s a nagyválasztmány mielőbbi összehívását sürgette. A tüntetők egy része benyomult a Politikai Bizottság előszobájába, s a felzaklatott tömeg soraiból - a Magyar Nemzet beszámolója szerint - ilyen felkiáltások hangzottak el: "Ki Katonával és Ortutayval a Kiskgazda Pártból!" Dobi István csak nagy nehézségekkel tudta lecsillapítani a hagoskodókat. De nemcsak a főváros környékiek zugolódtak. Még aznap hasonló követelé-

sekkel megjelent az Országos Központban a minisztériumok kiskgazdapárti szervezeteinek valamint a Független Ifjúságnak a küldöttsége. Az újonnan megválasztott képviselők egy nagyobb csoportja is memorandumot nyújtott át Dobi Istvánnak, amely szintén a párt balszárnyának azonnali kizárását javasolta.¹⁰ A Politikai Bizottság következő ülésén - bár a hangulat valamelyest megnyugodott - a jobboldal részéről folytatódtak a támadások. Pongrácz Aladár, Dinnyés Lajos miniszterelnök környezetének egyik tagja, élesen bírálta Katona Jenőt, Mihályfi Ernőt, sőt még Bárányos Károlyt is. Dobi visszautasította Pongrácz kirohanásait, s a pártegység érdekeit hangoztatva védelmébe vette Mihályfiékat.¹¹ A szűkebb pártvezetőség szeptember 5-i értekezletén nagy feltűnést keltett, hogy Taksonyi János mellett Gyöngyösi János, az egyik legnépszerűbb, legtekintélyesebb kiskgazda vezető szintén bírálta Ortutayék pártbeli tevékenységét. Az egykori külügy-miniszter részletesen kifejtette véleményét a párt 1945 óta folytatott politikájáról, behatóan elemezte a választások eredményét s a kialakult politikai helyzetet. Rámutatott arra, hogy felfogása szerint a beloldali értelmiségiek helytelenül ítélték meg pártbeli helyzetüket, nem vették figyelembe, hogy a paraszti érdek képviselete lett volna a fő feladatuk; nem értették meg a parasztok kívánságait és igényeit, s alig voltak személyes kapcsolataik velük.¹²

Közben a felbolydult vidéki pártszervezetektől százzal érkeztek a levelek, feliratok, jegyzőkönyvek, amelyek a párt legmagasabb fórumának, az országos választ-

mánynak összehívását sürgették, s társadalmi-politikai hovatartozandóságuknak megfelelően különböző követeléseket fogalmaztak meg. Az FKgP Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei szervezetének elnöksége például szakítani ugyan nem akart a koalícióval, de megismételt egy sor olyan követelést, amelyet a birtokos parasztság régóta sürgetett. Ők is elsősorban azt indítványozták, hogy Mihályfi Ernőt, Ortutay Gyulát, Oltványi Imrét hívják vissza állami és pártmegbízatásukból s "ha tovább is folytatják bomlasztó, a pártszervezetek által erősen kifogásolt tevékenységüket, állítsák fegyelmi elé őket." Javasolták, hogy az Országos Központot szervezzék át s a vidéki szervezetek képviselőit fokozottabban vonják be az országos vezetőség munkájába. Elengedhetetlennek tartották, hogy a vidéki szervezetekkel a pártvezetőség többebbet törődjön, adjon rendszeres információt s igyekezzék anyagi támogatást nyújtani nekik. Végezetül sürgették, hogy a községi választásokat mielőbb rendezzék meg.¹³

A Kisgazdapárt gazdagparaszti-polgári értelmiségi jobbszárnya, amelynek, mint láttuk, korábban is megvoltak a nexusai a Magyar Függetlenségi Párttal, a választási vereség után szorosabbra kívánta fűzni kapcsolatait Pfeifferékkel. Bár az Ellenzék szeptember 6-i számában cáfolják, hogy tárgyalások folynának a két párt között, a valóságban sor került az érintkezés felvételére. Pásztor Tamás találkozott Szolnoki Istvánval, Pfeiffer egyik Kisgazdapártban maradt emberével s megbeszéltek az együttműködés lehetőségét. Egyenlőre azonban csak a választások elleni közös fellépésben állapodtak meg. Ugy határoztak,

hogy Pásztor összejön dr. Bárándy György kisgazdapárti megbizottal, aki választási visszaélésekről nyújt tájékoztatást. Ez meg is történt. /Tehát nem a pártvezetőség által folytatott hivatalos tárgyalásokról, hanem egyes kisgazda csoportok magánakciójáról volt szó./ A kisgazdapárti jobboldal és Pfeifferék kapcsolat keresése, ill. titkos tárgyalásai azonban hamarosan köztudottá váltak.¹⁴

A választási vereség a Kisgazdapárt baloldali vezetőit is hideg zuhanyként érte, hiszen azt várták, hogy az egyszerű többséget sikerül megszerezniük, s ezzel megőrizhetik első helyüket a pártok között. A választási kudarc és a nyomában feltörő jobboldali elégedetlenség a pártvezetés helyzetét - amely korábban is csak súlyos kompromisszumok árán volt, úgy-ahogy fenntartható - ismét labilissá tette. Ugy látszott, nem tudják útját állni a jobboldali nyomásnak. Sorozatosan vonultak vissza, kénytelenek voltak elfogadni a vidéki szervezetek politikai és személyi követeléseinek egy részét. Így - egyebek mellett - szeptember 3-án leváltották Katona Jenőt a Hírlap éléről.¹⁵ Dobiák a választások eredményét, s különösen a polgári ellenzék 40%-os sikerét tragikusnak tartották a magyar népi demokrácia jövője szempontjából. Elkecseredetten látták a birtokos parasztság jelentős részének jobbratulódását; tudták, hogy Pfeifferék útja /a munkásosztállyal való szembefordulás/ csak a demokratikus parasztmozgalom elbukását hozhatja. A pártot, mint a paraszti érdekek képviselőjét, s mint olyan szervezetet, amely széles paraszti rétegeket építhet be a népi demokráciába, tehát megmentheti a társadalmi csoportokat a katasztrófától, fenn kívánták tartani. Meg

akarták akadályozni, hogy a középparasztság zöme gazdasági és politikai sérelmei miatt a tőkés-restaurációs erőkhöz csapódjon. Éppen ezért szembe fordultak Pfeifferék beavatkozási kísérleteivel, s igyekeztek elhatárolni magukat tőlük. A kisgazda pártvezetés a jobboldali politikai fordulatra való spekulálás, a polgári ellenzékkel való együttműködés helyett továbbra is a koalíció fenntartása, a baloldali pártokkal való együttthaladás mellett foglal állást.¹⁶ A népi demokratikus rendszert megóvni kívánta, a parlamentarizmus fenntartását, a nemzetgyűlés tekintélyének növelését szorgalmazta, s a törvényesség betartásáért szállt sikra.¹⁷

A Kisgazdapárt szűkebb vezetősége és a Kommunista Párt közötti viszony a választások után sem romlott meg. Dobiék változatlanul élvezték az MKP támogatását, bizonyos mértékig harmonikusabb együttműködés alakult ki közöttük, mint az SZDP baloldala és a Rákosi Mátyás irányította pártvezetés között. A kommunisták növekvő aggodalommal figyelték az FKGP-ban kavargó indulatokat, s mindent megtettek annak érdekében, hogy megakadályozzák a kisgazdapárti jobbszárny csatlakozását Pfeifferékhez. A párt bizonyos mértékig előre látva a politikai fejlődés tendenciáit, már szeptember 1-én ilyen értelmű határozatot hozott.¹⁸ A Szabad Nép szeptember 5-i vezércikkében Révai József mutatott rá a Kisgazdapártban jelentkező veszélyes tünetekre és tiltakozott egyes jobboldali kisgazda körök által dédelgetett politikai tervek ellen. Másnap az MKP hatalmas, több száz ezres tömegdemonstrációt szervezett egy az FKGP-on belül végrehajtandó esetleges

jobboldali puccs megakadályozására.¹⁹

A választások után ismét közeledni kezdett egymáshoz a két parasztpárt. Az NPP meglegedettséget tükröző nyilatkozatával ellentétben, nem különösebben örült választási eredményének, mert valójában lényegesen nagyobb szavazatmennyiségre számított.²⁰ Nem békélt meg politikai helyzetével, mert tényleges hatalmat szeretett volna szerezni, de a szerényebb választási eredmények ezertelenítették reményét. Veres Péterék nem mondtak le politikai befolyásuk növeléséről, annál is inkább, mert a Kisgazdapárt választási veresége azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a politikai életben az agrárpártok háttérbe szorulnak, a paraszti érdekeket nem fogják tudni megvédeni s nem lesznek képesek ellensúlyozni az ellenzéki pártok hatását. Az NPP megpróbálta magára vállalni a falu érdekeinek képviselését, s bizonyos mértékig átvenni az FKgP szerepét a koalícióban. A parasztpárti vezetők a választások után kialakult válságos helyzetből a demokratikus erők együttműködésének folytatásában látták a kiutat. A koalíción belül azonban - a munkáspártokkal való szövetség fenntartásával egyidejűleg - a demokratikus paraszti erők összefogására helyezték a hangsúlyt.²¹

A Nemzeti Parasztpárt 1947 szeptember 5-én nyilatkozatot adott ki, amelyben ismét felajánlotta a Kisgazdapártnak, hogy az agrár érdekek védelmében működjenek együtt. Dobiék magukévá tették a felhívást s a koalíción belül egy szorosabb "agrárius" együttműködéssel maguk is egyetértettek. Az első megbeszélésre már másnap, szeptember 6-án sor került. A találkozó azonban, a közös tevékenység elvi

alapjainak elfogadásán kívül, konkrét eredményeket nem hozott.²² A közbejött politikai események miatt a tárgyalások később megszakadtak.

A választásokat követő napokban a Szociáldemokrata Párt is közeledni próbált a Kisgazdapárthoz. Ries István és Böhm Vilmos felkeresték Z.Nagy Ferenc alelnököt s felajánlották, hogy a két párt a koalícióban fogjon jobban össze és igyekezzék keresztülvinni a választási "sérelmek" orvoslását. Az első feladatként azt javasolták, hogy közösen lépjenek fel az Országos Választási Biróságnál a választási visszaélések felülvizsgálata érdekében. A vezető kisgazdapárti körök a két év politikai tapasztalatai alapján jól tudták, hogy a munkáspártok közötti ellentéteket az FKgP nem tudja kihasználni, mert velük szemben a munkásegységfront rendszerint töretlen. Az SzDP közeledését csak a választási eredmények keltette zavarodottság jelének tekintették, s nem vették komolyan. Z.Nagy Ferenc kitérőleg válaszolt a szociáldemokraták ajánlatára, s a nagyválasztmánynak közelgő ülésére hivatkozva nem vállalt semmiféle kötelezettséget. Kérését, hogy a szociáldemokraták az NPP-tal is vegyék fel a kapcsolatot, Rieszék elutasították. A tárgyalások folytatását elnapolták, abban azonban megállapodtak, hogy később újból visszatérnek a vitás kérdésekre.²³

A kisgazda pártvezetés /beleértve Tildyt és Dobit is/ természetesen nem mondott le arról, hogy hatalmi pozícióit valamilyen módon megerősítse, s abban reménykedett, hogy különböző taktikai manőverekkel kitornázzhatja magát abból a súlyos helyzetből, amelybe a választásokkal

került. Részből, emiatt fogadtatták el Veres Péterék kezdeményezését is. Leginkább azonban azzal próbálkoztak, hogy 1945-höz hasonlóan - felszedjék a különböző kisebb pártokat. Mindenekelőtt Balogh Istvánnal kerestek és találtak kapcsolatot.

A Független Magyar Demokrata Párt a választásokon kudarcot vallott, nem sikerült komoly tömegbefolyásra szert tennie, s mint politikai tényező, alig jött számításba. Parragiék felismerték, hogy jobbra menni, szembefordulni a Függetlenségi Fronttal és a Kommunista Párttal végzetes lépés lenne számukra. Nem tévesztették szemelőlt, hogy csak a kormánykoalícióban juthatnak politikai szerephez. Abban, hogy önálló pártként a koalíció tagjai legyenek, nem bizhattak. A megváltozott osztálytartalmu pártszövetségbe, egy polgári liberális arculatu, a szocialista fejlődést ellenző politikai csoportosulást nem vettek volna be. Ezért olyképpen próbáltak bejutni a hatalom sáncai mögé, hogy önállóságukról lemondva, felajánlották a fuziót a Független Kisgazdapártnak. Bár a választási kampány idején a két párt viszonya nagyon megromlott, társadalmi bázisuk hasonlósága, az FKGP lassu jobbratolódása, s a párt értelmiségi balszárnyának várható veresége megteremtett bizonyos feltételeket az egyesüléshez.

A Kisgazdapárt és a Független Magyar Demokrata Párt vezetői között a tárgyalások a választások után nyomban megkezdődtek, amelyek eredményeként, szeptember 5-én jegyzőkönyvet irtak alá az egyesülésről. A megállapodás konkrét együttműködési tervet nem tartalmazott, csupán az egye-

sülés tényét foglalta írásba.²⁴ A fuzió célját később a Magyar Nemzet, Balogh István környezetének lapja, a polgári front szétforgácsoltságának megszüntetésében, a "polgári életforma" és a "magántulajdon rendjének" védelmében jelölte meg.²⁵ Hasonlóképpen foglalt állást a Kisgazdapárt is. A további kérdések tisztázására a pártok 3-3 tagu bizottságot küldtek ki.²⁶

A két politikai szervezet közötti tárgyalások azonban hamarosan kitudódtak. Az FKgP értelmiségi balszárnyának sajtóorgánuma, a Hírlap, szeptember 7-én nyilvánosságra hozta a jegyzőkönyvet. /Dobi István állítólag vidéken tartózkodott és tudtán kívül került sor a publikációra./ A fuzió híre óriási feltűnést keltett a közéletben. Az SZDP már a kétoldalu megbeszélések kezdetekor a legélesebben tiltakozott a tervezett lépés ellen.²⁷ Az MKP a nyilvánosság előtt tartózkodóbban viselkedett, de szintén nem helyeselte Baloghék visszavételét a koalícióba. Nem kétséges, hogy a jobboldali politikusok csatlakozása nem a Kisgazdapárt demokratizálódásához, baloldali irányvételének megszilárdulásához, a demokratikus pártok együttműködésének meglazulásához vezetett volna. Baloghék felvétele azt jelentette volna, hogy az FKgP nem előre, hanem visszalép - ismét "gyűjtő"-párttá, a paraszti és polgári érdekek képviselőjévé lesz. Rákosi Mátyás figyelmeztette a Kisgazdapárt vezetőit, hogy ne essenek ismét a parlamenti kreténizmus hibájába, s ne higgyék, hogy a nemzetgyűlés-beli erőviszonyok megváltoztatása, egy esetleges jobboldali "polgári egységfront" létrehozása lehetővé teszi számukra a Kommunista Párt előrenyomulásának

feltartóztatását.²⁸ A Nemzeti Parasztpárt hasonlóképpen helytelenítette a kisközségek és lojális polgári ellenzékiek egyesülését.²⁹ Kovács Imre újbóli közéleti szereplése számukra is nehézségeket okozott volna. A baloldali pártok ellenkezésének láttán Baloghék maguk is visszahátráltak, a pap-politikus lapjában letagadta, hogy a tárgyalásokra sor került, s kétségbevonta a jegyzőkönyv hitelességét.³⁰ A kisközségapárti sajtó azonban egyöntetűen kiállt a jegyzőkönyv eredetisége mellett. A két párt közötti tanácskozások folytatását elnapolták.

A kisközségapárti vezérkar tehát súlyos dilemmák elé került. Ha enged a vidéki szervezetek követeléseinek és a haladó értelmiségieket tömörítő "O"-csoportot kizárják a pártból, ez a lépés kétségtelenül feszültséget okozna a kommunistákhoz fűződő kapcsolatokban, bár ugyanakkor az FKGP tömegbefolyása megnövekedne. Ha kiáll és megvédi őket a jobboldal politikai hadjáratával szemben, akkor a falusi kisközségapárti szervezetek nagyrészt elszakadnak tőle, azaz a Függetlenségi Frontban elfoglalt helye megszilárdulna, de tömegbázisa megfosztatkozna. Hasonlóképpen rendkívül bonyolult volt a fúzió kérdése is. A Baloghékkal való egyesülés vitathatatlanul javítana a párt hatalmi helyzetén, mindenekelőtt a parlamenti súlyát növelné, ugyanakkor rontaná pozícióit a koalíciós partnerei körében, mindenekelőtt a szociáldemokratákat és a parasztpártiakat haragítaná magára. E dilemmák megoldása az országos vezetőség értekezletére várt.³¹

A nagyválasztmány előkészítésének időszakában sikerült a pártvezetőségnek némi eredményeket elérnie. A

A képviselőcsoport kétnapos viharos értekezlet után hozzájárult a koalíciós politika folytatásához, bár az ellenzéki hangulatot nem lehetett lecsillapítani.³² Az országos tanácskozást megelőző megyei választmányi üléseken egy-két esetben a baloldali kiskgazdáknak sikerült felülkerekedniük. Így pl. Veszprémben Ortutay Gyula személyes tekintélyének latbavetésével a pártvezetőség mellé tudta állítani a megyei vezetőket.³³ Fejér megyében Kovács István, csákerényi tehetősebb gazdaember, aki Nagy Ferenc bukása után Dobi Istvánhoz csatlakozott, állt az élén a munkáspártokkal szakítani akarók ellen folyó harcnak, amely végül is győzelmükkel végződött.³⁴ A vidék nagy része azonban változatlanul szemben állt a Dobi-Implom féle pártvezetőséggel, s az FKgP értelmiségi bal szárnyával való leszámolást követelte.

A Kiskgazdapárt érdeklődéssel várt országos választmányi ülése szeptember 11-én kezdődött. A nem kellő körültekintéssel előkészített tanácskozáson résztvevők politikai összetétele nem kedvezett a pártvezetőség törekvéseinek. A párt teljes meghasonlottságát mutatta, hogy nemcsak a pártvezetőséget támogató ill. bizonyos fenntartásokat hangoztató, de lojális helyi szervezetek küldöttei jöttek össze, hanem azok a vidéki szervezetek is képviseltették magukat, amelyek szemben álltak Dobiékkal, s a választások idején Pfeifferékre, vagy Barankovicsékre adták le szavazataikat. A vidéki küldöttek körében "vérmesen koalíció ellenes" hangulat uralkodott, s ez rányomta bélyegét az értekezlet egész légkörére.³⁵

Már Dobi István elnöki beszámolója közben kisebb-nagyobb tüntetésekre került sor, s állandó közbeszólások

hangzottak el. A Kisgazdapárt elnöke maga is kerülte a kényes politikai kérdések felvetését, s lényegében csak a koalíció fenntartásának szükségessége mellett szállt síkra. A pártalkotmány megvitatása - amely korábban oly gyakran szerepelt a különböző jobboldali csoportok programjában - csaknem botrányba fulladt, szinte tíz percenként vetették fel a bizalmi kérdést és szavazást követeltek, s emiatt érdemi tárgyalásra nem kerülhetett sor. Az első nap legjelentősebb eseménye a jelölő bizottság megválasztása volt, amelyet végül is Erőss János javaslatára úgy állítottak össze, hogy nemcsak képviselők, de egyszerű párttagok is tagjai lehettek.

A jelölő bizottság azonnal munkához látott. A jobboldal arra törekedett, hogy Erőss és Pártay jussanak magas pozíciókba s a haladó értelmiségieket, valamint a munkáspártokkal kapcsolatban álló demokratikus paraszt-politikusokat eltávolítsák a vezetésből. Hosszas viták után hatszori szavazással született meg a hivatalos jelölő lista, amelyet azután Tildy Zoltánnal is megtárgyaltak. A bizottság a párt országos elnökévé ismét Dobi Istvánt javasolta, ügyvezető alelnökének Szabó Árpádot, alelnököknek: Taksonyi Jánost, Bencsik Gyulát, Filó Samut és Szentiványi Lajost ajánlotta. Országos főtitkárokként dr. Balogh Györgyöt és Vaszko Mihályt jelölték. A pártfőügyészséget változatlanul Pongrácz Tiborra kívánták bízni. A Politikai Bizottságban mind jobb, mind a baloldaliak szerepeltek.³⁶

Az új pártvezetőség névsora azt mutatja, hogy Pártayéknak részben sikerült álláspontjukat érvényesíteniük. A javasolt tisztségviselők közül hiányzott Dinnyés Lajos mi-

niszterelnök, Dancs József, Mihályfi Ernő, Ortutay Gyula, Oltványi Imre, Z. Nagy Ferenc neve. Meglepetést keltett, hogy Tildy nem állt ki politikai barátai mellett, nem akart vagy inkább nem mert szembeszállni a pártbeli közhangulattal. A jelölő bizottság még aznap este beterjesztette az új vezetőségre vonatkozó javaslatát, tisztujtásra azonban nem került sor, mert a szavazást másnapra halasztották.

Az igazi botrány péntek délelőtt robbant ki. Egy újonnan bekerült képviselő, nyilván mások tanácsát követve, éles támadást indított Dobi István ellen, s őt tette felelőssé a párt választási vereségéért. Erre Dobi lemondott s eltávozott a teremből; a gyűlésen való elnöklést Csorba János, Budapest felszabadulás utáni első polgármestere, régi tekintélyes kigazdapárti politikus vette át. A küldöttek azonnali szavazást követeltek, s abbahagyták a pártalkotmány feletti eszmecsserét. Megkezdődött a vita az új pártvezetőség összetételéről. A hivatalos névjegyzéket nagyon sokan kifogásolták. Implom Ferenc helyébe, aki politikailag kényes helyzetbe került, most mindkét fél a másik táborhoz tartozónak vélte, Kiss Lászlót a PB titkárát akarták állítani. Új helyzetet teremtett a vitában, hogy Pongrácz Aladár egy újabb névsort terjesztett elő a pártvezetőség megválasztására. Az "ellenlista" Dobi Istvánt javasolta pártelnöknek, de az ügyvezető alelnök székébe Szabó Árpád helyett Erőss Jánost, a kigazdapárti jobboldal egyik vezéralakját szánta. Az alelnökök száma két új személlyel gyarapodott, a kereskedőket Roth Pál, a munkásokat Brunszvik István ózdi

mérleg-felügyelő képviselte. Országos főtitkárként Kiss Lászlóval szemben Pártay Tivadar neve szerepelt. Antall József és Pongrácz Tivadar, valamint dr. Balogh György megmaradtak eredeti tisztségükben. Az "ellen" Politikai Bizottságból a Kisgazdapárt szegényparaszti szárnyának ismert vezetői, Dancs József, Csala István, Rácz Lajos kimaradtak, de hiányzott a Tildyhez közelálló Bereczky Albert s nem kívántak együttműködni olyan régi, liberális beállítottságu politikusokkal, mint Dulin Jenő, vagy Cseh-Szombathy László. A Politikai Bizottságba ajánlott új személyek /Patonay Elek, Vaszkó Mihály, Gyulay József, Szemes József, Özv. Thuróczy Gézáné stb./, csaknem kivétel nélkül, korábban a Nagy Ferenc-Varga Béla-Kovács Béla által vezetett centrumhoz tartoztak. A póttagok között is hasonló volt a helyzet. Meglepő, hogy Z. Nagy Ferencet, aki a hivatalos listán nem szerepelt, itt a PB póttagjai közé javasolták.³⁷ Az "ellen-lista" világosan mutatja, hogy Dobi Istvánt kivéve, akit mégsem lehetett félreállítani, az egész baloldalt ki kívánták szorítani a vezetésből.

A szavazatok összeszámlálása a pártvezetőség vereségéről tanuskodott. A jobboldal által összeállított "ellen-listára" 242-en szavaztak, s csak 216-an a hivatalos jelöltekre. Dobi István fölényesen szerezte meg a pártelnökséget, 502 résztvevőből 473-an őt választották. A Független Kisgazdapárt fennállásának egyik legválságosabb pillanatához érkezett, úgy látszott, törésre kerül a sor, és a párt kettészakad. Dobi István, Bartolff Mártonnal, Filó Sámuellel és Szabó Árpáddal, az egykori párt-

alapítókkal, valamint a nagyválasztmány tagjainak egy csoportjával, /összesen kb.20-an/ felkeresték Tildy Zoltán köztársasági elnököt, hogy megtanácskozzák a kialakult helyzetet. A szőnyi földmunkás most nagyon határozottan foglalt állást; kijelentette, a koalíciót meg kell védeni, örültség lenne szembefordulni a munkáscsztállyal, a jobboldal győzelmét mindenáron meg kell akadályozni, s ha ez nem sikerül, akkor új parasztpártot kell alakítani. Ezzel Tildy maga is egyetértett. Ugy határoztak, hogy még egyszer megkísérlik helyreállítani a pártegységet, s ha kudarcot vallanak, akkor új pártot alapítanak.³⁸

Este 9^h-kor Dobi István megjelent az országos választmány ülésén, ahol közben folytatták a pártalkotmány vitáját és ismertette a vezetőségválasztás eredményét. Beszámokját a következő szavakkal fejezte be: "Nem fogadom el a megbízást, lemondok elnöki tisztemről. Jogomban áll megválasztani munkatársaimat, mert tudom, hogy kikkel dolgozom együtt. Ezen a listán több olyan személy van, akikkel semmi körülmények között sem vagyok hajlandó együttműködni."³⁹ A pártelnök lemondása megrázképtet az ellentábort, erre nem számítottak. Erőss és Pártay megrémültek, Dobi nélkül nem merték vállalni a megbízatást, s sietve lemondtak, sőt Gyöngyösi János előterjesztésére az egész "ellen" listán megválasztott új vezetőség visszalépett. A csődbe jutott helyzet megoldására, a legtekintélyesebb kisgazda politikusok részvételével, négy tagú bizottságot küldtek ki, amely rábirta Dobi Istvánt álláspontjának megváltoztatására, s

új választást javasolt. A megismételt tisztujítás eredményeként a párt elnöke Dobi István, ügyvezető alelnöke Szabó Árpád lett. A főtitkári pozícióba Gyöngyösi János volt külügyminiszter került. A Politikai Bizottság összetétele a következőképpen alakult: Baráth Endre, Kovács István, Szakács József, Patonay Elek, Kálmán Ferenc, Czövek Jenő, Rácz Lajos, Csala István, Dulin Jenő, Mátéffy Géza, Bognár József, özv. Thuróczy Gézáné, Németh Imre, Bereczky Albert, Roth Pál és Pongrácz Aladár.

A pártvezetőség összetétele az ellenzéki listához képest baloldalibb lett, de az FKgP haladó értelmiségi csoportjának egyetlen tagja sem került be a szűkebb vezetőségbe, sőt a paraszti balszárny is vesztett korábbi hadállásaiból. Ugyanakkor azonban a jobboldal prominens vezetői is kimaradtak, bár egészében a konzervatív kisgazda körök jelentős kérviséletet kaptak. Feltűnő, hogy Dinnyés környezetéből csak Pongrácz Aladár neve szerepelt a tisztségviselők között, ő azonban hamarosan visszaadta megbízatását.⁴⁰ A pártvezetőség összetétele tehát világosan mutatja a párton belüli frakciók által kötött kompromisszumot. A legfontosabb azonban mégis az volt, hogy az FKgP élére a munkás-paraszt szövetséget vállaló Dobi-Gyöngyösi-páros került, tehát nem sikerült a jobboldali puccsot végrehajtani. Gyöngyösiék az elégedetlenkedőket azzal szerelték le, hogy a nagyválasztmány határozati javaslatba belefoglalták mindazokat a követeléseket, amelyek a tanácskozás során elhangzottak. A politikai okmány bevezető részében hitet tett az általános polgári demokratikus elvek mellett.

'''
A legjelentősebb pontja kimondta: "... az ország kormányzásában ezután is szükség van az összes jószándéku politikai erők együttműködésére, és ezért állást foglal a koalíció fenntartása mellett." A párt vezető testülete azonban a koalíciós együttműködéshez rendkívül szigorú feltételeket szabott. Első helyen követelte a választások során elkövetett törvénysértések megtorlását és jóvátételét; kívánatosnak tartotta a választások tisztasága ellen vétők azonnali bíróság elé állítását, s záros határidőn belül való elítélését. Sürgette, hogy az FKGP 1947 október 31-ig nyújtson be törvényjavaslatot a szabadságjogok gyakorlásáról. Megismételte a régi kisgazdapárti kívánságokat: október 31 előtt tartsák meg a községi választásokat, biztosítsák a párt tényleges részesedését az államhatalom gyakorlásában, valamint a gazdasági élet egyes ágazataiban /pl. külkereskedelemben, devizagazdálkodásban, hitelellátásban/. Rendkívül fontosnak tartotta a dolgozók életszínvonalának emelését. Harcot hirdetett a nemzetgazdaság egyes káros jelenségei, mint pl. a korrupció és az árdrágítás elburjánzása ellen. Nagy nyomatékkal adott hangot a már két éve megoldatlan birtokos-parashti követelés, a mezőgazdasági érdekképviselő rendezésének. Előírta, hogy december 31-ig törvénybe kell iktatni az erről szóló törvényjavaslatot, oly módon, hogy a parashti érdekképviselő beleszólhasson az agrárrolló letörésébe, és a 3 éves terv mezőgazdasági beruházási programjába. A nagyválasztmány határozata helyesnek ítélte az amnesztia és internálási rendelet felülvizsgálatát. Javasolta, hogy a demokratikus

pártok dolgozzanak ki 3 éves politikai programot a "tisztá demokrácia" és a törvények tiszteletben tartásának szellemében. Befejezésül előterjesztést tett az egyház és állam viszonyának rendezésére. Az ország külpolitikáját illetően a Szovjetunióval való szorosabb együttműködésre hívta fel a figyelmet.⁴¹

A párt legmagasabb fórumának határozata a birtokos parasztságnak azon gazdasági és politikai követelését fogalmazta meg, amelyek érvényesítésével biztosítani vélte a szocialista fordulat megelőzését, a kapitalista tulajdonviszonyok felszámolásának megakadályozását. A régi kispazda "sérelmek" felsorolása, amelyek között természetesen számos jogos és helyes kívánság is szerepelt, jellegüket tekintve polgári demokratikus követelések voltak; a kispazdapárti mozgalom változatlanul a paraszti-kispolgári demokrácia platformján állt.

A Független Kispazdapárt országos választmányának ülésére időzített jobboldali puccs-kísérlet tehát kudarcot vallott. Hogy ezt sikerült megakadályozni, az a munkáspártok ébersége, akcióegysége mellett javarészt Dobi István személyes érdeme. A korábban nehezen aktivizálható kispazdapárti politikust, akit sokkal inkább ösztályösztonai, a szegény-paraszság iránti elkötelezettsége irányítottak, mint elméleti megfontolások, most a történelmi szükségszerűséget felismerve helyesen cselekedett s kiemelkedő személyiségként viselkedett. A nagyválasztmány ülése személyes pályafutásában is fordulópontot jelentett, azt követően eltűntek ingadozásai, a forradalmi átalakulástól való időnként lábrakapó félelme, s a munkás-

osztály egyik legkövetkezetesebb, sokaknak példát adó szövetségese lett.

A Dobi-Gyöngyösi által képviselt koalíciós politika győzelme a népi demokrácia beloldalának táborában nagy megnyugvást keltett. "A kisgazdapárti jobboldali puccs meghiúsulása, a demokratikus elemek felülkerekedése sikere a magyar demokráciának, amelyet örömmel üdvözlünk. Szomorú lett volna, ha a magyar reakciónak sikerül kézbe kaparintania a magyar parasztság nagy pártját, ha sikerül használhatatlanná tennie a demokratikus együttműködés, a koalíciós kormányzás számára" - hangoztatta a Szabad Nép.⁴² A Szociáldemokrata Párt annak a reményének adott kifejezést, hogy az új pártvezetőség fel fogja számolni a kisgazdapárti jobboldal és Pfeifferék között fennálló kapcsolatokat, lemond a Balogh-párttal való fúzió gondolatáról, s tevékenyen részt vállal a kormányzat munkájában. A maga részéről ismét felajánlotta: hajlandó segítséget nyújtani az új pártvezetőségnek egy esetleges újabb jobboldali hatalomátvételi kísérlettel szemben s kész a kétoldalu együttműködésre.⁴³ A pártvezetők között azonban személyes találkozóra nem került sor.

Az újonnan megválasztott vezetőség, bár távolról sem volt szilárd helyzetben, azonnal megszakította a Független Magyar Demokrata Párttal a fúzió ügyében folytatott tárgyalásokat.⁴⁴ A "mandátum szerző" párt körül bezárult a gyűrű, a hatalmi pozíciók, és a jó keresetet biztosító állások reménye szertefoszlott; felbomlása nyomban megkezdődött. A parasztpártiakkal kialakított felső szintű érintkezés a kormányalakítási tárgyalások során, a minisz-

teri tárcák elosztása körül keletkezett érdekellentétek miatt félbeszakadt. Veres Péter ezért a felelősséget később a kisgazdapártiakra hárította.⁴⁵ A nézeteltérések ellenére a két párt között viszonylag nem nagy mértékben romlott a kapcsolat, az agrárkérdésben például sikeresen működtek együtt, s helyenként a falusi szervezetek között is megindult a közeledés.

Időközben az MKP vezetőinek sikerült leszerelniük a szociáldemokraták elégedetlenségét, s ha nem is állt helyre a jóviszony, de a vitatott kérdések tisztázására a mindkét részből megnyilvánuló jószándék mérsékelte az ellentéteket. A marxista pártok hivatalos orgánuma szeptember 11-én a munkásegység fenntartása és a megoldatlan kérdések közös rendezése mellett foglaltak állást.⁴⁶

A koalíción belüli és a két munkáspárt közötti ellentétek áthidalása után megteremtődtek a politikai feltételek a kormányalakítási tárgyalások megkezdéséhez.

Már a tárgyalások kezdetén nagy vita robbant ki a miniszterelnök személye körül. Az MKP vezetői kezdetben kommunista kormányfőt akartak, még a pártközi értekezlet előtt kijelölték Silyi István köztársasági elnökkel az irányító szándékukat. A pap-politikus aggályoskodott, és kijelentette, amennyiben az MKP ragaszkodik álláspontjához, kikeresheti a kommunista miniszterelnökséget. Sikeresen azonban ettől tartva, hogy javaslatuk esetleg elfogadható az EKP és az FKP számára, a pártok közötti közlést a jobboldal javára döntheti el, sőt azon

A kormányalakítási tárgyalások

A Függetlenségi Front választási szövetségének pártjai 1947 szeptember 18-án ültek asztalhoz, hogy tető alá hozzák az új koalíciós kormányt. A Kommunista Párt választási győzelmére hivatkozva a minisztériumok többségét magának követelte olymódon, hogy a 18-ról 16-ra csökkentett tárcák közül 6-ot kapna az MKP, 4-4-et az SzDP és a FKgP, 2-t az NPP. Emellett a párt igényt tartott a nemzetgyűlés elnökségére, valamint a miniszterelnökség politikai államtitkári állására.^{/47/} A Szociáldemokrata Párt korábbi törekvéseivel összhangban 5 miniszteri pozícióra jelentette be igényét. A Független Kisgazdapárt csak a földművelésügyi- és a pénzügyminisztériumot kérte, de kifejezésre juttatta, hogy harmadikként esetleg elfogadná akár a külügy-, akár a hadügyminisztériumot. A Nemzeti Parasztpárt egy jelentősebb tárcát - vagy a kultuszt vagy a földművelésügyit - és egy kevésbé fontos minisztériumot szeretett volna megszerezni.^{/48/} Az egyes pártok elképzelései és érdekei tehát ütköztek egymást, s így komoly nézeteltérések alakultak ki a tárgyalások menetében.

Már a tárgyalások kezdetén nagy vita robbant ki a miniszterelnök személye körül. Az MKP vezetői kezdetben kommunista kormányfőt akartak; még a pártközi értekezlet előtt közölték Tildy Zoltán köztársasági elnökkel ezirányú szándékaikat. A pap-politikus aggályoskodott, de kijelentette, amennyiben az MKP ragaszkodik álláspontjához, kinevezi a kommunista miniszterelnököt. Rákosiék azonban attól tartva, hogy javaslatuk esetleg elmélyítheti az SzDP és az FKgP válságát, s e pártokon belüli kötélhuzást a jobboldal javára döntheti el, sőt ezen

tulmenően a konzervatív polgári ellenzék tömörülését is elősegítheti, megmásmították elképzeléseiket. /Az MKP azzal is számolt, hogy a kommunista miniszterelnököt a parlamenti aritmetika alapján Pfeifferék vezényletével esetleg le is szavazhatják, s egy ilyen botránynak nem akarta kitenni magát./ Szociáldemokrata kormányelnök hasonló politikai megfontolások miatt vált imposszibilissé. Parasztpárti miniszterelnök kinevezését az NPP haloványabb közéleti szerepe, s tekintélynélkülisége /ti. a közvélemény az MKP "fiókvállalatának" tartotta/ tette lehetetlenné. Az adott politikai viszonyok között a baloldal számára az volt az legelfogadhatóbb megoldás, ha az új kabinet vezetőjét ismét a Kisgazdapárt adja. Mint láttuk, az egész népi demokratikus átalakulás jövője szempontjából "életkérdés" volt az, hogy a Kisgazdapárt benn maradjon a koalícióban. A demokratikus erők ezt olyképpen is elő akarták segíteni, hogy arra törekedtek: a Kisgazdapárt változatlanul vállaljon komoly részt a kormányzás gondjaiból, hogy ne térhessen vissza az ellenzéki vonalára, hanem viselje a magyar demokrácia és a parasztság sorsa iránti felelősséget. Ezért a Kommunista Párt, partnereivel való egyetértésben, a pártközi értekezleten azt javasolta, hogy ismét Dinnyés Lajos legyen a miniszterelnök.

A kisgazdapárti küldöttség azonban váratlanul szembe fordult ezzel a tervvel. Az új pártvezetőség atekintetben is más politikát kívánt folytatni, hogy nem akart az alaposan megfogyatkozott erejét meghaladó kormányzati és politikai feladatokat vállalni, le szándékozott mondani az önálló hatalmi törekvésekről, s fel kívánta adni a nagy párt illúzió-

ját. A pártot, mint a dolgozó parasztság politikai szervezetét óhajtotta fenntartani és megerősíteni, hogy megmenthesse a birtokos paraszti rétegek jelentős részét a politikai katasztrófától. Az FKgP Politikai Bizottsága határozatban mondta ki, hogy a párt "...semmilyen körülmények között sem hajlandó a miniszterelnökséget vállalni". Dobi és Gyöngyösi körömszakadtukig védték ezt az álláspontot. A volt külügyminiszter közölte partnereivel: "Mi azt szeretnénk, hogy a kormányzásból, amelyet őszintén akarunk vállalni, adjanak nekünk olyan részt, amely bennünket a tényleges számarányunk alapján megillet. Folytassunk a párttal reálpolitikát... Katasztrófális az a kép, amelyet a választások eredménye legalább nekem és sok elvbarátomnak mutat, mert ha igaznak venném - és én nem venném igaznak, csupán hangulati kérdésnek - akkor azt jelenti, hogy az országnak közel 40 %-a a két és fél éves, valóban eredményeket felmutató koalíciós kormányzás után szemben áll velünk és szemben áll a Kisgazda Párttal. Ezt a megterhelést, ezt a tehertételt, hogy mi tovább is vállaljuk egy kormányért a felelősséget, mint kormányelnököt adó párt, tehát számarányunkon jóval túl a teljes felelősséget, nem bírná el a Kisgazda Párt.". A kisgazda megbízottak azt javasolták, hogy parasztpárti legyen az új kormányfő, ezzel reprezentálni lehetne, hogy a felszinen a polgári vonal folytonossága nem akadt meg, ugyanakkor mégis történt a hatalmi viszonyokban egy jelentős balratolódás. Az MKP küldöttsége azonban nem fogadta el a kisgazda vezetők indokolt érvelését, s ragaszkodott az eredeti javaslatához. Az FKgP PB másnap a koalíció fenntartása, s a

FKgP-ban politikai hajása folyik, amit a pártvezetőség nem

kormányalakító tárgyalások folytatása érdekében úgy döntött, engedményt tesz és hozzájárul - a pártban egyébként nem különösebben népszerű - Dinnyés Lajos kinevezéséhez.^{/49/}

Komoly nézeteltérések bontakoztak ki a vallás- és közoktatásügyi tárca körül is. Az MKP ragaszkodott Ortutay Gyula személyéhez. A kiszagzdapártiak először érdektelenségüket jelentették be, majd szeptember 20-án közölték, hogy mégis megtartják a tárcát és hozzájárulnak Ortutay kinevezéséhez, de egyben azt kérték, hogy Dobi István, a párt elnöke számára is biztosítsanak helyet a kormányban. A Forum-csoport egyik vezetőjének kinevezése a pártban azonban ismét nagy felzudulást keltett. A Pártay-Eröss vezette jobbszárny kijelentette, amennyiben Ortutayt javasolják, kb. 30 képviselő - a parlamenti frakció fele - kilép a pártból, s tiltakozó akciókat szerveznek. Hat Pest megyei faluból delegációk érkeztek az Országos Központba, amelyek kifejezésre juttatták, hogy a vidék nem támogatja a baloldali politikus jelölését. Így Ortutay minisztersége az új pártvezetőség és jobboldali körök erőpróbájává lett. Dobiék azonban nem akarták szakításra vinni a dolgot, attól ugyan nem féltek, hogy Pártayék kilépnek, de nem akartak szembekerülni a párthangulattal. Így az FKGP Politikai Bizottsága ejtette Ortutayt.^{/50/}

A szeptember 23-i pártközi tanácskozáson az FKGP a kultuszminiszteri állásra Antall Józsefet, vagy a klerikális beállítottságu Tóth Lászlót ajánlotta, akiket azonban a marxista pártok nem fogadtak el és kitartottak eredeti javaslatuk mellett. Rákosi Mátyás szerint Ortutay ellen az FKGP-ben politikai hajsza folyik, amit a pártvezetőség nem

tud, vagy nem akar feltartóztatni. Dobi, Gyöngyösi, Dinnyés tagadták, hogy a Forum-csoport vezetője ellen politikai kifogások merültek volna fel, szerintük inkább személyes antipátia miatt népszerűtlen. A kisgazdapártiak megpróbálták előállni azzal az indítvánnyal, hogy a tárcát adják át a Nemzeti Parasztpártnak. Erdei Ferenc azonban elhárította az ajánlatot. Dobi kérte, hogy az MKP ne ragaszkodjon Ortutay Gyula személyéhez, ha a baloldal mást javasolna, nagyon megkönnyítené helyzetüket a pártban. "Ortutay személye jelenleg a pártnak olyan tehertétel, amelyet, úgy látszik, nem bír ki - figyelmeztetett Dinnyés Lajos -, mert ha a pártvezetőség ismételten ellenséges álláspontot foglalhat el, megtörténhetik, hogy a pártvezetőség csak az Ortutay-komplexum miatt elveszti talaját, s ez pedig a koalíciós pártok egyikének sem érdeke." /51/ Rákosi hajlíthatatlan maradt, arra hivatkozott, hogy Dobi és Mihályfi után Ortutay eltávolítása a kormányból az FKgP balszárnya elleni hadjáratot bizonyítja. Nem kétséges, a Kisgazdapárt jelöltjei közül Ortutay Gyula volt a felkészültebb, alkalmasabb politikus, akinek féléves tevékenysége egy, a magyar kormány egyik legkonzervatívabb minisztériuma élén komoly változásokat hozott, mégis az MKP rugalmatlansága kevésbé indokolt. A munkásmozgalom radikális szárnya Ortutay segítségével biztosítva látta befolyását a kulturális életre, s ezért nem engedett. Az értekezlet fiaskóval végződött. A pártközi tanácskozás után összeült az FKgP nemzetgyűlési csoportja. Dobiék úgy döntöttek, hogy a kultusztárca miatt nem élezi ki a politikai helyzetet, s hozzájárulnak Ortutay kinevezé-

séhez. A Kisgazdapárt elnöke ismertette a képviselőkkel a kormányalakítási tárgyalások menetét és őszintén feltárta a pártvezetőség dilemmáit. A képviselő-testület kedvetlenül és nagy zugolódások közepette, de végül is beleegyezett a kultusztárca vállalásába./52/

Még szeptember 23-án este folytatódtak a kormányalakítási tárgyalások. Hosszas, s helyenként a komikum határát suroló harcok alakultak ki a hadügyminiszteri tárca körül. Egyetlen párt sem kívánta elvállalni. Végül is a Nemzeti Parasztpárt lett az áldozat, így került a magyar történelemben először - és valószínűleg utoljára - író, Veres Péter, - a hadügyminiszteri székbe. A nézeteltéréseket tehát sikerült tisztázni, s még aznap este megalakult az új kormány.

A miniszterelnök ismét a kisgazdapárti Dinnyés Lajos lett. A miniszteri tárcákat kettővel csökkentették, az 1945 őszén a SzEB tanácsára felállított tájékoztatási és közellátási minisztérium megszűnt. Az egyes tárcákat a következők töltötték be: belügyminiszter: Rajk László; igazságügyminiszter: Ries István, külügyminiszter: Molnár Erik; iparügyi miniszter: Bán Antal; kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter: Rónai Sándor; közlekedésügyi miniszter: Gerő Ernő; pénzügyminiszter: Nyárádi Miklós; honvédelmi miniszter: Veres Péter; földművelésügyi miniszter: Szabó Árpád; népjóléti miniszter: Olt Károly; közoktatásügyi miniszter: Ortutay Gyula; építésügyi miniszter: Darvas József. Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnökhelyettesek lettek, az FKgP elvesztette államminiszteri pozícióját. A kormány összetétele formálisan tehát azt mutatja, hogy az MKP 5, az SzDP és az FKgP 4-4, az NPP 2 minisztérium felett rendelkezett. A valóságban

azonban a pénzügy- és a hadügy-, valamint a kultuszminisztériumban az MKP befolyása olyan erős volt, hogy nyugodtan kommunista minisztériumoknak tekinthetők. A Kommunista Párt tehát 15 minisztériumból nyolccal rendelkezett, a két munkáspárt együttesen 12 minisztériumot ellenőrzött. Annak ellenére, hogy a második Dinnyés-kormány koalíciós alapon jött létre, a kabinet munkáspárti, sőt - túlzás nélkül - kommunista kormánynak tekinthető.

A Magyar Népköztársaság új kormányának programját a két szocialista párt közösen dolgozta ki, s amelyet később a koalíciós partnerek részvételével megtárgyaltak. /Az FKGP kívánságát, hogy szeptember 11-i nagyválasztmányának határozatában foglaltakat vegyék figyelembe, gyakorlatilag elvetették./ Nyilvánosságra hozatalára azonban csak október második felében került sor. A második Dinnyés-kabinet is központi feladatának a 3 éves terv végrehajtását tekintette. A nemzetgazdaság rekonstrukciója pénzügyi feltételeinek megteremtése és az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében vagyondézsmát, s szigorú takarékosági intézkedéseket jelentett be. Közölte, hogy a Nemzeti Bank és a vezető finanszírozó pénzügyintézetek államosítását 1947 október 31-ig végrehajtják. A dolgozók életszínvonalának emelése, a közellátás megteremtése szintén fontos területét képezte az új kormány gondjainak. A Minisztertanács ígéretet tett arra, hogy hamarosan megtartják a községi választásokat, kivizsgálják és helyesbitik a választási visszaéléseket, s előkészítik a választójogi törvény reformjait. A közvélemény tudtára adta, hogy törvénybe iktatják a birtokos parasztság egyik legfőbb követelését, a mezőgazdasági érdekképviselőket, s hozzákezd-

nek az egyház és állam viszonyának rendezéséhez. Magyarország legfontosabb külpolitikai feladatának a kormánynyilatkozat a szomszédos államokkal való barátsági szerződés megkötését, s a szlovákiai magyarság helyzetének biztosítására vonatkozó tárgyalások megkezdését jelölte meg.^{/53/} A kormányprogram nagyrészen azonban az események hamarosan túlhaladtak.

A választásokkal és a második Dinnyés-kormány megalkulásával lényegében eldőlt a politikai hatalom kérdése Magyarországon. A konzervatív-liberális burzsoázia képviselői a kormányzati hatalomból és a Függetlenségi Frontból teljesen kiszorultak, a hatalom a munkásosztály és szövetségesei kezébe ment át. 1947 szeptemberével új szakasz kezdődött a nép demokratikus forradalom menetében.

katonai szervezete, az Észak-Atlanti Szövetség létrehozásának előkészítése.^{/1/}

A világpolitikában jelentkező új momentumok, a köznyelvi népi demokratikus országokban zajló harcokhoz társadalmi-politikai változások, a nem utolsósorban a szeptember végén alakult Népköztársaság határozatainak amely hatást gyakoroltak a Magyar Kommunista Párt politikájára. A párt elszámitott hosszú távú átalakítási munkának gondolatával, a meggyőződésével a szocialista forradalmat végrehajtásáért. Megrendezte a Függetlenségi Front átszervezését, s a párt új politikai szövetségeket kialakítását, megkezdte a gazdaságpolitika felülvizsgálatát a burzsoázia teljes kiszorítása szempontjából. Felmérte a régi államapparátus megújításának lehetőségeit, nagy gondot fordított a hadsereg felújítására. Ezzel egyidejűleg felülvizsgálta a tö-

D.

megszervezetek helyesét, különbe tekintettel a szak-

A Független Kisgazdapárt politikájának baloldali

fordulata

/1947 október - 1948 október/

Mindenesetben a forradalmi átalakulás folyamata nagy

1947 őszén, 1948 első felében a két világrendszer el-
különülése csaknem befejezett tényé vált. A Szovjetunió
és a nyugati hatalmak között növekedtek az ellentétek, s
elmélyültek a nézeteltérések a megoldatlan nemzetközi kér-
dések tekintetében. 1947 decemberében megszakadtak a Német-
országra vonatkozó tárgyalások; a nyugati hatalmak folytat-
ták az általuk igazgatott területek átszervezését. 1948
márciusában megalakult a brüsszeli védelmi szövetség, majd
az un. Európa Tanács, s megkezdődött a vezető tőkés államok
katonai szervezete, az Észak-Atlanti Szövetség létrehozásá-
nak előkészítése. /1/

A világpolitikában jelentkező új momentumok, a kör-
nyező népi demokratikus országokban zajló korszakos társa-
dalmi-politikai változások, s nem utolsósorban a szeptem-
ber végén alakult Tájékoztató Iroda határozatai komoly ha-
tást gyakoroltak a Magyar Kommunista Párt politikájára. A
párt szakított hosszabb átmeneti korszak gondolatával, s
meggyorsította a szocialista fordulat végrehajtását. Nap-
rendre tűzte a Függetlenségi Front átszervezését, s a pár-
tok új politikai szövetségének kialakítását, hozzákezdett
a gazdaságpolitika felülvizsgálatához a burzsoázia teljes
kiszorítása szempontjából. Felmérte a régi államapparátus
megjavításának lehetőségeit, nagy gondot fordított a had-
sereg fejlesztésére. Ezzel egyidejűleg felülvizsgálta a tö-

megszervezetek helyzetét, különös tekintettel a szak-szervezetek bürokratikus jellegének leküzdésére. Határozatot hozott az elméleti munka fellendítésére, s a párt szervezeti és ideológiai egységének erősítésére.²

Mindezek nyomán a forradalmi átalakulás folyamata nagy lendületet vett. 1947 novemberében államosították a vezető pénzintézeteket, ezzel a gyáripár szocialista szektorra túlsúlyra jutott; az egész gyáripárban alkalmazott munkások 58%-a már állami üzemekben dolgozott. 1948 márciusában államosították a 100 főnél több munkást foglalkoztató nagyüzemeket, amelynek következtében a társadalmi tulajdon az iparban uralkodó jellegűvé vált, a szocialista tulajdont képező állami szektorban dolgozott a munkások 83,5 %-a. Ezen intézkedések következtében a nagy- és középburzsoázia teljes egészében felszámolódott, a magyar uralkodó osztályok utolsó maradványai is eltűntek.³

A kapitalista termelési viszonyok felszámolásával egyidejűleg jelentős változások zajlottak le a társadalmi és a politikai életben. Intézkedések sora jelent meg, amelyek megteremtették az egységes, -nő-ifjúsági-, és sportmozgalmat; megkezdődött a szakszervezetek átszervezése, a különböző munkásszervezetek, mint pl. az üzemi bizottságok, megszűntek. Bomlásnak indult a választások idején kialakult párt-politikai struktúra. Politikai és ideológiai harc helyett lényegében adminisztratív úton felszámolták a magyar nagyburzsoázia, a régi állami bürokrácia és a gazdagparaszság politikai érdekképviselőjét a Pfeiffer-féle Magyar Függetlenségi Pártot. Ezzel a polgári ellenzék főereje szűnt meg. Balogh István pártja,

amely korábban nem jelentett komoly politikai tényezőt, súlyos belső válságba került, felbomlását nem lehetett feltartóztatni. A Demokrata Néppárt két malomkő között őrlődött: önállóságának fenntartása érdekében igyekezett a kormánykoalíció irányában lojálisan viselkedni, ugyanakkor különböző kisebb-nagyobb gesztusokkal megpróbálta elejét venni a reakciós katolikus egyház növekvő bizalmatlanságának, s engesztelni elégedetlenségét. Barankovics és környezetének óvatos politikája sem tudta azonban megakadályozni a párt gyors szétforgácsolódását, a jobb- és szélsőjobboldal kiválását. A kisebb politikai csoportosulások szintén szétestek, összefogásukra tett kísérletek kudarcot vallottak.⁴

A politikai erőviszonyok alakulása 1948 első felében a polgári ellenzék rohamosan fogyó erejéről, s a kormánykoalíció döntő fölényének kibontakozásáról tanuskodott. A választásokat követő hónapokban az MKP, politikai súlya és tömegbefolyása tovább növekedett. 1948 tavaszára hova-tovább nemcsak vezető, hanem uralkodó párttá is vált, domináns szerepe a társadalmi-gazdasági-politikai élet szinte minden területén kifejezésre jutott. A Nemzeti Parasztpárt, amely korábban a koalíció leggyengébb tagja volt, a politikai változások következtében egyre nagyobb jelentőségre tett szert, tevékenysége fellendült, tömegbefolyása állandóan emelkedett, s lassan az FKgP fölé nőtt. Egyebek mellett olyan fontos kezdeményezés fűződött nevéhez, mint a szövetkezeti kérdés napirendre tűzése. A Szociáldemokrata Párt ellenben rohamosan veszített közéleti tekin-

télyéből. A választások után megindult a harc a kommunista-ellenes jobboldala ellen, amelynek eredményeként 1948 január-február folyamán mind a pártvezetésben, mind a szociáldemokrata tömegek körében megszilárdította pozícióit a Szakasits-Marosán vezette balszárny, s ezzel megteremtődtek a feltételek a két munkáspárt egyesüléséhez.⁵ Az SZDP 1948 március elején ülésezett XXXVI. kongresszusa felhatalmazta az új pártvezetőséget arra, hogy ... haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a Magyar Kommunista Párt vezetőségével az egységes munkáspárt megalakításához még szükséges ideológiai, politikai, szervezeti feltételek megteremtése céljából."⁶ A két munkáspárt összekötő bizottsága nyomban hozzálátott a közös politikai kidolgozásához és az egyesülés előkészítéséhez, falvakban, városokban, üzemekben és irodákban országszerte a pártok megbízottainak részvételével egységbizottságok alakultak, amelyek az átmeneti időszakban irányították a pártszervezetek politikáját, és az egyesülési előkészületeket.

A Független Kisgazdapárt katasztrófális választási veresége után hónapokig képtelen volt talpraállni; a bomlás, a szétesés tovább folytatódott, mindenütt a legteljesebb tanácstalanság uralkodott. Az államapparátusból és a gazdasági életből való kiszorulása meggyorsult.⁷ Politikai súlya, közéleti szerepe rohamosan csökkent, bár látszólag olyan fontos pozíciókat tartott a kezében, mint a köztársasági elnökség, vagy a miniszterelnökség, tényleges beleszólása a kormányzás menetébe, a gazdasági és politikai döntések meghozatalába alig volt.

1134 A környező országokban és a magyar társadalom gazdasági és politikai életében zajló korszakos változások a kisgazda pártvezetőséget is választás elé állították, magának is tisztázni kellett a társadalmi-politikai változások jellegét, a fejlődés perspektíváit, és ki kellett alakítania a saját álláspontját.

1135 A Független Kisgazdapárt átállása, új politikai vonalának kimunkálása viszonylag elég vontatottan haladt. Ennek oka alapvetően a párt belső helyzetében keresendő. Az 1947 szeptemberi nagyválasztmányon, mint láttuk, Dobi István és Gyöngyösi János, valamint a körülöttük elhelyezkedő csekélyszámu baloldali csoport csak súlyos engedmények árán tudta leszerelni a jobboldali puccsot, s megakadályozni a koalíció felbomlását. Az országos vezetőség ülése után a párt vezető rétegében a Pártay-Erős vezette gazdagparaszti-polgári értelmiségi jobbszárny volt továbbra is a hangadó, amely - reálpolitikai megfontolásokból - támogatta ugyan a szövjetbarát külpolitikai orientációt, s a koalíció fenntartását, de nem túl nagy meggyőződéssel működött együtt a Kommunista Párttal, egyre nagyobb bizalmatlansággal nézte a szocialista átalakulást, s titokban abban reménykedett, hogy valami, előre nem látható csoda folytán még sor kerülhet egy jobboldali fordulat végrehajtására. Ugyanakkor nem kevesen voltak olyanok, akik változatlanul, mereven szemben álltak a társadalmi változásokkal.

1136 A politikai élet balra tolódásával párhuzamosan a Kisgazdapártban fokozatosan azok az erők kerültek előtérbe, amelyek a dolgozó parasztság igazi érdekeit szem-

előtt tartva, lépést kívántak tartani a társadalmi haladás ütemével. A kisgazdapárti mozgalom baloldali fordulatának előkészítésében és végrehajtásában az értelmiségi balszárny vezetői, valamint Bognár József, Dobi István és Gyöngyösi János játszottak kiemelkedő szerepet. A politikai kezdeményezést az a Forum-csoport ragadta magához, amely az 1947 szeptemberi nagyválasztmányon a jobboldal nyomására kikerült a párt vezetőségéből. A haladó értelmiségiek a következő feladatokat tűzték maguk elé: kül- és belpolitikai vonatkozásban egyértelmű, a munkás-paraszt szövetségen és a szovjetbarátságon alapuló politikai irányvonal kidolgozása, s ezen a platformon a pártvezetőség politikai és szervezeti egységének megteremtése; a párt heterogén társadalmi összetételének felszámolása, szilárd osztálybázis kialakítása a párt szervezeti reorganizálásával és a paraszti-kispolgári tömegek politikai átnevelésével, s a párt önálló arculatának kialakítása.⁸

A kisgazdapárti körök 1948 tavaszán a felgyorsult kül-és belpolitikai események következtében nem halogathatták tovább állásfoglalásukat a legfontosabb politikai kérdésekben, s rendezniük kellett a népi demokráciához fűződő viszonyukat. A pártpolitika kulcskérdéseinek tisztázására a képviselőcsoport március eleji balatonkenesei értekezletén került sor, s az ott hozott határozatok képezték az elvi alapját az országos vezetőség április 17-18-i ülése nagyjelentőségű politikai döntéseinek, amelyek következtében jelentős változások zajlottak le a párt közéleti magatartásában.

A kispazda pártvezetőség ekkorra már maga is felismerte, hogy a társadalmi fejlődés átlépte a polgári demokrácia Rubiconját s hogy a népi demokrácia lényegét tekintve nem más, mint a szocialista társadalmi rend politikai formája, vagy legalábbis nem áll nagyon messze attól, s az átalakulás előbb-utóbb úgy is oda vezet.

/Dobi István számtalanszor leszögezte: "A fejlődés iránya a szocializmus, aki ezt nem látja, vak."⁹/ A baloldali kispazda vezetők számára nem volt idegen a szocializmus gondolata, dacára annak, hogy nem volt világos elképzelésük e társadalmi rendszerről. Azok a haladó politikusok, akik közel kerültek a kommunista mozgalomhoz és ismerték a marxizmust, a proletár szocializmust tekintették példaképülknek, s a Szovjetunió társadalmi-politikai berendezkedését vették követendő modellnek. Mások viszont, mint Gyöngyösi János, kispolgári szocialista nézeteket fogalmaztak meg, a szocializmus számukra pusztán a nemzeti jövedelem egyenlő elosztását, a népuralmat, s a törvény előtti egyenlőséget jelentette, míg az osztályok megszüntetését a társadalom szellemi-politikai életének átformálását alig helyeselték, s az új világért vivandó osztályharcot elutasították.¹⁰ A kispazda vezetők egy részének ideológiai bizonytalansága a szocializmus modelljét illetően nehezítette az új pártvonal világos kijelölését, bár természetesen nem akadályozhatta meg. Az eszmei zavarodottság s főként a paraszttömegek beállítottsága miatt kitartottak ama régebbi elvi álláspont mellett, hogy előbb a népi demokráciát kell megvalósítani s csak azután lehet hozzálátni a szocializmus felé-

pitéséhez. A szocializmus felé haladó népi demokrácia platformját hosszas viták, a baloldali vezetők felvilágosító munkája és erőfeszítései eredményeként, az áprilisi nagyválasztmány végül is magáévá tette. Az országos vezetőség határozata kimondta: "... a Független Kisgazda Párt politikája alapelvének vallja a népi demokrácia eszméjét, mert ebben biztosítékát látja a legszélesebb tömegek fokozatos felemelésének, a dolgozók uralmának az államban." Ezzel a párt többszöri kísérlet után végleg szakított a polgári demokrácia programjával, s a társadalmi-politikai viszonyoknak megfelelő korszerű álláspontot foglalt el.

A realitások iránt fogékonyabb baloldali politikusok egyetértettek abban, hogy a Kisgazdapárt nem nézheti kívülállóként az eseményeket, hanem tevékeny részt kell vállalnia az új társadalmi rend kialakításában. Bár komoly viták voltak a tekintetben, hogy az alapjában polgári arculatú pártnak milyen szerepe lehet a szocializmus felépítésében, s leküzdhetőek a világnézeti ellentétek, a felsővezetés haladó gondolkodású tagjai emellett foglaltak állást s hogy a Kisgazdapárt történeti feladata abban áll, hogy azokat a hatókörébe eső társadalmi rétegeket, amelyek nehezen közelíthetők meg a munkáspártok és a Nemzeti Parasztpárt számára, átnevelje s megkönnyítse számukra az osztálynélküli társadalomba való integrálódást. Dobiék - bizonyos mértékig ellentétben Gyöngyöseivel, aki szerint a pártnak elsősorban a szegényparaszságra kell támaszkodnia¹² felujították a paraszti-kispolgári összefogás gondola-

tát, természetesen a két évvel korábbitól eltérő tartalommal, a dolgozó parasztság, a demokratikus felfogású és kétkezi munkájából élő kispolgárság és haladó polgári értelmiség szövetségét értették alatta, s alárendelték a munkásosztállyal való együttthaladás érdekeinek. Az FKgP szerepének ilyen felfogása messzemenően kihatott a párt politikai magatartására.¹³

A kisközgazda pártvezetőség az új politikai koncepció kidolgozásával párhuzamosan fokozatosan megváltoztatta korábbi politikáját, feladta régebbi követeléseit s lassan lemondott az önálló hatalmi törekvéseiről. 1948 január-februárjában a Politikai Bizottság - a jobboldal nyomására - a szocialista pártok várható egyesülése következtében előálló erőátcsoportosulás ellensúlyozására - de a koalíciót fenntartva - még számos kezdeményező lépést tett a két parasztpárt egyesülése érdekében. A Nemzeti Parasztpárt azonban elutasította a kisközgazdapárti közeledést, az agrárpártok fúzióját a belpolitikai helyzet alakulására, az FKgP-n belüli állapotok, s vidéki szervezetei körében érvényesülő jobboldali ellenzék befolyása miatt időszerűtlennek tartotta, s nem helyeselte a kisközgazdák taktikai céljait sem. Nem is szólva arról, hogy az összeolvadás politikai következményei kiszámíthatatlanok lettek volna, s az NPP nem akarta kockára tenni saját nehezen megszerzett pozícióit sem. A két agrár-párt egyesülésére azért sem került sor, mert közben az MKP javaslatára napirendre került a Függetlenségi Front átszervezése. Az FKgP a Parasztpárttal folyó tárgyalások s a belső viták miatt hosszú ideig nem foglalt állást a koalíció

átalakítását illetően. Az értelmiségi-szegényparaszti baloldal, maga is felismerte, hogy új tartalommal kell megtölteni a demokratikus pártok koalícióját, s új módon kell rendezni a pártok egymáshoz való viszonyát. Dobiék helyeselték a haladó erőkkel a szorosabb politikai együttműködést, mert úgy látták, hogy ezáltal megvalósul az igazi munkás-paraszt szövetség, s a dolgozó osztályok társadalmi-politikai szerepe megnövekszik. Ugyanakkor természetesen ragaszkodtak a párt önállóságának és függetlenségének fenntartásához. A felső vezetésben azonban nem kevesen voltak olyanok, akik nem támogatták a koalíció átszervezését attól tartván, hogy a Függetlenségi Frontban, mint egységes tömegszervezetben a párt arcu-lata elhalványul, s elveszti még azt a maradék politikai súlyát is, amely a 47-es választási vereség után megmaradt. A március eleji balatonkenesei értekezleten Dobiéknak sikerült keresztülvinniük, hogy a párt nem el-lenezheti a kormánykoalíció átszervezését, mert ha így lenne önmagát szigetelné el. Az országos vezetőség áprilisban megerősítette ezt a döntést, s bejelentette, hogy az FKgP - önállóságát megőrizve - részt kíván venni az átalakítandó Függetlenségi Frontban, egyben javasolta, hogy az előkészítő tárgyalásokat a két munkáspárt egyesülése után nyomban kezdjék meg. A politikai erők népfront jellegű együttműködése elvének elfogadásával - bár részletkérdések, a közös munka konkrét formái tisztázatlanok voltak - a Kisgazdapárt végleg feladta ön-álló hatalmi törekvéseit s lemondott a Nemzeti Paraszt-párttal való egyesülésről is.¹⁵

Jelentős változás a kisközgazdasági politikában, hogy a korábbi elutasító ill. bizonytalanlankodó állásfoglalással szemben a párt határozottan kiállt a nagytőke államosítása mellett s teljes egészében helyeselte a nagyüzemek köztulajdonba vételét, ugyancsak figyelemre méltó új mozzanat s a szocializmus felé való utkeresés jele, hogy a pártvezetőség - feltehetően a Nemzeti Parasztpárt ezirányú széleskörű tevékenységének hatására - kezdeményezőleg lépett fel a szövetkezeti kérdésben. Ezzel egyidejűleg a párt - a politikai koncepcióból adódóan - elsősorban gazdasági téren komoly engedelményeket tett a kispolgárság javára. Az országos vezetőség áprilisi értekezletének határozata bejelentette, hogy az FKGP vállalja a kispolgárság érdekvédelmét s emellett szökött, hogy a tervgazdálkodás keretén belül, állami támogatással biztosítani kell számára az árutermelés és értékesítés lehetőségét, s nyíltan kiállt az egyéni kezdeményezés, a kistőkés vállalkozás szabadsága mellett.¹⁶

A belpolitika egészét és a forradalmi átalakulás érdekeit tekintve a Kisközgazdapárt legjelentősebb kezdeményezése a művelődés-politika terén történt. A kisközgazdapárti balszárny, elsősorban a Forum-csoport komoly szerepet játszott a politikai reakció utolsó fellegvára, az egyház ellen vívott harcban s sokat tett az eszméi-politikai befolyásának korlátozása ill. felszámolása érdekében. A kisközgazdasági vezetők közreműködtek az egyház és állam megegyezésének előkészítésében, élén álltak az iskolák államosításáért folytatott küzdelemnek, sürgették a kötelező általános iskola megteremtését; szorgalmazták

az iskolán kívüli népművelés elterjesztését és a munkás-parasztfiatalok továbbtanulását biztosító népi kollégiumok hálózatának kiépítését és bővítését. A haladó gondolkodású értelmiségi csoport tevékenyen közreműködött a környező országokkal megkötött kulturális egyezmények előkészítésében is.¹⁷

A kispártvezetés visszavonhatatlanul szakított a korábbi kettős orientációjú külpolitikával; az áprilisi nagyválasztmány támogatta a Dinnyés-kormány demokratikus külpolitikáját, amelynek alapját a szovjet-magyar barátság képezte, s üdvözölte a Szovjetunióval, valamint a szomszédos népi demokratikus országokkal megkötött barátsági és kölcsönös segélynyújtási egyezményeket.¹⁸

Az első balatonkenesei értekezlet és az országos vezetőség döntései, s az azokat követő változások fontos állomást képeztek a kispárti /birtokos paraszti/ mozgalom politikai fejlődésében. Ha nem is jutott el a szocializmus vállalásáig, az affelé haladó népi demokrácia programját magáévá tette, ami azt jelentette, hogy a vezető rétege lelépett a paraszti kispolgári demokrácia talajáról. Az FKGP értelmiségi-szegényparaszti szárnya megnyerte az első csatát s sikerült politikai áttörést végrehajtania. A politikai változásokat követően a személyi konzekvenciák levonására is hamarosan sor került.

A nagyválasztmány áprilisi ülésén újjáválasztották a pártvezetőséget. A párt elnöke továbbra is Dobi István maradt. Az ügyvezető alelnök az akkor már betegeskedő Szabó Árpád helyett, az új vonal kialakításában, a párt balrafordulásában kiemelkedő szerepet játszó Bognár József lett. A baloldali értelmiségi csoport két vezető

személyiségét Ortutay Gyulát és Mihályfi Ernőt társelnökké választották. Rácz Lajos, Barcs Sándor és Gáspár Ervin alelnökök közé kerültek. A Politikai Bizottságban - az említettek mellett - helyet kaptak a kisgazdapárti baloldal olyan ismert képviselői, mint: Dancs József, Györgyi Lajos, Katona Jenő, Kiss Gergely, Pesta László és Rubletzky Géza. Ugyanakkor leváltották Bencsik Gyula, Brunszvik István és Taksonyi János alelnököket. Kimaradt a Politikai Bizottságból Baráth Endre, Bereczky Albert, Czövek Jenő, Dulin Jenő, Kovács István, Mátéffy Géza, Róth Pál és Pongrácz Aladár, tehát általában azok, akik 1945-1947-ben a kisgazdapárti jobboldalhoz, vagy a Nagy Ferenc-féle centrumhoz tartoztak. Baráth Endre, Öry István, Pongrácz Aladár, Szolnoki István, Taksonyi János lemondtak képviselői mandátumukról. Mindez azt jelentette, hogy a Független Kisgazdapárt vezetőségében az erőviszonyok végérvényesen a haladó értelmiségi - szegényparaszti baloldal javára dőltek el, s a jobbszárny sorsa megpecsételődött, az Erős-Pártay vezette csoport bomlásnak indult. /Erős János egyébként meg sem várva a nagyválasztmány döntését, külföldre szökött, s emiatt kizárták a pártból./ Dobiék teljesen átvették a párt irányítását, megszűnt az a kettősség, ami korábban akadályozta a párt politikai tevékenységének kibontakozását, megteremtődtek a feltételek az azonos elvi alapon álló, egységes felső vezetés megteremtéséhez.¹⁹

A Kisgazdapárt politikájában március-április folyamán kibontakozó baloldali fordulat azonban a hatókörébe tartozó társadalmi rétegek körében nem talált nyomban

megértésre. Még a képviselőcsoportban is voltak olyanok, akik - bár megszavazták a legmagasabb pártfórum határozatait - nem merték a parasztság előtt nyíltan vállalni a népi demokráciát, az államosításokat, vagy a szövetkezeti kezdeményezést.^{/20/} A parlamenti frakció magatartása többé-kevésbé tükrözte a párttagság véleményét és hangulatát.

A hagyományos kisgazdapárti paraszti réteg /a 10-50 holdasok/ elégedetlen volt a párt politikájával, s egyre bizalmatlanabban nézte balratolódását. E társadalmi csoportok változatlanul a paraszti-kispolgári demokrácia talaján álltak, elkeseredett dühvel fogadtak minden olyan változást, amely parcellájukat veszélyeztetheti. Az 1947-es választások után a gazdasági és politikai életben végrehajtott intézkedések, főleg az államosítások folytatódása fokozta ezeket a reakciókat. A gyors társadalmi változásokat az örökölt régi ideológiai-politikai beállítottsága, a történeti hagyományok s a tulajdonosi mentalitása miatt a birtokos parasztság nehezen követhette, a szocializmus perspektíváját mereven elutasította. A Kisgazdapárt befolyásának teljes hiánya, politikai szerepének rohamos csökkenése, a paraszti problémák megoldásában való tehetetlensége távolról sem igazolta azokat az állításokat, amelyek szerint a dolgozó parasztság is részese lehet a hatalomnak. Visszatetszést szült, hogy a községi képviselő testületekből a tehetősebb falusi rétegek kiszorultak, a bíróválasztásnál és a gazdajegyzők kinevezésénél a párt jelöltjeit rendre elejtették. Többé-kevésbé megmaradtak gazdasági jellegű panaszok is. A korábban leggyakrabban szóvátett fájdalom, a szélesre nyílt agráröllő - az 1947 második felében hozott intézkedések jótékony hatásaként.

jelentősen összezárult, bár nem tűnt el teljesen. A kis- és középparaszti rétegek gazdasági helyzetének javulása azonban politikai magatartásukra alig, vagy csak igen kis mértékben hatott ki, körükben - a munkásosztálytól eltérően - politikai átrétegződés csak kismértékben következett be. Inkább az volt a jellemző, hogy az általános politikai helyzet, s a társadalmi fejlődés meggyorsulásával párhuzamosan - tovább növekedett a birtokos paraszti rétegek visszavonulása, a közélettől való elfordulása. /21/

1948 júniusában a magyar politikai életben jelentős eseményekre került sor. A két munkáspárt egyesülésével megalakult a Magyar Dolgozók Pártja, a munkásosztály társadalmi-politikai befolyása döntő jelentőségűvé vált. A párt politikájában azonban a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésével összefüggésben - viszonylag hamar komoly változások történtek. Június végén megjelent a Tájékoztató Iroda határozata, amely elvileg hibás, s politikailag szektáns kritikát gyakorolt a Jugoszláv Kommunista Párt tevékenysége felett. A nemzetközi munkásmozgalom új szervezetének állásfoglalása nyomán az MDP politikájában megkezdődött a korábbi fővonásaiban helyes politikai irányvonal felülvizsgálata, a népi demokratikus fejlődés során kialakult - a hazai viszonyokkal összhangban lévő - szervezeti formák és módszerek felszámolása. Azonnal türelmetlenség lépett fel a Függetlenségi Front átszervezésével, a mezőgazdaság kollektivizálásával kapcsolatban, s ezután kapott - most már nyíltan is - nagyobb hangsúlyt az a hibás sztálini tétel, hogy a szocializmus körülményei között az osztályharc szüntelen éleződik. /22/

Az MDP politikájában bekövetkező szektáns torzulások a kisközgazdász pártvezetőséget egyre nagyobb nehézségek elé állították. Az áprilisi nagyválasztmány után úgy tűnt, hogy a Kisközgazdász pártnak sikerül valamelyest konszolidálódnia. Bár az iskolák államosítása a pártban váltotta ki a legnagyobb tiltakozást, Dobiék viszonylag könnyen leszerelték az ellenzéki hangulatot.^{/23/} Junius elsején majd 300 vidéki parasztvezető részvételével országos értekezletet tartottak, amely hosszas viták után végül is támogatta a felekezeti iskolák állami kezelésbe vételét. Néhány nappal később az iskolák ügyében az ország 164 járásában hívtak össze tanácskozást, s 156 helyen helyeselték a pártvezetőség álláspontját, s mindössze 8 járás tiltakozott az egyház és az iskolák szétválasztása miatt.^{/24/} Azok a konzervatív beállítottságú képviselők - Adorján József, Gyulai József, Kiss János, Pártay Tivadar, Pongrácz Tibor, Szakács József, valamint a korábban Dobit követő Vaszkó Mihály, akik megpróbálták felkarolni a pártban lábrakapó elégedetlenséget és politikai célokra, a pártvezetőség elleni támadásra felhasználni, vereséget szenvedtek. Az iskolák államosításáról szóló törvényjavaslat szavazásáról való demonstratív távolmaradásuk miatt fegyelmi eljárást indítottak ellenük és felszólították őket, hogy mondjanak le mandátumukról és pártbeli tisztségükről.²⁵ Ezzel a választások után kialakult Pártay-Erős vezette jobboldali csoport végleg szétesett. A kisközgazdász pártvezetőség könnyű győzelmét elsősorban annak köszönhette, hogy az egyház és állam viszonyának rendezése, a katolikus körök kulturális

és politikai befolyásának korlátozása nem sértette a Birtokos parasztság létérdekeit, s nem váltott ki nagyobb ellenállást.

Lényegesen más volt a helyzet a mezőgazdaság szocialista átszervezésével. 1948 nyarától kezdve a kérdés került a parasztság érdeklődésének középpontjába. A Kisgazdapárt és lényegében az egész birtokos paraszti mozgalom számára ez volt a nagy próbatétel, ettől függött, hogy integrálódni tud-e az új társadalmi rendbe vagy kívül marad s végleg passzív ellenzékbe vonul.

Az agrárszövetkezeti mozgalomnak Magyarországon viszonylag jelentős hagyományai voltak; a felszabadulás előtt kb. 4 000 mezőgazdasági jellegű szövetkezet tevékenykedett. Az ország gazdasági és politikai fejlődésének sajátosságaiból, mindenekelőtt a nagybirtokrendszer tulsúlyából s a paraszti árutermelés fejletlenségéből adódott, hogy a szövetkezetek nem a dolgozó parasztság érdekvédelmi szervezetei voltak, mögöttük nem a kisbirtokos parasztság, hanem a haladó demokratikus szervezetei állottak, hanem monopolkapitalista gazdaságpolitika létesítményei lettek, amelyeket jó részt a nagybirtokosok vagy az irányításuk alatt álló szervezetek kezdeményeztek, s politikailag reakciós célok érdekében igyekeztek felhasználni. A háború után a régi szövetkezeti hálózat is szétesett, s jelentős anyagi károk érték.

Az ország felszabadulását követő első hónapokban komoly kezdeményezésekre került sor a szövetkezeti mozgalom feltámasztására. Egyrészt megindult a régi típusú /Hangya hitel és tejszövetkezeti/ hálózat újjászervezése, más-

részt az újonnan földhöz juttatottak kezdeményezésével és részvételével kialakult a földreform során fel nem osztható gazdasági berendezések hasznosítására s gazdaságok fejlesztésére a földművesszövetkezetek széles köre. A szövetkezeti mozgalom azonban - a biztató indulás ellenére - nem tudott megerősödni, s a népi demokratikus erők számára gazdasági és politikai szempontból kihasználatlan lehetőség maradt. Ebben komoly szerepet játszott, hogy már a kezdeti időszakban hiányoztak a hathatós állami intézkedések a szövetkezetek támogatására, a koalíciós pártok /az MKP-t is beleértve/ nem fordítottak kellő figyelmet rá. A szövetkezeti fejlődés legfőbb akadályát a rendkívül kedvezőtlen gazdasági feltételek képezték; eleinte az infláció, később pedig a deflációs pénz és hitelpolitika, az áruhiány és a kötött gazdálkodás kialakulása. A szövetkezeti mozgalom irányítására felállított Országos Szövetkezeti Központ anyagi erőforrások, belső ellentétek, s alapjában jobboldali politikai arculata miatt nem tudta ellátni feladatát.²⁶

A Kisgazdapárt a felszabadulás után, jóllehet gazdaságpolitikájában /s propagandájában/ nagy súlyt helyezett rá, valójában nem dolgozott ki a maga számára egységes szövetkezet-politikai koncepciót. Az agrárszövetkezeteket pusztán politikai törekvései anyagi bázisának tekintette, s csak nagyon homályosan körvonalazta, hogy milyen szerepet szán nekik az ország gazdasági életében. A kisgazda vezetők a szövetkezeti kérdést állandóan napirenden tartották, de tevékenységük e téren javarészt a Hangya

megszerzéséért folytatott harcra áll. a MOSZK-on belüli csatározásokra korlátozódott, ami abból is következett, hogy a szövetkezeteket - a régi hagyományokból következően, - állami-gazdaságpolitikai szervezeteknek tekintették, s nem alulról, a parasztság öntevékeny kezdeményezésével akarták kiépíteni, hanem felülről, kormányzati rendelkezésekkel akarták megteremteni. Az FKGP csaknem kizárólag a régi agrár szövetkezetek körében, elsősorban a Hangyában és a tejszövetkezetek között, tett szert befolyásra, azokban, amelyekben a középparasztság felső és a gazdagparasztság alsó rétege volt a hangadó. A párt, széthullásával párhuzamosan, lassan kiszorult a szövetkezeti mozgalmából s a korábban őt támogató gazdasági közösségek egy része a polgári ellenzékhez állt át. Az 1947-es választások után pl. a Hangya kötelékében működött 1545 szövetkezetből - egy korabeli felmérés szerint - 500 Pfeifferék, Barankovicsék és a kisgazdapárti jobbszárny befolyása alatt állt, kb. 500 semleges magatartást tanúsított s a mindenkori helyzethez igazodott, kb. 200-250-nek munkáspárti, kb. 150-nek koalíciós vezetősége volt. Ugyanakkor a 2400 földművelőszövetkezetbe tömörült mintegy 600 000 ujjgazda és szegényparaszt közül 200 000-en az MKP-hoz, 100-150 000-en a NPP-hez tartoztak, a többi egyetlen párthoz sem csatlakozott.

A Kisgazdapárt hatókörébe eső paraszti rétegek sorai-
ban a szövetkezeti kérdést illetően 1946-1947-ben komoly
zűr-zavar uralkodott. Nemcsak a falu tehetősebbjei, ha-

nem a kis-és középparasztság jelentős része is, szövetkezeti mozgalmat a régi agrárszövetkezetekhez hasonló formában képzelte el, s az áruértékesítés, hitelellátás, a beszerzés és a közellátás területén látta értelmét, a föld közös megművelésével egyáltalán nem rokonszenvezett. A kezdeményezést felülről, állami intézményektől, legfeljebb a politikai pártoktól várta, arra alig gondolt, hogy maga cselekedjék. Az agrárszegénységet tömörítő földművelőszövetkezetekkel szemben - osztálybázisságából adódóan - komoly ellenérzéssel viseltetett. A kisbirtokos parasztság magatartása alapján 1948 tavaszára sem változott meg, sőt növekedett bizalmatlansága, elsősorban a jobboldali ellenzék agitációjának hatására, a kollektivizálással szemben.²⁷

Az FKgP baloldali vezetőségének tehát szövetkezeti vonalon súlyos tradíciókkal kellett megküzdenie, olyan elgondolást kellett kialakítania, amely nem állt messze a mezőgazdaság szocialista átszervezésének kommunista programjától, de amely figyelembe veszi a parasztság hagyományait, politikai érettségét, a magántulajdonhoz való ragaszkodását. A szövetkezeti kérdést a politikai bizottság már 1948 márciusában az első balatonkenesei értekezleten felvetette, s az áprilisi nagyválasztmány határozata is foglalkozott vele. Az első állásfoglalások azt tanusították, hogy Dobiék megmaradtak a kapitalista alapon álló paraszti értékesítő, beszerző, és fogyasztási szövetkezetek mellett. Hangsúlyozták ugyan a parasztság önkéntes társulásának fontosságát, az állami támogatás szükségességét, de alapvetőnek a kisbirtok fennmaradásá-

nak biztosítását tekintették.²⁸ Dobi maga is gyakran hivatkozott a dán és finn példára, az ottani parasztszövetkezetek gazdasági erejére és nagy szerepére. Bár a szövetkezés gondolatát a szocializmus perspektívája szempontjából vetették fel, affelé való közeledésnek szánták, nem jutottak el a föld társas megművelése elfogadásáig.²⁹

A Tájékoztató Iroda határozata, amely a mezőgazdaság szocialista átszervezésére, a falusi kizsákmányolók felszámolására irányította a figyelmet, a Kisgazdapártban óriási megdöbbenést keltett. A zavarodottságot és a rémületet mégcsak növelte, hogy a pártvezetőség sietve kiadott hivatalos állásfoglalása, nem határozta el magát elég egyértelműen a határozattól, s az alapkérdést - a mezőgazdaság kollektivizálását - megkerülte.³⁰ A kisgazda párttagság részéről nagy nyomás nehezedett a pártvezetőségre: tisztázza a helyzetet s vegye fel a küzdelmet a föld közös művelésének bevezetése ellen. Dobi, Gyöngyösi, Ortutay, Bognár, a JKSZ-re vonatkozó határozat megjelenése után több alkalommal is felkeresték, Rákosi Mátyást, és érdeklődtek az MDP szándékai felől. Rákosi igyekezett megnyugtatni Dobiékat és kijelentette, hogy mindaddig, amíg a parasztság a kollektivizálását szükségesnek és helyesnek nem tartja, a pártnak nincs szándékában a mezőgazdaság szocialista átszervezését napirendre tűzni. S hozzáfűzte azt is, hogy nem fog változni a kormány gazdaságpolitikája sem.³¹

A Tájékoztató Iroda állásfoglalása után azonban az FKGP vezetői számára is világos lett, hogy előbb-utóbb

napirendre fog kerülni a mezőgazdaság kollektivizálása. Felismerték, hogy hosszú ideig nem tartható fenn, hogy a nemzetgazdaság egyik ága szocialista jellegű legyen, ugyanakkor a mezőgazdaságban megmaradjanak a régi tulajdon viszonyok. A balszárny, amely politikai és társadalmi problémák megítélésében a dolgozó parasztság érdekeiből indult ki s őszinte felelősséggel viseltetett sorsa iránt, elfogadta ezt a programot. Azt vallotta, hogy a magyar mezőgazdaság elmaradottsága felszámolásának, a gépesítés és korszerű gazdálkodás bevezetésének, a dolgozó parasztság életmódja átalakításának, életszínvonala emelésének, s nem utolsósorban közösségi tudata erősítésének legfőbb utja az áttérés a szocialista mezőgazdaságra. Ismervén azonban a birtokos parasztság beállítottságát, ragaszkodását az egyéni gazdálkodáshoz, a magántulajdonhoz, az átmeneti formák széleskörű alkalmazását kívánták, óvatosságot és körültekintést ajánlottak.³²

A kezdeményezést a képviselőcsoport vette a kezébe. Dobi István és Bognár József, valamint 12 képviselő 1948 július 27-én újból felkeresték a Magyar Dolgozók Pártja vezetőit és tájékoztatást kértek a párt elképzeléseiről, a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatban. Augusztus 5-én országos értekezletet tartottak, ahol megvitták a párt parasztpolitikájának új elemeit, mindenekelőtt a szövetkezeti kérdést. Az értekezlet lényegében elfogadta a kollektív gazdálkodás elvét, anélkül, hogy magát a kifejezést használta volna. Ismét hangoztatta az önkéntesség és az állami támogatás fontosságát, s kijelentette,

hogy a párt, olyan szövetkezeti formát látna szívesen, amelyben "... a tag földtulajdonának nagysága és a föld megmunkálásában eltöltött munkanapjai szabják meg az egyesek részesedését!" A párt a falusi osztályharc kérdésében is /óvatosan/ közeledett az MDP álláspontjához; bár kijelentette: elvileg nem helyesli az osztályellentétek fokozását, elismerte, hogy lépéseket kell tenni a gazdagparaszság gazdasági és politikai kiszorítására.³³

A kisközgazda pártvezetőség tehát eljutott odáig, hogy vállalta: a szocialista rendszert falun is ki kell építeni. A szocializmus platformját azonban a párt egészével is el kellett fogadtatni.

1948 október 28-29-re összehívták az u.n. második balatonkenesei értekezletet, amelyen nemcsak az országos vezetőség, hanem a megyei, sőt jelentős számban az ismerőbb, tekintélyesebb helyi vezetők is résztvettek. A megbeszélések középpontjában a parasztság szocializmusához való viszonyának tisztázása állt. A tanácskozás jóváhagyta a szövetkezeti kérdésben korábban kidolgozott pártálláspontot, amely elfogadta a föld társas megművelésének gondolatát, de az arra való áttérés feltételeként az átmeneti formának viszonylag nagy hangsúlyt adott, s kitartott a szövetkezeteken belül a magántulajdon fenntartása mellett. Megerősítették a pártvezetőség politikai magatartásának alapelvét, a munkás-paraszt szövetséget. Nagy jelentőségű új mozzanat volt, hogy elfogadták a munkásosztály vezető szerepét a szocializmus építésében. Támogatták a hazai konzervatív politikai katolicizmus

és a reakciós egyház elleni harcot. Bár elvileg a gazdag-paraszság kiszorítását nem ellenezték, a kulákkérdésben fenntartásaiknak adtak hangot, s bírálták az MDP politikáját, amely nem kellő óvatossággal kezelte a kérdést. Külpolitikai téren megerősítették a korábbi szovjetbarát külpolitikai vonalat.³⁴

A második balatonkenesei értekezlet határozata nagyszabású esemény a birtokos paraszti mozgalom fejlődésében; az 1948 tavaszán a párt politikájában megkezdődött baloldali fordulat betetőződése. Kiemelkedő és egyedülálló jelenség, hogy a párt vezető garniturája - közöttük az ország legtekintélyesebb parasztvezetői - elfogadta a szocializmus programját.³⁵ Igaz, ebben nagyobb szerepet játszott a hazai és nemzetközi helyzet alakulása, a felismert szükségszerűség előtti meghajlás, mint a tudatos egyetértés. Az elkerülhetetlenbe való belenyugvás, a fenntartások és félelmek nem vonnak le a lépés politikai horderejéből. A birtokos parasztság politikailag érettebb, felvilágosultabb vezető rétege eljutott odáig - igaz, erős kényszer hatása alatt, - hogy önként vállalja a szocializmus útját, a munkásosztállyal való együttműködést. A kis- és középparasztság komoly hányada megnyerésének a szocializmusba való integrálásának politikai feltétele e vonatkozásban tehát adva volt.

1948 őszére a baloldali politikai fordulattal összhangban az FKGP belső megújulása is jelentősen előrehaladt. Az értelmiségi-szegényparaszti baloldal már a tavaszi hónapokban szakított az 1947-es választásokon még

vitt "mammut" párt koncepcióval, s a pártot elsősorban mint a dolgozó parasztság osztályszervezetét kívánta kiépíteni, bár még egy ideig kísértett a polgár-paraszt összefogás gondolata. Az április-május folyamán ennek alapján kezdődött a párt szervezeti reorganizálása és a belső tisztogatás. Első lépésként likvidálták a párt tetemes adósságait, szilárd anyagi bázist teremtettek, s szigorú pénzügyi gazdálkodást vezettek be. Átszervezték a pártapparátust; május-júniusban az ország valamennyi megyéjében un. központi vármegyei titkárokat állítottak be, akik szorosan együttműködtek az országos vezetőséggel, s irányították a helyi pártmunkát. Sokhelyütt talpraállították a helyi csoportokat, a helyi és megyei pártszervezetek autonómiáját felszámolták.³⁶ A tisztogatás első szakasza - a megyei szervezetek felülvizsgálata - 1948 augusztus elejére, befejeződött: 16 megyéből összesen 287 tagot zártak ki. Az eltávolítottakat csaknem kizárólag konzervatív jobb- vagy szélsőjobboldali beállítottságú gazdagparasztek, illetve polgári értelmiségiek voltak.³⁷ A vármegyei szervezetek tisztujításai, Bács-Bodrog, -Baranya, -Biharé és Tolna megyét kivéve, ahol a módos parasztságnak komolyabb befolyása maradt, mindenütt lezajlottak, az új vezetők javarészt a dolgozó parasztság soraiból kerültek ki, s az MDP számára elfogadhatóak voltak. Hozzákezdtek a járási központok felülvizsgálatához és határozatot hoztak a tagrevízió végrehajtására a községekben. Befejeződött a Budapesti Pártközpont, a fővárosi kerületi és a peremvárosi szervezetek átszervezése, s a jobboldali elemektől való megtisz-

titása. A budapesti törvényhatósági bizottság tagjai nagyrészt kicserélődtek, az 1945-ben megválasztott városatyák közül alig maradt valaki. Visszahívták a kerületi és a főváros környéki Nemzeti Bizottságok kisgazdapárti tagjainak többségét, s az, az MDP számára elfogadható megbizottakkal helyettesítették őket.³⁸

Mindez azonban nem vezetett a párt számottevő szervezeti megerősödéséhez. A birtokos parasztság zömének magatartását 1948 nyarán-őszén csaknem mindenütt a passzivitás, a visszavonulás, a közélettől való eltávolodás jellemezte. A kisgazdapárti falusi tisztségviselők sorra lemondtak megbízatásukról, s nagyon nehéz volt új embereket találni; a vidéki szervezetek egymás után bomlottak fel, vagy ha szervezeti kereteiket fenn is tartották, gyakorlatilag minden párttevékenységgel felhagytak.

"Az általános helyzetkép szerint a vezetőség és a tagság egyöntetűleg nem látja értelmét pártunk további működésének - hangzik egy 1948 augusztusban Pest megyéről készült kisgazdapárti jelentés, - mondván, hogy a békési program szertefoszlott, s balratolódásunk olyan hihetetlen mérvű, hogy már csak nevünk Független Kisgazdapárt, lényegileg teljesen egyek vagyunk az MDP-vel. Ők ilyen pártból nem kérnek. Pártunk szerintünk minden, csak nem független, a magántulajdon elvét megszüntnek hiszik, a párt hivatalos szövetkezetpolitikai állásfoglalása hihetetlenül erős felháborodást váltott ki belőlük."³⁹

Pintér József, az FKGP megyei titkára szintén arról számolt be: "Az az általános tapasztalatom, miután most már három hete önállóan járom minden nap a községeket,

hogy nagyon erős és alapos munka kell ahhoz, hogy a pártszervezeteinket fenntarthassuk, sok helyen bizony csak névlegesek. Olyan nagy az emberekben a politikai élettől való eltávolodási szándék, hogy rettentő nehéz lesz legyűrni, szinte úgy látszik, hogy állandóan a nyakukra kellene járni hetenként, kéthetenként, mert ha kisebb kihagyás is történik, erőt vesz bennük a félrevonulás szándéka."⁴⁰

Az átszervezés és a tisztogatás, valamint a depolitizálódás eredményeként jelentősen meggyengült a Kisgazdapártban a gazdagparaszság, a módosabb középparaszság, valamint a konzervatív polgári-értelmiségi befolyása. A párt társadalmi bázisa 1945-1946-hoz képest homogénabb lett, ugyanakkor benne újabb elmozdulások történtek. Annak ellenére, hogy 1947-ben az FKgP visszaesése elsősorban az "uri középosztály", az állami bürokrácia, a polgári értelmiség, és a kispolgárság körében következett be, 1948 folyamán a párt elsősorban az értelmiség, kisebb mértékben a kispolgárság körében valamelyest javított helyzetén. Budapesten pl. az FKgP taglétszáma 1948 végén elérte a 20 000 főt, korábbi aktív tagságának megközelítően a felét; a párthivek többségükben értelmiségiek voltak.⁴¹ Ilymódon a Kisgazdapárt társadalmi összetételét tekintve kezdett értelmiségi jellegűvé válni, míg a dolgozó parasztság egy része elfordult a párttól. A szegény- és kisparaszság előrenyomulása, aktivizálódása nem tudta ellensúlyozni a hagyományos kisgazdapárti falusi réteg zömének a politikától való visszavonulását.

Kialakítására, a koalíciós pártok tevékenységének előmozdítására.

A Kisgazdapárt vezető rétegének baloldali fordulata s a párt valamelyest szervezeti megerősödése azonban nem járt együtt politikai befolyásának növekedésével, sőt valójában további háttérbeszorulása következett be. 1948 augusztus elején lemondatták Tildy Zoltán köztársasági elnököt, majd december elején Dinnyés Lajost, Dobi István váltotta fel a miniszterelnöki székben. A párt közéleti magatartásában és társadalmi összetételében zajló változások lehetővé tették volna, hogy egy több-pártrendszerű népfrontba harmonikusan beilleszkedjék és betöltsék történeti hivatását a kisparaszti rétegek átnevelését, a szocializmusba való integrálását. Ez azonban nem következett be.

1948 végén-1949 elején az MDP politikájában s a kiépülő szocialista rendszerben, a jelentős sikerek ellenére elhatalmasodtak azok a torzulások, amelyek gazdasági, de különösen politikai téren végleg felszámolták azokat a sajátos formákat és azt a politikai gyakorlatot, amelyeket a felszabadulást követő népi demokratikus átalakulás hozott magával s amelyek végül is a személyi kultusz kialakulását eredményezték. Amíg 1948 tavaszán - a szocializmus napirendre kerülésével - a Függetlenségi Front átszervezése az új társadalmi rend felépítéséhez szükséges hatalmi és kormányzati ^{eszköz} megteremtése, a demokratikus pártok új osztálytartalommal töltődő szorosabb összefogása igényként merült fel, addig 1948 - 1949 fordulóján az MDP vezetői a népfrontot a proletárdiktatura egy-pártrendszeren alapuló szovjet típusának kialakítására, a koalíciós pártok tevékenységének mielőbbi

s nem akarta követni. A Dolgos parasztság körében elhí-
megszüntetésére alkalmas eszköznek tekintették. Ennek
szellemében hozták létre 1949 január 1-én a Magyar Függet-
lenségi Néppfrontot, amelyben résztvettek nemcsak az elő-
ző koalíció tagjai, hanem csatlakoztak hozzá az ellenzéki
platformját feladó Balogh-féle Független Magyar Demokrata-
párt és a Radikális Demokrata Pártszövetség, valamint a
különböző társadalmi szervezetek.⁴³/Barankovics Demokra-
ta Néppártja beszüntette tevékenységét és feloszlott./
A szomszéd pártok likvidálása, s az erősödő politikai
nyomás természetesen megakadályozta, hogy a kisgazda moz-
galomban és a párt politikájában lezajlott pozitív
változások kibontakozzanak. Az FKgP tevékenysége 1948
végén, 1949 elején rohamosan visszaesett. A pártvezető-
ség tudatosan korlátozta működését, központi utasításra
leállították a pártnapok és pártgyűlések tartását, a
pártszervezést abbahagyták. Amíg eleinte aktívan bekap-
csolódtak a Parasztszövetség, a FÉKOSZ és az UFOSZ helyé-
be lépő, új paraszti tömegszervezet, a DÉPOSZ szervezésébe,
addig a tavaszi hónapok folyamán innen is visszahúzódtak.⁴⁴
Az 1949-es választási agitációban az FKgP gyakorlatilag
nem vett részt, s a választások után lassan minden poli-
tikai tevékenységgel felhagyott, bár formálisan nem osz-
lott fel.⁴⁵

A Kisgazdapárt elhalála csak részben magyarázható a
politikai életben történt korszakos változásokkal és az
egypárt-rendszerre való áttéréssel. Ez összefüggött azzal
is, hogy a párt felső vezetése jelentősen előreszaladt
tömegeihez képest, s a kisbirtokos parasztság nem tudta,

s nem akarta követni. A dolgozó parasztság körében elhatalmasodó passzivitás volt az, amely végleg kihuzta a talajt a párt lába alól. Ennek oka pedig - a már említettek mellett - a mezőgazdaság kollektivizálásának időelőtti, a gazdasági és politikai feltételek hiányát figyelmen kívül hagyó napirendre tűzése, s az osztályharc éleződése hibás tételének alkalmazása a kulákkérdés körül elkövetett hibák voltak. A falusi burzsoázia elleni harc a gyakorlatban teljesen más politikai hatást váltott ki, mind amit az MDP vezetői vártak. Nem a középparasztságnak, a gazdagparasztságról való leválasztását eredményezte, hanem ellenkezőleg: a középparasztnak a falu tehetősebbjei mellé álltak, mert attól tartottak, hogy legközelebb rájuk kerül a sor, ők következnek. A mezőgazdaság kollektivizálása s a kulákság likvidálása - függetlenül attól, hogy párosult a középparasztság megnyerése érdekében kifejtett erőfeszítésekkel - nem a falun belüli osztályfrontok tisztázódását segítette elő, hanem éppen fordítva, mérsékeltebbé tette, homogenizálta azokat. A parasztságon belüli erőviszonyok ilyen alakulása keresztelte az FKgP ama törekvését, hogy társadalmi bázisát osztályszempontból egységesebbé tegye.⁴⁶

A magyarországi birtokos paraszti mozgalom sajátos tragédiája, hogy éppen akkor veszít politikai jelentőségéből, esik vissza, amikor politikailag a leghaladóbb platformra jut el. A Független Kisgazdapártnak helye lett volna egy több-pártrendszerű népfrontban, képes lett volna betölteni hivatását, a kis- és középparasztság ér-

Jegyzet

dekeinek képviselőtét, hozzá tudott volna járulni jelentősen ahhoz, hogy széles paraszti rétegek fájdalommentesebben, kisebb megrázkódtatásokkal jussanak el az új társadalmi rendszer elfogadásához. Fennmaradása talán megakadályozta, vagy legalábbis mérsékelte volna azokat a súlyos hibákat, amelyeket a mezőgazdaság kollektivizálása idején elkövettek, s amelyek kijavítására csak az 1956-os ellenforradalom után kerülhetett sor.

először bírták meg. Az adminisztrációt dr. Váczy József, a pártkormányzatot Tildy Zoltán, Nagy Ferenc és Keleti Lajos irányították. A parlamenti csoport István Kottovitsnak elnöke továbbra is Bokhardt maradt. /Első ülése, 1940. jan. 17., valamint Független Kisgazda, 1940. jan. 21./ Később Bokhardt Tibornak az ügyvezető elnökbe való átváltása után a párt vezetése - ideiglenesen - Tildy Zoltán kezébe került. Varga Béla, mint elnök, és Nagy Ferenc, mint főtitkár választással megválasztották pozíciójukat. A párt képviselői a következők voltak: Bajcsy-Zsilinszky Endre, Bokhardt Tibor, Horváth Zoltán, Klein Antal, Kócsa János, Nagy Ferenc, Révész László, B. Szabó István, Keleti Lajos, Tildy Zoltán, Varga Béla, Váczy József, Váczy István, G. Váczy Lajos. Országgyűlési Almanach, 1939-1944. Évi. 1940.

- 2/ Egy Bokhardt Tibornak az idő tájt írt levelükben a Kisgazdapárti vezetők világosan megfogalmazták, egy világ, hogy az új Magyarország felépítésében a Független Kisgazda

Bevezetés

- 1/ A pártvezetőség személyi összetétele a háború alatt némileg átalakult. Eckhardt Tibor 1940 január közepén ják, hogy most a munkásság és parasztság támogatására, a lemondott a pártvezéri tisztségről. Az 1940. jan. 17-i vezetői ülésen elhatározták, hogy a pártvezéri funkciót nem töltik be, az ügyek vitelével Tildy Zoltán, elnököt bízták meg. Az adminisztrációt dr. Váczy József, a pártszervezést Tildy Zoltán, Nagy Ferenc és Szentiványi Lajos irányították. A parlamenti csoport Intéző Bizottságának elnöke továbbra is Eckhardt maradt. /Kis Ujság, 1940. jan. 17., valamint Független Kisgazda, 1940. jan. 21./ Később Eckhardt Tibornak az Egyesült Államokba való távozása után a párt vezetése - ideiglenesen - Tildy Zoltán kezébe került. Varga Béla, mint alnök, és Nagy Ferenc, mint főtitkár változatlanul megtartották pozíciójukat. A párt képviselői a következők voltak: Bajcsy-Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor, Horváth Zoltán, Klein Antal, Köves János, Nagy Ferenc, Révész László, B. Szabó István, Szentiványi Lajos, Tildy Zoltán, Varga Béla, Váczy József, Vésáry István, G. Váczy Lajos. Országgyűlési Almanach, 1939-1944. Bp. 1940.
- 2/ Egy Eckhardt Tiborhoz ez idő tájt írt levelükben a kisgazdapárti vezetők világosan megmondták, úgy vélik, hogy "az új Magyarország felépítésében a Független Kisgazda

Pártnak fontos szerep kell, hogy jusson. Ehhez a munkálkodáshoz már most hozzá kell kezdeni. Te a tulsó hidfőt épited, mi az innensőt próbáljuk." A levélben jelzik politikai tevékenységük irányát is, úgy gondolják, hogy most a munkásság és parasztság tömegeire, s főleg az SzDP-re jobban lehet építeni, "mert a parasztság és munkásság zöme és java, jobb és magyarabb, mint 1918-ban." Hasonlóan vélekedtek az SzDP jobboldali vezetőiről is. Idézi: Pintér István: A Magyar Kommunisták harca a Hitler-ellenes nemzeti egység megvalósításáért. Kandidátusi disszertáció. I.k. 251.old. MTA.Kézirattár.

3/ Pl. Arch. 285. f. 1/4o. A Kisgazdapárt 1943-as programja. A Belügyminisztérium által engedélyezett nyomtat-

vány. Pl. Arch. 285. f. 4. Kőrlevél. 1943. ápr. 15.

4/ A "keresztény demokrácia" kategóriáját a párton belül

8/ többféleképpen értelmezték. Gróf Dessewffy Gyula, pl.

keresztényszocializmust értett alatta: "Keresztény de-

mokrácia alatt mi semmiesetre sem szabadkőművességet

és nemzetköziséget értünk, hanem a pápai enciklikák e-

melkedett szellemű keresztényszocializmusát." /Kis Uj-

ság, 1943. ápr. 2o./ Nagy Ferenc "keresztény népi de-

mokráciáról" beszélt, amely lényegében a paraszti-de-

mokráciát jelentette. Tildy Zoltán a párt demokrácia

9/ felfogásáról szólva kijelentette: "Nyugodtan elfogad-

hatjuk a krisztusi, keresztény demokrácia megjelölését

10/ is, - annak egész belső tartalmával, mert hiszen ez azt

11/ jelenti, hogy az ilyen demokráciában a természetjog

- 12/ sérthetetlen s abban minden politikai praktikan tul az igazságosság, a megértés uralkodnak s gyűlölködő édz harcok helyett, tiszta nemes eszközökkel megvívott küzdelmek lesznek." /Kis Ujság, 1943. szept. 26. Jóhiszemű-
- 13/ Telpassy Tibor és Rubinczky Géza beszéltek a Bajcsy-séget, jóakaratot, tárgyilagosságot. c. cikk./
- 5/ A kisgazdapárti propaganda erőteljesen hangoztatta, hogy az FKgP "nem osztálypárt", hanem "egyetemes nemzeti" célokért küzd. /Ezt egyébként a pártprogram is le- szögezte./ Tildy Zoltán később többször megerősítette:
- 14/ Független Magyar Ujság, 1940. szept. 17.
- 15/ "Kezdetől fogva az volt a célunk, hogy a párt keretein belül egységbe foglaljuk a különböző társadalmi rétegeket." Független Magyar Ujság, 1944. febr. 10.
- 6/ Független Magyar Ujság, 1943. febr. 18.
- 7/ PI. Arch. 285. f. 4. Kőrlevél. 1943. ápr. 15.
- Nagy Ferenc és Szentiványi Lajos aláírásával.
- 16/ Független Magyar Ujság, 1943. nov. 17. Nagy Ferenc
- 8/ Mit kell tudni a Független Kisgazda Pártról? Bpest. Atheneum /é.n./ 5. old. - "Azon reményben, hogy pártunk belső reform jegyében indul az újra kezdés útjára - leg- főképpen a központi vezetést illetően - a derecskei szer- vezés irányítását egyelőre vállalom" - válaszolta töb- bek között Csizmadia Lajos, az egyik legismertebb bé- kési ellenzéki parasztvezető. PI. Arch. 285. f. 4. Csiz- madia Lajos iratai.
- 17/ Kis Ujság, 1943. aug. 22.
- 18/ Bihar megyei Kisgazda Párt Bihar megyei szervezetének egykori elnökeinek emléke.
- 9/ Kis Ujság, 1943. máj. 8.
- 19/ Heves megyében Milassin Károly ny. kereskedő és kiskel-
- 10/ Kis Ujság, 1943. máj. 7.
- 20/ Egy István Kőműves vállalkozó kezdtek hozzá a párt-
- 11/ Kis Ujság, 1943. máj. 28.

- 12/ Lásd: Pintér István: A magyar kommunisták a Hitler-ellenes nemzeti egységért. Bpest. Kossuth. 1968. 206. old. 1943 novemberi rendőrségi jelentés szerint a párt
- 13/ Talpassy Tibor és Rubleczky Géza beszéltek meg Bajcsy-Zsilinszkyvel a tagozat felállítását. A tagozat "polgár" megnevezését is ő javasolta még 1941-ben. /Barcs Sándor közlése./ Talpassy azonban később nem csatlakozott a baloldali fiatalok csoportjához.
- 14/ Független Nép, 1946. szept. 17.
- 15/ A következők tartoztak ide: Barcs Sándor, Baróti Dezső, Bolgar István, Feri Sándor, Gáspár Ervin, dr. Kriváchy Ödön, Mihályfi Ernő, Novák Károly, Ortutay Gyula, Pálffy György, Rubletzky Géza, Tolnai Gábor, Solyom László és mások. A lévai rendőrhatalom 1944. februári jelentése./
- 16/ Független Magyar Ujság, 1943. nov. 17. Nagy Ferenc
A parasztság és a párt című cikke. Z. Nagy Ferenc emlékiratában leírta, hogy a Polgári Tagozat megalakulását a parasztok majdhogyan nem ellenségesen fogadták, mert az urak csoportosulásának tekintették. Z. Nagy Ferenc Ahogy én láttam... Bpest. Gondolat. 1965. 166. old.
- 17/ Kis Ujság, 1943. aug. 22.
- 18/ Bihar Nagy Lajosnak, a Kisgazdapárt Bihar megyei szervezete egykori elnökének közlése.
- 19/ Heves megyében Milassin Kornél ny. ezredes és Miskolczy István kőműves vállalkozó kezdtek hozzá a párt-

szervezéshez. /PI. Arch. BM-VII. res. 1943. 4-1006.

Az egri rendőrkapitány 1943. október havi jelentése./

20/ Egy 1943 novemberi rendőrségi jelentés szerint a párt "stagnáló állapotban van", propagandája az erdélyi parasztság között nem sok eredménnyel jár. /PI. Arch. BM-VII. res. 1943-4-1006. A gyergyószentmiklósi rendőrkapitányság jelentése.

21/ A lévai rendőrkapitányság beszámolója megállapította:

"A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt szervezkedési kísérlete úgy Léva város, mint Bars-Hont vármegye területén teljesen eredménytelennek bizonyult. A párt népszerűtlensége és az érdeklődés teljes hiánya miatt egyetlen egy helyi csoportot sem sikerült megalakítani." /PI. Arch. BM. VII. res. 1943-4-1006.

31/ A lévai rendőrkapitányság 1944. februári jelentése./

22/ Kis Újság, 1943. aug. 25.

23/ Féja Géza: Viharsarok. Bpest. Magvető. 1957.65.old.

24/ Erdei Ferenc: Futóhomok. Bpest, Gondolat. 1958. 3.

kiad. 111-112. old.

25/ U.o. 213. old.

26/ U.o. 168. old.

27/ Szabó Zoltán: Tardi helyzet. Bpest. Cserépfalvi.

/é.n./ 145. old.

28/ A Polgári Tagozatnak Budapesten Barcs Sándor szerint

kb. 150 tagja volt. Pécsen 86-an léptek be ebbe a

szervezetbe /Független Nép, 1946. szept. 17./ - Barcs Sándor, esetleg sokkal jobb, vagy sokkal baloldali szer-
Sándor a felszabadulás után írt újságcikkében kény-
vesztés, elfordítását a parasztság nagy tömegeiben.
telen volt elismerni: "Bár az elnevezéséből is kitü-
- értékelte a rendőrségi jelentés a Parasztszövetség
nik, hogy a pártvezetőség elsősorban a fővárosi pol-
megalakulását. /17. Arch. Jobboldali Újságok. 1941.
gárságra, tehát a középosztály bizonyos rétegére szá-
- kt. 12./ - Az 1943-as megválasztmányon Nagy Ferenc
mitott, amikor megkezdte a budapesti szervezkedést.
maga sem titkolta: "...a Parasztszövetség politika von-
Hiba lenne letagadni, hogy a pártot ebben a vonatkozás-
- tes tömeg, ahol a parasztság határozatosan képviselődik
ban családias érte. A szervezkedés meindult, a tömegek
háború utáni feladatokra." Kis Újság, 1943. máj. 28.
azonban elmaradtak." /Független Magyarország, 1946.

35/ máj. 20./, 1942. júl. 1.

29/ Compass. Personenverzeichniss. 1942. 989. old. Emel-

37/ lett Oltványi négy kisebb pénzintézet és iparvállalat
igazgatásában is helyet foglalt.

35/ 1943. januártól 1945. december elejéig 18 határozat

30/ Barcs Sándor közlése. 700 résztvevővel. /Kis Újság,

31/ Compass. 45. old.

32/ Feayó Miksa: Elszórt ország. Bpest. 1946. 1944. aug.
11-i bejegyzés. 207. old.

40/ Ld.: János Gyula: Magyarország külpolitikája. 1919-

33/ Lásd Tildy Zoltán beismerését az 1944. márc. 8-i nagy-
választmányon. Független Magyar Újság, 1944. márc. 16.

41/ Nagy Vince: Októbortól októberig. Beszkratok - Ona-

34/ "A szövetség pillanatnyilag politikamentesnek látszik,
társadalmi és gazdasági célokat tűz ki maga elé, mégis
valószínű, hogy a teljesen halott Eckhardt-féle paraszt-
mozgalomnak politikamentes helyettesítéséről van szó.

42/ Az 1938-as megválasztmányon Eckhardt Tibor elismerte-

A be nem vallott cél azonban - bizonyára - az, hogy a
- en szöve a munkásszolgálatról és a munkásszolgálat
paraszti tömegeket tömörítsék, előkészítsék, összeha-
- tól, a körvonalazva egy szövekről nemzeti összere-
golják egy alkalmas pillanatra és ezzel ellensúlyozzák
gas politikájának szükségességét felszólította az

egymás, esetleg szélsőjobb, vagy szélsőbaloldali szervezettség előretörését a parasztság nagy tömegeikben."

- értékelte a rendőrségi jelentés a Parasztszövetség megalakulását. /PI. Arch. Jobboldali Összesítő. 1941.

okt. 10./ - Az 1943-as nagyválasztmányon Nagy Ferenc maga sem titkolta: "...a Parasztszövetség politika men-

tes fészek, ahol a parasztság öntudatosan készülődik háboru utáni feladatokra." Kis Újság, 1943. máj. 28.

35/ Kis Újság, 1942. júl. 1.

1961. 9. sz. 466-468. old.

36/ Kis Újság, 1943. okt. 1.

37/ Kis Újság, 1943. jun. 27.

38/ 1943 júniustól 1943 december elejéig 18 határjáró

körutat szerveztek, kb. 700 résztvevővel. /Kis Újság, 1943. dec. 12./

39/ Ld.: Pintér István: Id.műl. 201-205. old.

40/ Ld.: Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája. 1919-1945. Bpest. Kossuth. /é.n./ 256., 306. old.

41/ Nagy Vince: Októbertől októberig. Emlékiratok - Ünéletrajz. New York. 1962. 189. old.; Pártunk harca a demokráciáért. Bpest. A Kisgazda Párt kiadványa. /é.n./ 142-143. old.

42/ Az 1938-as nagyválasztmányon Eckhardt Tibor elismerően szólt a munkásosztályról és a munkásmozgalom vezetőiről, s körvonalazva egy széleskörű nemzeti összefogás politikájának szükségességét felszólította az

- 42/ SzDP-t, hogy kapcsolódjon ebbe be. Az együttműködés feltételül azonban azt kötötte ki, hogy a munkássz-tály mondjon le tudományos világnézetéről, a marxizmusról. /Magyarország, 1938. aug. 26./ Ezt a javaslatot az SzDP visszautasította. /Népszava, 1938. aug. 28./
- 43/ PI. Arch. Népszava szerk. 1942. dec. II-1 jelentés. SzDP párti titkára, 1943. aug. 3-1 politikai tájékoztatóban elmondottak nagy kottát korábban Tildy Zoltán
- 44/ Nagy Ferenc: Emlékezés Tildy Zoltánra. Új Látóhatár. 1961. 5. sz. 466-468. old.
- 45/ "Nem akarunk és nem fogunk pártviszályokat szítani. Szívesen együttműködünk azokkal, akik egyek velünk a tisztta demokráciában." - jelentette ki Tildy Zoltán a nagyválasztmányon. Kis Újság, 1943. máj. 28.
- 46/ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 165. old.; PI. Arch. BM - VII. res. 1943-7-1009.
- 47/ Nagy Ferenc felkérte Takács Ferencet, az SzDP egyik paraszt-kérdésben járatos, vidéken tekintéllyel rendelkező vezetőjét, hogy a Parasztszövetség gyűlésein tartson előadásokat. Takácsot a Földmunkás Szakosztály alakuló ülésére is meghívták. PI. Arch. BM - VII. res. 1943-4-1006. M.kir. Rendőrség hódmezővásárhelyi kapitányságának 1943. Áprilisi jelentése.
- 48/ Ld.: Sós Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez. Bari. 1945. tavasza. Dr. Donáth György és társainak összeesküvési bűnpere. Periratok. 2/4 Gordon Ferenc 1947. márc. 11-1 levele Tildy

49/ A politikai szövetség megkötésénél az FKgP részéről

52/ Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla és Sulyok Dezső,

az SzDP részéről Peyer Károly, Kéthly Anna, Szeder Fe-

53/ renc és Szakasits Árpád voltak jelen. /Sulyok Dezső:

Zwei Nächte Ohne Tag. Zürich, 1948. 67. old./ A két

párt összefogását egyébként Eckhardt Tibor is sürget-

te. Egy rendőrségi jelentés szerint Tolnay József, az

SzDP pécsi titkára, 1943. aug. 3-1 politikai tájékoz-

54/ tatójában elmondotta: négy héttel korábban Tildy Zoltán

levelet kapott Amerikából Eckhardt-tól, amelyben a volt

55/ kispap vezér azt írta, hogy a háború után csak a de-

mokráciának van jövője Európában, felszólította a pár-

tot, készüljön fel erre és azonnal lépjen szövetségre

a Szociáldemokrata Párttal, amelynek szerepe nyilván

jelentősen meg fog nőni és a szövetség tegyen meg min-

56/ dent Magyarország megmentésére. PI. Arch. BM VII. res.

1943-4-1006.

50/ Nagy Ferenc: The Struggle Behind the Iron Curtain. The

56/ Mac-Millan Company. New York. 1948. 38-39. old./ To-

vábbiakban Nagy F.: The Struggle /Mért összefogott az

51/ SzDP-vel? /Mért összefogott az SzDP-vel? /Mért összefogott az

ellenzéki pártok blokkjának megkötése után közös agrár-

program kidolgozásának tervével foglalkozott. Sürgette,

hogy az FKgP is készítse el a maga földreform-javasla-

tát. A Kisgazdapártban Gordon /régebben Neuhaus/ Ferenc

lépett fel ennek érdekében; eredménytelenül. PI Arch.

285. f. 2/4 Gordon Ferenc 1947. márc. 11-1 levele Tildy

- 51/ Zoltánhoz. 1943. júl. 12-én kelt, Szeder Ferencnek írt levelében beszámol arról, hogy nála járt dr. Áuer Pál és megbeszélést folytattak a háború után várható
- 52/ Kis Újság, 1943. aug. 22.
Pál és megbeszélést folytattak a háború után várható
- 53/ Dobi István kijelentette: A földmunkásság - "a legnagyobb megelégedéssel veszi tudomásul a Független Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt között létrejött együttműködést. Ezt tekintti az elmúlt két évtized legnagyobb jelentőségű belpolitikai eredményének." Kis Újság, 1943. aug. 25. Helyes úton halad-e a Független Kisgazda Párt? c. cikk.
- 54/ Kis Újság, 1943. aug. 22.
- 55/ Nagy Ferenc az Intéző Bizottság ülésén leszögezte: a két párt együttműködése "azt jelenti, hogy a magyar dolgozó rétegek komoly együttműködéssel akarják biztosítani ebben az országban a forradalommal szemben a rendet, az ország politikájának népi irányában való átállítását, az ország politikájának népi irányában való átállítását, az ország politikájának népi irányában való átállítását, az ország politikájának népi irányában való átállítását, az ország politikájának népi irányában való átállítását." Kis Újság, 1943. szept. 12.
- 56/ Szálasi pártjának augusztusi nagyválasztmányi ülésén keserűen kiakadt az FKGP ellen, amiért összefogott az SzDP-vel: "Annál rosszabb - mondotta - hogy egyesek mégis balfelé tolódnak és Gaál Gaszton pártja lepaktál a vörösökkel. Szégyen és gyalázat, hogy az a párt, amelynek jelenleg egy katolikus és egy református pap a vezetői, egy tálból esznek a marxistákkal." PI. Arch. BM - VII-res 1943-4-1003.

- 57/ Peyer Károly 1943. júl. 12-én kelt, Szeder Ferenchez írt levelében beszámol arról, hogy nála járt dr. Auer Pál és megbeszélést folytattak a háború után várható helyzetről, és a miniszterelnökhöz küldendő memorandumról. PI. Arch. SzDP. Titkárság. 1943.
- 58/ A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt emlékirata Magyarország külpolitikai és belpolitikai kibontakozásáról Kállay Miklós miniszterelnökhöz. Közli: Pintér István. Századok, 1965. 1-2.sz. 177-198. old.
- 59/ Képes Figyelő, 1946. nov. 30. Tildy Zoltán visszaemlékezése.
- 60/ Ld.: Jelentés Honti Ferenc, a Független Kisgazda Párt külügyi megbízottja 1943 szeptember eleje és 1946 november vége között Svájcban és Franciaországban folytatott tevékenységéről. Genf. 1946. 19-20. old.; Min. irattára. 1945. vegyes iratok. Honti Ferenc levelezése. 1946. dec. 4. - Honti Ferenc egyéb kinyilatkoztatásával se volt mindig szerencsés. ként már 1933-tól kapcsolatban állt Eckhardt Tiborral. OSzK. Kézirattár. 1. fond. 21. old.
- 61/ Kis Ujság, 1943. szept. 12.
- 62/ Képes Figyelő, 1946. nov. 30. Tildy Zoltán visszaemlékezése.
- 63/ PI. Arch. BM. VII. res. 1943-7-1557. - A gyűlés résztvevőiről a rendőri jelentés kiemelte: a megjelentek vidéki ismeretlen, középkorú és idősebb, "egyszerű szegényebb réteghez tartozó földmunkásokból, parasztokból álltak."

- 64/ Kis Újság, 1943. nov. 9.
- 65/ Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Athenaeum. Bpest. 1944.
XVIII.k. 640-648.old., valamint Képes Figyelő, 1946.
70/ Pintér István: A Magyar Front és az ellenállás.
nov. 30. Tildy Zoltán visszaemlékezése.
1944. március 19-1945. április 4. / Bpest, Kossuth.
- 66/ Juhász Gyula: Id. mű: 297-301. old.
- 67/ Pintér István: Id. mű: 297- old.
- 68/ Kis Újság, 1943. nov. 16. 1944. júl. 31.
- 69/ Bajcsy Zsilinszky Endrénél az FKgP-ben elfoglalt helyére vonatkozóan lásd: Talpassy Tibor: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Kisgazda Párt. Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről. Bpest, Magvető Kiadó. 1969.
76/ Szerk. Vigh Károly. 163-164. old. Dernői Kocsis László szerint Bajcsy-Zsilinszky "Tildy puha politikáját helytelenítette, ellene mindig dohogott. Varga Bélát utálta, más vezetőkkel elég lenéző módon bánt, de az ő kiválasztottjaival se volt mindig szerencsése."
Dernői Kocsis László: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Bpest, Kossuth. 1966. 145. old.
- 70/ Pintér István: Id. mű: 310-314. old.
- 71/ Id.: Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Kállay Miklós miniszterelnökhöz 1944 februárjában. Közli: Rozsnyófi Ágnes. Századok, 1965. 1-2. sz. 198-205. old.
- 72/ Független Magyar Újság, 1944. márc. 16.; PI. Arch.
István Mihály: titkár, Páten Vilmos és Kiss Samu-
285. f. 2/9. 8. old.

- 73/ Debrecen, 1945. márc. 8. Tildy Zoltán beszéde.
- 74/ PI. Arch. Baloldali Összesítő. 1944. ápr. 28., máj. 12., máj. 30.
- 75/ Pintér István: A Magyar Front és az ellenállás. /1944. március 19-1945. április 4./ Bpest, Kossuth, 1970. 46-48. old. /A továbbiakban: Pintér István: A Magyar Front.../
- 76/ PI. Arch. Baloldali Összesítő. 1944. jul. 31.
- 77/ Lásd: Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1936-1945. Bpest, Kossuth, 1965. V. átdolgozott kiadás. 206-213. old.
- 78/ Sós Géza, aki 1944 decemberében illegálisan Olaszországba repült, az amerikaiak számára egy részletes jelentést készített a magyarországi Hitler-ellenes ellenállási mozgalomról. Ebben részletesen leírja a Magyar Függetlenségi Mozgalom felépítését, ismerteti tevékenységét, közli a résztvevők egy részének névsorát. Az MFM 1944 tavaszán alakult meg, élén az un. Százak Tanácsa állt. A tagság kisebb brigádokba tömörült, amelyeket egy titkárság fogott össze. A "munkacsoportok" tagjainak listája különösen érdekes, mert közöttük nemegy személy található, aki később a felszabadulás után, a Kiszagdapártban tűnik fel. Arany Bálint mérnök, Saláta Kálmán gazdaságkutató, Rónai István külügyi tisztviselő, Fitos Vilmos és Kiss Sándor /MFM/ és Pénzes Fekete Géza /MFM/ szervezői.

- dor irányították. /Sós Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének Bevezetéséhez. Bari. 1945. tavasza. dr. Donáth György és társainak Összeesküvési bűnpere. Periratok./ /Továbbiakban: Sós Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez.../ 1946. nov. 30.; PI. Arch. 203. f. 216.
- 79/ Kiss Sándor, Vatai László és Fitos Vilmos már 1944 áprilisában kapcsolatban álltak Tildy Zoltánnal. Budapesti Népbíróság. Ötös Tanács. XXII. 1837/1947. Az 1947. jun. 19-1 tárgyalás jkv-e. Kiss Sándor vallomása. Egyedülállóan keresztül arra akart rábírni bennünket, hogy Tildy Zoltánt az elítéljük... Képes Figyelő, 1946. nov. 30. Tildy Zoltán visszaemlékezése.; Nagy Ferenc Emlékezés Tildy Zoltánra. Új Látóhatár. 1961. 5. sz. 466-468. old.
- 81/ Sós Géza szerint az MF Intéző Bizottságának 6 tagja volt. Határozottan azt állítja, hogy a katolikus egyetemi Bizottságban, nem valójában, hogy a távollétrákban házak képviseletében Szekfű Gyula is részt vett benne, ezt azonban más források nem támasztják alá. Az FKGP megbízottjaként Csorba Jánost is megemlíti. /Sós Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez.../ -142. old.
- 82/ Ld. Pintér István: A Magyar Front ... 138-143. old.
- 83/ PI. Arch. Rőpiratgyűjtemény. III. 18/1944. /IX.-2407. Idézi Pintér István: A Magyar Front ... 138-143. old. tőle és kérte, hogy a Magyar Frontban részt vevő pártokat bízzák meg a kormány-alkúttal.
- 84/ Sós Géza információi szerint Bethlen István fia, Dudás József /MHSz/ és Pénzes Fekete Géza /SzUMBE/ szorgal-

mázták a Felszabadítási Bizottság felállítását, s azért húzódtott megalkotása, mert Kállai Gyula és a kommunisták bizalmatlanok voltak a kezdeményezők iránt. /Sós Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez.../

85/ Képes Figyelő, 1946. nov. 30.; Pl. Arch. 285. f. 216.

86/ Tildy Zoltán a találkozóról később a következőket mondotta: "Talán ötnegyed órán át tárgyaltunk. A volt kormányzó minden politikai követelésnek alávetette magát, de jellemző, hogy még ebben a tragikus helyzetben is valami negyedórán keresztül arra akart rábírni bennünket, hogy földreformot ne csináljunk..." Képes Figyelő, 1946. nov. 30.

87/ Pintér István: Magyar Front... 171-200. old.; Pintér István nem ad kielégítő magyarázatot arra, hogy az SZDP megbízottai miért nem vettek részt a Felszabadító Bizottságban. Nem valószínű, hogy a távolmaradásban csupán "technikai okok" játszottak közre.

88/ Pintér István: Magyar Front ... 200-210. old.

89/ Pál József - Radó Antal: Debreceni feltámadás Debrecen 1947. 140-142. old.

Simonffy Tóth Ernő 1944 nov. 12-én találkozott Tildy Zoltánnal, aki átadta a Magyar Front memorandumát, amely tájékoztatta a szovjet kormányt az ország helyzetéről és kérte, hogy a Magyar Frontban részt vevő pártokat bizsák meg a kormány-alakítással.

90/ Nagy Ferenc: Emlékezés Tildy Zoltánra. Új Látóhatár.
1961. 5.sz. 466-468. old.

91/ Sós Géza szerint egy Váry nevű őrnagy, a Gestapó embere, volt az áruló, aki szovjet tisztnek adva ki magát a SzUMBÉ-n keresztül jutott be a Felszabadulási Bizottságba. Sós azt állítja, hogy lenyomozták és meggyőződtek arról, hogy Váry valóban a németek spionja volt. /Sós Géza: Magyarázat az ellenálló mozgalom történetének bevezetéséhez.../

szabványosított rendszerekkel szemben a következőképpen alakult: MKP 71 /30,9 %/, Füg. 53 /23,9 %/, SzDP 33 /16,3 %/, MPP 16 /6,9 %/, PDP 12 /5,2 %/, szabad szervezetek 19 /8,3 %/, pártokivüliek 19 /8,3 %/. Az 1944. évi december hó 21-ére Debrecenbe összehívott, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzeti Gyűlés Munkája. Atheneum Kiadó, 1946. 160. old. /A továbbiakban: Az Ideiglenes Nemzeti Gyűlés Munkája./

3/ Tildy Zoltán: Irány és tesadók. Új Látóhatár, 1962. 1.sz. 79. old.

4/ Az FKGP Ideiglenes Országos Vezetőség elnöke Balogh István lett, tagjai: Kovács Béla, dr. Lévai Zoltán, Öry Kálmán, Václav István voltak. Balogh István közlése.

5/ "Az új politikai élet - ismerteti a Népszava Nagy Ferenc - 1945 március 3-1 beszédét - Magyarországon

A. rész

1. fejezet

- 1/ Minisztertanács Irattára. Minisztertanácsosi jegyzőkönyvek. 1944-1948. Az 1944. dec. 23-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve. /A továbbiakban Min.Tan. Irattára. Minisztertanácsosi jegyzőkönyvek./
- 2/ Az Ideiglenes Nemzetgyűlésben résztvevő politikai csoportosulások mandátumának száma a következőképpen alakult: MKP 71 /30,9 %/, FKgP 55 /23,9 %/, SzDP 38 /16,5 %/, NPP 16 /6,9 %/, PDP 12 /5,2 %/, szabad szakszervezetek 19 /8,3 %/, pártonkívüliek 19 /8,3 %/. Az 1944. évi december hó 21-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Atheneum Bpest, 1946. 160. old. /A továbbiakban: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója./
- 3/ Tildy Zoltán: Irány és teendők. Új Látóhatár, 1962.
- 4/ Az FKgP Ideiglenes Országos Vezetőség elnöke Balogh István lett, tagjai: Kovács Béla, dr. Lévai Zoltán, Öry Kálmán, Vásáry István voltak. Balogh István közlése.
- 5/ "Az új politikai élet - ismerteti a Népszava Nagy Ferenc - 1945 március 5-1 beszédét - Magyarországon

a demokrácia jegyében jelentkezett. Meg kell mondani a magyar középosztálynak, hogy a multbeli magatartásával nem vagyunk megelégedve, mert ezt a réteget minden reakciós rendszer maga mellé állította és a szélső jobboldali rendszer is erre a polgárságra támaszkodott. Számít arra, hogy végre a magyar polgárság is megtalálja a demokrácia útját, a szövetséget a másik két nagy dolgozó réteggel, a parasztsággal és a munkássággal. A nagybirtok, a nagytőke és a nagy papság helyére az állami élet alapjaként ennek a három államfenntartási tényezőnek kell lépnie. Le kell bontanunk az ostoba, gyűlölködő nacionalizmust. És le kell vonnunk azt a tanulságot is, hogy akik ezt az országot eddig vezették, többé soha, semmi körülmények között nem vezethetik". /Népszava, 1945. márc. 6./

6/ Lásd: A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt 1945 eleji programtervezete. Közli: Vida István. Párttörténeti Közlemények, 1970. 3. sz. 186-197. old.

7/ Nagy Ferenc: Mit kell tudni a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Pártról? Bp. 1945. 22. old.

8/ FI Arch. 285. f. 2/7. Tildy Zoltánnak 1945. aug. 20-1 nagy választmányon tartott előadásának vázlata.

9/ "Pártunk a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai közé tartozik, s vállalja annak programját. Fenntartás nélkül. E program teljes megvalósítása érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk a Frontba tömörült

pártok szilárd egységét." - szövegzele Tildy Zoltán az FKGP elnöke, a párt induló hivatalos lapjában, a Kis Újságban. Kis Újság, 1945. márc. 31.

- 10/ "Éljünk a szabadsággal, hogy felépítsük a magántulajdon szociáldemokrata és a kommunista párt egyenlőségét. A JSE- elvén felépülő demokratikus Magyarországot - hívott fel, 1944. december 3-án az FKGP újjáalakuló kondoroszi szer- vezetének elnöke - Nincs szükség az Eszterháza-féle 200 000 holdas birtokra. Pártunk programjában benne van az ilyenek felosztása, kisbirtokok létesítése, hogy mi- nél több önálló, kis-egzisztencia virágozzék, boldogul- jon a maga kis birtokán." Békés megyei Állami Levéltár.
- 16/ Alispáni iratok. 427/1944. A Kisgazda Párt kondoroszi szervezete alakuló ülésének jegyzőkönyve. 1944. dec.3.
- 11/ Debrecen, 1945. febr. 23. l. 170. old.
- 12/ FI. Arch. 253/1-1. Marosán György jelentése. 1945. Al- febr. 14-17.; Nagy Ferenc: The Struggle ... 110-111. old. /szervezeti stabilitást/ tervezet a párt célját pl.
- 13/ Donáth Ferenc. Egy elkészített program /A Független Kis- gazda Párt földreform-tervezete./ Agrártörténeti Szem- le, 1962. 2.sz. 279-291.old.
- 14/ Sulyok Dezső emlékiratában ismerteti Tildy Zoltán 1945. áprilisában hozzáfűzött levelét: "Tildy szánkozását annak vagy bármilyen foglalkozásu magyar állampolgár fejezte ki, hogy a Párt még mindig semmilyen fontos és polgári, és a magántulajdonat vallja és más poli- posztot sem szerzett a kormányban - fejtette ki -. Ezt a pártunk nem tagja, a fennálló törvényeknek engé- azzal magyarázta, és azt mentésként kell érteni, hogy elutasítja". /FI. Arch. 253. 1. 2/7. A Független Kis- 6 Debrecenben a kormány megalakulásánál nem vehetett

részt, mert neki az utolsó háborús évben rejtőzködni kellett. Ez lenne az alapja, hogy a Párt végül miért kényszerült "intézményes kisebbségbe". Az ideiglenes nemzetgyűlés kevesebb mandátummal rendelkezik, mint a szociáldemokrata és a kommunista párt egyenként. A jövőben minden megváltozik - írta nekem Tildy". Sulyok Dezső: Zwei Nächte ohne Tag. ... 46. old.

- 15/ "En az első célnak az új magyar politikában a választások elérését láttam" - ismerte be Tildy 1946 januárjában. /A Független Kisgazda Párt képviselőcsoportja ülésének jegyzőkönyve. 1946. jan. 29./
- 16/ Min. Tan. Irattára. Minisztertanácsai jegyzőkönyvek. Az 1945. márc. 19-i ülés jegyzőkönyve. ... a polgári demokrácia felállításáról. 1945. márc. 14./
- 17/ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 170. old.
- 18/ Az FKGP fiatal jobboldali polgári értelmiségiekből álló, a Magyar Híradó és Munkáspárt. /Az Új Idő, 16 un. tanulmányi csoportja által készített alapszabály /szervezeti szabályzat/ tervezet a párt célját pl. 1942. jún. 29./ Az FKGP-nak a Kossuth-párttal való fúziója Tildy István kezdeményezése. Nagy Vince emlékirata a következőképp határozta meg: "A párt célja: polgári értékek szellemi indoklása, hogy - az a legnagyobb polgári gondolat és a polgári érdekek a törvényes kereteken belül való érvényre juttatása." A párttagság kritériumai: "marxista fronttal szemben." /Nagy Vince: Októbertől - 1942. márc. 14. Budapesti Újság. New York, 1962. 264. old./
- 21/ ... munkás vagy bármilyen foglalkozásu magyar állampolgár és polgárnő, aki a magántulajdont vallja és más politikai pártnak nem tagja, a fennálló törvényeknek engedelmeskedik". /PI. Arch. 285. f. 2/7. A Független Kisgazda Párt 1939-es alapító tagja lett.

- 22/ gazda Párt alapszabályzat tervezete./ - Az alapszabály-tervezetet nem fogadták el, nem vált hivatalos dokumentummá. /Szabolcsban. 1944-1948. Kiad: Szabolcs megyei
- 19/ Tildy Zoltán például lebeszélte Gordon Ferencet pártalakítási terveiről. Pl. Arch. 285. f. 2/4. Gordon Ferenc levele Tildy Zoltánhoz. 1947. III. 23. 41.
- 20/ Az FKgP így felszívta magába az egykori októbrista Bartha Albert vezette Független Magyar Polgári Pártot, amely már 1943-ban csatlakozott az FKgP-SzDP pártszövetséghez. /Szabadság, 1945. febr. 2./ Feladta Önállóságát Véer Imre Magyar Köztársasági Pártja, és a Nagy Vince vezette Kossuthpárt, amelyek szintén a polgári demokrácia talaján álltak, /Kis Újság, 1945. ápr. 14./
- 23/ valamint az egykori szélsőjobboldali Dénes István frakciója, a Magyar Földműves és Munkáspárt. /Kis Újság, 1945. jun. 29./ Az FKgP-nak a Kossuth-párttal való fúzióját Tildy Zoltán kezdeményezte. Nagy Vince csatlakozásukat ezzel indokolta, hogy "- mi a legnagyobb polgári pártot akarjuk erősíteni a beolvadásunkkal a marxista fronttal szemben." /Nagy Vince: Októbertől-októberig. Emlékiratok-Önéletrajz. New York, 1962. 268. old./
- 21/ Kis Újság, 1945. ápr. 1. Az FKgP Szabolcs megyei szervezetének elnöke dr. Rimaszombathy Géza ny. pénzügyigazgató, alelnöke Móczán József 17 holdas középparaszt, a párt 1930-as alapító tagja lettek.